بسم الله الرحمن الرحيم

د سرورِ کائنات ﷺ ژوند

[illegible]

[illegible]

المکتبة الغفاریة
کاسی روډ کوئټه

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاون لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احادیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ ودعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

Contact Us: maktaba.tul.ishaatofficial.com

بسم الله الرحمن الرحيم

لا إله إلا الله محمد رسول الله

د سرور كائنات صلى الله عليه وسلم ژوند

د دريم ټوک

اصلاح سوې نسخه

تأليف:

الحاج ملا عنايت الله "عِلمي" ابن مولانا محمد انور رحمة الله عليه

المكتبة الغفارية ارګ بازار كندهار افغانستان

ټول حقوق د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب پیژندنه:

د کتاب نوم	::	د سرور کائنات ﷺ ژوند
تألیف	::	الحاج ملا عنایت الله "علمي"
		ابن مولانا محمّد انور رحمة الله علیه
خپروونکی	::	پخپله مؤلف.
کمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتـم چاپ		۱۳۹۵

دغه کتاب او د لیکوتکي نور کتابونه په پاکستان کي په لاندي ځایو کي تر لاسه کیږي:

- مکتبۀ رشیدیه: سرکي روډ کویټه.
- مکتبۀ محمّدیه: شاپ نمبر ۱۴ گرو مندر بنوري ټاون کراچي.
- مکتبۀ القرآن والسّنة: محله جنګي پشاور.

المکتبۀ الغفّاریۀ ارګ بازار کندهار افغانستان

بسم الله الرحمن الرحيم

الله أكبر

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحیم

د خیبر د دوهمي حصې فتحه کېدل

رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره د خیبر هغه بلي دوهمي منطقې ته چي کُتیبه ورته ویل کېده ورغلی ځکه د خیبر اوله حصه چي نطاة او شق وه ټوله فتحه سوه، اوس نو دغه دوهمه منطقه رسول الله ﷺ او مسلمانانو محاصره کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: منجنیق هم راکش کړی ځکه منجنیق د قلاوو د نیولو دپاره ډیر اهمیت لري او ډیر کار ځني اخیستل کیږي، اوس نو دغه ټوله مسافه منجنیق کَشَوَل کیږي.

مسلمان ورونو! دغه یوه شي ته ډیر متوجه سی په عربي کي مثل دی چي وایي: (الحِکمةُ ضالة المؤمن) یعني: حِکمت د مسلمان ورک سوی شئ دی، هر چیري چي یې پیدا کړي منګولي پوري نیسي، هر چیري چي فن او حِکمت پیدا سي، مسلمان هغه اول حقداره او د دې مستحِق دی چي کار ځني واخلي او د خپل ځان په فایده یې استعمال کړي، مومن مسلمان د ساینس او تکنالوژي، تخنیک او حکمت، طب او ډاکتري په مقابله کي نه دریږي.

مسلمانانو منجنیق نه پیژندی خو کله چي په لاس ورغلی سمدستي یې د هغه په استعمالولو شروع وکړه، نو په هر شي کي چي د مسلمانانو ګټه او فایده وي هغه باید ژر تر ژره زده او استعمال کړي حتّی د هغه په استعمالولو کي ځنډ او تاخیر هم باید و نه سي، نن ورځ هم طب او تخنیک زده کړی، ساینس او تکنالوجي زده کړی، د اسلام او وطن د لوړوالي او ترقۍ دپاره یې استعمال کړی څو ترڅو به مو مشین آلات او دواوي د کفري ملکو څخه راځي؟ څو تر څو به د تعلیم او علاج دپاره کفري ملکو ته سفرونه کوو؟ الله ته وګوری که د کفارو تقلید کوی په موډ او فېشن کي یې مه کوی، په بد اخلاقي او عیاشي کي یې تقلید مه کوی، د حجاب په غورځولو او په بې ستري کي یې تقلید مه کوی، په علم او تخنیک کي ځانونه پسي ورسوی، بلکه باید تر هغو د مخه

سی، لکه څرنګه چي د اسلام په اولو قرنو کي هم داسي وه، يهودو او نصاراوو اسلامي ملکو ته د زده کړي او تعليم دپاره سفرونه کول، خو په کراره کراره يې زموږ د غفلت څخه ګټه اخيستل په موږ کي يې فسق او فساد نشر کړه، له خپله دينه يې ليري کړو، په فحشاء يې مشغوله کړو، پوهه او تعليم دوی را څخه يو وړه، په نتيجه کي يې استعمار راباندي شروع کړي، اوس هم فرصه او موقع سته د غفلت له خوبه را ويښ سی د خپلو نوو نسلو اصلاح کولو ته متوجه سی د تاريخ د بد ناميو او الهي عذابو څخه وبېرېږی.

بيرته قصې ته راسه!

مسلمانانو د خيبر و دوهمي حصې ته منجنيق وروستی او د يهودو قلا يې محاصره کړه، خو يهود يې د قلا څخه په غشو ولي او د قلا څخه نه را وزي.

رسول الله ﷺ په يوه فارغه وخت کي هغه غنيمتونه وېشل چي د نزار د قلا څخه مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه، دغه د غنيمتو د وېشلو په وخت کي يو صحرايي عرب و رسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ امر وکړی چي ده ته هم په دغه غنيمتو کي حصه ورکړی نو خود مسلمانانو څه مال ورکړی، صحرايي و ويل: دا څه شي دي چي ما ته مو راکړه؟ رسول الله ﷺ ويل: دا ستا حصه ده، صحرايي و ويل: ما د دغه مال دپاره ستا متابعت نه دی کړی، يعني: زه د غنيمتو دپاره نه يم مسلمان سوی، بلکه ما د دې دپاره ستا متابعت کړی دی چي پر دغه ځای په غشي و ويشتل سم (په ګوته يې خپلي غاړي ته اشاره وکړه) او د دغي لازي جنت ته داخل سم، رسول الله ﷺ و فرمايل: که ته د الله جل جلاله سره صادق وې هغه رب به ستا تصديق وکړي، لږ وخت وروسته مسلمانانو د حملې إراده وکړه او دغه صحرايي هم ورسره ملګری دی، هلته بيا يهودو په غشو ويشتل شروع کړه او دغه صحرايي پر هغه ځای په غشي و ويشتل سو کوم چي ده په ګوته اشاره ورته کړې وه، د الله جل جلاله قدرت دی، د ده د مسلمانېدلو څو لحظې وروسته پر هغه ځای په غشي و ويشتل سو کوم چي ده اشاره ورته کړې وه او شهيد و وژل سو، نو يې و رسول الله ﷺ ته راوړی رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا هغه نفر دی دا په خپله هغه سړئ دی؟ ويل هو، رسول الله ﷺ د ده د غاړي و هغه ځای ته وکتل چي دغه صحرايي اشاره ورته کړې وه،

واقعاً هم عیناً په هغه ځای کې غشی بند ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: دئ د الله جل جلاله سره صادق ؤ نو الله جل جلاله هم د ده تصدیق وکړی، بیا نو رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه ویل: الهي دا ستا بنده دی او ستا په لار کې مهاجر را ووتی او ستا په لار کې شهید و وژل سو او زه پر دغه شاهد یم.

د صحابهٔ کرامو مشران چې دلته حاضر وه هغه وایي: زموږ د هر یوه دا تمنّا او خواهش وو چې کشکي موږ د ده پر ځای وای، سبحان الله! څو لحظې عمر په اسلام کې او بیا شهادت او بیا رسول الله ﷺ پر ده شاهدي آداء کوي، دا څومره لوړه درجه او عظیم مقام دی چې یو څوک یې په څو لحظو کې تر لاسه کوي، جنت و هغه چا ته آسانه دی چې الله جل جلاله یې ورته آسانه کړي، خو زموږ په عقیده او عمل، صدق او اخلاص پوري هم تعلق لري، دا سي نه لکه د نن ورځې ځیني مسلمانان چې د ده خبري او د ده قیافه د ده د عمل او د ده د معاملې سره مځکه او آسمان فرق لري.

کله چې رسول الله ﷺ غنیمتونه وېشل د هغو مریضانو حصه یې هم کښېښوول کوم چې په حدیبیه کې یې گډون کړی ؤ او اوس خیبر ته د ناروغۍ په سبب نه دي حاضر سوي، هغه نفر یې هم پر حاضرو نفرو حساب کړه او د هغو کسانو حصه یې هم کښېښوول چې په حدیبیه کې حاضر سوي وه او بیا وفات سوي وه او هغو نفرو ته یې هم حصه ورکړه چې په دغه خیبر کې شهیدان سوي وه، د هغو د کورنیو دپاره یې حصه جلا کړه، مقصد دا چې رسول الله ﷺ د غنیمتو په وېشلو کې د ټولو کسانو مراعت وکړی.

دغه د غنیمتو د وېشلو په وخت کې د غطفان لښکر بیا را ورسېدی، عُیینه (مُطاعِ احمق) او پنځه زره نفره لښکر ور سره دی را ورسېدل، رسول الله ﷺ غنیمتونه ویشي، عُیینه اجازه وغوښتل چې د رسول الله ﷺ سره وگوري اجازه ورکول سوه عُیینه چې د غنیمتو وېش ولیدی پوه سو چې د خیبر خبره خلاصه سوه، نو یې رسول الله ﷺ ته وویل: یا محمّد! ﷺ ما ته هم د دغه مکافات راکړه چې د یهودو ملگرتیا مي پرېښوول او زه ولاړم، یعني: ما ته هم په دغه غنیمتو کې څه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عُیینه! تا یهود د هغي نارې په سبب پرېښوول هغه چې یوه نفر ناري کړه چې د خپل قوم ساتنه وکړی، عُیینه پوه سو چې رسول الله ﷺ په قصه خبر دی،

د مخه د ده دا خیال نه ؤ چي رسول الله ﷺ دي زموږ د بیرته تللو په سبب خبر وي. بیا یې و ویل: یا محمّد! ﷺ خیر دی ته کریم یې سخي او جواد یې، بیا هم یو شئ راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: ذو رقبه یې ستا، عُیینه ویل: مقصد دي څه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عُیینه! ته تېره شپه بیده وې او خوب دي لیدی چي زما څخه په غنیمتو کي حصه غواړې او ما درته و ویل: ذو رقبه یې ستا، عُیینه ته یې هغه د ده خوب و وایه، عُیینه په تعجب کي سو چي دا څه قصه ده؟ ویل: هو ما خوب ولیدی! ښه اوس ذو رقبه راکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: ذو رقبه یو خالي غر دی شئ پکښې نسته ورسه وایې خله.

نو عُیینه مطاع احمق ته هیڅ نه ور ورسېدل، نه په غنیمتو کي حصه او نه هغه تر جنګ د مخه چي رسول الله ﷺ ورکول چي ویل: د خیبر د یوه کال مېوې واخله او بیرته ولاړسه، عُیینه د خپلي بیعقلی په سبب خالي لاس پاته سو.

اوس چي عُیینه ولیده چي د مسلمانانو څخه هیڅ په لاس نه ورغله نو بیا د یهودو قلا ته دننه ورغلی او هغه و جنګ ته تشویقوي، وایي: صبر وکړی تینګ سی، مقاومت وکړی زه ستاسي سره یم زما سره لښکر را سره دی، یهودو ویل: ستا د لاسه موږ ته مصیبت پېښ دی، ته وې چي بني قریظه دي په حلال کړه، ته وې چي موږ دي پرې ښوولو او ته ولاړې، دا ټوله ستا د لاسه را پېښ دي.

په دغه وخت کي د بني مُرّه د قبیلې مشر او سردار حارث بن عوف هم راغلی غواړي چي حالات و ویني، هغه هم عُیینه ملامتاوه، ویل: که دي د خیبر د یوه کال مېوې اخیستي وای دا ستا دپاره ښه نه وه؟

اوس نو د خیبر د دوهمي حصې (کُتیبه) محاصرې هم څوارلس ورځي دوام وکړی، یهود هیڅ د قلاوو څخه نه را وزي، په دغه څوارلسمه یا آخري ورځ رسول الله ﷺ د دې إراده وکړه چي دوی ته هم منجنیق و دروي، هلته دننه په قلا کي د خیبر پاچا کنانه بن أبي الحُقیق چي زړه یې د بیري ډک ؤ، یوازي دئ نه بلکه ټول یهود په بېره او وارخطایي کي وه، دوی دننه په قلاوو کي دي او قلاوي هم محکمه او مظبوطه قلاوي دي چي څوک نه سي ور تلای، بیا هم بېره او وارخطایي پر غالبه وه،

نو دغه کنانه بن أبي الحُقيق د خيبر پاچا د ده ځخه يوه لينديۍ ورسره وه،
ورونو! غشی او لېندۍ درې شيه دي، لېندۍ هغه کوږ، نيم دائرېي، لرګۍ دی چې دوه سره يې په يوه تناو تړلي دي، چې دا لېندۍ سوه او يو تناو دی چې د لينديۍ په دوو سرو پورې تړل کيږي او يو هم غشی دی چې په تناو کې ايښوول کيږي، اوس کنانه د يهودو پاچا غواړي چې دغه تناو په لينديۍ پورې وتړي، تناو يې د لېندۍ په يوه سر پورې تړلی دی او غواړي چې د تناو دغه بل سر په لېندۍ پورې وتړي، مګر د ډېرې بيرې ځخه رېږدي او تناو نه سي تړلای، دا يې د پاچا حال ؤ چې د بيرې او رېږدېدلو په سبب په لېندۍ پورې تناو نه سي تړلای نو جنګ به څنګه کوي؟ نو يې د دغه بيرې په سبب د تسليمېدلو نيت او إراده وکړه او د دغه کار دپاره يې د يهودو نور مشران را وغوښتل چې مشوره ور سره وکړي، مشران راغله کنانه ورته وويل: خوښه مو نه ده چې د مسلمانانو سره صلحه وکړو؟ هغو هم صلحه خوښه او قبوله کړه.

کنانه بن أبي الحُقيق و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې زه د خبرو دپاره درکښته کېږم، رسول الله ﷺ د ده غوښتنه قبوله کړه او دئ ورغلی اوس پر صلحه خبرې ور سره کوي، يهود غواړي چې د خپل تسليمېدلو دپاره شرطونه کښېږدي د ځان دپاره امتيازات غواړي، رسول الله ﷺ نه شرطونه قبلوي نه امتيازات ورکوي، بيا يې وويل: جزيه به درکوو، رسول الله ﷺ وفرمايل: اوس چې جنګ وسو د جزيې خبرې نسته، جزيه ترجنګ د مخه وه اوس صلحه ده او پر هر شي چې اتفاق در سره کوم هغه زما اختيار دی، خبرې ډېرې وسوې خو په آخر کې اتفاق ته ورسېدل چې هغه اتفاق داسې ؤ:

۱ – هر هغه څوک چې په قلاوو کې دي هغه به نه وژل کيږي او د هغو اولادونه به هغوته ورکول کيږي.

۲ – ټول يهود به د خپلو اولادو سره د خيبره څخه وزي.

۳ – خپله اسلحه او نقد مالونه به ټول پرېږدي، خاصتاً سره او سپين زر.

دغه شرط چې سره او سپين زر به هيڅ نه وړي د يهودو دپاره تر ټولو شرطو سخت او مشکل ؤ، يعني بېله اسلحې او زرو څخه کوم شئ چې يهود ور سره وړلای سي هغه

دي یوسي، خو زر او اسلحه به نه وړي.
چي د شرطو خلاصه داسي ده: د خیبر ټول یهود به خیبر پرېږدي، حتّی په جزیرةُ العرب کي به نه اوسیږي بلکه شام ته به فراره کیږي، زر او اسلحه به نه وړي او د دې په مقابل کي به رسول اللهﷺ څوک نه وژني او اولادونه به یې وراېله کوي، خو پر یهودو یې یو بل شرط هم کښېښاوه، چي د خپلو خزانو څخه به هیڅ شئ نه پټوي.
یعني: داسي نه چي سپین او سره زرپټ کړي، بلکه مسلمانانو ته به یې ښکاره کوي او تسلیموي او که بیا چیري د سرو یا سپینو زرو یوه ټوټه پیدا سي بیا نو هیڅ اتفاق نسته.
یعني: ټول یهود وژل کیږي، پر یهودو دا تاکید وسو چي نقد مال به نه پټوي.
رسول اللهﷺ دغه شدید شرط په دې سبب پر یهودو کښېښووی چي یهود سره او سپین زرپټ نه کړي، ځکه ممکنه وه چي یهود زرپټ کړي او د رسول اللهﷺ دا إراده وه چي یهود باید خپل مالونه ټول تسلیم کړي.
اوس نو یهودو قلاوي خلاصي کړې، اسلحې یې تسلیم کړې، سره او سپین زر یې تسلیم کړه او ځانونه د فراره کېدلو دپاره تیاروي، کومه اسلحه چي مسلمانانو ته په دغه آخرنیو قلاوو کي په لاس ورغله هغه داسي وه:
زر نېزې، څلور سوه توري، پنځه سوه لېندۍ او ټول هغه غشي چي موجود وه، دا بېله سرو او سپینو زرو او څلوېښت زره د خرما یا کجور وني، دغه ټول شیان یوازې د کُتیبه څخه وه، دا بېله هغو شیانو څخه وه چي مسلمانانو په نِطاة او شق کي اخیستي وه، دغه مالو ته فکر وکړه چي مسلمانانو ته په خیبر کي ور و رسېدل، پر دې ټولو سربېره چي د خیبر په قلاوو کي مسلمانانو ته په لاس ورغلي وه یو هم د تورات ډېري پخوانۍ نسخې وې، مګر یهود رسول اللهﷺ ته ورغله او ویل: یا محمّد! ﷺ دغه زموږ مقدس کتابونه دي دا بیرته موږ ته را کړه، که څه هم د رسول اللهﷺ په وسه پوره وه چي دغه کتابونه خیري کي یا یې و سوځي، ځکه دغه کتابونه تر صلحې د مخه د خیبر په اولو قلاوو کي په لاس ورغلي وه، مګر رسول اللهﷺ مهربانه او بخښونکی ؤ او مسلمانان د اقلیاتو سره نرمه او پسته ګذاره کوي، نو یې دغه کتابونه بیرته دوی ته ورکړه، بیا نو یهودو مشوره سره وکړه او رسول اللهﷺ ته ورغله ویل:

يا محمّد! ﷺ تاسي ته د خيبر مځکه او زراعت داسي نه دي در معلوم لکه موږ ته او په دغه کښتو هم تاسي داسي نه پوهېږی لکه موږ.

واقعاً په خيبرکي دومره کښتونه او باغونه وه چي په ټوله جزيرةُ العرب کي يې مثل نه ؤ يوازي په کُتيبه کي بېله شق او نطاة څخه د خرما څلوېښت زره ونې وې، نو ويل: يا محمّد! ﷺ که چيري ستا خوښه وي او موږ د نوکرانو او بزګرانو پر قسم په خيبرکي پرېږدې؟ ځکه يهود اوس په خيبرکي د هيڅ شي مالکان نه دي، نو ويل: فقط د نوکرانو او خدمت ګارانو په شکل غواړو چي پاته سو، د اُجرې او مزدورۍ په مقابل کي به دغه باغونه روزو او موږ تر تاسي ښه په پوهېږو، رسول الله ﷺ هم موافقه ورسره وکړه چي يهود دي په خيبرکي د مسلمانانو په کورو کي فقط نوکران پاته سي، کورونه، مځکه او باغونه ټول د مسلمانانو دي او دوی د مسلمانانو نوکران دي کارونه به کوي او د دوی مزدوري د خيبر نيم حاصلات دي، هر کال به د خيبر د حاصلاتو څخه په سلو کي پنځوس خپله مزدوري اخلي، لکه زموږ په وطن کي کښتګران.

او دا چي رسول الله ﷺ دوی پرېښوول د هغه اساسي علت دا ؤ چي مسلمانانو د خيبر د روزني دپاره مريان او نوکران نه درلودل او په خپله مسلمانان په جهاد مشغول وه، نو که مسلمانان ځانونه د خيبر د زراعت په روزلو مشغول کړي جهاد پاته کيږي، نو ځکه رسول الله ﷺ دوی ته اجازه ورکړه چي په دغو کورو کي واوسيږي، کورونه د دوی مِلک نه دی کورونه اصلاً د مسلمانو دي، خو چاره نه وه دوی هم بايد په يوه ځای کي اوسېدلي وای، نو ځکه دوی ته اجازه وسوه چي په دغو کورو کي و اوسيږي او د خيبر د زراعت روزنه او مسئوليت پر غاړه واخلي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي يهود پرېږدی خپل کارونه دي کوي او په دغو کورو کي دي اوسيږي.

د أبي الحُقيق يهودي د دوو زامنو وژل

رسول الله د يهودو پاچا کنانه او د هغه ورور رُبيّع را وغوښتل چي د دوی سره د بني النضير د يهودو خزانه ورسره وه، رسول الله ﷺ د هغې خزانې پوښتنه ځني وکړه چي هغه مو څه کړه؟ کنانه انکار وکړی چي نه په هغه خبر يم او نه يې ځای

را معلوم دی، خو د یهودو څخه يو بل نفر چې د دغه کنانه د اکا زوی ؤ رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: ما به کنانه لیدی چې هر سهار به پر دغه خرابه ګرځېدی. رسول الله ﷺ بيا وکنانه ته وویل: که مې خزانه ستا سره پيدا کړه و دې وژنم؟ کنانه ویل هو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې دغه خرابه وکنی، خرابه وکندل سوه او د هغه ځای څخه هغه د دوی د خزانې څه مال را وایستل سو، رسول الله ﷺ د هغه نور پاته مال پوښتنه ځنې وکړه، کنانه بیا هم نه غواړي چې هغه مال ور تسلیم کړي، نو يې کنانه د زبیر ﷺ په لاس ورکړی چې عذاب ورکړه ترڅو چې هغه پاته مال راوړي خو کنانه د پاته مال اقرار نه کاوه، بیا نو رسول الله ﷺ محمّد بن مسلمه ﷺ امر کړی چې کنانه او د ده ورور و وژني، اصلاً د یهودو سره داسي اتفاق سوی ؤ: که چیري په یهودو کي د هر چا سره پټ سوی مال چې سره او سپین زر دي پيدا سود نو ټول یهود وژل کیږي، مګر رسول الله ﷺ د خپل رحم او مهربانۍ په سبب یوازي کنانه او د ده ورور رُبیّع د دغه خیانت او هغه اتفاق پر اساس و وژل، ځکه دوی دوو دغه خیانت کړی ؤ او نور یهود يې پرېښوول، پر دغه سربېره بیا هم یهودو نور زر پټ کړي وه، ځکه مال او پیسې د یهودو د زړه ټوټه ده او بیا په وروسته کي يې په هغو مالو سره تجارت کاوه، خو مسلمانانو په دغه وخت کي نور مال نه کړی ځني پيدا.

په زهرو لړل سوی پُسه

اوس د خیبر جنګ خلاص سو او رسول الله ﷺ د خیبر پر شا وخوا خېمې درولي دي چې د یهودو څخه یوه ښځه و رسول الله ﷺ ته ورغله چې نوم يې زینب بنت الحارث ؤ او د سلام بن مشکم ښځه وه، هغه سلام چې د صعب بن زبیر په قلا کي و وژل سو او دغه زینب د مرحب پهلوان ورېره وه، دغه ښځه راغله ویل: یا محمّد! ﷺ تا کولای سوای چې د هغه عهد او اتفاق په اساس (چې که سره یا سپین زر پيدا سوه بیا نو ټول یهود وژل کیږي) موږ ټول یهود و وژنې ځکه موږ خیانت کړی ؤ خو تا موږ ته عفوه وکړه، نو ما تا ته یوه مېلمستیا جوړه کړې ده چې دا د هغه شکر دی چې تا موږ نه و وژلو، نو يې رسول الله ﷺ ته خواړه راوړل چې هغه کباب سوی پُسه ؤ او په

زهرو لړل سوی ؤ، ښځي د مخه پوښتنه کړې وه چي د رسول الله ﷺ په پُسه کي د کوم ځای غوښي خوښي دي؟ په جواب کي ورته ویل سوي وه چي د رسول الله ﷺ د اوړې غوښي خوښي دي (چي موږ وزر ورته وایو) نو دې د دغه پُسه په وزر کي ډیر زهر اچولي وه دغه په زهرو لړل سوی پُسه یې و رسول الله ﷺ ته را وړی، رسول الله ﷺ او اصحاب کرام کښېنستل چي دغه پُسه و خوري، رسول الله ﷺ یوه ګوله یا لقمه واخیستل په خوله کي یې کښېښوول چي وې خوري صحابهٔ کرامو هم په خوړلو شروع وکړه، اول هغه څوک چي ګوله یا لقمه یې تېره کړه هغه بِشر بن البراء بن معرور ﷺ ؤ، هغه دغه ګوله تېره کړل مګر نورو اصحاب کرامو هغه اوله ګوله چي یې په خوله کي وه هغه یې ژوول، چي رسول الله ﷺ ږغ پر وکړی: خوړل بس کړی.

رسول الله ﷺ هغه خپله ژوولې ګوله تو کړه، البته ډېره لږ توته تېره سوې وه، نو ویل: خورک پرېږدی او د خولې خواړه مو تو کړی، صحابهٔ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه پُسه را ته وایي: ښه متوجه سی (حلال سوی او کباب سوی پُسه خبري کوي) ویل: دغه پُسه را ته وایي: ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم.

دا د رسول الله ﷺ معجزه وه حلال سوی او کباب سوی پُسه خبري ورته کوي او په حال یې خبروي چي ما مه خوره زه په زهرو لړل سوی یم، بیا یې هغه ښځه را وغوښتل ویل: ولي دي دا کار وکړی؟ هغې و ویل: ما د ځان سره و ویل: که دغه سړئ پاچا ؤ موږ به ځني فارغ سو او که نبي ؤ الله جَلّ جَلالُه به یې په حال خبر کړي.

په اول کي رسول الله ﷺ دغي ښځي ته عفوه وکړه، خو بِشر ﷺ د دغو زهرو د خوړلو په سبب په اول کي شَل سو او بیا څه موده وروسته وفات سو، بیا نو رسول الله ﷺ دغه ښځه د بِشر ﷺ په قصاص کي و وژل او په خپله رسول الله ﷺ پاته ټول عمر د دغو زهرو څخه تکلیف لیدی، همېشه به څه موده ترمنځ یا په کال کي یو وار د دغه زهرو په سبب درد ورته پېښېدی او رسول الله ﷺ به ویل: همېشه د هغه پُسه د خوړلو څخه چي ما د خیبر په ورځ و خوړی درد حسوم.

او په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشې ﷺ څخه

روایتوي چي رسول الله ﷺ د رحلت یا وفات په ناروغي کي و فرمایل:

« مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ فَهَذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » [رواه: البخاري]

ژباړه: همېشه د هغو خوړو درد حسوم چي ما په خیبر کي وخوړل نو دا هغه وخت دی چي له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښ سوه. (أبهر مي پرې سو)

أبهر هغه رګ یا شریان دی چي د زړه وینه پکښي تېرېږي، نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کي د ده ﷺ د زړه رګ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې یا قطعه سو چي په خیبر کي یې خوړلي وه.

ډېر علماء کرام وايي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دیٰ ﷺ دغه د خیبر د زهرو په واسطه شهید وفات سو، رسول الله ﷺ لره ټول صفتونه پوره وه حتّٰی شهید هم دی.

اوس نو د خیبر جنګ او غزاء په پوره ډول د هره اړخه پای ته ورسېدل.

په خیبر کي د مسلمانانو د شهیدانو شمېر (١٦) نفره دی، رضی الله تعالٰی عنهم اجمعین او د یهودو د وژل سوو کسانو شمېر (٩٣) نفره دی.

کله چي د خیبر ټول جنګ خلاص سو که ګوري د سپرو یوه ډله را رهي ده چي دا د مسلمانانو هغه مهاجرین وه چي حبشې ته تللي وه او اوس بیرته راغله ځکه رسول الله ﷺ عَمرو بن أمیه الضُمري ﷺ ور لېږلی ؤ چي بیرته راسی، دوی هم د رسول الله ﷺ د امره سره سم د حبشې څخه را رهي سوه او مدینې منورې ته ورسېدل، هلته یې ولیدل چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د خیبر د فتحه کولو دپاره تللی دی نو دوی هم پسي ور رهي سوه چي د خیبر په فتحه کولو کي ګډون وکړي، مګر خیبر ته په داسي وخت کي ور ورسېدل چي خیبر فتحه سوی ؤ او اوس چي یې د رسول الله ﷺ سره ولیدل هغه ﷺ ډېر په خوشاله سو او وې فرمایل:

« ما أدری بأیهما أنا أفرح ؟ بقدوم جعفر أو بفتح خیبر؟»

یعني: نه پوهېږم چي په کوم یوه خوشالي وکړم یا په کوم یوه خوشاله سم؟ آیا د جعفر ﷺ په راتګ سره ؟ که د خیبر په فتحه سره ؟

او تاسي ته معلومه ده چي د حبشې د مهاجرو مشر جعفر بن أبي طالب ﷺ د حضرت علي ﷺ ورور او د رسول الله ﷺ د اکا زوی ؤ، بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي د غنیمتو څخه دي د حبشې و مهاجرو ته هم حصه ورکول سي، ځکه دوی په دغه نیت خیبر ته راغله چي د رسول الله ﷺ سره په جهاد کي حصه واخلي خو دوی په داسي وخت کي خیبر ته ورورسېدل چي خیبر فتحه سوی ؤ.

د فدَک د یهودو سره صلحه

تاسي پوهېږی چي په ټوله جزیرةُ العرب کي یهود په څو ځایو کي اوسېدل؟
په جزیرةُ العرب کي د یهودو د استوګني ځایونه پنځه وه چي هغه په داسي ډول سره وه:

۱ - مدینه منوره، چي هلته د یهودو هغه درې عمده قبیلې: بني نظیر، بني قینُقاع، بني قُریظه د نورو عربو ترڅنګ اوسېدلې.

۲ - خیبر، چي دا د یهودو لوی او اساسي مرکز ؤ او بېله یهودو بل څوک هلته نه وه موجود.

۳ - فَدَک، چي دلته هم یوازي یهود اوسېدل.

۴ - واديُ القرٰی، چي دلته هم یهود اوسېدل خو یو څه لږ مشرک عرب هم ور سره اوسېدل.

۵ - تَیماء، چي دلته هم خالص یهود اوسېدل.

نور نو په ټوله جزیرةُ العرب کي یا بُت پرستان اوسېدل، یا په ځینو ځایو کي نصارا اوسېدل، لکه نجران او ځیني نور ځایونه.

څرنګه چي د مدینې منورې څخه یهود وایستل سوه، خیبر فتحه سو، اوس د فدک نوبت دی، د خیبر تر فتحه کېدلو د مخه کله چي رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه خیبر ته ورسېدی په دغه وخت کي یې مُحَیصه بن مسعود ﷺ د فَدَک و یهودو ته ور ولېږی چي اسلام ته یې دعوت کړي، خو هغو دغه دعوت نه کړی قبول او اوس چي رسول الله ﷺ خیبر فتحه کړی الله جل جلاله د فدک د یهودو په زړو کي بېره ور واچول، نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي موږ هم داسي صلحه در سره کوو

لکه د خیبر یهودو چي درسره وکړه، رسول الله ﷺ هم صلحه قبوله کړه او فدک د مسلمانانو سو، یهود فقط د نوکرانو په شکل هلته په فدک کي اوسېږي.

دوادئ القرٰی فتحه کېدل

اوس چي رسول الله ﷺ د خیبر د فتحه کولو څخه فارغه سو او فدک په خپله صلحه قبوله کړه نو د وادئ القرٰی پر طرف رهي سو چي هلته هم یهود اوسېدل او څه لږو عربو هم ژوند ور سره کاوه، د وادئ القرٰی یهودو د جنګ دپاره پوره آمادګي او تیاري نیولې وه، د مسلمانانو لښکر لا هلته نه وه اړولي چي د یهودو له طرفه د غشو ویشتل شروع سوه، چي په دغه غشي ویشتلو کي د رسول الله ﷺ یو مریئ چي (مُدعِم) نومېدی په غشي و ویشتل سو او ووژل سو، صحابهٔ کرامو وویل: ده ته دي د جنت مبارکي وي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هیڅکله داسي نه ده زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختیار د هغه په قدرت کي دی هغه کالئ چي ده د خیبر په ورځ د غنیمتو څخه واخیستی او د تقسیم یا وېشلو دپاره یې را نه وړی هغه به پرده باندي اور بلوي، خلکو چي د رسول الله ﷺ دغه قول واورېدی نو یوه سړي و رسول الله ﷺ ته د چوټي یوه یا دوې تسمې را وړې، چي دا یې هم تر وېش د مخه د غنیمت د مالو څخه اخیستي وې او اوس یې د اور له بیري و رسول الله ﷺ ته ور تسلیم کړې، رسول الله ﷺ و فرمایل: د چوټي یوه یا دوې تسمې د اور، یعني: هر هغه څوک چي د غنیمت هر شئ تر تقسیم د مخه واخلي هغه شئ به د قیامت په ورځ د ده دپاره له اوره څخه جوړ سي او عذاب به په ورکول کېږي.

د مجاهدینو د پام وړ مسئله: هر هغه شئ چي د دښمن څخه په غنیمت اخیستل کېږي هغه باید خپل آمر ته تسلیم سي او آمر یې باید په شرعي طریقه پر مجاهدینو و وېشي، که داسي و نه سي هغه شئ به د قیامت په ورځ د هغه د اخیستونکي دپاره د اور سي او ده ته به عذاب په ورکول کېږي او دا هم فرق نه لري چي دغه شئ آمر د ځان دپاره واخلي یا یې افراد واخلي دواړو ته یو قسم جزاء ورکول کېږي.

او بیا رسول الله ﷺ خپل اصحاب د جنګ دپاره تیار او آماده کړه، د لښکر

عمومي بيرغ يې سعد بن عُباده رضي الله عنه ته ورکړی، يو بيرغ يې حُباب بن منذر رضي الله عنه ته ورکړی، يو بيرغ يې سهل بن حُنيف رضي الله عنه ته ورکړی او يو بيرغ يې عُباده بن بِشر رضي الله عنه ته ورکړی، بيا يې د واديُ القرٰی يهود و اسلام ته دعوت کړل، خو هغو اسلام نه قبلاوه بلکه د هغو له طرفه يو پهلوان د مبارزې دپاره را ووتی و ده ته زبير بن العوام رضي الله عنه ور ووتی او يهودي يې ووژی.

بيا د يهودو بل پهلوان را ووتی دا هم زبير رضي الله عنه ووژی، د يهودو له طرفه بل پهلوان را ووتی، د هغه د مبارزې دپاره حضرت علي رضي الله عنه ور ووتی او يهودي يې ووژی، ترڅو چې د يهودو له طرفه په دغه مبارزه کې (۱۱) نفره پهلوانان ووژل سوه او د هر پهلوان تر وژلو وروسته به مسلمانانو يهود و اسلام ته دعوتول او هغو به د اسلام د قبلولو څخه انکار کاوه، په دغه ورځ مسلمانانو خپل لمنځونه پر وخت او په جماعت سره آداء کول، هر وخت چې به رسول الله ﷺ لمونځ آداء کړی بيا به يې يهود و اسلام، الله او رسول الله ته دعوت کړه او د هغو تر انکار وروسته به بيا جنګ شروع سو، په دغه ورځ تر ماښامه پوري جنګ وسو، په دا سبا سهار تر لمانځه وروسته بيا جنګ شروع سو خو د لمر د را ختلو سره يهود تسليم سوه او واديُ القرٰی په جنګ سره فتحه سوه، الله جل جلاله مسلمانانو ته د يهودو ډير مالونه او سامانونه په غنيمت ور کړه.

د تيماء د يهودو سره پر جزيه صلحه

تيماء چې د يهودو بله منطقه وه کله چې د هغه ځای يهودو ته د خيبر د فتحه کېدلو خبر ور ورسېدی او بيا يې د فدک د يهودو اخبار واورېدل او بيا د واديُ القرٰی د يهودو په تسليمېدلو خبر سوه يوازې دا نه چې د مسلمانانو پر ضد يې هيڅ مقاومت و نه کړی بلکه په خپله دوی و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې موږ نه جنګ غواړو نه صلحه بلکه مسلمانانو ته جزيه ورکوو، رسول الله ﷺ هم د دوی دغه غوښتنه قبوله کړه او پر جزيه يې فيصله ورسره وکړه، رسول الله ﷺ دوی ته د أمان ليک ورو ليکی چې د دغه ليک نوشته کوونکی خالد بن سعيد رضي الله عنه ؤ او ليک داسي ليکل سوی ؤ:

دا د محمّد رسول الله ﷺ له طرفه و بني عادياً ته ليک دی چې د دوی ساتنه

د مسلمانانو پر ذمه ده او دوی به مسلمانانو ته جزیه ورکوي، پر دوی نه تجاوز کیږي او نه د خپله ځایه څخه ایستل کیږي، شپه یې د راحت ده او ورځ یې د کار کولو ده.

د جزیرة العرب څخه د یهودو ایستل

د یهودو ټولي منطقې فتحه سوې او یهود بیا هم د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کي په جزیرةُ العرب کي پاته وه، د حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د خلافت په دوره کي هم یهود موجود وه څو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د خلافت په وختو کي په خیبر کي یو مسلمان سړئ د یهودو له طرفه ووژل سو.

دغي قصې ته ښه متوجه سی چي د یوه مسلمان سړي وینه یواړي د هغه وخت و حاکمانو او آمرانو ته نه بلکه په هر وخت کي یې د مسلمانانو و آمرانو ته څومره اهمیت درلودی، د یوه مسلمان د وژلو په سبب وکفارو ته په کومه اندازه جزاء ورکول کېده؟ څو تاسي یې د نن ورځي د حاکمانو او آمرانو د حالاتو سره مقایسه کړی! دغه د عدل ترازو او حکم به تاسي ته پرېږدم، آیا د مسلمان ترویني بل ارزانه شئ سته؟

حضرت عمر رضی الله عنه په دغه باره کي تحقیقات شروع کړه څو یهود هیڅ حال نه وایي او نه اقرار کوي، یو مسلمان نفر په خیبر کي د یهودو له طرفه وژل سوی دی څو یهود حال نه وایي چي چا وژلی دی، حضرت عمر رضی الله عنه ورته و ویل: که قاتل په لاس را نه کړی تاسي ټول فراره کوم، څو یهود پر خپل انکار ټینګ وه او قاتل یې نه ورښاوه، نو حضرت عمر رضی الله عنه ټول یهود فراره کړه، د خیبر یهود، د فدک یهود، د وادیُ القرٰی یهود د یوه مسلمان سړي د وژلو په سبب ټول فراره کړل سوه، بالکل د جزیرةُ العرب څخه وایستل سوه، په ټوله جزیره کي نور یهود نه سوه پاته ښله د تیماء د یهودو څخه، دا ولي پاته سوه؟ ځکه د تیماء یهود په جزیه اوسېدل مال او ملک د دوی ؤ او دوی مسلمانانو ته جزیه ورکول، څو د هغه نورو یهودو سره اول جنګ وسو او بیا په صلحه پاته سوه، د هیڅ مځکي او جایداد مالکان نه وه فقط نوکران او خدمتګاران وه او د هغو اختیار د مسلمانانو په لاس ؤ هر وخت چي یې ایستل کولای یې سوای مګر د جزیې یهودو ته امان ؤ.

نو ځکه حضرت عمر فاروق ﷺ د یوه مسلمان د وژل کېدلو په سبب هغه نور یهود ټول و شړل او یوازي د تیماء یهود په جزیرة العرب کي پاته سوه. دا د جزیرة العرب څخه د یهودو د ایستلو سر او سبب ؤ.

پسله هغه چي رسول الله ﷺ او مسلمانانو د یهودو ټولي منطقې فتحه کړې نو د یهودو د منطقو څخه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سوه، که ګوري په لار کي د غطفان قبیله هغه چي عُیینه بن حِصن یې رئیس ؤ ولاړه ده، د دوی لا تر اوسه و مسلمانانو ته امید سته او غواړي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، رسول الله ﷺ ولیدل چي عُیینه اوس هم موږ نه پرېږدي او لا را پسې دی نو یې لښکر امر کړی چي د عُیینه پر طرف درځی، د مسلمانانو لښکر د عُیینه پر طرف ور رهي سو، د الله ﷻ کارونه دي عُیینه چي د مسلمانانو د لښکر حرکت د ده پر طرف ولیدی په زړه یې بېره ننوتل او په تښته یې شروع وکړه، ځکه دئ پوهېدی چي د مسلمانانو دغه کوچنئ لښکر په خیبر کي پر لسو زرو نفرو غالبه سو حال دا چي هغه په قلاوو کي هم وه، نو عُیینه د ځان دپاره فرار تر قرار بهتر ولیدی او د لښکره سره وتښتېدی، دا هم هغه الٰهي نصرت دی چي د رسول الله ﷺ سره وعده سوی ؤ.

اوس به هغه حالات درته بیان سي چي د مکې مکرمې مشرکانو ته د خیبر د فتحي حالات څنګه ورسېدل؟

یو نفر چي نوم یې حَجاج او مشرک ؤ د خیبر د فتحي په وختَ کي د دغې منطقې په شا وخوا کي موجود ؤ، کله چي یې د خیبر د فتحه کېدلو واورېدل او د اسلام کامیابۍ ورښکاره سوې نو یې د اسلام سره علاقه پیدا سوه او رسول الله ﷺ ته ورغلی مسلمان سو، خو په دغه وخت کي یې مکې مکرمې ته د تللو إراده هم وه، نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! زما ډېر مالونه په مکه مکرمه کي د خلکو سره پاته دي غواړم چي ولاړ سم او هغه خپل مالونه را ټول کړم، رسول الله ﷺ ویل: ولاړ سه او خپل مالونه دي د خلکو څخه واخله، حَجاج ویل: بېله درواغ ویلو مالونه نه سم را ټولولای، ویل: وې وایه، نو دغه حجاج هغه اول نفر دی چي د خیبر د منطقې څخه مکې مکرمې ته ځي او قریش هم د خَبَرُو په انتظار دي چي محمّد ﷺ ته به په

خیبر کي څه پېښه سوې وي، ځکه د دوی خیال نه بلکه یقین ؤ چي یهود پر مسلمانانو غالبه کیږي، ځکه یهود لس زره د جنګ نفر لري او بیا په قلاوو کي دي، نو څوک پر غالبه کېدلای سي؟ خیر حجاج رهي سو او مکې مکرمې ته ورسېدی او هلته قریش پر را تول سوه ویل: ها! ژر وایه د خیبر څخه دي څه خبر را وړی دی؟

حجاج ویل: محمّد ﷺ د خپله لښکره سره ماته وخوړه او دئ بندي ونیول سو، ژر ده چي تاسي ته به یې راولي، قریش ډېر خوشاله سوه، مهماني او مبارکي شروع سوې، عبّاس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا چي دلته حاضر ؤ او د حجاج خبرې یې واورېدې د ډېرې خوابدی څخه غځار او بېهوښه سو، زړه یې د رسول الله ﷺ سره ؤ چي هغه څنګه بندي نیول کیږي نو غځار سو خلکو چي را پورته کړی د تنګ یا تللو نه ؤ، خلکو واخیستی او خپل کور ته یې ورساوه.

حجاج و قریشو ته و ویل: د دغه زیري په مقابل کي هغه زما مالونه چي ستاسي سره دي هغه راکړی، ځرنګه چي د حجاج مالونه د تجارانو او نورو خلکو سره پاشلي وه، ویل مالونه مي راکړی چي ولاړ سم په خیبر کي بندي مسلمانان را نیسم او بیا یې په عربو کي خرڅ کړم، قریشو ویل: هو د دغه زیري په مقابل کي په هرڅه ارزې.

حجاج وایي: زما ټول مالونه یې په درو ورځو کي را ټول کړه، زما خیال نه ؤ چي په میاشت یې سره یو ځای کړم مګر د هغه زیري په بدل کي زما مالونه په درې ورځي را ټول سوه او د دغو ورځو په شروع کي عبّاس رضی الله عنه ته شدیده ناروغي پېښه سوه، تر داسي اندازې چي د ولاړو نه دی او ډېر غمجن دی، اوس غواړي چي د دغه خبر ښه تاکید وکړي نو ویل: تاسي یو وار بیا دغه حجاج راته راولی، حجاج ورغلی او عبّاس رضی الله عنه ورته وایي: ته دغه قصه یو وار بیا په ښه تفصیل سره راته بیان کړه، حجاج ویل: دغه ناست نفر دباندي وباسه، نفر وایستل سوه حجاج و ویل: یا عبّاس! والله محمّد ﷺ په خیر دی یهودو ته یې ماته ورکړه د هغو قلاوې یې فتحه کړې او د یهودو د پاچا لور یې په نکاح کړه ټوله قصه یې په تفصیل سره ورته وکړه، د عبّاس ناروغي ورکه سوه، یو دم جوړ سو ځکه عصبي ناروغي وه د پخوا په شان جوړ روغ سړئ سو، غواړي چي دباندي ور ووزي مګر حجاج ورته و ویل: یا عبّاس! غوښتنه او

خواهش کوم چې دباندي مه وزه ځکه قریش اوس زما مالونه را تولوي، کله چې دي وليدل چې زه د مکې مکرمې څخه ولاړم بيا ور ووزه او قريش خبر کړه، عبّاس ﷺ وويل: هو دا دي حق دی فقط درې ورځي انتظار درته کوم او بيا قريش خبروم. حجاج وويل صحي ده، حجاج خپل مالونه په درو ورځو کي سره را تول کړه او بيرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی، پسله درو ورځو عبّاس ﷺ هغه خپل ښه کالي واغوستل ځان يې ښه پاک او خوشبويه کړی او قريشو ته ور ووتی، په دغه پاک او سپېڅلي شکل پر کعبه شريفه طواف کوي، څرنګه چې ښېله حجاجه تر اوسه بل څوک مکې مکرمې ته نه دی راغلی نو د خيبر صحي او واقعي خبرونه هم نه دی را رسېدلی، قريش په هغه خپله خوشالي کي دي، اوس چې يې عبّاس په دغه فېشن او ښه لباس کي وليدی وويل: إيه يا عبّاس! دا د مصيبت سره مقابله ده؟ يعني: د غم په وخت کي داسي ځان تيارول، دا خپل ځان ته دلاساينه او تسلّي ورکوې؟

عبّاس ﷺ و ويل: يا والله داسي نه ده، قريشو وويل: نو دا درې ورځي چيري وې؟ عبّاس ﷺ وويل: حجاج تاسي خطايستلاست اصلاً قصه داسي او داسي ده، د قريشو زړه ته نه لوېږي نو انتظار کوي چې يو څوک راسي، پسله پنځه ورځي هغه واقعي خبرونه را ورسېدل او قريش وارخطا سوه، پوه سوه چې اسلام ورځ په ورځ کاميابه کيږي او د اسلام دين لوړېږي. *(دا د خيبر قصه وه).*

رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته مدينې منورې ته د بيرته تګ په وخت کي دغه يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چې اوس به درته بيان سي، هغه داسي: کله چې رسول الله ﷺ او مسلمانان بيرته مدينې منورې ته تله، پر لاري يې تروله شپه تېګ وکړی او د شپې په آخره کي د لاري په يوه حصه کي بيده سوه، تر بيدېدلو د مخه رسول الله ﷺ و بلال ﷺ ته وويل: يا بلال! ته بيداره اوسه چې د سهار لمانځه ته موږ راويښ کړې، بلال ﷺ وويل: ښه دی يا رسولَ الله! بلال ﷺ ناست دی او خپل اوښ ته يې تکيه کړې ده، د الله جل جلاله کارونه دي د بلال ﷺ هم په ناستي سترګي پټي سوې او بيده سو، د لمر تر راختلو پوري هيڅوک نه سوه را ويښ څو د لمر حرارت را ويښ کړه، اول هغه څوک چې را ويښ سو هغه رسول الله ﷺ ؤ نو وويل: يا بلال! څه درته

پښه سوه؟ بلال ﷺ وېل: یا رسولَ الله! هغه را ته پښه سوه چي تا ته پښه سوې وه. بيا نو رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره له دغې شپلې څخه و وتی لږ مخ ته ولاړی او هلته يې په خلکو د سهار لمونځ آداء کړی او رسول الله ﷺ بيرته مدينې منورې ته کاميابه او فاتح ورسېدی.

د هجرت په اوم کال کي د ځينو ټوليو لېږل

کله چي رسول الله ﷺ د مثلث د دوو قوي اضلاعو د ماتولو څخه فارغه سو اوس د دريېمي ضلعي د ماتولو وخت را ورسېدی، لکه دمخه چي مو درته و وېل: د اسلام او مسلمانانو عمده دښمنان درې ډلي وه، اول قريش، دوهم يهود، دريېم هغه صحرايي عرب چي په نجد او شا وخوا کي اوسېدل، د هغو دوو عمده دښمنانو لکه قريش او يهودو د ماتولو او د منځه وړلو حالات خو په تفصيل سره درته بيان سوه، مګر هغه په زړه سخت صحرايي او قبيلوي عرب تر اوسه پوري څه وخت تر منځ د چور او چپاول حملې کوي، ځرنګه چي دغه صحرايي عرب په يوه ښار يا يوه منطقه کي نه وه سره يو ځای، په کښتو او قلاوو پوري نه وه تړلي، کله دلته او کله هلته. نو پر دوی پوره تسلط او سيطره را وستل او د دوی له شره په پوره ډول ځان ساتل نسبت د مکې مکرمې و مشرکانو او نسبت د خيبر و يهودو ته ډير سخت او مشکل وه، نو ځکه بېله دې څخه چي پر دوی تأديبي او ېرووتکي حملې وسي بله چاره نه وه او مسلمانانو هم پر أعرابو دغه تأديبي حملې په پرله پسې شکل کولې، چي دغه حملې ډيري او په تکرار سره سوي دي چي اوس به د مسلمانانو څه درته بيان سي. *(البته د ترتيب مراعت نه سوی)*

لکه ځرنګه چي مخ کي مو درته و وېل: رسول الله ﷺ هغو قبيلو يا اعرابو ته جزاء ورکول کوم چي د مسلمانانو پر ضد يې د خندق په غزاء کي ګډون او اشتراک کړی ؤ، يا يې د مسلمانانو سره دښمني کړې وه يا يې کول، نو رسول الله ﷺ دغو قبيلو ته د مجاهدينو ډلي يوه په بله پسې ورلېږلې، چي د دغو ډلو يا سَرِيو څخه يوه هم د تُربَه سريه ده.

۱ – د هجرت په اووم کال د شعبان په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه ديرش

نفریزه تولی د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په مشری د هوازن و یوې قبیلې ته ور ولیږل چي هوازن هم د هغو قبیلو څخه یوه قبیله ده چي د خندق په جنګ کي یې د مسلمانانو پر ضد اشتراک کړی ؤ، دغه سریې به د شپې تګ کاوه او د ورځي به پټېدل خو پر دغه سربېره د هوازن قبیلې ته د مسلمانانو د ورتګ خبر ورسېدی او د خپلې منطقې څخه و تښتېدل، عمر فاروق رضی الله عنه د دوی کورو ته ورغلی خو هلته هیڅوک نه وه نو بیرته د مدینې منورې طرف ته رهي سو، مسلمانان د بیرته را ګرځېدلو په وخت کي د خُثعُم د قبیلې پر یوه ډله پېښ سوه، یوه د مسلمانانو و حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ته و ویل: که دي خوښه وي پر دغه ډله به حمله وکړو، مګر حضرت عمر فاروق رضی الله عنه و ویل: یا! هیڅکله داسي نه کوم ځکه رسول الله ﷺ د خُثعُم پر قبیله د حملې امر نه دی را ته کړی، فقط هوازن یې را ته ویلي دي، سره د دې چي مسلمانانو د خثعم پر خلکو حمله کولای سوای چي دا هم کفار وه، مګر یا، په مسلمانانو کي پوره إطاعت او پوره انضباط موجود ؤ، کوم څوک چي ورته ویل سوي وه هغه یې په کار وه نه یې غوښتل چي د آمر تر امر تجاوز وکړي، د مسلمانانو مقصد د ځایو نیول یا د غنیمتو جمعه کول نه وه بلکه هر هغه مصلحت چي رسول الله ﷺ لیدی او دوی یې د هغه مصلحت دپاره لیږل، اصحاب کرامو هغه امر په پوره اطاعت او کامل انضباط عملي کاوه.

۲ – همدارنګه د هجرت د اوم کال د شعبان په میاشت کي یوه بله سریه د ابوبکر الصدِّیق رضی الله عنه په مشری و بني فُزاره او بني کلاب ته ولیږل سوه چي دغو قبیلو هم د خندق په جنګ کي ګډون او اشتراک کړی ؤ، ابوبکر الصدِّیق رضی الله عنه وکولای سوای چي پر هغو حمله وکړي، هم یې مشرکان و وژل، هم یې بَندیان ځني ونیول، هم یې غنیمتونه ځني راوړل.

۳ – دغه رنګه په دغه میاشت کي رسول الله ﷺ یوه بله سریه د فدک منطقې ته ولیږل. تاسي متوجه یاست؟ تاسي دغه پرله پسې جهاد ته ؤګوری: مسلمانان هیڅکله - په راحت او آرامه نه کښېنستل بلکه د کلمهٔ الله د لوړ والي او د اسلام د نشرولو دپاره همېشه ستړي او ستومانه، په ورې نس حتّی په لځو پښو په سفر او جهاد کي وه.

نو رسول الله ﷺ دغه د شعبان په میاشت کې یوه دېرش نفریزه سَریه د فدک و منطقې ته ولېږل چې بني مُرّه ته جزاء ورکړي، بني مُرّه د غطفان د قبیلو څخه دي او په نسب کې سره نژدې دي، د بني مُرّه رئیس حارث بن عوف ؤ، حارث بن عوف هغه څوک دی چې د خیبر په غزاء کې یې عُیینه د مسلمانانو له جنګه منعه کاوه، ځکه اوس یې عقل سر ته ورغلی ؤ او احتیاط یې کاوه، مګر بیا هم دئ او د ده قبیله هغه څوک وه چې د خندق په غزاء کې یې د مسلمانانو پر ضد ګډون کړی ؤ، نو خامخا باید جزاء ورکول سي، د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ بشیر بن سعد ﷺ د دېرشو نفرو اصحاب کرامو سره ولېږی چې بني مُرّه ته جزاء ورکړي، مګر څرنګه چې دغو قبیلو ډېر احتیاط کاوه او همېشه به یې په لارو کې کمین نیوی او پټ به وه ځکه دوی هم د مسلمانانو د حملو څخه په بېره کې وه، دغه د کمین نفرو وکولای سوای چې د مسلمانانو ډله د مخه تر دې چې بني مُرّه ته ورسېږي محاصره کړي، مسلمانان محاصره سوه او د دوی په منځ کې جنګ شروع سو تر څو چې د مسلمانانو سره ور سره ټول غشي خلاص سوه او د کفارو له طرفه غشي پر اورېدل، مسلمانان یو په بل پسې شهیدېدل، بشیر بن سعد ﷺ د زمري غوندي جنګ وکړی خو په آخر کې دئ ﷺ هم زخمي سو، څرنګه چې د ده ملګري مسلمانان ټول شهیدان سوي وه او ده یوازې د شپې تر تاریکې پورې جنګ وکړی نو په شپه کې د فدک کلي ته ورغلی، په فدک کې یهود اوسېدل، د دغو یهودو او مسلمانانو په منځ کې هغه صلحه وه چې د مخه یې بیان درته وسو، نو بشیر بن سعد ﷺ دوی ته ورغلی او هغو هم ځای ورکړی، بشیر بن سعد ﷺ د دغې سریې آمر په دغه طریقه سره له مرګه خلاص سو.

دغه د مسلمانانو شهادت بیا په کفارو کې جرئت پیدا کړی او اعرابو به ویل: په والله کېدلای سي چې دغه خلک مات سي او شکست وخوري، مخ کې چې کفارو د مسلمانانو پر له پسې کامیابۍ لیدلې خاصتاً چې په خیبر کې یې د دوی کامیابي ولیدل نو یې دا فکر کاوه چې د مسلمانانو قوم هیڅ ماته او شکست نه خوري.

او اوس چې دغه غمجنه او زړه دردوونکې حمله پر مسلمانانو وسوه او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه دېرش نفره پکښې شهیدان سوه، نو بیا د کفارو د قبیلو

امید پیدا سو او بیا یې په سر او دماغ کې د مدینې منورې د حملې خیالونه ور ګرځېدل.

۴ - د دغه کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه ټولۍ چې شمیر یې (۱۳۰) نفره ؤ د غالب اللیثي رضي الله عنه په مشرۍ د بني عوایل او بني ثعلبه قبیلو ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل، د غالب اللیثي رضي الله عنه ټولۍ وکولای سوای چې کفارو ته جزاء ورکړي او مدینې منورې ته بندیان او حیوانات په غنیمت ځني را ولي، ځرنګه چې غالب رضي الله عنه ډېر احتیاط کاوه خاصتاً پسله هغې واقعې چې بشیر بن سعد رضي الله عنه او د ده ملګرو ته په تېره میاشت کې پېښه سوه او دېرش نفره مسلمانان پکښې شهیدان سوه، نو یې ترخپلې ټولۍ تر ورتګ د مخه و هرځای ته د معلوماتو دپاره نفر لېږل چې د دغه معلوماتو دپاره یو وار په خپله غالب رضي الله عنه د بني عوایل د قبیلې و منطقې ته ورغلی، ځرنګه چې بني عوایل هم د مسلمانانو د حملې ځخه په بېره کې وه او احتیاط یې کاوه نو همېشه به یې په لارو کې د معلوماتو دپاره نفر کښېنول.

غالب رضي الله عنه وایي: د ماښام وخت ؤ او تاریکه شروع کېدل په دغه وخت کې د معلوماتو دپاره یوې غونډۍ ته وختم چې شا وخوا وګورم او لوړ پر غونډۍ مي ځنګ واچاوه، و مي لیدل چې بني عوایل هم د مدینې منورې د حملې دپاره ځانونه تیاروي، زه پر دغه غونډۍ وم چې د دوی پیره دار را ته متوجه سو خو د تاریکې په سبب دا فرق نه سي کولای چې دغه سیاهي انسان دی که بل شئ، مګر پیره دار چې ولیدم نو یې خپلې ښځې ته و ویل: (غالب رضي الله عنه وایي: زه د دوی خبري اورم چې پیره دار و خپلې ښځې ته وایي) ښځې! پرون دغه سیاهي پر دغه غونډۍ نه وه، نو ښه راته متوجه سو، خو زه هیڅ حرکت نه کوم، ځکه که حرکت وکړم پوهیږي چې انسان دی او پوه به سي چې موږ د دوی د حملې دپاره راغلي یو، نو زه بې حرکته ناست یم او دئ بیا د دغې سیاهي ځخه په شک کې دی نو یې خپلې ښځې ته و ویل: ته هغه زما لېندۍ او دوه غشي را کړه، ما ویل: (لا حول ولا قوة الا بالله) اوس پوهېږم چې دغه نفر مي وُلي او زه بیا په دې سبب حرکت نه سم کولای چې زموږ په حال به خبر سي، نو یې غشي واخیستی او زه یې په و ویشتم، غشي زما پر اوږه ومښتی او زه پر هغه خپل ځای مېخ یم هیڅ حرکت نه کوم بلکه صبر او تحمل کوم، سړي خپلې ښځې ته

وويل: والله واري مې نه دی خطا سوی مګر ته دغه بل غشی هم راکړه، بل غشی يې هم واخيستی اوزه يې په وويشتم، دامې هم پر اوږه ومښتی او زه حرکت نه کوم، سړي و ويل: که چيرې ژوندئ شئ ؤای ښوربدلی به وای، زه پر دغه خپل ځای لکه مېخ ثابت ورته ناست يم، څو ښه توره تاريکه سوه نو خپلو ملګرو ته ورغلم او ورته و مې ويل: خلک زموږ په راتګ نه دي خبر، نو موحمله پر وکړه، غالب الليثي رضي الله عنه هم د هغه خپله زخمه سره سره په دغه جنګ او حمله کې اشتراک وکړی ځکه زخم يې ډېر شديد نه ؤ.

غالب رضي الله عنه په دغه حمله کې خپل افراد امر کړه چې هر دوه نفره به يو ځای سره ځی جلا کېږی به نه، بيا داسې نه وي چې يو نفر راسې او وايي: په هغه خپل ملګري نه يم خبر، دا امر په دې سبب ؤ چې دغه حمله پر يوه پوره او کامله قبيله وه او د شپې په تاريکه کې وه، نو پر دې بېرېدی چې نفر يې ورک نه سي، خير حمله يې شروع کړه او په خپل مقصد کې کاميابه سو، د دغې قبيلې څخه يې ښه پوره غنيمتونه را وړل.

مګر دلته يوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه، هغه دا چې: د بني عوايل د قبيلې څخه يو نفر چې مرداس بن نُهَيک نومېدی په اُسامه بن زيد رضي الله عنه پسخندونه وهل، اسلام او رسول الله ﷺ ته يې بد ويل، د اُسامه رضي الله عنه د طاقته و وتل او پر دغه سړي يې حمله وکړه، سړي ځنې وځغستل، اسامه بيرته را وګرځېدی،٠سړئ بيا پسې راغلی بيا هم اسلام او رسول الله ﷺ ته بد الفاظ وايي، اسامه بيا مجبوره سو پر سړي يې حمله وکړه پسې ځغلي، څرنګه چې د دغې ټولۍ آمر امر کړی ؤ چې دوه نفره به سره يو ځای وي نو د اسامه رضي الله عنه ملګری يو انصاري ؤ، دغه انصاري و اسامه ته و ويل: يا اسامه! پرې يې ږده درځه چې ځني ځو، اسامه ويل: دئ رسول الله ﷺ ته بد وايي هيڅکله يې نه پرېږدم، هغه کافر ځغلي او بد وايي اسامه پسې ځغلي، څو اسامه پسې ور ورسېدی او انصاري په پسې دی، ځکه د غالب رضي الله عنه امر دغسې ؤ چې ملګری به نه پرېږدی، مقصد دا چې دغه دوه نفره مسلمانان په دغه کافر پسې ځغلي څو د يوې وُني سره اسامه او ملګری يې په کافر پسې ور ورسېدل، اسامه او انصاري دواړو توري پر پورته کړې غواړي چې وې وژني، په دغه وخت کې هغه کافر چې اسلام او رسول الله ﷺ ته يې بد ويل اوس چې توري پر پورته سوې ويل (أشهد أن لا إله إلاّ الله

و أشهد أن محمداً رسولُ الله) انصاري توره ځني را وګرځول نه يې و واهه، مګر اسامه خپله توره پر ور ايله کړه او مِرداس يې و وژی، انصاري ورته و ويل: يا اسامه! تا داسي سړئ و وژی چي هغه و ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: ده دغه کلمه د توري د بيري و ويل، تا نه ليدی چي اسلام او رسول الله ﷺ ته يې بد ويل؟ تا د ده بد ويل نه واورېدل؟ مګر کله چي يې توره پر خپل سر وليده نو يې کلمه و ويل.

خير د مِرداس تر وژلو وروسته دواړه بيرته راغله، خو انصاري دغه قصه و غالب ﷺ ته وکړه، غالب ﷺ اسامه ته ور بغ کړه: يا اسامه! تا څنګه هغه سړئ وژی چي هغه ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: هغه دغه کلمه د توري د بيري و ويل، خبره ښکاره او معلومه ده څو لحظې مخ کي يې اسلام او رسول الله ﷺ ته بد ويل، مګر کله چي يې پر خپل سر توره وليدل د دې دپاره چي ځان له مرګه خلاص کړي نو يې کلمه و ويل، څرنګه چي غالب ﷺ په دې مسئله ژبات نه پوهېدی نو چپ سو او دغه ټولی بيرته مدينې منورې ته ولاړه هلته يې رسول الله ﷺ ته حالات و ويل.

اول يې د سريې د کاميابۍ حالات ورته بيان کړه او بيا يې د اُسامه ﷺ په قصه خبر کړی، رسول الله ﷺ اسامه ور وغوښتی او ويل: يا اسامه! څنګه دي هغه څوک وژی؟ چي هغه ويل (لا إله إلا الله محمّد رسول الله) اسامه ويل: يا رسولَ الله! هغه د توري د بيري څخه کلمه و ويل، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تا د هغه زړه ور څيري کړی او پوه سوې چي هغه صادق دی که کاذب؟ يعني: ته څه په خبر يې چي د توري له بيري يې کلمه و ويل؟ ښايي په دغه وخت کي يې ايمان زړه ته ننوتلی وي، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) له حقه چيري ځې؟ اسامه ويل: والله د توري د بيري څخه يې کلمه و ويل، رسول الله ﷺ و فرمايل: د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) د حقه چيري ځې؟ د قيامت په ورځ به د (لا إله إلا الله) د حقه چيري ځې؟ اسامهؓ وايي: رسول الله ﷺ دغه جمله څو واره په تکرار راته و ويل، تر داسي اندازې چي ما د ځان سره و ويل کشکي زه په دغه نن ورځ مسلمان سوی وای.

اسامه ولي غوښته چي په دغه نن ورځ مسلمان سوی وای؟ ځکه اسلام هغه د مخني ټول ګنهونه محوه کوي او پاکوي، نو که په دغه ورځ مسلمان سوی وای دغه

ګناه به یې هم د عفوې په جمله کې راغلې وای او الله جل جلاله د سورة النساء په (۹۴) نمبرآیات کې دغسې موضوعاتو ته اشاره کوې او فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا تَبۡتَغُونَ عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٞۚ﴾.

يعني: اې مومنانو! کله چې تاسې د الله جل جلاله په لار کې سفر کوې يعني: جهاد ته ځی نو ښه تحقيق کوی او هغه چا ته چې سلام درته و وايي مه واياست چې ته مومن نه يې (او د اسلام کلمه دې د بيرې و ويل) آيا تاسې د دې دنيا دنيوې اسباب غواړی؟ د الله جل جلاله سره ډير غنيمتونه سته.

پسله دغې ورځې بيا اسامه په هيڅ داسې جنګ کې ګډون او اشتراک نه دی کړی چې د مسلمانانو په منځ کې پېښ سوی دی، حتّی کله چې د مسلمانانو په منځ کې هغه فتنه پېښه سوه اسامه رضي الله عنه به ويل: زه پوهېږم چې علي رضي الله عنه پر حق دی، مګر پسله هغې واقعې چې زما او د مِرداس په منځ کې پېښه سوه، زه بيا هيڅ وخت پر مسلمان توره نه پورته کوم.

ورونو! دغه واقعه او مسئله زموږ دپاره درس دی موږ د خلکو د ظاهره سره کار لرو د خلکو سره مو بايد معامله د دوی پر ظاهري شکل وي مګر زړونه د الله جل جلاله په قدرت، اختيار او علم کې دي، د زړو مالک الله جل جلاله دی او ده جل جلاله ته يې حال معلوم دی رب عزوجل د زړو پر حال حکم کوي، هو، که موږ د يو چا څخه داسې حرکت و وينو چې هغه کار د ده کفر او نفاق ثابتوي دا بيا بله خبره ده او که د يو چا آخري جمله لا إله إلا الله محمّد رسول الله وي نو موږ د ظاهري حالت سره موافق په عمل کولو مکلف يو او دا هم د اسلام حکم دی چې د اشخاصو سره زموږ معامله بايد د دوی د ظاهري حاله سره موافقه او برابره وي، فقط الله جل جلاله د زړو په حال خبر دی او حکم پر کوي نه موږ، د زړو عالم او حاکم يوازې الله جل جلاله دی.

۵ - اوس خو د مسلمانانو توليو او حملو دوام درلودی، څو دغه د هجرت د اوم کال د شوال په مياشت کې رسول الله ﷺ بشير بن سعد رضي الله عنه د دوهم وار دپاره د بني

مُرّه و قبیلې ته ولېږی چې جزاء ورکړي، د بشیر بن سعد ﷺ د اول وار لېږل خو به مو په یاد وي چې د بني مُرّه د قبیلې د کمین له طرفه حمله پر وسوه او د ده دېرش نفره ملګري ټول شهیدان سوه او دیؓ پسله زخمي کېدلو د فدک و یهودو ته ورغلی.

نو اوس د دوهم وار دپاره بیا رسول الله ﷺ دغه بشیر بن سعدؓ د هغه بني مُرّه قبیلې ته ور ولېږی چې جزاء ورکړي مګر دا وار یې (۳۰۰) نفره مسلمانان ور سره ملګري کړه، بشیر بن سعد ؓ د بني مُرّه پر طرف رهي سو او دا وار یې زړه هم ورته ډک دی ځکه په هغه اول وار کي یې د ده ملګري شهیدان کړي وه، نو یې هغه انتقام او بدله هم پاته وه، اوس فقط دوې میاشتي وروسته د درو سوو نفرو سره د بني مُرّه پر طرف ور رهي سو او هلته ور ورسېدی، د هغو په بېخبري کي یې حمله پر وکړه د هغو څخه ځیني وتښتېدل او ځیني و وژل سوه او ده ؓ پسونه، اوښان او نور مالونه په غنیمت څني واخیستل او بیرته مدینې منورې ته په داسي حال کي راغلی چې د هغه اول وار د خپلو ملګرو بدله او انتقام یې اخیستي وه.

دلته نو د بني مُرّه رئیس حارث بن عوف فکر وکړی او ویل: والله د محمّد ﷺ دین لوړ او ورځ په ورځ غالبه کیږي، قریشو صلحه ور سره وکړه، خیبر یې فتحه کړی او هغو قبیلو ته چې د ده ﷺ سره مخالفت کوي جزاء ورکوي، موږ دوې میاشتي د مخه پر دوی کامیابه سوو او دیرش نفره مو ور ووژل، مګر اوس یې په موږ داسي کارونه وکړه چې تر اوسه چا نه وه را سره کړي، پسله ډېره فکره دې نتیجې ته ورسېدی چې باید اسلام ته داخل سي، نو عُیینه بن حِصن هغه د غطفان مشر او رئیس ته ورغلی د هغه سره یې خبري وکړې د اسلام او مسلمانانو په باره کي یې دلایل ور سره و ویل او ویل: زما په فکر زموږ دپاره دا ښه او بهتره ده چې د محمّد ﷺ ملګري سو، د دې پر ځای چې مسلمانان زموږ څخه غنیمتونه وړي موږ به د مسلمانانو په ملګرتیا د نورو قبیلو څخه غنیمتونه اخلو، نور یې هم دلایل ور سره و ویل څو عُیینه بن حصن یې په دې قانع کړی چې مسلمان سي، نو دوی په دواړو دا اتفاق وکړي چې دواړه به مدینې منورې ته ځو او هلته به د خپل اسلام یا مسلمانېدلو اعلان کوو.

اوس نو د غطفان او د بني مُرّه رئیسان چې دواړي د عربو لویې او قوي قبیلې

دي د مدينې منورې طرف ته رهي سوه چي اسلام ته داخل سي خو سبحان الله! د الله جل جلاله تقدير او إراده بيا بل شئ وه، دغه دوو نفرو ته په لار کي د عربو يو بل مشر په مخه ورغلی چي فَروَه بن هُبَيره نومېدی چي هغه بيا عمرې ته رهي ؤ، اوس چي فروه د حارث بن عوف او عُيينه بن حصن سره په لار کي يو ځای سو فَروه ورته و ويل: د خيره چيري ځی؟ دوی ويل: مدينې منورې ته ځو چي اسلام ته داخل سو، فَروه ويل: تاسي څه صبر وکړی تلوار مه کوی زه دا دی عمرې ته رهي يم، پرېږدی چي زه وګورم چي اهل مکه د محمّد ﷺ په باره کي څه فکر او إراده لري؟ که داسي ؤ چي اهل مکه د محمّد ﷺ سره د جنګ إراده درلودل نو دا نه ده صحي چي تاسي اوس مسلمانان سی صبر وکړی او هغه جنګ چي د قريشو او محمّد ﷺ په منځ کي پېښيږي هغه به و وينی، بيا تر هغه وروسته فيصله وکړی او که چيري د مکې خلکو جنګ نه کاوه او تسليم وه بيا مسلمانان سی، دوی ويل: دا ښه خبره ده، نو دغه دوه نفره بيرته د مدينې منورې څخه را وګرځېدل او اوس د فَروه د بيرته راتګ انتظارکوي چي هغه به د مکې مکرمې څخه څه حال او خبر را وړي؟

فَروه مکې مکرمې ته ولاړی او عمره يې وکړه، فَروه مشرک ؤ او دا خو هم درته معلومه ده چي مشرکانو هم هغه د دوی پر قسم حج او عمره کول، فروه د عمرې تر آداء کولو وروسته د قريشو د مشرانو سره وليدل او پوښتنه يې ځني وکړه چي تاسي د هغي صلحي په باره کي چي د محمّد ﷺ سره مو کړې ده څه إراده لری؟ قريشو ويل: د دغي صلحي په موده کي مونږ د محمّد ﷺ د جنګ دپاره خپل ځانونه آماده کوو، غواړو چي په دغه موده کي د هغه د جنګ دپاره پوره تياري ونيسو، اصلاً زمونږ صلحه نه ده مقصد بلکه په دغه موده کي خپلي قواوي سره يو ځای کوو چي وکولای سو د محمّد خطر بالکل له منځه يو سو.

اوس نو د فَروه په فکر خبره بل ډول سوه، له بله طرفه د بنو بکر د قبيلې رئيس نوفل بن معاويه هم په دغه وخت کي مکې مکرمې ته راغلی ؤ او دئ هم د قريشو د مشرانو سره خبري کوي غواړي چي د قريشو مشران دې ته تشويق کړي چي د خزاعه د قبيلې پر ضد د بنو بکر سره مرسته وکړي، يعني: بنو بکر غواړي چي د خزاعه سره جنګ

وکړي او قريش د خزاعه په وژلو او جنګ کولو کي د بنو بکر سره مرسته وکړي.

هغه خو ستاسي په ياد دي چي خزاعه هغه قبيله ده چي د حديبيې په صلحه کي د رسول الله ﷺ په طرف کي داخله سوه او د هغه وخته څخه د خزاعه قبيله د رسول الله ﷺ حُلفاء او متعاهدين بلل کيږي، د خزاعه پر قبيله هر تېرئ او تجاوز پر رسول الله ﷺ او مسلمانانو تجاوز بلل کيږي او بنو بکر بيا د حديبيې د صلحي په وخت کي د قريشو په طرف کي داخل سوه، چي بنو بکر بيا د قريشو حُلفاء او متعاهدين بلل کيږي او د بنو بکر هر تجاوز که پر مسلمانانو وي که پر خزاعه، د قريشو تجاوز بلل کيږي، مګر دا هم بايد درمعلومه وي چي د پخوا څخه د بنو بکر او خزاعه د قبيلو په منځ کي ډيري لويي دښمنۍ پرتې وې.

اوس فَروه بن هُبيره ورته ګوري چي د بنو بکر رئيس نوفل بن معاويه قريش و دې ته را بولي چي دخزاعه د قبيلې پر ضد د ده او د بنو بکر مرسته وکړي او قريش هم دغه د ده خبري نه ور رَدوي او نه ورته وايي چي زموږ او د هغو په منځ کي صلحه ده، بلکه د رَدَولو پر ځاى د دغو خبرو سره علاقه هم لري او په شوق غوږ ورته نيسي، نو فَروه بن هُبيره پوه سو چي دغه ټوله د دې علامې دي چي د قريشو او مسلمانانو په منځ کي به ژر جنګ پېښ سي او دغه د دوى په منځ کي چي د صلحي په نامه سره ياديږي صلحه نه ده بلکه اصلاً د بل جنګ دپاره هوسايي او آمادګي ده، نو کله چي فَروه د مکې مکرمې څخه ولاړى هلته عُيينه بن حصن او حارث بن عوف ته ورغلى او دا بيان يې ورته وکړى چي ډير ژر به د قريشو او مسلمانانو په منځ کي جنګ پېښ سي، هغو وويل: څرنګه چي خبره داسي ده موږ به خپل مسلمانېدل اوس وځنډوو او د دې جنګ نتيجې ته به معطله سو، مقصد دا چي دغه دوه نفره چي د لويو قبيلو مشران وه اسلام ته داخلېدل خو دغه د فَروه اخبار د دې سبب سوه چي د هغه خپله فکره څخه واوښتل، په دغه موده کي رسول الله ﷺ نوري ټولياني هم شا وخوا لېږلې.

خو د دغه وخت هغه مهمه واقعه دا ده چي دغه د هجرت د اووم کال د شوال په مياشت کي رسول الله ﷺ مسلمانان دې ته را بلل چي د ده ﷺ سره د عمرةُ القضاء د آداء کولو دپاره ولاړ سي، ځکه اوس د حديبيې پر صلحه يو کال تېر سو او اتفاق هم

داسي ؤ چي په راتلونکي کال کي به مسلمانان عمرې ته ورځي، اوس نو مسلمانانو ته پوره اجازه ده چي مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره داخل سي، د دغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ په مسلمانانو کي د عمرې کولو اعلان وکړی.

عمرة القضاء

د هجرت د اووم کال د ذوالقعدې په میاشت کي ټول هغه کسان چي د حدیبیې په صلحه کي حاضر وه، بېله هغو کسانو چي شهیدان سوي یا وفات سوي وه ټول د رسول الله ﷺ سره یو ځای سوه، دغه د حدیبیې پر نفرو زیات نور هم شپږ سوه نفره د رسول الله ﷺ سره د مدینې منورې څخه د عمرې د آداء کولو دپاره را ووتل.

چي دانو بېله ښځو او کوچنیانو ټول دوه زره نفره سوه چي په دغه عمرة القضاء کي د رسول الله ﷺ سره ملګري دي، رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر اوښانو اسلحه در سره واخلی، ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زموږ او د قریشو عهد داسي نه ؤ چي د اسلحې سره به مکې مکرمې ته نه داخلیږو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو! عهد دغسي ؤ، ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: اوس نو موږ دغه اسلحه څه په کوو؟ او تا امر وکړی چي اسلحه در سره واخلی، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا ابا بکر! زه د قریشو د غدر او خیانته مطمئن نه یم، ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه و ویل: نو هغه وعده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: موږ پر خپل عهد ولاړ یو د اسلحې سره و حرم ته نه داخلیږو، اسلحه تر حرم دباندي پرېږدو مګر زموږ سره باید اسلحه موجوده وي، که مو ضرورت ورته پیدا سو اسلحه به لرو.

دا د خیر البشر او اکمل البشر رسول الله ﷺ پوهي او حکمت ؤ چي ویل موږ څنګه خپل ځانونه و خپلو دښمنانو ته بېله اسلحې تسلیم کړو؟ مسلمان باید پوه، زیرک او هوښیار وي، کارونه باید سطحي او سر سري و نه نیول سي، مسلمان باید همېشه په حذر او احتیاط کي وي خپل ځان باید د دښمن په مقابل کي بې اسلحې نه کړي، خپله اسلحه باید دښمن ته تسلیم نه کړي، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمایل: اسلحه در سره واخلی.

رسول الله ﷺ او مسلمانانو د ذوالحُلیفه څخه احرام وتړی او تلبیه یې و ویل،

په داسي حال کي يې مخ پر مکه مکرمه حرکت وکړی چي اسلحه ور سره وه او د جنګ دپاره تيار او آماده وه، دا هم د دې دپاره چي د قريشو د غدر مخه يې نيولې وي.

کله چي مسلمانان و مکې مکرمې ته نژدې سوه هلته قريش تر مکې مکرمې دباندي ورته را وتلي دي او ورته ګوري، خو وې ليده چي د مسلمانانو سره اسلحه ور سره ده، قريشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چي اسلحه مو د څه دپاره راوړې ده؟ زموږ او ستاسي په منځ کي داسي وعده نه وه چي تاسي به د اسلحې سره نه راځی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ پر هغه خپله وعده ولاړ يو او اسلحه تر مکې مکرمې دباندي پاته کيږي، واقعاً هم رسول الله ﷺ خپله اسلحه لکه سپرونه، غشي، نېزې، زغري او داسي نور تر مکې مکرمې دباندي پرېښوول او دوه سوه نفره يې د أوس بن خولي الأنصاري په مشرۍ د اسلحې د ساتني دپاره مؤظف پرېښوول او بيا يې دغه دوه سوه نفره په هغو کسانو بدل کړه چي عمره يې کړې وه، او هغه اول پاته دوه سوه نفره عمرې ته ولاړل، مګر دوه سوه نفره په هر وخت کي د اسلحې سره موجود وه، دې ته تيار او آماده وه چي د ضرورت په وخت کي دغه اسلحه د مکې مکرمې و داخل ته ورسوي او پر مسلمانانو يې و وېشي، که چيري د قريشو له طرفه کوم غدر او خيانت وسي اسلحه موجوده او د استعمال دپاره تياره ده.

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانان مکې مکرمې ته د داخلېدلو دپاره تيار سوه په دغه وخت کي قريشو نه غوښتل چي د مسلمانانو سره يې کوم مشکل او شخړه پېښه سي، ځکه قريش غواړي چي دغه د عمرې مناسک ډير ژر پای ته ورسيږي او مسلمانان ولاړ سي او قريش دا هم نه غواړي چي مسلمانان د اهل مکې سره په تماس کي سي، نو ابوسفيان د مکې مکرمې ټول اهل په دې سره مکلف کړه چي د مکې مکرمې څخه ووزي او څوک دي په مکه مکرمه کي نه پاته کيږي، د مکې مکرمې خلکو هم د مکې مکرمې څخه په وتلو شروع وکړه او ووزي خو هلته نژدې په هغو غرو کي کښيني چي د کعبې شريفي پر شا وخوا دي، بيا نو د قريشو مشرانو د دغه امر د ښه عملي کولو دپاره يوه آوازه هم واچول هغه دا چي ويل: دغه مسلمانان چي د مدينې منورې څخه راغلي دي په يوه داسي مرض اخته دي چي هغه مرض ساري مرض دی يعني له يوه

خخه بل ته نقل کېږي چي په هغه وخت کي ژړه تبه ورته ویل کېده، نو ځکه باید ټول خلک د مکې مکرمې څخه ووزي، اوس د دغي آوازې سره هغه پاته کسان چي تر اوسه نه وه وتلي هغو هم د مرض له بیري پر وتلو تلوار کاوه چي په دغه مرض اخته نه سي.
نو په مکه مکرمه کي بېله د قریشو د ځینو مشرانو لکه صفوان بن اُمیه، عِکرمه بن أبي جهل اوداسي نور، بل څوک نه سوه پاته نور ټول مشرکان د مکې مکرمې څخه ووتل.
مسلمانان چي مکې مکرمې ته داخل سوه د الله اکبر تکبیرونه وایي، د لا إله إلا الله تهلیل وایي، د اسلام تلبیه وایي، مسلمانان په ډیر شوق کي دي ځکه پسله ډیرو کلو څخه د اول وار دپاره مکې مکرمې او خپلي قبلې ته داخلېږي.
او رسول الله ﷺ پسله اوو کلو څخه د اول وار دپاره خپل اصلي وطن او خپلي قبلې مکې مکرمې ته داخلېږي، نو ټول تر اندازه زیات خوشاله وه، طواف، تلبیه، سعیه او عمره ټول عبادتونه په شوق او خوشالي سره آداء کوي.
مګر رسول الله ﷺ په هغه آوازه خبر سو چي ویل: په مسلمانانو کي ژړه تبه ستنه نو د دغي آوازې په مقابل کي رسول الله ﷺ داسي قصد او إراده وکړه چي دا ثابته او معلومه کړي چي په مسلمانانو کي هیڅ ناروغي نسته، کله چي مسلمانانو په طواف شروع کول رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله دي پر هغه چا ورحمېږي چي نن ورځ کفارو ته د خپل ځان صحت او قوت وربښکاره کړي.
بیا نو رسول الله ﷺ خپل دَاحرام پټو په داسي ډول تر راسته اوږه لاندي کړی چي راسته اوږه یې ښکاره سوه، چي دغه ته په عربي کي (إضطِباع) وایي او بیا یې په طواف شروع وکړه په دغه طواف کي یې چابک چابک تګ کاوه، چي دغه چابک تګ ته په عربي کي (رَمَل) وایي، رَمَل او هَروَله هغه چابک تګ دی چي کوچني کوچني ګامونه اخلي او داسي تېز تېز ځي چي وځنستا ته نژدې وي، خو ګامونه یې کوچني وي او اوږې هم ور سره ښوروي، چي دغه قسم تګ مریض، ناجوړه او ضعیفه سړئ نه سي کولای، قوي او صحتمن نفر دغسي تګ کولای سي، رسول الله ﷺ د طواف درې شوطه دغه تېز تګ کاوه او اصحاب کرامو هم دغه قسم تګ ور سره کاوه، په دغه تګ یې دا ثابته کړه چي مسلمانان روغ رمټ دي.

قريشو د غرو څخه ورته کتل او ويل يې: په والله که د مسلمانانو سره يا تبه ورسره وي يا بل مرض، مريض سړئ دغسي تګ نه سي کولای، نو دغه د اوږې لڅېدل او دغه قسم تېز تګ زمونږ دپاره سنت سو، نو هر هغه څوک چي د حج دپاره طواف قدوم کوي يا د عمرې دپاره طواف کوي، يا هر هغه طواف چي تر هغه وروسته د صفا او مروا په منځ کي تګ او راتګ وي په اولو درو شوطو کي بايد رَمَل او هَروله وکړي چي تېز تېز به ځي، خو راسته اوږه به په ټوله طواف کي لڅه وي او دغه کار فقط د نارينه وو دپاره سنت دی، پر ښځو نه تېز تګ سته نه د اوږو لڅېدل او بېله طواف قدوم يا د عمرې له طوافه په نورو طوافو کي هم دا کار نسته، او هغه کسان چي تر طواف د مخه يا وروسته يې اوږه لڅه کړې وي هغه هم صحي کار نه دی، اوږه فقط د طواف په وخت کي لڅيږي، هغه هم په هغه طواف کي چي تر هغه وروسته سعيَ يا د صفا او مروا تګ وي. (دا يوه فقهي مسئله وه)

د طواف په منځ کي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه چي شاعر ؤ او توره په لاس د رسول الله ﷺ مخ ته تلی دغه بيتونه يې په لوړ آواز ويل:

خَلّوا بني الكفارِ عن سبيله — خَلّوا فَكُلّ الخيرِ في رسوله
قد أنزل الرّحمٰن في تنزيله — في صُحُفٍ تُتلى على رسوله
يارِبِّ إني مؤمن بقيله — إنّي رأيتُ الحق في قبوله
بأنّ خير القتلِ في سبيله — اليومَ نضربكم على تنزيله
ضرباً يزيل الهام عن مقيله — ويُذهِلُ خليلاً عن خليله

دا داسي بيتونه دي چي په هغو کي پر کفارو تېرئ او تجاوز ؤ.

يعني: کفارو! د رسول الله ﷺ له لاري ايسته سی، موږ مو وهو، موږ مو وژنو، موږ مو سرونه درپرې کوو، دلته حضرت عمر رضي الله عنه ته قهر ورغلی او ويل: يا بن رواحه! ته څه وايې؟ د رسول الله ﷺ په حضور او د الله جل جلاله په حرم کي شعر وايې؟ رسول الله ﷺ ورته وويل: يا عمر! دئ پرېږده، دغه د ده اشعار پر کفارو تر غشو زيات تاثير کوي.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته ولي قهر ورغلی؟ د هغه دوه سببه وه، يو دا چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په طواف کي شعر وايه حال دا چي طواف عبادت دی لکه لمونځ،

انسان باید شعر پکښې و نه وايي، بل دا چې اوس د مسلمانانو سره اسلحه نسته په خالي لاس دي او دغه اشعار کفار و جنګ ته رابولي، نو عمرؓ وویل:
«لا إله إلاّ الله وحدهُ، صدقَ وعدَه، ونَصرَ عبدَهُ، و أعَزّ جُندَهُ، وهَزَمَ الأحزابَ وحدَهُ»
او دغه تهلیل یې په زوره وایه، نو دا هم زموږ دپاره سنت سوه، هر هغه څوک چې عمره کوي خاصتاً په صفا او مروا کې دغه تهلیل ویل د هغه دپاره سنت دي.

کله چې رسول اللهﷺ د عمرې د آداء کولو څخه فارغه سو هَديَ یې حلاله کړه، د هَديِ حلالول په عمره کې سنت کار دی، واجب او لازمي نه ده چې خامخا یې باید څوک حلاله کړي مګر ثواب یې ډېر زیات دی، رسول اللهﷺ او اصحاب کرامو هَديِ حلالي کړې، بیا نو رسول اللهﷺ قریشو ته حال ولېږی چې د کعبې شریفي کِلی را وړی او اجازه را کړی چې کعبې شریفي ته دننه ورسم.

خو قریشو جواب را ولېږی چې یا! زموږ او ستاسي په عقد او اتفاق کې دا نه دي لیکل سوي چې ته به کعبې شریفي ته دننه داخلېږې.

که څه هم دا نوی او مشکل کار نه ؤ، د عربو مشرانو ته به یې همېشه کعبه شریفه ور خلاصول، مګر قریشو بیا هم دلته د ضد او عناده کار واخیستی او دروازه یې نه کړه ور خلاصه، رسول اللهﷺ چې دغه د دوی عناد ولیدی نو یې بلالؓ ته و ویل: یا بلال! لوړ د کعبې شریفي بام ته وخېژه او آذان وکړه، بلالؓ هم د کعبې شریفي بام ته وختی او آذان کوي، قریش ورته ګوري د اسلام آذان اوري:
« الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمّداً رسول الله»
بلالؓ سر بېره پر کعبه شریفه په خپل رنګین او خواږه آواز سره د:
« أشهد أن محمّداً رسولُ الله »
شاهدي آداء کوي او قریش ورته ګوري، عِکرمه بن أبي جهل چې تر دغه وخته پر هغه خپل شرک ؤ و ویل: الله د ابو الحکم سره ډېر ښه وکړه (چې مقصد یې خپل پلار ابوجهل ؤ) چې دغه مړیٔ یې نه ولیدی چې لوړ پر کعبه آذان کوي، یعني: دا د هغه سره د اللهﷻ نیکي وه چې تر دغه د مخه و وژل سو، دغه ورځ او دغه حال یې نه ولیدل. دا د کفارو غرور ؤ، مګر د بلالؓ آذان د مکې مکرمې مشرکانو ته ډېر

زيات آزار او تکليف ورکړی، دا چي بلال رضي الله عنه د اسلام آذان لوړ پر کعبه شريفه کوي دا کار و قريشو ته د کعبې شريفي تر ننوتلو سخت تمام سو.

اوس نو د مسلمانانو درې ورځي پوره سوې او اتفاق هم داسي ؤ چي مسلمانان به درې ورځي په مکه مکرمه کي تېروي او بيا به ځي، په دغو درو ورځو کي مسلمانانو طوافونه کول، لمنځونه يې کول د الله جل جلاله عبادت يې کاوه.

مګر کله چي درې ورځي پوره سوې د رسول الله ﷺ زړه غوښته چي څه نور هم په مکه مکرمه کي پاته سي خو د قريشو له طرفه عِکرمه د ابوجهل زوی او حُوَيطب بن عبد العزٰی د څو نورو نفرو سره ورته راغله چي ورته و وايي: ستاسي وخت پوره سو نور نو ولاړ سی، کله چي دغه نفر ورته راغله رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا عِکرمه! نه غواړې چي زما سره ډوډۍ وخورې؟ يعني: زما مېلمانه سی ځکه رسول الله ﷺ غوښتل چي نور هم په مکه مکرمه کي پاته سي خو عِکرمه ورته و ويل: زه ستا ډوډۍ ته ضرورت نه لرم زموږ د مځکي څخه ووزه، د سعد بن عُباده رضي الله عنه د توانه و وتل او ويل: دا ستاسي مځکه نه ده بلکه دا د رسول الله ﷺ ښار دی او عِکرمه ته يې په بد ويلو شروع وکړه، خو رسول الله ﷺ سعد بن عُباده رضي الله عنه منعه کړی ويل: يا سعد! زموږ په اُطاق يا زموږ په خېمو کي بايد چا ته بد و نه ويل سي که څه هم هغه زموږ دښمن وي، دا عيب دی چي هغه زموږ پر کمبله ناست وي او موږ بد ورته وايو.

بيا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي ځانونه د بارېدلو دپاره تيار کړی، دلته بيا هغه د قريشو بېباکه خلکو، لچکانو او اوباشانو چي د هغو په مسلک کي عهد او اتفاق، وعده او امانت هيڅ اهميت نه لري غوښته چي د موقع څخه استفاده وکړي او مسلمانانو ته آزار او تکليف ورکړي، ويل: اوس خو نو عمره خلاصه سوه او زموږ اتفاق داسي ؤ چي مسلمانان به عمره کوي او اوس يې عمره وکړه نو عهد خلاص او پوره سو ځانونه يې تيارول چي پر مسلمانانو حمله وکړي.

مګر تاسي ته معلومه ده چي اتفاق يوازي د عمرې دپاره نه ؤ بلکه اتفاق داسي ؤ چي لس کاله به يو پر بل تجاوز نه کوي مګر دغو اوباشانو غوښتل چي مسلمانان په قهر کړي او جنګ شروع سي، رسول الله ﷺ چي دغه د دوی حرکتونه وليدل نفر يې

ورولېږل او ویل: که تاسي جنګ غواړی موږ به هغه خپله اسلحه چي تر مکې مکرمې دباندي پرته ده راوړو او بیا به جنګ در سره وکړو، د دغو کفارو دا خیال ؤ چي د مسلمانانو سره اسلحه نسته دوی نه وه خبر چي مسلمانانو خپله اسلحه تر مکې مکرمې دباندي ایښې ده، خو کله چي پوه سوه چي د مسلمانانو سره اسلحه سته وبېرېدل او شا وخوا سره وپاشل سوه.

اوس چي رسول الله ﷺ او مسلمانان د مکې مکرمې څخه و وتل او تر مکې مکرمې دباندي يې خېمې ودرولې دلته یوه کوچنۍ حادثه پېښه سوه، هغه دا چي هلته رسول الله ﷺ یو نفر ولیدی چي خوک وايي دغه نفر ولید بن ولید بن مغیره ؤ، مګر صحي خبره دا ده چي دغه نفر أبان بن ولید بن مغیره ؤ، رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا ابان! خالد چیري دی؟ (چي مقصد يې خالد بن ولید ؤ) ویل: خالد چیري دی؟ خالد خو داسي عقل لري چي سمي لاري ته يې را بولي، دئ عاقل او هوښیار سړئ دی د ده عقل څنګه دئ تر اوسه و اسلام ته نه دی را بللی؟ آیا د اسلام ښه والی پټ دی؟ چا ته نه ور معلومېږي؟ خالد چي ذکي او هوښیار سړئ دی ده ته ولي تر اوسه د اسلام ښه والی نه دی ور معلوم سوی، که چیري د ده شوکت او تېزي زموږ سره سي موږ به د ده اکرام او عزت وکړو تر نورو به يې د مخه او مقدم کړو، دغه خبري تر مکې مکرمې دباندي پیښي سوې.

أبان چي په دې خبرو خوشاله ؤ نو خالد بن ولید ته يې یو لیک ولیکی او مکې مکرمې ته يې ور ولېږی چي په هغه لیک کي يې لیکلي وه: یا خالد! ته داسي عقل لرې چي هغه تا ته سمه لار درښوولای سي او د اسلام ښه والی د هیڅ عاقل او هوښیار څخه پټ نه دی پاته، نو راسه او مسلمان سه، ځکه رسول الله ﷺ ته په خیر یاد کړې او وې فرمایل: که خالد موږ ته راغلی موږ به يې عزت وکړو او تر نورو به يې د مخه کړو، د أبان لیک وخالد ته ورسېدی او وې وایه، د خالد و اسلام ته شوق پیدا سو خو مسلمان نه سو، بیا هم د اسلام په باره کي فکر کوي.

رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی، په دغه وختو کي بیا عَمرو بن العاص د حبشې څخه مکې مکرمې ته راغلی او خپل ځان و هجرت ته تیاروي غواړي چي

مدینې منورې ته هجرت وکړي، د عَمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام قصه خو مو د مخه درته بیان کړه چې دئ په حبشه کې د نجاشي پر لاس مسلمان سو او مکې مکرمې ته مسلمان راغلی اوس غواړي چې هجرت وکړي، خالد بن ولید ولیدی وېل چیرې ځې؟ عَمرو بن العاص وېل مدینې منورې ته ځم، خالد وېل آیا له دینه واوښتې؟ عَمرو وېل: یا! بلکه مسلمان سوم او خالد ته یې و وېل چې نجاشي مسلمان سوی دی، خالد په تعجب کې سو، نو یې د اسلام او د اسلام د احکامو په باره کی نور معلومات هم ځني وکړه، خو نو رېې هم اسلام و زړه ته لار پیدا کړه او اسلام یې په زړه کې ثابت او قائم سو، خالد بن ولید رضي الله عنه هم مسلمان سو، هلته یو بل دریم نفر هم د دوی سره اسلام ته داخل سو چې هغه هم د قریشو د سردارانو څخه ؤ، دغه نفر عثمان بن طلحه رضي الله عنه ؤ چې دغه عثمان بن طلحه هم په قریشو کې د خالد بن ولید او عَمرو بن العاص په درجه کې ؤ.

دغو درو نفرو چې د قریشو د سردارانو څخه وه د هجرت نیت او إراده وکړه او د هجرت د اتم کال په شروع کې یې مدینې منورې ته هجرت وکړی، کله چې رسول الله ﷺ دغه درې نفره ولیدل چې مدینې منورې ته مهاجر ورغله تکبیر یې وواېه او وې فرمایل: مکې د خپلې اینې ټوټې درته را وغورځولې، د مکې مکرمې هغه ښه ځوانان درته راغله. خالد بن ولید، عَمرو بن العاص، عثمان بن طلحه، دغه کسان چې د مسلمانانو ملګري سي تر دې به لویه کامیابي څه شي وي.

د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کې د خُزاعه د قبیلې یوه ډله و رسول الله ﷺ ته ورغله چې د خزاعه د قبیلې اسلام یې اعلان کړی، خزاعه هغه قبیله ده چې د حدیبیې په صلحه کې د رسول الله ﷺ په طرف کې شامله سوه او د رسول الله ﷺ متحالفین او متعاهدین سوه او اوس یې اسلام هم قبول کړی، یعني: اکثریت یې په اسلام کې داخل سوه چې اوس نو یوه بله قبیله د مسلمانانو سره یو ځای او په اسلام مشرفه سوه، دې کار نور هم د اسلام دبدبه او شوکت ورزیات کړه.

پاچهانو او آمرانو ته
د رسول الله ﷺ رسالې یا لیکونه

اوس چې په جزیرة العرب کې تر ډېره حده د مسلمانانو تسلط او سیطره زیاته سوه او د اسلام شان او شوکت لوړ سو، رسول الله ﷺ دې ته فارغه سو چې خپل دعوت تر جزیرة العرب دباندې وباسي ځکه دغه دین یوازې د عربو یا د جزیرة العرب دپاره نه دی بلکه د ټول عالَم دپاره دی، نو رسول الله ﷺ د شا وخوا پاچهانو او آمرانو ته د لیک او رسالو د لېږلو إراده وکړه، کله چې رسول الله ﷺ د رسالو د لېږلو او لیکلو إراده وکړه ځینو اصحاب کرامو ورته و ویل چې پاچهان هغه لیک او رساله نه قبلوي چې هغه مُهر سوې نه وي، نو رسول الله ﷺ هم د خپل ځان دپاره د سپینو زرو څخه مُهر یا انګشتري جوړه کړه چې پر هغه لیکل سوي وه (محمّد رسول الله) چې دغه لیکنه په درو لیکو کې وه تر ټولو کښته لیکه (محمّد) او د منځ لیکه (رسول) او لوړه لیکه (الله) وه.

البته رسول الله ﷺ د دغو رسالو د لېږلو دپاره داسې قاصدان اختیار کړه چې هغو هغه د دوی د ورتګ د ملکو په باره کې معلومات او پخوانۍ معرفت درلودی او د هغو ژبه یې ښه نا ښه زده وه، اوس نو د دغو رسالو د لېږلو په وخت او تاریخ کې لږ اختلاف سته ځوک وایي د دغو رسالو د لېږلو شروع د حدیبیې تر صلحې وروسته د هجرت د شپږم کال په آخر کې وه، ځوک وایي د هجرت د اووم کال په شروع کې ولېږل سوې، چې د دغو دوو قولو په منځ کې فقط یوه میاشت یا تر هغه هم لږ فرق راځي.

او ځوک وایي چې د دغو رسالو لېږل تر عمرة القضاء وروسته یعنې: د هجرت د اوم کال په آخر کې وه، خو په حقیقت کې دغه لیکونه په یوه ورځ یا یوه میاشت کې نه وه بلکه په مختلفو تاریخو لېږل سوي دي چې ځیني یې د هجرت په اووم کال کې وه او ځیني یې د هجرت په اتم کال کې وه چې په دې حساب ټول قولونه صحي دي، په هر صورت زه به د دغو رسالو یا لیکونو عبارت او مضمون، حالات او واقعات درته بیان کړم.

(البته د رسالو د لېږلو ترتیب د تاریخ په حساب نه دی مراعت سوی).

د روم پاچا یا قیصر ته لیک

د روم پاچا چې نوم یې هِرَقل او لقب یې قَیصر ؤ، پایتخت یې (قُسطُنطِینِیَه) ؤ چې اوس اَستَنبُول ورته ویل کیږي، ټوله اُروپا، ترکیه، مصر، شام او نوري ډیري منطقې د ده تر حکم لاندي او د ده تابع وې، رسول الله ﷺ دغه قیصر ته رساله وړ ولېږل چې په هغه رساله کي یې اسلام ته را بلی او رسول الله ﷺ دغه رساله د دِحیةُ الکلبي رضي الله عنه په لاس د روم پاچا قیصر ته ور ولېږل، په دغه وخت کي چې دِحیة بن خلیفه الکلبي قیصر ته ور رهي دی هلته په شام کي څه واقعې پېښې سوې چې هغه داسي وې:

په دغه وختو کي قیصر د روم پاچا په خپله په شام کي موجود ؤ او شام ته د ده د را تګ سبب دا ؤ: چې په تېرو کلو کي د روم او فارس په منځ کي ډیر لوی جنګ پېښ سوی ؤ او په دې جنګ کي روم پر فارس غالبه سو، فارس ته یې ماته او شکست ورکړه چې دغه واقعه یعني: پر فارس د روم کامیابي الله جل جلاله د هغه تر پېښېدلو څو کاله د مخه په قرآن مجید کي ذکر کړې او بیان کړې وه، الله عزوجل د سورةُ الروم په شروع کي فرمایي:

﴿الٓمٓ ۝١ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۝٢ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ۝٣ فِي بِضۡعِ سِنِينَۗ﴾.

یعني: و عربو ته په نژدې ځمکه کي (یا په کښته ځمکه کي) روم مغلوبه سو او دغه رومیان به د دوی تر دغه مغلوبیت وروسته په څو کلو کي بیرته پر فارسیانو غالبه سي.

د آیات شریف د ترجمې د پوره پوهېدلو دپاره به اول هغه قصه درته بیان کړم کوم چې دغه آیاتونه د هغې په باره کي نازل سوي دي نو بیا د آیاتو په ترجمه په ډیره آساني سره پوهېدلای سو، په دغو آیاتو کي قرآن عظیم الشان یوه عجبه پېش ګویي کړې ده چې د قرآن مجید پر صداقت او حقانیت لوی دلیل دی، قصه داسي وه:

د هغې زمانې د ځمکي د مخ دوې لویې پاچهۍ چې فارس او روم وې د ډیرو کلو راهیسي په خپل منځ کي په شدیدو جنګو سره اخته او مشغوله وې د (۶۰۲) عیسوي کال څخه بیا د(۶۱۴)عیسوي کال تر آخره د دوی د سختو جنګو سلسله جاري وه،

په (۵۷۰) عیسوي کال کي د محمّد مصطفٰی ﷺ مبارک ولادت واقع سو او په (۶۱۰) عیسوي کال کي په نبوت مبعوث کړل سو، په پخوا کي به هم اهل مکې یا مشرکانو ته د فارس او روم د جنګو خبرونه رسېدل، خو د نبوت او د اسلام د دعوت په وخت کي دغه د جنګو خَبَرُو د اهل مکې په زړو کي یو بل شکل او خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس آتش پرستانو د مکې مکرمې بُت پرستان د ځان ډله بلل، د دین د نژدې والي په سبب یې بُت پرستان خپل بلل او بالمقابل د روم نصاراوو بیا مسلمانان خپل بلل، ځکه چي دواړه اهل کتاب وه او د دواړو دین آسماني دین ؤ، نو کله چي به د فارسیانو د غالبه کېدلو خبر را ورسېدی د مکې مکرمې مشرکانو به خوشالي کول او ویل به یې: موږ هم دغه رنګه پر تاسي غالبه کیږو، مسلمانان به هم په دغو خبرو او واقعو زهیرېدل او ویل به یې: نصارا چي اهل کتاب دي ولي د آتش پرستو مجوسیانو په مقابل کي شکست خوري؟ چي موږ ته دغه مشرکان پېغورونه را کوي خو په (۶۱۴) عیسوي کال کي چي د رسول الله ﷺ د بعثت پنځه کاله تېر سوي وه فارسیانو و رومیانو ته ډېره سخته ماته ورکړه او د روم د قیصر څخه یې ډېر ځایونه ونیول حتّٰی په خپله هرقل یا قیصر هم په قُسطُنطینیه کي محاصره او قلا بند سو، د رومیانو پایتخت تر خطر لاندي سو، ډېر لوی لوی اَسقُفان یا و وژل سوه یا بندي ونیول سوه، د بیت المقدس څخه ډېر لوی او مقدس صلیب د ایراني فاتحانو لاس ته ورغلی، د روم د قیصر عزت او اقتدار بالکل ختم او له منځه ولاړ، په ظاهره خو داسي هیڅ دلیل او علامه نه وه موجود چي رومیان دي بیا دومره قوت او طاقت پیدا کړي چي د فارسیانو په مقابل کي دي سر را پورته کړي، نو د دغو حالاتو او اخبارو په لیدلو او اورېدلو سره به د مکې مکرمې مشرکان ډېر خوشاله کېدل، مسلمانانو ته به یې پېغورونه ورکول او زهېرول به یې تر داسي اندازې چي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه یوه نفر ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه ته و ویل: نن زموږ فارسي ورونه ستاسي پر رومي ورونو غالبه سوه او شکست یې ورکړی، محوه او نابود یې کړه، سبا به موږ هم تاسي ته دغسي ماته درکړو او له منځه به مو یو سو، په دغه وخت کي قرآن مجید د ظاهري اسبابو څخه مخالف یو داسي اعلان او بیان وکړی چي د منکرو مشرکانو هیڅ زړه ته نه لوېدی چي

هغه دغه آیات شریف دی چې مور مخکې تلاوت کړی:

﴿الٓمٓ ۝ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۝ فِىٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ۝ فِى بِضۡعِ سِنِينَ﴾.

یعني: عربو ته په نږدې ځمکه کې (یا په کښته ځمکه کې) روم مغلوبه سو او دغه رومیان به د دوی تر دغه مغلوبیت وروسته په څو کلو کې بیرته پر فارسیانو غالبه سي.

په عربي کې د درو څخه نیولې بیا تر نهو پورې، بِضع ورته ویل کیږي، چې دا د (بِضعَ) د لفظ ترجمه سوه، نو الله جل جلاله و فرمایل: چې نن ورځ خو رومیان د فارسیانو له طرفه مغلوبه کړل سوه، مګر د نهو کلو په موده کې به بیرته رومیان پر فارسیانو غالبه او کامیابه سي، د دغه پېشګویي په اساس حضرت ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د ځینو مشرکانو سره شرط وتړی (البته په دغه وخت کې شرط تړل نه وه حرام سوي) داسي شرط یې ورسره وتړی چې ویل: که تر دومره کلو پوري رومیان پر فارسیانو نه سوه کامیابه زه به تاسي ته سل اوښان درکوم او که په دغه موده کې رومیان کامیابه سوه تاسي به ما ته سل اوښان را کوی، که څه هم ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په اول کې د بِضع سِنین ترجمه د خپله فکره سره برابر په لږو کلو کړې وه، نو یې خود د کفارو سره شرط هم په لږو کلو اېښی ؤ، مګر بیا د رسول الله ﷺ په لار ښوونه سره یې د بِضع سِنین ترجمه په نهو کلو سره وکړه او شرط یې هم په دغو نهو کلو وتړی او په دغو کلو کې د روم پاچا هِرَقل د جنګ دپاره ترتیبات نیول چې هغه د لاسه وتلی عزت او اقتدار بیرته را وګرځوي او په عین حال کې یې دا نذر هم پر ځان اېښی ؤ، ویل: که الله جل جلاله موږ رومیان پر فارسیانو کامیابه کړو نو د حِمص یا قُسطُنطِینیې څخه به تر إیلیا پوري چې بیت المقدس دی د حج او زیارت دپاره پیاده او پر پښو ځم.

خو تاسي د الله جل جلاله شان او قدرت ته وګوری چې د قرآن مجید د دغې پېشګویي سره برابر د نهو کلو په موده کې یعني: تر هجرت یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ هغه چې الله جل جلاله مسلمانانو ته پر مشرکانو ښکاره فتحه او بریٔ ورکړی، مسلمانان د بدر د فتحې په خوشالي کې وه چې دا خبر هم را ورسېدی چې الله جل جلاله کتابي نصارا پر

فارسي مجوسيانو او آتش پرستانو بريالي او کامیابه کړه، چې د دغه خبر په اورېدلو سره د مکې مکرمې مشرکان نور هم سپک او ذليله سوه او د قرآن کريم دغه عجبه او حيرانوونکې پېشګويي د دې سبب سوه چې ډېر نفر اسلام ته داخل سوه، ابو بکر الصدّيق رضي الله عنه هغه د شرط سل اوښان د مکې مکرمې د مشرکانو څخه واخيستل او د رسول الله ﷺ په امر سره يې ټول خيرات کړه. *(بيرته قصې ته راسه)*

هغه دا چې رسول الله ﷺ د دحيهٔ الکلبي رضي الله عنه په واسطه د روم پاچا هرقل ته رساله ولېږل او په دغه وختو کي په خپله هرقل په شام کي ؤ او دئ هم په دې سبب شام ته راغلی ؤ چې په تېرو کلو کي د روم او فارس په منځ کي هغه لوی جنګ پېښ سوی ؤ چې قصه مو درته بيان کړه او روم پر فارسيانو غالبه سوی ؤ، اوس چې هرقل په جنګ کي کامیابه سونو غوا‌ړې چې په هغه خپل نذر وفاء وکړي، نو د قسطنطينيې څخه بيت المقدس ته پياده راغلی، خو قيصر په لار کي يو خوب وليدی هغه دا چې د ده پاچهي د داسي قوم او داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چې هغه قوم سنت سوی دی.

تاسي ته معلومه ده چې نصارا ځانونه او خپل اولادونه نه سنتوي، نو ده دغه خوب وليدی چې د ده پاچهي د داسي خلکو په واسطه د ده د لاسه وزي چې هغه قوم سنت سوي وي، کله چې قيصر شام ته ورسېدی د علماوو، احبارو، وزيرانو څخه يې پوښتنه وکړه چې په دې وطنو کي څوک ځانونه سنتوي؟ هغو ورته و ويل: بېله يهودو بل څوک سنتېدل نه کوي، نو قيصر د ټولو يهودو د وژلو قصد او إراده وکړه (که يې دا کار کړی وای دنيا به يې د يهودو له شره خلاصه کړې وای مګر د الله جل جلاله إراده بيا بله وه) اوس قيصر د يهودو د وژلو دپاره ترتيبات نيسي، خپلي قواوي آماده کوي چې په شام کي ټول موجود يهود حلال کړي څکه ده غوښتل چې هغه د ده د خوب رشتيا نه سي، په دغه وخت کي چې ده د يهودو د وژلو دپاره ځان جوړاوه په شام کي يو غل ونيول سو چې هغه غل د عربو څخه ؤ، عرب ؤ او په شام کي يې غلا کول نو خلکو د هغه غله عرب په تلاښي شروع وکړه تر داسي اندازې چې کالي يې ځني وکښل، کله چې عرب لڅ سو نصاراوو و ليده چې دئ هم سنت سوی دی، نو يې عرب ته و ويل: ته يهودي يې؟ سړي ويل يا! ويل: د کوم ځای يې؟ ويل:

د جزیرةُ العرب یم، ویل: تاسي عرب هم ځانونه سنتوی؟ ویل: هو، دغه خبر یې و قیصر ته ورساوه چې صبر وکړه یهود مه وژنه ځکه بېله یهودو بل قوم هم سته چې ځانونه سنتوي، ویل: هغه څوک دي؟ ویل: عرب دي او د غله حال یې ورته و وایه.

قیصر ویل: غل ما ته راولی، اوس قیصر ته د غلا تر موضوع هغه بله د خوب موضوع مهمه ده، خیر غل و هِرقل ته ور وستل سو (د الله ﷻ کارونه دي په دغه وختو کي ابوسفیان او د قریشو څو نفره نور هم په شام کي دي چې د تجارت دپاره تللي وه) هلته هِرقل په خپله د دغه عرب څخه تحقیقات او پوښتني کوي، ویل تاسي څوک یاست؟ څنګه ژوند مو دی؟ دین مو څه شي دی؟ عرب ویل: موږ د جزیرةُالعرب اوسېدونکي یو، مشهوره قومونه او قبیلې یو، ټول خلک مو پیژني چې موږ عرب یو، د هرقل چې په اوړو کي شکه وه ویل: آیا په تاسي کي یو نوی شئ، نوی دین، نوی تحوّل پېښ سوی دی؟ عرب ویل: هو! په موږ کي یو نفر پیدا سوی دی چې نوم یې محمّد دی او وایي: زه نبي یم، د رسول الله ﷺ د ژوند او دعوت څه حالات یې ورته و ویل، څرنګه چې هرقل عالم ؤ په تورات او انجیل کي یې معلومات درلودل او پوهېدی چې اوس د هغه وعده سوي نبي د را تګ وخت دی نو شک ورته پیدا سو، د ښه تحقیق دپاره یې د دغه نبي په باره کي پوښتني او معلومات ځني کول خو علامې ټولي داسي دي چې دا هغه نبي دی چې د دوی سره په کتابو کي ذکر سوی دی، هرقل امر وکړی چې داسي عرب را ته راولی چې د دغه محمّد ﷺ د قوم څخه وي، د هرقل قوم او عمله ګرځي او پوښتنه کوي چې په شام کي داسي عرب پیدا کړي چې د محمّد ﷺ له قومه څخه وي.

د هرقل عمله دلې پرېږده چې په شام کي د مکې مکرمې په قریشو پسي ګرځي او غواړي چې هرقل ته یې ورولي.

په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ هغه لیک چې د دِحیةُ الکلبي رضی الله عنه په واسطه یې قیصر ته ورلېږلی ؤ دِحیةُ الکلبي و قیصر ته ورساوه (د رسول الله ﷺ لیک قیصر ته ورسېدی، د دغه لیک د رسېدلو واقعات به وروسته درته بیان کړم خو اوس به بیرته د قصې هغه ځای ته ورسم چې د هرقل عمله د رسول الله ﷺ په قوم پسي ګرځي)

خو د قیصر عملي ابوسفیان د نورو قریشو سره پیدا کړی، نو د قیصر عملي ابوسفیان او د قریشو هغه نور مشران ونیول او د روم پاچا قیصر ته یې وروستل.

اوس نو قیصر د ابوسفیان څخه پوښتني کوي او ابوسفیان د هغه د پوښتنو جوابونه ورته وایي، چي دغه د دوی د سوال او جواب موضوع په بخاري شریف کي په یوه اوږده حدیث کي بیان سوې او ذکر سوې ده چي زه به اوس هغه حدیث شریف درته را نقل کړم، خو دا به هم درته و وایم: چي په دغه وختو کي ابوسفیان د رسول الله ﷺ هغه اشد یا تر ټولو خلکو شدید دښمن دی خو تاسي د هرقل د پوښتنو په مقابل کي د ده جوابونه په دقت سره واوری.

د عبدالله بن عبّاس رضی الله عنه څخه روایت دی چي ابوسفیان بن حرب راته و ویل: هرقل ما او د قریشو یوې ډلي ته چي شام ته د تجارت دپاره تللي وو نفر را ولېږل او دا هغه وخت وو چي رسول الله ﷺ زما او د قریشو د کفارو سره د حدیبیې صلحه کړې وه.

هرقل په دغه وخت کي په بیت المقدس کي ؤ، هرقل موږ خپل مجلس ته ور وغوښتلو چي د ده په مجلس کي د ده پر شا وخوا د روم ډیر لوی خلک هم ناست وه او بیا یې ترجمان را وغوښتی، زموږ څخه یې د ترجمان په واسطه پوښتنه وکړه چي په تاسي کي کوم یو په نسب کي و هغه سړي ته ډیر نژدې دی چي وایي زه نبي یم؟

ابوسفیان وایي: ما ورته و ویل: زه تر دغه نورو نفرو ورنژدې یم.

(ځکه ابوسفیان په پنځم نیکه کي د رسول الله ﷺ سره یوځای کېدی)

هرقل و ویل: دیٔ زما مخ ته کښېنوی او د ده ملګري دي د ده شا ته کښیني او بیا هرقل خپل ترجمان ته و ویل: دغه نورو خلکو ته و وایه: زه د دغه سړي څخه پوښتني کوم که یې په جواب کي درواغ را ته و ویل تاسي د ده خبره ور رَدوی، خو ابوسفیان بیا وایي: که ما ته د دې څخه شرم او حیاء نه درېدلای چي بیا به دروغجن معرفي سم، یعني: خلک به مي دروغجن بولي ما به دروغ ورته ویلي وای.

هرقل په پوښتنو شروع وکړه او اوله پوښتنه یې داوه:

د دغه سړي نسب په تاسي کي څنګه دی؟

ما ورته و ویل: هغه په موږ کي د ښه نسب خاوند دی.

هرقل ويل: آيا په تاسي کي دغه د نبوت دعوه او خبري تر ده د مخه يو بل چا هم کړي دي؟ چي ويلي يې وي زه نبي يم.
ما ويل يا، په موږ کي تر اوسه چا د نبوت دعوه نه ده کړې.
هرقل ويل: آيا د محمّدﷺ په نيکه ګانو کي يو پاچا تېر سوی دی؟
ما ويل: يا.
هرقل ويل: آيا د شرف او عزت خاوندان يې متابعت کوي که ضعيفه خلک؟
ما ويل: يا، هغه ضعيفه خلک يې متابعت کوي.
هرقل ويل: آيا دغه د ده متابعين زياتيږي که کميږي؟
ما ويل: زياتيږي.
هرقل ويل: يو څوک چي د ده دين ته داخل سي بيا بيرته ځني اوړي؟
ما ويل: يا، داسي څوک نه دی را معلوم چي د ده دين ته دي داخل سوی وي او بيرته دي ځني اوښتی وي.
هرقل ويل: آيا تر دغه د مخه چي د نبوت خبري وکړي تاسي په ده کي درواغ ليدلي وه؟
ما ويل: يا.
هرقل ويل: آيا غدر، وعده خلافي او خيانت کوي؟
ما ويل: يا، مګر اوس زموږ او د ده په منځ کي د يو څه مودې دپاره پر صلحه عهد او اتفاق سوی دی خو په دې نه يم خبر چي په دغه صلحه او وعده کي به څه را سره وکړي (د ابوسفيان مقصد هغه د حديبيې صلحه وه چي اوس هم جاري او برحاله وه).
ابوسفيان وايي: په دغه ټول سوال او جواب کي مي داسي خبره نه کړه پيدا چي زه يې پر زياته کړم بېله دغه خبري څخه.
هرقل ويل: ستاسي او د ده په منځ کي جنګ پېښ سوی دی؟
ما ويل: هو.
هرقل ويل: د دغه جنګ نتيجه به څنګه وه؟
ما ويل: جنګ زموږ او د ده په منځ کي سلواغه وه کله زموږ و طرف ته او کله د ده

و طرف ته وي، يعني: کله موږ کامیابه یو کله دئ.

هرقل ویل: په څه شي موامر کوي؟

ما ویل: وایي یوازي د اللهﷻ عبادت کوی، هیڅ شئ مه ور سره شریکوی او هغه ستاسي پلرو چي ویل او کول هغه پرېږدی او موږ په لمانځه، صداقت، پاکي او صلهٔ رحمي امر کوي.

هرقل و ترجمان ته وویل: ده ته و وایه:

ما یې د نسب پوښتنه درڅخه وکړه: او تا ویل: هغه د شریف نسب څخه دی، رسُولان هم دغه رنګه وي د خپل قوم په نسب کي رالېږل کیږي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي تر ده د مخه په تاسي کي یو بل چا هم دغه خبري کړي دي؟ تا ویل: یا، نو که چیري په تاسي کي یو بل چا هم دغه د نبوت دعوه کړې وای، ما به ویلي وای: چي دئ هم د هغه نفر تقلید کوي او هغه خبري کوي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي آیا په نیکه ګانو کي یې پاچا تېر سوی دی؟ تا ویل: یا، ما ویل: که یې په کورنۍ کي پاچا تېر سوی وای نو به مي ویلي وای چي سړئ د خپلو پلرو او نیکه ګانو پاچهي غواړي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي دغه د نبوت تر خبرو د مخه تاسي دئ په درواغو متهماوه؟ يعني: کومه د دروا غو خبره څني سوې ده.

تا ویل: یا. نو زه پوه سوم: هغه څوک چي د خلکو سره دروا غ نه وایي دا امکان نه لري چي هغه دي پر اللهﷻ دروا غ و وایي، دا ممکنه نه ده چي یو څوک دي په خپل عادي او معمولي ژوند کي د خلکو سره دروا غ نه وي ویلي، او بیا دي په یوه وار پر اللهﷻ دروا غ و وایي، دا هیڅ عقل نه مني.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: أشراف او با عزته خلک یې متابعت کوي که ضعیفه خلک؟ تا ویل: ضعیفه خلک یې متابعت کوي او دا معمول دی چي د انبیاوو متابعین همېشه د ضعیفه طبقې څخه وي، هغه چي په ابتداء او شروع کي د رسُولانو متابعت کوي هغه أشراف او سرداران نه وي بلکه ضعیفه خلک وي.

او پوښتنه مي درڅخه وکړه: چي د ده متابعین زیاتیږي که کمیږي؟

تا ویل: زیاتیږي. د ایمان کار هم داسي دی ترڅو چي پوره کیږي. خلک په کراره کراره سره مسلمانیږي څو بالکل ایمان او اسلام عام سي.

او پوښتنه مي درځخه وکړه: آیا یو څوک پسله هغه چي د ده دین ته داخل سي بیرته د ده له دینه اوړي؟ تا ویل یا، ایمان هم داسي دی چي زړه ته ننوزي زړه په روښانه کیږي او په زړه کي ځای نیسي.

بیا مي پوښتنه درځخه وکړه: آیا غدر او خیانت کوي؟ تا ویل یا.

انبیاء هم داسي وي چي هیڅ غدر نه کوی.

او پوښتنه مي درځخه وکړه: په څه شي مو امر کوي؟ تا ویل د یوه الله په عبادت او وایي هیڅ شئ مه ور سره شریکوی او د بتانو له عبادته مو منعه کوي، په لمانځه، صداقت او پاکي مو امر کوي.

دلته نو قیصر یوه لویه او د معنٰی ډکه جمله وویل، ویل: که دغه ستا خبري حق او رشتیا وي، نو به دئ د دغه ځای چي دغه زما پښې پر پرتې دي آمر او مالک سي، یعني: حکم به یې تر دغه ځایه را ورسیږي.

قیصر وویل: زه پوهېدم چي دغه نبي را تلونکی دی خو دا گمان مي نه کاوه چي هغه دي په تاسي عربو کي وي، که زه پوه سم چي زه ده ته ور رسېدلای سم ما به د ده د ملاقات په لار کي ډېر تکلیف تحمل کړی وای او که زه د ده سره وای: متوجه سی دا د قیصر خبري دي(د روم پاچا) په دنیا کي د هغو دوو لویو مملکتو څخه د یوه مملکت پاچا خبري کوي او وایي: که زه د ده سره وای ما به یې پښې ور پرېوللای او بیا یې د رسول الله ﷺ هغه لیک را وغوښتی چي دِحیة الکلبي ﷺ ور ته راوړی ؤ او هغه یې دغه حاضر مجلس ته و وایه، کله چي د لیک د ویلو څخه فارغه سو په مجلس کي آوازونه پورته سوه غالمغال جوړ سو، قیصر موږ امر کړو چي تاسي ولاړ سی.

ابوسفیان چي بیا په وروسته کي مسلمان سو هغه وایي: کله چي موږ قریش د هرقل له درباره را ووتلو او زه د خپلو ملگرو سره تنها سوم نو مي ورته وویل: په والله د محمّد دین لوړ او غالبه سو، د هغه څخه د روم پاچا قیصر هم بیریږي.

ابوسفیان وایي: له دغه وخته مي دا یقین سو چي د رسول الله ﷺ دین غالبه

کېږي ترڅو چي الله جل جلاله زما په زړه کي اسلام را واچاوه.

اوس به هغه واقعات درته بیان سي چي قیصر ته د رسول الله ﷺ د لیک د رسېدلو په وخت کي او د لیک په سبب پېښ سوه.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته وویل: دحیهٔ الکلبي رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لیک و قیصرد روم پاچا ته ورساوه او هغه لیک داسي لیکل سوی ؤ:

اول به هغه لیک په عربي او هغه ډول چي لیکل سوی ؤ درته وړاندي کړم ځکه دا تاریخي اثر او د رسول الله ﷺ هغه رساله یا مکتوب دی چي قیصر ته یې لېږلی ؤ، په خپله هغه رساله په هغه الفاظو تر اوسه هم ساتل سوې ده او د تاریخي آثارو څخه ده، د لندن موزیم دا ثابته کړې ده چي دغه رساله د هجرت په اوم کال کي لیکل سوې ده او هغه رساله داسي ده:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم، مِن محمّد رسولِ الله الی هِرقَل عظیمِ الروم، سلامٌ علی مَنِ اتّبعَ الهُدٰی، امّا بعد:

فَاِنّی أدعُوکَ بِدِعَایَةِ الإسلامِ، أسلِم تَسلَم، وأسلِم یُؤتِکَ اللهُ أجرکَ مَرّتین، فَاِن تَوَلّیتَ فَاِنّ عَلَیکَ إثمُ الأرِیسِیینَ، وَقُلْ یَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾.

د لیک ترجمه داسي ده:

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم،

د محمّد رسول الله ﷺ له طرفه د روم مشر هرقل ته: سلامتیا دي پر هغه چا وي چي د حق او سمي لاري متابعت کوي، امابعد: زه تا په بلنه د اسلام، و اسلام ته دعوتوم او را بولم، مسلمان سه چي سالم پاته سې، مسلمان سه چي الله جل جلاله به دوه واره أجر او ثواب درکړي او که دي له اسلامه مخ واړاوه (انکار دي وکړی) نو د بزګرانو او باغوانانو ګناه هم ستا پر غاړه ده. (ځکه په هغه وخت کي د روم ټول خلک دکښت او زراعت په کار مشغول وه) تقریبًا ټول خلک بزګران او باغوانان وه،

نو ويل: که دي انکار وکړی د هغو ګناه هم ستا پر غاړه ده. یا اهل الکتاب! (څرنګه چې د روم پاچا او ملّت ټول نصارا وه نو يې یا اهل الکتاب ورته وویل) او له دغه ځایه هغه نور پاته لیک د سورة آل عمران (٦۴) نمبر آیات دی. یعني: اې کتابیانو! راسی رجوع وکړی و هغې کلمې ته چې زموږ او ستاسي په منځ کي یوه او یو شئ ده، هغه دا چې بېله الله جل جلاله به بل د هیچا عبادت نه کوو او الله جل جلاله ته به هيڅ شئ نه شریکوو او نه به ګرځوي ځیني زموږ ځیني نور خدایان (بېله الله جل جلاله به بل څوک د خپلو ځانو دپاره مالک او معبود نه ګرځوو) او که چیري دوی مخ واړاوه (توحید او اسلامي احکامو ته يې شا ورو ګرځول) نو اې مسلمانانو! تاسي دغو کتابیانو ته و وایاست چې تاسي پر دې خبره شاهدان اوسی چې موږ مسلمانان یو.

کله چې هرقل ته د رسول الله دغه لیک او رساله و ویل سوه او ترجمه سوه هرقل وربرډېدی، ځکه د مخه يې د ابوسفیان سره ملاقات، سوال او جواب کړي وه او هغه سوالونه او جوابونه يې په دماغ کي پاته وه او دلته دغه رساله ورته و ویل سوه، په چرت او فکر کي ډوب سو فکر وهي، بیا يې انجیل را واخیستی او د راتلونکي نبي علامې يې پکښي وکتلې، هغه ټولي علامي پر محمّدﷺ جوړي او موافقي وې، نو يې دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه ور وغوښتی او ویل: یا دِحیه! دغه د رسول اللهﷺ لیک و سَفاطِر ته ور وړه، سفاطِر د نصاراوو د عالمانو رئیس ؤ او په هغه زمانه کي په مسیحیت کي تر ټولو احبارو لوی او لوړ عالم ؤ او د هرقل سره دغه د شام په سفر کي ملګری ؤ، یوازي دئ نه بلکه نور هم د مسیحیت لوی لوی علماء ور سره ملګري وه چې ټوله د بیت المقدس د حج دپاره د قیصر سره راغلي وه.

دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه هم دغه لیک سفاطِر هغه د نصاراوو لوی عالم ته ور وړی، سفاطر چې دغه لیک و وایه وربرډېدی او د دِحیه رضي الله عنه څخه يې د رسول اللهﷺ د حالاتو او علامو پوښتني شروع کړې، دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه هم جوابونه ورته وایي، سفاطر ډېري پوښتني کوي او د هري پوښتني جواب هم مفصل غواړي، دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه هم د رسول اللهﷺ ټول حالات په تفصیل سره ورته بیانوي، سفاطر نور هم سوالونه کوي خو ډېري پوښتني يې وکړې او د ټولو جوابونه يې په غور او دقت سره واورېدل،

کله چې یې پوښتنې خلاصې سوې نو یې وویل: زه پوهېدم چې دا وخت د هغه وعده سوي نبي د راتګ وخت دی، مګر دا ګمان مې نه کاوه چې هغه دې په تاسې کې پیدا سي یا معشرَ العرب! او زه شاهدي آداء کوم: (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) د مسیحیانو لوی عالم سفاطر رحمه الله مسلمان سو.

بیا نو سفاطر د نصاراوو هغه نور علماء سره را ټول کړه او دئ هم ور سره کښېنستی د رسول الله ﷺ هغه رساله یې ورته وویل کوم چې دِحیةُ الکلبي رضي الله عنه را وړې وه او د را تلونکي نبي ټولې علامې یې ورته بیان کړې او بیا یې د دوی د انجیل څخه هغه دلایل ورته وویل چې د محمّد ﷺ پر نبوت یې دلالت کاوه او دا یې ثابتول چې محمّد ﷺ هغه موعود او را تلونکی نبي دی، کله چې سفاطر خپل ټول دلائل و ویل او د رسول الله ﷺ علامې یې هم بیان کړې نو یې وویل: زه اوس تاسې اسلام ته را بولم او مسلمانان سی، زه په خپله دا شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) دلته د نصاراوو دغه نور علماء و بېرېدل ویل: که خلک خبر سوه چې سفاطر مسلمان سو د مسیح علیه السلام دین پرېږدي، نو یې د سفاطر رحمه الله د وژلو إراده وکړه او سفاطر رضي الله عنه یې په شهادت ورساوه.

اوس په نصاراوو کې یوه واقعه پېښه ده چې ټول په فکر کې دي او نه پوهېږي چې څه وکړي؟ په خپله هرقل په حیرت کې دی چې څنګه وکړي؟ دِحیة الکلبي رضي الله عنه هم د سفاطر په وژلو خبر سو او هرقل ته ورغلی چې اوس څه وایې؟ هرقل ویل: والله په دوی کې سفاطر تر ما عزتمن ؤ، و علماوو ته د ده درجه او مقام زما تر مقام لوړ وه، دا چې دوی د ده اطاعت و نه کړی او وې وژی نو زما اطاعت به څنګه وکړي؟ مګر بیا هم ته صبر وکړه، هرقل امر وکړی چې د نصاراوو ټول علماء، أشراف او مشران دې را ټول سي، هغه یې ټوله په یوه قصر کې سره یو ځای کړه، هرقل امر وکړی چې د قصر دروازې بندې او وتړی او د قصر پر شا وخوا یې مسلح فوج و دراوه چې چا ته د وتلو اجازه ور نه کړي، اوس نو علماء، أشراف او مشران ټول په دغه قصر کې ناست دي او د قیصر د راتلو په انتظار دي، په دغه وخت کې قیصر د دغه قصر د لوړ منزل په یوه برنډه کې ور ته را و وتی او هلته لوړ داسې و درېدی چې حاضر

خلک ده ته نه سي ور رسېدلای، قیصر له هغه ځایه د رسول الله ﷺ لیک ورته ولوست او بیا یې هغه علامې ورته بیان کړې کومې چې په انجیل کي د را تلونکي نبي په باره کي راغلي وې او بیا یې داسي دلایل ورته و ویل چې په هغه سره یې دا ثابتول چې محمّد ﷺ هغه نبي دی کوم چې د راتګ وعده یې سوې ده، پسله دغي مقدمې قیصر و ویل: زه په خپله شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) او غواړم چې تاسي هم مسلمانان سی، یو وار په دغه راټول سوو خلکو کي نارې جوړي سوې، غالمغال سو او د قصر د دروازو پر طرف ځغلي غواړي چې ووزي او نارې وهي قیصر مسلمان سو، قیصر مسلمان سو، خو د قصر دروازې تړلي وې او مسلح فوج ولاړ دی خلک له مجبوریه بیرته را وګرځېدل او سره یو ځای سوه، قیصر ولاړ دی او ورته ګوري.

دغو نفرو قیصر ته و ویل: په والله که ته موږ ټوله و وژني بیا به هم موږ د مسیح دین پرې نږدو، اوس د قیصر په مخ کي دوه کاره دي چې د هغو څخه به یو قبلوي او عملي کوي او تر هغه بل به تېرېږي، چې هغه دوه: اسلام، یا پاچهي ده، که دئ مسلمان پاته سي دغه را ټول سوي نفر او د هغو قبیلې او متابعین د ده پرضد درېږي چې په دې صورت کي ده ته پاچهي نه پاته کېږي، یا دا چې تر اسلام به تیرېږي خو پاچهي به ورپاته وي.

متوجه سه! دا الهي امتحانونه دي چې نن ورځ هم ډیر خلک په مبتلاء دي.

قیصر په دې فکر کي دی چې کوم یو اختیار کړي؟ خو په آخر کي قیصر ورته و ویل: یا قوم! زه نه مسلمان سوی یم او نه مسلمان یم، فقط ما تاسي تجربه کولاست، کله چې ما ولیدل چې د محمّد ﷺ دین نشرېږي زه پر تاسي و بېرېدم، نو مي غوښته چې دا ځان ته معلومه کړم چې تاسي پر خپل دین څومره ټینګ یاست او څومره علاقه ور سره لری؟ ما ولیدل چې تاسي پر خپل دین ټینګ ولاړ یاست او نه یې پرېږدی زه هم په دې کار ډیر خوشاله سوم او ستاسي سره پر دغه دین یم، بیا یې امر وکړی چې دروازې دي خلاصي سي.

دغه علماء او د قومو مشران د قیصر په خبرو خوشاله سوه، خو قیصر پسله هغه چې اسلام ته داخل سو بیرته مرتد سو، رسول الله ﷺ فرمایي: «اسلام د قیصر زړه ته ننوتی او بیرته مرتد سو پر دنیا او پاچهي وبېرېدی» وروسته قیصر دِحیهُ الکلبي رضي الله عنه

ور وغوښتې تحفې او د سرو زرو دینارونه یې ورکړه ویل: دغه زما له طرفه و رسول الله ﷺ ته هدیه او تحفه ده او زما له طرفه ورته و وایه: زه شاهدي آداء کوم چې (لا إله إلا الله وأن محمّداً رسول الله) او دا چې ما دغو خلکو ته و ویل چې زه ستاسې سره پر دغه مسیحیت یم د هغه سبب دا ؤ چې پاچهي مي ولاړه نه سي مګر ایمان زما په زړه کې دی، دِحیهٔ الکلبي رضي الله عنه بیرته د مدینې منورې پر طرف رهي سو.

اوس چې دِحیهٔ الکلبي رضي الله عنه د مدینې منورې پر لار د (حسمي) منطقې ته ورسېدی هلته په لار کې د جُذام د قبیلې خلک پر پېښن سوه او هغه د ده سره ور سره تول شیان یې په زور ځني واخیستل د ده سره یې هیڅ شئ نه پرېښاوه، کله چې دحیهٔ الکلبي رضي الله عنه مدینې منورې ته ورسېدی د مخه تر دې چې خپل کور ته ولاړ سي رسول الله ﷺ ته ورغلی او په قصه یې خبر کړی، اول یې د قیصر پیغام ورته و وایه چې قیصر وایي: زه په زړه کې مسلمان یم مګر په ظاهره د دې دپاره کفر ښکاره کوم چې پاچهي مي ولاړه نه سي خو رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه د الله دښمن درواغ وایي دئ مسلمان نه دی بلکه دنیا پر غالبه سوه.

دا د قیصر د زړه پټ حال او حقیقت ؤ چې رسول الله ﷺ ښکاره کړی، دئ د نجاشي په مثل نه ؤ بلکه دنیا ورکش کړی د پاچهي او د دنیا حُب پر غالبه سو.

پاته سوه د جُذام د قبیلې د خلکو موضوع! رسول الله ﷺ هغو ته د جزاء ورکولو دپاره زید بن الحارثه رضي الله عنه حسمي ته د (۵۰۰) نفرو سره ولېږی، حسمي یوه منطقه ده چې د وادیُ القُری شا ته ده، زید رضي الله عنه هم د جذام پر قبیله حمله وکړه کوم کسان چې وژل کېده و وژل سوه او نور وتښتېدل، زید بن الحارثه رضي الله عنه د دوی څخه ډېر غنیمتونه مدینې منورې ته راوړل چې د غنیمتو په جمله کې زر اوښان، پنځه زره پسونه او سل ښځې او ماشومان وه.

خو هلته بیا د رسول الله ﷺ او د جُذام د قبیلې په منځ کې د نه تعارض وعده موجوده وه، نو زید بن رِفاعه الجذامي چې د جذام د قبیلې د مشرانو څخه ؤ، دئ او د ده د قوم څو نفره مسلمانان سوي هم وه او په هغه وخت کې چې پر دِحیهٔ الکلبي رضي الله عنه حمله کېدل دوی د ده رضي الله عنه مرسته هم کړې وه، نو دغه زید بن رِفاعه و رسول الله ﷺ

ته عرض او شکایت وکړی چې زموږ سره داسي وسوه، رسول الله ﷺ هم د ده شکایت قبول کړی د دوی بندیان یې ور ایله کړه او غنیمتونه یې بیرته ورکړه.

دا د رسول الله ﷺ یوه رساله او یو لیک ؤ خو تاسي وګورئ چې د هغه وخت د مځکي د مخ پر هغه لوی پاچا یې څومره اثر او تاثیر ؤ؟ ټوله مملکت یې ورورېداوه.

نن ورځ هم ټول کفار د اسلام څخه بېرېږي او د هغه د ختمولو دپاره کوښښونه کوي خو هیهات! دا دین به د قیامت تر ورځي پوري موجود وي، الله ﷻ د سورة التوبه په (۳۲، ۳۳) نمبر آیاتو کي فرمایي:

﴿ يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔواْ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾. [التوبه: ۳۲]

یعني: کتابي کفار غواړي چې د الله ﷻ د دین او شریعت رڼا په خپلو خولو سره و وژني، یا الهي نور په پوکلو سره ورک کړي، مګر الله ﷻ دغه کار تر هغو پوري منعه کوي تر څو چې خپل نور یعني: توحید او محمّدي شریعت پوره کیږي، که څه هم کفار د دغه شریعت په نشرولو ناراضه وي.

د اسلام د ورکولو دپاره دکفارو هلي ځلي داسي مثال لري لکه یو بیعقل او ناپوه انسان چې په پوکلو سره د لمر یا سپوږمۍ شعاع یا روښنایي وژني.

﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ﴾. [التوبه: ۳۳]

الله ﷻ هغه ذات دی چې خپل رسول محمّد ﷺ یې په هدایت سره (چې قرآن مجید دی) او په حق دین سره (چې اسلام دی) د دې دپاره رالېږلی دی، چې دغه دین پر نورو ادیانو که څه هم آسماني ادیان وي لوړ کړي، که څه هم مشرکان په دې کار سره نا راضه وي.

الحمد لله په هر وخت او هره زمانه کي د حُجت، معقولیت او دلائلو په لحاظ د اسلام دین پر نورو ټولو أدیانو که څه هم آسماني أدیان وي په ښکاره ډول سره غالبه او کامیابه دی، خو د سلطنت او حکومت په اعتبار هم تر هغه وخته پوري پر نورو

ادیانو غالبه ؤ چي مسلمانانو اسلامي اصول او قوانین مراعتول، د ایمان او تقوی پر لار سم رهي وه، په جهاد في سبیل الله کي ثابت قدمه وه او که تر دې وروسته هم مسلمانان پر ایمان او اسلام، تقوی او جهاد ثابت و دریږي بیا به هم کامیابي او سلطنت، حکومت او حاکمیت د دوی وي او د حق دین داسي کامله غلبه چي نور ادیان د مځکي له مخه په کُلي ډول سره محوه او نابود کړي هغه وخت به وي چي قیامت ته نژدې مسیح علیه السلام له آسمانه را کښته سي.

د دِمشق آمر حارث بن أبي شمر الغساني ته لیک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د شجاع بن وهب الأسدي رضي الله عنه په لاس یو لیک و حارث بن أبي شمر الغساني ته چي د دمشق آمر ؤ ولېږی او دا لیک داسي لیکل سوی ؤ:

«بسم الله الرّحمٰن الرحیم، من محمّد رسولِ الله الی الحارث بن أبي شمر! سلامٌ علٰی من اِتّبعَ الهُدٰی وَآمنَ باللهِ وصَدّق، وإنّي أدعوکَ أن تُؤمِنَ باللهِ وحدهُ لا شریکَ لهُ، فَیَبقٰی لکَ مُلکُکَ».

یعني: پر هغه چا دې سلامتیا وي چي د حق او سمي لاري متابعت کوي او پر الله یې ایمان را وړی وي او د هغه تصدیق کوي او زه تا دې ته را بولم چي یوازي پر یود الله هغه چي شریک نه لري ایمان را وړه، نو ستا پاچهي به تا ته درپاته سي.

حارث چي دغه لیک وواېه ډېر په قهر سو او د رسول الله ﷺ رساله یې پر مځکه وغورځول، ویل: ما زما په خپله پاچهي بېروي څوک زما څخه زما پاچهي اخیستلای سي؟ حال دا چي زه سل زره جنګي فوج لرم، دغه د دمشق آمر د غساسنه پر قبیلو حاکم ؤ چي دغه قبیلې د جزیرةُ العرب په شمال کي اوسېدې، د حارث دغه شدید جواب د دې سبب سو چي بیا په وروسته کي یې د (مؤته) جنګ په وجود را وړي او له دغه وخته حارث د لښکر په تیارولو او آماده کولو شروع وکړه، هغه خپل سل زره نفریزه لښکر یې تیاراوه چي پر مدینه منوره او مسلمانانو حمله وکړي.

حارث نو دلې د خپل لښکر د تیارولو په حال کي پرېږده.

د بُصرىٰ آمر ته د رسول الله ﷺ لیک

رسول الله ﷺ يو بل ليک د حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه په لاس د بُصرىٰ و آمر ته ولېږى چې د هغه خط مضمون او معنىٰ هم داسې وه لکه د دمشق آمر حارث بن أبي شمر ته چې يې لېږلى ؤ او د بُصرىٰ آمر يې اسلام ته دعوتا وه، حارث رضي الله عنه د ليکه سره د بُصرىٰ د آمر پر طرف رهي سو، په لار کې شُرحبيل بن عَمرو الغساني پر پېښ سو چې دغه شرحبيل کافر او د غسان د قبيلې د آمرانو څخه ؤ، شرحبيل دغه د رسول الله ﷺ قاصد وليدى چې د بُصرىٰ آمر ته د ليک د ورړلو دپاره رهي دى نو يې دغه د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه ونيوى او شهيد يې کړى چې دا د غسان د قبيلې له طرفه د اسلام پر ضد دوهم مخالفت او دښمني وه چې پېښېږي، د دغې واقعې په سبب د مسلمانانو او غساسِنه په منځ کې حالات او مناسبات نور هم خراب سوه.

رسول الله ﷺ هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه چې پر غساسنه يا د غسان پر قبيلو د مخه تر دې حمله وکړي چې هغه پر مسلمانانو حمله کوي، دغه د رسول الله ﷺ د قاصد شهيدېدل د (مُؤته) د جنګ دپاره دوهم سبب وګرځېدى، چې د غسان د قبيلې له طرفه د رسول الله ﷺ د دوو رسالو سره نا وړه حرکتونه وسوه، اوله رساله يې وغورځول سوه او د دوهمې رسالې قاصد شهيد کړل سو چې د دغو حرکتو په نتيجه کې د مُؤته جنګ په وجود راغلى چې د هغه جنګ قصه به إن شاء الله تعالىٰ پرخپل وخت او ځای درته بيان سي.

د مصر پاچا مُقوقِس ته د رسول الله ﷺ ليک

رسول الله ﷺ يوه بله رساله د حاطِب بن أبي بلتَعه رضي الله عنه په لاس د مصر او اسکندريې و پاچا مقوقس ته ور ولېږل چې د دغه پاچا نوم جُريج بن متي ؤ او مقوقس يې لقب ؤ، دغه رساله تر اوسه پورې ساتل سوې ده او دا ليک داسې ليکل سوی ؤ:

﴿ بسم الله الرّحمٰن الرّحيم، من محمّد رسول الله إلى المُقوقس عظيم القبط، سلامٌ على من اتبعَ الهُدىٰ، امّا بعد: فَاِنّي أدعُوکَ بِدِعَايَةِ الإسلام، أسلِم تَسلَم،

وأسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فان توليت فإن عليك اثم اهل القبط،

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۶۴)﴾.

دا لیک عیناً هغسي لیک دی لکه قیصر ته چي لیکل سوی ؤ نو ځکه یې ترجمه کولو ته ضرورت نسته، حاطب رضی الله عنه چي ډیر هوښیار او ذکي سړئ ؤ کله چي د مُقوقِس دربار ته ورننوتی نو یې ورته وویل: تر تا د مخه پر دغه پاچهي یو سړئ ؤ چي هغه داسي گمان کاوه چي دئ رب اعلیٰ دی، چي مقصد یې فرعون ؤ او هغه به ویل: «أنا ربکم الأعلیٰ» زه ستاسي لوی او لوړ رب یم، نو الله جل جلاله هغه د دنیا او آخرت په عذاب اخته کړی، د ځینو څخه یې په ده سره انتقام واخیستی او بیا یې له ده څخه انتقام واخیستی، نو ته په نورو سره عبرت واخله داسي مه کېږه چي نور په تا سره عبرت واخلي، بیا یې د رسول الله ﷺ رساله ورکړه، د رسالې تر ویلو وروسته د مقوقس او حاطب رضی الله عنه په منځ کي سوال او جواب شروع سو، تاسي ښه ورته متوجه سی څومره خوږې خبري دي، مقوقس چي نصراني ؤ وویل: موږ یو دین لرو چي هغه نه پرېږدو مګر خو بیا یې و هغه دین ته پرېږدو چي زموږ تر دین ښه وي.

حاطب رضی الله عنه و ویل: موږ دي و دینِ اسلام ته رابولو، هغه دین چي د الله جل جلاله له طرفه راغلی دی او په هغه دین سره نور ادیان باطل سوه، بېشکه دغه نبي خلک و اسلام ته دعوت کړه خو په خلکو کي هغه تر ټولو شدید خلک قریش وه او تر ټولو ډیر دښمنان یې یهود وه او هغه چي ده ته تر ټولو نژدې دي هغه نصارا دي او زما دي قسم وي چي د موسیٰ زېری په عیسیٰ سره نه دی مګر داسي دی لکه د عیسیٰ زېری په محمّد سره، یعني: لکه تاسي چي خلکو ته تر موسیٰ وروسته په عیسیٰ سره زېری ورکوی موږ تاسي ته تر عیسیٰ وروسته په محمّد ﷺ سره زېری درکوو او زموږ له طرفه و قرآن ته ستا دعوتول داسي دي لکه ته چي د تورات خلک و انجیل ته دعوتوې، هر نبي چي په یو قوم کي پیدا سي هغه ټول قوم د ده امت دی او پر هغه ټول قوم

دا لازمه ده چې د ده متابعت وکړي او ته د هغو کسانو څخه یې چې د دغه نبي وخت دي ونیوی، نو باید متابعت یې وکړې او موږ تا د مسیح علیه السلام له دینه نه منعه کوو بلکه په هغه سره دي امر کوو ځکه د هغه په دین او کتاب کې دا راغلي دي چې [تر ما وروسته یو نبي راځي چې نوم یې محمّد دی او تاسي یې متابعت وکړی] نو زه دي اوس په هغه دین سره امر کوم.

د پوښتنو په جمله کې مقوقس داهم وویل: د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کې څه پېښه سوه؟ حاطِب رضی الله عنه و ویل: هغو جنګونه ور سره وکړه، مقوقس ویل: نو ولي یې و هغو ته ښرا نه کول؟ ځرنګه چې دئ نبي دی دعاء او ښرا یې قبلېږي نو یې ولي د جنګ پر ځای خپل قوم ته ښرا نه کول؟ چې د هغه قوم انسانان یې مات کړي او خراب کړي وای؟ حاطِب رضی الله عنه و ویل: عیسیٰ علیه السلام ولي خپل قوم ته ښرا نه کول؟ مقوقس چې نصراني او عیسایي ؤ چپ او بې جوابه سو، ځکه محمّد ﷺ او عیسیٰ علیه السلام دواړه نبیان او رسولان وه دوی دواړو خپل قوم ته د رحمت او شفقت په سبب ښرا نه کول بلکه د قوم هدایت یې د الله جل جلاله څخه غوښتی.

بیا مقوقس و ویل: ما د دغه نبي په باره کې فکر وکړی په داسي شي سره امر نه کوي چې هغه دي د پرېښوولو وړ وي او د داسي شي څخه منعه نه کوي چې هغه دي د کولو وړ وي، یعني: په هر هغه شي سره چې خلک امر کوي واقعاً هغه داسي شئ دی چې باید وسي او له هر هغه شي څخه چې خلک منعه کوي هغه داسي شئ دی چې حقیقتاً باید پرېښوول سي، دئ نه ګمراه ساحر دی او نه درواغجن کاهن دی بلکه په ده کې مي د نبوت علامې ولیدلې او زه به نور هم فکر وکړم، بیا یې د رسول الله ﷺ رساله د عاج په یوه قُطی کې کېښوول هغه یې لاک او مهر کړه او د ساتلو دپاره یې یوې مینځې ته ورکړه چې دا وساته.

وروسته یې داسي لیکونکی را وغوښتی چې په عربي یې لیکنه کول او د رسول الله ﷺ د لیک په جواب کې یې دغه لیک ولیکی:

بسم الله الرّحمٰن الرّحیم، و محمّد بن عبدالله ته د مقوقس عظیم القِبط له طرفه، سلامٌ علیک امّا بعد: ستا لیک مي و وایه هغه څه چې تا لیکلي وه او په هغه څه پوه

سوم چي خلک ور بولي او په دې پوهېدم چي يو نبي پاته دی ما دا سي فکر کاوه چي هغه به په شام کي پيدا سي، ستا د قاصد عزت مي وکړی او تا ته مي دوې جارېې در ولېږلې چي دغه دواړي په قِبط کي د لوړ مقام خاوندانی دي (قبط يوه لويه قبيله او قوم دی چي په مصر کي اوسېدی او قبطيان ورته ويل کيږي) او يوه غاطره مي ستا د سپرتيا دپاره په هديه کي درولېږل. والسّلام عليک.

تر دغه زيات يې څه نه وه ليکلي او مسلمان هم نه سو، هغه دوې جارېې چي يې را لېږلي وې: يوه ماريه رضي الله عنها او بله سيرين وه او هغه غاطره چي دلدل ورته ويل کېده د معاويه رضي الله عنه تر وخته پاته وه، رسول الله ﷺ هم د مقوقس هديه قبوله کړه، ماريه القبطي رضي الله عنها چي د اهل مصر څخه وه با عزته او با شرفه ښځه وه د جمال او کمال خاونده وه، رسول الله ﷺ په نکاح کړه او د دې څخه د رسول الله ﷺ هغه زوی پيدا سو چي ابراهيم نومېدی او هغه بله جاريه چي سيرين نومېدل رسول الله ﷺ و حَسّان بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه ته ورکړه.

رسول الله ﷺ د مقوقس په باره کي فرمايي: ده ايمان را نه وړی ځکه دئ ببرېدی که دئ مسلمان سي روم به له ده څخه پاچهي واخلي، نو که د مقوقس سره دغه د پاچهي ببره نه وای ور سره مسلمان سوی به وای، ځکه دئ پوه سو چي محمّد ﷺ نبي دی مګر څرنګه چي د مصر پاچا مقوقس د روم د پاچا قيصر چي نصراني ؤ د حکم تابع او هغه تر اثر لاندي ؤ، نو ويل: که زه مسلمان سم روم به پاچهي را څخه واخلي.

د حبشې پاچا نجاشي رضي الله عنه ته ليک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د حبشې پاچا نجاشي ته ليک وليکی چي د دغه نجاشي نوم أصحمه بن الأبجر ؤ او دغه ليک يې د عَمرو بن اُميه الضمري رضي الله عنه په لاس د هجرت د شپږم کال په آخري مياشت يا د هجرت د اووم کال په اوله مياشت کي ور ولېږی، خو د دغه ليک په لفظ او عبارت کي د علماء کرامو څخه مختلف قولونه را نقل سوي دي، امام طبري رحمه الله د دغه ليک لفظ او عبارت ذکر کړی دی مګر که د هغه ليک په الفاظو او عبارت کي په دقيق شکل سره وکتل سي داسي ځني معلوميږي چي

دغه لیک هغه لیک نه دی چي د حدیبیې تر صلحي وروسته نجاشي ته لیږل سوی دی بلکه ښايي دا د هغه لیک الفاظ یا عبارت وي چي د مکې مکرمې په وختو کي و جعفر رضی الله عنه او د ده ملګرو ته هغه وخت ورکول سو چي دوی حبشې ته هجرت کاوه، ځکه دغه لیک چي امام طبري ذکر کړی دی د هغه په آخر کي د دغو مهاجرینو ذکر په داسي ډول سره راغلی دی چي رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلي دي:

ما و تاسي ته زما د اکا زوی جعفر او د ده سره څو نفره مسلمانان در ولېږل، کله چي دوی تا ته درسي عزت یې وکړه او جبروت پرېږده.

او امام بیهقي د ابن اسحاق څخه د دغه لیک چي رسول الله ﷺ نجاشي ته لیکلی ؤ عبارت داسي روایتوي:

« هٰذا كتاب من محمّد النّبي الى النجاشي الأصحَم عظيم الحبشه: سلامٌ علٰى من اِتبع الهدٰى وامنَ بالله ورسوله، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريک له لم يتخذ صاحبةً ولا ولداً، وأن محمّداً عبدُهُ و رسُوْلُهُ، و أدعوک بِدِعايَةِ الاسلام، فإنّي أنا رسولهُ فأسلِم تَسلَم،

﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾ « فإن أبيتَ فإنّ عليکَ إثم النّصارٰى مِن قومِکَ ».

دا د رسول الله ﷺ د لیک هغه لفظ او عبارت ؤ چي امام بیهقي رحمه الله د ابن اسحاق رحمه الله څخه را نقل کړی ؤ.

مګر هغه لوی محقق او دانشمن: ډاکټر حمیدالله د دغه لیک لفظ او عبارت چي په دغه نزدو وختو کي یې لاس ته را وړی دی او د دغه لیک په لاس ته را وړلو کي یې ډېر تکلیف او زحمت ګاللی دی او د هغه د حاصلولو دپاره یې د نوي عصر د اکتشافاتو او وسایلو څخه کار اخیستی دی او په خپل هغه کتاب کي چي په اردو ژبه سره دی او د (رسول اکرم کې سیاسي زندګي) په نامه سره یادېږي د دغه لیک عکس یا تصویر هم را وړی دی، په هغه کي دغه لیک داسي لیکل سوی دی:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحيم﴾ « من محمّد رسولِ الله الى النّجاشي عظيم الحبشه، سلامٌ علٰى

من إتبع الهدى، امّابعد: فإني أحمدُ إليکَ اللهَ الذي لا إله إلا هوَ الملکُ القدوسُ السلامُ المؤمنُ المهيمنُ، وأشهدُ أنّ عيسى بن مريم روحُ الله وکلمتهُ ألقاها الى مريم البتول الطيبة الحصينة، فحملَت بعيسى من روحه ونفخه کما خلَقَ آدم بيده، وإني أدعو إلى الله وحدَه لا شريکَ لَهُ، والموالاةَ على طاعتِه، وأن تتّبعني، وتؤمن بالّذي جاءني، فإني رسولُ الله وإني أدعوکَ وجنُودکَ إلى الله عزّوجلّ، وقد بلَغتُ ونَصحتُ فَاقبل نَصيحتي، والسلامُ على من إتبع الهدى».

اوس نو محترم ډاکټر حميدالله پر دې تاکيد کوي چې دغه د هغه ليک لفظ او عبارت دی چې رسول الله ﷺ پسله حديبيې و نجاشي ته ليکلی دی، خوکه پسله کتلو د هغو دلايلو چې محترم ډاکټر ذکر کړي دي په دې کې هيڅ شک نه پاته کيږي چې هو! دغه هغه لفظ او عبارت دی چې رسول الله ﷺ نجاشي ته ليکلی دی مګر دا چې دا هغه ليک دی چې پسله حديبيې ليکل سوی دی د دغه د اثبات دپاره کوم دليل نسته او هغه لفظ يا عبارت چې امام بيهقي د ابن اسحاق څخه را نقل کړی دی هغه!د هغو ليکونو سره مشابه دی کوم چې رسول الله ﷺ تر حديبيې وروسته د نصاراوو و پاچهانو او آمرانو ته لېږل، ځکه په هغه کې هغه آيات شريف سته چې د دغه وخت په ليکونو کي د رسول الله ﷺ د دغه آيات شريف ليکل عادت ؤ، چې هغه دغه آيات شريف دی:

﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾﴾.

او په هغه ليک کي د اصحمه نوم هم په صراحت سره ذکر سوی دی.

مګر دغه لفظ او عبارت چې ډاکټر حميدالله ذکر کړی دی ممکن دا د هغه ليک لفظ او عبارت وي چې رسول الله ﷺ د اصحمه تر مرګ وروسته د هغه و خليفه ته ور لېږلی وي، نو ځکه يې په دغه ليک کي د اصحمه نوم هم نه دی ذکر کړی، خو بيا هم د دغه إدعا د اثبات دپاره کوم قطعي دليل نسته بېله دې څخه چې د دغو رسالو د لفظ او عبارته څخه ځيني داخلي دلايل په لاس را تلای سي.

معافي غواړم! تاسي پوهېږئ چي ما ولي د دغه ليک د لفظ او عبارت د تعينولو او معلومولو دپاره د علماوو دغه مختلف قولونه را نقل کړه؟ کېدلای سوای چي دغه موضوع مي په مختصر ډول سره بيان کړې وای، مګر څرنګه چي ما مخکي هم ويلي دي چي دغه کتاب د مختلفو استعدادو خلک مطالعه کوي او هلته داسي طالب علمان سته چي د يوې موضوع پوره څېړنه غواړي، نو ځکه د دغه ليک د لفظ د تعينولو دپاره دغه ټول قولونه را نقل سوه چي د هر چا د ذوق مراعت سوی وي.

د رسول الله ﷺ ليک د عَمرو بن اُميه الضمري په واسطه نجاشي ته ورسېدی، نجاشي د رسول الله ﷺ ليک واخيستی او پر سترګو يې کېښېناوه له خپله تخته را کښته سو او پر ځمکه کښېنستی او د جعفر بن أبي طالب ﷺ پر لاس يې ايمان راوړی.

نجاشي د رسول الله ﷺ د ليک په جواب کي بل ليک وليکی چي هغه په داسي ډول سره ؤ:

بسم الله الرّحمٰن الرّحيم، و محمّد رسول الله ته د نجاشي اصحمه له طرفه: سلامٌ عليکَ يا نبي الله! من الله و رحمة الله و برکاته، الله الّذي لا إله إلا هو، امّابعد: يا رسولَ الله! ستا هغه ليک ما ته را ورسېدی چي په هغه کي دي د عيسٰی عليه السلام حال ذکر کړی ؤ، د آسمانو او ځمکي په رب مي دي قسم وي چي عيسی عليه السلام تر هغه هيڅ زيات نه دی چي تا ذکر کړی ؤ، هغه هم واقعاً داسي دی لکه تا چي فرمايلي وه او موږ په هغه شي پوه سوو چي تا موږ ته را ليږلي وه، يا موږ په هغه شي وپوهېدلو چي ته د هغه دپاره موږ ته را لېږل سوی يې، ما ستا د اکا د زوی او ستا د اصحابو عزت وکړی او زه دا شاهدي آداء کوم چي ته د الله رسول يې، صادق او مصدوق يې او ما ستا سره بيعت کړی دی او ستا د اکا د زوی سره مي بيعت وکړی او د ده پر لاس و الله رب العالمين ته تسليم سوم.

همدارنګه رسول الله ﷺ د نجاشي څخه دا غوښتي وه چي جعفر ﷺ او د ده سره په حبشه کي مهاجر مسلمانان ورته را وليږي، نو نجاشي دغه نفر په دوو کښتيو کي د عَمرو بن اُميه الضمري ﷺ سره ورته را ولېږل، کله چي رسول الله ﷺ په خيبر کي ؤ دوی ور ورسېدل، نجاشي د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي د تبوک تر غزاء وروسته وفات سو او رسول الله ﷺ د غائب د جنازې لمونځ پر آداء کړی، کله چي

نجاشي رضي الله عنه وفات سو د ده پر ځای بل پاچا کښېنستی او رسول الله ﷺ هغه ته هم يو بل ليک ور ولېږی خو دا نه ده معلومه چې هغه مسلمان سو که يا؟ دا هغه نجاشي رضي الله عنه ؤ چې د اسلام قصه يې مخ کې هم درته بيان سوې وه مګر رسول الله ﷺ دوهم وار بيا قاصد ور ولېږی چې د ده پر اسلام تائيد او تاکيد وسي.

د فارس پاچا کسرٰی ته ليک

همدارنګه رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسرٰی ته ليک ولېږی، د دغه ليک د رسولو دپاره يې عبدالله بن حُذافه السهمي رضي الله عنه خوښ او انتخاب کړی، دغه ليک هم ساتل سوی دی مګر په خپله هغه ليک نه دی موجود ځکه هغه ليک کسرٰی شيري کړی خو د ليک مضمون يې موجود دی، د دغه وخت د فارس د پاچا نوم پرويز ؤ چې لقب يې کسرٰی ؤ، نو دغه ليک عبدالله بن حُذافه السهمي يو وړی او هلته يې په خپله وکسرٰی ته و وايه چې د ترجمان له طرفه ترجمه کېدی او ليک داسې ليکل سوی ؤ:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحيم﴾

« من محمّد رسولِ الله إلٰی کسرٰی عظيم فارس: سلامٌ علٰی من إتبع الهُدٰی، وامنَ بالله ورسوله، وشَهدَأن لا إلٰه إلا اللهُ وحده لا شريک له، وأن محمّداً عبدُه ورسوله، وأدعوکَ بدعاية الله، فَإنّي أنا رسول الله الی النّاسِ کافه، لِيُنذرَ من کان حيّاً و يحِقّ القولُ علٰی الکافرين، فأسلِم تَسلَم، فَإن أبيتَ إثمَ المجُوسِ عليک ».

کله چې کسرٰی ته دغه ليک فقط دومره و ويل سو « من محمّد رسولِ الله الٰی کسرٰی عظيم فارس» کسرٰی سندستي په قهر سو ليک لا پوره نه دی ويل سوی کسرٰی په غضب سو په تکبر او غرور سره يې و ويل: زما د رعيت شخه يو خوار مريئ خپل نوم زما تر نامه د مخه ليکي؟ او وايي: من محمّد الٰی کسرٰی، ده بايد ليکلي وای: الٰی کسرٰی من محمّد، دا غرور او تکبر ؤ، ليک پوره نه دی ويل سوی چې د قاصد د لاسه يې واخيستی شيري او ټوک ټوک يې کړی، کله چې دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی نو يې و فرمايل: الله جل جلاله دې د ده پاچهي ور ټوک ټوک کړي.

دغه د رسول الله ﷺ سَرا په یاد ولری بیا به د حضرت ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه په سیرت کې و وینی چې د کسرٰی پاچهي څنګه توک توک سوه او په څلور کاله کې یې خوارلس پاچهان مړه یا رَد او بدل سوه، اوس نو کسرٰی د دغه لیک په مقابل کې څه وکړه؟ څرنګه چې باذان د کسرٰی له طرفه په یمن کې والي ؤ او دغه قصه مو مخ کې درته بیان کړې ده چې د فارس حکومت څنګه یمن ته داخل سو او یمن یې د ځان مستعمره وګرځول، هغه قصه به مو په یاد وي، نو کسرٰی دغه خپل والي ته چې باذان نومېدی لیک ولېږی او په لیک کې یې ورته ولیکل: دغه څوک چې په حجاز کې پیدا سوی دی او د نبوت دعوه کوي ستا له طرفه دوه قوي نفره ورولېږه چې ما ته یې راولي.

باذان هم د خپلو نفرو څخه دوه نفره اختیار کړه او رسول الله ﷺ ته یې د یوه لیکه سره ورولېږل چې په هغه لیک کې یې رسول الله ﷺ امر کاوه چې د دغو دوو نفرو سره ما ته راسه چې کسرٰی ته دې ورولېږم، دغه دوه نفره چې ږېري یې خرولي وې او لوی لوی برېتونه یې وه مدینې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ ته یې وویل: شاهنشاه، یعني: د پاچهانو پاچا (کسرٰی) باذان ته امر وکړی چې تا ته یو څوک در ولېږي او تا کسرٰی ته ور ولي، نو باذان موږ تا ته راولېږلو چې را سره ولاړ سې، نو اوس ته باذان ته تسلیم سه چې هغه دې بیا کسرٰی ته ولېږي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: تاسي اوس ولاړ سی استراحت وکړی او سبا بیا ما ته راسی چې ستاسي د غوښتني جواب درته ووایم.

ورونو! د فارس د ټولو خلکو دا عقیده وه چې د کسرٰی په کورنۍ کې الٰهي نسب سته نو خود کسرٰی ته یې رب ویل او رب یې باله.

رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وکړه چې تاسي ولي ږېري خروی او برېتونه لویوی؟ دوی و ویل: زموږ رب موږ دغسي امر کړي یو، رسول الله ﷺ وفرمایل: زما رب بیا زه امر کړی یم چې ږېره پرېږدم او برېتونه کوچني کړم.

تاسي پوه سواست چې د ږېري پرېښوول یوازې سنت او د رسول الله ﷺ امر نه دی بلکه دا الٰهي امر دی چې خپل رسول او مسلمانان یې په امر کړي دي.

خیر سبا چې هغه دوه نفره د جواب اورېدلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله رسول

الله ﷺ ورته وویل: باذان ته ووایاست: نن شپه چي د شپې اووه ساعته تېر سوي وه زما رب ستا رب کسرٰی وواژه.

ابن سعد رحمه الله وايي: "دغه شپه دسه شنبې شپه وه او د هجرت د اوم کال د جمادي الأول يوولسم تاريخ ؤ او په دغه شپه الله جل جلاله د کسرٰی زوی چي شيرويه نومېدی پر کسرٰی مسلط کړی او خپل پلار يې ووژی".

هغو دوو نفرو وويل: ته پوهېږې چي ته څه وايې؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو زما له طرفه باذان ته ووایاست چي نن شپه ستا رب پرويز زما د رب په إراده د هغه د زوی شيرويه له طرفه ووژل سو.

د باذان نفرو وويل: چي هغه نن شپه وژل سوی وي نو تا ته خبر څنګه راغلی؟ د فارس څخه تر دغه ځايه په يوه مياشت خبر را رسيږي.

رسول الله ﷺ وفرمايل: زه الله جل جلاله خبر کړم.

هغو ويل: ستا دغه جواب دی؟ آيا دغه شئ وپاچا ته وليکو؟

رسول الله ﷺ وفرمايل: هو! زما جواب دغه دی او باذان ته دغه خبر ور وړی او ورته و وایاست چي زما دين او سلطه به تر هغه ځايه ورسيږي چي د کسرٰی پاچهي رسېدلې ده او ورته و وایاست: که مسلمان سوې دغه چي ستا تر لاس لاندي دي دغه به درکړم او پر خپل قوم به دي پاچا پرېږدم.

نفر هم بيرته يمن ته ولاړل او باذان ته يې دغه خبر و وايه، باذان په تعجب کي سو چي دا څنګه جواب دی؟ او تر دغه وخته يمن ته د پرويز د وژل کېدلو خبر نه ؤ را رسېدلی، باذان و ويل: دغه خبر يې په کومه شپه تاسي ته و وايه؟ دوی هغه شپه ور وښوول، باذان و ويل: تر هغو به انتظار وکړو چي مورِ ته څه خبر را رسيږي.

خو واقعاً هم د هغه وخته څخه چي د کسرٰی لښکرو د قيصر په مقابل کي بده ماته خوړلې وه هلته په فارس کي د کسرٰی پر ضد د خپلې کورنۍ له طرفه يو لوی انقلاب شروع سوی ؤ خو په دغه شپه چي د سه شنبې شپه وه او د هجرت د اووم کال د جمادي الأول يوولسمه وه د کسرٰی زوی شيرويه خپل پلار و واژه او پاچهي يې پرخپل نامه اعلان کړه، پسله لږو شپو و يمن ته د شيرويه له طرفه ليک را ورسېدی چي

باذان ته يې د خپل پلار د وژلو سبب او تاريخ ليکلی ؤ او دا يې هم ورته ليکلي وه چې هغه څوک کوم چې د هغه په باره کې زما پلار ليک درلېږلی ؤ په هغه اوس کار مه لرئ ترڅو زما امر در رسيږي، (يعني د رسول الله ﷺ موضوع تر امر ثاني پورې معطله کړه) او دا هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ويلي وه چې نن شپه، دلته نو باذان و ويل (أشهد أن لا إله إلا الله و أن محمداً رسول الله) باذان مسلمان سو او هغه فارسيان چې په يمن کې د باذان سره وه هغه هم مسلمانان سوه، په دغه ورځ باذان اعلان وکړی چې موږ د فارس په عوض او پر ځای د مدينې منورې د حکم تابع يو، نو يمن د مسلمانانو د امر تابع سو، دا هغه معلومات وه چې اسلام څنګه ويمن ته داخل سو.

د بحرين پاچا منذر بن ساوي ته ليک

همدارنګه رسول الله ﷺ د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه په لاس منذر بن ساوي ته چې د بحرين آمر او پاچا ؤ ليک ولېږی چې په هغه ليک کې يې اسلام ته دعوتا وه.

هغه وخت بحرين يوازي دغه اوسنۍ بحرين نه ؤ بلکه موجوده بحرين او د إحساء ټوله منطقه پکښې داخله وه، دغي ټولي منطقې ته بحرين ويل کېده او دغه ليک هم د تاريخ په کتابو کې موجود دی، د دغه ليک لفظ او عبارت هغه د کسرٰی د ليک سره يو شئ دی، څرنګه چې منذر بن ساوی عاقل او هوښيار سړئ ؤ نو يې د علاء بن الحضرمي رضي الله عنه څخه د رسول الله ﷺ په باره کې ډيري پوښتني وکړې او علاء رضي الله عنه پوره جوابونه ورته و ويل او د نجاشي په اسلام يې هم خبر کړی، د باذان د اسلام حال يې ورته و وايه او هغه نوري لويي لويي قبيلې چې اسلام ته داخلي سوي وې لکه خزاعه او داسي نوري د هغو په اسلام يې خبر کړی او ويل: اسلام په ټوله جزيرةُ العرب کې نشر سوی دی.

دلته نو د منذر بن ساوي زړه ته اسلام داخل سو او د بحرين پاچا هم مسلمان سو، وروسته يې خپل قوم هم اسلام ته دعوت کړی چې ځيني يې مسلمانان سوه او ځينو يې اسلام رَد کړی، يعني: قبول يې نه کړی، بيا نو د بحرين پاچا منذر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ليکل: امّابعد: يا رسولَ الله! ما ستا ليک د بحرين اهل يا اوسېدونکو ته

ووایه، ځینوېي اسلام خوښ کړی او پکښي داخل سوه او ځینو رَد کړی، څرنګه چي زما په مځکه کي یهود او مجوس هم سته د هغو په باره کي ستا امر را ته بیان کړه چي هغسي ورسره وکړم.

رسول الله ﷺ ورته ولیکل:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾ من محمّدٍ رسولِ الله إلی منذر بن ساوی: سلامٌ علیک! فإني أحمدُ إلیک الله الّذي لا إله إلا هو، و أشهد أنّ محمّداً عبدُه و رسوله، أمّا بعد:

« زه الله جلّ جلاله در په یادوم او هر هغه څوک چي نصیحت کوي په حقیقت کي هغه خپل ځان ته نصیحت کوي (یعني: ګټه یې ده ته رسیږي) او هر هغه څوک چي زما د قاصد اطاعت کوي او د دوی د امر متابعت کوي هغه زما اطاعت او متابعت کوي، که چا دوی ته نصیحت وکړی هغه ما ته نصیحت وکړی او زما قاصدانو، ته په خیر سره یادولې، زه تا ته ستا د قوم شفاعت کوم، مسلمانو ته هغه څه ور پرېږده چي دوی پر هغه اسلام راوړی دی، که ګنهکاران د ګنهو څخه توبه وکاږي توبه یې قبوله کړه، ترکومه وخته چي ته د اصلاح کارونه کوې موږ تا له خپله کاره څخه نه معزوله کوو او هر هغه څوک چي پر یهودیت او مجوسیت پاته وي پر هغو جزیه کښېږده ».

اوس نو د بحرین هغه کسان چي اسلام ته نه سوه داخل پرخپل یهودیت او مجوسیت پاته سوه د بحرین پاچا د رسول الله ﷺ په امر پر هغو جزیه کښېښوول، په دې ډول سره بحرین او د هغه شا وخوا د اسلام د امر تابع سوه، دغه د حدیبیې د صلحي په موده کي رسول الله ﷺ شا و خوا ته پرله پسې لیکونه لېږل او خلک یې د یوه الله جلّ جلاله عبادت او د اسلام دین ته دعوتول.

د یمن پاچا حارث الحَمیَري ته لیک

همدارنګه رسول الله ﷺ د مهاجر بن اُمیه المخزومي رضي الله عنه په لاس د یمن پاچا حارث الحَمیَري ته لیک ولېږی، چي دغه حارث د یمن د یوې حصې پاچا ؤ ځکه یمن په هغه وخت کي هم پر دوې حصې وېشل سوی ؤ، یوه حصه یې د فارسیانو په لاس کي وه چي باذان یې آمر او پاچا ؤ او بیا مسلمان سو او یوه حصه یې د دغه حارث

تر امر لاندي وه، خو حارث ته د لیک په رسېدلو سره ډېر قهر او غضب ورغلی او د رسول اللهﷺ دعوت يې نه کړی قبول.

د يمامې رئیس هَوذه بن علي ته لیک

دغه رنګه رسول اللهﷺ د سُلیط بن عَمرو العُمريؓ په لاس يو لیک وهَوذه بن علي ته ولېږی چي د يمامې مشر او پاچا ؤ، يمامه د جزيرةُ العرب په منځ کي ده او دلته د بنو حنیفه قبیله اوسېدل چي دغه قبیله په جزيرةُ العرب کي هغه ډېره لويه قبیله وه او د دغي قبیلې مشر او رئیس هوذه بن علي ؤ، ويل کیږي چي هوذه سل زره جنګي نفر درلودل، رسول اللهﷺ دغه هوذه ته لیک ور ولېږی چي داسي يې ورته لیکلي وه:

﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾

« من محمّدٍ رسولِ الله الی هَوذه بن علي، سلامٌ علٰی من اِتبع الهُدٰی، واعلم أنّ ديني سيظهر إلٰی منتهٰی الخفِّ والحافر، فأَسلِم تَسلَم، وأجعَلُ لکَ ما تحتَ يَديکَ».

سُلیطؓ چي دغه لیک هوذه ته ور وړی، هوذه ته معلومه وه چي اسلام ورځ په ورځ غالبه کیږي، نشرېږي او ډېرېږي نو يې د رسول اللهﷺ د قاصد سُلیط بن عَمروؓ ښه هرکلئ وکړی او د رسول اللهﷺ د لیک په جواب کي يې لیک ولیکی چي داسي يې لیکلي وه:

دا څومره ښه او ښایسته دين دی چي ته خلک ور بولې او عربو ته هم زما مقام او درجه ورمعلوم دي نو ته ما ته په امر کي يوه حصه راکړه چي زه دي متابعت وکړم.

او سُلیطؓ ته يې هم ښه لباس او هدیې ورکړې، سُلیطؓ ټول شیان و رسول اللهﷺ ته ور وړه او د خپل سفر په حال يې خبر کړی، رسول اللهﷺ چي د هَوذه لیک و وایه نو يې و فرمايل: چي د مځکي يوه ټوټه را څخه وغواړي ور به يې نه کړم، دئ او هر څه چي د ده په لاس کي دي نیست او نابود دي سي.

کله چي رسول اللهﷺ د مکې مکرمې د فتحي څخه راغلی جبريل علیه السلام خبر ور ته راوړی چي هَوذه مړ سو، رسول اللهﷺ و فرمايل: مګر يمامه! په هغه کي به يو کذّاب پیدا سي چي د نبوت دعوه به کوي او تر ما وروسته وژل کیږي.

یوه د اصحاب کرامو څخه وویل: یا رسولَ الله! څوک به یې وژني؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: ته او ستا ملګري، چې داسې هم وسوه، په یمامه کې مسیلمة الکذاب پیدا سو چې د نبوت دعوه یې وکړه او د ابوبکر الصدِّیق رضی الله عنه په خلافت کې د مسلمانانو په لاس ووژل سو.
نو هوذه د یمامې پاچا د دنیا او آمریت طمعه وکړه، د ده د اسلام قبلول د صدق او ایمان په سبب نه وه بلکه طمعه پکښې پیدا سوه، ده لیدل چې اسلام ورځ په ورځ کامیابه کیږي او په ټوله جزیرةُ العرب کې نشریږي، نو یې دا امید پیدا سو چې تر رسول الله ﷺ وروسته پر مسلمانانو خلیفه وي خو نتیجه یې هغه سوه چې پر کفر مړ سو.

د عُمان پاچا ته لیک

دغه رنګه رسول الله ﷺ د عمان پاچا ته د عَمرو بن العاص رضی الله عنه په لاس لیک ولیږی، د عُمان دوه پاچهان وه چې دواړه ورونه وه، یو جَیفَر او بل عبد نومېدی چې د جُلندي زامن وه، دواړه ورونه په شراکت د عُمان پاچهان او رئیسان وه.
هغه لیک چې د عمان پاچهانو ته ولېږل سو داسې لیکل سوی ؤ:
﴿بسم الله الرّحمٰن الرّحیم﴾
« من محمّدِ بن عبدالله الی جیفر و عبد ابنَی الجُلندي، سلامٌ علٰی من اِتّبعَ الهُدٰی، امّا بعد: فإنّي أدعو کُما بدعایَة الإسلام، أسلما تَسلَما، فإنّي رسولُ الله الی النّاس کافّةً لأنذر مَن کان حیاً و یَحقّ القولُ علٰی الکافرین • فإنّکُما إن أقررتُما بالإسلامِ ولّیتکُما، وإن أبیتُما أن تقرّا بالإسلامِ فإنّ مُلککُما زائلٌ، وَخیلٌ تَحِلّ بِساحتِکُما، وتَظهر نُبوّتي علی مُلککُما».
یعنې: زه تاسې دواړه اسلام ته را بولم مسلمانان سی چې سالم پاته سی، زه ټولو خلکو ته رسول الله یم چې ژوندي انسانان د الله جل جلاله څخه وبېروم او پر کافرانو به د عذاب قول حق او صادقه سي، که تاسې په اسلام سره اقرار وکړی تاسې به پر خپله پاچهي پرېږدم او که مو د اسلام څخه انکار وکړی ستاسې پاچهي زائلېدونکې ده، آسان به ستاسې مځکه تر پښو لاندي کړي او زما نبوت به ستاسې پر ملک ښکاره او غالبه سي.
لکه څرنګه چې د مخه مو درته وویل: رسول الله ﷺ د دغه لیک د رسولو دپاره

عَمرو بن العاص رضي الله عنه اختیار کړی، اوس نو د مدینې منورې څخه تر عُمان پورې ډېره زياته لار ده خاصتًا چې په لار کې هغه رُبع خالي هم سته چې وچ دښت دی نو عَمرو بن العاص رضي الله عنه مستقیم عُمان ته نه ولاړی، اول إحساء ته ولاړی چې بحرین دی او بیا له هغه ځایه څخه پر خلیج ور رهي سو څو عُمان ته ورسېدی، نورو قاصدانو چې به د رسول اللهﷺ لیک واخیستی مستقیم به و هغه پاچا ته ورغله، مګر عَمرو بن العاص رضي الله عنه چې ډېر هوښیار او ذکي سړئ وُ داسي يې و نه کړه، بلکه څو ورځي يې په عُمان کي تېري کړې او پاچا ته نه ورغلی، د دغو دوو پاچهانو د حالاتو او خویو پوښتنه کوي، د طبیعت او اخلاقو پوښتنه يې کوي چې څه شي يې خوښ څه شي يې ناخوښ دي؟ د څه شي څخه بېرېږي او په څه شي خوشاله کېږي؟ څو په پوره تفصیل سره يې د دوی معلومات ځان ته حاصل کړه او دا يې هم و سنجول چې په کومه طریقه سره به دوی اسلام ته دعوتوم، دا معلومات يې هم وکړه چې په دوی دوو ورونو کي کوم يو حلیم او نرم دی چې ژر نه په قهر کېږي، په نتیجه کي دا ور معلومه سوه چې کشر ورور چې عبد نومېږي تر جیفر پوست او حلیم سړئ دی، نو يې د عبد د ملاقات غوښتنه وکړه، اوس به قصه په خپله عَمرو بن العاص رضي الله عنه ته پرېږدو.

عَمرو رضي الله عنه وايي: د مدینې منورې څخه و وتم څو عُمان ته ورسېدم هلته مي د عبد د ملاقات إراده وکړه ځکه په دوی دوو ورونو کي دئ حلیم او د پاسته طبیعت خاوند وُ، نو عبد ته ورغلم او ورته و مي ویل: زه تا او ستا ورور ته د رسول اللهﷺ له طرفه قاصد یم، عبد ویل: زما ورور په عمر تر ما ډېر او په پاچهي کي تر ما د مخه دی، زه به دي هغه ته ورولم چې دغه ستا را وړی لیک و وايي او بیا يې را ته و ویل: ته موږ څه شي ته دعوتوی؟

ما ویل زما دعوت: هغه الله جل جلاله لره دی چې وَحدَهٗ لَا شَرِیکَ لَهُ دی، بېله الله به بل د هر شي عبادت پرېږدی او دا شاهدي به آداء کوی چې محمّدﷺ د الله بنده او رسول دی.

عبد و ویل: یا عَمرو! ته د خپل قوم د یوه سردار زوی يې ستا پلار څه وکړه؟ موږ د هغه متابعت کوو، ما ویل: هغه مړ سو او پر محمّدﷺ يې ایمان نه راوړی او زما

دا خوښه وه چې کشکي مسلمان سوی وای او د محمّد ﷺ تصدیق یې کړی وای او زه هم تر ډیره وخته د ده پر رأیه وم څو الله جل جلاله اسلام ته هدایت کړم.

عبد ویل: له کومه وخته دي د محمّد ﷺ متابعت اختیار کړی دی؟

ما ویل: د دغه نژدې وختو څخه.

عبد ویل: څنګه او چیرې مسلمان سوې؟

ما ویل: د نجاشي سره او د نجاشي د اسلام قصه مي ورته وکړه چې هغه هم مسلمان سوی دی.

عبد ویل: نو د هغه قوم څه ور سره وکړه او د ده پاچهي څنګه سوه؟

ما ویل: هغو قبول کړی او د ده متابعت یې وکړی.

عبد ویل: رُهبان او اساقفه هم د نجاشي متابعت وکړی؟

ما ویل: هو.

عبد ویل: یا عَمرو! پر خپلو خبرو دي پام کوه په سړي کې بل داسې بد او رسوا کوونکی خوی نسته لکه درواغ، ما ویل: نه ما درواغ ویلي دي او نه زموږ په دین کې درواغ حلال دی.

بیا عبد و ویل: زما په خیال چې هرقل د نجاشي په اسلام نه دی خبر سوی.

ما ویل: یا! بلکه هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو.

عبد ویل: ته څه پوه او خبر سوې چې هرقل د نجاشي په اسلام خبر سو؟

ما ویل: نجاشي و هرقل ته د کاله څه مال ورکاوه خو کله چې نجاشي مسلمان سو او د محمّد ﷺ تصدیق یې وکړی نو یې و ویل: یا والله! که هرقل د کاله یو دِرهم را څخه و غواړي هم به یې ورنه کړم، و هرقل ته دغه د نجاشي خبره ورسېده او د هرقل ورور نیاق و هرقل ته و ویل: آیا ته هغه ستا مریئ پرېږدې چې اوس تا ته هغه کلنئ مصرف نه درکوي؟ او بېله ستا له دینه یې بل نوی دین اختیار کړی دی؟

هرقل ورته و ویل: یو سړئ ؤ یو دین یې خوښ سو او هغه یې د ځان دپاره اختیار کړی نو زه څه په وکړم؟ او په والله که زه پر خپله پاچهي نه بېرېدلای ما به هم داسې کړي وای لکه ده چې وکړه.

عبد ویل: پام دي سته چي ته څه وایې؟
ما ویل: په والله رشتیا وایم.
عبد ویل: ښه دا راته و وایه چي محمّد ﷺ خلک په څه شي امر کوي او د څه شي څخه یې منعه کوي؟
ما ویل: د الله جل جلاله په إطاعت او بندګي یې امر کوي او د هغه د معصیت او نافرمانۍ څخه یې منعه کوي، په نېکي او صلۀ رحمي یې امر کوي، د ظلم او تجاوز، د زنا او شرابو، د بتانو او د صلیب د عبادت څخه یې منعه کوي.
عبد و ویل: دغه د ده دعوت څومره ښه دعوت دی که زما ورور زما سره موافقه وکړي موږ به دواړه ده ته ورسو پر ده به ایمان راوړو او تصدیق به یې وکړو، مګر زما ورور پر خپله پاچهي ډېر ډېري وایي پاچهي به مي د لاسه ووزي او زه به دغسي پاته سم.
ما ورته و ویل: که دي ورور اسلام قبول کړی رسول الله ﷺ یې پر خپل قوم پاچا پرېږدي چي د اغنیاوو څخه به زکات او صدقه اخلي او پر فقیرانو به یې ویشي.
عبد ویل: دا خو ډېر ښه کار دی مګر صدقه څه شي ده؟
ما په مالو کي د اسلام په هغۀ فرض سوي زکات خبر کړی تر څو چي د اوښانو زکات ته را ورسېدم.
عبد ویل: یا عَمرو! آیا زموږ څخه هغه حیوانات هم اخیستل کیږي چي دښتي وُني خوري او اوبه چښي؟
ما ویل: هو.
ده ویل: والله زه فکر نه کوم چي زموږ قوم دي د دغه کار اطاعت وکړي.
عَمرو رضي الله عنه وایي: زه څو ورځي دالته ورته پاته سوم او عبد زما ټولي خبري خپل ورور ته ورسولې څو د ده ورور جَیفر یوه ورځ زه ور وغوښتم او زه هم ورغلم، په دروازه کي دروازه وانانو تر اوږو ونیولم ویل: چیري ځې؟ جیفر ویل: پرې یې ږدی، هغو پرېښوولم زه د ده مجلس ته ورغلم غوارم چي کښېنم حاضر باشانو ناستي ته نه پرېښوولم، ما جیفر ته وکتل، ده ویل: خپل حاجت دي و وایه، ما هغه د رسول الله ﷺ مهر سوی لیک ورکړی، جیفر یې مهر خلاص کړی او لیک یې تر آخره و وایه،

بیا یې لیک خپل ورور عبد ته ورکړی هغه هم لیک و وایه، مګر ما ولیدل چې ورور یې ترده نرم او پوست ؤ، نو جیفر پوښتنه را څخه وکړه چې قریشو څه وکړه؟

ما ویل: د محمّد ﷺ متابعت یې وکړی، یا دا چې دغه دین یې خوښ ؤ په خپله یې اختیار کړی یا د توري په زور تابع سوه؟

ده ویل: د محمّد ﷺ سره نور څوک ملګري دي؟

ما ویل: هغه خلک چې اسلام یې خوښ سو او تر نورو ادیانو یې ښه وباله، اسلام یې په خپلو عقلو سره و پېژندی، سره د هغه هدایته چې الله جل جلاله دوی پوه کړه چې دوی په ضلالت او ګمراهي کي وه، یعني: الله جل جلاله دغه توفیق ورکړی چې حق او باطل یې سره و پېژندل او د حق متابعت یې وکړی، او ما ته په دغه منطقه کي ښېله تا بل څوک نه دی را معلوم چې پر خپل دین دي پاته وي او که ته نن ورځ مسلمان نه سې او د محمّد ﷺ متابعت و نه کړې ستا مځکه به د مسلمانانو د آسانو تر پښو لاندي سي او ستا کښتونه به ټول نېست او نابود سي نو مسلمان سه چې سالم پاته سې او رسول الله ﷺ به دي پر خپل قوم آمر پرېږدي ستا منطقې ته به نه انسانان او نه آسان راځي (یعني: لښکر به نه درته راځي) جیفر وویل: نن ورځ مهلت را کړه او سبا راسه.

د ده څخه ولاړم او بیا د ده ورور عبد ته ورغلم، عبد راته وویل: یا عَمرو! زه ګمان کوم چې ورور به مي مسلمان سي که پر پاچهي و نه بېرېدی، خیر دغه ورځ تېره سوه او سبا جیفر ته ورغلم خو دروازه وانانو اجازه را نه کړه چې ورسم، بېرته د ده ورور عبد ته ورغلم او ورته ومي ویل: زه یې ستا ورور ته نه ورپرې ښوولم.

عبد و جیفر ته وروستم او جیفر را ته وویل: ما په هغه شي کي فکر وکړی چې تا ور ته دعوت کړم ستا د دعوت معنٰی دا سوه چې زه تر ټولو عربو ضعیفه یم که مي دغه سړي ته (مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) که مي دغه سړي ته ټول هغه شیان ورکړه چې زه یې مالک یم نو د ده آسان دلته نه راځي مګر هو، دا دي هم درته معلومه وي: که د ده لښکر دلته راغلی داسي جنګ او مقابله به و وېني چې د هغه نورو جنګو په مثل به نه وي چې ده کړي دي.

ما ویل: ما خپله وظیفه پای ته ورسول او زه سبا له دې ځایه ځم، کله چې یې زما

د تللو یقین سو نو هغه ورورېي چې عبد نومېدی د ده سره کوبنه سو او ورته وېي ویل: مور باید د هغو کسانو څخه نه سو چې د محمّد ﷺ مقابله یې کړې ده او هر چا ته چې یې قاصد ورلېږلی دی هغو یې دعوت قبول کړی دی.

کله چې سهار سو ما ته یې نفر را ولېږی او دواړو ورونو اسلام قبول کړی او د رسول الله ﷺ تصدیق یې وکړی، ما ته یې هلته د اسلامي احکامو په عملي کولو کي اختیار راکړی او د هغه چا په مقابل کي چې زما مخالفت به یې کاوه دوی زما ښه کومکیان وه.

د دغي قصې څخه دا معلومېږي چې دغه لیک د نورو پاچهانو تر رسالو ډېر وروسته لېږل سوی دی او ښایي د دغه لیک لېږل د مکې مکرمې تر فتحې وروسته وه.

اوس نو د دغو رسالو په لېږلو سره رسول الله ﷺ خپل دعوت د مځکي و ډېرو پاچهانو ته ورساوه چې چا ایمان راوړی او چا انکار وکړی، په هر حال د کافرانو فکر په دغه موضوع مشغوله سو او دوی د رسول الله ﷺ د نامه او دینه سره آشنا او باخبره سوه.

دا د رسول الله ﷺ د رسالو او لیکونو په باره کي معلومات وه چې د هغو په نتیجه کي دا را معلومه سوه چې د جزیرةُ العرب د شا وخوا پاچهان څنګه اسلام ته داخل سوه.

د ځینو سَرِیو لېږل

په دغه موده کي د رسول الله ﷺ له طرفه د شا وخوا وځینو سرکښو قبیلو ته سَرېې یا ټولۍ هم لېږل کېدلې چې د هغې جملې څخه دغه د هجرت د اتم کال د ربیع الأول په میاشت کي رسول الله ﷺ شجاع بن وهب رضی الله عنه هوازن ته ولېږی چې هغو ته یې جزاء هم ورکړه او غنیمتونه یې هم ځني راوړل.

دغه رنګه رسول الله ﷺ یوه لس نفریزه ټولۍ د غالب بن عبدالله رضی الله عنه په مشرۍ و قُدید او د بني مُلَوِّح قبیلې ته ولېږل چې غالب رضی الله عنه د هغو څخه ډېر غنیمتونه راوړل، حال دا چې دغه قبیله ډېره لویه او قوي قبیله وه د مسلمانانو څخه وتښتېدل او مسلمانانو یې حیوانات په غنیمت را وستل، سره د دې چې د مسلمانانو شمیر فقط لس نفره ؤ خود دغي کامیابۍ سبب دا ؤ: چې د دغه بنومُلَوِّح د قبیلې مشر حارث بن مالک

خپل منظم لښکر د یو بل ځای د حملې او چورولو دپاره لېږلی ؤ، په دغه وخت کې چې د هغو لښکر د حملې دپاره بل ځای ته تللی ؤ غالب بن عبدالله رضي الله عنه حمله پر وکړه او غنیمتونه یې ځني را رهي کړه، کله چې د مسلمانانو دغه کوچنی ډله د بنو مُلَوّح ځخه را و وتل د هغو لښکر را ورسېدی او قوم حال ورته و وایه چې مسلمانانو حمله راباندې وکړه زمونږ مالونه یې واخیستل او حیوانات یې بوتله، هغه لښکر په مسلمانانو پسې رارهي سو، اوس نو د بني مُلَوِّح پوره لښکر په لسو نفرو مسلمانانو پسې دی.

غالب رضي الله عنه وایي: د دوی لښکر دومره رانژدې سو چې مونږ یې وینو، هغه پوره او کامل لښکر دی او مونږ څو نفره یو، دا مو یقین سو چې اوس مو نیسي او وژل کیږو مونږ په دغه فکر کې یو، غالب رضي الله عنه وایي: والله آسمان صاف ؤ هیڅ اوریځ نه وه چې په یوه وار پر آسمان اوریځې پیدا سوې څو باران شروع سو، هغه لښکر را پسې دی او قریبه ده چې په مونږ پسې را ورسیږي، خو باران دومره شدید ؤ چې سېلونه وبهېدل (د سېل قدرت خو در معلوم دی چې موټر د باره سره وړي) په دښتو کې چې سېل راسي لکه یوه ډېره لویه واله یا رود چې بهیږي او څوک نه سي تر اوښتلای یا پوري وتلای، غالب رضي الله عنه وایي: دغه لوی سېل زمونږ مسلمانانو او د بني مُلَوِّح د کفارو په منځ کې وبهېدی او بهیږي، کفار نه سي کولای چې تر دغه سېل را تېر سي او مونږ الله جل جلاله د دغه سېل په واسطه د کفارو له شره خلاص کړو.

بیانو د مؤته تر جنګ د مخه آخرنی ټولی چې رسول الله ﷺ ولېږل هغه د عَمرو بن کعب رضي الله عنه ټولی وه، دغه ټولی د هجرت د اتم کال د ربیع الأول په میاشت کې ولېږل سوه، رسول الله ﷺ څوارلس نفره ذات الأطلاع ته د دعوت او تبلیغ دپاره ولېږل، ذات الأطلاع د واديُ القرٰی و شمال ته واقع دی چې شام ته ډېر نژدې دی، دغه ټولی د جنګ او حملې دپاره نه وه بلکه د دعوت او د اسلام د تبلیغ دپاره وه، د دوی سره د جنګ دپاره اسلحه هم نه وه ور سره، دغه ډله (۶۰۰) کیلو متره لیري د دین دعوت دپاره ولاړل.

د اصحاب کرامو همت او صداقت ته متوجه یاست؟ (۶۰۰) کیلو متره د کفارو په منځکه کې پیاده ځي چې هلته د الله جل جلاله عبادت ته خلک را وبولي، څو زه او ته هم

باید خپلو ځانو ته متوجه سو او په خپله د خپل ځان څخه دا پوښتنه وکړو چي آیا موږ هم په خپل کور او خپل کلي کي د اسلام د نشرولو دپاره د خپل ځان په سترې کولو یا د مال په مصرفولو څه کړي دي او که فقط په دغه خوشاله یو چي په خوله سره وایو: موږ مسلمانان یو، لمنځونه کوو او روژې نیسو، نور مو نو ټوله ژوند د پیسو د ګټلو دپاره دی.

خیر! دغه ډله نژدې و شام ته ورسېدل، هلته د غساسنه قبیله په خبره سوه او حمله یې پر وکړه بیله یوه نفره نور یې ټول شهیدان کړه، هغه یو نفر چي هغه هم زخمي سوی ؤ خو شهید نه سو و رسول الله ﷺ ته یې حال او خبر ور وړی.

اوس نو د غسان له طرفه پر مسلمانانو څو واره تېرئ او تجاوز وسو، دا دریيم وار دی چي د دوی له طرفه پر مسلمانانو تجاوز کیږي، دلته نو رسول الله ﷺ إراده وکړه چي د غسان قبیلې ته جزاء ورکړي او د دغه مقصد دپاره یې مسلمانان راټول کړه، مګر د غسان قبیله تر اندازې زیاته لویه قبیله ده او په عین حال کي د روم سره عهد او اتفاق هم لري چي د ضرورت په وخت کي به روم د دوی مرسته کوي او همدارنګه به دوی د ضرورت په وخت کي د روم څخه دفاع کوي (لکه امریکا او اسرائیل) نو د غسان د قبیلې سره جنګ آسانه کار نه دی، خو رسول الله ﷺ د غساسنه وو پر ضد د جهاد اعلان وکړی او وې فرمایل: هر مسلمان چي دغه جنګ ته وتلای سي باید ووزي.

رسول الله ﷺ ته ټول درې زره نفره راټول سوه چي تر دغه وخته پوري د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه دی چي سره یو ځای کیږي، دا اول وار دی چي د مسلمانانو د لښکر شمېر درو زرو نفرو ته رسیږي، مقصد دا چي د غسان د قبیلې د جنګ دپاره درې زره نفره مسلمانان سره یو ځای سوه.

د مؤته جنګ

دغه جنګ هغه لوی او سخت جنګ دی چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ په حیات کي کړی دی، دغه جنګ د نصاراوو د ښارو د فتحه کولو دپاره شروع او مقدمه بلل کیږي، دغه جنګ د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کي پېښ سو چي د ٦٢٩ عیسوي کال د اګست یا سپتمبر میاشت وه.

مُؤته يو کلی دی چې په شام کې د بلقاء ښار ته نژدې دی او د بيت المقدس څخه دوه منزله ليرې دی او د دې جنګ اساسي سبب دا دی: لکه د مخه چې مو درته و ويل: رسول الله ﷺ د حارث بن عميرؓ په لاس د بُصرٰی و پاچا ته ليک ولېږی، په لار کې شُرحبيل بن عَمرو الغساني پر پېښ سو چې دغه شرحبيل د شام د مځکې پر بلقاء حاکم ؤ او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عميرؓ يې ونيوی او بيا يې شهيد کړی، د سفير يا قاصد وژل دومره لويه ګناه ده چې د جنګ تر اعلان لا هم لوړه ده، دغه کار پر رسول الله ﷺ ډير سخت او شديد تاثير وکړی نو ځکه يې دغه لښکر چې شمير يې درې زره نفره ؤ د غسان د جنګ دپاره آماده کړی.

رسول الله ﷺ د دغه لښکر دپاره آمران يا قومندانان وټاکل او وې فرمايل: د لښکر آمر زيد بن الحارثه دی که چيرې زيد و وژل سو بيا نو جعفر بن أبي طالب قومندان دی او که بيا جعفر هم و وژل سو نو عبدالله بن رواحه قومندان دی او که هغه هم و وژل سو بيا دې مسلمانان له خپله منځه يو نفر خوښ او انتخاب کړي.

رسول الله ﷺ دوی امر کړه چې د حارث بن عميرؓ د وژلو ځای ته به ورسی او له هغه ځايه به د اسلام په دعوت شروع وکړی که خلکو اسلام قبول کړی خو ډير ښه او که يې اسلام نه قبلاوه نو د الله جل جلاله څخه پر دوی مدد وغواړی او جنګ ور سره شروع کړی او وې فرمايل: د هغو کسانو سره چې پر الله کافران سوي دي په بسم الله او د الله په لار کې جهاد شروع کړی، مګر هو، غدر او خيانت به نه کوی، کوچنئ او ښځه به نه وژنی او نه به شيخ فاني سپين ږيری وژنی، نه به هغه څوک وژنی چې تنهايي يې اختيار کړې وي او په صومعه يا عبادت خانه کې ناست وي، نه به د خرما يا نوري وُني پرې کوی او نه به کوم تعمير نړوی.

سبحان الله! د رسول الله ﷺ په امر د اسلامي جنګ قوانين دغه او دغسي دي، خو تاسي يې د نن ورځې د هغو کسانو د جنګ د قوانينو سره قياس کړی چې د بشر د حقوقو بيرغ يې په لاس کې نيولی دی، ځانونه د تهذيب او تمدن پروفيسران بولي، د ښځو او ماشومانو د حقوقو په نارو خو يې د غاړو رګونه وشکېدل، آيا دوی په خپلو جنګو کې د ښځو او ماشومانو، د سپين ږيرو او بېطرفه انسانانو، د بشريت او انسانيت

کوم مراعت کړی دی؟ او که زهر آلوده بمان پر کورو او ښارو غورځوي چې د وژلو پر ته د ناروغیو او خرابیو آثار یې تر ډیرو کلو او نوو نسلو پوري پاته کیږي، پردې موضوع ډیري خبري کېدلای سي خو فقط تاسي وګوری چې دغه بشر دوستان د بشر د حقوقو څومره مراعت کوي؟ او اسلام یې څومره مراعت کړی دی؟

تبصرې به تاسي ته پرېږدم مګر د حق او عدالت په ترازو سره حکم وکړی.

دغه لښکر رسول الله ﷺ د جمعې په ورځ په حرکت امرکړی او لښکر هم د جمعې د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، په دغه وتلو کي دې ته اشاره ده چې د جمعې په ورځ سفر جائز او روا دی، که څه هم ځیني خلک په دې کي شک لري چې آیا د جمعې په ورځ سفر جائز دی که یا؟ خو دغه لښکر د جمعې د ورځي په سهار کي حرکت وکړی، هو، د جمعې په ورځ سفر منعه دی خو هغه وخت چې د جمعې د لمانځه وخت داخل سي او لمونځ پر خلکو واجب سي بیا نو سفر منعه دی.

خیر لښکر د غسان و طرف ته حرکت وکړی، مګر عبدالله بن رواحه رضی الله عنه د لښکر څخه پاته سو ځکه ده د ځان سره فکر وکړی چې لښکر د حرکت او وتلو په وخت کي کرار کرار ځي، خلک ځانونه سره یو ځای کوي او خپل ضروریات پوره کوي، نو دئ رضی الله عنه د لښکر سره نه و وتی ویل: د جمعې لمونځ به د رسول الله ﷺ سره آداء کړم او بیا به په لښکر پسي ور رهي سم او ور رسېدلای سم، د جمعې تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ ولیده چې عبدالله بن رواحه دلې دی نو ویل: ولي پاته سوی یې؟ عبدالله بن رواحه رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! زه په لښکر پسي ور رسېدلای سم دا مي خوښه وبلل چې د جمعې لمونځ ستاسره آداء کړم او بیا په لښکر پسي رهي سم.

یوازي د ده په فکر نه بلکه موږ ټول داسي فکر کوو چې د جمعې لمونځ او هغه هم د رسول الله ﷺ سره دا ډیر لوی ثواب دی.

مګر رسول الله ﷺ ده ته یوه ډیره لویه خبره وکړه چې زموږ ټولو دپاره درس او عبرت دی، بلکه داسي معلومات دي چې په دیني اعمالو کي مو د هر شي په درجه او مقام خبروي، رسول الله ﷺ و فرمایل: قسم په الله که د مځکي د مخ ټول شیان خیرات کړې، هغه د دوی د سهار په حرکت کي چې کوم اجر او ثواب ؤ هغه ته به نه ورسېږې.

ښه متوجه سی: هغه ثوابونه چي د مجاهدينو دغه د سهار په تګ کي موجود وه.
ويل: که ته د ځمکي د مخ ټول موجود شيان خيرات کړې خو ثواب يې د هغه ثوابه سره نه برابرېږي چي دغه مجاهدينو فقط دغه د سهار په تګ کي ګټلی دی، هغه نور جنګ او ستړيا، لوږي او زحمتونه، وژني او زخمونه چي دوی ته ور رسيږي د هغو د اجر او ثواب پوښتنه مه کوه، نو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وژړل.

ذ دغه حديث شريف روايت امام ترمذي رحمة الله عليه کوي، عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وژړل، خلکو ورته وويل: څه شي دي ژړوي؟ عبدالله بن رواحه رضي الله عنه وويل: والله زما سره د دنيا محبت نسته او نه مي تاسي يا ستاسي ملاقات ته ډير شوق دی، خو ما د رسول الله ﷺ څخه د قرآن مجيد يو آيات واورېدی چي په هغه کي اور ذکر سوی ؤ:

﴿وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾﴾.[مريم :٧١]

يعني: ستاسي څخه هيڅوک نسته مګر و دغه اور ته د دوږخ وارديدونکی يا ورتلونکی دی (چي مومنان پر پل صراط تيرېږي او ترهغه لاندي اور دی او کافران ور لوېږي) او دغه د اور پر تيرېدلو ستا رب يقيني حکم کړی دی.

نو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ويل: زما ژړا د دغه اور له بيري څخه ده.

ورونو! دئ خو د ثواب دپاره پاته سوی ؤ او د جمعې لمانځه ته راغلی مګر ثوابونه هلته د مجاهدينو په ملګرتيا کي وه، نو ځکه يې وويل: د اور د بيري ژاړم او بيا يې وويل: الهي ستا په لار کي شهادت درڅخه غواړم.

خير د مسلمانانو لښکر حرکت وکړی او د لښکر د حرکت خبر شا وخوا نشر سو، د مدينې منورې د يهودو څخه يوه نفر و رسول الله ﷺ ته وويل: يا محمّد! ﷺ مونږ ته په تورات کي ويل سوي دي: که يو نبي د خلکو نومونه په داسي طريقه سره ياد کړي: که فلانئ و وژل سو بيا فلانئ او که فلانئ و وژل سو بيا فلانئ، هغه نفر ټول وژل کيږي حتّی که يې د سلو نفرو نومونه هم ياد کړي وي هغه ټول وژل کيږي، يعني: تا اوس د خپلو درو قومندانانو نومونه يادکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: دا داسي کار دی چي د الله ﷻ إراده داسي وه.

د دغه لښکر سره خالد بن وليد رضي الله عنه چي نوی مسلمان سوی ؤ هم ملګری دی،

لښکر د غسان پر طرف رهي سو هلته بیا رومیانو ته د مسلمانانو د حرکت خبر ورسېدی ځکه د غسان رئیس او حاکم چي حارث نومېدی د روم پاچا هرقل ته حال ولېږی چي یا قیصر! د محمّد ﷺ لښکر را رهي دی څرنګه چي زموږ او ستاسي په منځ کي داسي عهد او پیمان موجود دی: که چا پر موږ حمله کول تاسي به مو مرسته کوی او که پر تاسي چا حمله وکړه موږ مو مرسته کوو نو اوس هغه دی محمّد ﷺ پر موږ حمله کوي.

دلته د هرقل کفر او اسلام معلومېږي چي اوس د رسول الله ﷺ پر ضد د غسان د قبیلو مرسته او کومک کوي که یا؟ مګر پر هرقلُ دنیا غالبه سوې وه هغه مرتد او کافر ؤ غسان ته یې حال ولېږی چي هو، زه ستاسي سره یم او سل زره نفره جنګي لښکر یې ورته را ولېږی نو د غسان قبیلې ته دوه لکه نفره سره یو ځای سوه، یو لک نفر یې خپل درلودل او یو لک نفره د روم قیصر ورته را ولېږل، اوس نو د کفارو په دغه دوه لکه نفریزه لښکر کي پنځوس زره د آس سپاره وه او دا هم درته معلومه ده چي په جنګو کي پر آس هغه قوي او مشهوره پهلوانان سپرېدل، نو و غسان ته دومره لښکر سره یو ځای سو چي مسلمانانو یوازي دا نه چي هیڅ وخت یې د دومره لښکره سره جنګ نه دی کړی بلکه دومره انسانان یې لیدلي هم نه دي، اوس خو د مسلمانانو لښکر د دښمن په شمېر هیڅ نه دی خبر او د هغو پر طرف ور رهي دی.

هلته بیا رومیانو او غسان د معلوماتو دپاره مخته جاسوسان را لېږلي دي چي په دغو جاسوسانو کي یو نفر د (سدوس) په نامه سره موجود ؤ او د هغه شرحبیل بن عَمرو ورور دی چي د غسان د رئیسانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ قاصد حارث بن عُمیر رضی الله عنه یې شهید کړی ؤ، نو سدوس او د هغه ملګري د جاسوسۍ دپاره را رهي دی مګر دلته د مسلمانانو د لښکر قومندان زید بن الحارثه رضی الله عنه هم د کشف او معلوماتو دپاره نفر لېږل او هلته به په مخ کي ناست وه او کمین به یې نیولی ؤ، نو د مسلمانانو دغه د کشف ټولۍ دغه سدوس او د هغه ملګري ونیول او وې وژل.

دا د رسول الله ﷺ د قاصد انتقام او بدله سوه چي ترجنګ د مخه واخیستل سوه او د غسان د قبیلې د یوه رئیس ورور و وژل سو چي دې کار نور هم د رومیانو او غسان د قبیلې قهر او غضب ور زیات کړل.

د مسلمانانو لښکر بیا هم د شمال پر طرف رهي دی څو په (مَعان) کي يې واړول. معان د شام په مځکه کي د يوه ښار نوم دی چي د حجاز و شمال ته نژدې دی، په دغه وخت کي د مسلمانانو استخباراتو زيد بن الحارثهؓ ته دا خبر راوړی چي هرقل د يو لک نفرو سره د بلقاء په مځکه کي اړولي دی او هلته د ده د لښکره سره د غسان د قبيلو يو لک نفره نور هم يو ځای سوي دي چي په دې حساب د دښمن د لښکر شمېر دوه لکه نفره کيږي.

اوس چي مسلمانان په معان کي دي او دوی ته دا خبر ورسېدی چي د دښمن لښکر دوه لکه نفره دی، مسلمانو هيڅ دا فکر نه کاوه چي دوی به د دوه لکه نفريزه دښمن سره مخامخ کيږي خو ناڅاپه په دغه مځکه کي چي د خپل مرکز څخه هم ډېره ليري وه دغه خبر ورته راغلی، نو زيد بن الحارثهؓ د صحابهٔ کرامو مشران سره راټول کړه، د مهاجرينو مشران، د انصارو مشران، د لښکر مشران ټول سره يو ځای سوه او مشوره کوي چي موږ بايد څه وکړو؟ موږ درې زره نفره يو او دښمن دوه لکه نفره دی لکه يو درياب چي را بهيږي ستاسي څه فکر او نظر دی؟ مسلمانان په حيرت کي دي، په معان کي يې دوې شپې تيري کړې او په دغه باره کي مشورې سره کوي، خو دغه مشورې فقط پر دوو نظريو وې، يو نظر دا ؤ چي ويل جنګ ور سره کوو او بله نظريه دا وه چي رسول اللهﷺ ته به حال و ليږو ښايي نور مدد او مرسته را ولېږي، يا به مو په جنګ کولو امر کړي نو به جنګ کوو، د دوی په منځ کي هيڅ داسي څوک نه ؤ چي و دې وايي: دښمن ډېر دی د جنګ طاقت يې نه لرو موږ به بيرته پر شا ولاړ سو.

دغه همت او جرئت، شجاعت او شهامت ته وګوری: درې زره نفره د دوو لکو نفرو په مقابل کي جنګيږي، او په زړو کي يې بېره هم نسته.

صحابهٔ کرامو دوې ورځي د دغو دوو نظريو په باره کي مشوره وکړه چي يا جنګ، يا به رسول اللهﷺ ته حال وليږو، خو عبدالله بن رواحهؓ ولاړ سو او ويل: يا قوم! موږ او تاسي ولي مسلمانان سوي يو؟ تاسي جنت نه غواړی؟ زموږ اسلام او مسلمانېدل اصلاً د جنت دپاره دی او اوس دغه دی جنت ستاسي مخته دی آيا تاسي شهادت نه غوښتی؟ نو ولي په تشويش کي ياست او ولي انتظار کوی؟ موږ د خلکو په

شمېر یا د اسلحې په قوت او کثرت نه جنګیږو، موږ له دویه سره د بل شي په قوت نه جنګیږو بېله دغه دینه چې الله جل جلاله موږ په مکرم کړي یو، پر دښمن درځئ د دوو کامیابیو څخه یوه لاس ته را وړئ، یا کامیابي یا شهادت، خو د ټولو رأیه دا سوه چې جنګ کوو د مرستې او مدد انتظار نه کوو.

پسله هغه چې اسلامي لښکر دوې شپې په معان کې تیرې کړې نو یې د دښمن مځکې ته حرکت وکړئ ترڅو چې د هرقل د لښکرو یوه حصه یې د بلقاء د کلو څخه په یوه کلي کې چې مشارف ورته ویل کېده ولیدل، نو مسلمانانو د (مُؤته) پر طرف حرکت وکړئ، مُؤته په خپله یو کوچنئ کلی دی او مسلمانانو خیمې تر کلي دباندې و درولې، مګر وروسته زید بن الحارثه رضی الله عنه دا بهتره ولیدل چې د کلي په داخل کې واړوي ځکه که چیرې محاصره هم سي بیا هم جنګ کولای سي او دا معلومه خبره ده چې دوه لکه نفره په ډېره آساني سره کولای سي چې پر درو زرو نفرو را وګرځي او له هره طرفه یې محاصره کړي، نو ویل: که موږ د ننه په مؤته کې محاصره هم سو بیا هم جنګ کولای سو ځکه د دښمن دپاره د یوه کلي یا ښار په منځ کې جنګ کول د صحرا تر جنګ ډېر سخت دي او که مسلمانان په دښت کې محاصره سي هلته بیا هیڅ نه سي کولای او که د ننه په کلي کې وي بیا هم خپل جنګ ته دوام ورکولای سي، نو مسلمانانو د ننه په مؤته کې واړول او د جنګ دپاره به دباندې را وتل، اوس مسلمانان د کفارو د لښکر انتظار کوي.

دا دی د کفارو لښکر را ورسېدی دوی یې ویني د لښکر سر او شروع معلومیږي خو د پای او آخر یې درک نسته، لښکر را رهي دی خو آخر یې نه معلومیږي، د کفارو لښکر دوه لکه نفره دی د اول وار دپاره مسلمانان په دغه ډېر والي انسانان ویني، ځیني مسلمانان په ببره کې سوه چې دا څه حال دی؟ دومره لښکر رارهي دی چې پای او انتهاء نه لري نو خود و ببرېدل، په دغه وخت کې ثابت بن اقرم رضی الله عنه و درېدی او په مسلمانانو کې یې تقریر شروع کړی او ویل: زه د هغو کسانو څخه یم چې په بدر کې مي ګډون او اشتراک کړی دی، حال دا چې موږ لږ وو او کفار ډېر، مګر الله جل جلاله موږ کامیابه کړو، خبره د ډېر او لږ نه ده بلکه خبره د الله جل جلاله سره د صدق او اخلاص ده،

نوري يې هم داسي خبري وکړې چي د مسلمانانو د زړو څخه يې بېره وايستل.

بيا نو زيد بن الحارثهؓ خپل لښکر و پنځو حصو ته و وېشی چي مقدمه، قلب، مؤخره، ميمنه او ميسره ورته ويل کيږي او د جنګ دپاره آمادګي ونيول سوه او هلته د روم لښکر سره يوځای سو، د مسلمانانو لښکر د جنګ دپاره تيار او آماده دی او سبا جنګ شروع کيږي.

په سبا سهار د لمانځه تر آداء کولو وروسته سمدستي زيدؓ د هجوم او حملې امر وکړی، د روم او غسان د لښکرو هيڅ دا خيال نه ؤ چي دغه درې زره نفره دي پر دوی حمله وکړي ځکه دا داسي مثال لري لکه درې نفره چي پر دوو سوو نفرو حمله کوي نو روم او غسان هيڅ دا فکر نه کاوه چي حمله دي د مسلمانانو له طرفه شروع سي او ځانونه يې هم د جنګ دپاره نه وه تيار کړي ځکه سهار وختي د لمانځه وخت دی مګر مسلمانان تيار وه په روم او غسان کي يې قتل او وژنه شروع کړه، د سهار څخه تر ماښامه يې کفار و وژل، روميانو او غسانيانو مرګ وليدی حتّی و بېرېدل چي ماته او شکست خورو مګر د کفارو شمېر دومره ډير دی چي خلاصېدل نه لري.

په دغه ورځ د کفارو څخه په سوو نفر و وژل سوه او مسلمانان ماښام بيرته خپل ځای ته صحي او سالم را غله، نه شهيد او نه زخمي پکښي موجود ؤ، روميان په تعجب کي دي چي دا څنګه خلک دي؟ دا بشر دی که جِن؟ دا انسانان دي که پېرانان؟ درې زره نفره پر دوو لکو نفرو حمله کوي او دغه حال يې پر جوړ کړی، روميان او غسانيان پوه سوه چي د يوه عادي لښکره سره نه دي مخامخ، دا شپه تېره سوه په دوهمه ورځ بيا مسلمانانو د سهار د لمانځه سره حمله پر وکړه او د روم په لښکر کي بيا نفر وژل کيږي په لسهاوو نفر پر مځکه لويږي او مري، د دغې ورځي تر ماښامه بيا دغه حال دی ماښام بيرته مسلمانان خپل ځای ته ولاړل، د کفارو لښکر ټوک ټوک دی او په حيرت کي دي چي څنګه دغو لږو نفرو پر موږ دغه حال جوړ کړی؟ پنځه ورځي پرله پسې دغه حال ؤ چي مسلمانان د سهار د لمانځه پر وخت حمله شروع کړي او تر ماښامه کفار وژني، مګر د کفارو شمېر دومره ډير دی چي خلاصېدل يې امکان نه لري، دوه لکه نفره نه خلاصيږي نه څه په کولای سي.

رومیانو چې دا حال ولیدی په شپږمه شپه کي هغو د حملې دپاره ځانونه تیار کړه او د سهار د لمانځه سره رومیانو حمله وکړه، وېل: هره ورځ حمله د دوی له طرفه شروع کیږي نن به موږ حمله پر وکړو نو د مُؤته په شپږمه ورځ ډېر لوی او شدید جنګ شروع سو، ډېر زورور جنګ دی.

هلته په مدینه منوره کي رسول الله ﷺ رغ کړه: الصّلٰوة جامعۃ. چي دغه ناره د مسلمانانو د را ټولېدلو دپاره رغ او خبرتیا وه، ټول مسلمانان په مسجد نبوي کي سره را ټول سوه او ویل: خیر یا رسولَ الله! څه پېښه ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: اوس د روم او مسلمانانو په منځ کي جنګ ډېر شدید سو، رسول الله ﷺ هلته په مدینه منوره او مسجد نبوي کي پر منبر ناست دی اصحاب کرام پر را ګرځېدلي دي او د مُؤته د جنګ حالات ورته بیانوي، لکه دئ ﷺ چي ورته ګوري او دوی ته حالات بیانوي (د جبهې مستقیم خبرونه ورته وايي) لکه دئ ﷺ چي د تلویزیون پردې ته ګوري او دوی ته د هغه جنګ حالات بیانوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: د مسلمانانو بیرغ زید واخیستی او د کفارو منځ ته ور داخل سو، زید بیرغ په لاس کفار وژني.

ورونو! زید رضي الله عنه په همت او شجاعت په مړانه او دلاوري سره داسي شدید جنګ کاوه چي بېله هغو قهرمانانو څخه د اسلام بل څوک یې مثل او سیال نه ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل: اوس کفار پر ده راټول سوه او زید په تورو او نېزو وهي، مسلمانان د ده پر شا وخوا د ده څخه دفاع کوي او کفار یې د لیري څخه په نېزو ولي ترڅو چي رسول الله ﷺ و فرمایل: زید په نېزو ټوک ټوک او زخمي سو، زید و لوېدی غځار او شهید سو. دا هغه زید رضي الله عنه دی چي رسول الله ﷺ تر اسلام د مخه په زوی واله نیولی ؤ او زید بن محمّد ورته ویل کېده، دا هغه زید دی چي د رسول الله ﷺ په کور کي لوی سو او پر رسول الله ﷺ تر اندازې زیات ګران ؤ، دا هغه زید دی چي تر نورو ټولو خلکو د مخه په اسلام مشرف سوی دی، د زید رضي الله عنه د ژوند څه حالات مي د بحث په شروع کي درته بیان کړي دي او نن د زید رضي الله عنه د شهادت ورځ وه چي د مُؤته په جنګ کي شهید و وژل سو.

رسول الله ﷺ نور هم اصحاب کرامو ته د جنګ د میدان مستقیم حالات

بیانوي، کله چي رسول الله ﷺ و فرمایل: چي زید شهید سو نو ویل: اوس د مسلمانانو بیرغ جعفر بن أبي طالب واخیستی (چي د رسول الله ﷺ د اکا زوی او د حضرت علي رضي الله عنه ورور ؤ) او د روم په لښکر ور ننوتی، د روم د لښکر ډیر نفر پر را ګرځېدلي دي، د دغه حدیث شریف روایت ابو رافع رضي الله عنه کوي او وايي: رسول الله ﷺ و فرمایل: د نفرو د ډیر والي په سبب جعفر رضي الله عنه نه سي کولای چي یو قدم هم مخ ته ولاړ سي (تاسي د دغه جنګ فکر او تصور وکړی چي د کفارو ازدحام، را تولېدل او حملې پر جعفر رضي الله عنه دومره ډیري وې چي یو ګام مخ ته نه سي تلای) رسول الله ﷺ و فرمایل: جعفر له خپله آسه را کښته سو آس یې په توره و واهه او وې وژی (دا هغه اول آس دی چي په اسلامي جنګو کي وژل کیږي) او جعفر رضي الله عنه په جنګ شروع وکړه پر پښو ولاړ دی او پیاده جنګ کوي تر څو رومیانو په توره حمله پر وکړه او راسته لاس یې ور پرې کړی، جعفر رضي الله عنه بیرغ په چپه لاس ونیوی، کفارو پر چپه لاس و واهه چپه لاس یې هم پرې سو، جعفر رضي الله عنه بیرغ د لاسو په هغه پاته حصه نیولی دی پر دغه حال یې هم بیرغ لوړ ساتلی دی خو جنګ نه سي کولای ځکه دواړه لاسونه یې پرې دي، په دغه وخت کي د رومیانو څخه یوه نفر حمله پر وکړه او په توره یې داسي و واهه چي پر دوې حصې یې تقسیم کړی او جعفر رضي الله عنه دوې ټوټې پر مځکه ولوېدی.

ورونو! موږ ته اسلام په مفته او آسانه نه دی راغلی او نه تر موږ پوري په خپله را رسېدلی دی بلکه په هر وخت او هره زمانه کي د صحابهٔ کرامو څخه رانیولې بیا تر دغه اوسه پوري خلکو د اسلام د نشرولو او ساتلو دپاره مالي او ځاني قرباني ورکړي دي، د دغو قربانیو یو مثال او نمونه دغه اوسنۍ قصه ده.

خو که زه اوس ستا څخه پوښتنه وکړم چي تا د اسلام د نشرولو دپاره کومه قرباني ورکړې ده؟ د اسلام د لوړوالي او کامیابۍ دپاره دي څومره مال مصرف کړی دی؟ آیا دومره پیسې چي د یوه زوی په واده کي یې مصرفوې یو وخت دي د اسلام د ترقۍ دپاره هم مصرف کړي دي؟ د دغو پوښتنو په باره کي به ستا جواب څه وي؟ ما ته یې جواب مه وایه خو د ځان سره فکر وکړه چي آیا د اسلام د ترقۍ دپاره دي ځاني او مالي قربانۍ ورکړي دي؟ او که دي بالمقابل د اسلام په نړولو کي حصه

اخیستې ده؟ د اسلام نزول دا نه دي چې کلنګ دي په لاس کعبې شریفي یا یوه مسجد ته ولاړیې او نړوې یې، یا قرآن مجید سوځې، بلکه په اوله درجه کې د اسلام نړول دا دي چې ته د اسلام د آبادولو ځخه آرام او بېغمه کښېنې، که زه او ته د اسلام د ترقۍ او آبادۍ، د اسلام د نشرولو او خپرولو دپاره کار و نه کړو آیا کفار به راسي زمونږ د دین د نشرولو او قائمولو دپاره به کار وکړي؟

د اسلام دوهم نړول دا دي چې په خپل ژوند، په خپل او د خپلي کورنۍ په لباس او کړو وړو کې د کفارو تقلید او متابعت اختیار کړې، اسلامي اوامر هېر او تر شا کړې.

د اسلام دریيم نړول دا دي: چې یو څوک دي ښه کار ته ور وبولي ته د هغه ضد او مقابل و درېږې، پر هغه نفر حق او نا حقه عیبونه او تورونه وایې، داسي نوري ډېري خبري سته چې دغه ځای یې د بیانولو دپاره مناسب نه بولم، فقط دومره وایم چې ډیر د افسوس ځای دی چې دغه الٰهي دین کوم چې تر مونږه په وینو را رسول سوی دی، خو مونږ دغه ډکه پیاله په خپله چپه کوو، د اسلام احکام پرېږدو او کفري اصطلاحات یا نفساني او شهواني غوښتني په خپل ژوند کي رواجوو، په خوله اسلام اسلام وایو خو عملونه او لباسونه مو د بل چا دي، په ښکاره د اسلام نارې وهو خو زړونه مو په هغو شیانو پوري تړلي دي چې هغه ضد د اسلام دي، په هغه ورځ چې د الله جل جلاله په حضور کي و درېږو څه جواب به ورته وایو؟ او هغه ورځ هم ډېره را نژدې ده، فقط چې سترګي دي پټي سوې دغه الٰهي محکمې ته ولاړیې.

هو کفار به د اسلام پر ضد او د مسلمانانو د سپکولو دپاره قرآن مجید سوځي، خو بد بختانه مسلمانانو د قرآن مجید تر سوځولو د مخه په قرآن مجید عمل کول پرې ایښي دي، قرآن مجید د پوښو او مچولو دپاره نه دی را لېږل سوی، د قرآن مجید آیاتونه د دېوالو د ښایسته کولو دپاره نه دي نازل سوي، بلکه قرآن مجید د مسلمانانو د ژوند طریقه او قانون دی، قرآن مجید عمل غواړي او د هغه په احکامو سره د عمل کولو پوښتنه راځخه کیږي. *بیرته به خپلي قصې ته ولاړ سو:*

راوي د حدیث ابو رافع رضي الله عنه وایي: پسله جنګه څخه چې د شهیدانو بدنونه را ټولېدل د جعفر رضي الله عنه د بدن په نیمه حصه کي څو دیرش زخمونه ولیدل سوه او په ټول

بدن کي يې د تورو، نېزو او غشو څو نيوي زخمه موجود وه.

په بل روايت کي عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: زه د مُؤته په جنګ کي موجود وم مور په جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه پسي ګرځېدو چي په شهيدانو کي مو پيدا کړی او د ده په بدن کي مو څو نيوي زخمه وليدل چي د تورو او نېزو يا د غشو واري وه او دغه ټوله هم د ده د مخ په حصه يا طرف کي وه، د دغو احاديثو روايت امام بخاري رحمه الله کړی دی.

او هلته رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي اصحاب كرامو ته و ويل: جعفر پسله هغه چي دواړه لاسونه يې پرې سوه شهيد و وژل سو، الله جل جلاله ده ته د دغو لاسو په عوض کي د ياقوتو وزرونه ورکړه او دئ به د قيامت تر ورځي په جنت کي په دغو وزرو سره هر چيري چي د ده خوښه وي الوزي.

نو ځکه ده رضي الله عنه ته (جعفر طيّار) ويل کيږي، يعني: الوتونکی.

دا يې تر قيامت د مخه أجر او بدله ده خو هغه درجې او نعمتونه چي الله جل جلاله يې د قيامت په ورځ ده او نورو في سبيل الله شهيدانو ته ورکوي، هغه تر دې ډيري لوړي دي چي موږ يې بيان کړو بلکه موږ يې هيڅ تصوّر او خيال هم نه سو کولای.

اوس نو د جعفر رضي الله عنه په شهادت د دوهم وار دپاره بيا د مسلمانانو بيرغ و لوېدی، خو عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ورغلی او بيرغ يې پورته کړی، دلته رسول الله ﷺ و فرمايل: بيرغ عبدالله بن رواحه پورته کړی، بيا نو رسول الله ﷺ چپ او ساکت سو، په خبرو کي يې سکته وکړه، ځرنګه چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه د انصارو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په سکته کولو يا چپېدلو سره انصار په تشويش کي سوه، وارخطا سوه چي څه پېښه سوه؟

رسول الله ﷺ ولي ساکت سو؟ ځکه هلته عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په شک او تردد کي سو چي بيرغ واخلم که يا؟ ده وليدل: هغه دوه نفره چي بيرغ يې اخيستی ؤ د ده په حضور د جنګ په دغه شديد او خطرناکه حالت کي يو په بل پسي شهيدان سوه، نو دئ رضي الله عنه د لږ وخت دپاره په فکر او تردد کي سو او هلته رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، په هغه نورو دوو نفرو کي به رسول الله ﷺ و ويل: فلاني بيرغ واخيستی او ور د مخه سو او د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په وار رسول الله ﷺ و فرمايل: عبدالله بيرغ

واخیستی او بیا ساکت سو، نو خود د انصارو چهرو او رنګو د دې بیري څخه تغیر وکړی چي عبدالله داسي کار نه وي کړی چي د دوی نه وي خوښ. خو عبدالله رضي الله عنه د لږ وخت دپاره په شک او تردد کي ؤ او بیرته ژر متوجه سو او دا شعرونه یې وویل:

أقسَمتُ يَا نَفسِ لَتَنزِلَنّه كَارِهَـــةً او لَتُطَــا وعَنّـــه
قَد اَقبَلَ النَاسُ وَ شَـدّوا الرّنّـه مَالي أرَاكِ تَكـرَهِينَ الجَنّـه

یعني: اې زما نفس او ځانه! ما قسم کړی دی که خوښ یې که نا خوښ چي ته به دې میدان ته ور داخلیږې، خلک ور د مخه سوه خپلي کماني او لښتی یې ټینګي کړې، زه ولي تا وینم چي جنت نه خوښوې؟ نور شعرونه یې هم وویل: چي په هغو کي یې د زید او جعفر رضي الله عنهما همت او شجاعت، مړانه او قرباني بیانول او ستایل او وې ویل:

إن تَفعَـلِ فِعلاَهُمَـا هُـدِيت وَمَا تَمَنَّيْت فَقَـد اُعـطِيت

یعني: که ته د هغو دوو د زید او جعفر کارونه وکړې نو هدایت درته وسو او هغه شئ چي تا غوښتی هغه درکول سو، چي مقصد یې في سبیل الله شهادت او جنت ؤ، نور بیتونه یې هم وویل: او ور د مخه سو پر کفارو یې حمله وکړه، دغه د ده د حملې او هجوم په وخت کي یو د اصحاب کرامو څخه چي د ده د اکا زوی ؤ ده ته ورغلی.

دا خو درته معلومه ده چي جنګ به د سهار څخه تر ماښامه پوري دوام درلودی په جنګ کي د تفریح، هوسایي او ډوډی. خوړلو وخت نه ؤ، سهار چي به جنګ شروع سو تر ماښامه به پرله پسې جنګ کېدی نو خود مسلمانان به ډیر وږي وه، په دغه وخت کي چي عبدالله بن رواحه رضي الله عنه شعر وایي او غواړي چي د کفارو په لښکر ورننوزي هغه د اکا زوی یې راغلی او یو څه غوښي ور سره وې چي هغه د پُسه د ورانه هډ ؤ او غوښي پوري مښتي وې، ویل: ستړی او وږی یې دغه وخوره ځان قوي او ټکره کړه، عبدالله بن رواحه رضي الله عنه په دغه هډ غاښ ولګاوه او څه غوښي یې په خوله کړې خو هلته په لښکر کي د تورو شرنګئ او نارې دي نو یې ځان ته وویل: ته لا په دنیا کي یې؟ غوښوته یې وکتل او ویل: چي دغه غوښي خورم دا ډیر اوږد ژوند دی، غوښي یې وغورځولې او توري ته یې ورحمله کړه د روم په لښکر ورننوتی د روم په لښکر کي د نصراني عربو یوه

ډله وه چې د غسان د قبیلې څخه وه او د هغو مشر او قوماندان مالک بن رافله نومېدی پر دغه ډله یې حمله وکړه او هغه مالک د دوی مشر یې و وژی، نور یې هم شدید جنګ وکړی څو هغه نصارا عرب پر ده ﷺ را تول سوه او دیٔ ﷺ یې شهید و وژی.

هلته رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې خپلو اصحابو ته د دغه جنګ حالات وایي او وې فرمایل: عبدالله د کفارو سره جنګ وکړی تر څو چې شهید و وژل سو.او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: دوی درې سره د سرو زرو پر چپرکټو جنت ته یو وړل سوه او زه د دوی تختونه په جنت کې وینم، مګر د ابن رواحه تخت د هغه نورو دوو د تختو څخه لږ لیري یا وروسته دی، صحابهٔ کرامو و ویل: ولې؟ یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: کله چې عبدالله بیرغ واخیستی لږ څه په تردد کې سو، دغه لږ تردد او تأخیر د ده درجه د هغو نورو دوو ملګرو تر درجې لږ ورکمه کړه.

اوس د عبدالله بن رواحه ﷺ په شهادت د مسلمانانو بیرغ بیا و لوېدی او کښته سو، رسول الله ﷺ هم پسله ده څخه بل څوک د بیرغ په اخیستلو نهٔ مکلف کړی، نو خود د مسلمانانو لښکر سره وپاشل سو، ځکه مشر، آمر او قوماندان نه لري او بیرغ هم ولوېدی او تاسي ته معلومه ده چې د فوج او لښکر دپاره مهم شئ بیرغ ؤ، د لښکر افراد به پر بیرغ سره را ټولېدل، د لښکر شکست او ثبات هم په بیرغ معلومېدل، اوس چې بیرغ ولوېدی او نسته په مسلمانانو کې ماته او تېښته شروع سوه هر یو پر خپل سر یوې او بلې خوا ته ځغلي، د حدیث شریف راوي ابو رافع ﷺ وایي: مسلمانانو داسي شکست وخوړی چې د دغه په مثل یې هیڅ شکست نه ؤ لیدلی او قسم په الله د مسلمانانو دوه نفره یو ځای نه سره لیدل کېدل، هر یو جلا جلا دی مسلمانان ځغلي او میدان جنګ پرېږدي، په دغه وخت کې د مسلمانانو د پهلوانانو څخه یو قهرمان پهلوان چې ثابت بن أرقم ﷺ ؤ او دیٔ د هغو کسانو څخه دی چې بدر ته حاضر سوی ؤ، ور د مخه سو او ځان یې بیرغ ته ورساوه د مسلمانانو بیرغ یې پورته کړی.

تاسي فکر وکړی په دغسي حالت کې څوک بیرغ پورته کوي یا یې پورتهٔ کولای سي؟ په هغه وخت کې چې لښکر منظم ؤ دکوم چا څخه چې به بیرغ ور سره ؤ د هغه پر شا وخوا به ډیر شدید امنیت نیول سوی ؤ، صحابهٔ کرام به پر را ګرځېدلي وه

او د هغه څخه به یې دفاع کول مګر اوس چې ثابت رضی الله عنه بیرغ پورته کړی نه ځوک ور سره دي او نه د ده څخه څوک دفاع کوي. لکه د مخه چې مو درته وویل: مسلمانان دوه نفره هم نه دي سره یو ځای خو بیا هم ثابت رضی الله عنه بیرغ پورته کړی. هغه مسلمانان چې په دغه منطقه کې وه او وې لیدل چې بیرغ پورته سو په کراره کراره خپل بیرغ ته ور نژدې کېدل، خو اول هغه ځوک چې ثابت رضی الله عنه ته ور ورسېدی هغه خالد بن ولید رضی الله عنه ؤ، په دغه وخت کې ثابت رضی الله عنه بیرغ و خالد ته ونیوی ویل واخله یا خالد! خالد رضی الله عنه ویل: یا ثابت! ته تر ما مشر یې او د اهل بدر څخه یې، ثابت رضی الله عنه و ویل: واخله یا خالد! په والله ما نه کړی را پورته مګر ستا دپاره دا د جنګ میدان دی دا د بحث او نقاش وخت نه دی، دا کار یو تجربه کاره سړئ غواړي او ته د تجربې خاوند یې، خالد رضی الله عنه هم نور دلایل و نه ویل او بیرغ یې واخیستی.

هلته په مدینه منوره کې رسول الله ﷺ و فرمایل: «اوس یوه سیف مِن سیوف الله خالد بن ولید بیرغ واخیستی» او د دغې ورځې څخه خالد رضی الله عنه په سیف الله سره مسمّٰی سو یعني: د الله جل جلاله توره چې پر کفارو یې مسلطه کړی دی.

اوس چې خالد رضی الله عنه بیرغ واخیستی بیرغ بنوروي او په لوړ آواز نارې وهي: را تول سی، را تول سی، مسلمانانو بیرغ ولیدی چې بیا پورته سو نو سره را تولېدل او یو ځای کېدل، هغه تښتېدلو نفرو هم مراجعه وکړه او سره یو ځای کیږي، خالد رضی الله عنه هم ډېر ژر او سمدستي امرونه صادرول او اوامر یې په لښکر کې نشرېږي، په څو لحظو کې یې هغه تښتېدلی لښکر بیرته منظم کړی حتّٰی رومیانو هیڅ فکر نه کاوه چې مات سوی لښکر دي بیرته سره یو ځای سي، په څو لحظو کې دي هغه مات سوی او تښتېدلی لښکر بیرته سره را تول سي دا د هیچا زړه ته نه لوېدل، کله چې لښکر سره یو ځای او منظم سو خالد رضی الله عنه امر وکړی چې د رومیانو پر لښکر یو ځایي حمله وکړی، مسلمانانو هم پر رومیانو حمله وکړه هغه په تعجب کې سوه یوازې دا نه چې مات سوی لښکر سره را تول سو بلکه په نوې حمله یې هم لاس پوري کړی، مسلمانانو په کفارو کې قتل او وژنه شروع کړه.

امام بخاري د خالد بن ولید رضی الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د مُؤته په ورځ زما په

لاس کي (۹) توري ماتي سوې، په لاس کي مي ېبله يوې يمنۍ توري بله نه سوه پاته.

لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ويل: رسول الله ﷺ هلته په مدينه منوره کي خپلو اصحابو کرامو ته د جنګ حالات بيانول او کله چي عبدالله بن رواحه ﷺ شهيد سو او د مسلمانانو بيرغ و لوېدی رسول الله ﷺ و فرمايل: عبدالله شهيد سو او بيرغ ولوېدی، بيا نو رسول الله ﷺ د څه وخت دپاره چپ او ساکت سو، يقينًا صحابهٔ کرام وارخطاء او غمجن دي، رسول الله ﷺ ته ګوري او هغه هم څه نه وايي تر سترګو يې اوښکي بهيږي، خو کله چي خالد بن وليد ﷺ بيرغ واخيستی دلته رسول الله ﷺ و فرمايل: اوس بيرغ سيف من سيوف الله واخيستی او جنګ شروع سو، واقعًا هم په مُؤته کي د مسلمانانو او روميانو تر منځ ډير شديد جنګ جاري ؤ، دې جنګ تر ماښامه دوام وکړی او په روميانو کي يې ډير قتل او وژنه وکړه، مسلمانان په ډير شجاعت او مړانه، په صبر او تحمل د دغه لوی لښکر په مقابل کي ودرېدل، روميان په تعجب کي وه چي دغه کوچنۍ لښکر څنګه د دغه لوی او بې پايانه لښکر د داسي حملو مخ ته لکه د درياب څپې چي را رواني وي طاقت کوي؟ کله چي ماښام سو او دوه لښکره سره جلا سوه د روميانو هيڅ زړه ته نه لوېدل، په حيرت کي دي چي دا په دوی څه وسوه؟ پسله هغه چي روم کامیابه سو خبره بيرته د دوی و ماتي او شکست ته واوښتل.

د مُؤته د جنګ انتهاء

بيا نو په دغه شپه کي چي د مؤته د جنګ اوومه شپه ده خالد ﷺ خپل عسکري او حربي نبوغ ښکاره کړی، د ځان سره فکر کوي چي مسلمانان څنګه او په کومه طريقه سره د دغه دام او جال څخه چي دوی پکښي لوېدلي دي خلاص کړي، دا يې حَسول چي اوس يو جنګي چم او حيله په کار ده چي د دښمن په زړه کي هم بېره ور واَچوي او هم مسلمانان په داسي قسم د جنګ له ميدانه وباسي چي د روم لښکر د دوی په شړلو او تعقيبولو پسې نه سي، خالد ﷺ په دې ښه پوهېدی که موږ ېبله حيلې پر شا ولاړ سو د روم لښکر په موږ پسې کيږي او په هغه وخت کي يو مسلمان هم ژوندئ نه پاته کيږي، نو يې په دغه شپه ډيره لويه، عظيمه او با تدبيره نقشه جوړه کړه چي

موږ باید بله ځاني او روحي تلفاتو پرشا ولاړسو او نور جنګ ته دوام ورنه کړو. چې په عربي کي انسحاب ورته وايي او دا هغه کامیاب ترین انسحاب یا پرشا تګ دی چې په ټول تاریخ کي یې مثل نسته، خالد ﷺ په دغه شپه څه وکړه؟ ډیر کارونه یې وکړه.

ټوله شپه یې تر سهاره پر دغه خپله نقشه کار وکړی او ښه فکر یې پکښې وواهه، موږ پخوا هم درته ویلي وه چې د هغه وخت په جنګو کي لښکر پر پنځه حصې وېشل کېدی چې یوه حصه یې مقدمه وه چې دا به تر لښکر د مخه وه، بله حصه یې مؤخره وه چې د لښکر تر شا به وه او بله حصه یې میمنه وه چې راسته طرف ته به وه، بله حصه میسره وه چې چپه طرف ته به وه او یوې حصې ته قلب ویل کېده چې دغه حصه به د ټولو حصو یا ټول لښکر په منځ او مرکزي منطقه کي وه.

د خالد بن ولید ﷺ د دغې شپې دکارو څخه یو دا ؤ چې میمنه یې د میسره پر ځای و دروول او میسره یې د میمنه پرځای، دغه رنګه قلب، مقدمه او مؤخره یې ټول د خپلو ځایو څخه سره واړول او بل یې امر وکړی چې ټولو بیرغو ته تغیر ورکړی هغه بیرغونه چې د مخه په لښکر کي موجود وه او خلک پر را ټولېدل د ټولو بیرغو شکل او رنګ ته یې تغیر ورکړی، بیا یې د مسلمانانو څخه د سپرو یوه ډله امر کړه چې تاسي به په دغه شپه کي د مدینې منورې طرف ته ولاړ سی، کله چې ډیر ښه لیري ولاړ است تر داسي اندازې چې موږ تاسي نه وینو او تاسي موږ نه وینی، نو شپه به هلته تېره کړی، سبا چې ورځ سوه تاسي به څه کوی؟ د هغه په باره کي یې هم پوره تعلیمات ورکړه، هغه داسي: تاسي به پر څو حصو تقسیم سی، یوه یوه حصه یا ډله به پسله نیم نیم ساعته پر آسانو سپاره د مسلمانانو لښکر ته راځی، خو دغه را تګ به مو پر داسي لیارو وي چې خاورني او متني وي او ډېري دوړي کوي.

خالد ﷺ دلته د پاته خلکو سره د جنګ د اوومي ورځي په سهار کي د جنګ دپاره آمادګي ونیول، کله چې سهار سو او اوس جنګ شروع کیږي رومیان او کفار چې ورته ګوري نور نوي خلک دي او نوي بیرغونه دي، نوي خلک خو په دې ورته معلوم سوه چې د هر طرف خلک بل طرف ته تللي وه نو نوي ور ته معلومېدل، کفارو سره و ویل: نوي خلک او نوي بیرغونه! موږ پر هغه درو زرو نفرو نه سوای کامیابه کېدلای

او اوس دوی ته د شپې نور کومک هم راغلی دی، کفار په دغه بهره او خوف کې وه چې د سپرو هغه اوله ډله را رهي ده او پر داسې لار راځي چې ټوله خاوره ده او یوه لویه دوړه را رهي ده، که څه هم دوي لږ نفر وه خو د لیري او د دوړو په منځ کې داسې معلومېږي لکه بل لښکر چې را رهي وي، خالد رضي الله عنه دا هم ورته ویلي وه چې را نژدې سی د الله اکبر تکبیرونه په لوړ آواز وایاست، دغه ډله هم په لوړ آواز تکبیرونه وایي، دلته د مسلمانانو لښکر هم تکبیرونه ور سره شروع کړه، رومیان او کفار وارخطا سوه ویل: دا خو هغه دي نور هم پسې را رهي دي، لږ وخت وروسته بله ډله پر دغه ترتیب را رهي ده، لږ وخت وروسته بله ډله پر دغه قسم را رهي ده او بیا بله ډله، د کفارو زړونه لوېږي او وارخطاء کېږي چې دا څه حال دی لښکر په لښکر پسې را رهي دی، مونږ په هغه اولو نفرو څه نه سوای کولای او اوس دغه دومره لښکري نوري هم را رهي دي، اصلاً دغه راتلونکي نفر لږ نفر وه خو په دوړو کې نه معلومېدل او د کفارو په خیال ډېر زیات نفر ورتله، دلته رومیان وارخطاء دي او هلته خالد رضي الله عنه د هجوم او حملې امر وکړی، اوس نو د مؤته د اوومي ورځې جنګ شروع سو.

ابو رافع رضي الله عنه وايي: قسم په الله چې نه مي تردغه ورځې د مخه او نه مي تر دغه ورځې وروسته دغسي شدید جنګ لیدلی دی په ټول عمر بیا ما داسي جنګ نه ولیدی، تاسي فکر وکړی چې دا به څومره شدید جنګ ؤ؟ په دغه ورځ هم د خالد رضي الله عنه په لاس کې څو توري ماتي سوې، د اوسپني توري د انسانانو پر سرو ماتیږي دا به څنګه او څومره شدید جنګ ؤ؟!

د دې دپاره چې د خالد بن ولید رضي الله عنه په جنګ او قوت پوه سو، خالد رضي الله عنه په جنګ کې ډېر ماهر او په قوت دومره قوي پهلوان ؤ چې مثل یې نه لیدل کېږي، دیٔ رضي الله عنه ډېر جنګ او لوی سړیٔ ؤ پر آس چې به سپور ؤ پښې به یې مځکې ته رسېدلې، په ټولو مسلمانانو کې نه بلکه په ټولو خلکو کې که مسلمانان وه که کفار فقط دغه دوه نفره وه چې په دوو تورو یې جنګ کاوه، یو خالد بن ولید رضي الله عنه او بل زبیربن العوام رضي الله عنه چې په یوه وخت کې یې په راسته او چپه لاس جنګ او وهل کول، نور ټول خلک په یوه لاس جنګ کوي خو دوی په دواړو لاسو جنګ کاوه، کله چې به خالد رضي الله عنه په

جنګ کې پر آس سپور ؤ پښې به یې مځکې ته رسېدلې نو آس به یې یوې او بلې خوا ته په پښو شړی، خالد ﷺ زموږ او ستاسي تر فکر لوړ جنګ کاوه چې نه یې هغه وخت مثل ؤ او نه یې اوس مثل سته.

دلته چې د مؤته په اوومه ورځ پر کفارو دغه شدیده حمله شروع سوه په کفارو کې ډېر قتل او وژنه وسوه، ابو رافع ﷺ وایي: و مې لیدل چې رومیان او غسانه ځغلي، تښتي ماته یې وخوړل، د جنګ میدان پرېږدي یوه او بل طرف ته ځغلي ځانونه باسي او مسلمانان ور د مخه کیږي خو د غسان و پاچا ته ورسېدل چې نوم یې فېدور ؤ او د هرقل ورور ؤ، دغه فېدور په دغه جنګ کې د کفارو عمومي قومندان هم ؤ، په دغه وخت کې خالد ﷺ امر وکړی چې ټول مسلمانان دي د جنګ له میدانه را ووزي د دغه امره سره د مسلمانانو لښکر ټول پر شا ځي، رومیان بیا په تعجب کې سوه چې دا څه قصه ده؟ کامیابه لښکر ولې پر شاځي؟ کفارو ویل: کمین یې راته نیولی دی دا چم دی موږ خطاباسي پام کوی چې حمله پر و نه کړی او پسي ور نه سی پرې یې ږدی، خالد ﷺ په کراره کراره د خپله لښکره سره پر شا ځي.

تاسي پوهېږی چې د لښکر د مرګ او ژوبلې دپاره خطرناکه حالت دغه د انسحاب یا پرشا تللو وخت دی، په دغه وخت کې لښکر ډېر تاوانونه او تلفات ویني ځکه هغه لښکر چې شا ته ځي پر هغه د ډېرو شدیدو حملو امکانات سته، لکه څرنګه چې دغسې واقعې په تاریخ کې ډېرې پېښې سوې دي، د انسحاب او پرشا تللو په وخت کې بشري خساره او تاوان ډېر زیات وي، مګر خالد ﷺ غوښته چې بېله خسارې څخه پر شا ولاړ سي نو خالد ﷺ په کراره کراره پرشا ځي او داسي معلومېږي لکه دئ چې د روم د حملې انتظار کوي، مګر هلته د روم قومندان فیدور امر وکړی: پرې یې ږدی، پرې یې ږدی او خالد ﷺ نور هم د خپله لښکره سره پر شا ځي خو دغه انسحاب او رجوع یې تر مدینې منورې پوري وه، یعني: بیرته مدینې منورې ته ورسېدل او په دغه انسحاب کې د مسلمانانو څخه یو نفر هم و نه وژل سو.

د جنګو په ټول تاریخ کې دغه انسحاب اول او آخر انسحاب دی چې پوره لښکر دې پر شا ولاړ سي او یو نفر دې ځني و نه وژل سي، دا د خالد ﷺ لوی فکر او عظیمه

نقشه وه، روميان هلته په انتظار کې وه چې مسلمانان به بيا راسي او حمله به راباندې وکړي خو هغه هيڅ نه سوه پېښ، بيا يې د معلوماتو دپاره جاسوسان ولېږل خو هغه وخت مسلمانان مدينې منورې ته رسېدلي وه، وروسته نو د روم او غسان لښکري هم ولاړې.

کله چې د مسلمانانو لښکر بيرته مدينې منورې ته ورسېدی، تر دوی د مخه د مدينې منورې خلکو ته خبر رسېدلی ؤ چې د مسلمانانو لښکر د مُؤته له جنګه بېله کومې قطعي نتيجې ځانونه خلاص کړه او بيرته را رهي سوي دي، د مدينې منورې ښځي او ماشومان مخ ته ورته را وتلي وه او د دغه لښکر استقبال او ښه راغلئ يې د ډېرو په ويشتلو کاوه، يعني: دغه خپل لښکر يې په ډېرو ويشتی او ويل: دا د مسلمانانو اول لښکر دی چې تښتي، يا به کاميابه کېدلای يا به وژل کېدلای، نو يې دغه خپل لښکر په ډېرو ويشتی، ويل: د في سبيل الله جهاده څخه را وتښتېدلاست؟ او ناري يې پر وهلې يا فُرار، يا فُرار، د مسلمانانو لښکر په دې کار ډېر زهير ؤ، يو صحابي چې د مُؤته په جنګ کې يې ګډون کړی ؤ وايي: زه په مدينه منوره کې خپل کورته ورغلم خو ښځي مي دروازه نه را خلاصول کورته يې نه پرېښوولم، خپلي ښځي مي راته ويل: ته د الله جل جلاله په لار کي د جهاد څخه وتښتېدې؟ والله که زما کورته را ننوزې.

دا هغه مسلماني ښځي وې چې خپل نارينه يې په دغه طريقه سره جهاد ته تشويقول، رسول الله ﷺ ته چې دغه خبر ورسېدی نو يې امر وکړی چې خلک دې را ټول سي،کله چې خلک را ټول سوه رسول الله ﷺ و فرمايل« لَيسُوا بِالفُرار ولٰكِنَّهُم الكُرار إن شاء الله، أنَا فِئَةُ كلِ مُؤمن» يعني: دوی تښتېدلي نه دي بلکه دوی بيا حمله کوونکي دي إن شاء الله او زه د هر مومن ډله يم، د رسول الله ﷺ په دغه قول کي چې زه د هر مومن ډله يم د سورةُ الأنفال و(۱۵، ۱٦) نمبر آياتو ته اشاره ده چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ ٱلْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾﴾.

يعني: اې مومنانو! کله چې په جنګ کي د هغو کسانو سره ملاقي او مخامخ سی چې کافران سوي دي، په داسي حال کي چې دوی ډېر او زيات وي نو تاسي دوی ته خپلي شاوي مه ورګرځوی چې تښتی، يا د تېښتي په نيت شاوي مه وروګرځوی.

تر دغه ځايه پورې د دغه آيات شريف په امر او حکم د کفارو څخه تښتېدل نه دي روا، که څه هم کفار ډېر او زيات وي او په وروستني آيات شريف کې الله جل جلاله فرمايي: که چا په ميدان جنګ کې کفارو ته شا ور وګرځول يعني وتښتېدی، هغه د الله عزوجل په قهر او غضب اخته او ګرفتاره سو او د هغه تښتېدلي ځای جهنم دی.

مګر هو، هغه کسان په دغه حکم کې نه دي شامل کوم چې د بلي حملې دپاره ځانونه آماده کوي، يا هلته د مسلمانانو ډلې ته ځان ور رسوي لکه څرنګه چې الله جل جلاله په وروستني آيات شريف کې فرمايي:

﴿ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُۥٓ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴾.

ژباړه: هر هغه څوک چې کفارو ته د جنګ په ورځ شا ور وګرځوي، بېله هغو کسانو څخه چې بيرته را ګرځېدونکي وي (يعني: د بلي حملې دپاره ځان تياروي يا دښمن ته چم کوي) يا دا چې د مجاهدينو بلي ډلې ته ځان رسوي، بيله دغو کسانو څخه کوم نور کسان چې تښتي هغه د الله جل جلاله په غضب اخته او مبتلا سوه او د هغو اوسېدلو ځای دوږخ دی او دغه دوږخ د ورتلو بد ځای دی.

مقصد دا چې که په جنګ کې يو څوک د مسلمانانو د يوې ډلې و طرف ته ورسي، يا د خپلې قومندې مرکز ته ورسي دلته هم دښمن ته شا ګرځول کيږي مګر دغه شا ګرځول جائز او روا دي، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: «أَنَا فِئَةُ كُلِّ مُؤْمِنٍ» زه د هر مسلمان ډله او مرسته کوونکی يم، هغه څوک چې ما ته رجوع وکړي هغه نه دی تښتېدلی بلکه زه د دوی ډله او کومک کوونکی يم، چې ما ته راسي لکه خپل د قومندې مرکز ته چې ورسي، رسول الله ﷺ دا ښکاره او معلومه کړه چې دغه د دوی انسحاب او پر شا تګ د دوی أجر او ثواب نه ورلږوي، د دغه جنګ قدر او عظمت نه په کميږي.

دغه د مُؤته جنګ ته غزا نه ويل کيږي، ځکه رسول الله ﷺ اشتراک نه دی پکښې کړی نو ځکه د مؤته جنګ يا د مؤته سريه ور ته ويل کيږي او د دغه جنګ په نتيجه کې د کفارو وژل سوي کسان په سوو وه خو دقيق حساب يې نه دی معلوم او

د مسلمانانو شهیدان هم ډیر دي چې صحي عدد یې نه دی معلوم، مګر هغه کسان چې نومونه یې یاد سوي دي چې وايي دغه کسان د مؤته په جنګ کي شهیدان سوي دي هغه دوولس نفره دي، خو حقیقتًا د مسلمانانو شهیدان تر دغه ډیر وه.

د مُؤته د جنګ اثر او نتیجه

د دغه جنګ په نتیجه کي که څه هم مسلمانانو د غسان د قبیلې څخه خپل هغه انتقام او بدله نه کړه حاصله کوم چې دوی د هغه دپاره دغه زحمتونه او تکالیف و زغمل مګر د دغه جنګ اثر د مسلمانانو د شهرت او عزت دپاره ډیر زیات ؤ، د مسلمانانو دغه جنګ عرب په حیرت او دهشت کي واچول، ځکه په هغه وخت کي روم د مځکي پر مخ هغه لوی دولت او عظیم قوت ؤ او عربو داسي خیال کاوه چې د روم سره جنګ کول د خپل ځان بربادي او تباهي ده او اوس د مسلمانانو دغه کوچنۍ لښکر چې ټول شمیر یې درې زره نفره ؤ د رومیانو د هغه لوی لښکره سره جنګ کوي چې شمېر یې دوه لکه نفره ؤ او په لیدلو کي داسي معلومېدی لکه یو دریاب! چې شروع یې معلومېږي خو د آخر او انتهاء یې هیڅ درک نه وي معلوم او بیا هم مسلمانان له دغه جنګه په داسي ډول سره بیرته راغله چې د یادولو وړ تاوان نه ؤ ورته پېښ سوی، دا جنګ د زمانې او تاریخ د عجائبو څخه ؤ او د دې تاکید یې کاوه چې مسلمانان بل قسم انسانان دي، دا د هغي جملې خلکو څخه نه دي چې عربو عادت ورسره درلودی یا یې پېژندل، دغه د مسلمانانو د ډلي مرسته او تائید د الله جل جلاله له طرفه څخه کیږي او د دوی لار ښوونکی په حقه سره د الله جل جلاله رسول دی.

نو ځکه موږ وینو چې د عربو هغه سر سخته او شریري قبیلې چې تر اوسه یې پر مسلمانانو حملې کولې پسله دغه جنګه یې اسلام ته مخ ورواړاوه، د بنو سُلیم، أشجع، غطفان، ذَبیان، فزاره او نوري عربي قبیلې په اسلام کي داخلي سوې.

دغه جنګ د روم سره د خونړیو جګړو شروع وه، دغه جنګ د روم د ښارو د فتحه کولو دپاره مقدمه او تمهید ؤ، دغه جنګ ؤ چې په وروسته کي یې مسلمانان پر دې قادره کړه چې ډیري لیري مځکي تر خپل تسلط لاندي راولي.

هغه وخت چې رسول الله ﷺ په مسجد نبوي کې مسلمانانو ته د جنګ حالات بیانول، پسله هغه چې له دغه مجلسه څخه ولاړ سو نو د جعفر رضی الله عنه کور ته ورغلی، تر دغه وخته د مسلمانانو لښکر په مؤته کې ؤ او مدینې منورې ته حال نه دی راغلی خو رسول الله ﷺ د جعفر رضی الله عنه کور ته و رغلی، د دغه حدیث شریف روایت په خپله عبدالله بن جعفر رضی الله عنه کوي چې دغه عبدالله په دغه وخت کې کوچنئ ؤ او بیا په وروسته کې د مسلمانانو د لویو علماوو څخه سو، نو دغه عبدالله بن جعفر رضی الله عنه روایت کوي چې د مؤته د جنګ په وخت کې رسول الله ﷺ زموږ کور ته راغلی او موږ د جعفر رضی الله عنه اولادونه پر راټول سوو، موږ یې په غېږ کې و نیولو او په خپله رسول الله ﷺ ډېر شدید ژړل، کله چې د جعفر رضی الله عنه ښځې ولیده چې رسول الله ﷺ د دې اولادونه په غېږ کې نیولي دي او ژاړي ویل: یا رسولَ الله! آیا د جعفر له طرفه کوم حال او خبر راغلی دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، جعفر د الله جل جلاله په لار کې شهید و وژل سو، دښځې څخه لویه چغه وسوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: نه به کالي څیرې او نه به ځان او ځیګر په چپلاخو وهې فقط وژاړه.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه موږ او تاسي ټولو ته لار ښوونه ده چې د غم او مصیبت په وخت کې په پټه خوله ژړا جائزه او روا ده، مګر د کالو څیرل، د ځان وهل، د وربښتانو شکول، چغې او بغاري، ښځایه خبري یا په لوړ آواز سره ژړا نه دي روا.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ په خپله هم ژړل وې فرمایل: هر هغه څوک چې غواړي چې و ژاړي پر مثل د جعفر دي و ژاړي، یعني جعفر غوندي خلک په ژړا ارزي، جعفر رضی الله عنه د ښو او بهترینو مسلمانانو څخه ؤ، جعفر رضی الله عنه د هغو اولو مهاجرینو څخه ؤ چې حبشې ته یې هجرت کړی ؤ جعفر رضی الله عنه د هغو مسلمانانو څخه ؤ چې د اسلام دپاره یې ډېره قرباني ورکړې ده، اسلام یې پر خپل ځان تطبیق کړی او عملي کړی ؤ.

وروسته رسول الله ﷺ انصارو ته و ویل: د جعفر د اهل او کورنۍ څخه مه بېخبره کېږی، یعني: حال یې نیسی او وې فرمایل: د جعفر کورنۍ ته خواړه ور جوړ کړی ځکه دوی په خپل غم مشغوله دي، یعني: د خوړو وجوړولو او خوړلو ته یې پام او فکر نسته نو تاسي خواړه ور ته راوړی.

ورونو او خوندو! دا د رسول اللهﷺ له طرفه و ټول امت مسلمه ته لارښوونه ده او دغه د اسلام امر دی، کوم کور ته چې د یوه قریب په وفات سره غم او مصیبت پېښ سي خواږه او د ژوند ضروریات یې تاسي ور وړی، واقعي غم شریکي او همدردي ور سره وکړی، دغه اوسني رواجونه او عادات نه صحي دي او نه شرعي دي، د هغه وفات سوي شخص کورنۍ په خپل غم مشغوله وي، دوی ته د هغه دوست په وفات سره د ځومره مشکلاتو دروازې را خلاصي سوې او د بلې خوا نور نه را بلل سوي مېلمانه هم ور سي او پر واږوي، بیا نو ښه عزت، ښه خواږه او مناسبات هم غواړي، د هغې کورنۍ پر غم یو بل تکلیف او زحمت هم ور زیات کړي چې د دغه نه بلل سوو مېلمنو په خدمت او د خواهشاتو په پوره کولو مشغوله سي، خاصتاً چې بیا دغه درد رسېدلې کورنۍ غریبه او ناداره هم وي، نو د دغه اجباري مېلمنو د مصارفو د پوره کولو دپاره د پیسو و پورولو ته اړ او مجبوره سي، په زیاته بیا د ښځو فاتحه، چې دوه منه د چلم خواږه تنباکو پکښي کارېږي، کشکي مورږ او تاسي د دغسي غیر معقول او غیر شرعي رواجو او عادتو مخه ونیسو او د غمزده سره په واقعي او اسلامي ډول غمشریکه او همدرده سو، داسي نه چې د هغه پر غم نور تکالیف هم ور زیات کړو.

مورږ خو په ودو او ښادیو کې اسراف، فسادونه او نا روا کارونه رواج کړي دي، سیالۍ او رقابتونه سره کوو خو بد بختانه نن ورځ مو فاتحې او د غم ورځې هم د فساد او سیالیو څخه نه دي خالي، د فاتحو مصرفونه مو هم د سیالیو او حرامو رواجو په سبب په لکو کالداري او افغانۍ کېږي او هغه هم فقط د نامه او ریاء دپاره.

دغه بېځایه فخرونه او سیالۍ پرېږدی که سیالي کوی د دین او آخرت په کارو کې یې وکړی، په علم او تقوٰی کې یې وکړی، خپلو کړو وړو ته لږ متوجه سی! خپل خیر او شر وسنجوی، د ښه او بد کار فرق وکړی! په فاتحو او ودو کې سیالۍ مه سره کوی.

دا د جعفرؓ د شهادت واقعه وه او هغه د سید البشر رحمةً للعالمین لارښووني وې.

د ذات السلاسل سریه یا ټولۍ

(ذاتُ السَلاسل) د یوه ځای نوم دی چې د واديُ القُرٰی شا ته پروت دی خو ابن اسحاق وایي: د مسلمانانو دغه ټولۍ یا سریې د جُذام د قبیلې په مځکه کې پر یو اوبو واړول چې دغو اوبو ته سَلسَل ویل کېده، نو ځکه دغې سریې ته د (ذاتُ السلاسل سریه) وویل سوه، د ذاتُ السلاسل سریه د مُؤته د جنګ د نتائجو څخه ده، د مؤته جنګ د هجرت د اتم کال د جمادي الأول په میاشت کې ؤ خو د دغه کال د جمادي الاٰخري په میاشت کې یعني: د مؤته تر جنګ یوه میاشت وروسته دغه سریه و هغې منطقې ته ولېږل سوه چې و مؤته ته نژدې وه.

د دغې سریې د لېږلو دپاره علماء کرام دوه سببه بیانوي څوک وایي: کله چې رسول الله ﷺ ته د هغو عربي قبیلو کومې چې د شام پر حدودو اوسېدلې موقف او دریز د مؤته په جنګ کې ور معلوم سو چې دغه قبیلې د مسلمانانو پر ضد د روم سره یو ځای سوې، نو رسول الله ﷺ د دې دپاره یو اشد ضرورت حس کړی چې د یوه داسې حکمته څخه کار واخلي چې په هغه حکمت سره د دغو قبیلو او د روم په منځ کې تفرقه او جلا والی را ولي چې د بل وار دپاره د مسلمانانو پر ضد دومره لوی لښکر نه سي سره یو ځای او د دې پر ځای چې دغه قبیلې د روم سره اتحاد و لري باید د مسلمانانو سره یې ولري، نو ځکه یې د دغې نقشې د عملي کولو دپاره عَمرو بن العاص ﷺ اختیار کړی، ځکه د عَمرو بن العاص ﷺ د پلار مور په دغو قبیلو کې د بلی د قبیلې څخه وه، نو یې عَمرو بن العاص ﷺ د مؤته تر جنګ یوه میاشت وروسته د هجرت د اتم کال د جمادي الاٰخري په میاشت کې دغې منطقې ته ولېږی.

او ځیني علماء وایي: د مدینې منورې استخباراتو و رسول الله ﷺ ته خبر را وړی چې د قضاعه قبیلې خلک راټول کړي دي غواړي چې پر مدینه منوره حمله وکړي خو په حقیقت کې بنایي دغه دواړه سببه موجود وه، هغه اول سبب خو مو درته بیان کړی او اوس به دغه دوهم سبب په تفصیل سره درته بیان سي:

هلته یوه قبیله وه چې د قضاعه قبیله ورته ویل کېده، دغې قبیلې شام او د غسان

و قبيلو ته نژدې ژوند کاوه، کله چې دغې قبيلې د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو پر شا تلل وليدل د دوی هم اميد پيدا سو چې د مسلمانانو څخه غنيمتونه يوسي. نو يې د دې دپاره چې پر مدينه منوره حمله وکړي تياري او آمادګي نيول او اوس په دغه کوښښ کې وه چې روميان او غسان هم د دغې حملې دپاره د ځان ملګري کړي، و هغو ته يې و ويل: مسلمانانو په مؤته کې ستاسي څخه ماته وخوړل او ولاړل، راسی چې اوس موږ د دوی پر مرکز يعني مدينه منوره حمله وکړو.

او اول هغه څوک چې په دغه کار يې شروع وکړه هغه د قُضاعه قبيله وه.

ورونو! يوه فرق ته متوجه سی: د عربو يوه بله قبيله سته چې د خُزاعه په نامه سره يادېږي چې هغه اکثره مسلمانان او د رسول اللهﷺ متعاهدين دي او د مکې مکرمې پرشا وخوا اوسېږي، خو دغه بيا بله قبيله ده چې قضاعه ورته ويل کيږي چې ټوله قبيله کفار وه او د شام پر حدودو اوسېدل، نو دغه د قضاعه قبيلې د مدينې منورې د حملې دپاره ځانونه تيارول او په عين وخت کې يې دا کوښښ هم کاوه چې روم او غسان دواړه د مدينې منورې د حملې دپاره را وپاروي او د ځان ملګري يې کړي.

رسول اللهﷺ د کفارو له دغه حرکته په تشويش کې سو او ويل: که دغه موضوع دغسې پاته سي او کفار ځانونه آماده کړي نو به د مسلمانانو دپاره لوی خطر وي ځکه هغه دوه لکه نفريزه لښکر چې په مُؤته کې يې مسلمانانو ته شکست ور نه کړی بنايي اوس پر مدينه منوره راسي. نو رسول اللهﷺ غوښته چې د مخه تر دې چې دغه موضوع لويه سي بايد هلته په خپله ځانګو کې مړه او فيصله سي او قضاعه په خپل مقصد کې کامیابه نه سي، د دغه مقصد دپاره رسول اللهﷺ يو لښکر جوړ کړی چې پر قُضاعه حمله وکړي، هغه قضاعه چې دغه اوس د دغې لويې حملې دپاره ترتيبات نيسي، رسول اللهﷺ د دغه لښکر مشر او قوماندان عَمرو بن العاصرضی الله عنه رټاکی.

خالد بن وليدرضی الله عنه د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو د لښکر امير او قوماندان سو حال دا چې د ده د اسلام فقط شلور مياشتي کېدې او اوس عَمرو بن العاصرضی الله عنه د مسلمانانو د لښکر امير او قوماندان مقرره کيږي حال دا چې د ده د اسلام فقط پنځه مياشتي کيږي.

نو دا معلومه سوه چې د جنګ په آمريت کې دا خبره نه ده لازمه چې دغه نفر په

اسلام کي مقدم او د مخه دی یا یې په اسلام کي ډیر وخت تیر کړی دی بلکه خبره د لیاقت او استعداد ده خو دغه خبره یوازي په جنګ پوري هم تعلق نه لري بلکه هر ځوک چي په هر کار کي پوهه او استعداد ولري هغه باید د هغه کار آمر وګرځول سي او إداره وده ته پرېښوول سي، یعني: کار و اهل کار ته باید وسپارل سي.

د دغي سریې د جوړولو په وخت کي رسول الله ﷺ عَمرو بن العاص رضي الله عنه ته وویل: یا عَمرو! زه غواړم چي د یوې سریې یا ټولۍ قوماندان دي وټاکم چي هم به غنیمتونه واخلې او هم به د الله جل جلاله څخه أجر او ثواب واخلې، مګر عَمرو رضي الله عنه وویل: یا رسولَ الله! قسم په الله ما د مال او غنیمتو دپاره ایمان نه دی راوړی، رسول الله ﷺ وفرمایل:

« نعمَ المَالُ الصَّالح لِرُجلِ الصالح »

ژباړه: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

هو، که مال د ښه او صالح سړي سره وي ضرر نه لري ځکه هغه به یې د الله جل جلاله په لار کي مصرف کړي، ښه او صالح انسان خپل مال د جهاد، مدرسو، کتابو، علماوو، مسجدو، څاهانو، پُلانو، شفاخانو، بلکه د عامو مسلمانانو د مصلحت دپاره مصرفوي، خو که د فاسد او فاجر انسان سره مال موجود وي یا خو به بخیل وي چي د ده له ماله به کومه فایده او مصلحت نه سي حاصلېدلای، یا به یې دغه مال مُضر او تاواني وي، ځکه د فاجر او فاسد سړي سره د مال د مصرفولو لاري معلومي دي، پر سینماوو، پر شراب خانو، زنا خانو، ظُلم او استبداد، تکبر او خود نمایي، فخر او سیالیو به مصرفیږي، یا به د حق د منعه کولو په لار کي استعمالیږي، نو ځکه رسول الله ﷺ فرمایي: پاک او حلال مال د صالح سړي دپاره ښه دی.

بیا نو رسول الله ﷺ یو کوچنۍ لښکر جوړ کړی چي ټوله درې سوه نفره وه او د دغه لښکر قوماندان یې عَمرو بن العاص رضي الله عنه وټاکی، خو په دغه لښکر کي د صحابهٔ کرامو مشران هم موجود وه، که څه هم د عَمرو بن العاص رضي الله عنه د اسلام پنځه میاشتي کېدې خو په دغه لښکر کي د ده تر امر لاندي لوی او مشرفه اصحاب کرام موجود وه، چي د هغې جملې څخه ابوبکر الصدِّیق، سعد بن أبي وقاص، أسید بن حُضیر، سعد بن عُبادة رضي الله عنهم او داسي نور

موجود وه، عَمرو بن العاص رضی الله عنه د دغه لښکر سره د مقصد پر طرف حرکت وکړی د شپې تګ کوي او د ورځې پټیږي، ترڅو د قضاعه قبیلې ته ور نژدې سوه، خو دلته عَمرو رضی الله عنه ته خبر راغلی چې قضاعه ډیر لوی او مجهز لښکر جوړ کړی دی.

عَمرو بن العاص رضی الله عنه د قضاعه پر قبیله حمله و نه کړه بلکه رسول الله ﷺ ته یې نفر ولیږل چې په حال یې خبر کړي او مرسته ځني وغواړي، رسول الله ﷺ هم نور نفر د مرستې او کومک په شکل ورته را ولیږل چې د دغه کومکي لښکر مشر او آمر ابو عبیده عامر بن جراح رضی الله عنه ؤ او په دغه کومکي لښکر کې عمر بن الخطاب رضی الله عنه هم موجود ؤ، اوس نو اصحاب کرامو ټول مشران په دغه لښکر کې موجود دي، کله چې دغه کومکي لښکر رهي کېدی رسول الله ﷺ ابو عبیده رضی الله عنه ته و ویل: د عَمرو سره اختلاف مه کوه.

دغه د مرستې ډله و عَمرو بن العاص رضی الله عنه ته ور ورسېدل، کله چې د لمانځه وخت سو ابو عبیده رضی الله عنه غوښته چې د مخه سي یعني: د لمانځه امام سي ځکه دئ امیر دی او دا هم معلومه خبره وه چې د خلکو امامت به د هغو امیر کاوه، دې ته نه کتل کېده چې هغه حافظ دی که نه دی دا بیا بله خبره ده خو اصلاً امامت د امیر حق ؤ، خرنګه چې ابو عبیده رضی الله عنه د دغې کومکي ډلې امیر ؤ غوښتل یې چې د مخه سي مګر عَمرو بن العاص رضی الله عنه ورته و ویل: یا ابا عبیده! ته زما کومک یې امیر نه یې، امیر زه یم او خلکو ته زه لمونځ ورکوم، ابو عبیده رضی الله عنه و ویل: رسول الله ﷺ امر کړی یم چې ستا سره باید اختلاف و نه کړم. (د مخه سه)

نو د لښکر عمومي قومندان عَمرو بن العاص رضی الله عنه ؤ او د اصحاب کرامو لوی لوی مشران د ده تر امر لاندې وه حال دا چې دئ نَوَی مسلمان دی او د اول وار دپاره د لښکر امیر مقررېږي، فقط پنځه میاشتې کې د مخه د کفارو د رئیسانو څخه ؤ او اوس د مسلمانانو آمر دی، خیر لښکر د قضاعه پر طرف ور رهي دی د شپې تګ، کوي او د ورځې پټیږي خو بالکل د قضاعه وقبیلې ته ور نژدې سوه.

اوس چې د دوی او قضاعه په منځ کې ډیره لږ فاصله پاته ده شپه ده او ډیر شدید یخ دی، دا هغه شپه ده چې سبا حمله کېږي خو په دغه شپه عَمرو رضی الله عنه ټول لښکر د اور بلولو څخه منعه کړی، خلک د یخه څخه ډیر په عذاب سوه، تاسي پوهېږی چې په

دښت کي یخ ډیر شدید وي خاصتاً دغه سلسله چي د شام حدود دي ډیره یخه ده او بیا اور هم نه وي، نو خود ټول لښکر د یخه څخه په عذاب او تکلیف ؤ. د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه له طاقته و وتل او عَمرو رضی الله عنه ته ورغلی ویل: یا عَمرو! خلک دي په تکلیف کړه پرېږده چي اور بل کړی، عَمرو رضی الله عنه ویل: یا، قسم په الله یو نفر به هم اور نه کړي بل، عُمر فاروق رضی الله عنه په قهر او غُصه بیرته ځني راغلی. خیر شپه تېره سوه سهار سو، په شپه کي پر عَمرو بن العاص رضی الله عنه د جنابت غسل لازم سوی ؤ پسله استنجاء څخه یې تیمم و واهه، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ولیدی چي عَمرو تیمم وهي، ویل ولي تیمم وهې؟ عَمرو رضی الله عنه ویل: پر ما د جنابت غسل لازم سوی دی، عُمر رضی الله عنه ویل: اوبه موجودي دي، عَمرو ویل: یا په اوبو غسل نه کوم، ویل: څنګه غسل نه کوې؟ اوبه چي موجودي وي تیمم نه دی روا، عَمرو رضی الله عنه ویل: ډیر زورور یخ دی غسل نه سم کولای، خیر تیمم یې و واهه او خلکو ته یې هم په دغه تیمامه لمونځ ورکړی، اوس نو پر مسلمانانو دغه د ده کارونه نوْر هم درانه سوه، عُمر بن الخطاب رضی الله عنه ته قهر ورغلی مګر بیا هم غواړي چي د ابو بکر الصدّیق رضی الله عنه سره مشوره وکړي، ویل: یا ابا بکر! ته نه وینې چي عَمرو څه کارونه کوي؟ ځکه عَمرو رضی الله عنه نسبت و دوی ته نوی مسلمان ؤ د دین په کارو او مسئلو دومره نه ؤ خبر لکه دوی او پر هغه سربېره په دین کي او د دین په کارو کي پر دوی آمریت کوي او داسي مخالف کارونه کوي، نو ځکه مسلمانان دغه د ده په تصرفاتو نه وه راضي، مګر ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه چي په ټول عمر کي صِدیق ؤ و ویل: یا عُمر! په والله که عَمرو د دغه کار دپاره تر تا بهتر نه وای رسول الله ﷺ به پر تا نه وای آمر کړی.

دغه د صدیق اکبر ژوند، عقیده او حالت ؤ، د رسول الله ﷺ پر دغه اختیار بلکه د هغه ﷺ پر هر تصرف یې پوره اطمینان درلودی، نو عمر رضی الله عنه د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه په دغه جواب چپ او ساکت سو څه یې و نه ویل.

کله چي مسلمانان د سهار د لمانځه څخه فارغه سوه، مسلمانانو د عَمرو بن العاص رضی الله عنه په امر د قُضاعه پر قبیله په یوه وار حمله وکړه، حمله ډیره شدیده او یو ځایي وه د قضاعه د قبیلې هیڅ دا خیال او ګمان نه ؤ چي مسلمانان دي پر دوی حمله وکړي، جاسوسانو یې هم خبر نه ؤ ورته را وړی دا حمله ناځاپه وه، د قضاعه

د قبیلې خلکو په تېښته شروع وکړه بالکل د خپلې منطقې څخه و وتل، خپله مځکه او قبیله یې پرېښوول، مسلمانان په پسې دې وژني یې بندیان ځني نیسي، په دغه وخت کې عَمرو بن العاص رضی الله عنه امر ورکړ چې پرې یې ږدی او ځني را وګرځی.

دلته بیا مسلمانان ناراضه سوه وایي موږ اوس پر کامیابه سوو پرېږده چې بندیان ځني ونیسو، وې وژنو، هغه دې دوی تښتي، عَمرو رضی الله عنه ویل: یا، پرې یې ږدی او ځني را وګرځی، مسلمانان نور هم د ده په دغه امر سره ناراضه سوه، ویل: ممکن ټوله قبیله بندیان ونیسو، خو ده رضی الله عنه امر وکړ چې ځني را وګرځی، مسلمانان که څه هم ناراضه وه خو د خپل امیر اطاعت یې وکړی او را وګرځېدل، هغه شیان چې د قضاعه په قبیله کې موجود وه لکه پسونه، اوښان او نور سامانونه چې دوی را وړلای سوای هغه یې په غنیمت واخیستل او د غنیمتو سره بیرته مدینې منورې ته راغله.

کله چې لښکر مدینې منورې ته ورسېدی مسلمانانو و رسول الله ﷺ ته د عَمرو بن العاص رضی الله عنه د اعمالو او تصرفاتو څخه شکایت وکړی چې د دوی سره یې داسي او داسي کول، رسول الله ﷺ عَمرو رضی الله عنه راوغوښتی او ویل: یا عَمرو! ولي دې خلک په تکلیف کړه چې د اور بلولو ته دې نه پرېښوول؟ عَمرو رضی الله عنه و ویل: یارسولَ الله! زموږ شمېر او عدد لږ ؤ، قُضاعه او هغه کسان چې د دوی ترشا ولاړ وه که په موږ خبر سوي وای والله موږ ټول به یې وژلي وای، نو که موږ اور بل کړی وای یقینًا او بېله شکه هغه په موږ خبرېدل او قسم په الله چې بیا به مو نجات نه وای پیدا کړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ، رشتیا او صحي دې و ویل.

رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: ولي دې د خلکو امامت وکړی او تا تیمم وهلی ؤ؟ حال دا چې اوبه هم درسره وې، عَمرو رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! دومره زورور او شدید یخ ؤ که مې غسل کړی وای هلاکېدم، مړ کېدم او الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلَا تُلْقُوا۟ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ﴾. [البقره:۱۹۵]

یعني: خپل ځانونه په خپل لاس په هلاک کې مه اچوی، رسول الله ﷺ و فرمایل: صَدَقتَ. رشتیا او صحي دې و ویل.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: ولي دې خلک د بندیانو د نیولو څخه منعه کړه؟

عَمروﷺ ووېل: یا رسولَ الله! که دوی په هغو پسې تللي وای سره پاشل کېدل او که پاشل سوي وای بیا دښمن را باندي غالبه کېدی. دا نه ده صحي چي موږ په داسي ځکه کي چي هلته زموږ دښمنان ډېر وي یو یو او سره وپاشل سو. په داسي ځای کي چي د دښمن شمېر زیات وي لښکر باید سره یو ځای وي او ما هم دغه امر ورته کړی دی چي را ټول سی مه سره پاشل کېږی. بیا هم رسول اللهﷺ ورته و فرمایل: صدقتَ، رسول اللهﷺ د عَمرو بن العاصﷺ ټول تصرفات او اوامر صحي او پرځای وبلل او هغه یې ور تائید کړه.

دغه لښکر د قضاعه د قبیلې څخه په لسهاوو نفر و وژل او ډېر غنیمتونه یې څني راوړل، دغه جنګ د خپل لوی والي سره سره او هغه ډېره وژنه چي یې په قضاعه کي وکړه بیا هم د مسلمانانو څخه یو نفر نه شهید سوی ؤ او نه زخمي سوی ؤ. بېله یوه نفره چي زخمي ؤ او د هغه زخم هم ډېر سپک او عادي ؤ.

هغه چي وایي: (زموږ قواوي خپل مرکز ته سالمي را وګرځېدې) دلته په دغه جنګ کي دغه خبره حقیقت او پرځای وه، هیڅ خلاف او درواغ پکښې نه وه.

دا د عَمرو بن العاصﷺ عسکري پوهه او قدرت ؤ چي د اول وار دپاره په سریهٔ ذاتُ السلاسل کي ښکاره سو او په وروسته کي بیا د ده عسکري عظمت د مصر په فتحه کولو کي ښکاره او روښانه سو چي د مصر هغه لویه او کامیابه فتحه هم د عَمرو بن العاصﷺ پر لاس وسود.

دغه د مصر د فتحه کېدلو واقعات به په هغه سلسله کي واوری کومه چي زما له طرفه د (خلفاء الراشدین) په نامه سره نشر سوې ده.

دا ټوله .هغه مهم واقعات وه کوم چي د حدیبیې د صلحي او د مکې مکرمې د فتحي په منځ کي پېښ سوي دي، خیبر فتحه سو. شا وخوا ټولیاني ولېږل سوې، پاچهانو ته لیکونه او رسالې ولېږل سوې او بیا د مکې مکرمې تر فتحي د مخه یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چي هغه د خَبَط سریه ده او دغه د خبط سریه به موږ ته هغه فرق را وښوي کوم چي د مسلمانانو په ژوندکي د مکې مکرمې په فتحه سره راغلی چي د مکې مکرمې تر فتحي د مخه او بیا تر فتحي وروسته د مسلمانانو ژوند څومره

فرق وکړی، که څه هم د مکې مکرمې تر فتحې د مخه ډېرې قبیلې اسلام ته داخلې سوې وې او ډېر خلک د اسلام تابع سوي وه، مسلمانانو ډېرې فتحې کړې وې، خو بیا هم په مسلمانانو کې اقتصادي ضعف موجود ؤ، غریبي او مسکنت پکښې زیات وه او رسول الله ﷺ تر اوسه د هغو قبیلو په مقابل کې مقاومت کاوه چې تر اوسه اسلام او مسلمانانو ته په کمین کې ناستې وې او په موقع پسې ګرځېدې، مثلاً ټولې هغه قبیلې چې د خندق په غزاء کې د مسلمانانو پر ضد سره یو ځای سوي وې، هغه ټولې د اسلام دښمنې وې او همېشه به یې په موقع پسې کتل چې کله به پر مدینه منوره حمله وکړو، اسلام او مسلمانان له منځه یوسو، یا لږ تر لږه یو ضرر او تاوان ور ورسوو.

د خَبَط سریه

د سیرت په عامو کتابو کې ویل کېږي چې دغه سریه د هجرت په اتم کال د رجب په میاشت کې لېږل سوې ده، خو هلته داسې یو قول هم سته چې وایي: دغه د خبط سریه د حدیبیې تر صلحې د مخه وه او د هغه قول ویونکي خپل ځان ته دلائل لري، خو ما د عامو کتابو په متابعت دغه سریه د هجرت په اتم کال کې ذکر او بیان کړه.

د هجرت د اتم کال د رجب په میاشت کې رسول الله ﷺ یوه سریه د ابو عبیده عامر بن الجراح رضي الله عنه په مشرۍ د جُهَینه قبیلې ته د جزاء ورکولو دپاره ولېږل چې په دغه سریه کې درې سوه نفره وه او په دغو نفرو کې یو هم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ؤ، دغه د جُهَینه قبیله د بحر احمر ساحل ته نژدې پرته وه، د دغې سریې حرکت د رجب په میاشت کې ؤ او د رجب میاشت د هغو میاشتو څخه ده چې جنګ پکښې حرام ؤ نو نقشه داسې وه چې جنګ به په شَعبان کې کېږي ځکه شعبان بیا د هغو میاشتو څخه دی چې جنګ پکښې جائز او روا دی.

مسلمانانو د خپل مقصد پر طرف حرکت وکړی خو د دوی د خوړلو دپاره فقط یوه کڅوړه یا یوه ګونۍ خرما ورسره وه چې د دوی آمر به د خوړلو پر وخت پر نفر یوه یوه خرما ورکول، د دغه سریې د افرادو څخه یو نفر وایي: ما د ځان سره و ویل: په دغه یوه دانه خرما به زموږ څه بنه وسي؟ خو د دغې یوې دانې خرما په قدر هغه وخت

یوه سوم چې هغه زموږ خرما خلاصه سوه، اوس مسلمانان پر لار دي تر مقصده لا نه دي رسېدلي چې هغه د دوی خوراکه خلاصه سوه، دا د مسلمانانو هغه د مسکنت او غریبۍ حال را ښکاره کوي چې خوراکه یې که څه هم یوه دانه خرما وه پرلاري خلاصه سوه، په هغه وخت کي ټوله جزيرةُ العرب په صورت عموم سره غریبان او مسکینان وه، کله چې د مسلمانانو خواړه بالکل ختم سوه او د خوړلو دپاره هیڅ شئ نه لري نو د لوږي او مجبورۍ څخه یې د درختو بلګونه یا د وُنو پاڼي خوړلې·

او د وُني و هغو پاڼو ته چې ښاخ راکش کړې او پاڼي یې پرې کړې په عربي کي خَبط ویل کیږي، نو دغه سریه چې په دغه طریقه سره یې د وُنو پاڼي یا د درختو بلګونه خوړل په دغه نامه سره وبلل سوه او سریهٔ الخَبَط ورته ویل سوه، چې مسلمانانو د لوږي په سبب د وُنو پاڼي خوړلې·

په دغه سریه کي د مسلمانانو سره د سپرلۍ دپاره اوښ یا بل حیوان هم نه ؤ ور سره، پیاده او پر پښو تله، د دغو درو سوو نفرو سره فقط دوه اوښه ور سره وه چې پر هغو یې خواړه او اوبه بارولې، خواړه خوېې پر لاري خلاص سوه.

د دغي سریې سره قیس بن سعد بن عُباده رضی الله عنه هم ملګری ؤ چې د عربو د اشرافو څخه ؤ او سخي سړئ ؤ، ده چې د مسلمانانو دغه بد حال ولیدی چې له لوږي پاڼي خوري نو یې داسي نیت وکړی چې د مسلمانانو د لوږي د لیري کولو دپاره باید یو څه وکړي، بیا یې ډېر لیري صحرایي عرب ولیدل چې د هغو سره اوښان ور سره وه، قیس رضی الله عنه هلته و عربو ته ورغلی او ورته وې ویل: د دغو اوښانو څخه یو څه پر ما نه خرڅوی؟ هغو ویل: خرڅوو یې، قیس رضی الله عنه ویل: مګر اوس زما سره مال او پیسې نسته خو کله چې موږ بیرته مدینې منورې ته ولاړ سو بیا به تاسي ته د دغو اوښانو په قیمت کي د مدینې منورې خرما درکړم، عربو ویل: د دې سودا ضامن به څوک وي؟ زموږ اوښان اوس را څخه اخلې او خرما بیا په مدینه منوره کي را کوې، قیس ویل: زه قیس بن سعد بن عُباده یم، عرب ویل: هو والله، نسب دي اصل دی پر تا یې په پور هم خرڅوم، نو قیس له دغه صحرایي عربه څخه پنځه اوښه رانیول، اوس نو دئ او هغه عرب د مسلمانانو لښکر ته راغله غواړي چې د دغي معاملې دپاره شاهدان و دروي

چې دغه بیعه په پور ده، اوښان اوس تسلیموي او قیمت یې بیا وروسته په مدینه منوره کې راکوي، د شاهدانو په جمله کې یې د عمر بن الخطاب رضی الله عنه څخه هم شاهدي وغوښتل، مګر عمر رضی الله عنه و صحرایي عرب ته و ویل: پر ده یې مه خرڅوه دئ غریب سړئ دی، دئ مال نه لري مال یې ټول د پلار دی او دئ اوس د پلار په مال سودا کوي دا نه صحې کیږي، خو صحرایي و ویل: ګمان نه کوم چې پلار دې خپل زوی وشرموي، سعد بن عُباده داسې سړئ نه دی چې زوی دې یې یو شئ را نیسي او پلار دې یې د هغه قیمت ور نه کړي، نو یې قیس رضی الله عنه ته و ویل: راځه اوښان دې راوله، قیس رضی الله عنه هم اوښان لښکر ته را وستل، کله چې مسلمانانو ته راغلی د هغو اوښانو څخه یې یو ور حلال کړی او په وې خوړی، سبا یې بل اوښ حلال کړی دا بله ورځ یې بل حلال کړی، خو عمر رضی الله عنه په دغه کار نه ؤ راضي چې قیس د پلار بې اجازې د هغه مال مصرفوي، نو عمر رضی الله عنه و ابو عبیده رضی الله عنه ته ورغلی او ویل: یا ابا عبیده! قیس د پلار په بېخبري او د هغه بې اجازې د هغه مال په نورو خوري، ابو عبیده رضی الله عنه قیس له دغه کاره څخه منعه کړی او مسلمانان بیا ورې پاته سوه.

خیر د جُهَینه د قبیلې سره هم جنګ و نه سو او مسلمانان پر دغه ساحلي منطقو ګرځي غواړي چې د دریاب د غاړې منطقې تسخیر کړي، خو وږې دي او د خوړلو دپاره شئ نه لري چې یوه عجبه پېښه وسوه، هغه دا چې الله جل جلاله دوی ته دریاب مسخره کړی، کله چې دوی بحر احمر ته نژدې رهي وه (بحر احمر د جدې سمندر یا دریاب دی) پر بحر احمر یې لکه یوه توره غونډۍ داسې شئ ولیدی، مسلمانان په تعجب کې سوه پر دریاب غونډۍ؟ عجبه ده! نو ور نژدې سوه که ګوري یو تور ماهئ دی چې الله جل جلاله له دریابه د دریاب غاړې ته را غورځولی دی، څرنګه چې مسلمانان وږي وه نو یې د دغه ماهي په خوړلو شروع وکړه، دغه ماهئ د دوی د خوړلو ذخیره سوه، دالته یې خوري او په دغه منطقه کې چې د جهادي ګزمو دپاره یوې او بلې خواته ځي خواړه د دغه ماهي د غوښو څخه ور سره اخلي، مسلمانان تقریباً یوه میاشت په دغه منطقه کې پاته سوه، په دغه منطقه کې پر هغه شا وخوا قبیلو ګرځي منطقه تر خپل تسلط لاندې کوي خو غذاء او خواړه یې له دغه ماهي څخه دي،

د دغه ماهي لوی والی په حديث شريف کي بيانيږي او وايي:

ابو عبيده رضی الله عنه غوښتل چي د دغه ماهي لوی والی معلوم کړي نو يې نفر امر کړه چي د دغه ماهي د سترګي په کاسه کي کښيني، پنځه نفره د ماهي د سترګي په کاسه کي کښېنستل، دا د دغه ماهي يوه سترګه وه، بيا يې د دغه ماهي د پوښتۍ دوه هډوکي دکمان يا شښک پر ډول و درول، نو يې په دغه درو سوو نفرو کي وکتل چي کوم يو ډير جګ دی خو په ټولو کي قيس بن سعد بن عباده رضی الله عنه جګ ؤ، قيس ته يې و ويل: پر اوښ په ولاړي و دريږه او اوښ رهي کړه تر دغه کمان لاندي تېر سه، قيس رضی الله عنه هم په ولاړي پر اوښ و دريدی او تر دغه کمان يا شښک لاندي تېر سو او سر يې هم نه کړي کښته ځکه هغه کمان يا د ماهي د پښتيو څخه جوړ سوی قوس د ده تر سر لوړ ؤ، دا د دغه ماهي لوی والی ؤ.

کله چي دغه سريه بيرته مديني منورې ته تله د دغه ماهي غوښي او غوړي يې ور سره واخيستل پر لاري يې د هغه څخه خورک کاوه تر څو مديني منورې ته ورسېدل، په مدينه منوره کي يې د سريې ټول واقعات و رسول الله ﷺ ته بيان کړه چي د واقعاتو په جمله کي دغه د ماهي قصه هم وه.

بيا نو رسول الله ﷺ و فرمايل: د هغه ماهي څخه يو شئ اوس هم درسره سته؟ اصحاب کرامو ويل: هو، نو يې و رسول الله ﷺ ته هغه پاته ماهئ را وړی او رسول الله ﷺ هم د هغه ماهي له غوښو څخه څه وخوړي، چي دا هم د صحابهٔ کرامو د زړه د ښه کولو دپاره ؤ، د دغي سريې لېږل هم د هغو واقعاتو څخه دي چي د مکې مکرمې تر فتحي د مخه پيښي سوي دي.

د مکې مکرمې د فتحي غزاء

اوس به د مکې مکرمې د فتحي واقعات درته بيان سي، هغه فتحه: کوم چي الله جل جلاله په دغه فتحه سره اسلام معززه کړی، په دغه فتحه سره قريش د اسلامي حکومت تابع سوه، په دغه فتحه سره ټوله جزيرةُ العرب فتحه سوه، دا هغه لويه فتحه ده چي الله جل جلاله په هغه سره خپل دين، خپل رسول، خپل لښکر او خپله ډله معزز کړه،

په دغه فتحه سره الله جل جلاله خپل ښار او خپل کور هغه چې د عالم دپاره يې هدايت او قبله ګرځولی ؤ د کفارو او مشرکانو د لاسه وايستی، دا هغه فتحه ده چې په هغه سره به اهلُ السّماء يا ملائکو يو و بل ته زيري ورکول، د دغې فتحې په واسطه خلک د الله جل جلاله دين ته په ډلو ډلو داخلېدل، د دغې فتحې په واسطه د مځکې مخ په الٰهي نور سره روښانه سو، په دغه فتحه سره د اسلام شان او شوکت پر نورو ټولو اديانو لوړ او قوي سو، اسلام معزز او منل سوی دين وګرځېدی، مکه مکرمه چې د عربو د مجد او عزت مرکز ؤ د اسلام د امر تابع سوه.

لکه څرنګه چې د حديبيې د صلحې په وخت کي مو درته و ويل: چې د دغې صلحې د مادو څخه د يوې مادې مضمون او مفهوم داسي ؤ: هره قبيله چې و غواړي چې په دغه صلحه کي د محمّد ﷺ په طرف او عهد کي شامله سي کولای سي او هره قبيله چې و غواړي چې په دغه صلحه کي د قريشو په عهد او طرف کي شامله سي کولای سي او هره قبيله چې په هر طرف کي داخله او شامله سوه هغه قبيله د هغه طرف جزء بلل کيږي او پر دغه قبيله هر تجاوز يا تعارض پر هغه اصلي طرف تجاوز او تعارض بلل کيږي.

نو د دغې مادې په اساس د خزاعه قبيله د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په طرف کي شامله سوه او د بنو بکر قبيله د قريشو په طرف کي داخله سوه، که څه هم دغو دوو قبيلو په خپل منځ کي د جاهليت د وختو راهيسي پخواني عداوتونه درلودل، خو اوس د دغې صلحې په سبب يو د بل څخه په أمن او امان کي سوې.

(دا خو د حديبيې د صلحې ماده او نتيجه وه)

مګر د مکې مکرمې د فتحه کولو سبب هم هغه پخوانۍ دښمني سوه چې د بنو بکر او خزاعه د قبيلو په منځ کي موجوده او پرته وه چې دغه د دوی دښمني د جاهليت د وختو څخه پيدا او موجوده وه او د هجرت تر وروسته پوري يې دوام درلودی او دغه دواړي قبيلې کافري وې، مګر د خزاعه قبيله لکه د مخه چې مو درته و ويل: د حديبيې تر صلحې وروسته د دوی ډير نفر اسلام ته داخل سوه خو په عمومي ډول د حديبيې د صلحې په واسطه د خزاعه ټوله قبيله که مسلمانان وه که کفار د مسلمانانو متعاهدين او متحالفين وه او د بنو بکر قبيله چې د خزاعه د قبيلې دښمنان

وه د قریشو په طرف کي شامل سوه چي د هغو حلفاء او متعاهدين بلل کېدل.

څرنګه چي د بنو بکر او خزاعه د قبيلو په منځ کي د پخوا څخه جنګونه او دښمني موجود وه خو هر وخت چي به د دوی په منځ کي جنګ پېښ سو بنو بکر به ماته وخوړل، هم به يې نفر و وژل سوه هم به يې جنګ بايلاوه، څو واره بنو بکر پر خزاعه حمله کړې وه چي خپله بدله او انتقام واخلي خو بيا به هم ماته او شکست د دوی په نصيب سوه هم به يې نفر و وژل سوه هم به پرشا ولاړل، چي دغه شکست او وژني به نور هم د دوی زړونه د حسد او عناده ورډک کړه او همېشه په دې انتظار کي وه چي کله به پر خزاعه د هغو په بېخبري کي حمله وکړي چي خپله بدله او انتقام واخلي، مګر خزاعه بيا همېشه په احتياط او مسلح ګرځېدل، بنو بکر ته يې هيڅ داسي موقع نه ورکول چي هغه دي په خپل مقصد کي کامیابه سي، خپل پوره احتياط يې کاوه.

(دا د بنو بکر او خزاعهد قبيلو زوړ تاريخ ؤ)

کله چي د حديبيې صلحه وسوه او بنو بکر ځان په قريشو کي داخل کړی او خزاعه بيا د مسلمانانو په طرف کي داخل سوه، اوس چي صلحه جاري او روانه ده نو زړې دښمنۍ هم آرامي سوې، هغه خزاعه چي پخوا به يې احتياط کاوه اوس مطمئن او بېغمه سوه چي صلحه وسوه او جنګونه آرام سوه، پردې سربېره دوی د رسول الله ﷺ متعاهدين او حلفاء هم دي، د حديبيې د صلحي د شرطو يا مادو څخه د يوې مادې مضمون داسي ؤ: هر تجاوز او تېرئ چي پر خزاعه وسي هغه پر مسلمانانو تېرئ او تجاوز بلل کېږي نو د خزاعه قبيلې ته پوره اطمينان حاصل ؤ چي بنو بکر اوس پر دوی حمله نه کوي ځکه چي دوی اوس په اور بند کي دي او د دغه اوربند موده هم لس کاله ده نو ځکه دوی په فارغه زړه ګرځېدل، بېله بيري او تشويشه به مکې مکرمې ته تله طوافونه او عبادتونه به يې کول، پخوا خو همېشه په بېره کي وه مسلح او په احتياط به ګرځېدل، خو اوس يې د دغي صلحي او اتفاق په سبب هغه پخوانئ احتياط پرېښاوه.

دلته بيا د بنو بکر قبيلې وليدل چي د خزاعه د قبيلې خلک مطمئن او بېغمه دي د پخوا په شان نه احتياط کوي او نه اسلحه ورسره ګرځوي نو د بنو بکر قبيلې د غدر

او خیانت کولو دپاره وخت او موقع مناسب ولیدل.

د دغه غدر د عملي کولو دپاره د بنو بکر د قبیلې رئیس نوفل بن معاویه الدیلي و قریشو ته ورغلی او ویل: تاسي خو وینی چي خزاعه اوس مطمئن او بېغمه دي نو زما نیت دی چي غدر ور سره وکړم او غواړم چي تاسي مي مرسته وکړی، د مکې مکرمې او قریشو د ډېرو مشرانو سره یې په دې باره کي مشورې وکړې خو د قریشو ډېرو مشرانو له دې کاره څخه منعه کړی، مګر د قریشو ځیني مشران لکه صفوان بن أمیه، عکرمه بن أبي جهل، سهیل بن عَمرو او ځینو نورو موافقه ور سره وکړه.

دلته بنو بکر او قریشو پر غدر او خیانت اتفاق سره وکړی، هلته بیا د خزاعه د قبیلې نفر د عمرې دپاره مکې مکرمې ته را رهي سوي دي او هلته دباندي تر حرم یې په یوه منطقه کي د یو اوبو سره واړول چي دغه اوبو ته (الوَتیر) ویل کېده، دغه منطقه تر هغه لوی حرم چي مخ کي مو در بنوولی دی دباندي وه، دوی ویل: نن شپه به دلته راحت وکړو سبا به حرم ته داخل سو او بیا به د کعبې شریفي سره خپل عبادتونه کوو.

دغه د خزاعه په خلکو کي مسلمانان هم سته او کفار هم سته، مسلمانانو یې د شپې لمونځ او عبادت کاوه او مشرکان یې بیده وه، د بنو بکر قبیله چي د خزاعه په دغه ډله خبر سوه چي دلته شپه تېروي او د هرڅه څخه بې خبره دي نو یې د حملې دپاره خپل ځانونه آماده کړه او په نیمه شپه کي یې د خزاعه پر دغه ډله حمله وکړه، هغه خلک چي د خوبه سره را پورته کېدل بنو بکر بیا په دغه اوله حمله کي د خزاعه درې نفره وژلي وه، خزاعه چي دغه حال ولیدی ټول د حرم شریف و طرف ته ځغلي، تښتي او د حرم شریف منطقې ته داخل سوه، په حرم شریف کي خو جنګ او وژل نه دي روا، دلته نو د بنو بکر خو نفرو هغه خپل رئیس ته ورناري کړه ویل:

یا نوفل! الحرم الحرم، إلهک إلهک.

یعني: موږ او خلک حرم ته داخل سوو د الله څخه دي وبېرېږه.

د دوی مشر نوفل د ډېر لوی فسق او فساد خبره وکړه ویل:

(لاَ إله لکُمُ الیوم، أُصِیبُوا ثَأرَکُم، فَلَعَمرِي إنّکُم لَتَسرُقُونَ فِي الحرم أَفَلا تَأخُذُونَ ثَأرَکُم فِیه؟)

ژباړه: نن تاسي لره رب او إله نسته خپله بدله مو اخلی، تاسي په حرم کي

غلاوي کوی او اوس په حرم کي خپله بدله او انتقام نه اخلی؟
اوس نو بنو بکر د حرم شریف په داخل کي جنګ کوي او په حرم کي د خزاعه د قبیلې په خلکو پسي ځغلي، د مخه خو هغو کوښښ کاوه چي حرم ته ننوزي او ځان خلاص کړي، مګر اوس دغه فاجران توري په لاس په حرم کي هم په پسې دي اوس چیري ولاړ سي؟ نو د بُدیل بن ورقاء کور ته ورغله.
بُدیل د خزاعه د قبیلې د مشرانو څخه ؤ او په مکه مکرمه کي یې هم کور درلودی، کله چي به مکې مکرمې ته راغلی په دغه خپل کور کي به اوسېدی، بیا چي به یې عمره، زیارت او کارونه خلاص سوه بیرته به خپلي قبیلې ته ولاړی.
دغه د خزاعه د قبیلې خلک د بُدیل کور ته ورغله چي هلته به خلاص سي خو نیمه شپه ده د بدیل د کور دروازه هم تړلې وه، دلته بنو بکر پسي را ورسېدل او د بُدیل بن ورقاء د کوره سره یې حملې او د تورو وارونه پر شروع کړه، د خزاعه خلکو قریش هم ولیدل چي د بنو بکر په ملګرتیا جنګ کوي، صفوان بن اُمیه، عِکرمه بن أبي جهل او ځیني نور کسان دا هم د بنو بکر سره د خزاعه په وژلو کي ملګري دي او مرسته یې کوي، دلته د بدیل بن ورقاء د کور مخ ته یا د کور د دروازې سره د خزاعه شل نفره نور و وژل سوه، که څه هم د خزاعه نفر کوښښ کوي چي د خپلو ځانو څخه دفاع وکړي مګر دفاع چیري ده؟ بنو بکر پوره لښکر دی او مسلح دي، د قریشو أشراف او مشران هم د دوی مرسته کوي، تر څو چي د سهار روښنایي ښکاره کېدل دوی لا په دغه جنګ مشغوله وه.
خو په دغه وخت کي د قریشو مشرانو ځانونه ګوښه کړه او خپلو کورو ته ولاړل، ویل: که روښنایي سوه پېژندل کیږو او پر هغه نورو یې هم ږغ وکړی چي راځی ځکه موږ نه غواړو چي د دغه غدر او خیانت حال ښکاره سي، د خزاعه نفر یې پرېښوول او دوی په داسي حال کي ولاړل چي د خزاعه د قبیلې څخه یې درویشت نفره په غدر او خیانت سره وژلي وه هغه هم په حرم کي او د قریشو په حضور، حتّی ځینو قریشو هم په دې جنګ کي حصه واخیستل چي دغه نو په ښکاره سره د هغه لیکل سوي عهد څخه تېرئ او تجاوز ؤ او د حدیبیې د صلحي ماتېدل وه.

د خزاعه د قبيلې مشران ډير ژر سره يو ځای سوه ويل: موږ بايد څه وکړو؟ پردې يې اتفاق سو چې تر هرڅه د مخه بايد و رسول اللهﷺ ته نفر و لېږو چې هغه په دغه مسئله خبر کړي بيا چې موږ هرڅه کول د هغه دپاره به تيار او آماده سو، د خزاعه د قبيلې مشرانو عَمرو بن سالم چې شاعر هم ؤ د څو نفرو سره مدينې منورې ته و لېږی ويل: ته خو ډير ژر و رسول اللهﷺ ته دغه خبر و رسوه او موږ هم پسې در رهي يو، عَمرو بن سالم هم په ډير تلوار او چابکي مخ پر مدينه منوره رهي سو حتّٰی پر لاري د آرام او راحت دپاره هم نه معطله کېدی، د شپې او ورځي تګ کوي هيڅ راحت نه کوي، تر څو مدينې منورې ته ورسېدی او مسجد نبوي ته ورغلی، رسول اللهﷺ په مسجد کي د څو نفرو اصحاب کرامو سره ناست ؤ چي عَمرو بن سالم مسجد ته ور ننوتی خرنګه چي دئ شاعر ؤ (يوازي دئ نه بلکه ټولو عربو شعر وايه) نو يې دغه موضوع و رسول اللهﷺ ته په اشعارو سره وويل چي هغه شعرونه داسي وه:

اللّهــــم إنّــــي ناشـــدٌ محمّــــداً ‌‌ ‌ ‌ حلفُنا وحلــفُ أبيــه الأتلَـــدًا
قَد كُنتُم ولِــدًا وَكُنّــا والــدًا ‌ ‌ ‌ ‌ ثَمّـــةَ أسلَمنا وَلَم نَــنزِع يـــدًا

يعني: الٰهي زه و محمّدﷺ ته ورناري کوم او هغه حِلف وريادوم چي زموږ او د ده په منځ کي دی او هغه پخوانئ حِلف وريادوم چي زموږ او د ده د پلار په منځ کي ؤ. [په دې کي و هغه پخواني حِلف ته اشاره ده چي د خزاعه او د بني هاشم په منځ کي د عبدالمطلب د وخته څخه موجود ؤ].

او وايي: تاسي زموږ اولاد ياست او موږ ستاسي پلرونه يو، په دې کي بيا هغي پخوانی دوستی ته اشاره ده (کومه چي د عبدمناف مور د خزاعه د قبيلې څخه وه) نو خزاعه د رسول اللهﷺ ماماګان بلل کيږي، نو ځکه يې و ويل: تاسي زموږ د اولادو څخه ياست او موږ ستاسي نيکه ګان يو، او بيا موږ مسلمانان سوو او له دغه بيعته څخه هيڅکله لاس نه کاږو.

انّ قريشًا أخلَفوكَ المَوعِــدًا ‌ ‌ ‌ ‌ وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ المُوَكَـــدًا
فَانصُر هَدَاكَ اللهُ نَصرًا إعتَدًا ‌ ‌ ‌ ‌ وَادعُ عِبادَاللهِ يَــأتوا مَـــدَدًا

بښکه قریشو ستا سره د هغې وعدې مخالفت وکړی (چې د حدیبیې صلحه یې مقصد وه) او هغه ستاسره ټینګه وعده یې ماته کړه، یعني: پر موږ یې تېرئ او تجاوز وکړی، نو زموږ مرسته وکړه الله هدایت درته کړی دی، کومک مو وکړه ځکه دوی تجاوز وکړی او د الله بندګان را وبوله چې هغه هم زموږ په مرسته راسي.

فِيهِم رسولُ الله قَد تَجَرّدًا في طَيلَقٍ كَالبَحرِ يَجرِي مُزبِدًا
هُم بَيَّتُونَا بِالوَتِيرِ هُجَّدًا نَتلُوالقُرآنَ رُكَّعًا وسُجَّدًا

په هغو کې به رسول الله ﷺ وي او توري به یې لڅې کړې وي یعني: د جنګ دپاره تیار او آماده راسی په ایله سوو آسانو کې راسی چې داسې را بهیږي لکه ځک کوونکی دریاب، اوس عَمرو بن سالم توله قصه په شعر ورته وایي، وایي: موږ د وتیر په منطقه کې ؤ چې هلته یې د شپې په داسې حال کې حمله را باندې وکړه چې موږ قرآن وایه رکوع او سجدې مو کولې، یعني: موږ لمنځونه او عبادتونه کول د بنو بکر د قبیلې خلکو حمله راباندې وکړه.

وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رَصَدًا وَزَعَمُوا أنْ لَستُ أدعُوا اَحَدًا
وَهُم أذَلّ وَ أقَلّ عَدَدًا

او دوی په کَداء کې (چې دیوه ځای نوم دی) راته پټ سوي وه او دوی دا خیال کاوه چې زه به د خپل کومک دپاره څوک نه را وبولم او د دوی شمیر لږ او دوی خوار دي.

رسول الله ﷺ د دغو اشعارو څخه په توله قصه پوه سو او هغه خپل مشهوره رغ یې وکړی او وې فرمایل:

«نُصِرتَ یا عَمرو بن سالم! نُصِرتَ یا عَمرو بن سالم!»

ژباړه: مرسته دي کوو یا عَمرو بن سالم! مرسته دي کوو یا عَمرو بن سالم!

هغه اصحاب کرام چې دلته موجود او ناست وه هغه وایي: رسول الله ﷺ ته ډیر شدید قهر ورغلی چې څنګه د ده ﷺ د حُلفاوو او متعاهدینو سره دننه په حرم کې غدر او خیانت کیږي د هغو سره څنګه دغه ظالمانه او وحشیانه عمل کیږي؟ نو وایي: رسول الله ﷺ له ډیره قهره ولاړ سو او خپل مبارک ورون یې په خپله واهه،

د دغي وژني او واقعې په سبب د رسول الله ﷺ قهر او غضب هغي درجې او اندازې ته رسېدلی ؤ چي ولاړ سو او خپل مبارک ورون يې په خپل لاس په خپله واهه.

هلته بيا د خزاعه مشرانو د دوهم وار دپاره يوه ډله جوړه کړه چي مشر يې بُديل بن ورقاء ؤ او دې ډلي هم د مدينې منورې پر طرف حرکت وکړی او تر عَمرو بن سالم دوې ورځي وروسته مدينې منورې ته ورسېدل، رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه يې په توله قصه مفصل خبر کړی، وژل سوي کسان يې ور وښوول او دا يې هم ورته و ويل: چي قريشو په دغه حمله کي د بنو بکر مرسته کول.

بېله شکه او ترديده د قريشو او د هغو د حُلفاوو دغه عمل يو ښکاره غدر او معلوم خيانت ؤ، په صريح او ښکاره ډول سره د حديبيې د صلحي او اتفاق داسي ماتېدل وه چي قريشو د هغه دپاره هيڅ عذر نه سواى پيدا کولاى، قريش ډېر ژر په خپل غدر او خيانت پوه سوه، نو خود د هغه خيانت د عواقبو او نتيجې څخه په بېره او تشويش کي سوه نو يې څه وکړه؟ د قريشو مشران ډېر ژر په دارالندوه کي سره راټول سوه او يو مشورتي مجلس يې جوړ کړی چي موږ بايد څه وکړو؟

په دې اجتماع کي عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم موجود ؤ، دغه عبدالله بن سعد هغه څوک دی چي څه موده مخ کي مسلمان سوی ؤ او هلته په مدينه منوره کي د رسول الله ﷺ سره ؤ، څرنګه چي د ده د خط ليکل زده وه نو د هغوکسانو څخه ؤ چي قرآن مجيد يې ليکی، رسول الله ﷺ چي به وحي او قرآن مجيد وايه ده هم ليکل او بيا مرتد سو يعني: د مخه د وحيو ليکونکی ؤ او بيا مرتد سو نو مکې مکرمې ته راغلی او داسي آوازې يې هم نشرولې: چي کله به ما قرآن ليکی ځيني ځايو ته مي تغير ورکاوه، مګر رسول الله ﷺ د ده د دغي خبري په مقابل کي و فرمايل: په والله درواغ وايي په قرآن کي تغير نه دی راغلی او نه ده اړولی دی، هو ليکی يې مګر تغير يې نه دی پکښي راوستلی، خو عبدالله په دغه خبره سره غوښته چي په مسلمانانو کي تشويش، شک او شبهه پيدا کړي.

خير دغه عبدالله د قريشو په دغه ټولنه او مشورتي اجتماع کي موجود ؤ، ده و ويل: تر تاسي ټولو زه د محمّد ﷺ په خوی او اخلاقو خبر يم ځکه ما ژوند ور سره

کړی دی او په مدینه منوره کې مې وخت ور سره تېر کړی دی، محمّد ﷺ ترڅو چې و یوه ته د دغو درو کارو تاسې ور و نه بولې جنګ نه در سره کوي، تاسې ته اختیار درکوي په دغه درو کارو کې چې مو هر یو خوښ ؤ هغه در سره کوي، نو ستاسې څه رأیه او فکر دی؟ قریشو ویل: هغه درې کاره څه شي دي؟

عبدالله و ویل: دغه درویشت نفره چې و وژل سوه د خزاعه قبیلې ته به د هغو دیت ورکوی، دیت ورکړی خبره خلاصه ده هغه هم که خزاعه په دیت راضي سوه، قریشو و ویل: په والله که موږ خپل ټول مالونه خزاعه ته ورکړو هغه نه راضي کیږي مالونه به هم را څخه واخلي خو راضي کیږي نه، نو موږ مال نه ورکوو.

قریشو ویل: دا خو و نه سوه، هغه دوهم به څه شي وي؟ عبدالله و ویل: دوهمه خبره دا ده: محمّد ﷺ او بنو بکر سره پرېږدی ځکه بنو بکر هغه خلک دي چې غدر او خیانت یې کړی دی، نو هغه خائنان او خپل عمل سره پرېږدی تاسې خپل ځانونه ګوښه کړی او محمّد ﷺ ته و وایاست چې موږ په دغه جنګ نه راضي ؤ او نه موږ په دغه جنګ کې حصه او مداخله درلودل حتّٰی د دغه جنګ په سبب موږ د بنو بکر حلفاء او متعاهدین هم نه یو او که تاسې مسلمانان غواړی چې د بنو بکره څخه بدله او انتقام واخلی وایې خلی موږ هیڅ مداخله نه کوو، ځکه دوی وه چې غدر او خیانت یې وکړی.

عبدالله دا هم ورته و ویل: چې دغه کار ستاسې دپاره عدل او انصاف هم دی، قریشو ویل: که موږ خپل حُلفاء او متعاهدین یوازي پرېږدو په راتلونکي وخت کې بیا هیڅوک زموږ سره عهد او تحالُف نه کوي او بیا موږ یوازي پاته کیږو نو ځکه خپل حُلفاء هم نه سو پرېښوولای او درېیم نظر دي څه ؤ؟

عبدالله ویل: درېیم نو توره ده دیت نه ورکوی، قاتلان یوازي نه پرېږدی چې دوی خپله بدله ځني واخلي د دې معنٰی دا ده چې تاسې د مجرمانو دفاع کوی او د هغو پر طرف ولاړ یاست، نو بیله جنګ او توري بله لار نسته.

قریش له جنګه هم بیرېږي ځکه دوی وینې چې مسلمانان اوس ډېر قوي دي نو یې په مشورو شروع وکړه چې باید څه وکړو؟ ابوسفیان و ویل: زما سره یو فکر سته، هغه دا چې محمّد ﷺ ته به ورسو او هغه زوړ عقد به بیا ور سره نوی کړو او موده به

نوره هم پکښې زياته کړو، يعني: د حديبيې صلحه به نوې او تازه کړو او د صلحې موده به هم زياته کړو نو دغه د عهد تجديد يا نوی والی او د مودې زيات والی به پسله دغې حادثې يا واقعې څخه وي، بيا نو محمّد ﷺ نه سي کولای چې تر دغه نوي عهد تېر سي.

يعني: که موږ دغه عهد پسله دغې حادثې څخه نوی کړو بيا نو محمّد ﷺ د نوي عقد څخه ځان نه سي خلاصولای، ځکه حادثه خو د پخواني عقد يا عهد په وخت کي پېښه سوې وه او دغه نوی عهد تر حادثې وروسته وسو.

نورو قريشو و ويل: آيا موږ کولای سو چې دغه عهد تر هغه د مخه نوی کړو چې دیٔ ﷺ په دغه حادثه خبرېږي؟ ځکه که محمّد ﷺ په دغه حادثه خبرسو بيا عهد نه نوی کوي، ابوسفيان و ويل: تلوار به وکړو چې ژر ورسو، قريشو ويل: بس نو ته دغه اوس ور رهي سه، ابوسفيان هم مخ پر مدينه منوره حرکت وکړی چې ژر و رسول الله ﷺ ته ځان ورسوي.

دا معلومه خبره ده چې عَمرو بن سالم رضي الله عنه تر دغه وخت د مخه و رسول الله ﷺ ته ورغلی ؤ او په حال يې خبر کړی ؤ بلکه بُديل بن ورقاء هم و رسول الله ﷺ ته ورغلی دی او اوس بيرته د مدينې منورې څخه را رهي کېږي، هلته رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام په هغه څه خبر کړه چې اوس يې قريش د دغه غدر د پټولو دپاره کوي او وې فرمايل: لکه ابوسفيان چې اوس را رهي سوی وي او تاسي ته راځي چې دغه عهد نوی او موده يې زياته کړي، دا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه علامه وه.

ابوسفيان له دې طرفه مدينې منورې ته ور رهي دی او بديل بن ورقاء د هغه ځايه را رهي سو، کله چې د خزاعه د قبيلې مشر بُديل بن ورقاء او ملګري يې د مدينې منورې څخه را و وتل نو بُديل خپلو ملګرو ته و ويل: سره جلا سی چې څوک مو پر لاري يو ځای و نهويني ځکه بيا قريش پوهيږي چې موږ و رسول الله ﷺ ته ورغلي وو او بيا دوی هم د جنګ دپاره خپل ترتيبات او آمادګي نيسي، د بُديل ملګري هم سره جلا سوه هر يو پر جلا جلا لار رهي سو خو بُديل بن ورقاء د دوو درو نفرو سره د مدينې منورې پر هغه عمومي لار رهي سو، د عسفان په منطقه کي بُديل بن ورقاء او ابوسفيان سره مخامخ سوه، د ابوسفيان دا خيال سو چې بُديل رسول الله ﷺ ته

ورغلی ؤ نو يې ورته و ويل: له کومه ځايه راغلې؟ يا بُديل! بُديل ويل: په دغه شېله کې د خُزاعه خلکو ته ورغلی وم.

ابوسفيان ويل: محمّد ﷺ ته نه وې ورغلی؟

بُديل ويل: يا.

ابوسفيان ويل: د مدينې خرما در سره سته؟

بديل ويل: يا! خرما يې هم را سره نسته.

خير دوی سره جلا سوه هر يو پر خپله لار ولاړی، بُديل مخ پر مکه مکرمه او ابوسفيان مخ پر مدينه منوره رهي سوه.

کله چي بديل تر سترګو نهام سو ابوسفيان هغه ځای ته ورغلی چي بديل رضي الله عنه اوښ چوک کړی ؤ او د هغه د اوښ پُچي يې وکتلې وې ليده چي د بديل د اوښ په پُچو کي د خرما منډکي سته او اوښانو ته بېله مدينې منورې د خلکو بل چا د خوړلو دپاره خرما نه ورکول، ځکه په مدينه منوره کي خرما ډيره وه او اوس د بُديل د اوښ په پُچو کي د خرما منډکي پيدا سوې نو ابوسفيان پوه سو چي والله خلک مدينې منورې ته تللي وه او رسول الله ﷺ يې په حال خبر کړی دی.

خير ابوسفيان هم مدينې منورې ته ورسېدی نو يې فکر وکړی چي اول بايد چيري ولاړ سي؟ په مدينه منوره کي و ده ته هغه تر ټولو نژدې نفر ښوک دی؟ هغه ام حبيبه رضي الله عنها وه چي د ده لور او د رسول الله ﷺ زوجه ده، نو ويل: اول د هغې کره ورځم (لور يې ده) او بل ويل: ښايي ځيني معلومات هم ور سره وي او ممکن په دغه موضوع کي مي مرسته هم وکړي، ابوسفيان د خپلي لور ام حبيبه رضي الله عنها کور ته ورغلی، هغې هم دروازه ور خلاصه کړه او دئ کور ته ورننوتی، هلته پر مځکه يو زوړ فرش آوار ؤ چي هغه د رسول الله ﷺ د ناستي فرش ؤ، دا د رسول الله ﷺ د عجز او تواضع، فقر او مسکنت ژوند ؤ چي پر زاړه فرش کښېنستی.

کله چي ابوسفيان ځان جوړ کړی چي پر دغه فرش کښيني، ام حبيبه رضي الله عنها په تلوار راغله او دغه فرش يې ځني ټول کړی، ابوسفيان په تعجب کي سو او ويل: اې لوري! زه د دغه فرش لائق نه وم چي را ښخه ټول دي کړی؟ او که فرش زما لائق نه ؤ؟

یعني: تا ویل: دا د قریشو سردار دی او زما پلار دی څنګه پر دغه زاړه فرش کښیني؟ یا دا چي دغه فرش ترما ښه او تر ما معتبره دی زه د دې لائق نه وم چي پر کښېنم نو را څخه ټول دي کړی؟ ام حبیبه رضي الله عنها ورته وویل:

«یَا أَبَتا! هٰذا فِراشُ رسولِ اللهِ وَأَنتَ مُشرِکٌ نَجسٌ».

اې پلاره! دا د رسول الله ﷺ فرش دی ته مشرک او نجس یې ته د دغه فرش وړ نه یې.

پلار ته یې دغسي سخت او شدید جواب ورکړی، ابوسفیان په تعجب کي سو او ویل: والله چي زما څخه جلا سوې یې شر درته پېښ سوی دی.

(پلار ته څوک داسي جواب ورکوي؟).

تاسي د ازواجو مطهراتو احترام ته وګورئ چي د رسول الله ﷺ فرش یې پر خپل پلار هم نه ؤ پرېږدو چي پر کښیني ځکه چي هغه کافر او مشرک ؤ، ابوسفیان پوه سو چي د لور څخه مي فایده نه را رسیږي او مرسته هم نه راسره کوي، نو په خپله د رسول الله ﷺ پر طرف ومسجد نبوي ته وررهي سو، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ او هغو ته یې وفرمایل: ګمان کوم چي اوس به ابوسفیان دلته راسي غواړي چي عهد نوی او د صلحي موده زیاته کړي.

دا ځکه چي قریشو ته بله لار نه وه پاته، په دیت نه وه راضي، خپل حُلفاء او معاهدین یې یوازي نه پرېښوول او جنګ هم نه غواړي، نو دوی ته بله لار او حیله نه وه پاته بېله دې څخه چي صلحه نوې او د عهد موده زیاته کړي، رسول الله ﷺ خپله خبره نه وه پوره کړې چي ابوسفیان ورغلی، رسول الله ﷺ وفرمایل:

یا ابا سفیان! څنګه او د څه شي دپاره راغلی یې؟

هغه ویل: یا محمد! ﷺ دغه صلحه چي زموږ او ستاسي په منځ کي ده دا د خیر صلحه ده د دغي صلحي فایدې مو ولیدلې، تجارت مو په اطمینان سره چلیږي، قافلې مو په امان تیرېږي، له جنګه فارغه یو نو غواړو چي دغه عهد او عقد نوی کړو او د صلحي موده هم زیاته کړو.

رسول الله ﷺ وفرمایل: آیا نوی شئ پېښ سوی دی؟ داسي یو کار مو کړی دی چي د هغه په سبب غواړې چي عقد نوی کړې؟ او موده یې هم زیاته کړې؟

ابوسفيان ويل: يا! بلکه زموږ دغه صلحه خوښه سوه.
رسول الله ﷺ وفرمايل: موږ پر هغه عقد يو نه غدر کوو نه خيانت.
په دې جمله کې اشاره وه چې تاسې ياست چې غدر او خيانت کوی نه موږ.
نو رسول الله ﷺ وفرمايل: صلحه پر خپل حال باقي ده.
ابوسفيان وليده چې عقد نه سي نوی کولای، پسله هغه چې له ځانه سره يې فکر وکړی دې نتيجې ته ورسېدی که د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه يو څوک د خلکو په منځ کې جوار او امان را ولي نو جنګ نه پيښيږي.
يعني: که د اصحاب کرامو څخه يو نفر و وايي: ما د خلکو په منځ کې جوار او امان راوستلی دی او دغه جوار رسول الله ﷺ قبول کړي بيا نو جنګ نه پيښيږي.
دغه د جوار او امان جملې د هغه وخت د قبيلو يا قبيلوي ژوند اصطلاحات دي، که يې د لفظ په مفهوم ښه نه پوهيږی خو معنی يې واضحه او ښکاره ده او لږ څه تفصيل يې د مخه هم تېر سوی دی.
ابوسفيان له مسجده په دې اميد را ووتی چې ښايي دغه جوار يا امان د صحابهٔ کرامو د يوه مشر په واسطه منځ ته راولم او زما مقصد به حاصل سي، يعني: جنګ به نه کيږي، نو ابوبکرالصدّيق رضی الله عنه ته ورغلی او ورته ويل يې: ته د رسول الله ﷺ تر ټولو نژدې ملګری يې دغه عقد را نوی کړه او د صلحې موده را زياته کړه، که رسول الله ﷺ په دې کار نه دی راضي نو بيا ته د خلکو په منځ کې جوار او امان را وله، دا به ستا دپاره ابدي فخر او عزت وي، ابوبکرالصدّيق رضی الله عنه ورته وويل: موږ پر هغه صلحه يو او موږ هيڅکله چا ته پر رسول الله ﷺ جِوار نه سو ورکولای.
يعني: داسې څوک نسته چې رسول الله ﷺ دې موجود وي او هغه څوک دې په يوه موضوع يا يوه کار کې د خپله ځانه تصرف وکړي.
ابوسفيان پوه سو چې د ده څخه مې لاس ته شئ نه راځي نو يې فکر وواهه چې پسله ابوبکره څوک د رسول الله ﷺ په حضور قدر او عزت لري؟ دا نفر حضرت عمر رضی الله عنه ؤ، ابوسفيان و عمر رضی الله عنه ته ورغلی او ويل: يا عمر! د خلکو په منځ کې امان راوله د ټول عمر شرف او عزت به وګټې، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته وويل: زه تاسې ته امان

درکړم؟! زه و رسول الله ﷺ ته ستاسي شفاعت وکړم؟! والله که ستاسي د مقابلې دپاره بل څوک نه کړم پيدا بېله ښُرکي مېږیانو بيا به هم زه په هغو مېږیانو ستاسي سره جنګېږم، ابوسفيان ويل: جزاک الله دا د شر په صلهٔ رحمي، ابوسفيان راغلی ؤ چي په ده سره له جنګه پناه او امان وغواړي او ده ﷺ ورته و ويل: که بل څوک نه کړم پيدا په مېږیانو به ستاسي سره جنګېږم، دا د حضرت عمر فاروق ﷺ پر کفارو شدت ؤ.

بيا نو ابوسفيان و حضرت علي ﷺ ته په داسي حال کي ورغلی چي هغه د حضرت فاطمې ﷺ سره ناست ؤ او د دوی کوچني زوی حضرت حسن ﷺ چي هلک ؤ دالته لوبي کولې، ابوسفيان په خبرو شروع وکړه ويل: يا علي! ته موږ ته په قرابت او صلهٔ رحمي کي هغه تر ټولو نژدې نفر يې، رسول الله ﷺ ته خبري وکړه او راضي يې کړه، د خلکو په منځ کي جوار او امان راوله، علي ﷺ ورته و ويل: د رسول الله ﷺ په کارو کي هيڅوک خبري او مداخله نه سي کولای، دغه د صلحي کار يوازي د ده ﷺ کار دی هيڅوک په هغه کي څه نه سي ويلای، اوس ابوسفيان عاجزه او حيران پاته سو ځکه ټول نه دي راضي چي په دې کار کي مداخله يا د ده مرسته وکړي.

ابوسفيان و حضرت فاطمې ﷺ ته وکتل او ويل: يا فاطمه! ته د محمّد ﷺ لور يې ته د خلکو په منځ کي جوار او أمان راوله، هغې ويل: زه ښځه يم د دې کارو سره زما اړه او تعلق نسته ابوسفيان ويل: دغه زوی دي امر کړه چي ږغ وکړي يا و وايي ما د خلکو په منځ کي أمان را وستلی دی، بيا نو نور هم راضي کيږي.

تاسي وګوری! د مسلمانانو ښځه د مشرکانو ښره دغي اندازې ته رسېدلې وه چي په يوه کوچني هلک يې ځان خلاصاوه، وايي (اوبو اخيستی ځګ ته لاس اچوي) خو فاطمې ﷺ و ويل: زما زوی تر دغه کم دی چي د خلکو په منځ کي أمان را ولي ځکه يو خو کوچنئ دی او بل د رسول الله ﷺ په مقابل کي هيڅوک أمان نه سي ورکولای.

ابوسفيان په فکرکي دی چي څه وکړي؟ بيا حضرت عثمان بن عفان ﷺ ته ورغلی چي هغه هم د بني اُميه څخه دی او ابوسفيان هم دبني اُميه څخه دی، حضرت عثمان ﷺ ته يې و ويل: يا عثمان! ته زموږ څخه يې و موږ ته هغه تر ټولو نژدې نفر ته يې، ته او موږ له يوه قومه يو د خلکو په منځ کي جوار او امان راوله،

حضرت عثمان رضي الله عنه ورته و ویل: زما جوار د رسول الله ﷺ په جوار کې دی، یعني: که رسول الله ﷺ چا ته جوار ورکړی ما هم ورکړی دی او که یې هغه ﷺ دښمن ؤ زه یې هم دښمن یم، هیڅوک نه وه راضي چې د ابوسفیان سره په دغه موضوع کې مرسته وکړي، ټول دغه موضوع رَدَوي چې د خلکو په منځ کې جوار را ولي، اوس ابوسفیان په فکر کې دی چې د چا سره مشوره وکړي؟

دوهم وار بیا حضرت علي رضي الله عنه ته ورغلی او ویل: یا علي! مشوره راکړه زه څه وکم؟ حضرت علي رضي الله عنه و ویل: دا موضوع تر ما لوړه ده زه په دغه موضوع کې هیڅ رأیه او نظر نه لرم، مګر ته په خپله د مکې رئیس او د عربو د مشرانو څخه یې، ته په خپله ودریږه او د خلکو په منځ کې جوار را وله، ابوسفیان ویل: آیا زما وینا! یعني: که زه د جوار رغ وکړم کومه فایده لري؟ حضرت علي رضي الله عنه ویل: یا، ته حل غواړې دا یې حل مګر فایده نه لري.

ابوسفیان فکر وکړی چې څه وکړي؟ رشتیا هم بل حل نه ؤ موجود، نو مسجد نبوي ته ورغلی هلته رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو په منځ کې ناست دی ابوسفیان و دریدی او په لوړ آواز یې رغ کړه: زه ابوسفیان د مکې رئیس یم ما د خلکو په منځ کې جوار او امان راوستلی دی، د رسول الله ﷺ طرف ته ګوري او وایي: زه ګمان نه کوم چې څوک دي دغه زما جوار را رَدکړي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره واوریدل او یو عجبه جواب یې ورکړی وې فرمایل: دا خبره ته کوې یا ابا سفیان! یعني: دا چې ته وایې: څوک زما جوار نه را ماتوي دا ستا وینا ده موږ داسي نه وایو.

رسول الله ﷺ د ابوسفیان د خبري په مقابل کې ساکت او چپه خوله نه سو بلکه دغه د ده خبره یې ور رَد کړه، که چیري رسول الله ﷺ جواب نه وای ورکړی او ساکت پاته سوی وای نو دغه سکوت د ابوسفیان پر خبره اقرار ؤ، چې هو ستا جوار څوک نه در ماتوي، دا د رسول الله ﷺ حکمت او پوهې وه، داسي یې هم نه ورته و ویل: یا موږ ستا جوار نه منو بلکه خامخا یې در ماتوو، داسي یې هم و نه ویل چې یا، موږ جنګ در سره کوو، فقط دوې جملې یې د هغه په جواب کې و ویلې (دا ته وایې موږ نه وایو) ابوسفیان عاجزه او حیران پاته سو.

خير ابوسفيان بيرته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته د قريشو د مشرانو سره يو ځای سو، خپل فعاليت او د سفر حالات يې ورته و ويل او هغه خپل ټول کوښښونه يې ورته بيان کړه او بيا يې په آخر کي ورته و ويل: نور څه خو و نه سوه نو زه د علي بن أبي طالب په مشوره و درېدم او د خلکو په منځ کي مي جوار او امان را وستی، هغو ورته و ويل: والله علي ستا په عقل لوبي کړي دي، ته د مسلمانانو له طرفه خلکو ته امان ورکوې؟! مسلمانان ستا خبره هيڅکله نه مني، ته د هغو دښمن يې او اوس بيا هغه ستا د خبري تابع سي او قبوله يې کړي، قريش پوه سوه چي دوی هيڅ و نه کړه او په وسه يې هم نه ده پوره چي څه وکړي، آخر يې دا فيصله وکړه چي معلومات به کوو او د حالاتو څخه به خبرداره يو، چي آيا رسول الله ﷺ د دوی د جنګ إراده لري او که خبره بېله جنګه خلاصه سوه؟ فقط پوه موضوع وه تېره سوه.

دا خو د قريشو فکرونه وه مګر هلته رسول الله ﷺ حضرت عائشې رضي الله عنها ته ويلي وه چي د ده ﷺ د جنګ او سفر سامان ور برابر او مجهز کړي ځکه پر مکه مکرمه د حملې إراده لرم او دغه حال هم چا ته مه وايه، دغه سِر (راز) پټ در سره وساته، په دغه وخت کي چي حضرت عائشه رضي الله عنها د سامان په برابرولو مشغوله وه ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د دې کورته ورغلی او وې ليده چي دا د جنګ او سفر د سامان په ټولولو مشغوله ده، اوړه خوراکي مواد او اسلحه سره يو ځای کوي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ورته و ويل: يا عائشه! آيا رسول الله ﷺ امر کړی يې چي د سفر سامان ور برابروې؟ ځکه رسول الله ﷺ دغه خبر اول عائشې رضي الله عنها ته ويلی ؤ چي سامان برابرکړه، تر اوسه يې مسلمانان نه وه امر کړي چي ځانونه د سفر او جنګ دپاره آماده کړی.

نو ځکه ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه په حال نه ؤ خبر، عائشې رضي الله عنها ويل هو، ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه و ويل: دکوم ځای قصد او إراده لري؟ څرنګه چي رسول الله ﷺ حضرت عائشې رضي الله عنها ته ويلي وه چي چا ته حال مه وايه او دغه سِر پټ وساته، اوس د عائشې رضي الله عنها پلار او د رسول الله ﷺ نژدې ملګری پوښتنه کوي چي د کوم ځای نيت يې دی؟

دې رضي الله عنها جواب ورنه کړی.

دغه ته د راز ساتل وايي، داسي ډېر خلک سته چي حال او سِر پټ نه سي

ساتلای، خو ښځي بيا د راز د نه ساتلو په خصلت کي ډيري مشهوره دي، مګر دغه صالحي ښځي ته وګورئ چي يوازي خپل پلار نه بلکه د رسول الله ﷺ نژدې ملګري ته هم حال نه وايي، ځکه دا پوهېده چي د راز پټول ډير لوی صفت دی او رسول الله ﷺ هم دغه د راز پټول د دې پر ذمه وراچولي وه چي ويل: چا ته حال مه وايه، اوس دا رضي الله عنها دغه راز خپل پلار ته هم نه وايي.

نو دې رضي الله عنها جواب ور نه کړی، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د ځانه سره و ويل: ښايي د مُؤته نيت يې وي ځکه هغه مسئله پای ته نه ده رسېدلې (لوريې جواب نه ورکوي) بيا يې و ويل: ښايي هوازن يې مقصد وي، بيا هم دا جواب نه ورکوي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه بيا د ځان سره و ويل: ممکن د قريشو إراده يې وي، خو حضرت عائشه رضي الله عنها جواب نه ورکوي پته خوله او ساکته ده څه نه وايي.

دا د حضرت عائشې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ د راز پر پټ ساتلو حرص او کوښښ ؤ.

ورونو او خوندو! ښه متوجه سی! دغه اخلاق دي موږ يې بايد د أم المؤمنين حضرت عائشې رضي الله عنها او د رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو څخه زده کړو، داسي نه چي يو څوک پټ حال راته و وايي او دا تاکيد هم را باندي وکړي چي چا ته مه وايه مګر موږ په خپله په داسي چا پسي ګرځو چي ډير ژر دغه حال ورته ووايو.

(دغه کار د امانت ضائع کول او يو قسم خيانت دی)

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ هم کور ته راغلی، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه ويل: يا رسولَ الله! آيا د جنګ دپاره آمادګي نيسې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ويل: نو زه به هم ستا د ملګرتيا دپاره ځان تيار کړم؟ رسول الله ﷺ ويل: هو ځان آماده کړه، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: د روم نيت دي دی؟ رسول الله ﷺ ويل: يا. ويل: ښايي د هوازن إراده دي وي؟ رسول الله ﷺ ويل يا، ويل نو د قريشو نيت دي کړی دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو.

ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! زموږ او د قريشو په منځ کي خو عهد دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا بکر! هغو عقد او عهد مات کړی غدر او خيانت يې وکړی او رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه امر کړی چي د سفر دپاره ځان آماده

کړي، همدارنګه يې د اصحاب کرامو نور مشران امر کړه چې د جنګ او سفر دپاره ځانونه آماده کړي خو دا يې هم ورته و ويل: چې حال به پټ ساتی او چا ته مه وایاست چې موږ چیري ځو فقط خلک د ځانو په برابرولو او آماده کولو امر کړی.

اوس نو د رسول الله ﷺ دغه امر په مدینه منوره کي نشرېږي چې د جنګ دپاره ځانونه تيار او آماده کړی، رسول الله ﷺ نور هم د مدينې منورې پر شا وخوا هغو نژدو قبيلو ته حال ولېږی چې ځانونه تيار کړی چې زما سره ووزی، خلک هم را ټولېږي او يو ځای کيږي څو د مدينې منورې ښار د خلکو ډک سو، رسول الله ﷺ امر وکړی چې د مدينې منورې تر ښار دباندي خېمې و دروی او د خلکو شمېر نور هم زياتېدی.

په عين وخت کي رسول الله ﷺ څو نفره مؤظف کړه چې د مدينې منورې ټولي عمومي لارې تر نظر لاندي ونيسی، کومي لارې چې د مدينې منورې څخه وزي يا ورته راځي پر هغو ټولو لارو يې مؤظف نفر کېښول، ويل: کوم څوک چې مدينې منورې ته راځي اجازه ورکوی چې راسي مګر هغه خلک چې د مدينې منورې څخه وزي مه يې پرېږدی چې ووزي، اوس نو پر مدينه منوره داسي حال دی لکه محاصره چې سوه او دا محاصره د دې دپاره وه چې قريشو ته د مسلمانانو د تيارۍ او آمادګۍ خَبَر وَ نه رسيږي، ټوله لارې بندي سوې، صحابهٔ کرام بېخبره او په حيرت کي دي چې رسول الله ﷺ د کوم ځای نيت او إراده لري هيچا ته هيڅ معلومات نسته.

صحابهٔ کرامو سعد بن مالک ﷺ چې د انصارو څخه ؤ او شاعر هم ؤ (دا هغه سعد بن مالک دی چې قصه مو د مخه درته کړې ده چې تر هجرت د مخه په مکه مکرمه کي و رسول الله ﷺ ته ورغلی او هغه ﷺ ورته و ويل: الشـآعر! او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډير خوشاله سو) صحابهٔ کرامو دغه سعد و رسول الله ﷺ ته د دې دپاره ور ولېږی که يې کوم معلومات ځني حاصل کړه، سعد ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او شعر وايي، په دغه شعر کي يې داسي بيتونه وه چې په هغو کي يې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه کول چې د کوم ځای نيت او إراده دي ده؟ او له دې سفره مقصد څه او څوک دی؟ خو رسول الله ﷺ د ده په جواب کي فقط تبسم وکړی او نور حال يې نه ورته و وايه، نو خلک په هغه بې خبري کي پاته سوه.

د مديني منورې د ښار او اطرافو څخه (۷۵۰۰) نفر و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه چي تر دغه وخته پوري په مسلمانانو کي دغه هغه تر ټولو لويه اجتماع او ټولنه وه، د اول وار دپاره (۷۵۰۰) مسلمانان د غزاء دپاره سره يو ځای کيږي.

په دغه وخت کي هلته په غطفان کي هغه د غطفان رئيس عُيينه بن حصن ته د اسلام حال لوړ او قوي ښکاره سو د ځان سره يې فکر وکړی ويل: که نور هم خپل اسلام او مسلمانېدل وځنډوم غنيمتونه مي د لاسه وزي نو را رهي سو چي مديني منورې ته ولاړسي او مسلمان سي، الٰهي تقدير دی دغه د مسلمانانو د تيارېدلو او آماده کېدلو په وخت کي مديني منورې ته را ورسېدی، عُيينه بن حصن د غطفان رئيس او سردار راغلی دی چي مسلمان سي او رسول الله ﷺ ته يې دا زېری هم ور سره را وړی دی چي د غطفان قبيله هم ټوله د ده سره مسلمانان سوه، رسول الله ﷺ د دوی په اسلام خوشاله سو.

په دغه وخت کي د بنو تميم د قبيلې يوه ډله هم مديني منورې ته راغله چي د دغي ډلي مشر اقرع بن حابس ؤ، أقرع بن حابس هم د عربو د مشرانو او سردارنو څخه يو مشر او سردار ؤ، دا ډله هم راغله چي رسول الله ﷺ ته د بنو تميم د اسلام او مسلمانېدلو خبر و وايي او دا زېری پر وکړي چي بنو تميم هم ټول په اسلام مشرف سوه، رسول الله ﷺ په دوی هم ډېر خوشاله سو مګر دغه راغلي نفر ټول سرداران او د قومو مشران دي اوس کوم لښکر نه دی ور سره چي په دغه اوسني وخت او د جنګ په حالت کي د مسلمانانو ملګرتيا وکړي بلکه راغلي کسان فقط د قبيلو مشران دي نور قوم يې نه دی ور سره.

په دغه وخت کي يوه بله واقعه پېښه سوه، هغه دا چي (حاطِب بن بَلتعه رضي الله عنه) چي د رسول الله ﷺ د اصحابو او د اهل بدر څخه هم ؤ يوه ښځه يې د يو څه مال په بدل کي مزدوره يا اجيره کړه او د دې په لاس يې يو ليک ورکړی چي دغه ليک به و قريشو ته رسوې، چي د هغه ليک په واسطه يې قريشو ته خبر ورکاوه چي رسول الله ﷺ غواړي چي پر تاسي حمله وکړي چي دغه کار ته په اوسنۍ اصطلاح عسکري خيانت ويل کيږي او ښځي ته يې دا هم و ويل: چي پر عمومي لار نه بلکه پر کچه لار

به ولاړه سې چې څوک نه سي در خبر، ښځي دغه لیک په خپلو کوڅیو یا د سر په ورېښتانو کي کښېښناوه او د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، ښځي وکولای سوای چي پر کچه لار د مدینې منورې څخه ووزي او تر هغو پیره دارانو چي پر عمومي لارو ناست وه تېره سي او د مکې مکرمې پر طرف په بېغمه زړه سره رهي سوه.

مګر رسول الله ﷺ ته د آسمانو د خالق له طرفه خبر راغلی چي حاطِب رضي الله عنه دغسي کړي دي، رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو څخه دوه یا درې نفره را وغوښتل (چي په دغه عدد کي اختلاف دی) دغه نفر علي بن أبي طالب، زبير بن العوام او مقداد رضي الله عنهم وه او ورته وې فرمایل: جبریل علیه السلام خبر راکړی چي حاطِب بن بَلتَعَه د یوې ښځي په لاس پر فلانۍ لار قریشو ته لیک لېږلی دی، لاریې هم ورو ښوول چي یوه کچه لار وه، نو ویل (روضة خاخ) ته چي د یو ځای نوم دی ژر رهي سی، دغه نفر هم په ډېره چابکي لکه غشي پر هغه لار ور رهي سوه واقعًا ښځه یې پر هغه لار پیدا کړه او پسي ور ورسېدل، دوی ورته ویل: ستا سره د قریشو دپاره یو لیک در سره دی هغه راکړه، ښځي ویل: زما سره لیک نسته، د ښځي غوټه یې وشنل شئ یې نه کړی پیدا، بیا یې ورته و ویل: ستا سره یو لیک دی هغه را وباسه، ښځه مطلق انکار کوي وایي: زما سره لیک نسته، علي رضي الله عنه ورته و ویل: په والله رسول الله ﷺ ته د جبریل علیه السلام له طرفه خلاف نه دي ویل سوي او هغه مورِ ته خلاف نه دي ویلي په والله یا به لیک را باسې یا دي لڅه وو (یعني: د بدن تلاښي دي کوو) ښځه پوه سوه چي خبره ښکاره سوې ده او نه مي پرېږدي نو ویل: مخان واړوی او مه را ته ګوری، دوی هم مخان واړول، ښځي د سر ورېښتان خلاص کړه دننه په ورېښتانو کي یې دغه لیک اېښی ؤ ځکه د هغه په ساتلو او پټولو کي یې ډېر کوښښ کاوه او لیک یې و علي رضي الله عنه ته ورکړی، حضرت علي رضي الله عنه او ملګرو یې هغه لیک و رسول الله ﷺ ته راوړی، لیک چي وکتل سو د حاطِب بن بلتعه له طرفه و قریشو ته لیکل سوی ؤ چي د رسول الله ﷺ د جنګ په إراده یې خبرول، رسول الله ﷺ حاطِب بن بلتعه رضي الله عنه را وغوښتی، هغه راوستل سو، رسول الله ﷺ هغه لیک ور ښکاره کړی او ویل: یا حاطِب دغه څه شي دی؟

دغه لیک د مسلمانانو سره ښکاره او واضحه حربي خیانت ؤ مګر حاطِب رضي الله عنه

وویل: یا رسولَ الله! ته پرما تلوار مه کوه په والله زه پر الله او رسول الله ایمان لرم. نه مرتد سوی یم او نه منافق یم زه یو سړئ وم چې په قریشو پوري منتی وم (یعني: قریش نه یم بلکه د دوی حلیف یا همسایه وم) د مدینې منورې مهاجر مسلمانان هلته په مکه مکرمه کې اهل او اقرباء لري خو هغه په خپل قوم کې دي او په هغو ساتل کیږي، مګر زما کورنۍ چې په مکه کې ده د ساتني او حفاظت دپاره قوم او اقرباء نه لري، نو ما دا خوښه و بلل چې د قریشو سره داسي یو احسان وکړم چې زما د دغې نېکۍ په سبب هغه زما کورنۍ را وساتي، نو ځکه مي دغه لیک و قریشو ته ولېږی.

مګر د حاطب ﷺ دغه فکر او دلیل صحي نه ؤ دئ غواړي چې خپل اهل او کورنۍ وساتي، نو قریشو ته خبر ورکوي چې هغه د جنګ دپاره تیار او آماده سي؟ او په مسلمانانو کې مرګ او وژنه وکړي، خپل اهل خلاصوي او په مقابل کې یې مسلمانان په قتل رسوي؟ دا ډېره لویه خطا او غلطه سودا ده، نو حضرت عُمر فاروق ﷺ توره پورته کړه ویل: یا رسولَ الله! اجازه راکړه چې غاړه یې ورپرې کړم دا منافق سوی دی، د خپلي کورنۍ د ساتني دپاره مسلمانان قرباني کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل: پرې یې ږده یا عمر!

« فَلَعَلَّ اللَّهَ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ » [الدارمي]

یعني: الله جل جلاله واهل بدر ته بخښنه کړې ده او دوی ته یې فرمایلي دي: هر څه چې مو زړه غواړي هغه کوی ما تاسي ته بخښنه کړې ده. د حضرت عمر فاروق ﷺ تر سترګو اوښکي راتوی سوې او ویل: الله او رسول الله ښه پوهیږي.

ورونو! دغه د حاطب ﷺ د دغي کوچنۍ قصې څخه ډېر شیان فهمول کېدلای سي او ډېر احکام په معلومیږي، که زه د هغو په تفصیل مشغوله سم اصلي مقصد پاته کیږي نو به په مختصر ډول څو لږو شیانو ته اشاره وکړم.

لومړئ: دا چې د رسول الله ﷺ تائید په الٰهي وحیو سره کېدی چې خپل رب عزوجل په دغه موضوع خبر کړی او ده ﷺ خپل اصحاب ولېږل چې ورسی په فلانۍ منطقه کې ښځه ده او لیک ور سره دی، دا څوک ؤ چې رسول الله ﷺ یې

د حاطب رضي الله عنه او د دغي ښځي په موضوع خبر کړی؟ دا وحيِ وې، نو دا معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ ټول کارونه تر پوهي او عبقريت د مخه د نبوت کارونه وه چي د الله جل جلاله له طرفه يې تائيد او تاکيد کېدی.

دوهم: و حاطب رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ دغه عتاب او سر زنش، او بيا د سورة الممتحنه اولني آياتونه د دغي موضوع په متعلق نازل سوه، دا ټول پر دې دلالت کوي چي يوه مسلمان ته که څه هم په هرحالت کي چي وي دا نه ده روا چي د الله جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او محبت وکړي، يا دا چي هغو ته د ورور ګلوی او مرستي لاس وروغځوي، سره د دې چي حاطب رضي الله عنه خپل عذر ووايه چي زه قريش نه يم او په مکه مکرمه کي داسي څوک هم نه لرم چي زما اهل او کورنۍ هلته را وساتي خو بيا هم دغه د ده پر دليل سربېره حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه د ده د وژلو اجازه وغوښتل او ويل: دا منافق سوی دی، يعني دغسي دلايل د قبلولو وړ نه دي.

ورونو! قرآن مجيد يوازي په سورةُ الممتحنه کي نه بلکه په نورو ډېرو صريحو آياتو سره ټول مسلمانان امر کړي دي چي ستاسي دوستي بايد يوازي د الله جل جلاله دپاره وي، د مسلمانانو ټول علاقات په هر حال کي بايد د اسلام د دين سره د اخلاص پر اساس قائم او ولاړ وي، که د يوه مسلمان ټول کارونه د الله او اسلام دپاره نه وي نو ته څنګه د هغه مسلمان څخه دا اميد او توقع کولای سې چي دئ دي د الله جل جلاله په لار کي خپل ځان او مال، خپل خواهشات او غوښتني قرباني کړي، حال دا چي هر مسلمان د اسلام دپاره د دغو ټولو شيانو په قرباني کولو سره مکلف دی، خو بد بختانه نن ورځ او په اوسني عصر کي موږ په ډېرو انسانانو کي دغه حالت وينو چي خپل ځانونه مسلمانان بولي، د لمنځو دپاره مسجدو ته ځي، چي ورته ګورې خوله يې د اذکارو او ورادو د ويلو څخه يوه لحظه نه فارغه کيږي، د تسپو دانو يې ټکهاري وي، په مجلسو کي يې د انبياء عليهم السلام او اصحاب کرامو يا د اولياء الله او پيرانو قصې يوه په بله پسې وي، مګر پر دغو ټولو سربېره د خلکو سره د ده علاقات د قوميت او وطنداری، د ژبي او د شخصي ګټو، د شهواتو او خواهشاتو پر اساس ولاړ وي او په دې يې هيڅ پروا نه کيږي چي د دغو علاقاتو په لار کي حق په باطل سره خرڅ کړي،

یا دا چې الهي دین یې د خپلو د نیوي خوارو خواهشاتو د پاره یو پوښ ګرځولی وي.
دغه کسان هغه منافقان دي چې د دوی په سبب مسلمانان په قسم قسم تفرقو او ضعف
اخته او مبتلا سوي دي، او دغه هغه کسان دي چې په هر وخت او هر زمان کې د
دوی په مرسته او کومک د اسلام دښمنان، د اسلام او مسلمانانو پر ضد را پورته کېږي
او د مسلمانانو د تباهۍ او بربادۍ سبب ګرځي.

دریم: دا د اهل بدر درجه ده چې دغه صحابي یې د هغه وژلو څخه خلاص کړی
چې د منافق په نامه سره به وژل کېدلای، که د دغه صحابي سره هغه د بدر د اشتراک او
ګډون درجه نه وای ور سره، د دغه عسکري خیانت په سبب به اعدام سوی وای، مګر
څرنګه چې دئ د اهل بدر څخه ؤ د فضیلت او درجې خاوند ؤ معاف کړل سو.

په دغه موضوع کې موږ ته دغه لار ښوونه هم وسوه: که د یوه صاحبُ الفضل یا
یوه عالم څخه یو وخت یوه خطا پېښه سي د هغه سره باید داسې معامله و نه سي لکه د
نورو عامو خلکو سره چې کېږي، د هغه صاحب الفضل، فضیلت، درجه او مقام باید
هېر نه سي، دغه درس او ښوونه رسول الله ﷺ موږ ته را کوي او رایې کړه: که یو
شریف، یو محترم، یو عالم، یو کریم سړئ په یوه غلطي کې ولوېږي، باید د نورو خلکو
پر قسم معامله ور سره و نه سي لکه رسول الله ﷺ چې د دغه حاطب رضي الله عنه خطا یا ګناه د
هغه فضیلت په سبب چې ده په بدر کې حاصل کړی ؤ ور معاف کړه.

په دغه قسم سره الله جل جلاله قریش په بېخبري کې پرېښوول، د مسلمانانو د تیارۍ او
آمادګۍ خبر پټ وساتل سو او قریشو ته هیڅ حال و نه رسېدی.

اسلامي لښکر
د مکې مکرمې طرف ته حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د روژې د میاشتي لس ورځې تیري سوي وې چې رسول
الله ﷺ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی او پر مدینه
منوره یې ابو ذر الغفاري رضي الله عنه آمر پرېښاوه، اسلامي لښکر ډېر لږ لار تللی ؤ وې لیدل
چې د ها خوا یو لښکر را رهي دی، پسله معلوماتو دا معلومه سوه چې هغه د بنو سُلَیم

قبيله ده چي مسلمانان سوي دي او د مديني منورې پر طرف ور رهي دي چي ټوله زر نفره او پر آسانوِ سپاره وه، يو نفر هم پياده پکښي نسته بلکه د اوښ سپور لا نه دی ور سره، زر نفره د آس سپاره دي چي په عربي کي (فارِس) ورته وايي او جمعه يې فُرسان ده، ټوله هم په زغرو او اسلحه پټ دي دغه لښکر راغلی او مسلمانان سوي دي، رسول الله ﷺ ډير په خوشاله سو ځکه د مسلمانانو ټول لښکر چي (۷۵۰۰) نفره دي زر نفره د آس سپاره نه لري او دغه نوي مسلمانان چي را رهي دي زر نفره دي او ټول د آس سپاره دی نو خود رسول الله ﷺ ډير زيات په خوشاله سو، کله چي دوی را ورسېدل او د خپل اسلام اعلان يې وکړی عُيينه بن حِصن هغه د غطفان رئيس خو هم د مسلمانانو د لښکره سره ملګری ؤ هغه خواشينی سو ځکه قَدر او عزت بنو سُلَيم ځني يووړل، ده د ځان سره فکر کاوه که ما د غطفان نفر را سره راوستلي وای دغه شرف او عزت به زما وای، نو يې په بې معنٰی خبرو شروع وکړه وايي: دا هم فُرسان دي؟ دا خلک په جنګ نه پوهيږي، د بني سُلَيم مشر او رئيس پر را رغ کړه ويل: که دي خوښه وي سره معلومه به يې کړو، تر دښمن د مخه به اول ستا سره جنګ وکړو، سبحان الله! دا هم مسلمانان هغه نور هم مسلمانان! راغلي دي چي اسلام اعلان کړي او اوس په خپل منځ کي سيالي او لويي سره کوي؟

خرنګه چي دوی نوي مسلمانان سوي وه هغه واقعي اسلام تر اوسه د دوی په زړو کي ځای نه ؤ نيولی، زړونه يې تر اوسه هغه د جاهليت په ناروغۍ اخته وه نو د دوی په منځ کي بد ويل سره شروع سوه، دا خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، هغه ﷺ راغلی او دوی يې د بد ويلو څخه منعه کړه وې فرمايل: دغه خلک دي چپه خوله سي، مګر عُيينه بن حصن بيا هم خواشينی دی چي دا څنګه کارپېښ سو؟

څه وخت وروسته بله قبيله را رهي ده او د مسلمانانو سره يو ځای نه ده، اوس نو د دغو قبيلو په يو ځای کېدلو سره د مسلمانانو د لښکر شمېر او عدد لس زره نفره سو، خو عُيينه ډير خواشينی دی چي د ده قوم نسته او شرف يې د لاسه و وتی نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! والله موږ نه وو خبر چي تا د جنګ دپاره د وتلو اراده درلودل قسم په الله که موږ خبر وای موږ به هم د لښکره سره راغلي وای،

رسول الله ﷺ و فرمايل: صحي ده خير دي وي څه نه ده پېښه، مګر د عُيينه څخه شرف او عزت بل چا يو وړی، اوس نو عُيينه د مسلمانانو سره په مات زړه رهي دی چي بيا به د ده کارونه د حُنين يا د طائف په جنګ کي و وينو.

رسول الله ﷺ خپل لښکر پر پنځه حصې تقسيم کړی، مقدمه، قلب، مؤخره، ميمنه او ميسره، چي د لښکر مقدمه دوه سوه نفره د آس سپاره وه او تر ټول لښکر د مخه رهي وه چي د لښکر دپاره يې معلومات، رهنمايي او لار ښوونه کول، د دغې مقدمې مشر او قومندان خالد بن وليد ﷺ ؤ.

د مسلمانانو په لښکر کي بېله مشرانو څخه د اصحاب کرامو بل څوک نه دي خبر چي د رسول الله ﷺ قصد او إراده دکوم ځای ده، رسول الله ﷺ امر وکړی چي د هوازن پر طرف حرکت وکړی، اوس نو ټول لښکر وايي: چي موږ هوازن ته ځو، خير لښکر د هوازن پر طرف رهي دی څو نژدې و طائف ته ورسېدل.

مسلمانانو به د معلوماتو او استخباراتو دپاره مخ ته نفر لېږل هغو نفرو دا حال معلوم کړی چي د هوازن قبيله ځانونه آماده کوي چي پر مسلمانانو حمله وکړي، خو په خپله د هوازن قبيلې بيا هم شا وخوا نفر لېږل چي د مسلمانانو د حال معلومات ولري.

د مسلمانانو د لښکر د مقدمې نفرو چي قومندان يې خالد بن وليد ﷺ ؤ د ليري يو نفر وليدی چي رهي دی، خالد ﷺ نفر پسي ولېږل چي ور سی دغه نفر راولی، نفر پسي رهي سوه هغه سړئ يې ونيوی او را يې وستی، خالد ﷺ په خپله تحقيقات او پوښتني ځني کوي ويل: سړيه دکوم ځای يې؟ هغه ويل: د بني غِفار يم، حال دا چي سړئ د هوازن دی درواغ يې و ويل، ويل: د بني غِفار يم، خالد ﷺ ته بيا د بني غِفار ټول ښاخونه ورمعلوم وه، نو ويل: په بني غِفار کي دکومه ښاخه يا ېښې څخه يې؟ سړئ نور نه پوهېدی چي جواب ورکړي، خالد ﷺ ورته و ويل: د بني غِفار په کوم ځای کي اوسېږې؟ سړئ بيا هم نه پوهيږي چي څه و وايي، خالد ﷺ توره پر پورته کړه ويل: درواغ خو دي معلوم سوه يا رشتيا و وايه يا دې وژنم دکوم ځای يې؟ سړي ويل: د هوازن يم، خالد ﷺ چي د سړي پر سر يې توره نيولې وه ويل: د څه شي دپاره دلته راغلی وې؟ سړي ويل: د هوازن جاسوس يم و هغو ته مي خبرونه وروړل.

خالد رضي الله عنه دغه نفر و رسول اللهﷺ ته ور وستی او ویل: یا رسول الله! د هوازن جاسوس مو نیولی دی، اوس نو رسول اللهﷺ نور تحقیقات په خپله ځني کوي ویل هوازن څه کول؟ سړي ویل: ستا د جنګ دپاره یې ځانونه تیارول او آماده کول. رسول اللهﷺ و فرمایل: د دغه کار دپاره چا تشویق کړ؟ او د دې کار مشر څوک دی؟ سړي ویل مالک بن عوف.

دغه مالک بن عوف د حنین په غزاء کي مهم شخص او سړئ دی په یاد یې ولری.

رسول اللهﷺ د دغه جنګ دپاره د دوی د آمادګۍ او ترتیباتو مفصل معلومات ځني کوي او بیا یې و فرمایل: چي سعد او هلال څه کول؟ چي دغه دوه نفره هم د هوازن د مشرانو څخه وه، جاسوس وویل: هغو د مالک بن عوف غوښتنه نه کړه قبوله.

رسول اللهﷺ امر وکړی چي دغه جاسوس بندي کړی، کله چي مسلمانان په دغه حال خبر سوه چي د هوازن جاسوس یې نیولی دی او رسول اللهﷺ تحقیقات ځني وکړه او بیا یې بندي کړی د مسلمانانو ښه یقین سو چي زموږ جنګ د هوازن د قبیلې سره دی ځکه که د هوازن سره جنګ نه وای دغه جاسوس به یې ایله کړی وای، دغه جاسوس ته یې أمان هم ورکړی او بندي یې هم کړی نو یقیناً زموږ جنګ د هوازن د قبیلې سره دی.

مګر رسول اللهﷺ د دې دپاره د دغه جاسوس په بندي کولو امر وکړی چي دغه مسئله ښه نا معلومه سي چي د مسلمانانو جنګ د چا سره دی، کله چي د مسلمانانو لښکر د هوازن و طرف ته ښه ور نژدې سو رسول اللهﷺ امر وکړی چي مخ پر مکه مکرمه را وګرځی، اوس خلک په حیرت کي سوه چي د رسول اللهﷺ نظر ولي تغیر وکړی؟ خلک نه پوهیږي چي زموږ د لښکر مقصد څه او کوم ځای دی؟ دا د رسول اللهﷺ هغه کوښښ ؤ چي حال پټ وساتل سي او قریش په بې خبري کي پاته سي.

مخ کي خو رسول اللهﷺ لښکر پر پنځو حصو وېشلی ؤ اوس چي مخ پر مکه مکرمه رهي سوه دلته یې بیا هره حصه و قبیلو ته و وېشل، د لښکر په هره حصه کي یې هغه خپله قبیله سره یو ځای کړه، د دې تقسیم څخه بیا مقصد دا ؤ چي د هري قبیلې خلک یو د بله سره پېژني نو په جنګ کي یو د بل له شرمه نه تښتي ځکه هره قبیله چي

سره يو ځای وي د شرم او بد نامی. د بيري نه تښتي او که وتښتي و مغې قبيلې ته پېغور ورکول کيږي، دا نو د لښکر دوهم تقسيم ؤ. کله چي د مسلمانانو لښکر مکې مکرمې ته نژدې سو رسول الله ﷺ بل دريېم تقسيم وکړی، هغه مقدمه چي دوه سوه نفره وه هغه يې زر نفره کړه چي ټول د آس سپاره او د بني سُلَيم قبيله وه، دا هغه قبيله وه چي د مدينې منورې پر لار زر نفره د آسانو سپاره د رسول الله ﷺ سره يو ځای سوي وه دغه قبيله يې د لښکر مقدمه وګرځول او قومندان يې خالد بن وليد ﷺ ؤ.

د لښکر د نورو حصو قومندانان زبير بن العوام، ابو عبيده عامر بن الجراح، سعد بن عباده ﷺ وه چي د سعد بن عُباده ﷺ ډله مهاجرين او انصار وه، اوس د مسلمانانو لښکر و مکې مکرمې ته نژدې سو، خود مکې مکرمې اوسېدونکي او قريش په هيڅ نه دي خبر حال دا چي د مسلمانانو د لښکر او د مکې مکرمې په منځ کي ډيره لږ لار پاته ده.

د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده اوس مکې مکرمې ته راسه.

په دغه وخت کي د مکې مکرمې څخه يو سړئ د خپلي کورنيه سره د هجرت په نيت را ووتی غواړي چي مدينې منورې ته مهاجر ولاړ سي او په هيڅ حال نه دی خبر چي د مسلمانانو لښکر دلته نژدې راغلی دی، دغه مهاجر سړئ څوک ؤ؟

دا عبّاس بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، مسلمان سوی دی او په زړه کي يې اسلام ځای نيولی دی (يا دا چي دغه اوس يې خپل اسلام اظهار او ښکاره کړی) نو اوس غواړي چي هجرت وکړي يو څه لار چي ولاړی که ګوري د مسلمانانو لښکر په مخه ورغلی، لښکر ته ور داخل سو او رسول الله ﷺ ته ورغلی په شهادتينو يې اقرار وکړی، رسول الله ﷺ ډير زيات په خوشاله سو، عبّاس ﷺ هغه آخرنئ مهاجر دی پسله عبّاس ﷺ څخه بيا بل چا د مکې مکرمې څخه هجرت نه دی کړی ځکه د ده تر هجرت وروسته مکه مکر مه فتحه سوه او د مکې مکرمې تر فتحې وروسته بيا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، رسول الله ﷺ فرمايي: «لَاهِجرَةَ بَعدَ الفتح» يعني: د مکې مکرمې تر فتحې وروسته بيا د مکې مکرمې څخه هجرت نسته، ځکه مکه مکرمه هم د اسلام ښار سو، البته د نورو کفري ملکو څخه د اسلام و ملک ته د خپلو شرايطو سره برابر هجرت سته، اجر او ثواب هم لري، بلکه په ځينو حالاتو کي هجرت کول لازم دي.

نو عبّاس رضي الله عنه هغه آخرنۍ نفر دی چي هجرت یې وکړی او د الله جل جلاله إراده داسي وه چي دیٔ رضي الله عنه هم د هجرت په صفت مکرم او مشرف کړي، بیا چي رسول اللهﷺ څه نور هم مکې مکرمې ته نژدې سو د رسول اللهﷺ د اکا زوی ابوسفیان بن الحارث او د عمه زوی عبدالله بن أبي أمیه و لښکر ته ورغله خو رسول اللهﷺ له دویه څخه مخ واړاوه ځکه دغه دوو نفرو و رسول اللهﷺ ته ډیر آزار ورکړی ؤ او په اشعارو کي یې د دهﷺ ډیر ذم ویلی ؤ چي دغه بیا په خپله ډیره اوږده قصه ده.

دحیات الصحابه د نشر سوي سلسلي په شپږمه فیته کي یې واوری.

رسول اللهﷺ نور هم د لښکره سره مخ پرمکه مکرمه رهي دی او دا خو درته معلومه ده چي میاشت د روژې ده نو د رسول اللهﷺ او د لښکر روژه هم ده څو (کُدید) ته ورسېدل کدید یو اوبه وې چي د عسفان او قُدید په منځ کي وې، دلته رسول اللهﷺ او خلکو روژې ماتي کړې او له دغه ځایه څخه یې بیا حرکت وکړی څو د شپې یې په وادي فاطمه کي واړول چي هغه وخت (مر الظهران) ورته ویل کېده، دلته رسول اللهﷺ ټول لښکر امر کړی چي اورونه بل کړی، لس زره نفره لښکر دی او ټولو اورونه بل کړه چي تقریباً لس زره ځایه اورونه بل سوه، په دغه شپه د پیره دارانو مشرتوب د حضرت عمر رضي الله عنه پرغاړه ؤ.

(د مسلمانانو لښکر دلته پرېږده چي اورونه بلوي)

حضرت عبّاس رضي الله عنه چي د مسلمانانو په لښکرکي دی فکر وهي او د ځانه سره وایي: که دغه لښکر په زور او جنګ مکې مکرمې ته داخل سي ټول قریش تباه کیږي، د قریشو یو نفر هم ژوندیٔ نه پاته کیږي ځکه د قریشو شمېر اصلاً هم لږ دی، هو، دوی د عربو اشراف او مشران وه خو شمېر یې لږ ؤ او که اوس دغه لښکر په جنګ او وژنه مکې مکرمې ته ننوزي نو د قریشو قبیله ختمیږي او څوک یې نه پاته کیږي، عبّاس رضي الله عنه دا ښه وبلل چي د قریشو څخه وغواړي چي ېله جنګه تسلیم سي او داسي کار و نه کړي چي دغه لښکر په زور او جنګ مکې مکرمې داخل سي.

عبّاس رضي الله عنه په دغه شپه د رسول اللهﷺ پر غاتره سپور سو او د لښکره څخه د مکې مکرمې پر طرف ورووتی غواړي چي په دغه منطقه کي یو څوک و وینې او ابوسفیان

ته یې ور ولیږي چې بیله جنګه تسلیم سه په والله د دغه لښکر په مقابل کې هیڅ قوت او طاقت نه لرې، دا خو دلته حضرت عباس رضي الله عنه د لښکره څخه ورووتی.

هلته په مکه مکرمه کې ابوسفیان او د قریشو نور مشران سره ناست دي خبري او مشورې سره کوي، هغه نور ورته وایي: یا اباسفیان! په دغه اوس ورځو کې د مدینې منورې له طرفه هیڅ حال نه لرو او څوک هم له هغه طرفه نه راځي چې پوښتنه ځني وکړو، خبرونه او معلومات قطعه دي او دا عجبه ده پخوا به همېشه له هغه ځایه نفر راتله او حال به یې راوړی خو اوس بېخبره پاته یو او دا بېره سته چې مسلمانانو زموږ د حملې نیت کړی وي او زموږ په بېخبرۍ کې حمله را باندې وکړي، نو ته مدینې منورې ته ولاړ سه او د محمّد ﷺ سره خبري وکړه، خو ستا اصلي مقصد به دا وي چې هلته معلومات وکړه که محمّد ﷺ ته لوی او قوي لښکر را ټول سوی ؤ نو مکه ور تسلیم کړه ځکه موږ نه غواړو چې مسلمانان په جنګ او زور مکې ته را داخل سي، که بیا چیري کوچنۍ او ضعیفه لښکر ورته را ټول سوی ؤ بیرته راسه او جنګ ور سره کوو.

سبحان الله! کافر قریش تر اوسه پر جنګ ټینګ دي او د جنګ خبري کوي.

ابوسفیان ته د نورو مشرانو له طرفه دغه وظیفه ورکول سوه مګر ابوسفیان غواړي چې د دغه سفره څخه ځان خلاص کړي ځکه یو وار د مخه تللی ؤ او بې فایدې بیرته راغلی اوس نه غواړي چې بیا ولاړ سي، نو په دغه شپه د مکې مکرمې څخه را ووتی، حکیم بن حزام چې د قریشو بل مشر دی دا هم ور سره ملګری دی د مدینې منورې پر لار ګوري چې ممکن له هغه طرفه یو څوک راسي او دئ معلومات ځني وکړي چې په مدینه منوره کې څه حال ؤ؟ ابوسفیان د مدینې منورې پر لار یو څه نور هم مخ ته ولاړي چې ښایي یو څوک را رهي وي، که ګوري اورونه بل دي، دومره اورونه بل وه چې مځکه یې ټوله نیولې وه ځکه د مسلمانانو د هري خېمې مخ ته اور بل ؤ، ده چې ورته وکتل پوه سو چې دا ډیر لوی لښکر دی، خپل ملګري حکیم بن حزام ته یې وویل: دا څوک دي؟ دا د چا لښکر دی؟ په والله د دې لښکر د جنګ طاقت هیڅوک نه لري، واقعاً هم په هغه وختو او په جزیرةُ العرب کې لس زره نفریزه لښکر لوی لښکر ؤ، ابوسفیان د حکیم بن حزام سره د دغه لښکر د ډېروالي په باره کې خبري کوي.

په دغه وخت کي يو بل دريم نفر هم د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، چي هغه بُديل بن ورقاء د خزاعه د قبيلې مشر او رئيس ؤ، هغه خزاعه چي د بنو بکر قبيلې د قريشو په ملګرتيا درويشت نفره ور وژلي وه او هغه جنګ د حديبيې د صلحې د ماتېدلو او د مکې مکرمې د فتحې سبب وګرځېدی، دغه بُديل هم را وتلی دی، دئ بيا ولي را وتلی دی؟ ځکه دئ پوهېدی چي رسول الله ﷺ د لښکره سره راځي نو دئ به همېشه په انتظار ؤ او تر مکې مکرمې دباندي به د معلوماتو دپاره ور وتی چي آيا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لښکر را رسېدلی دی که يا؟

نو بديل بن ورقاء د مسلمانانو د لښکر د راتګ د معلوماتو دپاره را وتلی دی، ابوسفيان او حکيم بن حزام را وتلي دي ګوري چي د مدينې منورې له طرفه ير خوک راسي او دوی د حالاتو معلومات او پوښتني ځني وکړي او عبّاس بن عبدالمطلب ﷺ بيا د مسلمانانو د لښکره څخه را وتلی دی په يو چا پسي ګرځي چي ابوسفيان ته يې ور وليږي چي ېبله جنګه تسليم سه، دغه څلور نفره په دغه شپه کي تر مکې مکرمې دباندي راوتلي دي چي هر يو يې جلا جلا مقصد لري.

اول بُديل بن ورقاء د ابوسفيان سره مخامخ او يو ځای سو، ابوسفيان پوښتنه ځني وکړه چي دا څوک دي؟ بُديل ويل نه يم خبر، بديل پوهېږي چي دا د مسلمانانو لښکر دی مګر ابوسفيان ته منکره سو غواړي چي قريش نه سي پوه او بېخبره پاته وي او د دې دپاره چي د ابوسفيان فکر واړوي ويل: ښايي دا خزاعه زما قبيله وي او ستا سره يې د جنګ إراده وي ځکه تاسي د دوی نفر ور و وژل، ابوسفيان هوښيار ؤ ويل: يا بُديل! خزاعه تر دغه لږ دي، خزاعه دومره لښکر نه لري، بُديل ﷺ و ويل: ښايي هوازن وي، ابوسفيان ويل: يا، هوازن هم نه دي هغه هم دومره لښکر نه لري، دوی په دغه خبرو کي وه چي عبّاس ﷺ د دوی خبري واورېدې.

عبّاس ﷺ وايي: زه د رسول الله ﷺ پر غاتره سپور وم چي د ابوسفيان خبري مي واورېدې چي ويل: ما هيڅکله دومره اورونه او دومره لښکر نه دی ليدلی او بُديل ورته ويل: دا خزاعه دي ستا د جنګ دپاره راغلي دي، ابوسفيان ويل: خزاعه تر دې لږ دي، عبّاس ﷺ وايي: ما د ابوسفيان آواز وپېژندی نو مي ورته و ويل: يا ابا حنظله!

هغه ویل: څوک یې؟ ابا الفضل یې؟ ما ویل هو. ویل دا څه خبر دی او دا څوک دي؟ عبّاس رضی الله عنه ویل: دا رسول الله ﷺ دی ټول عرب یې ستا د جنګ دپاره را وستلي دي تسلیم سه، که مکې مکرمې ته په زور داخل سو والله دا به د ابد دپاره د قریشو هلاک وي، قریش نېست او نا بود کیږي، رشتیا هم ابوسفیان چي دا حال او لښکر ولیدی پوه سو چي هیڅ مي په وسه نه ده پوره.

ابوسفیان ویل: اوس حل او چاره څه ده ستا په فکر او نظر زه باید څه وکړم؟ عبّاس رضی الله عنه ورته و ویل: په والله که د مسلمانانو لاس ته ورغلې سر دي درپرې کوي نو زما سره پر دغه غاتره سپور سه چي رسول الله ﷺ ته دي ور ولم او د هغه څخه ستا دپاره امان وغواړم او مکه بیله جنګه ور تسلیم کړه چي مسلمانان مکې مکرمې ته بېله جنګه داخل سي او څوک و نه وژل سي، ابوسفیان چي بیري اخیستی ؤ ویل: اوس زما سر د دوی په کار دی او دوی د جنګ دپاره راغلي دي که ما و ویني وژني مي زه څنګه درسره ولاړ سم؟ ابوسفیان بیرېږي وایي: اوس خو صلحه پای ته ورسېده او دا لښکر د جنګ دپاره راغلی دی که زه هلته ورسم او هر چا ولیدم وژني مي، خو عبّاس رضی الله عنه ورته و ویل: ته مه بېرېږه زه امان درکوم زما سره راځه.

ابوسفیان یې د رسول الله ﷺ پر غاتره یا قچره تر شا ور سره سپور کړی او د مسلمانانو د لښکر پر طرف ور رهي سوه غواړي چي رسول الله ﷺ ته ورسي او هغه دوه نفره (یعني: بدیل بن ورقاء او حکیم بن حزام) مکې مکرمې ته ولاړل، اوس عبّاس رضی الله عنه او ابوسفیان لښکر ته را ورسېدل، لکه مخ کي چي مو درته ویلي وه د لښکر د پیره دارانو او امنیت مشر او قومندان حضرت عمرفاروق رضی الله عنه ؤ، کله چي عبّاس رضی الله عنه او ابوسفیان لښکر ته را ورسېدل هر پیره دار چي به دوی ولیدل و به یې ویل: د رسول الله ﷺ اکا او د رسول الله ﷺ پر غاتره! پرې یې ږدی اجازه ورکړی، پیره داران د شا و نفر ته نه ګوري او نه ورته متوجه کیږي چي دغه بل نفر څوک دی، خو حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه ته ور ورسېدل هغه ویل: دا څوک دي او ورته را ولاړسو، کله چي یې ابوسفیان ولیدی په لوړ آواز یې و ویل: ابوسفیان د الله دښمن؟ الله لره دي حمد وي چي بېله عهده او امانه یې په لاس را کړې، یعني: اوس صلحه نسته او ته په لاس

راغلې، عمر رضي الله عنه توره پورته کړه غوښتل چې ابوسفيان و وژني، مګر عبّاس رضي الله عنه پر رغ کړه ويل: يا عمر! دئ زما په جوار کې دی، حضرت عمر رضي الله عنه وويل: دا د کفارو شر دی ده لره جوار نسته، حضرت عبّاس رضي الله عنه بيا و ويل: دئ زما په جوار کې دی. عمر رضي الله عنه غوښتل چې وې وژني مګر عبّاس رضي الله عنه جوار ورکړی دی نه پوهيږي چې اوس څه وکړي، نو حضرت عمر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د خېمې پر طرف په چابکې ور رهي سواو ځغلې، دلته عبّاس رضي الله عنه پوه سو: که عمر رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د ابوسفيان د وژلو اجازه يې ځنې واخيستل نو يې وژني، ځکه ورته و به وايي: يا رسولَ الله! ابوسفيان مو ونيوی د وژلو اجازه يې راکوې؟ او که ورغلی ښايي اجازه هم ځني واخلې، عبّاس رضي الله عنه وايي: ما هم د رسول الله ﷺ د خېمې طرف ته غاتره ورچابکه کړه.

هغه يو پر پښو ورځغلې او بل بيا غاتره پسې ځغلوي، مګر عمر رضي الله عنه اول د رسول الله ﷺ خېمې ته ور ننوتی او ويل: يا رسولَ الله! الله جل جلاله ابوسفيان بېله عهده او ذمې په لاس را کړی، عبّاس رضي الله عنه وايي زه هم د غاترې څخه ور وغورځېدم او خېمې ته ورننوتم او ما ويل: يا رسولَ الله! ما جوار ورکړی دی، عبّاس رضي الله عنه وايي: ما د رسول الله ﷺ تر زنه لاس ورلاندې کړی (لکه څوک چې چا ته زاري کوي) او ورته و مې ويل: نن شپه به د ابوسفيان سره بېله ما بل څوک خبري نه کوي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا عبّاس! ابوسفيان ستا خېمې ته در سره بوزه او سهار يې ما ته راوله، عبّاس رضي الله عنه وايي: ابوسفيان ما را سره بوتلی او په سهار کې مې رسول الله ﷺ ته ور وستی، کله چې رسول الله ﷺ وليدی نو يې ورته و ويل: يا اباسفيان! آيا د دې وخت نه دی راغلی چې دا شاهدي آداء کړې: لا إله إلا الله؟ ابوسفيان ويل: خومره حليم او کريم يې او خومره د صلهٔ رحمي خاوند يې! که چيري بېله يوه الله نور آلهه وای مورِ ته به يې نن فايده را رسولې وای، نو بېله دغه يوه الله نور آلهه نسته، رسول الله ﷺ ورته و ويل: آيا د دې وخت نه دی راغلی چې شاهدي آداء کې چې زه رسول الله يم؟ ابوسفيان ويل: په دغه باره کې مې تر اوسه په زړه کې يو شئ سته، يعني: تر اوسه په دې کې شکمن يم چې ته رسول الله يې.

دلته عبّاس رضي الله عنه ورته و ويل: يا اباسفيان! مسلمان سه او د مخه تردې چې سر دي

پرې سي شاهدي آداء کړه چي {لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله} او په والله که مسلمانان په زور مکې مکرمې ته داخل سوه دا به تر ابده د قریشو ذلت وي، اسلام غالبه او ښکاره سو او ته تر اوسه په شک کي یې، نو ابوسفیان مسلمان سو مګر په خوله او ویې ویل: {أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله}.

دا خویې په خوله وویل، مګر په زړه کي یې تصدیق نه ؤ، چي په دې به بیا په وروسته کي پوه سو.

ابوسفیان و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! آیا د مکې مکرمې خلکو ته امان ورکوې؟ دلته بیا عبّاس رضی الله عنه مداخله وکړه او ویل: یا رسولَ الله! ابوسفیان داسي سړئ دی چي فخر یې خوښ دی داسي یو امتیاز ورکړه چي دئ په هغه سره فخر وکړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، هر څوک چي د ابوسفیان کورته ننوزي هغه په امان دی، ابوسفیان په دې امتیاز خوشاله سو مګر ویل: یا رسولَ الله! زما کور کوچنئ دی دومره نفر نه ځایوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: که څوک مسجد الحرام ته داخل سو هغه هم په امان دی، ابوسفیان ویل: دا هم کفایت نه کوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هر څوک چي په خپل کورکي کښیني او په ځان پسي دروازه وتړي هغه هم په امان دی، ابوسفیان ویل: هو دا عام او پراخه امان دی، اوس نو په مکه مکرمه کي لکه بندیز چي ولګېدی، ځکه د دې خبرو معنٰی دا ده: کله چي موږ مسلمانان مکې مکرمې ته داخل سو او هر څوک مو دباندي پر لارو ولیدل هغه لره امان نسته، امان چیري دی؟ د ابوسفیان په کورکي، په مسجدالحرام کي او هر څوک چي په خپل کورکي کښیني او دروازه په ځان پسي بنده کړي هغه په امان دی، مګر هر هغه څوک چي پر لارو او کوڅو ولیدل سي هغه وژل کیږي.

ابوسفیان په دې امان خوشاله سو او غواړي چي ولاړسي قریش خبر کړي، ابوسفیان مخ پر مکه مکرمه رهي سو عبّاس رضی الله عنه هم ور سره دی، خو رسول الله ﷺ و عبّاس رضی الله عنه ته ور بږ کړه هغه بیرته را وګرځېدی او ابوسفیان یوازي رهي سو، دلته رسول الله ﷺ عبّاس رضی الله عنه ته ځیني امرونه او لار ښووني وکړې، بیا نو عبّاس رضی الله عنه هم په ابوسفیان پسي رهي سو او هلته مکې مکرمې ته نژدې چي د دوو غرو په منځ کي

مکې مکرمې ته د ننوتلو لار تېره سوې وه (چې موږ تنګئ ورته وايو) دلته عباسؓ په ابوسفيان پسې ځان وررساوه او ږغ يې پر وکړی ويل: يا اباسفيان! و درېږه، ابوسفيان چې په خپل چرت کې ډوب ؤ او حواس يې بايللي وه ترشا يې وکتل او وبېرېدی.
ويل: غدرکوی يا بني هاشم؟ عبّاسؓ ويل: يا غواړم چې خبري در سره وکړم.
ابوسفيان ويل: نژدې ؤ چې زړه مي درېدلی وای و دي بېرولم خو يو څه په آرامه به دي را ته ويلي وای چې صبر وکه يو څه درته وايم، داسي په يوه وار دي ږغ را باندي وکړی چې، و درېږه، زه دي و بېرولم، عبّاسؓ ويل: والله ما ګمان نه کاوه چې ستا بېره دي دغي اندازې ته رسېدلې وي چې له ږغه هم بېرېږې، ابوسفيان ويل: ښه څه وايي؟ عبّاسؓ ويل: نه يم خبر فقط رسول اللهﷺ امر کړم چې د دغه دوو غرو په منځ کې دي پر دغه ځای و دروم.
دوی دالته و درېدل او هلته رسول اللهﷺ لښکر امر کړی چې حرکت وکړی، مګر هو د ابوسفيان مخ ته پر داسي قسم تېرسی چې خپل جنګي او عسکري قدرت ښکاره کړی، رسول اللهﷺ غواړي چې خپل لښکر او قواوي ابوسفيان ته وربښکاره کړي، اوس چې د سه شنبې د ورځي سهار دی او د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتي اووه لسمه ورځ ده رسول اللهﷺ او اسلامي لښکر د وادي فاطمې څخه چې مر الظهران ورته ويل کېده د مکې مکرمې طرف ته حرکت وکړی، د لښکر اوله ډله چې مقدمه وه هغه د بني سُلَيم قبيله ده چې زر نفره د آس سپاره او ټوله په اسلحه پټ دي د خالد بن وليدؓ په قومنداني دغه ځای ته چې عبّاسؓ او ابوسفيان دواړه په غره کې ناست دي را ورسېدل ابوسفيان دغه قبيله و نه پېژندل ويل يا عبّاس! دا څوک دي؟ عبّاسؓ ويل: دا بني سُلَيم دي، ابوسفيان ويل: زموږ او د بني سُلَيم يې سره څه زموږ او د هغو په منځ کې خو هيڅ اختلاف او مشکل نسته دوی ولې راغلي دي؟ بيا بله قبيله تېره سوه بيا بله قبيله خو هره قبيله چې تېرېږي ابوسفيان د عبّاسؓ څخه پوښتنه کوي چې دا څوک دي او هغه يې وربښيي، ابوسفيان د هري قبيلې سره وايي: زموږ او د دوی يې سره څه؟ رسول اللهﷺ ټولي قبيلې امر کړي وې کله چې د ابو سفيان پر برابري ورسي په لوړ آواز به درې تکبيره واياست، الله اکبر، الله اکبر، الله اکبر.

د دغو قبائلو په ليدلو سره د ابوسفيان زړه نور هم ولوېدی او پوښتنه به يې کول دا څوک دي؟ دا څوک دي؟ د عربو ډيري قبيلې سره يو ځای سوي وې چي هغه قبيلې: جُهَينه، غِفار، مُزَينه، سُلَيم، تميم، أسد او قيس څخه عبارت وې او بيا په آخر کي يوه مجموعه يا د لښکر يوه حصه تېرېدل چي دغه مجموعه تر ټوله لښکر منظمه او قوي وه، ټول په اسلحه داسي پټ وه چي بېله سترګو يې بل ځای نه معلومېدی (زرغونه ټولی) چي دا ټولی د مهاجرينو او انصارو څخه جوړه سوې وه او د دې ټولی قومندان په خپله رسول الله ﷺ ؤ، په دغه ځای کي په خپله رسول الله ﷺ د دغي ټولی مشرتوب کاوه، ابوسفيان چي دغه ټولی وليدل نو يې په تعجب سره و ويل: سبحان الله! يا عبّاس! دغه څوک دي؟ عبّاس ﷺ و ويل: تا نه و پېژندل؟ ويل: يا والله! نه يې پيژنم دا څوک دي؟

کله چي ابوسفيان د دغي ټولی حرکت او انظباط، عسکري او حربي قدرت وليدی چي په نورو ټولو قبائلو کي يې داسي انتظام، قوت او حرکت نه ؤ ليدلی، نو خود په ډير تعجب سره يې و ويل: يا عبّاس! دغه څوک دي؟ په والله هيڅوک د دغي ټولی مخ ته نه سي درېدلای او هيڅوک يې د جنګ او مقابلې طاقت نه لري.

عبّاس ﷺ و ويل: دا رسول الله ﷺ دی په مهاجرينو او انصارو کي.

ابوسفيان د دغه لښکرو په ليدلو سره عبّاس ﷺ ته و ويل: په والله ستا د وراره پاچهي ډيره لويه سوې ده، عبّاس ﷺ و ويل: يا اباسفيان! دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی، ابوسفيان و ويل: هو نبوت دی.

بيا نو رسول الله ﷺ و ابوسفيان ته د تللو اجازه ورکړه، ويل اوس نو مکې مکرمې ته ولاړ سه، د رسول الله ﷺ له دغه کاره مقصد دا ؤ چي ابوسفيان ټول لښکر د اسلحې او جنګي طاقته سره وويني ځکه که ابوسفيان دغه لښکر و نه ويني اسلحه او استعداد يې و نه ويني او مکې مکرمې ته ولاړ سي ممکن خپلي رأيي او نظر ته تغير ورکړي او بيا د جنګ إراده وکړي، حال دا چي رسول الله ﷺ جنګ او وژنه نه غوښتل دا يې خوښه وه چي مکه مکرمه بېله جنګه تسليم سي نو ځکه يې خپلي قواوي په ابوسفيان وليدلې او کله چي ابوسفيان دغه قوي لښکر وليدی هغه هم پوه

سو چې جنګ فايده نه لري مکه مکرمه بايد بېله ځنډه او بېله عذره تسليم کړم.

ابوسفيان مکې مکرمې ته داخل سو او هلته يې په لوړ آواز سره ناري کړه: يا معشر القريش! دغه محمّد ﷺ دی د دومره لښکره سره درته راغلی دی چې تاسي هيڅ مقاومت نه سی ور سره کولای، د قريشو مشران چې په هيڅ نه دي خبر پر را ټول سوه، ويل څه خبر دي را وړی دی؟ ابوسفيان ويل لښکر دی، ټولياني دي، قبيلې دي، تسليم سی چې سالم پاته سی.

هند بنت عُتبه چې د ابوسفيان ښځه وه هغه وبېرېدل چې ابوسفيان مکه مکرمه مسلمانانو ته تسليموي او دا کله راضي وه چې مکه مکرمه دي مسلمانانو ته تسليم سي ځکه دا هغه مسلمانان دي چې په بدر کي يې د دې ورور، پلار او اکا ور و وژل او اوس مکه ور تسليم سي، دا کار يې هيڅ نه ؤ خوښ او په قهر سوه، ابوسفيان يې تر رېږه ونيوی او پر نورو مشرانو يې ناري کړه: مکه مه ورتسليموی، خو ابوسفيان وايي: يا ور تسليم يې کړی والله تاسي ټوله وژني، هند چې ډېره په قهر او غضب کي وه ويل: ابوسفيان و وژنی دغه احمق، چاغ او پنډ وايي تسليم سی، دئ و وژنی دا ډير بد مشر دی، د دې پر ځای چې پر جنګ مو دلاوره کړي دئ مو په تسليمېدلو امر کوي؟

ابوسفيان و ويل: هوښيار اوسی چې د دې په خبرو مغروره نه سی والله ټول قريش وژني، ما په خپلو سترګو وليدل بني سُلَيم، تميم، خُزاعه، فلانی او فلانی قبيلې مي ټوله وليدې چې را رهي دي، والله که يې يوازي انصار او مهاجرين را وستل هيڅوک د هغو قوت او طاقت نه لري، قريشو ويل: چاره څه ده؟ ويل تسليم سی، ويل څنګه تسليم سو؟ ابوسفيان ويل: که څوک د ابوسفيان کور ته ننوتل په امان دي، قريشو ويل: خدای دي خوار که موږ ستا په کور کي ځايېږو؟ چې ستا په کور ننوزو، ابوسفيان ويل: که څوک مسجد الحرام ته ننوتل هغه هم په امان دي.

قريشو ويل: يا اباسفيان! په مسجد کي هم نه ځايېږو، ابوسفيان ويل: که چا د خپل کور دروازه په ځان پسي وتړل هغه هم په امان دي، قريشو ويل: هو دا عامه عفوه ده، نو ټوله مخ پر خپلو کورو رهي سوه، خپل اهل او اولادونه سره را ټولوي او په کورو ننوزي دروازې په ځانو پسي تړي، ويل: چې څوک مو دباندي او پر لارو و نه ليدل سي ځکه

وژل کیږي، اوس نو د مکې مکرمې اهل او اوسېدونکو د تسلیمېدلو نیت وکړی.

خو هلته د قریشو او مکې مکرمې ځینو بېباکه او مغروره خلکو دا إراده وکړه چې مور د مسلمانانو سره جنګیږو، نو ځیني اوباش او لچک خلک د عکرمه بن أبي جهل، صفوان بن امیه، سهیل بن عَمرو، حارث بن عبید الله، حارث بن هشام، عبدالله بن ربیعه او نورو مشرانو سره یو ځای سوه ویل: که قریش کامیابه سوه خو موږ د دوی سره یو او که قریش مغلوبه سوه هر څه چې بیا مسلمانانو غوښتل هغسي به ور سره وکړو، دغه خلک په خندمه کي سره یو ځای سوه او د مسلمانانو سره د جنګ کولو إراده لري، په دغه ډله کي د بنو بکر د قبیلې یو سړئ هم ؤ چې حماس بن قیس نومېدی، دغه سړي په خپل کور کي اسلحه سره برابرول او یو ځای کول، ښځي یې ورته وویل: دغه اسلحه د څه شي دپاره یو ځای کوې؟ ده ویل: د محمّد او د هغه د اصحابو د جنګ دپاره، ښځي یې ورته ویل: په والله د محمّد او د هغه د اصحابو مخ ته هیڅوک او هیڅ شئ نه سي دربېدلای، ده ویل: والله زما دا امید دی چې زه به د هغو څخه ځیني ستا نوکران کړم (یعني: بندیان به یې ونیسو او زموږ مریان به وي) دغه سړئ هم په هغه کسانو کي ؤ چې د مسلمانانو د جنګ دپاره د قریشو سره یو ځای سوي وه.

(په یاد یې ولری د دغه سړي چې نوم یې حماس دی پاته قصه به لږ وروسته درته بیان سي)

د دغه سرکښو قریشو د دغه کوچني لښکر غړي سره را ټول سوه او په هغه حصه کي ولاړ دي چې له هغه طرفه د خالد بن ولید ﷺ لښکر راځي، هلته بیا رسول الله ﷺ د مکې مکرمې پر څلورو اطرافو لښکر را رهي کړی، یعني: لښکر یې پرڅلورو حصو ووېشی چې مکې مکرمې ته د څلورو لارو څخه ور داخل سي، په هغه اول تقسیم کي چې لښکر پر پنځو حصو وېشل سوی ؤ هلته لښکر د جنګ دپاره تیار ؤ، که قریشو جنګ کولای لښکر د جنګ آمادګي درلودل، مګر اوس مکې مکرمې ته داخلېدل و هغه تقسیم ته ضرورت نه لري نو یې لښکر و څلورو حصو ته و وېشی چې د لښکر د هري حصې مشران او قومندانان دغه نفر وه: خالد بن ولید، زبیر بن العوام، ابو عبیده عامر بن الجراح او سعد بن عُباده ﷺ اجمعین، خو سعد بن عُباده ﷺ په هغه وخت کي چې د ابوسفیان مخ ته تېرېدی هغه ته یې ویلي وه: نن ورځ د قصابۍ ورځ ده،

نن ورځ د مکې مکرمې حُرمت حلالیږي، نن ورځ الله جل جلاله قریش ذلیله کړه.
(یعني دا چې په مکه مکرمه کې جنګ او وژنه حرام دي خو نن ورځ جائز او روا ګرځي)

دغه خبر و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، عثمان بن عفان او عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنهما و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! موږ بېرېږو چې سعد بن عباده رضي الله عنه به په قریشو کې قتل او وژنه وکړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: داسې نه ده لکه دئ چې وایي بلکه نن ورځ د رحمت او مهربانۍ ورځ ده، نن ورځ داسې ورځ ده چې کعبه شریفه پکښې معظمه کیږي *(ځکه د بتانو څخه خالي کېدل)* په نن ورځ کې الله جل جلاله قریش معززه کوي *(ځکه دا د قریشو عزت دی چې اسلام ته داخل سي)* بیا نو رسول الله ﷺ امر وکړی چې د سعد بن عُباده رضي الله عنه څخه دي بیرغ واخیستل سي، سعد رضي الله عنه له قومندانیه ایسته او معزول کړل سو.

مګر د دې دپاره چې په خپله سعد رضي الله عنه او انصار دغه د ده په ایسته کولو ناراضه نه سي نو یې بیرغ و قیس بن سعد بن عباده رضي الله عنه ته ورکړی چې د دغه سعد رضي الله عنه زوی ؤ، یعني: د پلار څخه واخیستل سو او زوی ته ورکول سو (دا د رسول الله ﷺ حکمت، پوهي او ښه تصرف ؤ چې د خپلو اصحاب کرامو سره یې څنګه معامله کول).

لښکر د څلورو طرفو څخه حرکت وکړی او ورته ویل سوي وه چې د خیف په منطقه کې به د جبل هند سره یو ځای کېږی چې دغه منطقه و مکې مکرمې ته نژدې وه.

او دا چې رسول الله ﷺ ولې دغه خِیف د مسلمانانو د لښکر د یو ځای کېدلو دپاره انتخاب کړی؟ په دې کې یو حکمت ؤ ځکه دا هغه ځای دی چې په پخوا کې د قریشو مشران په دغه ځای کې سره را ټول سوي وه او پر دې یې عهد او قسم کړی ؤ چې د همېش دپاره به د رسول الله ﷺ سره جنګیږو هیڅ وخت به نه تسلیمیږو او نه به صلحه ور سره کوو، خامخا به محمّد ﷺ وژنو، د قریشو دغه وعدې او قسمونه او هغه د مقاطعې او بندیز اتفاق په دغه خیف کې سوي وه او رسول الله ﷺ د دې دپاره په خیف کې واړول چې قریش هغه خپل عهد او قسمونه په هغه ځای کې مات کړي کوم چې دوی هَلَته دغه عهد او قسمونه سره کړي وه، رسول الله ﷺ د لښکر څلور سره حصې امر کړې چې ټولې د خیف په منطقه کې سره یو ځای سي.

او لښکر ته يو بل امر دا هم ؤ: چې نه به د چا سره جنګ کوی او نه به څوک وژنی
بېله هغو کسانو چې جنګ در سره کوي څکه چې مورِ جنګ او وژنه نه غواړو. بېله لسو
نفرو ښخه، دغه لس نفره چې مو هرچېرې پيدا کړه وژنی يې که څه هم د کعبې
شريفې په پوښو ځړېږي، په هر حال کې دغه لس نفره ووژنی، په دغو لسو نفرو کې شپږ
يې نارينه او څلور يې ښځې وې، چې نومونه يې په داسې ډول سره دي:
۱- عِکرمه بن أبي جهل، ۲- هَبّار بن الاسود، ۳- عبدالله بن سعد بن أبي سرح،
۴- مِقيَس بن صبابه الليثي، ۵- حُويرث بن نُقيد، ٦- عبدالله بن هلال.
دغه نفر نارينه وه او د نارينه وو په نومو کې هلته د سيرت په کتابو کې لږ اختلاف سته.
او ښځې يې: ۱- هند بنت عتبه چې د ابوسفيان ښځه وه، دا هم د اسلام ډېره
سرسخته دښمنه وه او دا هغه څوک ده چې د اُحُد په ورځ يې د سيد الشهداء سيدنا
حمزه رضي الله عنه سره هغه ظالمانه او ناوړه وضعيت وکړی.
۲- ساره، چې د عَمرو بن هشام آزاده سوې مينځه وه او دا هغه څوک ده چې د
حاطب رضي الله عنه ليک يې و قريشو ته وروړی او ونيول سوه.
۳، ۴ - فَرتَني او قرينه، چې دغه دوې مينځې وې او غزلې به يې ويلې (لکه زمورِ د
وطن مسلياني) خو په غزلو کې به يې همېشه د رسول الله ﷺ او مسلمانانو ذم او بد ويل.
عِکرمه، په دې سبب په دغو لسو کسانو کې شامل ؤ چې دئ او د ده پلار د اسلام
شديد او سر سخته دښمنان وه.
عبدالله بن سعد بن أبي سرح، هغه څوک دی چې مسلمان ؤ او د مسلمانانو سره په
مدينه منوره کې اوسېدی او وحې يې ليکلې، بيا مرتد سو او مکې مکرمې ته راغلی.
د مِقيَس بن صبابه، جُرم دا ؤ چې دئ کافر ؤ او ورور يې چې قيس بن صبابه
نومېدی مسلمان ؤ، دغه مسلمان قيس د اُحُد په ورځ په هغه بد حال کې چې په
مسلمانانو کې ګډ وډې پېښه سوه او يو له بله يې نه سره پيژندل د يوه بل مسلمان له
طرفه په خطا کې و وژل سو، نو دغه کافر ورور يې مِقيس بن صبابه مدينې منورې ته
ورغلی او ويل: زه مسلمان يم بيا يې د ورور ديت وغوښتی، ديت هم ورکول سو څکه
هغه مسلمان ورور يې د بل مسلمان له طرفه په خطا کې وژل سوی ؤ، پسله هغه چې

د ورور ديت يې واخيستی بيا په يوه فارغه وخت کې هغه د ورور قاتل ته ورغلی او هغه يې ووژی، يعني: ديت يې واخيستی او بيا يې غدر وکړی، تر هغه وروسته مرتد سواو مکې مکرمې ته ولاړی، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه مِقيَس هم بايد ووژل سي، که څه هم د کعبې شريفې په پوښو ځړېږي.

هَبار بن الاسود هغه څوک دی چې د رسول الله ﷺ لور زينب رضي الله عنها ته د دې د هجرت په ورځ په مخ کې ودرېدی او له اوښه څخه يې لاندې وغورځول او دا پر يوه ډبره ولوېده چې د دغه لوېدلو په سبب يې هغه د نس کوچنئ ولوېدی.

مقصد دا چې دغو لسو نفرو هر يوه داسې يو خاص او لوی جُرم درلودی چې د بخښنې وړ او لائق نه وه. د دغو اوامرو تر اورېدلو وروسته د مسلمانانو د لښکر څلورو حصو د مکې مکرمې د ښار پر طرف حرکت وکړی.

د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل

هلته په مکه مکرمه کې د ابوبکر الصِّدِيق رضي الله عنه پلار ابو قحافه رضي الله عنه چې په سترګو هم معذوره ؤ څه يې نه ليدل د کوره ليرې را وتلی دی او پر يوه غره د خپلې کوچنۍ لمسۍ سره ولاړ دی چې حالات ويني، څرنګه چې ابو قحافه رضي الله عنه په خپله په سترګو څه نه ليدل نو به يې د دغې نجلۍ څخه پوښتنې کولې چې څه شی وينې؟ هغې ويل: يوه لويه سياهي معلومېږي، ابو قحافه رضي الله عنه ويل دا لښکر دی، پسله لږه وخته يې وويل: اوس څه شی وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سياهي سره وېشل کيږي، ده ويل: ټولۍ ځنې جوړېږي، بيا يې ويل: اوس څه شی وينې؟ نجلۍ ويل: هغه سياهي زموږ پر طرف را رهي سوه، ابو قحافه وويل: اوس نو کور ته درځه بايد کور ته ځان ورسوو، مګر څرنګه چې ابو قحافه رضي الله عنه ډېر سپين ږيری او ضعيفه ؤږېره يې داسې سپېنه وه لکه سپين پنبه او په عين وخت کې په سترګو هم معذوره ؤ نو پر لارې ډېر کرار تلی، کور ته نه ؤ رسېدلی چې لښکر پسې را ورسېدی او ابو قحافه رضي الله عنه يې بندي ونيوی، اول يې ابوبکر الصِّدِيق رضي الله عنه ته ور وستی، هغه د اسلام په دين قناعت ورکړی او بيا يې د بيعت دپاره ورسول الله ﷺ ته ور وستی، ويل: يا رسولَ الله! دا زما پلار دی بندي يې نيولی دی

اودئ غواړي چي مسلمان سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: شيخ ته مو تکليف ور کړی دی که دي ما ته ويلي وای زه به ورغلی وای چي بيعت يې را سره کړی وای.

تاسي د رسول الله ﷺ دغه رحمت او شفقت ته وګوری چي د خپلو اصحابو سره يې درلودی.

ابوبکر الصدّيق ﷺ و ويل: يا رسولَ الله! ته د دې حقداره يې چي دئ تا ته راسي، نو ابو قحافه ﷺ مسلمان سو او دا د عجائبو څخه ده چي ابو قحافه ﷺ صحابي دی، زوی يې ابوبکر الصدّيق ﷺ صحابي دی او د ابوبکر الصدّيق ﷺ زامن او لوڼي د رسول الله ﷺ اصحاب دي، حتّی د ابوبکر الصدّيق ﷺ لمسيان د رسول الله ﷺ اصحاب دي، چي مشهوره لمسی يې عبدالله بن زبير ﷺ دی، څلور نسله ټول د رسول الله ﷺ اصحاب دي او بېله ابوبکر الصدّيق ﷺ څخه بل داسي څوک نسته چي څلور نسله دي يې اصحاب وي، دا چي د يو چا څلور نسله د رسول الله ﷺ اصحاب وي دا ابدي شرف او عزت دی چي يوازي د ابوبکر الصدّيق ﷺ په نصيب سوی دی.

اوس نو رسول الله ﷺ د لښکره سره مکې مکرمې ته په داسي ډول سره داخل سو چي سر يې په عجز او تواضع سره تر داسي اندازې کښته ځړولی ؤ چي د مبارکي ږيري ورېښتان يې د هغه خپل بوده ځين ته رسېدل، دا د رسول الله ﷺ عجز او تواضع وه چي د خپل رب عزّوجلّ په مقابل کي يې کول، که نه په حقيقت کي دا داسي وخت وو چي په هغه کي عزت او کرامت، نصرت او کاميابي وه، مګر رسول الله ﷺ په دغسي ځای کي عجز او تواضع کول، او دغه فتحه يې د الله جلّ جلاله له طرفه بلل اصلاً دا زموږ د پېشوا او لار ښوونکي له طرفه موږ ته درس او لار ښوونه ده چي د نصرت او کاميابۍ په وخت کي خپل رب عزّوجلّ هېر نه کړو، فخر او لويي، غرور او تکبر را څخه و نه سي، بلکه تواضع وکړو او د دغه نعمت په مقابل کي د الله جلّ جلاله شکر آداء کړو.

رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته ور رهي دی او په داسي لوړ آواز سره چي خلک يې اوري سورةُ الفتح وايي، د لښکر اوله حصه چي خيف ته ورسېدل هغه د زبير بن العوام ﷺ ډله وه منطقه يې تر تسلط لاندي راوستل خپل افراد او قوه يې شا وخوا نشر کړه او د رسول الله ﷺ دپاره يې خېمه و درول، بيا نو سرور کائنات رسول الله ﷺ خيف ته را ورسېدی.

هلته د کافر قریشو هغه کوچنۍ لښکر چې مخکې یې بیان درته وسو او د څو تنو څخه جوړ سوی ؤ کله یې دا قدرت درلودی چې د مسلمانانو په مقابل کې و دریږي، خو بیا هم کله چې خالد ﷺ د خپله لښکره سره مکې مکرمې ته داخلېدی دغه د قریشو کوچنۍ لښکر یې مخ ته و دریدی، خالد ﷺ ورته و ویل: یا عِکرمه دا د الله جل جلاله رسول دی او الله جل جلاله مکه مکرمه ور فتحه کړه تاسي هم ایمان راوړی او مسلمانان سی دا ستاسي دپاره خیر دی خو هغو له اسلامه انکار وکړی، خالد ﷺ بیا ورته و ویل: خپلو کورو ته ننوزی بیا هم په امان یاست موږ کار نه در لرو، هغو د کورو ننوتل هم نه کړه قبول، خالد ﷺ ورته و ویل: رسول الله ﷺ موږ د جنګ کولو او د وژنو څخه منعه کړي یو موږ جنګ نه غواړو د لاري څخه ایسته سی پرېږدی چې موږ تېر سو، دا یې هم و نه منل، ویل: والله مکې ته به نه سی را څخه داخل مګر په توره.

خالد ﷺ ولیده چې لار بنده ده په مخ کي لښکر ورته ولاړ دی او په خبرو هم نه قانع کیږي نو خالد ﷺ پر خپل لښکر امر وکړی چې پر درځی، د مسلمانانو لښکر ور رهي سو او کفار په لار کي ولاړ دي نه ایسته کیږي نو خود جنګ شروع سو، ډیر شدید جنګ چې د دغه جنګ په نتیجه کي اته ویشت نفره کفار و وژل سوه څلیرویشت نفره د قریشو څخه وه او څلور نفره د هذیل د قبیلې هغه کسان وه چې د قریشو ملګري وه (خو د وژل سوو کسانو په شمېر کي اختلاف دی څوک یې ۱۳ یا ۱۴ نفره بولي) او د مسلمانانو څخه یو نفر هم و نه وژل سو مګر بیا هم د خالد ﷺ په لښکر کي دوه نفره په داسي ډول و وژل سوه چې هغه د لښکره څخه جلا سوي وه او پر بله لار رهي وه، چې هغه دوه نفره: کِرز بن جابر الفهري او خُنَیس بن خالد بن ربیعه وه.

کله چې کفارو دغه حال ولیدی چې قتل او وژنه په دوی کي شروع ده او د مسلمانانو څخه یې یو نفر هم نه دی وژلی نو تول وتښتېدل، عِکرمه بن أبي جهل او صفوان بن أمیه، تر مکې مکرمې دباندي وتښتېدل د مکې مکرمې ښار یې پرېښاوه، خالد بن ولید ﷺ په تښتېدلو نفرو پسي نفر ولېږل.

اول به د هغه حماس بن قیس قصه درته پوره کړم کوم چې د مسلمانانو د جنګ دپاره یې اسلحه سره یو ځای کول، دغه سړۍ چې په دغه جنګ کي د مشرکانو سره ؤ ·

او اوس یې ماته وخوړل دا هم په تېښته خپل کورته ولاړی او خپلې ښځې ته یې په تلوار سره وویل: دروازه وتړه، ښځې یې ورته ویل: هغه ستا خبرې څه سوې چې تا ویل: په والله زما امید دی چې ځیني مسلمانان به ستا نوکران کړم؟ حماس د خپلې ښځې جواب په شعر سره ووایه او ویل:

انک لو شـهدت یـومَ الخَندمـه   اذ فرّ صـفوان و فرّ عـکرمـه
واستَقبَلنا بـسیوف المسلـمه   یَقطَعنَ کُـلٌ سـاعدٍ وجُمجُمـه
ضرباً فلا یسـمـعُ إلاّ غَمغَـمه   لهم نَهیتٌ خلفَنـا و هَمـهَـمه

لم تَنطقـي في اللّـوم ادنـی کلمـه

خندمه د هغه ځای نوم دی چې د خالد بن ولید ﷺ او د مشرکانو جنګ پکښې وسو، اوس دغه حماس د خپلې ښځې په جواب کې وایي: که تا د خندمې ورځ لیدلې وای چې صفوان او عِکرمه تېښتېدل او زموږ په مخه د مسلمانانو داسې توري راغلې چې بازوګان او سرونه یې پرې کول، داسې وهل یې کول چې بېله غَمغمې بل شئ نه اورېدل کېدی (غمغمه) هغه آواز ته ویل کېږي چې جنګي قهرمانانو به د جنګ په وخت کې د تورو د وهلو سره کاوه، (لکه زموږ په وطن کې چې به خلکو د بُتو یا لرګو د ماتولو سره کاوه) نو حماس وایي: مسلمانانو داسې وهل کول چې بېله دغه آوازه بل شئ نه اورېدل کېدی، موږ ځغستل او زموږ تر شا د دوی را پسې هئ هئ او غُرُمبئ وُ، نو پام کوه چې د ملامتی یوه کوچنۍ کلمه هم راته و نه وایې.

دا د هغه حماس د جنګ نتیجه وه چې خپلې ښځې ته یې ویل: زما دا ټینګ امید دی چې ځیني مسلمانان به ستا نوکران کړم.

خیر مشرکان وتښتېدل او خالد بن ولید ﷺ په دغو تښتېدلو خلکو پسې نفر ولېږل، علي بن أبي طالب ﷺ هم په دغه تښتېدلو نفرو پسې دی او د هغو څخه یې دوه نفره تعقیب کړي دي چې یو یې عبدالله بن أبي ربیعه ؤ او بل یې حارث بن هشام ؤ، دغه دوه تښتي او علي ﷺ تر شا توره په لاس په پسې دی، هغه دوه ځغلي نه پوهېږي چې چیرې ولاړ سي؟ خو هغو ته هغه نژدې کور د ام هاني ﷺ کور ؤ، ام هاني ﷺ هم د ابوطالب لور او د علي ﷺ خور ده، دغه دوه نفره د ام هاني ﷺ په کور ننوتل او

ویل: یا ام هاني! امان راکړه، هغې ویل: امان مي درکړی دی او دا د کور دروازې ته ور و وتل، که ګوري یو سپور فارِس چې په زغره او اسلحه کې پټ دی په دوی پسې را رهي دی، ام هاني رضي الله عنها ونه پېژندی چې دغه سپور څوک دی، فارس ته یې وویل: ما دوی ته امان ورکړی دی، علي رضي الله عنه له خپله سره خول ایسته کړی، ښځې وپېژندی چې ورور مي دی، نو ویل: یا علي! ما دوی ته امان ورکړی دی، حضرت علي رضي الله عنه ورته وویل: یا ام هاني! دوی زموږ سره جنګ کاوه، هغې ویل: بیا هم زما په جِوار کې دي، علي رضي الله عنه وویل: والله تر هغو به د دغه کور تر دروازې را څخه و نه وزي ترڅو چې د دوی په باره کې د رسول الله ﷺ امر نه وي راغلی زه انتظار کوم چې د دوی په باره کې د رسول الله ﷺ څه إراده ده؟ دا هغه کسان دي چې د صلحې ټولي لارې یې پرېښوولې او یوازې د جنګ لار یې خوښه او اختیار کړه، آیا اوس د دوی په باره کې د ام هاني جوار یا امان قبلیږي که یا؟ ام هاني رضي الله عنها وویل: زه په خپله رسول الله ﷺ ته ورځم او پوښتنه ځنې کوم.

ام هاني رضي الله عنها معلومات وکړی چې رسول الله ﷺ چیرې دی؟

ورته وویل سوه چې په خیف کې دی، دا خیف ته پسې ورغله، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ په خېمه کې وُ او غسل یې کاوه چې د فتحې یا شکر لمونځ آداء کړي، رسول الله ﷺ غسل کوي او حضرت فاطمې رضي الله عنها د رسول الله ﷺ لور پرده ورته نیولې وه پټاوه یې، ام هاني رضي الله عنها اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه، رسول الله ﷺ د پردې د شا څخه خبرې ور سره کولې، ام هاني رضي الله عنها وویل: یا رسولَ الله! حارث بن هشام او عبدالله بن أبي ربیعه ته مي امان ورکړی دی، رؤف او مهربانه رسول الله ﷺ وفرمایل: یا ام هاني! هر هغه چا ته چې تا امان ورکړی دی موږ هم امان ورکړی دی، نو هغه دوه نفره د ام هاني رضي الله عنها په جوار او امان له مرګه خلاص سوه.

دا د رسول الله ﷺ او اسلام له طرفه ښځې ته عزت او اکرام دی، تاسي وګوری د یوې ښځې په شفاعت داسي دوه نفره چې د اسلام دښمنان او د کفارو مشران وه او د مسلمانانو سره یې بېله جنګه بله هیڅ لار نه قبلول، خو بیا هم د یوې مسلماني ښځې په امان او جوار د مرګه خلاص سوه، دا هغه درجه او عزت دی چې الله جل جلاله په

اسلام کې ښځو ته ور کړې دی.

(دنن ورځې د ښځو د حقوقو د دعوه کوونکو غرض او مقصد یوازې او یوازې د ښځې جسم او خپلې شهوانې غریزې دې، دوی ښځه نه مکرمه کړې ده او نه یې مکرمه کوي بلکه دوی د ښځو د عزت او شرف لوټماران دي، ښځې یې د ښځو د حرّیت او د ښځو د حقوقو په نامه سره دباندې را وایستلې چې دوی په خپله خوښه او په آسانۍ سره چېړ پکښې وکړي او خپلې شهوانې غریزې مړې کړي)

خیر د مکې مکرمې پر ښار د مسلمانانو پوره تسلط راغلی هیڅ داسې قوت او طاقت نسته چې د مسلمانانو سره دې وجنګیږي، خالد بن ولید ﷺ د هغه خپله لښکره سره خیف ته ورسېدی، رسول الله ﷺ ورېغ کړه ویل: یا خالد! آیا ما نه وې امر کړی چې جنګ مه کوه؟ خالد ﷺ و ویل: یا رسولَ الله! والله نه یې پرېښوولو لاریې نه را کول تر څو چې جنګ ته مجبوره سوو، رسول الله ﷺ د ده عذر قبول کړی او کومه ملامتې یې نه ورته و ویل.

د هغو لسو نفرو څخه چې په مرګ محکوم سوي وه عِکرمه بن أبي جهل او صفوان بن اُمیه خو تر مکې مکرمې دباندې وتښتېدل، عبدالله بن سعد بن أبي سرح او هَبار بن الاسود دننه په مکه مکرمه کې پټ سوه، هند بنت عتبه هم پټه سوه، نو د هغو لسو نفرو څخه ځیني و وژل سوه، ځیني وتښتېدل او ځیني یې پټ سوه، هغه چې پټ سوه د هغو قصه به لږ وروسته درته بیان کړم.

رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلیږي

کله چې حالات آرام سوه او د مکې مکرمې د فتحې ټول کارونه سرته ورسېدل، رسول الله ﷺ مسلمانان سره را ټول کړه او د کعبې شریفې پر طرف رهي سو، مهاجرین او انصار د رسول الله ﷺ پر شا وخوا ور سره رهي دي، رسول الله ﷺ مسلمانان په تکبیر ویلو امر کړه رسول الله ﷺ تکبیر وایي او مسلمانان هم د ده ﷺ سره تکبیرونه وایي، د مسلمانانو لښکر لس زره نفره د کعبې شریفې و طرف ته ور رهي دي، ځیني قریش د خپلو کورو څخه ورته ګوري او د ځینو څخه بېره تللې ده دباندې

را وتلي دي ځکه وې ليده چې مسلمانانو پر ټوله مکه مکرمه تسلط او سيطره پيدا کړه او خبره د خطر يا جنګ پېښېدلو د حالته ځخه و وتل، حتّی د مکې مکرمې ځينو مشرانو وليده چې نورنو أمن او امان دی نو را وتلي دي او ناست دي دغه منظر او حالت ته ګوري چې په دې جمله کې حارث بن هشام، هغه چې ام هانيؓ امان ورکړی هم ناست دی، ابوسفيان او څو نفره نور هم ناست دي، مسلمانانو ته ګوري، رسول الله ﷺ پر اوښ سپور دی و مسجد الحرام ته ور داخل سو، اول حجر اسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی او په طواف يې شروع وکړه (البته دغه طواف بېله احرامه او په کالو کې ؤ) رسول الله ﷺ پر اوښ سپور دی طواف کوي ځکه غواړي چې خلک يې و ويني او په ده ﷺ پسي اقتداء او متابعت يې وکړی، رسول الله ﷺ د بيت الله طواف کوي او سورة الفتح په طواف کې تلاوتوي:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝﴾ څو تر دغه آيات شريف پوري ورسېدی:

﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ﴾. تر آخره.

د رسول الله ﷺ سره يوه کوچنۍ لکړه ور سره وه په دغه طواف کې چې به هر وخت د حجر اسود و محاذاة يا برابري ته ورسېدی حجر اسود به يې په دغه لکړه مسحه کړی او بيا به يې د لکړي سر مچ کړی، پسله طوافه د زَمزَم څاه ته ورغلی غواړي چې له دغه څاه څخه اوبه وچښي، رسول الله ﷺ و فرمايل: که زه د دې څخه نه بېرېدلای چې خلک به بيا د بني هاشم سره پر دغه اوبو منازعه کوي نو ما به په خپله سلواغه اخيستې وای، يعني: که زما بېره او خوف پر دې نه وای چې سقايه به د بني هاشم د لاسه ووزي ما به په خپله اوبه را کښلي وای (او که رسول الله ﷺ په خپله اوبه راکښلي وای نو دا به زمونږ دپاره سنت ګرځېدلي وای چې هر چا به په خپله اوبه را کښلای) چې په دغه صورت کې سِقايه د بني هاشم د تصرف او لاسه وتل.

رسول الله ﷺ رږغ کړه ويل: عبّاس چيري دی؟ ځکه عبّاسؓ د سقايې يا حاجيانو ته د اوبو ورکولو او رسولو مسؤل ؤ، نو يې هغه ته و ويل: يا عبّاس! مورِ ته اوبه

را وکاږه، عباس رضي الله عنه د زمزم د څاه څخه د څښلو دپاره اوبه را وکښې.

بیا عباس رضي الله عنه د رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسول الله! ستا هغه کورته ځې چې په مکه مکرمه کې دی؟ (مقصد یې هغه کور ؤ چې رسول اللهﷺ تر هجرت د مخه ژوند پکښې کاوه، د خدیجې رضي الله عنها کور) رسول اللهﷺ و فرمایل: آیا عُقیل مونږ ته کور را پرې ایښی دی؟ عقیل د ابوطالب زوی ؤ کله چې رسول اللهﷺ د مکې مکرمې څخه هجرت وکړی او بیا د دهﷺ لونو هجرت وکړی کور خالي پاته سو څوک نه پکښې اوسېدل، څو کاله پر دغه حال پاته ؤ بیا نو عُقیل هغه د رسول اللهﷺ کور خرڅ کړی او قیمت یې هم ده واخیستی، نو د رسول اللهﷺ مقصد دا ؤ چې کور خرڅ سوی دی او د دهﷺ د کورنۍ څخه یو چا خرڅ کړی دی چې هغه عُقیل او د رسول اللهﷺ د اکا زوی ؤ، نو ویل اوس نه سم کولای چې سړي ته ورسم او و وایم دا زما کور دی، رسول اللهﷺ نولس ورځې په مکه مکرمه کې پاته سو او په خېمه کې اوسېدی ځکه کور یې نه درلودی چې پکښې واوسېږي.

بیا نو رسول اللهﷺ امر وکړی چې قریش دې را ووزي او را دې سي، قریش را و وتل او د کعبې شریفې سره ور ته را ټول سوه، رسول اللهﷺ د صفا غونډۍ ته وختی او ډېره عظیمه خطبه یې و ویل، د الله جل جلاله حمد، مجد او عظمت یې و وایه، د الله جل جلاله ثناء او صفت یې وکړی، پر خپل ځان یې درورد و وایه بیا یې د اسلام د احکامو په بیانولو شروع وکړه، هغه د جاهلیت عادات او کارونه لکه شرک، قتل او قتال، د وینو تویول یې لغوه کړه، په دغه ځای کې یې سود او ربا حرام کړه او وې فرمایل: د جاهلیت ټول کارونه زما تر پښو لاندې دي (یعني: عبث او بېهوده کارونه دي) تر دې وروسته نه اعتبار لري او نه عمل په کیږي، اوس اسلام او د هغه احکام د اعتبار وړ او د عمل قابل دي، اسلام او د هغه احکام پر خلکو آمر دي، د جاهلیت ټول عادات او رسومات، رواجونه او کارونه لغوه دي بېله سِدانې، سِقایې، او رفادې، یعني: د بیت الله الحرام اهتمام او غم خوردني، چې دغه ته سِدانه ویل کېده او د حاجیانو د اوبو او خوړو خدمت چې دغه ته سقایه او رِفاده ویل کېده، دغه کارونه پر خپل ځای پاته دي، د دغو دوو کارو فخر او شرف پر خپل ځای محفوظ او باقي

دی ځکه دغه لوی او مهم کار ؤ، خدمت او سخا پکښې وه مګر د جاهلیت نور ټول کارونه او په هغو سره فخر کول رسول الله ﷺ لغوه کړه.

بیا یې قریشو ته هغه خپله مشهوره جمله و ویل او وې فرمایل:

«یا معشرَ القریش! مَا تَرَونَ أنّی فَاعِلٌ بِکُم؟»

اې قریشو! څه فکر کوی چې زه به ستاسې سره څه وکړم؟ هغو و ویل: د خیر امید مو دی مهربانه ورور او مهربانه وراره یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه تاسې ته داسې وایم لکه یوسُف علیه السلام چې خپلو ورونو ته و ویل: «لاَ تَثرِیبَ عَلَیکُمُ الیَوم» زما له طرفه نن پر تاسې هیڅ ملامتي نسته ورځی تاسې آزاد یاست، یعني: زما د جزاء څخه عفوه یاست، رسول الله ﷺ ټول اهل مکې ته عفوه وکړه او ټول یې معاف کړه.

ستاسې خو د قریشو هغه بد عملونه، بندیز، جنګونه، آزارونه، ټول په یاد دي چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مقابل کې یې کړي وه، مګر نن ورځ د بدلې او انتقام پر ځای رؤف او رحیم رسول الله ﷺ د مکې مکرمې ټولو اوسېدونکو ته عامه عفوه کوي.

اوس چې رسول الله ﷺ دلته په مکه مکرمه کې دی په مکه مکرمه کې پوره أمن او امان دی د مسلمانانو لښکر موجود دی، رسول الله ﷺ دلې دی او د خلکو په منځ کې ګرځي خوک د دین او اسلام پوښتني ځني کوي څوک سترې مسې ور سره کوي څوک یې د حال او احوال پوښتنه کوي، اسلام پر مکه مکرمه پوره مسلط دی په دغه وخت کې یوه واقعه پیښه سوه، هغه دا چې یو نفر چې فُضاله بن عُمیر اللیثي نومېدی، دغه سړي د رسول الله ﷺ د وژلو إراده درلودل، یو خنجر یې د ځان سره پټ کړی دی او غواړي چې رسول الله ﷺ په و وهي، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ پر کعبه شریفه طواف کاوه او فضاله په ډېره آرامي سره د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي دی، کله چې رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو رسول الله ﷺ ورته و ویل: فُضاله یې؟ ده ویل: هو یا رسولَ الله! فضاله یم، رسول الله ﷺ و فرمایل: د ځان سره دي څه خبري کولې؟ هغه ویل: یا رسولَ الله! د الله ذکر مي کاوه، رسول الله ﷺ ورته وخندل (د ده په نیت خبر ؤ) او ویل: یا فُضاله! د الله څخه مغفرت و غواړه، هغه ویل: استغفر الله، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس د فضاله پر ځیګر کښېښاوه او ویل:

د الله څخه مغفرت وغواړه، فضاله ويل: استغفر الله، رسول الله ﷺ خپل مبارک لاس ځني را پورته کړی، فُضاله وايي: د مخه تردې چې رسول الله ﷺ لاس راباندې کښېږدي د مځکې پر مخ مې د هيچا سره دومره عداوت نه درلودی لکه د ده ﷺ سره، خو لاس يې لا نه ؤ را څخه پورته کړی چې د الله جل جلاله په ټولو مخلوقاتو کې داسي شئ نه ؤ چې تر ده ﷺ دي ما ته خوښ او ګران وي، يعني: په دغه يوه لحظه کې رسول الله ﷺ تر ټولو مخلوقاتو او موجوداتو ما ته ګران او محبوب وګرځېدی.

دا هم د رسول الله ﷺ يوه معجزه ده چې دلته ښکاره سوه.

کله چې فضاله د دې ځای څخه رهي سو او خپل کور ته ځي هلته په لار کې يوه ښځه وه چې فضاله د هغې سره ناوړه تعلقات درلودل او کله کله به د هغې ملاقات ته ورتلی، هغې ښځې وليدی او ويل: راسه چې خبري اتري سره وکړو، فضاله د هغې ښځې غوښتنه په بيتو يا اشعارو سره ورړد کړه، څرنګه چې هغه بيتونه په عربي دي زه به يې ترجمه درته را نقل کړم، فضاله وايي: دې ماته و ويل: راسه چې مجلس او خبري سره وکړو، ما ويل: يا! دغه کار الله او اسلام پر ما منعه کړی دی، که ما محمّد ﷺ او د ده ډله د فتحې په ورځ نه وای ليدلې چې بتان يې ماتول زه به درغلی وای، مګر د الله دين مې د ورځې په مثل روښانه و ليدی او شرک دومره تاريک دی چې تاريکۍ پټوي، يعني: تر تاريکيو لا تاريک دی، نو فضاله د هغې ښځې غوښتنه نه کړه قبوله.

اوس نو ځيني خلک لمنځونه کوي ځيني طوافونه کوي رسول الله ﷺ ناست دی او اصحاب کرام شا وخوا پر را ګرځېدلي دي، داسي معلوميږي لکه د څوارلسم سپوږمۍ چې په شپول يا هاله کې وي او بيا رسول الله ﷺ ولاړ سو د خلکو په منځ کې ګرځي، هلته ابوسفيان يو ځای ناست دی په فکر او چرت کې ډوب دی په دغه حالاتو کې فکر وهي او د ځان سره وايي: اوس چې مکه مکرمه تسليم سوه زه بايد څه وکړم؟ اوس څنګه کولای سم چې اهل مکه او قريش سره را ټول کړم او د ځينو عربو څخه مرسته وغواړم بيا يو لښکر جوړ کم او د مسلمانانو سره و جنګېږم.

ابوسفيان په دغه فکر کې غمجن ناست دی د ځان سره نقشې جوړوي چې څنګه به په دې کار کې کامياب او موفق سم؟ په خپل فکر کې ډوب دی چې پر اوږه يې

یو لاس کښېښوول سو، ده چي مخ ور واړاوه او ورته ويې کتل رسول اللهﷺ ورته ولاړ دی او ورته ويې ويل: يا اباسفيان! هغه وخت به دي نو اللهﷻ وشرموي.

يعني: که ته لښکر سره راټول کړې نو به دي اللهﷻ ذليله کړي، ابوسفيان وايي دلته مي نو اسلام زړه ته داخل سو، ځوک دی چي د زړه په حال خبرېږي؟ دیﷺ څنګه پوه سو چي زه د څه شي په باره کي فکر کوم؟

حضرت بلالؓ پر کعبه شريفه آذان کوي

وروسته عُتاب بن اُسيد، ابوسفيان او حارث بن هشام د قريشو دغه درې نفره سرداران سره ناست دي او مسلمانانو ته ګوري چي څنګه پر مکه مکرمه غالبه او فاتح سوه؟ هلته د لمانځه وخت سو رسول اللهﷺ بلالؓ امر کړی چي لوړ کعبې شريفي ته وخېژه او آذان وکړه، بلالؓ لوړ وختی او په آذان کولو يې شروع وکړه، عُتاب بن اُسيد و ويل: الله د اُسيد سره ښه وکړه چي دغه مريئ يې نه وليدی چي لوړ پر کعبه آذان کوي او هغه څه واوري چي دئ يې په قهر کاوه، حارث بن هشام و ويل: مګر زه په والله که پوه سم چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړم، ابوسفيان چپه خوله ناست دی څه نه وايي، ځکه ده ته لږ وخت د مخه د رسول اللهﷺ سره هغه قصه پېښه سوه چي د ده د زړه حال يې ورته و وايه، خو وروسته يې و ويل: زه والله هيڅ نه وايم که ما يو څه و ويل په والله دغه شګه به دهﷺ ته هغه حال و وايي(يوه کوچنۍ ډبره يې په لاس کي وه و هغې ته يې اشاره وکړه) ويل دغه شګه به حال ورته و وايي، پسله لږه وخته رسول اللهﷺ دغه د دوی په منطقه کي تېرېدی نو دوی ته ور وګرځېدی او وې فرمايل: زه په هغه شي خبرسوم چي تاسي سره ويل، يا عُتاب! الله د اُسيد سره ښه وکړه چي دغه مريئ يې نه وليدی چي سر ببره پر کعبه آذان کوي، يا حارث! که ته پوه سې چي دغه دين حق دی متابعت به يې وکړې، يا ابا سفيان که تا يو څه و ويل هغه خبره به دغه شګه ما ته وکړي، ابوسفيان وايي: دلته مي نو اسلام پوره وزړه ته ننوتی او زما په زړه کي يې ځای ونيوی دا مي يقين سو چي محمّدﷺ رسول الله دی، ځکه د زړه حال هم نه ځني پټېږي، عُتاب او حارث و ويل: موږ شاهدي آداء

کوو چې ته رسول الله یې، والله، په دغو خبرو هیڅوک نه ؤ خبر او نه څوک زمونږ سره وه چې مونږ و وایو هغه نفر ته خبر کړې. یا هغه نفر دغه حال تا ته در ورساوه، نو بېشکه ته رسول الله یې او هغه الله جل جلاله په دغه حال خبر کړې.

د بتانو ماتول

وروسته رسول الله ﷺ په داسې حال کې چې قریش او نور خلک سره را ټول وه پر اوښه سپور سو او خلک یې امر کړه چې د کعبې شریفې څخه لیرې سی، خلک لیرې سوه او ورته ګوري چې اوس رسول الله ﷺ څه کوي، رسول الله ﷺ یوازې پر کعبه شریفه طواف کوي او یوه کوچنۍ لکړه یې په لاس کې ده.

د کعبې شریفې پر شا وخوا درې سوه او شپېته بتان پراته وه چې تر دغه وخته پورې موجود وه، رسول الله ﷺ په لوړ آواز د سورةُ الإسراء (۸۱) نمبر آیات وایي:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَـٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَـٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾.

دغه آیات شریف وایي او د هغو موجودو بتانو څخه و یوه یوه بت ته اشاره کوي، د دغه وخت او حال حاضر خلک وایي: بېله دې چې رسول الله ﷺ دغه بت لمس کړي (یعني: لاس یا لکړه څنې ومنښلوي) فقط چې په لکړه سره به یې اشاره ورته وکړه هغه بت به چپه سو، که به یې بت ته د شا له طرفه اشاره وکړه هغه بت به پړمخې د مخ پر طرف و لوېدی او که به یې د مخ له طرفه اشاره ورته وکړه بت به پر شا ستوني ستخ غځار سو، فقط د رسول الله ﷺ په یوه اشاره بېله لمسه یا لاس ور وړلو بتان چپه کېدل، خلک او قریش ورته ګوري چې د دوی آلهه یا خدایان دغسې یو په بل پسې چپه کیږي او ماتیږي، رسول الله ﷺ دغه آیات شریف په تکرار سره وایي:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَـٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَـٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾. [الإسراء: ۸۱]

او د سورة سبأ (۴۹) نمبر آیات شریف هم ور سره وایي:

﴿قُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ ٱلْبَـٰطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾﴾. [سبأ: ۴۹]

رسول الله ﷺ یوه یوه بت ته اشاره کوي او هغه لویږي، دا د مشرکانو هغه باطل

آلهه یا خدایان وه چې په سوو کلو یې عبادت سوی ؤ او اوس یو په بل پسې لوېږي او ماتیږي، حاضرین وایي: عجبه خو دا وه: هر بت چې به غځار سو توټه توټه به سو. کوچنۍ کوچنۍ ډېري به سو هیڅ ځای یا هیڅ شئ یې روغ نه پاته کېدی حتّی لویه ډېره لا نه پکښې پاته کېدل، ښه مثال یې د اوس ناشکن لوښي یا ګلاسونه دي چې مات سي توک توک او رېزه رېزه سي، د دغو بتانو هم دغه حال ؤ.

رسول الله ﷺ ټول بتان مات کړه بېله هُبله ځخه چې هغه یې آخر ته پرېښاوه، هُبل هغه تر ټولو لوی بت، د بتانو معظم او د مشرکانو د آلهه یا خدایانو رئیس ؤ، دغه هُبل ډېر لوی بت ؤ چې لوړ په ځنځیرانو تړل سوی ؤ او لاندي بیا پر ځمکه په اوسپنه ټینګ او ثابت سوی ؤ چې له ځایه ځخه یې حرکت نه کاوه، رسول الله ﷺ ورغلی او دغه هُبل یې په سترګو کي واهه او ویل یې:

﴿وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَـٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَـٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾﴾.

دلته نو هبل په ښورېدو سو په حرکت کي سو لکه زلزله چې پر کیږي، رسول الله ﷺ یې په سترګو کي وهي او آیات شریف وایي، هُبل ښوري، څرنګه چې پر ځمکه په اوسپنه ټینګ سوی ؤ په یوه وار نه سو غځار خو په دغه حرکتو کي لکهٔ یو څوک چې یې ښوروي آخر غځار سو او پر ځمکه ولوېدی.

هُبل، څرنګه چې ډېر لوی او غټ بت ؤ مات خو سو مګر لویي لویي ډېري سو، داسي نه سو لکه هغه نور چې کوچنۍ کوچنۍ ټوټې به سوه، رسول الله ﷺ اصحاب کرام امر کړه چې نور یې هم مات کړی، هغه هم ور ولاړ سوه او هُبل یې ټوټه ټوټه کړی، دغه بت د هغو خلکو په لاسو مات سو چې یو وخت یې د دغه بت عبادت کاوه او إله یې باله، قریش خپلو آلهه او خدایانو ته ګوري چې ټوټه ټوټه سوه نو یې اسلام زړو ته داخل سو ځکه هغه باطل آلهه یا خدایان خو یې ټول تباه او برباد سوه او د هغو بې وسي هم ور معلومه سوه.

د بتانو اوله او شروع هغه وه چې د عَمرو بن لُحی په واسطه و جزیرةُ العرب ته راوړل سوه او دا یې د خیر البشر سرورکائنات محمّد مصطفٰی ﷺ پر لاس آخر او انتهاء وه، نو د بتانو عبادت چې د عَمرو بن لُحی په واسطه سره شروع سوی ؤ

د رسول الله ﷺ په واسطه په دغه قسم سره پای ته ورسېدی.
بیا نو رسول الله ﷺ إراده وکړه چې دننه کعبې شریفې ته ور سي، عثمان بن طلحه رضي الله عنه ته یې نفر ور ولېږی، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه د مسلمانېدلو قصه مخ کې درته بیان سوې ده چې د عَمرو بن العاص او خالد بن ولید رضي الله عنهما سره مسلمان سو او د هغو سره یې یو ځای هجرت وکړی او د کعبې شریفې تصرف او کِلی د دغه عثمان رضي الله عنه دکورنیه سره وې، نو رسول الله ﷺ و دغه عثمان ته نفر ور ولېږی چې یا عثمان! د بني شیبه څخه کلی را وړه، بني شیبه د عبدالدار اولاده ده او د دغه عثمان بن طلحه رضي الله عنه کورنۍ او خاندان دی، څرنګه چې د کعبې شریفې کلی د دوی سره وې نو د دوی بې اجازې وکعبې شریفې ته څوک نه سوای داخلېدلای.
عثمان بن طلحه رضي الله عنه ولاړی چې کلی را وړي، څرنګه چې کلی د ده د مور سُلافه بنت سعد بن سُمیه سره وې نو خپلې مور ته ورغلی او کلی یې ځني وغوښتې مور یې ورته و ویل: یا عثمان! ستا هغه قصه نه ده په یاد چې ستا تر مسلمانېدلو د مخه ستا او محمّد ﷺ په منځ کې پېښه سوه؟
هغه قصه مخ کې بیان سوې ده چې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه یوه ورځ رسول الله ﷺ د عثمان بن طلحه څخه وغوښتل چې کعبې شریفې ته مي داخل کړه، څرنګه چې هغه وخت عثمان پر کفر او شرک ؤ نو ویل: والله کعبې ته به نه سې را څخه داخل، رسول الله ﷺ بیا ورته و ویل: یا عثمان! کعبې ته مي داخل کړه عثمان ویل: والله هیڅکله به نه سې داخل، رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا عثمان! کعبې ته مي د مخه ترهغه داخل کړه چې بیا کلی زما په لاس کې وي او هغه چاته یې ورکړم چې زما خوښه وي (یعني: کلی ستا د لاسه څخه وزي او زما لاس ته راځي) عثمان ویل: والله که دکعبې کلی ستا په لاس کې سوې هغه وخت نو زما دپاره د مځکې تر مخ د مځکې نس ښه او بهتر دی. (یعني: هغه وخت نو زما دپاره مرګ تر ژوند ښه دی) خو سبحان الله! دغه ده هغه ورځ راغله مګر عثمان رضي الله عنه مسلمان سوی دی او مور یې دغه قصه ور په یاد کړه، ویل: که زه کلی درکړم ته یې محمّد ﷺ ته ورکوې او هغه درته ویلي وه چې کلی د ده ﷺ لاس ته ورځي او هغه چا ته به یې ورکړي چې

د ده خوښه وي، عثمان و ویل: که څه هم داسې وي دا رسول الله دی او خامخا یې باید د امر اطاعت وسي کلی را کړه، مور یې کلی واخیستې او په خپلو اغوستو کالو کې یې پټې کړې، ویل: والله نه کلی درکوم او نه به یې درکړم، دغه کلی ستا! ستا د پلار او بني عبدالدار شرف دی هیڅکله یې نه درکوم، عثمان بن طلحه رضي الله عنه کوښښ کوي چې مور قانع کړي وایي: کلی را کړه چې رسول الله ﷺ ته یې ور وړم.

هلته رسول الله ﷺ په انتظار دی او عثمان وځنډېدی ځکه مور یې نه راضي کېږي چې کلی ورکړي، دلته نو رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّیق او عمر فاروق رضي الله عنهما پسې ور ولېږل چې ورسی کلی را وړی، دوی هم د عثمان رضي الله عنه کورته پسې ورغله حضرت عمر رضي الله عنه په ډېر قوت سره دروازه وټکول او ناري یې کړه: یا عثمان! کلي دي څه کړه؟ رسول الله ﷺ په انتظار دی او ته وځنډېدې، د عثمان بن طلحه رضي الله عنه مور د ډېرې بیرې څخه رېږدېدل کلي یې دکالو څخه را وایستل او عثمان رضي الله عنه ته یې ورکړه ویل: چې په زور یې اخلي تر هغه دا ښه ده چې په رضاء یې درکړم، عثمان رضي الله عنه کلي واخیسته او رسول الله ﷺ ته یې ور وړه، ټول قریش ورته ګوري! د عبدالدار د اولادې شرف او عزت په دغه کلي کې دی او اوس یې دغه خپل شرف د رسول الله ﷺ په لاس کې کېښباوه، رسول الله ﷺ پوهیږي چې د عثمان رضي الله عنه هغه پخوانۍ قصه په یاد ده او هغه قصه په خلکو کې مشهوره هم وه، خیر رسول الله ﷺ د کعبې شریفې دروازه خلاصه کړه وې لیده چې مشرکانو دننه په کعبه شریفه کې بتان رسم کړي دي چې په هغه جمله کې یې د ابراهیم علیه السلام او اسماعیل علیه السلام عکسونه هم رسم کړي وه او پر داسې شکل یې رسم کړي وه چې غشي یا ازلام یې تقسیمول، رسول الله ﷺ و فرمایل:

«قَاتَلَهُمُ اللهُ فَعَلُوا بِشَيخِنَا هٰذا، واللهِ مَا استَقسَمَ بِالأَزلَامِ قَطّ»

ژباړه: الله دي دغه رسم کوونکي و وژني، زموږ د شیخ سره یې داسې عمل کړی دی، په والله هغو هیڅکله ازلام (غشي) نه دي تقسیم کړي.

رسول الله ﷺ په کعبه شریفه کې د کوترې یوه مجسمه ولیدل چې د لرګي څخه جوړه سوې وه، هغه مجسمه یې په خپل مبارک لاس ماته کړه، نور نو رسول الله ﷺ کعبې شریفې ته نه ور ننوتی بلکه ځینې اصحاب کرام یې امر کړه چې کعبې شریفې ته

ور ننوزي او هغه رسمونه چې په کعبه شریفه کې دي پاک او زایل کړي، هغه رسمونه پاک کړل سوه بیا نو رسول الله ﷺ کعبې شریفي ته دننه ورغلی خو بیا هم د ابراهیم علیه السلام د رسم څه آثار او علامې پاته وې، رسول الله ﷺ هغه د رسمو پاته علامې په خپل مبارک کالي په خپله د دې دپاره مسلې چې پوره پاکي سي.

اوس چې دننه کعبه شریفه د بتانو د رسمو څخه پوره پاکه سوه رسول الله ﷺ ور ننوتی او دروازه یې په ځان پسي وتړل، په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره دننه په کعبه شریفه کي بېله بلال او اسامه رضي الله عنهما څخه بل څوک نه وه ور سره. رسول الله ﷺ دننه په کعبه شریفه کي په دغه مبارک ځای او مبارک وخت کي دوه رکعاته لمونځ آداء کړی، د لمانځه د آداء کولو په وخت کي یې مخ هغه دېواله ته ؤ چې پر دروازه مخامخ دی او د دېواله څخه یونیم متر لیري ولاړ ؤ، په هغه وخت کي د کعبې شریفي چت پر شپږو عمودو یا پایو ولاړ ؤ (یعني: دننه په کعبه شریفه کي شپږ عموده وه) او رسول الله ﷺ په داسي ځای کي لمونځ آداء کړی چې یو عمود یې راسته طرف ته ؤ او دوه عموده یې چپه طرف ته وه او درې عموده یې تر شا وه، د لمانځه تر آداء کولو وروسته رسول الله ﷺ دننه په کعبه شریفه کي شا وخوا وګرځېدی تکبیر او تهلیل یې و وایه او بیا یې دروازه خلاصه کړه، قریش ټول دباندي په انتظار ولاړ دي چې اوس رسول الله ﷺ څه کوي او څه به وکړي؟ رسول الله ﷺ د کعبې شریفي د دروازې پر دوو چارچوبو لاسونه کېښوول او وې فرمایل:

﴿لا إله إلا الله وحده لا شريک له، صدق وعدَه، و نصر عبدَه، و هزم الأحزاب وحدهُ﴾.

یا معشر القریش! الله جل جلاله ستاسي د جاهلیت فخرونه او په پلرو سره ځانونه لوی بلل ایسته کړه، ټول انسانان د آدم علیه السلام څخه دي او آدم علیه السلام د خاورو څخه دی او بیا یې د سورةُ الحُجُرات (۱۳) نمبر آیات تلاوت کړی چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ﴿١٣﴾﴾.

ژباړه: اې خلکو! بېشکه چې موږ، تاسي ټوله د یوه سړي او یوې ښځي څخه

پیدا کړي یاست (چې آدم علیه السلام او حواء دي) او موږ تاسي د دې دپاره فرقې او قبیلې ګرځولي یاست چې یو د بل سره و پېژنی، بېشکه چې په نېز د الله جل جلاله معزز او مکرم هغه څوک دی چې په تاسي کې ډېر متقي او د ښو اخلاقو خاوند وي.

ورونو! د نن ورځې د حالاتو او د هغو بېځایه فخرو چې په قوم یا وطن سره فخر کېږي د حقیقت د ښکاره کولو دپاره به د دغه آیات شریف لږ تفسیر بیان کړل سي:

نن ورځ چې یو څوک د یو چا غیبت کوي یا یې بد وایي او د نورو خلکو په عیبو پسي ګرځي او بیا د هغو عیبونه بیانوي، د دې ټولو منشأ او اساس کبر او غرور دی، هغه انسان چې خپل ځان تر نورو لوړ بولي او نورو ته د حقارت په سترګه ګوري هغه دغه کارونه کوي، مګر الله جل جلاله موږ ته دا را وښوول چې یوه انسان لره نه ښایي چې په خپل اصل او نسب، عزت او لویي، مال او دارایي مغروره سي او فخر په وکړي، بلکه انسان باید پوه سي چې د انسان دپاره اصلي او اساسي عزت او محترم والی په دې کې دی چې ښه عمل او ښه اخلاق ولري او همېشه د الله جل جلاله څخه وېرېږي.

په ښو اخلاقو او تقوٰی سره یو انسان د الله جل جلاله په دربار کې معزز، محترم او مکرم کېدلای سي، د نسب او قومیت اصلي حقیقت دا دی چې ټول انسانان د آدم او حواء څخه پیدا سوي دي، سیادت او حضرتوالی، صاحبزاده او آخندزاده، عثماني او فاروقي، صدیقي او انصاري، هاشمي او قریشي، شیخي او خاني او نور ټول دغسي د تعریف او ستاینې الفاظ لکه دُرانئ او فلانئ زی، دغه ټول د ښه علم او ښه عمل، د ښو اخلاقو او ښې معاملې، د تقوٰی او پرهېزګارۍ په مقابل کې هیڅ هم نه دي.

دغه خانداني صفتونه او ستاینې فقط د دې دپاره دي چې خلک په وپېژندل سي، بېله دغه پېژندګلوۍ بل قدر او قېمت نه لري، د انسان اصلي قدر او قېمت په دې کې دی: چې متقي او پرهېزګار، عالم او د پوهې خاوند وي، هو، هلته داسي کسان سته چې الله جل جلاله په یوه شریفه او معززه کورنۍ کې پیدا کړي وي، دا یو داسي شرف دی چې د الله جل جلاله له طرفه وانسان ته ورکول کېږي، د دې مثال داسي دی لکه ځیني کسان چې الله جل جلاله خوبصورته او ښایسته جوړ کړي وي، خو یوازې هغه ښایست د فخر او ناز وړ نه دی او نه د یوه انسان د کمال دپاره دغه ښایست معیار اېښوول

کېدلای سي او نه دغه ښايسته انسان دا حق لري چې د خپل ښايست په سبب دي نورو ته په سپکه سترګه وګوري، هو، د دغه نعمت که ښايست دی او که په ښه کورنۍ کې پیدا سوی دی شکر دي آداء کړي، چې الله جل جلاله دغه نعمت ده ته ښېله د ده د اختیاره او ښېله د ده د تصرفه څخه ورکړی دی، خو د شکر یو اساسي شرط دا دی چې په دغه نعمت سره پر نورو فخر او غرور و نه کړي او دغه نعمت باید په بد اخلاقیو او بدو خویو سره خراب نه کړي، مقصد دا چې د مجد او شرف، د عزت او فضیلت اصلي معیار نسب نه دی بلکه علم او تقوٰی، ښه اخلاق او پاک ژوند د عزت او فضیلت معیار بلل کیږي او متقي سړئ هیڅکله نورو انسانانو ته په سپکه سترګه نه ګوري.

(دا هم د رسول الله ﷺ یوه خطبه وه چې په دغه ځای کې یې وفرمایل)

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د کعبې شریفي څخه راووتی راغلی په مسجد الحرام کې کښېنستی او د کعبې شریفي کلي یې په لاس کې ده، عبّاس بن عبدالمطلب رضی الله عنه ډیر ژر ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! سقایه او رفاده او د کعبې شریفي کلي دا ټوله شرف ما ته راکړه سقایه او رفاده خو د عبّاس رضی الله عنه په لاس کي وه، که اوس د کعبې شریفي کلي هم ورکول سي نو د کعبې شریفي ټول شرف د ده سو، ځکه یې د رسول الله ﷺ څخه کلي هم وغوښتې، رسول الله ﷺ و فرمایل: عثمان بن طلحه چیري دی؟ عثمان رضی الله عنه حاضر سو، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا عثمان! دغه دي کلي دي « الیومُ یومُ برٍ و وفاء. الیومُ یومُ برٍّ ووفاء» واخلی د عبدالدار اولادې! د شیبه اولادې! او تر ابده یې واخلی د قیامت تر ورځي دغه کلي ستاسي دي، ستاسي څخه به یې څوک وا نه خلي مګر ظالم، الله جل جلاله تاسي د ده پر بیته امینان کړي یاست کوم شئ چې د دغي بیتې څخه تاسي ته در رسیږي په ښه طریقه سره یې خوری.

نو ځکه د کعبې شریفي کلي تر نن ورځي پوري د بني شیبه څخه دي، دوی دي چې د کعبې شریفي دروازه خلاصوي، ښېله اجازې څخه د بني شیبه نه پاچا او نه رئیس او نه بل د عزت خاوند کعبې شریفي ته ننوتلای سي، دغه تولّی د رسول الله ﷺ په امر سره د دوی ده او که چا ځني واخیستل هغه څوک د رسول الله ﷺ په شاهدي سره ظالم دی.

مګر کله چې رسول اللهﷺ په کعبه شريفه کې لمونځ آداء کړی او بيا را ووتی، سمدستي عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله عنه کعبې شريفي ته ور ننوتی او د بلال رضي الله عنه څخه يې پوښتنه وکړه چې رسول اللهﷺ پرکوم ځای لمونځ آداء کړی؟ ځکه عبدالله بن عمر رضي الله عنه د رسول اللهﷺ پر متابعت ډير حريص ؤ هرکار چې به رسول اللهﷺ کاوه يا به يې کړی ؤ عبدالله بن عمر رضي الله عنه د هغه کار د کولو ډير کوښښ کاوه نو ځکه سمدستي کعبې شريفي ته ورننوتی او د بلال رضي الله عنه څخه يې پوښتنه وکړه چې رسول اللهﷺ پر کوم ځای لمونځ آداء کړی؟ حضرت بلال رضي الله عنه هغه ځای ور وښاوه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه پر هغه ځای لمونځ آداء کړی او وايي: دا مي هېر سوه چې د بلال رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړم چې رسول اللهﷺ څو رکعاته لمونځ آداء کړی؟

د بيعت اخيستل

کله چې الله جل جلاله و رسول اللهﷺ او مسلمانانو ته مکه مکرمه ور فتحه کړه، نو اهل مکې ته حق ورښکاره سو او په حق پوه سوه، دا ورمعلومه سوه چې کاميابي ته بله لار نسته بېله اسلامه، نو ټول اهل مکې د مسلمانېدلو إراده وکړه او د رسول اللهﷺ سره د بيعت دپاره ښځې او نارينه سره يو ځای سوه، رسول اللهﷺ د صفا پر غونډۍ کښېنستی او حضرت عمر رضي الله عنه تر دهﷺ کښته ناست ؤ د خلکو څخه يې بيعت اخيستی، ټولو خلکو پر دې بيعت ور سره وکړی چې د دهﷺ اوامر به اوري او تر کومه ځايه چې يې په وسه پوره وي اطاعت به يې کوي، د رسول اللهﷺ سره چې به نارينه بيعت کاوه، د بيعت کولو په وخت کې به رسول اللهﷺ لاس ورکړی.

کله چې رسول اللهﷺ د نارينه وو د بيعت څخه فارغه سو نو يې د ښځو څخه په بيعت اخيستلو شروع وکړه او د ښځو څخه يې بيعت فقط د خولې په خبرو سره اخيستی، ښځو ته يې لاس نه ورکاوه، امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې وايي: رسول اللهﷺ د ښځو سره د خولې په خبرو بيعت کاوه او هيڅکله د رسول اللهﷺ لاس د ښځې د لاسه څخه نه دی مښتی بېله هغو ښځو چې الله جل جلاله دهﷺ ته حلالې کړې وې.

نو رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ لوړ ناست ؤ او حضرت عمر رضي الله عنه تر ده ﷺ کښته ناست دی د ښځو سره يې د رسول الله ﷺ په امر بيعت کاوه، يعني: د رسول الله ﷺ خبري يې دوی ته ور رسولې، د ښځو په جمله کي هند بنت عتبه د ابوسفيان ښځه هم راغلې وه، دا هغه ښځه ده چي د اُحُد په ورځ يې د سيد الشهداء سيدنا حمزه رضي الله عنه تر شهادت وروسته د هغه پزه او غوږونه ور پرې کړه او ځيګر يې ور څيري کړی او د هغه اينه يې را وکښل، دا هغه هند ده چي رسول الله ﷺ په هغو لسو نفرو کي ياده کړې وه چي ويل: که د کعبې شريفي په پوښو هم ځړېږي وبې وژنی، اوس دغه هند د ښځو په منځ کي راغلې ده مخ يې پټ دی نه پېژندل کېږي، دا غواړي چي مسلمانه سي او په مسلمانېدلو سره امان پيدا کړي، اوس چي رسول الله ﷺ د ښځو څخه د بيعت په اخيستلو شروع وکړه وې فرمايل: تاسي به زما سره بيعت کوی چي الله جل جلاله له به هيڅ شئ نه شريکوی، هند وويل: يا رسولَ الله! هغه چي نن مات کړل سوه که هغه آلهه يا خدايان وای نن به يې زموږ سره يو څه مرسته کړې وای.

رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: او غلا به نه کوی، هند و ويل: يا رسولَ الله! ابوسفيان يو بخيل سړئ دی ما د ده د ماله څخه څه اخيستي دي او نه يم خبره چي هغه ما ته حلال وه که حرام، ابوسفيان چي دالته ولاړ ؤ هغه و ويل: هغه چي پخوا دي اخيستي دي هغه مي در بخښلي دي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ته هند بنت عتبه يې؟ دې ويل: هو زه هند يم يا نبيَ الله! پر هغه تېرو سوو عفوه را ته وکړه الله دي تا ته عفوه وکړي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زنا او فاحش کارونه به نه کوی، هند و ويل: آيا حُره ښځه زنا کوي؟ ځکه د جهالت او کفر په وخت کي هم عربو زنا بد کار باله، حُرو ښځو هيڅکله زنا نه کول، فقط هغه مينځي وي چي خپلو مالکانو به د پيسو د ګټلو دپاره دغه کارونه په کول، په حرو ښځو کي زنا شاذ او نادره پېښېدل، نو هند په تعجب کي سوه چي زموږ څخه څنګه د نه زنا کولو بيعت اخيستل کېږي؟

خوندو! رسول الله ﷺ د ټولو مسلمانو ښځو څخه په دغه لفظ بيعت اخيستی دی: چي زنا او فاحش کارونه به نه کوی، په جاهليت کي هم د مشرکانو ښځو زِنا

نه کول، د ښځي دپاره عفت او ځان پاک ساتل شرف او عزت دی، هغه کسان چي نن ورځ په غیر شرعي ډول د ښځو د حقوقو ناري وهي: په والله هغه ستاسي غمخوره نه دي او نه ستاسي حقوق درکوي، بلکه هغه غواړي چي خپل شهواني غوښتني او خواهشات په آسانه سره لاس ته ور وړي، د خپل شیطاني هوس د پوره کولو دپاره ستا عزت او شرف درڅخه واخلي، دوی غواړي چي په لارو او کوڅو کي مو بېله ستره او حجابه و ویني، دوی غواړي چي په بازارو او دفترو کي مو و ویني، دوی غواړي چي په دکانو او موسسو کي مو و ویني او دوی په خپله خوښه په تاسي کي چڼ او خوښول وکړي او په آساني سره خپلي شهواني غوښتني پوره کړي، په دغسي حالت کي نو تا ته کوم شرف او عزت یا کوم قدر او قېمت پاته کېږي؟ آیا ستا د عزت او شرف لوټول ستا حقوق دي چي تا ته درکول کېږي؟

خوري! که پیسې یا مال و لرې پټ یې ساتې، که یو امېل او لاکټ و لرې پټ یې ساتې چي څوک یې درڅخه غلا نه کړي، خو د عزت او شرف مرغلره تر دغو شیانو لوړه او مهمه ده، د شرف قېمت په هیڅ شي کي نسته د هغه په ساتلو کي ډېر کوښښ کوه، نن ورځ ستا د شرف او عزت لوټماران اوخائنان ډېر دي، د دوی د خولې په خوږو خبرو مه خطاوزه دا ټوله د صیاد او ښکاري لومکي او دامونه دي.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: او خپل اولادونه به نه وژنی، ځکه مشرکانو ژوندي اولادونه ښخول، هند و ویل: موږ کوچني لوی کړه او تاسي په بدر کي په لوی واله و وژل تاسي او هغه ښه پوهېږی، دایې ځکه و ویل: چي د دې پلار او ورور او اکا په بدر کي و وژل سوه او په یوه روایت کي راغلي دي چي د دې زوی حنظله هم په بدر کي وژل سوی ؤ. حضرت عمر ﷺ دغه د دې پرخبرو ډېر وخندل او رسول الله ﷺ هم تبسم وکړی، رسول الله ﷺ چي هره خبره کوي هند په مقابل کي یو څه وایي.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي به بُهتان نه وایاست (هغه چي یو څوک په بل چا پوري د عیب خبري تړي)

هند و ویل: والله بُهتان ډېر بد کار دی او ته موږ نه امر کوې مګر په ښو او معقولو اخلاقو.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: په ښو کارو کي به زما نا فرماني نه کوی.

هند و ويل: په والله مورِ په دې مجلس کې داسې نه يو کښېنستلې چې زموږ په زړوکې دې دا وي چې موږ به ستا نا فرمانې کوو، يعني: موږ دلته په صدق او اخلاص راغلي يو او دا مو إراده ده چې ستا اوامر به منو او عملي کوو.

کله چې هند کور ته ولاړه هغه بت چې دوی په خپل کورکې درلودی هغه یې مات کړی او د ماتولو په وخت کې یې ورته ویل: موږ په تا خطاوتلي وو.

دا د رسول الله ﷺ سره د ښځو بیعت ؤ او رسول الله ﷺ ټولو ښځوته د مغفرت دعاء وکړه.

د عبدالله بن سعد بن أبي سرح اسلام

موږ مخ کې و ویل: چې رسول الله ﷺ د لسو نفرو د وژلو امر کړی ؤ چې په هغه جمله کې عبدالله بن سعد بن أبي سرح هم ؤ او دئ هغه څوک دی چې وحې یې لیکلې او بیا مرتد سو، دئ هم په مکه مکرمه کې پټ ؤ څرنګه چې عبدالله بن أبي سرح د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه د خاله زوی او رضعي ورور ؤ، نو یې و عثمان رضي الله عنه ته نفر ور و لېږی چې زه په فلاني ځای کې پټ یم، عثمان رضي الله عنه هلته ورغلی عبدالله ورته و ویل: زه باید څه وکړم؟ عثمان رضي الله عنه ورته و ویل: رسول الله ﷺ ستا د وژلو امر کړی دی په والله که مسلمانانو د کعبې شریفې پرپوښو پیدا کړې هم دې وژني.

عبدالله ویل: چاره څه ده؟

ویل: چاره دا ده چې مسلمان سې بېله اسلامه بله د خلاصون لار نه لرې.

عبدالله ویل: اسلام مې قبول دی او مسلمانېږم خو تر رسول الله ﷺ پورې څنګه ورسم؟

عثمان رضي الله عنه و ویل: ځان و پېچه مول ووهه او درځه زه به دې ورولم.

ده هم مخ پټ کړی او د عثمان رضي الله عنه سره رهي سو، دا خو معلومه خبره ده کوم څوک چې د عثمان رضي الله عنه سره ملګری او رهي وي څوک کار نه په لري، څو د رسول الله ﷺ خېمې ته ورسېدل، هلته د رسول الله ﷺ سره د اصحاب کرامو یوه ډله ناسته وه چې د هغو په جمله کې یو انصاري هم موجود ؤ، دغه انصاري پر خپل ځان دا نذر اېښی ؤ: که عبدالله بن سعد بن أبي سرح په لاس راغلی که څه هم د کعبې

شریفي ترپوښتو لاندې وي په والله زه یې وژنم، یعني: د دغه عبدالله بن سعد وژنه یې پرځان نذر کړې وه، اوس دغه انصاري صحابي هم د رسول اللهﷺ په مجلس کې ناست دی دا دی عثمان بن عفان رضی الله عنه چې عبدالله بن سعد بن أبي سرح ور سره ملګری دی د رسول اللهﷺ خېمې ته ورغله، اول عثمان رضی الله عنه خېمې ته ورننوتی او ویل: یا رسولَ الله! زما سره عبدالله بن أبي سرح را سره دی راغلی دی چې مسلمان سي بیعت ور سره وکړه، په دغه وخت کې عبدالله هم خېمې ته ورننوتی اوس هغه څوک چې وینه او مرګ یې د رسول اللهﷺ له طرفه مباح ګرځول سوي دي غواړي چې په مسلمانېدلو سره خپل ځان له مرګه خلاص کې او غواړي چې بیعت وکړي، عبدالله بن سعد د بیعت دپاره خپل لاس و رسول اللهﷺ ته ور اوږد کړی، مګر رسول اللهﷺ لاس نه ورته را وغځاوه، رسول اللهﷺ خپل لاس ټول نیولی دی او ساکت دی څه نه وایي، خلک ورته ګوري عبدالله لاس ور غځولی دی او رسول اللهﷺ لاس نه ور کوي، څو لحظې سکوت او خاموشي وه څو عبدالله هم خپل لاس ور ټول کړی، رسول اللهﷺ د ده د بیعته څخه ممانعت او خود داري وکړه ځکه دا هغه سړئ دی چې یو وار مسلمان او بیا مرتد سو او دا آوازې یې هم اچولې چې قرآن مجید مُشوّه او اړول سوی دی، شخصاً ما تغیر پکښې راوستلی دی تر دې لویه ګناه چیري ده چې پر الله جل جلاله درواغ و وایي؟ نو ځکه رسول اللهﷺ د ده له بیعته ځان وژغوری یا منعه کړی.

عثمان رضی الله عنه بیا و ویل: یا رسولَ الله! پر اسلام بیعت ور سره وکړه، دوهم وار بیا عبدالله د بیعت دپاره لاس ور اوږد کړی خو رسول اللهﷺ دوهم وار هم لاس نه ور وغځاوه خلک ورته ګوري دا اول وار دی چې رسول اللهﷺ د بیعت دپاره چا ته لاس نه ورکوي، یو نفر راغلی دی غواړي چې مسلمان سي او رسول اللهﷺ یې نه قبلوي لاس یې ټول نیولی دی، په مجلس کې سکوت او خاموشي ده هیڅوک څه نه وایي.

دریم وار بیا عثمان رضی الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! بیعت ور سره وکړه په والله غواړي چې مسلمان سي، دریم وار بیا عبدالله لاس ور وغځاوه بیا هم رسول اللهﷺ د څه وخت دپاره لاس ټول نیولی ؤ او بیا وروسته یې مبارک لاس ور وغځاوه او پر اسلام یې

بیعت ور سره وکړی.

عبدالله بن سعد مسلمان سو او په دغه طریقه د وژلو څخه خلاص سو، اوس په أمن او امان کي سو او د رسول الله ﷺ د خېمې څخه و وتی، رسول الله ﷺ ناستو خلکو ته وکتل او وې فرمایل: «أَلَيسَ فِيكُم رَجُلٌ رَشِيد؟» آیا په تاسي کي یو پوه او عاقل سړی نسته؟ کله چي ما د ده له بیعته لاس را ټول کړی چي ور ولاړ سوی وای او وژلی یې وای.

بیا رسول الله ﷺ هغه انصاري ته وکتل چي د دغه عبدالله وژل یې پر ځان نذر کړي وه او ویل: ما د ده له بیعته ممانعت نه کاوه (ځان نه ژغوری) مګر د دې دپاره چي ستا نذر پر ځای سوی وای، تا د ده وژل پر ځان نه وه نذر کړي؟ اوس هغه ستا په حضور او مخ ته ؤ او بېله امانه ؤ تا و لیدم چي ما د ده له بیعته امتناع وکړه او ته نه ور ولاړېدلې چي وې وژنې، هغه انصاري و ویل: یا رسولَ الله! والله نه سوم پوه، که تا ما ته په سترګو اشاره کړې وای ما به وژلی وای، رسول الله ﷺ و فرمایل:

«مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَقتُلَ بِخَائِنَةِ الأعيُنِ»

ژباړه: نبي لره دا نه ښایي، یا نبي داسي کار نه کوي چي څوک دي د سترګو په اشاره و وژني، انبیاء علیهم السلام څوک د سترګو په اشاره نه وژني، د انبیاوو وژل په صریح امر سره وي.

نو عبدالله بن سعد بن أبي سرح په دغه طریقه سره له مرګه خلاص سو.

د عِکرمه بن أبي جهل مسلمانېدل

عکرمه د ابوجهل زوی چي دئ هم یو د هغو لسو نفرو څخه ؤ چي رسول الله ﷺ یې د وژلو امر کړی ؤ بالکل د مکې مکرمې څخه دباندي تښتېدلی ؤ او جدې ته ولاړ څرنګه چي اوس د جزیرةُ العرب ډېره حصه د اسلام تر حکم او تسلط لاندي ده نو عکرمه د پټېدلو ځای نه درلودی هلته په جده کي په یوه کښتۍ کي سپور سو غواړي چي تر جزیرةُ العرب دباندي وتښتي، په دغه وخت کي چي عِکرمه وتښتېدی د عکرمه ښځي ایمان را وړی او مسلمانه سوه، نو رسول الله ﷺ ته ورغله او و یل: یا رسولَ الله!

که مي عِکرمه مسلمان درته را وستی أمان ورکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، که عِکرمه مسلمان راغلی په امان دی او امان ورکوم، د عِکرمه ښځي و ويل: يا رسولَ الله! زه يې مسلمان راولم.

بيا نو ښځي د عِکرمه معلومات وکړی ورته معلومه سوه چي هغه جدې ته تللی دی، ښځه يې جدې ته پسي ولاړه هلته چي يې معلومات وکړی خلکو ويل: هغه په کښتۍ کي سپور سو او ولاړی، خو په هغه وخت کي چي عِکرمه په کښتۍ کي سپور دی درياب طوفاني سو څپې يې وهلې، هغه خلک چي په کښتۍ کي سپاره وه خپل مرګ يې په سترګو وليدی او ټولو په دعاء شروع وکړه، که څه هم د کښتۍ سپاره خلک ټول کفار او مشرکان وه خو رجوع او دعاء يې ټوله و يوه الله ته وه، د يوه بت نوم هم نه يادوي، عِکرمه ورته ګوري چي دغه خلک ټول بت پرستان دي خو مرسته او مدد بېله الله جَلَّ جَلَالُهُ بل د هيچا څخه نه غواړي هغه د دوی آلهه او خدايان هغه چي دوی يې عبادت کوي هغه يې ټول پرېښوول او مرسته نه ځني غواړي.

اوس هم ټول کفار او نصارا دغسي دي، کله چي زلزله يا بل لوی آفت پر راسي دوی نه وايي: يا عيسی! بلکه وايي: يا الله!

عموماً ټول انسانان د واقعي آفت او مصيبت په وخت کي فطرتاً بېله الله جَلَّ جَلَالُهُ څخه بل څوک نه يادوي او نه د بل چا څخه مرسته غواړي.

اوس هم عِکرمه ويني او ورته ګوري دغه خُلک ټول هغه خلک دي چي د بتانو عبادت کوي د بتانو پر نامه حيوانات حلالوي، مګر اوس د يوه بت نوم هم نه يادوي بلکه ټول و يوه الله جَلَّ جَلَالُهُ ته نارې وهي، نو عِکرمه د ځان سره وويل: هغه چي په سمندر او درياب کي رب دی او مخلوق ته نجات ورکوي په وچه کي هم هغه ذات، رب او نجات ورکوونکی دی، په دغه وخت کي يې اسلام زړه ته لار وکړه، کله چي درياب آرام سو عِکرمه وويل: ما بيرته ساحل ته بوزی او کښته مي کړی.

عِکرمه يې بيرته جدې ته را وستی او کښته يې کړی په جده کي يې خپله ښځه وليدل ويل: څنګه راغلې يې؟ ښځي يې ورته وويل: که رسول الله ﷺ ته مسلمان ورسې هغه امان درکوي، ده ويل: والله زما زړه ته هم ايمان ننوتلی دی، عِکرمه بيرته

مکې مکرمې ته راغلی او مسلمان سو، رسول الله ﷺ هم د ده په ایمان ډیر خوشاله سو، ځکه د دې امت د فرعون زوی، د مکې مکرمې د مشرک قریشو یو مشر. د رسول الله ﷺ او مسلمانانو لوی دښمن مسلمان سو.

د صفوان بن امیه مسلمانېدل

که څه هم صفوان بن اُمیه د هغو کسانو څخه نه ؤ چي رسول الله ﷺ دي د ده د وژلو امر کړی وي خو بیا هم دئ په دې صفت چي د قریشو د مشرانو څخه یو مشر ؤ پر خپل ځان و بېرېدی او د مکې مکرمې څخه وتښتېدی، کله چي د صفوان ښځي چي مسلمانه سوې وه ولیدل چي عِکرمه په امان سو نو عمیر بن وهب الجُمَحي ﷺ ته ورغله او د صفوان د اُمان په باره کي یې خبري ور سره وکړې، عمیر بن وهب ﷺ د صفوان د ښځي په ملګرتیا و رسول الله ﷺ ته ورغلی او د صفوان دپاره یې امان څخني وغوښتی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، که صفوان مسلمان سو امان ورکوم، دوی ویل: یا رسولَ الله! صفوان د ضد او عناد خاوند دی که مسلمان نه سي امان ورکوې؟ ویل هو، را دي سي څلور میاشتي امان ورکوم، عمیر بن وهب و ویل: یا رسولَ الله! د صفوان د امان دپاره یوه علامه راکړه چي دئ په قانع کړم، رسول الله ﷺ خپله مبارکه لنګوټه یا پټکئ هغه چي د مکې مکرمې د فتحي په ورځ یې تړلې وه ورکړه، ویل: دغه زما د امان علامه ده، عمیر بن وهب ﷺ پسي ولاړی صفوان یې هم په جده کي پیدا کړی، صفوان غوښته چي په کښتۍ کي سپور سي او یمن ته ولاړ سي، خو عمیر بن وهب ﷺ ورته و ویل: راځه که څه هم پر هغه خپل کفر او شرک پاته یې رسول الله ﷺ څلور میاشتي امان درکوي مګر ښه خبره دا ده چي اوس مسلمان سې، صفوان ویل: یا، د مسلمانېدلو إراده مي نسته خو دغه امان مي قبول دی، نو صفوان پر هغه خپل شرک ؤ او د رسول الله ﷺ د امان په سبب مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته یې و ویل: ما ته دوې میاشتي وخت راکړه چي د اسلام په باره کي فکر وکړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: څلور میاشتي اختیار لرې، بیا یې د حُنین په غزاء کي که څه هم مشرک ؤ اشتراک وکړی چي دغه غزاء د مکې مکرمې تر فتحي

لږ وروسته پېښه سوه، چې بيان به يې وروسته درته وسي.
مګر صفوان د امان د مودې تر ختمېدلو د مخه مسلمان سو.

دا د قريشو سرداران وه او دا يې و اسلام ته د داخلېدلو حالات وه.

اوس چې رسول الله ﷺ ته مکه مکرمه چې د ده ښار، وطن او د زېږېدلو ځای ؤ فتحه او تسليم سوه، په انصارو کي دا ېېره پيدا سوه چې رسول الله ﷺ دي دلې پاته سي، نو انصارو په خپل منځ کي سره و ويل: آيا پسله دغه چې الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته د ده وطن او ښار ور فتحه کړی دا فکر نه کوی چې رسول الله ﷺ دي د اوسېدلو دپاره دلې پاته سي؟

په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د صفا پر غونډۍ ولاړ ؤ او دعاء يې کول، کله چې د دعاء څخه فارغه سو ويل: تاسي څه سره ويل؟ دوی ويل: څه مو نه ويل يا رسولَ الله! بيا هم رسول الله ﷺ ورته و ويل: په کومه موضوع کي چې مو خبري کولې را ته و واياست، انصارو هغه خپل حال ورته و وايه، رسول الله ﷺ و فرمايل: معاذ الله ژوند مي هم ستاسي سره دی او مرګ مي هم ستاسي سره دی.

رسول الله ﷺ نولس ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو چې په دغه موده کي يې خلکو ته د هدايت او تقوىٰ، ديني او اسلامي لار ښوونې کولې او د دغه ځايه څخه يې د اسلامي دعوت او د شا و خوا د بتانو د ماتولو دپاره ډلي يا سريې لېږلې چې د مکې مکرمې د شا و خوا په قبيلو کي يې ټول موجود بتان مات کړه او په مکه مکرمه کي داسي اعلان وسو: هر څوک چې پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لري په خپل کور کي دي هيڅ بت ښله ماتولو نه پرېږدي او په دغه نولس ورځو کي رسول الله ﷺ لمونځ سفريانه کاوه چې په عربي کي قصر ورته وايي (يعني: څلور رکعتيزه فرضي لمونځ يې دوه رکعاته کاوه) خو لمنځونه يې نه سره يوځای کول چې جمعه ورته ويل کيږي، هغه دا چې د ماپښين او ماځيګر، يا د ماښام او ماخستن لمونځ سره يو ځای کړي، رسول الله ﷺ لمونځ قصر کاوه خو جمعه يې نه ده کړې.

د مکې مکرمې څخه د سرِيو يا ټوليانو لېږل

کله چې رسول الله ﷺ د دغو نولسو ورځو په جريان کې د مکې مکرمې د پوره او کاملې فتحې څخه فارغه او مطمئن سو نو يې له دغه ځايه څخه د مکې مکرمې د شا وخوا قبيلو ته سرېې يا ټولياني لېږلې چې د دغو قبيلو بتان ورمات يا ونړوي او خلک يې اسلام ته دعوت کړي چې اوس به د دغو سريو حالات په ترتيب سره درته بيان سي:

۱ – د هجرت د اتم کال د روژې د مياشتې پر پنځه ويشتمه رسول الله ﷺ خالد بن وليد رضي الله عنه د ديرشو نفرو سپرو په ملګرتيا د هغه بت د ماتولو او نړولو دپاره ولېږی چې د (عُزٰی) په نامه سره يادېدی او په هغه ځای کې ؤ چې نخله ورته ويل کېده، چې دغه بت د مشرکانو د هغه عظيمو بتانو څخه ؤ، دغه بت د قريشو او د بني کنانه د ټولې قبيلې دپاره ؤ، خالد رضي الله عنه هلته ولاړی او بېله مقاومته د هغو خلکو يې عُزٰی مات او ونړاوه.

کله چې خالد رضي الله عنه بيرته راغلی رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چې آيا يو شئ دې وليدی؟ خالد رضي الله عنه ويل: يا، رسول الله ﷺ و فرمايل: نو نه دې دی نړولی بيرته ورسه او وې نړوه، خالد رضي الله عنه هم په ډير قهر سره بيرته ور رهي سو هلته چې ورغلی توره يې د پوښه کښلې وه او د هغه بت ځای ته ور ننوتی له هغه ځايه يوه توره لڅه ښځه ورته را ووتل چې د سر وربښتان يې ايله او پاشلي وه، هغه د بت خدمتکار (چې موږ ملنګ ورته وايو) پر ښځه نارې وهلې، خو خالد رضي الله عنه توره ور سره کړه او ښځه يې دوه ځايه کړه، بيا و رسول الله ﷺ ته راغلی او دغه قصه يې ورته وکړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو دغه عُزٰی ؤ او د دې څخه نا اميده سو چې بيا دې يې ستاسي په ملک کې عبادت وسي.

۲ – دغه د روژې په مياشت کې رسول الله ﷺ عَمرو بن العاص رضي الله عنه هغه بت ته ورولېږی چې د (سُواع) په نامه سره يادېدی چې دا د هُزيل د قبيلې بت ؤ او د مکې مکرمې څخه درې ميله ليرې د رِهاط په منطقه کې پروت ؤ، کله چې عَمرو بن العاص رضي الله عنه هلته ورغلی د بت خدمتکار يا ملنګ ورته و ويل: د څه شي دپاره راغلی يې؟ عَمرو رضي الله عنه ويل: رسول الله ﷺ امر کړی يم چې دغه بت ونړوم، ملنګ و ويل:

دا کار نه سي کولای، عَمرو ﷺ ویل: ولي؟ ملنګ ویل: نه دي پرېږدي، عمرو ﷺ وویل: وَیحَکَ ته تراوسه پر هغه باطل دین یې؟ آیا دغه بت شئ اوري که یېویني؟ نو عَمرو ﷺ ورتېر سو او بت یې مات کړی بیا یې خپلو ملګروته وویل: چې دغه خونه شا وخوا ټوله ونړوی، خونه ونړول سوه خو شئ یې نه کړی پکښې پیدا، بیا یې هغه ملنګ ته وویل: څنګه سو؟ ملنګ ویل: ما هم د الله دپاره د اسلام دین قبول کړی دی.

۳ – دغه د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ سعد بن زید الأشهلي ﷺ د شلو نفرو ملګرو سره د هغه بت د ماتولو دپاره ولېږی چې د (مَناة) په نامه سره یادېدی چې دغه بت په مُشَلِّل کې د قُدید سره ؤ، دغه بت د أوس، خزرج، غسّان او ځینو نورو قبیلو دپاره ؤ، کله چې سعد ﷺ هلته ورغلی د هغه بت خادم یا ملنګ ورته و ویل: د څه شي دپاره راغلی یې؟ سعد ﷺ ویل: د مناة د نړولو او ماتولو دپاره، ملنګ ویل: ته او هغه ښه سره پوهېږی، سعد د بت پر طرف وررهي سو، د بت له طرفه یوه لڅه توره ښځه چې د سر وربښتان یې شکېدلي او پاشلي وه په چغو او نارو ورته را ووتل او خپل ځیګر یې په چپلا خو یا ځپېږو واهه، هغه ملنګ ورته ویل: یا مناة ځیني نافرمانه خلک راغلي دي ځان ځني ساته، خو سعد ﷺ په توره ووهل او ښځه یې و وژل، بیا هغه بت ته ورتېر سو هغه یې هم ونړاوه.

۴ – کله چې خالد بن ولید ﷺ د عُزّٰی د ماتولو او نړولو څخه راغلی رسول الله ﷺ د بني جُذَیمه قبیلې ته د دعوت دپاره ولېږی نه د جنګ کولو دپاره، د خالد ﷺ سره درې سوه او پنځوس نفره د مهاجرینو، انصارو او د بني سُلیم د قبیلې خلک ملګري دي، خالد ﷺ چې هلته ورغلی هغه ټول قوم د ده د استقبال دپاره د اسلحې سره د ده مخ ته را ووتل، د هغو د جنګ إراده نه ده مګر په هغه وختو کې د عربو دا قانون ؤ چې د یوه لوی او معتبره سړي استقبال او ښه راغلي ته به د اسلحې سره ور ووتل، اوس دغه قوم هم د خالد بن ولید ﷺ مخې ته مُسلّح را و وتل، د خالد ﷺ بیا دا خیال سو چې دوی د جنګ دپاره را وتلي دي، خالد ﷺ ورږغ کړه أسلِمُو! مسلمانان سی، هغو ویل: صَبَأْنَا صَبَأْنَا، یعني: د دینه وتلي یو، هغو په خپله اصطلاح و ویل: د دینه وتلي یو یعني: هغه پخوانئ دین مو پرې ایښی دی،

داسي یې نه و ویل: أسلمنَا، چې مسلمانان سوي یو. مګر د مسلمانانو او نورو عربو په اصطلاح صَابِئ یعني: کافر، نو د مسلمانانو په اصطلاح د دوی د خبري معنٰی دا سوه: چې کافران سوي یو، خالد ﷺ د حملې امر وکړی چې جنګ شروع کړی ځکه دوی کفار دي، دغه د خبرو په غلط فهمي سره جنګ شروع سو، په هغه قبیله کي هم نفر ووژل سوه هم یې بندیان ځني ونیول او دغه بندیان یې د خپل لښکر پر افرادو تقسیم کړه، وروسته هغو وویل: أسلمنَا، خالد ﷺ وویل: د توري د بیري مسلمانان سواست.

خالد ﷺ په شپه کي امر وکړی چې دغه در سره بندیان هم ووژنی ځکه د ده په خیال کفار دي، مګر عبدالله بن عمر ﷺ او ځینو نورو اصحاب کرامو یعني: مهاجرینو او انصارو دغه کار و نه کړی، خپل ور سره بندیان یې نه و وژل، ویل: اوس چې دوی اسلام قبول کړی موږ یې څنګه و وژنو؟ خو یوازي د بني سُلیم قبیلې چې نوي مسلمانان سوي وه خپل بندیان و وژل، مقصد دا چې دلته یو د بل د خبرو د نه پوهېدلو یا د یوه سوء تفاهم په سبب د بني جُذَیمه ډېر نفر ووژل سوه.

کله چې خالد ﷺ بیرته مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله ﷺ ته دغه خبر و ویل سو، رسول الله ﷺ ډېر په قهر سو لاس یې پورته کړی او وې فرمایل:

«اللّٰهمإنّي أبرَأ إليکَ ممّا صَنَعَ خالدٌ»

ژباړه: الٰهي زه له هغه کاره بري او بېزاره یم چې خالد کړی دی، دغه د ده په کار نا خوښه یم (دوه واره یې دغه جمله تکرار کړه) او بیایې و فرمایل:

«إنّ في سيفِ خالدٍ لَرَهَقاً» بېشکه چې د خالد په توره کي وینه بهول سته.

یعني: دئ پر قتل او وژنه دلاوري لري.

خو څرنګه چې په دغه مسئله کي هغه د الفاظو او اصطلاحاتو د اختلاف او نه پوهېدلو په سبب شُبهه او خطاء موجود وه، بیا هم رسول الله ﷺ خالد ﷺ ته عفوه وکړه جزا یې ور نه کړه، ځکه په دغه حال کي د دواړو خبرو احتمال موجود ؤ، یا دا چې مسلمانان سوه یا دا چې د جنګ دپاره را وتلي وه، خو په وروسته کي بیا د دغه موضوع په باره کي د خالد بن ولید ﷺ او عبدالرّحمٰن بن عوف ﷺ په منځ کي د شر خبري سره رَد او بدل سوې، دا حال و رسول الله ﷺ ته ورسېدی، رسول الله ﷺ

و خالد بن ولید ته و فرمایل: یا خالد! احتیاط کوه، زما په اصحابو کار مه لره، په والله که د اُحُد غر د سرو زرو سي او ستا وي او ته یې بیا د اللهﷻ په لار کي مصرف کړې زما د اصحابو هغه یو د سهار د تګ یا د شپې د تګ درجه او ثواب به نه کړې حاصل.

یعني: دوی چي هغه د ضعف او مسکنت په حال کي د جهاد دپاره په سهار یا ماښام کي یو تګ کړی دی د هغه ثواب نه سې حاصلولای، هغه نور کارونه خو یې پرېږده.

ورونو! دغه خبره زموږ او ستاسي ټولو دپاره لوی درس او تعلیم دی موږ او تاسي د صحابهٔ کرامو سره باید څومره ادب او احترام ولرو، که څه هم خالد بن ولیدؓ په خپله صحابي دی (سیفٌ من سیوف الله) دی جهاد او غزاوي یې تاسي ته در معلومي دي مګر د هغه سابقون الأولون درجې ته نه سي رسېدلای، نو موږ او تاسي باید څه وکړو؟

دا د مکې مکرمې د فتحي غزاء وه، دغه هغه فیصله کوونکی جنګ ؤ چي په جزیرةُ العرب کي د کفر رئیسانو او رهبرانو ماته وخوړل، قریش هغه قوم ؤ چي همېشه به یې د رسول اللهﷺ سره عناد او دښمني کول، دوی هغه څوک وه چي د عربو نوري قبیلې یې د اسلام د قبلولو څخه منعه کولې، رسول اللهﷺ په داسي ډول سره مکه مکرمه فتحه کړه چي قریشو د هغې د فتحه کولو هیڅ فکر نه کاوه، دا هم د اللهﷻ فضل او کرم ؤ چي دغه فتحه بېله وژني او بېله وینې تویولو سر ته ورسېدل.

رسول اللهﷺ په أمن او سلامتیا مکې مکرمې ته داخل سو دا هغه عظیمه فتحه ده چي په جزیرةُ العرب کي یې د بت پرستی اساس او رېښې ورو کښې او د هغه باطل دین د پاته کېدلو دپاره هیڅ امید نه سو پاته، د جزیرةُ العرب ټولو مشرکو قبیلو د دې انتظار کاوه چي له دغه جنګه څخه چي د مسلمانانو او بت پرستانو په منځ کي له ډېره وخته راهیسي شروع سوی دی څه نتیجه راوزي؟ او څوک کامیابه کیږي؟

د دغو قبیلو دا یقین او عقیده وه چي پر بیت الله الحرام هغه څوک کامیابه کېدلای سي چي پر حق وي او دغه عقیده بیا ډېره هغو واقعاتو ور تائید او تاکید کړې وه چي نیم قرن د مخه د اصحاب الفیل او د دغه حرم په منځ کي پېښي سوي وې.

نو د حدیبیې صلحه د دغي لوی فتحي دپاره مقدمه او توطئه وه، په هغه صلحه سره خلک خاصتاً مسلمانان په امان سوه، ځینو د ځینو نورو سره خبري کولای سوای

او دلائل يې ور سره ويلای سوای، هغه مسلمانان چي په مکه مکرمه کي وه او خپل دين يې پټاوه هغوی کولای سوه چي خپل دين ښکاره کړي او خلک ورته را دعوت کړي او پر خپل دين دلائل و وايي، د حديبيې د صلحي په واسطه ډير انسانان اسلام ته داخل سوه، تاسي وليدل چي په تيرو ټولو غزاوو کي د مسلمانانو شمېر تر درې زره نفره نه دی زيات سوی مګر په دغه غزاء کي لس زره نفره مسلمانان سره يو ځای سوه او دغه فيصله کوونکي غزاء د خلکو سترګي ور خلاصي کړې، په دغه غزاء سره د خلکو د سترګو څخه هغه آخرنی پردې چي د دوی او د اسلام په منځ کي وې ايسته سوې، په دغه غزاء سره مسلمانانو په ټوله جزيرةُ العرب کي سياسي او ديني سيطره حاصله کړه، ديني صدارت او دنيوي رياست دواړه و مسلمانانو ته ور تسليم سوه، هغه مرحله چي د حديبيې په صلحه سره شروع سوې وه په دغه فتحه سره پوره او کامله سوه او تر دې وروسته يوه بله مرحله شروع سوه چي هغه مرحله په تمامه معنٰی د مسلمانانو په ګټه او مصلحت وه، د عربي قبيلو دپاره بل څه نه وه پاته بيله دې څخه چي په ډلو ډلو و رسول الله ﷺ ته ورتله او اسلام ته داخلېدل او بيا يې له دغه ځايه څخه و عالَم ته دعوت ور سره وړی او دغه کار په دوو راتلونکو کلو کي په پوره ډول سره پای ته ورسېدی.

که مورِ د مکې مکرمې د فتحي و حالاتو او واقعاتو ته په غور او دقت سره متوجه سو د هغه څخه خورا ډير ديني او سياسي، اخلاقي او اجتماعي احکام او تجربې، حتّٰی نبوي حکمتونه را ايستلای سو، خو څرنګه چي زمورِ بحث د دغسي موضوعاتو د بيانولو دپاره نه دی، نو که د ديني احکامو په را ايستلو او بيانولو شروع وسي زمورِ بحث ډير اوږديږي، په دې سبب چي بحث مو اوږد نه سي د ډيرو موضوعاتو تر بيانولو به تېر سم خو فقط دغه څو موضوعاتو ته بايد ښه متوجه سو او دا به زمورِ دپاره درس وي چي د رسول الله ﷺ د سيرت د ويلو او اورېدلو څخه څنګه او په کومه طريقه سره حکمتونه او عبرتونه را ايستلای سو.

۱ – تاسي خو اوس د دغي لويي فتحي واقعات ولوستل يا واورېدل چي الله جلّ جلاله خپل رسول ﷺ او د هغه اصحاب رضي الله عنهم په دغه فتحه سره مکرم او معزّزه کړه.

اوس تاسي کولای سی چي د هغه پخواني دعوت او د هغه دعوت د ترخو واقعاتو او تکاليفو، د هغو عذابو او زحمتو د هغو لوړو او تندو چي پر رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو تېرېدل نتيجه او ثمره په خپلو سترګوو وينی.

اوس چي دي د مکې مکرمې د فتحي قصه واورېدل ته ګولای سې چي د هغه هجرت چي څو کاله د مخه د دغه مکې مکرمې څخه سوی ؤ ارزښت او اهميت وسنجوې، ته بايد په دې پوه سې چي د الله او اسلام په لار کي د مځکي او وطن، د مال او کورنۍ، د قوم او اقرباوو قرباني کول قرباني نه ده، که اسلام پاته وي دغه شيان دي ټول بيرته لاس ته درځي او که اسلام نه وي دغه ټول شيان تا ته فايده نه سي در رسولای.

اوس ته د دغي لويي فتحي په واقعو کي ښه غور وکړه! تا ته به در معلومه سي چي تر دغه فتحي د مخه هغه جهاد او شهادتونه، هغه لوړي او تندي، هغه زحمتونه او تکليفونه، عبث او بيهوده نه وه، د يوه مسلمان يو څاڅکی وينه هم بې فايدې نه وه توی سوې، مسلمانانو چي په هغه خپلو سفرو او جنګو کي کوم تکاليف زغملي وه هغه ټول د دوی دپاره د دوی په بانکي حساب کي جمعه کېدل، هغه ټوله تکليفونه د دغه فتحي او نصرت قيمت ؤ چي دوی په کښتو يا اقساطو سره په پخوا کي جمعه کړی ؤ او دا هم د الله جل جلاله په خپلو بندګانو کي قانون او طريقه ده، بېله صحي اسلامه څخه نصرت نسته او اسلام بېله عبوديته څخه نسته او عبوديت بېله تضحيې او قربانيه نسته.

د الله جل جلاله په لارکي به جهاد کوې، تر هرڅه به تېرېږې، نو ته واقعي د الله جل جلاله بنده او عبدالله يې او د الله جل جلاله نصرت دي ملګری کيږي، ستا هغه ورځ په ياد ده چي رسول الله ﷺ د خپل وطن مکې مکرمې څخه ووتی؟ او څنګه ووتی؟ د غرو او شېلو په منځ کي د شپې په تاريکيو کي په پټه و مدينې منورې ته مهاجر ووتی، چي ځيني اصحاب يې تر ده ﷺ د مخه مهاجر سوي وه او ځيني تر ده ﷺ وروسته پسي ورغله، هغه وخت د اصحاب کرامو شمېر لږ او هم د ضعف په حالت کي وه، هغو ټولو مال او کورنۍ، مځکه او وطن د دې دپاره پرېښوول چي دين ورپاته سي.

دغه دي: هغه ټوله اصحاب کرام نن ورځ خپلو مالو او خپلو کورنيو، خپل وطن

او خپلو اقرباوو ته راغله، کله چې تله لږ وه او اوس ډېر دي، کله چې تله ضعيفه وه او اوس قوي دي او هغه کسان چې پرون يې دوی په جبر او ستم سره ایستلي وه نن په خشوع او خضوع سره د دوی استقبال کوي، په ذِلّت او کښتو سترګو سره دوی ته ګوري، د مکې مکرمې هغه اهل چې د قرآن مجيد اورېدل يې منعه کړي وه، اوس په ډلو ډلو د الله جل جلاله دين ته داخلېږي.

هغه حبشي بلال رضي الله عنه چې همېشه به د مکې مکرمې په سرو او تودو ريګو کې د مشرکانو پر لاس عذابونه ورکول کېدل اوس د کعبې شريفې بام ته خيژي او په لوړ آواز سره د الله اکبر، الله اکبر تکبيرونهٔ وايي، دا هغه آواز دی چې يوه ورځ يې د عذاب تر چلاخو او وهلو لاندې په زګېروي سره ويل: احدٌ احد، احدٌ احد.

دغه دی نن ورځ لوړ پر کعبه شريفه ولاړ دی په لوړ او خوږه آواز سره وايي (أشهد أن لا إله إلا الله، و أشهد أنّ محمّدا رسول الله) او ټول قريش چُپ او هم يې غوږ ورته نيولی دی، دا ټوله هغه يو حقيقت دی چې دوهم نه لري، چې هغه اسلام دی، نو هر هغه انسان څومره احمق او جاهل دی چې بېله اسلامه د بل شي دپاره جنګ او جهاد کوي.

ځيني جاهل انسانان فقط د هغو خيالاتو او اوهامو دپاره کوښښ کوي چې هيڅ حقيقت نه لري، مورږ او تاسي څومره ډېر سره بيرغونه وليدل او څومره ډيري د هورا نارې مو واورېدې چې د دوی د ساتنې دپاره د دوی ترشا څومره سرې لښکرې ولاړې وې، هغه ټوله څه سوه؟ څرنګه چې د هغو خلکو جنګ او جهاد فقط د باطلو اوهامو دپاره ؤ په هغه خپله ځانګوکې نېست او نابود سوه او اسلام چې يو حقيقي او الٰهي دين دی که څه هم په ظاهره نه لښکري لري او نه فوجونه خو بيا هم د (۱۴۴۴) کلورا هيسې پر خلکو او د خلکو پر عقيدو مسلط او قائم دی.

۲ – تاسې د فتحې په ورځ د ابوسفيان و عمل او کار ته نه ياست په تعجب کې، دئ هغه اول سړئ دی چې خپل قوم ته ورغلی او د رسول الله ﷺ د جنګ او د هغه د اصحابو څخه يې بېرول او په تسليمېدلو سره يې امر کول.

ابوسفيان له خپله قومه څخه هغه اول سړئ دی چې په دغه ورځ اسلام ته داخل

سو، حال دا چي دئ هغه څوک ؤچي د مکې مکرمې څخه د رسول الله ﷺ د جنګ دپاره هيڅ داسي لښکر نه دی وتلی چي د ابوسفيان په امر او لار ښوونه سره دي نه وي.
ښايي د الٰهي حکمت دا خوښه وه چي مکه مکرمه دي بېله جنګه څخه فتحه سي او د مکې مکرمې اهل دي و رسول الله ﷺ ته بېله جنګه تسليم او تابع سي، که نه خو دوی هغه کسان وه چي دئ ﷺ يې آزاراوه، دوی وه چي دئ ﷺ يې د مکې مکرمې له ښاره وايستی، دوی وه چي جنګونه يې ور سره کول او نن ورځ بېله هيڅ کوښښه د مسلمانانو د ابوسفيان د مسلمانېدلو اسباب په خپله برابر سوه، دا د دې دپاره چي دئ خپل قوم ته ورسي او د هغو له دماغه څخه د جنګ فکرونه وباسي، د مکې مکرمې هوا د صلحې دپاره مناسبه کړي چي په نتيجه کي د شرک او جاهليت ژوند او تاريخ ښخ سي، د توحيد او اسلام لمر وځلېږي او د دغه کار دپاره تمهيد او مقدمه د رسول الله ﷺ هغه اعلان ؤ چي وې فرمايل: که څوک د ابوسفيان کورته ننوتی هغه په امان دی.

تاسي د دغي خبري په حکمت او قيمت پوهېږی؟ په والله يو ساعت د دغي خبرې پر حکمت خبري کېدلای سي، بيان او تبصرې پر کېدلای سي، که څه هم هلته په انصارو کي ځيني داسي کسان پيدا سوه چي د دغي خبري حکمت نه ور معلومېدی. کله چي رسول الله ﷺ و فرمايل: که څوک د ابوسفيان کور ته ننوتی هغه په امان دی، ځينو انصارو وځينو نورو ته و ويل: په والله د رسول الله ﷺ خپل ښار او خپل وطن ته ميل پيداسو او پر خپل قوم مهربانه سو، ابو هريره رضي الله عنه وايي: په دغه وخت کي وحي نازلي سوې او په هغه وخت چي په هغه کي به وحي نازلېدلې موږ پوهېدلو (يعني: علامې يې را معلومي وې) نو دغه د وحيو د نزول په وخت کي به د وحيو د نزول تر آخره وخته، هيچا و رسول الله ﷺ ته سترګي هم نه ور اړولې، کله چي د وحيو نزول پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ و فرمايل: يا معشرَ الانصار! هغو و ويل: لبيک يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و ويل: تاسي سره و ويل چي د رسول الله ﷺ خپل ښار ته ميل پيدا سو؟ هغو ويل: هو داسي پېښه سوه.

رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده، زه د الله بنده او د الله جل جلاله

رسول یم ما و الله او تاسي ته هجرت درکړی دی، ژوند به مي هم ستاسي سره وي او مرګ به مي هم ستاسي سره وي، انصارو په ژړا ژړا و رسول الله ﷺ ته وویل: په والله موږ دغه خبره نه ده کړې مګر د دې دپاره چي الله او رسول الله مو خوښ دي او دا مو خوښه ده چي رسول الله زموږ سره زموږ په وطن کي واوسيږي.

ورونو! دغه د ایمان او اسلام فرق دی، اسلام هغه دی چي په ظاهره مسلمان وي لکه اوس چي ابوسفیان مسلمان سو او ایمان دغه دی چي د انصارو په زړو کي ښخ ؤ چي د رسول الله ﷺ پر ملګرتیا او همسایه توب حریص وه او په مکه مکرمه کي یې د ده ﷺ پاته کېدل نه غوښته.

۳ - د رسول الله ﷺ د حکمتو څخه یو دا ؤ: بسله هغه چي ابوسفیان خپل اسلام اعلان کړی رسول الله ﷺ عبّاس رضي الله عنه امر کړی چي د هغه تنګي په خوله کي یې ودروي چي هلته د رسول الله ﷺ لښکري، تېرېږي، دا د دې دپاره چي ابوسفیان یې په خپلو سترګو ووینې چي د اسلام قوت کومي درجې ته رسېدلی دی او د هغو لږو، پاشلو او ضعیفه مهاجرو حال وکوم حالت ته اوښتی دی، نو اولاً خو به دغه لیدنه د ابوسفیان د دین او عقیدې دپاره ثابتوونکې او قائموونکې سي او دوهم: د ابوسفیان له دماغه به د جنګ خبري په کُلي ډول سره ووزي.

اوس چي دغه اسلامي لښکري یوه پسله بلي د ابوسفیان مخ ته تیرېږي او دئ په تعجب سره ورته ګوري په حیرت کي پاته دی نو یې عبّاس رضي الله عنه ته وکتل او ورته ویې ویل: په والله ستا د وراره پاچهي نن ورځ ډېره لویه سوې ده، مګر عبّاس رضي الله عنه د هغه پخواني غفلته څخه را ویښ کړی او ورته ویې ویل: یا اباسفیان! دا نبوت دی، دغه چي ته یې وینې دا پاچهي نه ده بلکه دا نبوت دی.

رسول الله ﷺ پاچهي او مشرتوب، مال او دولت ټول په هغه ورځ تر پښو لاندي کړه چي تاسي په مکه مکرمه کي پر عرض کړه او ورکول مو او هغه هم په هغه وخت او حالت کي وه چي ده ﷺ ستاسي آزارونه او عذابونه زغمل او تحملول او په آخر کي تاسي له خپله وطنه و هجرت ته مجبوره کړی، دا ټوله په دې سبب وه چي ده ﷺ نه غوښته چي خپل نبوت هغه چي تاسي یې ایمان بالله ته د: وتولاست ستاسي په

پاچهي بدل کړي، نو ځکه يې ورته و ويل: "يا اباسفيان دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی" مال او دولت، مشرتوب او پاچهي، خو تاسي د دعوت د پرېښوولو په مقابل کي ورکول او ده ﷺ نه قبلول، نو دا پاچهي نه ده بلکه نبوت دی.

دغه د عبّاس رضي الله عنه جمله داسي جمله ده چي الٰهي حکمت د عبّاس رضي الله عنه پر ژبه جاري کړه، دپاره د دې چي دغه جمله د قيامت تر ورځي د هغو کسانو دپاره جواب وګرځي چي دوی دا فکر کوي چي د نبوت دعوه د دې دپاره وه چي پاچهي او زعامت، مشرتوب او حاکميت لاس ته راوړي، يا قوميت او عصبيت په را ژوندئ کړي، خو دغه د عبّاس رضي الله عنه جمله داسي جمله ده چي د رسول الله ﷺ د ټول حيات دپاره اول تر آخره عنوان ګرځېدلای سي، په حقيقت کي د ده ﷺ د عمر او ژوند ټولي لحظې او ساعتونه، مرحلې او دورې د دې دليل دي چي دئ ﷺ خلکو ته د رسالت د رسولو او تبليغولو دپاره مبعوث کړه سوی دی نه د خپل ځان د آمريت او پاچهۍ دپاره.

۴ – د رسول الله ﷺ يو حکيمانه تدبير دا ؤ چي خپل اصحاب يې امر کړه چي مکې مکرمې ته د څلورو مختلفو لارو څخه ور داخل سی او وې فرمايل: د يوې لاري څخه مه ور داخلېږئ، دا کار د دې دپاره ؤ چي د مکې مکرمې خلکو ته د جنګ کولو موقع ورنه کړي، ځکه که اهل مکه د جنګ إراده هم وکړي نو مجبوره دي چي خپلي قواوي به د مکې مکرمې و ټولو لارو ته سره ويشي، چي په دغه ډول سره د قريشو د مقاومت اسباب ضعيفه کيږي او د جنګ امکانات يې لږېږي او رسول الله ﷺ دا کار د دې دپاره وکړی چي ترکومه حده ممکنه وي په بلد الحرام کي جنګ و نه سي اوويني و نه بهول سي، نو ځکه يې مسلمانانو ته هم داسي امر وکړئ: ويل: تر څو پوري چي چا جنګ نه وي درسره کړی تاسي به جنګ نه کوی او دا اعلان يې هم ورسره وکړی: "هر هغه څوک چي په خپل کور کي وئي او د کور دروازه په ځان پسي بنده کړي هغه په امان دی" دغه ټوله حکمتونه او احتياطونه د څه شي دپاره وه؟ د خلکو د سلامتيا او امان دپاره وه، رسول الله ﷺ نه غوښته چي د چاويني توی سي.

۵ – د ښځو د بيعت څخه مورږ دغه احکام او عبرتونه را ايستلای سو:

اول: په ټولو هغو مسئوليتو کي چي مسلمانانو او اسلامي ټولني ته ترقي ورکوي نارينه او ښځي سره يو شئ دي، يعني د مسلمانانو او اسلامي ټولني د ترقۍ دپاره نارينه او ښځي يو قسم مسئوليت لري نو ځکه پر يوه مسلمان پاچا او رئيس دا لازمه ده چي د ښځو څخه هم داسي عهد او بيعت واخلي چي د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره به په ممکنه مشروع وسائلو سره عمل کوي او کار به ځني اخلي، لکه څرنګه چي دغه عهد او بيعت د نارينه څخه اخيستل کيږي، د نارينه او ښځي په منځ کي فرق او تميز نسته، له دغه ځايه څخه دا معلومه سوه لکه پر نارينه، دغه قسم پر هري مسلماني ښځي دا لازمه ده چي د خپل دين احکام زده کړي او ټوله هغه ممکني او مشروعي لاري د دې دپاره عملي کړي چي د علومو په اسلحه سره مسلحه سي او د دغو علومو په واسطه د اسلام د دښمنانو په کمين او حېلو ځان پوه کړي.

ښځه بايد پوه سي چي د اسلام دښمنان د کومو لارو څخه غواړي چي پر موږ غالبه او کاميابه سي، د دغو علومو په واسطه دا کولای سي چي هغه عهد چي د دې پر ذمه دی او هغه بيعت چي د دې په غاړه کي دی په صحي ډول سره آداء کړي، دا واضحه او ښکاره خبره ده کومه ښځه چي د خپل دين په حقيقت نه وي خبره، د اسلام د دښمنانو په چم او حيله نه وي پوه، دا څنګه کولای سي چي د دغه عهد او بيعت حقوق آداء کړي؟

دوهم: موږ وليدل چي رسول الله ﷺ د ښځو سره څنګه بيعت کاوه، د ښځو سره يې بيعت فقط د خولې په خبرو سره ؤ بېله دې څخه چي لاس يې ونيسي، حال دا چي د نارينه سره بيعت داسي نه ؤ، نو دا پردې دلالت کوي چي د يوه نارينه دپاره و پردۍ ښځي ته لاس وروړل نه دي روا او پر دغه مسئله د مسلمانانو د علماوو اختلاف هم نه دی را معلوم، بلکه ټول علماء کرام دغه کار ناروا بولي، بېله هغه د ضرورت د وختو څخه لکه د ډاکتر معاينه يا د غابښ کښل او داسي نور شرعي ضرورتونه او دا چي د ښځو سره مصافحه يا په لاس سترې مسې کيږي دا هيڅ ضرورت نه دی، عُرف او اصطلاح، رواج او عادت د شرعي و هغو احکامو ته چي په کتاب الله او سنةِ رسولِ الله ﷺ سره ثابت وي هيڅ تغير نه سي ورکولای.

دغه نن ورځ چې د ورېنداري مخ د عُرف او اصطلاح، یا درواج او اتفاق په نامه سره ولېوره یا د مېړه ونورو اقرباوو ته لڅ دی حرام او ناروا کار دی، آیا رسول الله ﷺ نه فرمایي: «اَلحَموُ المَوتُ» [رواه: البخاري] یعني: د مېړه اقرباء لکه د مېړه ورور، د مېړه اکا او ماما، د اکا زامن، د ماما زامن او داسې نور، د ښځې دپاره مرګ دی، یعني: نسبت و نورو پردیو خلکو ته د دغو اقرباوو څخه په آساني سره د شر د پېښېدلو امکانات سته، آیا موږ د رسول الله ﷺ دغه امر تر خپل عُرف او اصطلاح پوري هیڅ نه بولو؟ حال دا چې ځانونه مسلمانان هم بولو.

آیا دا د افسوس ځای نه دی؟ چې د مسلمانانو په کورنیو کې پېغله خور، د ځوان ورور په حضور، یا ځوانه ورېنداره د ځوان لېوره په حضور پتلون یا چسپ او نیم لڅ غوندې لباس او کالي اغوندي، ځان جوړوي، د سر ورېښتان قسم قسم جوړوي، عطر استعمالوي او دغه کورنۍ بیا هم د فتنې او فساده نه بېرېږي؟ آیا دوی خپل ځانونه تر اسلامي شریعت پوه بولي؟ زه به نوره تبصره نه کوم خو دغه یوه قصه واورئ:

یوه عالِم چې د دغسې موضوعاتو په باره کې یې خبرې کولې د خپل وعظ او نصیحت په منځ کې دغه قصه بیان کړل: عالِم و ویل زه د خپلو نورو ملګرو سره په رېل ګاډۍ کې په سفر تلم چې یو سپین پوسته سړئ چې سپین قمیص، پتلون او نېکټایي یې اغوستي وه را وختی او زما د کُرسۍ پر مقابل په هغه بله کُرسۍ کې کېښېنستی زه د خپل کتاب په مطالعه مشغول وم او ده پرله پسې ما ته کتل، کله چې ما ده ته وکتل داسې معلومېدی لکه دئ چې زما د کتلو په انتظار کې ؤ او را ته و یې ویل: یا شیخ داسې ښکاري لکه ته چې عالِم او د اهلِ دین څخه یې او زه یوه پوښتنه لرم آیا اجازه راکوې چې هغه پوښتنه در څخه وکړم؟ ما ویل: هو، په دلاورۍ سره خپله پوښتنه کوه ده و ویل: آیا دا صحي دد چې اسلام ښځې ته دا اجازه نه ورکوي چې د نارینه سره دي په تعلیم او نورو وظیفو کې بېله ستره یا حجابه ګډون او اشتراک وکړي؟

ما ویل هو.

ده ویل: ولې؟

ما ویل: دا کار په اسلام کې په آیات او حدیث سره منعه دی او بیا مې د دغه

موضوع په باره کې نور شرعي دلایل ور ته بیان کړل. په دغه باره کې زما او د ده خبرې ډېرې اوږدې سوې ځو په آخر کې ده را ته و ویل: اصلاً د نارینه او ښځو په ګډ ژوند کې پر هر انسان د خپل ځان کنټرولول لازم دي او کله چې صبر او کنټرول موجود سي بیا نو د نارینه او ښځې د ګډون څخه کوم ممانعت نسته، دا چې یو انسان خپل ځان کنټرول کړي بیا نو اختلاط یا ګډ ژوند څه پروا لري؟

ده په خپلو خبرو کې دغه د ځان د کنټرولولو جمله څو واره تکرار کړل ما د خپله ځانه سره و ویل: دغه نفر د هغو کسانو څخه دی چې الله جل جلاله د هغو په باره کې فرمايي:

﴿فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَـٰرُ وَلَـٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾﴾. [الحج: ۴٦]

ژباړه: د دوی ظاهري سترګي نه دي ړندې مګر د دوی هغه زړونه چې په سینو کې دي ړانده دي.

دغسې کسان په شرعي نصوصو او دلایلو سره پر لار نه برابرېږي، نو مې د ده د قانع کولو دپاره یوه بله لار، یا بله حیله اختیار کړه، هغه دا چې د خپل بکس څخه مې یوه دانه لیمو را وایستی او په چاړه مې دوه درې ځایه کړی او بیا مې ده ته و ویل:

په صدق او وجدان سره قسم درکوم چې بېله حقه به بل څه نه وایې او حق د دې حقداره دی چې متابعت یې وسی، آیا د دغه لیمو په پرې کولو سره ستا په خوله کې نارې نه سوې پیدا؟ زموږ په اصطلاح خولې دي اوبه ونه کړې؟ سړي ویل: هو.

ما ویل: هغه صبر او د ځان کنټرولول چې تا په تکرار سره یادول څه سوه؟ چاړه او لېمو زما په لاس کې وه او لېمو ما پرې کړی ستا خولې ولې اوبه وکړې؟

ده ویل: کله چې یو تریو شئ د چا مخ ته پرې کېږي خامخا یې خوله اوبه کوي.

ما ویل: کله چې سترګي څلور سي او غوږي د لمر مخ ته کښېښوول سي خامخا ویلي کېږي، نو د اختلاطه څخه خامخا فساد پېښېږي او شیطان د انسان د وینې په رګو کې ګرځي او نفس خامخا انسان په بده سره امر کوي، الله جل جلاله فرمايي:

﴿إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةٌۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّىٓ﴾. [یوسف: ۵۳]

ژباړه: بېشکه چې نفس خامخا او هر وخت په بدې سره امر کوونکی دی، بېله هغه نفسه چې زما رب مهرباني پر کړې وي.

إن شاء الله د قصې په مطلب به پوهېدلي یاست، زه د واضحه او صریحه خبرو څخه ځان ژغورم که نه په دغه باره کې ډیري واقعي او صریحه قصې را سره سته.

دریم: دغه د بیعت حدیث شریف پر دې دلالت کوي چې د ضرورت په وخت کې د ښځې د آواز اورېدل مباح دي، یعني: د ښځې آواز د ضرورت په وخت کې نه دی عورت، خو د حنفي مذهب ځیني علماء وایي چې د ښځې آواز عورت دی.

اوس مو ولیدل چې د رسول الله ﷺ د سیرت څخه څنګه او په کومه طریقه سره احکام، حکمتونه او عبرتونه را ایستل کېدلای سي، چې د فرد او ټولني دپاره مفید وي. نور به بحث نه اوږدوم او بیرته به خپلي قصې ته ولاړ سم.

په تېر بحث کې مورږ د مکې مکرمې د فتحې غزاء بیان کړه، اوس به د مدینې منورې د ژوند دریمه مرحله درته بیان سي.

د مدینې منورې د ژوند دریمه مرحله

دغه مرحله د رسول الله ﷺ د ژوند د مرحلو آخرنۍ مرحله ده، په دغه مرحله کې پسله اوږده جهاده، پسله تکالیفو او ستړیاوو، پسله لوږو او مشکلاتو، پسله تشویشاتو او اضطراباتو، پسله خونړیو جنګو، اسلامي دعوت نتیجه او ثمره ورکوي.

په تیرو سوو کلو کې د مکې مکرمې فتحه کول د دعوت هغه ډیره لویه نتیجه وه چې د مسلمانانو لاس ته ورغله، په دغه فتحه سره د ورځو تېرېدلو تغیر وکړی، د جزیرةُ العرب هوا په بدله سوه، دغه فتحه د تېر سوي وخت او د را تلونکي وخت په منځ کې یو فاصل او جلا کوونکی ؤ. د عربو په نظر قریش د بت پرستی د دین ساتونکي او انصار وه او نور عرب په دغه کار کې د دوی تابع وه، نو اسلام او مسلمانانو ته د قریشو تسلیمېدل په جزیرةُ العرب کې د بت پرستۍ د دین ختمېدل وه.

اوس نو دغه دریمه مرحله ممکن و دوو صفحو ته و وېشل سي چې یوه صفحه د جهاد او جنګو ده او دوهمه صفحه و اسلام ته د عربي قبیلو داخلېدل او مسلمانېدل دي او د دغو دوو صفحو واقعات سره مبنتي دي یوه واقعه د بلي په منځ کې پېښېدل په خپل منځ کې یې ترتیب، تقدیم یا تاخیر نه درلودی چې زه یې پر هغه ترتیب درته

بیان کړم، مګر ما دا مناسب وليدل چې هره صفحه جلا جلا په ترتيب سره بيان سي خو څرنګه چې د جنګو او غزاوو صفحه زموږ د دمخني بحث سره مشابهت لري نو مې دا بهتره وبلل چې اول د جنګو او غزاوو صفحه بيان کړل سي.

د حُنين غزاء

تاسي وليدل چې مکه مکرمه په يوه سريع او داسي چابکه حمله سره فتحه سوه چې ټول عرب يې په حيرت او دهشت کې واچول؟ د شا وخوا همسايه قبيلو ته دغه خبر ناڅاپه او ناګهاني ورغلی، هيڅا ته دا ممکنه نه وه چې د دغه کار مخ ونيسي، نو ځکه د شا وخوا قبيلو د تسليمېدلو څخه منعه و نه کړه او هغه هم تسليم سوې، بېله ځينو شريرو او متکبرو قبيلو څخه چې د هغو شريرو قبيلو په مقدمه کې د هوازن او ثقيف قبيلې وې، نو دغو دوو قبيلو ته د ځينو نورو قبيلو خلک چې د نصر، جُشم، سعد بن بکر او هلال خلک وه هم راټول سوه، دغه قبيلې چې سرکښه او متکبري قبيلې وې دا يې نه قبلول چې د مسلمانانو دغه نصرت او کاميابي ته سر کښته کړي، د دغو شريرو او متکبرو قبيلو مشران د مالک بن عوف په ځای کې د مشورې دپاره سره يو ځای سوه چې په نتيجه کې يې د مسلمانانو سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی، په دغه وخت کې هوازن او دغو نورو قبيلو پوره ترتيبات ونيول، تقريباً شل زره جنګي نفر يې سره را ټول کړه او ځانونه يې د مکې مکرمې د حملې دپاره تيار او آماده کړه، په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ او مسلمانان په مکه مکرمه کې دي، دغو قبيلو دا إراده وکړه چې پر مکه مکرمه حمله وکړي او ترخپل تسلط او تصرف لاندي يې را ولي، دا خو هوازن، بنو بکر او ثقيف سره يو ځای سوه، مګر هلته د هوازن ځيني قبيلې وې چې هغو اشتراک نه وو ورسره کړی چې د هغې جملې څخه کعب او کلاب وه، که څه هم دغه قبيلې د هوازن څخه وې مګر ويل: موږ په دې موضوع کې ګډون نه درسره کوو.

اوس نو د قبيلو مشران سره کښېنستل او ويل: موږ بايد په دې جنګ کې يو رئيس اوپاچا ولرو چې د دغې حملې مشرتوب د هغه پر غاړه وي، نو يې يو نوی ځوان د دغه مشرتابه دپاره خوښ او انتخاب کړی چې د شريفي او لوړي کورنۍ څخه ؤ او نوم يې

مالک بن عوف ؤ، ویل کیږي چې په دغه وخت کې د مالک بن عوف عمر څلیرویشت کاله ؤ، سره د دې چې عمر یې کم او لږ ؤ مګر څرنګه چې نسب او کورنۍ یې لوړه وه نو یې د هوازن د ټولو قواوو مشر و ټاکی.

رسول الله ﷺ ته د هوازن د قبیلو دغه حالات ورسېدل چې د جنګ دپاره ځانونه جوړوي، رسول الله ﷺ هم د معلوماتو دپاره نفر ولېږل چې د هغو نفرو څخه یوه نفر چې ابو حدرد الأسلمي ﷺ نومېدی وکولای سوای چې طائف ته ولاړ سي او هلته د هوازن او ثقیف په لښکرو ور ننوزي، پوره معلومات یې راټول کړه او بیرته و رسول الله ﷺ ته ورغلی، خپل لیدلي حالات یې ورته و ویل: چې هو، هوازن خپل ځانونه د مکې مکرمې د حملې دپاره آماده کړي وه، رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې د هوازن د جنګ دپاره د مکې مکرمې څخه د ر ووزي.

رسول الله ﷺ ولي د مکې مکرمې په داخل کې جنګ نه ور سره کاوه؟

هغه ډیر لوی او مهم سبب درلودی، هغه دا چې د مکې مکرمې خلک نوي مسلمانان سوي دي پر اسلام او مسلمانېدلو یې فقط څو ورځې تیرې سوي دي نو که په مکه مکرمه کې جنګ پېښ سي دا امکان لري چې اهل مکه دې هم غدر او خیانت وکړي چې دا کار به مسلمانانو ته ډیر سخت او مشکل تمام سي ځکه یو لښکر به د دباندې څخه جنګ شروع کړي او بل مخالف لښکر به دننه په مکه مکرمه کې ورته پیدا سي چې د دې نتیجه به و مسلمانانو ته ډیره سخته او مشکله وي، نو رسول الله ﷺ نه غوښتل چې د مکې مکرمې له داخله جنګ وکړي، نو ځکه رسول الله ﷺ امر وکړی چې لښکر دې د هوازن د مقابلې دپاره تر مکې مکرمې دباندې ور ووزي.

هلته د هوازن لښکر د هغه مسلمان جاسوس تر را رهي کیدلو وروسته سمدستي د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی، رسول الله ﷺ ته دا معلومات نه وه چې د هوازن لښکر را رهي سوی دی، د مسلمانانو دا فکر او خیال ؤ چې د هوازن لښکر تر اوسه په طائف کې دی، د رسول الله ﷺ إراده دا وه چې پر طائف حمله وکړي نو خود د مسلمانانو د لښکر حرکت هم د طائف پر طرف ؤ، حال دا چې د هوازن لښکر له هغه طرفه د مکې مکرمې پر خوا حرکت کړی ؤ.

کله چي مالک بن عوف او نورو قبائلي مشرانو د مسلمانانو سره پر جنګ کولو اتفاق وکړی نو د مالک بن عوف په امر د کفارو د لښکر ټول افراد په دې مکلف کړل سوه چي خپلي ښځي، خپل اولادونه او خپل حیوانات ټول ور سره را رهي کړي، دا دَ دې دپاره چي لښکر يې و نه تښتي، ولي که شکست او ماته هم وخوري د مالو، اولادو او خپلو ښځو په سبب نه سي تښتېدلای، دغه شیان پر میدان نه پرېږدي، لړ تر لړه د دغه خپلو ښځو، اولادو او مالو دپاره جنګیږي، نو د کفارو لښکر د خپلو ښځو، اولادو، او مالو په ملګر تیا را رهي سوی دی څو په (اوطاس) کي يې واړول، اوطاس د هوازن په منطقه کي یوه ډېره لویه او برداره شېله ده چي د حُنین و شېلې ته نژدې ده مګر په خپله د حُنین شېله نه ده.

او حنین بیا د سیل کبیر سره یوه بله شېله ده چي د مکې مکرمې څخه تقریباً اتلس، نولس میله لیري ده، کله چي د هوازن او طائف لښکري دغه د اوطاس شېلې ته را ورسېدې مالک بن عوف ته هم دا خبر رسېدلی ؤ چي محمّد ﷺ هم د لښکره سره د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، نو مالک بن عوف دغه شېله د جنګ دپاره اختیار کړه، دالته يې خېمې ودرولې او لښکر واړول، ویل: د جنګ دپاره دغه ځای مناسب ځای دی.

دُرَید بن الصِمّه

د مالک بن عوف په لښکر کي یو مهم شخص، پوه او تجربه کاره سړئ موجود ؤ، چي ډېر لوی جنګي پهلوان او شجاع ؤ د عربو د مشهوره او نامداره پهلوانانو څخه ؤ، ډېري جنګي تجربې يې درلودې د دغه سړي نوم دُرَید بن الصِمّه ؤ، دُرید د جاهلیت په وختو کي د جنګ په میدان کي ډېر مشهوره نوم ؤ، مګر دغه سړئ اوس بوډا او سپین ږیری دی، ویل کیږي چي د حنین په ورځ يې عمر یو سل او شپېته کاله ؤ، نو دُرَید زوړ، ضعیفه، او په سترګو هم ړوند ؤ، بدن يې مات او بې طاقته ؤ، خرنګه چي پر اوښ يې ځان نه سوای تکیه کولای، دئ به يې په داسي کجاوه کي سپراوه لکه د ښځو کجاوه، خو د ښځو سره به نه تلی، په کجاوه کي به ؤ او د نارینه وو سره به رهي ؤ، د جنګ په کارو کي به يې د ده څخه مشوره اخیستل، هر کار يې د ده په مشوره

او مصلحت سره کاوه، ځکه تجربه کاره پهلوان او د جنګ په کارو پوه ؤ. اوس چې د هوازن لښکر واړول دُريد وويل: په کومه شپله کې یاست؟ خلکو ویل: د اوطاس په شپله کې، ده وويل: هو د آسانو د ځغلولو دپاره ښه ځای دی نه ډيرې لوړې لرې چې ځوک نه سي ورختلای او نه آوار دښت دی.

کله چې هغه ښځې او ماشومان، حیوانات او مالونه چې د لښکر ترشا وه را ورسېدل، دُريد د ښځو او ماشومانو، پسو او اوښانو آوازونه واورېدل په تعجب کې سو او ويل: دا څه شي دي چې زه يې اورم؟ د اوښانو رمباړي، دخرو هرهاري، د ماشومانو ژړاوي، د پسو ناري؟ خلکو ويل: دا د مالک بن عوف امر دی چې ټول مالونه، اولادونه او ښځې مو درسره را ولي، دُريد ويل: مالک بن عوف ما ته را ولی، څرنګه چې د دُريد له امره چا مخالفت نه کاوه نو مالک بن عوف ورته راغلی، دريد ورته وويل: د پسو، اوښانو او ماشومانو آوازونه اورم دا څه قصه ده؟

مالک ويل: دا کار مي د دې دپاره کړی دی چې ما غوښته د هر سړي تر شا د ده مال او اولاد وي او د هغو څخه د دفاع دپاره جنګ وکړي او و نه تښتي.

دُريد ويل: والله اوس هم د پسو يو چوپان يې په جنګ نه پوهېږې آيا مات سوی لښکر په يو شي را ګرځي؟ که انسان مات سو او پر خپل مرګ و بېرېدی والله هيڅ شئ يې نه سي را ګرځولای، دُريد نور هم و ويل: که کاميابي ستا وه بل شئ فايده نه در رسوي ببله سړئ او د هغه توره او نېزه او که کاميابي د هغه بل طرف وه نو خپل مال او اولاد دي هم د لاسه ور کړه.

يا مالک! ته په دې سره نه سې کامیابه کېدلای چې د هوازن هګۍ دي د آسانو مخ ته کښېښوول، دوی خپل وطن او خپلو قبيلو ته ولېږه او بيا دي پهلوانان د جنګ دپاره ډ آسانو پر شا سپاره کړه، که کاميابي ستاسي وه اهل او اولادونه به مو در پسې راسي او که دښمن کامیابه سو مال او اولادونه به دي ساتلي وي.

خلکو غوښته چې د دُريد د نظريې إطاعت وکړي اهل او اولادونه بيرته و ليږي، د لښکر ټول مشران د دريد د رأيي إطاعت کوي، مالک بن عوف د لښکر عمومي قوماندان وبېرېدی چې د ده آمريت ولاړ ی او خلک د دُريد اطاعت کوي، نو يي

وویل: والله دا کار به و نه سي ته ضعیفه سوې او عقل دي هم درسره ضعیفه سو.

مالک بن عوف یو بل عاطفي حرکت هم وکړی: توره یې واخیستل او د لښکر مشرانو ته یې ورېغ کړه، هغه چي را ټول سوه ده د توري لاستی پر مځکه کښېښاوه او د توري تېره سر یې پر خپل ځیګر کښېښاوه (د رکوع پر قسم و درېدی او پر توره یې تکیه وکړه) او وې ویل: والله یا به هوازن زما اطاعت کوي یا به دغه توره زما تر ملا وزي(یعني ځان وژنم) مالک بن عوف نه غواړي چي په دغه جنګ کي د دُرید نوم یاد سي یا د هغه د نظر متابعت وسي، نو ویل: یا به زما امر منی یا د دُرید، د لښکر مشران سره یو ځای دي په خپل منځ کي یې سره وویل: دُرید په سترګو ړوند، سپین ږیری او ضعیفه سړئ دی د جنګ إداره نه سي کولای، که موږ سر له اوسه د مالک بن عوف پر مشرۍ اختلاف وکړو نو سره و پاشل سوو، زموږ ملګرتیا د مالک بن عوف سره که څه هم په عمر لږ دی د دُرید تر ملګرتیا ښه ده، د لښکر او قبیلو مشرانو و ویل: موږ ستا اطاعت کوو یا مالک بن عوف! نو د لښکر مشرانو د درید امر نه کړی قبول، ښځې او ماشومان، مالونه او حیوانات پاته سوه.

د الله جل جلاله إراده داسي وه چي دغه انسانان او حیوانان د مسلمانانو په نصیب سي، دُرید بن الصِّمّه و ویل: دا داسي ورځ او کار دی چي نه ځني غائب یم او نه پکښي حاضر یم، یعني: زه خو حاضر یم مګر نظر مي بل شئ دی، نو لکه نه چي یم حاضر، بیا درید پوښتنه وکړه چي دا کوم ځای دی؟ ویل دا وادیِ اوطاس ده د وادیِ حُنین څنګ یا بغل ته، دُرَید و ویل: هو، دغه ځای د جنګ دپاره ښه او مناسب ځای دی، نو یې مالک بن عوف ته و ویل: په اوله خبره کي دي زما اطاعت و نه کړی په دغه دوهمه خبره کي مي امر و منه، هغه دا چي د مسلمانانو د لښکر په لارکي کمینونه ورته ونیسه دا ځای د کمینو دپاره ډیر ور او مناسب ځاي دی، مالک بن عوف هم د ده خبره ومنل او د مسلمانانو په لار کي یې کمینونه ور ته و نیول.

رسول الله ﷺ
د مکې مکرمې څخه د حنين پر طرف حرکت کوي

د هجرت د اتم کال د شوال په شپږمه ورځ چې د شنبې ورځ وه رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف حرکت وکړ، چې دغه ورځ و مکې مکرمې ته د رسول الله ﷺ د داخلېدلو نولسمه ورځ وه، په دغه غزاء کې د رسول الله ﷺ سره دوولس زره نفره مسلمانان ملګري وه چې لس زره نفره يې هغه لښکر ؤ چې د مکې مکرمې د فتحې دپاره ور سره را وتلی ؤ او دوه زره نفره د اهل مکې څخه ورسره ملګري سوه او د دغه لښکر اکثره نفر نوي مسلمانان وه، حتّی د مکې مکرمې په نفرو کې ځيني مسلمانان وه او ځيني يې تر اوسه پر هغه خپل شرک پاته وه مګر د را وتلو سبب يې هغه پخوانۍ دښمني وه چې د هوازن او اهل مکې په منځ کې پرته وه، د جاهليت د وختو څخه دغه دښمني موجوده وه، د هغو کسانو څخه چې مشرکان وه او جنګ ته را ووتل يو هم صفوان بن اُميه ؤ هغه چې رسول الله ﷺ څلور مياشتې امان ورکړی ؤ، کله چې د مسلمانانو لښکر را ووتی رسول الله ﷺ وليدل چې په لښکر کې د ډيرو نفرو سره اسلحه نسته ځکه نه يې درلودل او رسول الله ﷺ ته وويل سوه چې د صفوان سره اسلحه سته، نو رسول الله ﷺ صفوان بن اُميه ته چې د اسلحې تاجر ؤ او په دغه ورځ مشرک ؤ رجوع وکړه، ويل: يا صفوان! اسلحه راکړه، صفوان وويل: يا محمّد! ﷺ په غصب او زور يې غواړې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: يا په عاريت يې غواړم (کار ځني اخلو او بيرته يې در کوو) او دا ضمانت هم درکوم چې بيرته به پوره درکول کيږي، صفوان وويل: هو درکوم يې، دغه اسلحه يې هم د قوم پرستۍ په سبب ورکړه چې په عربي کې (حَمِيه) ورته ويل کيږي، نو صفوان و رسول الله ﷺ ته سل زغري او د سلو نفرو دپاره نوره ضروري اسلحه په عاريت ورکړه.

اوس نو دې خبري ته راغلو چې رسول الله ﷺ د دغه مشرک څخه مرسته

وغوښتل، آیا د مسلمانانو یوه امام، خلیفه یا مشر له دا جائزه او روا ده چې د مشرک یا کافره څخه مرسته و غواړي؟ هغه علماء چې د مشرک او کافر څخه مرسته اخیستل جائز بولي د هغو دلیل د رسول الله ﷺ دغه عمل او کار دی او هغه علماء چې د کفارو څخه مرسته اخیستل جائز او روا نه بولي هغه بیا وایي: دغه مرسته د یوه مشرک فرد څخه وه، نه د یوه کافر دولت څخه یا د یوې کافري ډلې څخه خو د دغې مسئلې حکم به إن شاء الله تعالی د قصې تر بیانولو وروسته مفصل درته بیان سي.

او دا چې رسول الله ﷺ د صفوان څخه اسلحه په عاریت واخیستل نه په زور په دې کې موږ ته د رسول الله ﷺ عظمت او رحمت را معلومیږي ځکه مسلمانانو مکه مکرمه فتحه کړه کولای یې سوای چې د اهل مکې ټول مال او دولت په زور واخلي مګر دا د رسول اکرم ﷺ رحمت او شفقت ؤ چې ټول مالونه یې ورپرېښوول حتّٰی اسلحه یې هم نه ځني واخیستل او کله چې یې اسلحې ته ضرورت پیدا سو بیا یې هم د اسلحې د خاوند په اجازه ځني واخیستل چې دغه کار د اسلام رحمت، عظمت او کرم ثابتوي.

رسول الله ﷺ ولیدل چې د لښکر ډیر نفر خواره او د ضرورت نور سامان نه لري نو یې د اهل مکې څخه په قرض او پور مالونه واخیستل او د لښکر د غریبو خلکو سره یې مرسته په وکړه، رسول الله ﷺ چې د مکې مکرمې څخه را وتی عُتاب بن أسید رضی الله عنه یې پر مکه مکرمه حاکم او والي پرېښاوه چې د رسول الله ﷺ په غیاب کې مکه مکرمه اداره کړي، عُتاب رضی الله عنه د هغو کسانو څخه ؤ چې نوي مسلمانان سوي وه مګر څرنګه چې رسول الله ﷺ په ده کې صدق او اخلاص ولیدی او بل دئ قوي ځوان او د مکې مکرمې د اشرافو څخه ؤ، د مکې مکرمې د إداره کولو قدرت یې درلودی نو یې دئ د دغه کار دپاره وټاکی.

عُتاب بن أسید رضی الله عنه د رِدت په وخت کې (چې دا بیا د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د خلافت په وختو کې پېښ سو) کله چې نوري شا وخوا قبیلې د اسلامه څخه مرتدي سوې، بیا هم دئ پر اسلام ثابت او قائم پاته سو، کله چې نوري قبیلې مرتدي سوې او اهل مکې هم غوښته چې مرتد سي نو سهیل بن عَمرو رضی الله عنه په بیانیو او خطبو اسلام ته را بلل او عُتاب بن أسید رضی الله عنه په خپل همت

او ثبات پر اسلام ثابت پاته کړه، د دغه عُتاب د اسلام یا مسلمانېدلو فقط څو ورځي کېدلې چي رسول الله ﷺ پر مکه مکرمه والي مقرره کړی.

رسول الله ﷺ چي د طائف پر طرف حرکت وکړی ده ﷺ هم د معلوماتو دپاره خلک لېږل او د دښمن د حالاتو څخه نه ؤ بېخبره، حال ورته راغلی چي د هوازن لښکر را وتلی دی او حنین ته را رسېدلی دی او د جنګ میدان يې هم خوښ کړی دی، رسول الله ﷺ هم دا مقرره کړه چي په حُنین کي به د دوی سره جنګ او مقابله کوي، مسلمانانو ته د دښمن حالات او اخبار معلوم سوه دا جنګ په بې خبري کي نه دی پېښ سوی، که څه هم په اول کي مسلمانان بېخبره وه خو رسول الله ﷺ دا کشف کړه چي د کفارو لښکر له طائفه را وتلی دی.

د دغې ورځي په سهار کي چي مسلمانانو د مکې مکرمې څخه حرکت وکړی دوی دوولس زره نفره دي او د اول وار دپاره د مسلمانانو دومره لوی لښکر جوړېږي نو د ځینو خلکو په زړو کي إعجاب، لويي او غرور پیدا سوه چي والله دوولس زره نفره یو هیڅوک مو نه سي ماتولای حتّی ابوبکر الصدّیق ﷺ و رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! د لښکر د لږ والي په سبب نه مغلوبه کیږو، یعني: اوس زموږ مسلمانانو شمېر دومره نه دی چي د لږ والي په سبب دي ماته وخورو، که مو شکست خوړی د هغه به بل سبب وي، نو د دغه ډېر والي غرور په لښکر کي نشرېدی، ځیني ضعیف النفسه مسلمانان هغه چي نوي اسلام ته داخل سوي وه د دغه ډېر والي تر تاثیر لاندي راغله توکل او اعتماد يې پر دغه شمېر او عدد سو چي موږ ډېر یو، دغه د لښکر پر ډېر والي د مسلمانانو اعتماد! الله جلّ جلاله په سورةُ التوبه کي بیانوي او فرمايي:

﴿لَقَدۡ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٖ وَيَوۡمَ حُنَيۡنٍ إِذۡ أَعۡجَبَتۡكُمۡ كَثۡرَتُكُمۡ فَلَمۡ تُغۡنِ عَنكُمۡ شَيۡـٔٗا وَضَاقَتۡ عَلَيۡكُمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ ثُمَّ وَلَّيۡتُم مُّدۡبِرِينَ ﴿٢٥﴾﴾. [التوبه: ۲۵]

ژباړه: خامخا الله جلّ جلاله ستاسي سره په ډېرو ځایو کي مرسته کړې ده خصوصاً د حنین په ورځ کي، کله چي ستاسي ډېر والي تاسي په تعجب کي واچولاست نو هغه

ډیر والي ستاسي څخه هیڅ شئ ایسته نه کړی، یعني: د دښمن حملې یې نه درڅخه وګرځولې او پر تاسي باندي مځکه تنګه سوه سره د دې چي مځکه ډیره پراخه ده بیامو دښمن ته په داسي حال کي شا ور وګرځول چي تښتېدلاست.

الله جل جلاله په دغه آیات شریف کي هغه غرور او اعجاب ته اشاره وکړه چي د ډیر والي په سبب د خلکو زړو ته ور داخل سوی ؤ.

اوس نو د مسلمانانو لښکر د مکې مکرمې څخه د طائف پر طرف رهي دی په لار کي پر داسي عربو ورغله چي د یوې وُني سره یې عبادت کاوه بلکه د دغې وُني عبادت یې کاوه چي دغې وُني ته یې ذاتِ أنواط ویل، عربو به پر دغه ونه د تبرک دپاره لاسونه تېرول، رښکیاني او تورکران به یې په ځړول په اخترو کي به یې هلته مېلې کولې، خپلې اسلحې به یې پرځړولې، د دغې وُني سره به یې حیوانات حلالول، د دغې وُني سره به د عبادت په نیت ناست وه نو د ذاتِ أنواط نوم هم په دغه سبب پر ایښوول سوی ؤ چي دغه رښکی او تورکران په ځړېدل.

په لښکرکي هغه کسان چي اوس یې تازه ایمان را وړی ؤ او د هغه بت پرستۍ شوق یې لا تر اوسه په دماغ کي ؤ رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! مونږ ته هم دغسي یو ذات أنواط را جوړ کړه لکه دوی چي یې لري، مسلمانانو هم دغسي ونه غوښته لکه د مشرکانو چي د تبرک دپاره ځانونه پوري مُړي او رښکیاني په وځړوي رسول الله ﷺ په ډیر قهر سره و فرمایل: الله اکبر! په والله تاسي داسي خبره وکړه لکه د موسیٰ علیه السلام قوم چي موسیٰ علیه السلام ته و ویل:

﴿ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ١٣٨﴾. [الاعراف: ۱۳۸]

یعني: مونږ ته هم داسي إله او معبود را جوړ کړه لکه مشرکان چي قسم قسم آلهه او خدایان لري؟ موسیٰ علیه السلام ورته و ویل: تاسي یو جاهل قوم یاست.

په وُنو او ډبرو پوري ځانونه مښل او د هغو څخه د نفعې او ضرر امید درلودل حتّی وُني او ډبري مشرف او مبارک بلل دا د مشرکانو کارونه دي، وُني او ډبري نه نفعه او نه ضرر رسولای سي، رسول الله ﷺ دغو خلکو ته و فرمایل: تاسي څنګه زما څخه دغسي شیان غواړی؟ رسول الله ﷺ دغه کسان امر کړه چي پر دغه خبره توبه وباسي

او د الله جل جلاله څخه بخښنه وغواړی، هغوهم توبه وایستل او د الله جل جلاله څخه یې عفوه او مغفرت وغوښتل.

د مسلمانانو لښکر د حنین پر طرف وررهي دی لکه د مخه چې مو درته وویل: رسول الله ﷺ ته خبر راغلی ؤچې د هوازن لښکر په حنین کې دی نومسلمانان هم د چارشنبې په شپه چې د شوال د میاشتې لس ورځې تیرې سوې وې حنین ته ورسېدل. مسلمانانو د حنین تر شېلې د مخه خپلې خېمې و درولې، اوس نو د هوازن لښکر د حنین د شېلې پر هغه بله غاړه دی او مسلمانان تر شېلې دباندې د مکې مکرمې و طرف ته دي.

کله چې مسلمانانو خیمې و درولې رسول الله ﷺ یو د اصحاب کرامو څخه امر کړی چې ته به د آسه سره یوې لوړې غونډۍ ته وخېژې او پر هغه آس به سپور یې د هوازن معلومات به کوې حرکتونه او کمینونه یې ټول تر نظر باسه او د شپې په آخرکې به د معلوماتو سره راسې، بېله لمانځه او انساني ضرورته به له خپله ځایه نه ښورې، سړئ هم پر آس سپور سو او یوې لوړې غونډۍ ته وختی د شپې تر آخره هلته ولاړ ؤ حتّی د آسه څخه هم نه سو کښته او د شپې په آخرکې رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ پوښتنه ځنې وکړه چې یو شئ دې ولیدی؟ سړي ویل: یا، کوم خاص یا د یادولو وړ شئ مې نه و لیدی، د کفارو لښکر پر هغه خپل حال ؤ زه و فلاني او فلاني غره ته وختلم مګر هوازن مې و لیدل چې ښځې، حیوانات او پسونه یې ټول را وستلي دي، رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمایل: إن شاء الله سبا دغه ټول مالونه د مسلمانانو دپاره غنیمتونه دي.

مګر په دغه وخت کې و مالک بن عوف ته دُرَید بن الصُمّه ځیني لار ښوونې کړي وې او مالک بن عوف عملي کړي وې، سره د دې چې دُرَید په سترګو نه لیدل خو د عقل او تجربې څخه یې کار اخیستی چې د هغو لارښوونو څخه یې یوه دا وه: ویل: دغه اضافه اوښان چې مو را وستلي دي (کفارو خو خپل ټول اوښان را وستلي وه چې ټول بېکاره او د دوی تر ضرورت زیات وه) نو دُرَید و ویل: ښځې او ماشومان ټول پر دغه زایدو اوښانو سپاره کړی او د لښکر تر شا یې و دروی ځکه په دې کارکې دوې فایدې سته یو دا چې که مو ماته وخوړل دوی کولای سي چې د اوښانو سره وتښتي

او بله فایده یې دا ده چې څوک د لیرې ورته ګوري هغه ته دا نه معلومیږي چې دا نارینه دي که ښځې، نو لښکر تر هغه خپل واقعي شمېر څو چنده زیات معلومیږي ځکه اوښان دي او خلک پر سپاره دي، مالک بن عوف هم ښځې او ماشومان پر اوښانو سپاره کړه، واقعًا هم دومره لښکر ځني جوړ سو چې آخر یې نه معلومېدی، حتّٰی ځینو مسلمانانو به ویل چې د کفارو د لښکر شمېر اتیا زره دی که څه هم په حقیقت کې د هوازن ټول لښکر د شلو زرو نفرو په شا وخوا کې ؤ.

(د دغه لښکر په شمېر کې اختلاف سته، څوک یې دوولس زره نفره بولي)

که څه هم شل زره یا دوولس زره نفره لښکر ډېر لوی لښکر دی، خو د کفارو په دغه کار سره د دوی شمېر تر اصلي حساب څو واره زیات معلومېدی.

او بل هغه کار چې دُرَید کړی ؤ هغه دا ؤ: څرنګه چې د هوازن لښکر تر مسلمانانو د مخه دغې منطقې ته راغلی ؤ، نو مالک بن عوف د دُرَید په مشوره او لارښوونه په دغه شپه د خپل لښکر ډېر نفر د حنین د شېلې په لارو، تنګیو، فرعي شېلو او نورو ډېرو پټو ځایو کې د کمین دپاره کښېنولي وه او دا امر یې ورته کړی ؤ: کله چې مسلمانان دغې شېلې ته را کښته سي اول د غشو باران پر جوړ کړی او بیا په یوه وار ټوله یوه حمله پر وکړی، اوس د هوازن د لښکر ډېره حصه د شپې د حنین په شېله کې په خپلو کمینو کې سره ځای پر ځای سوه او د مسلمانانو د لښکر د راتګ انتظار باسي.

د مسلمانانو د لښکر لوی مشکل دا ؤ چې د حنین د شېلې څخه ډېر لوړ وه او شېله ډېره کښته وه نو کښتې شېلې ته د لښکر کښته کېدل ډېر سخت او مشکل وه، ځکه لار داسې کښته ده لکه ښوَیَندوکی، لږ کښته نه وه بلکه شېله داسې کښته ده چې نفر باید په ځغستا ور کښته سي ځان نه سي تکیه کولای.

د دغې شپې په آخر کې رسول الله ﷺ خپل لښکر و ټولیانو ته و وېشی او بیرغونه یې ور و وېشل، اوله ټولۍ د بني سُلیم قبیله ده هغه زر نفره د.آس سپاره چې د مسلمانانو د لښکر مقدمه وه او د رسول الله ﷺ سره د مکې مکرمې تر فتحې د مخه د مدینې منورې په لار کې ملګري سوه، د دې ټولۍ قومندان خالد بن ولید رضی الله عنه ؤ.

د شپې په آخر کې و شېلې ته د کښته کېدلو آمادګي ونیول سوه او د سپېدو تر چاودلو

وروسته د وادي حُنین پر طرف حرکت شروع سو، دلته مالک بن عوف خپل لښکر ته اوامر صادروي ویل توري را وباسی، توري را وایستل سوې، ویل پوښونه یې مات کړی څکه بیا رجوع نسته او په یوه وار به حمله او هجوم پر ور وړی، مالک ویل: نه غواړم چي جنګ څو ورځي دوام وکړي، بلکه په یوه ورځ به جنګ پای ته رسیږي، د هوازن لښکر د تورو پوښونه مات کړه توري یې په لاسو کي دي د حملې دپاره تیار او آماده ولاړ دي.

د رسول الله ﷺ د معلوماتو خلک د هوازن د لښکر په ټولو حالاتو خبر وه او هر څه یې سنجولي وه فقط په دغه کمینو نه وه خبر او د هغو دپاره یې هیڅ فکر نه ؤکړی.

اوس نو د هغه لوړي ځخه و وادي حنین ته د مسلمانانو را کښته کېدل شروع سوه، اول هغه څوک چي را کښته سوه! خالد بن ولید رضي الله عنه دی او بني سُلیم ور سره دي، کله چي دغه اوله ټولي ور کښته سوه او دوهمي ټولي په کښته کېدلو شروع وکړه د کمینو له طرفه اولې د غشو باران پر شروع سو چي په دغو غشو یې ډیر مسلمانان زخمیان او زوبل کړه او بیا د دښمن ډلو یو ځایي شدیده حمله شروع کړه، څرنګه چي و شېلې ته کښته کېدل ډیر سخت وه څکه یو دم کښته وه یوازي یو نفر چي به کښته کېدی خپل ځان یې نه سوای تکیه کولای هغه د مخ نفر به یې پوري واهه، نو په بني سُلیم کي د کښته کېدلو په سبب بد حال پېښ ؤ، د دغه بده حاله سره سره د کمینو له طرفه حملې هم پر شروع سوې، د دوی خیال ؤ چي د دښمن لښکر مو مخ ته دی هلته به ورځو جنګ او مقابله به ور سره کوو، خو هغه ناڅاپه د دواړو طرفو څخه د کمین نفرو حملې شروع کړې، په خپله پر خالد رضي الله عنه وهل او وارونه شروع سوه د خالد رضي الله عنه بدن ټوک ټوک او زخمي سو د ډیرو زخمو په سبب ولوېدی غځار سو، کفارو د بني سُلیم پر خلکو وهل او وارونه شروع کړه.

د بني سُلیم خلک خو نوي مسلمانان سوي وه په تېښته یې شروع وکړه مګر چیري وتښتي؟ راسته طرف ته یې کمین دی، چپه طرف ته یې کمین دی، مخ ته یې د دښمن لښکر دی د تیښتي دپاره بله لار نسته بېله دې ځخه چي پر شا ولاړ سي، نو یې د شا پر طرف مخ ونیوی، د هغه طرفه بیا د مسلمانانو هغه نور لښکر را کښته کېږي، هغه کسان چي را کښته کېږي خپل ځانونه نه سي تکیه کولای او بني سُلیم غواړي چي

ورو خيژي، هغه چا چي دا حال ليدلی دی هغه وايي: خلک يو د بل پر اوږو سره سپاره اوپراته وه، دلته په دغه شېبه کي د هوازن د لښکر له طرفه پر مسلمانانو قتل او وژنه شروع سوه، د مسلمانانو هغه نور لښکر چي پسي را رهي دی هغه يې نهويني او نه دي خبر چي په شېبه کي څه پېښه ده، هغو خپل پر مخ تګ ته دوام ورکړی دی غواړي چي ور کښته سي او دلته بد حال جوړ دی، د کښته خلک غواړي چي لوړ وخيژي او د لوړي خلک غواړي چي ور کښته سي، پسله ډېره وخته هغه نور لښکر هم په دې حال خبر سو چي په شېبه کي کمين دي او خلک وژل کيږي هغو په تېښته شروع وکړه.

هلته مالک بن عوف خپل ټول لښکر تقريباً شل زره نفره امر کړه چي په يوه وار حمله او وهل شروع کړی او دلته مسلمانان په دغه بد حال مبتلاء دي، د مسلمانانو په لښکر کي عمومي تېښته شروع سوه او هري خوا ته ځغلي، ځينو يې په ځغستا مکې مکرمې ته ځان و رساوه او ټول لښکر وتښتېدی، رسول الله ﷺ نارې وهي غواړي چي دغه مات سوی لښکر را وګرځوي خو څوک نه دريږي.

رسول الله ﷺ يوازي پر ميدان پاته سو، هغه صحابهٔ کرام چي ثابت پاته دي او نه تښتي هغه هم يو يو او جلا جلا دي، شل زره نفره په دغه بد حالت کي پر را ګرځېدلي دي، خلک ځغلي او رسول الله ﷺ نارې وهي إِلَيَّ عِبَادَ الله، خو يو هم تر شا نه ګوري، ډېر بد شکست او ماته وه، ابوسفيان چي په دغه وخت کي نوی مسلمان سوی ؤ هغه و ويل: د دغه مات سوو خلکو مخ به بل شئ نه را وګرځوي بيله د جدې درياب، يعني: تر هغه ځايه پوري به ځغلي.

جِبله يا کِنده بن جُنيد چي منافق ؤ هغه ناري کړه: نن ورځ يې سحر باطل سو.

دلته نو د الله جل جلاله له طرفه هغه لوی امتحان شروع سو، د مسلمانانو د ايمان امتحان په دغسي ځايو کي اخيستل کيږي.

په دغه وخت کي يو د هغو کفارو څخه چي په ظاهره مسلمان سوی دی او نوم يې شيبه بن عثمان بن أبي طلحه دی "عثمان بن ابي طلحه" د دغه شيبه پلار د هغو کسانو څخه ؤ چي د اُحُد په ورځ يې د کفارو بيرغ پورته کاوه او د مسلمانانو له طرفه و وژل سو، دغه شيبه د هغه عثمان زوی دی او د مسلمانانو د لښکر سره را وتلی دی

غواړي چي په مناسب وخت کي رسول الله ﷺ و وژني او د خپل پلار بدله او انتقام په نن ورځ کي واخلي، په دغه بد حالت کي رسول الله ﷺ يوازي ولاړ دی او يوازي جنګ کوي، هيڅوک نه دي ورسره او ناري وهي: إلَيّ عِبَادَ الله!

شيبه چي يو خنجر ور سره دی د خپل مقصد د پوره کولو دپاره د رسول الله ﷺ و طرف ته ورغلی، رسول الله ﷺ شيبه وليدی ويل: يا شيبه! څه خبر دی؟

شيبه ويل: يا رسولَ الله! غواړم چي ستا څخه دفاع وکړم، رسول الله ﷺ ويل: دلته راسه، شيبه ورغلی او رسول الله ﷺ د شيبه پر ځيګر خپل مبارک لاس کښېښاوه او ويل: د الله څخه بخښنه وغواړه، شيبه ويل: استغفر الله.

شيبه وايي: رسول الله ﷺ چي فقط لاس را څخه پورته کړی دئ ﷺ تر ټولو خلکو راته ګران او محبوب وګرځېدی، شيبه دلته ودرېدی او د رسول الله ﷺ څخه يې دفاع کول، اصلاً دئ د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره راغلی ؤ، مګر سبحان الله! اوس د رسول الله ﷺ څخه دفاع کوي.

رسول الله ﷺ بيا هم ناري وهي إلَيّ عِبَا دَ الله! د ده ﷺ آواز هغو اصحاب کرامو چي شا وخوا په ميدانِ جنګ کي موجود وه لکه ابوبکر الصدِّيق، عمر فاروق او څو نورو مهاجرينو رضوان الله عليهم واورېدی، هغه هم راغله پر رسول الله ﷺ را وګرځېدل مګر د دغو اصحاب کرامو شمېر ډېر لږ ؤ، د شلو زرو نفرو په مقابل کي څه کولای سي؟ په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ سره لږ مهاجرين او د ده ﷺ اهل بيت ور سره وه چي ټوله دوولس يا نولس نفره وه او په بل روايت کي وايي اتيا نفره وه، په دغه ځای کي د رسول الله ﷺ هغه شجاعت او دلاوري ښکاره سوه چي مثل يې نه ليدل کېږي، خپله غاتره يې د کفارو پر طرف ور ځغلول او ويل يې: «أَنَا النَّبيّ لاَ كَذِب، أَنَا ابنُ عبدالمطلب» په دغه وخت کي ابوسفيان بن الحارث ﷺ د رسول الله ﷺ د غاتري رکاب نېولی ؤ او عبّاس ﷺ يې قيضه نيولې وه چي چابکه ولاړه نه سي، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د خپله ربه څخه د نصرت غوښتنه وکړه او وې فرمايل: اللّهم أنزِل نصرکَ، الهي ستا نصرت را نازل کړه.

کله چي عبّاس ﷺ راغلی رسول الله ﷺ د ده په راتګ ډېر خوشاله سو، دا ولي؟

ځکه عبّاس رضی الله عنه داسي لوړ آواز درلودی چي په ټولو عربو کي يې مثل نه ؤ، د ده رضی الله عنه د آواز په باره کي وايي: د جاهليت په وختو کي عبّاس رضی الله عنه د خپلو پسو او اوښانو دپاره چوپانان درلودل، چوپانانو به اوښان او پسونه د مکې مکرمې څخه ډير ليري بېول، نورو خلکو که به خپل چوپانان غوښته نفر به يې پسي لېږل چي را يې ولي مګر عبّاس رضی الله عنه شوک نه پسي لېږل دلته په مکه مکرمه کي به يوې لوړي ته وختی او ور ناري به يې کړه، ډير لوړ آواز يې درلودی، رسول الله ﷺ د ده د آواز په باره کي فرمايي: «صَوتُ العبّاس فِي المَعركةِ بِألفِ رَجُلٍ» يعني: په جنګ کي د عبّاس آواز پر زرو نفرو حساب دی، اوس چي عبّاس رضی الله عنه راغلی رسول الله ﷺ ورته و ويل: يا عبّاس! زما اصحابو ته ور ناري کړه، عبّاس رضی الله عنه هم په لوړ آواز په نارو شروع وکړه او ويل: اې مسلمانانو! رسول الله ﷺ دغه دی خو چا تر شا نه کتل، دلته نو رسول الله ﷺ ورته وويل: و اصحاب سَمُره ته ورناري کړه (سَمُرَه يعني: ونه يا درخته) چي مقصد يې هغه ونه ده چي د حديبيې په ورځ اصحاب کرامو تر هغې وُني لاندي د رسول الله ﷺ سره بيعت کړی ؤ، حضرت عبّاس رضی الله عنه هم ناري کړه (يَا أصحابَ السّمُره أينَ بَيعَتُكم؟) اې د وُني ملګرو هغه بيعت مو څه سو؟ ځيني اصحابِ کرام چي د هغه بيعت په ورځ يې په بيعت کي ګډون او اشتراک کړی ؤ هغو دغه ناره واورېدل او په بيرته را ګرځېدلو يې شروع وکړه، هغه خپل عهد يې ورپه ياد سو غواړي چي پرخپله وعده وفاء وکړي او پر رسول الله ﷺ را ټولېدل دغه د اصحاب کرامو د بيرته را ګرځېدلو حال ځيني هغه کسان بيانوي چي په دغه جنګ کي حاضر وه، هغه وايي: يو نفر چي د اهلِ شجره څخه ؤ پر اوښ سپور ؤ او تښتېدی خو کله چي يې دغه ناره واورېدل اوښ يې داسي تېز رهي ؤ چي ده دا قدرت نه درلودی چي خپل اوښ و دروي او را وي ګرځوي نو دئ ځني را وغورځېدی او اوښ يې پرېښاوه پر پښو يې په جنګ شروع وکړه.

د بيعت الرِّضوان خلک په داسي حيرت انګيزه چابکي سره را ګرځېدل چي بيان يې نه سم کولای او دغه به يې ويل: لبيک يا رسولَ الله! لبيک يا رسولَ الله! تر داسي اندازې چي دوی به کوښښ کاوه چي خپل اوښ را وګرځوي، خو د اوښ د را ګرځولو قدرت چي به يې نه کړی پيدا، خپله توره او سپر به يې ځني را حمله کړه او

له اوښه به را غورځېدل، اوښ به یې خپل سر ته پرېښاوه، ترڅو چي د رسول اللهﷺ پر شا وخوا د دغو نفرو څخه سل نفره را ټول سوه او په جنګ یې شروع وکړه، اوس نو دغه سل نفره چي سره یو ځای سوه د شلو زرو نفرو سره جنګ کوي، داسي جنګ شروع سو چي د انسانانو ترخیال او تصور لوړ دی، هغو کسانو چي دغه حالت یې لیدلی دی وایي: په والله دغو سلو نفرو داسي جنګ کاوه چي هیڅ شئ یې مخ ته نه سوای درېدلای، په هوازن کي یې قتل او وژنه شروع کړه، دغه سل نفره په هغو شلو زرو نفرو کي قتل او وژنه کوي او هیڅوک یې مخ ته هم نه سي درېدلای، په دغه وخت کي د جنګ قومندان په خپله رسول اللهﷺ ؤ هم جنګ کوي هم اداره، دا د چا په وسه پوره ده؟ دا کوم همت او شجاعت دی چي سل نفره دي د شلو زرو په مقابل کي جنګیږي؟ دا رسول اللهﷺ ؤ او دغه یې شجاعت ؤ نو ځکه حضرت عليؓ وایي: کله چي به جنګ ډېر شدید سو موږ به و رسول اللهﷺ ته رجوع کول، ځکه موږ پوهېدلو چي هغهﷺ د همت او شجاعت خاوند دی نه تښتي او نه بیرېږي.

د حضرت عليؓ دغه قول د حُنین د جنګ په باره کي نه دی بلکه دغه خبره یې عامه کړې ده چي په ټولو جنګو کي همېشه زموږ دغه حال ؤ، چي د جنګ د شدت په وخت کي زموږ رجوع و رسول اللهﷺ ته وه او په هغه سره مو ځانونه ساتل دغه د حُنین په ورځ هم دغو سلو نفرو د رسول اللهﷺ د شجاعت او ثابته پاته کېدلو په واسطه د رسول اللهﷺ تر شا جنګ کاوه، په دغو سلو نفرو کي دوې ښځي هم موجودي وې چي یوه اُم عمّاره او بله اُم سُلَیم وه، چي د خپل خاوند ابو طلحه سره ملګرې وه، دغو ښځو جنګ نه کاوه مګر د رسول اللهﷺ سره ثابته پاته وې، د ام سُلیم سره یو خنجر ور سره ؤ، رسول اللهﷺ پوښتنه ځني وکړه: یا اُم سُلَیم! په دغه خنجر څه کوې؟ دې و ویل: که د مشرکانو څخه یو څوک را نژدې سو نس یې ور خیرم، سبحان الله! دا داسي ورځ وه چي نارینه تښتي مګر دغه ښځي ثابته پاته دي بیا اُم سلیم و رسول اللهﷺ ته و ویل: اجازه راکوې چي دغه تښتېدلي کسان داسي و وژنم لکه ته چي هغه کسان وژنې چي جنګ در سره کوي؟ دوی څنګه تا په دغسي حال کي یوازي پرېږدي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: یا پرې یې ږده.

دا په دغه جنګ کې د مسلمانو ښځو ثبات ؤ، په دغه ورځ کې رسول الله ﷺ دا اعلان هم وکړی: که هر چا د کفارو څخه یو څوک و وژی او د هغه پر وژلو یې شاهدان درلودل د وژل سوي سړي سامان د هغه دی.

ابن اسحاق او نور د انس بن مالک رضی الله عنه څخه روایت کوي چې د حنین په ورځ یوازي ابو طلحه د شلو نفرو کفارو سامان واخیستی، یعني: یوازي ده شل نفره کفار وژلي وه، تردغه وروسته و انصارو ته ناره کول شروع سوه: یا معشرَ الأنصار! یا معشرالأنصار! اوس بیرته د مسلمانانو ډلي یوه پسله بلې څخه را ګرځي او شدید جنګ شروع دی، رسول الله ﷺ جنګ ته وکتل او وې فرمایل: اوس جنګ تود سو اوبیا رسول الله ﷺ د مځکي څخه یو مټ شګي یا خاوره را پورته کړه او د کفارو مخان یې په و ویشتل، دغه یو مټ خاوره د کفارو د لښکر د هر فرد و سترګو ته ورسېدل او ټوله د خپلو سترګو په مښلو مشغول سوه او له دې طرفه د مسلمانانو حملې پر شروع دي، بیا نو رسول الله و ویل: د محمّد په رب مي دي قسم وي چې کفار مات سوه، هلته په هوازن کې داسې قتل او وژنه شروع دي چې د مالک بن عوف هیڅ زړه ته نه لوېږي چې سلو نفرو دي داسې حال را باندي جوړ کړی وي.

په دغه وخت کې د الله جل جلاله له طرفه نصرت او برئ، مرسته او معجزه را نازل سوه چې هغه له آسمانه د ملائکو نزول ؤ، د آسمانه څخه ملائکې را کښته سوې دا دوهم جنګ دی چې ملائکې ورته را کښته کیږي پسله بدره څخه دغه یوائځنئ جنګ دی چې ملائکې پکښي را کښته سوي دي، په حدیث شریف کې راغلي دي چې مسلمانانو دغه ملائکې د یوې سیاهۍ په شکل ولیدلې، وایي: موږ په آسمان کې یوه سیاهي ولیدل چې مځکي ته را کښته سوه او په وادیِ حُنین کې سره وپاشل سوه او بیا دغه سیاهي موږ ته را نژدې سوه و مو لیده چې تور غټ مېږیان وه، صحابهٔ کرام وایي: چې موږ د دغو مېږیانو د ډېروالي په سبب خپل کالي ځني څنډل چې پر کالو مو ګرځېدل، مسلمانانو فقط دغه حال ولیدی مګر کفارو بیا و لیدل چې ډېر زیات خلک چې سپین کالي یې اغوستي دي او پر ابلکو آسانو سپاره دي او پر دوی ور رهي دي، کفارو چې په هغه سلو نفرو څه نه سوای کولای او اوس ویني چې دغه لوی لښکر

او ډېري ډلي پر دوی ور رهي دي په زړو يې ببره ننوتل او په تېښته يې شروع وکړه، ملائكو په دغه جنګ کي، جنګ او وهل نه دي کړي لکه په بدر کي چي يې کړي وه، دلته فقط د ملائکو را تګ د کفارو په زړو ببره ننه ايستل، او د جنګ له ميدانه په تېښته سوه. لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾﴾. [التوبه:۲۵]

يعني: خامخا الله جل جلاله ستاسي سره په ډېرو ځايو کي مرسته کړې ده خصوصاً د حنين په ورځ، کله چي ستاسي ډېر والي تاسي په تعجب کي واچولاست، نو هغه ډېر والي ستاسي څخه هيڅ شئ ايسته نه کړی، يعني: د دښمن حملې يې نه در څخه وګرځولې او پر تاسي مځکه تنګه سوه سره د دې چي مځکه ډېره پراخه ده، بيا مو دښمن ته په داسي حال کي شا ور وګرځول چي تښتېدلاست.

﴿ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾﴾.[التوبه:۲۶]

او بيا الله جل جلاله خپل سکون او اطمينان پرخپل رسول او پر مومنانو نازل کړی او الله جل جلاله داسي لښکري را ولېږلې چي تاسي نه ليدلې او عذاب يې ورکړی و هغو کسانو ته چي کافران سوي وه او هم دغه عذاب د کافرانو سزا ده.

د هوازن لښکر د مکې مکرمې د شمال شرق له طرفه راغلی ؤ او مسلمانان د دوی په جنوب غرب کي واقع وه اوس د هوازن لښکر پر درې طرفه تښتي ځيني يې طائف ته ځي، ځيني يې نخله ته ځي او ځيني يې وادي اوطاس ته ځي، په هغو کسانو پسي چي اوطاس ته تښتېدل رسول الله ﷺ يوه ډله ولېږل چي مشر يې ابو عامر الاشعري رضي الله عنه ؤ، د مسلمانانو د دغي ډلي او د کفارو په منځ کي لږ جنګ وسو چي په نتيجه کي کفارو سخته ماته وخوړل، خو په دغه جنګ کي ابو عامر الأشعري رضي الله عنه شهيد سو.

همدارنګه رسول اللهﷺ يوه بله ډله په هغو کفارو پسې ولېږل چې د نخله پر طرف تښتېدل، چې په دغه تښتېدلو خلکو کې يو هم دُرَيد بن الصّمه ؤ، هغه سپين ږيرى او ړوند، د جاهليت لوى پهلوان، دغه دُرَيد د مسلمانانو څخه يوه ځوان ونيوى چې د دغه ځوان عمر شپاړس کاله ؤ او نوم يې ربيعه بن رُفيع الأسلمي ؤ، دُرَيد په کجاوه کې سپور ؤ او مسلمان فکر وکړى چې ښځه ده غواړي چې په بنديانو کې يې بوزي، دغه ځوان اوښ تر مهار ونيوى او کش يې کړى، دُرَيد بن الصمه پر ږغ کړه اوښ چيري بيايې؟ ځوان پوه سو چې په دې کجاوه کې سړئ دى نو يې اوښ چوک کړى، دُرَيد ښغمه ناست دى ضعيفه سړئ دى يو سل او شپېته کاله يې عمر دى، دئ په خپله نور ژوند او عمر نه غواړي، ربيعه بيا ځوان او بې تجربه دى د اول وار دپاره په جنګ کې ګډون کوي، حتّى په توره سره يې د وهلو طريقه هم پوره نه ده زده، توره يې پورته کړه دُرَيد يې پر اوږه په و واهه، خرنګه چې د دُرَيد هډوکي زاړه هډونه وه او غوښه يې هم نه درلودل توري تاثير نه پر وکړى د يو سلو شپېتو کلو وچ هډونه دي او عمر يې هم په جنګو کې تېر سوى دى، دې واري هيڅ تاثير پر و نه کړى.

دُرَيد و خندل او ويل: اې وراره! نوم دي څه شي دى؟

ځوان ويل: ربيعه بن رُفيّع الأسلمي دُرَيد و ويل: يا ربيعه! ما ستاسي د ښځو څخه دفاع کړې ده مګر بيا هم راسه چې د وهلو طريقه در وښيم، که ته غواړې چې څوک و وهې پر هډوکي يې مه وهه هډوکى نه ماتېږي د وهلو ځاى دغه دى د سر او اوږو په منځ کي (خپل مغزي ته يې لاس ور وړى) اوس د وهلو ځاى هم ور ښيي او ويل: دغه ستا توره بېکاره ده ورسه هغه زما توره را واخله د ځين په شا کي پرته ده، ربيعه هم هغه د دُرَيد توره راوړل، دُرَيد ويل: پر دغه ځاى مي و وهه بيا نو ولاړسه مور دي خبره کړه چې ما دُرَيد و وژى، ما همېشه د هغو څخه دفاع کړې ده، ربيعه هم توره واخيستل څرنګه چې دُرَيد ور ښوولي وه هغسي يې و واهه او وې وژى.

ربيعه پسله جنګه خپلې مورته دغه قصه وکړه، مورې و ژړل او وې ويل: چې ده درته و ويل: ما ستا د ښځو څخه همېشه دفاع کول تا څنګه وژى؟ ربيعه ويل: نه زه د ده په قصه خبر وم او نه د ده په خبرو پوه سوم چې دئ څه وايي، مورې ورته و ويل:

د جاهلیت په وختو کې زه، زما مور او زما خوندې بندیانې ونیول سوو او هغه څوک چې مورېږې له بندې ګرته خلاصې او ایله کړو هغه دغه دُرَید بن الصمه ؤ، ده وساتلو. ربیعه ویل: زه څه خبر وم؟ که زه په دغه قصه خبر وای مابه نه وای وژلی، مقصد دا چې د دُرَید بن الصمه آخري حال دغه ؤ چې درته بیان سو.

اوس چې دغه سل نفره مسلمانان پر شلو زرو یا دوولسو زرو کفارو غالبه او کامیابه سوه، د مسلمانانو د لښکر هغه نور تښتېدلي نفر لا تر اوسه نه دي راغلي، هغه بیا ډېر وروسته هغه وخت راغله چې دغو سلو نفرو د جنګ په میدان کې غنیمتونه ټولول، مقصد دا چې دغو شلو زرو نفرو ته چې یې ماته او شکست ورکړی هغه فقط دغه سل نفره وه، دا د الله ﷻ قدرت ؤ چې د حنین په ورځ ښکاره سو.

کله چې کفارو شکست وخوړی رسول الله ﷺ دغه سل نفره امر کړه چې اوس غنیمتونه پرېږدی په کفارو پسې ور رهي سی او هغه تعقیب کړی.

دغه خبر چې کفار مات سوه په کراره کراره و هغه نورو تښتېدلو مسلمانانو ته ورسېدی، هغو هم په بیرته را ګرځېدلو شروع وکړه، په دغه وخت کې چې مسلمانان کفار تعقیبوي رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې خالد بن ولید چیري دی؟ پسي وګوری او پیدا یې کړی، په دغه وخت کې چې اصحاب کرام په خالد رضي الله عنه پسې ګرځي د کفارو مشر او عمومي قومندان مالک بن عوف هغه ځای ته ور رهي دی چې هلته د ده مات سوی لښکر سره یو ځای کېږي، هلته ورغلی غواړي چې خپل لښکر بیرته سره یو ځای او منظم کړي او بیا د حملې دپاره را وګرځي، د مسلمانانو څخه هغه د بني سُلیم د قبیلې څو نفره په ده پسې ور رهي سوه، مسلمانان لا تراوسه ټول نه دي سره یو ځای سوي شمیر یې اوس هم لږ دی، هلته مالک بن عوف د خپل لښکر ډېر نفر سره یو ځای کړه غواړي چې د حملې دپاره بیا را وګرځي، خو وې لیدل چې د بني سلیم قبیله ورته ولاړه ده، مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک او کومه قبیله ده؟

ورته وویل سوه: دا د بني سُلیم قبیله ده.

په هغه وختو کې هري قبیلې خپلې نېزې او توري پر یوه خاص ډول اېښوولې چې په هغه سره پېژندل کېدې چې دا فلانۍ قبیله ده، دغه د بني سُلیم قبیلې خپلې

نیزې د آسانو پر سرو ایښوولې، نو مالک بن عوف پوښتنه وکړه چې دا څوک دي چې زموږ مخ ته و درېدل؟ ویل دا بني سُلیم دي، ویل د دوی څخه مه بېرېږی ځانونه تیار کړی، مالک بن عوف د دوهم وار دپاره وحنین ته نژدې ډېر لښکرسره یو ځای کړی او د مسلمانانو لښکر هم دلته سره یو ځای کیږي، په دغه وخت کي انصار د مالک بن عوف پر طرف ور رهي سوه چي هغو بیا نېزې د ځانو تر شا پر آسانو ایښوولې، مالک پوښتنه وکړه چي دا څوک دي؟ ورته و ویل سوه: دا د یثرِب څخه د محمّد ﷺ اصحاب دي، ده ویل د دوی څخه هم مه بېرېږی، بیا هم مالک د نور لښکر په یو ځای کولو او ترتیبولو مشغوله سو چي د مسلمانانو یوه بله ډله تیاره سوه چي دغه ډله مهاجرین وه او دوی بیا نېزې د آسانو پر غوږو ایښوولې او د دې ډلي مشر او قومندان زبیر بن العوام ﷺ وُ.

مالک بن عوف بیا پوښتنه وکړه چي دا څوک دي؟ مالکویني چي دغه ډله د هغو نورو څخه فرق لري او د نور لښکر پر قسم نه معلومیږي، ورته و ویل سوه: دا د أهل مکې څخه د محمّد اصحاب دي، مالک و ویل: په دوی کي هغه نفر چي ژړه لنګوټه یا پټکۍ یې تړلی دی څوک دی؟ ویل دا زبیر بن العوام دی، مالک ویل: در تښتی چي زبیر راغلی نور نو زموږ طاقت ختم دی، هغه لښکر یې نه کړی پوره چي مالک بن عوف او ملګري یې بیا په تېښته شروع وکړه، فقط د زبیر ﷺ د نامه او را تګ څخه وبېرېدل او طائف ته وتښتېدل، مګر په خپله مالک بن عوف په طائف کي یوې منطقې ته وتښتېدی چي (لیه) ورته ویل کیږي او هلته یې یوه قلا درلودل، نو په لیه کي هغه خپلي قلا ته ورغلی.

د هوازن او ثقیف لښکرو په دغه ډول او طریقه سره ماته او شکست وخوړل.

مګر څرنګه چي د هوازن د لښکر شمېر او تعداد ډېر زیات وُ او دوی فقط د خپلو ځانو په خلاصولو مشغوله وه د ښځو او ماشومانو، مالو او حیواناتو، وتښتولو ته نه سوه فارغه او نه هغو په خپله وکولای سوای چي وتښتي، نو ټول د جنګ پر میدان پاته سوه، ښځي او ماشومان، پسونه او اوښان ټول پاته سوه، فقط نارینه خلکو وکولای سوای چي وتښتي.

هلته صحابهٔ کرامو خالد بن ولید ﷺ پیدا کړی چي ټول بدن يې په زخمو ډک دی او وینې څني بهیږي، هلته یو اوبښ چوک ؤ دئ ﷺ ورته ناست دی پر هغه اوبښ يې تکیه کړې ده، څرنګه چي ډېره وینه څني تللې وه له ضعفه يې هیڅ حرکت نه سوای کولای، رسول الله ﷺ ورغلی او دئ ﷺ پر دغه حال ؤ، رسول الله ﷺ کالي څني وکښل پر زخمو يې ورتوکي او لاس پر تېروي، ځو ټوله زخمونه يې په دغه لحظه جوړ سوه، بیا نو رسول الله ﷺ ورته وویل: ولاړ سه یا خالد! او په کفارو پسي ولاړ سه. تعقیب يې کړه او وې شړه، هغه خالد ﷺ چي څو لحظې د مخه پر هغه حال ؤ چي د ضعفه څخه يې حرکت نه سوای کولای اوس پر آس سپور سو او په کفارو پسي ور رهي سو، دا هم د حنین په غزاء کي د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه بله معجزه ده چي پر خالد ﷺ ښکاره سوه.

د جنګ د جریان په وخت کي رسول الله ﷺ پر یوه ښځه ورغلی چي وژل سوې وه او خلک پر را ټول وه، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي څه پېښه ده؟ خلکو ویل: یوه ښځه ده چي خالد بن ولید وژلې ده، رسول الله ﷺ ځینو هغو نفرو ته چي د ده ﷺ سره ملګري وه و ویل: په خالد پسي ځان ور ورسوی او ورته و وایاست: رسول الله ﷺ دي له دې څخه منعه کوي چي کوچنۍ، ښځه او نوکر و وژنې.

د حُنین د غزاء غنیمتونه

رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو سره د جنګ پر میدان کامیابه او مسلط سو او مسلمانانو د جنګ له میدانه غنیمتونه را ټول کړل.

د حُنین غنیمتونه په داسي ډول سره وه: اته زره ښځي بیله ماشومانو، څلیرویشت زره اوښان او تر څلویښتو زرو زیات پسونه، څلور زره اوقیه سپین زر.

مالک بن عوف دغه شیان د دې دپاره را وړي او راوستلي وه چي لښکر يې شکست و نه خوري، مګر د دُرَید بن الصُمّه خبره صحي وه چي ویل: مات سوی لښکر په هیڅ شي نه را ګرځي او د هیڅ شي پروا نه لري.

نو د حنین په جنګ کي د هوازن ډېري ښځي او کوچنیان، ټول مالونه او

حیوانات د مسلمانانو لاس ته ورغله، رسول الله ﷺ امر وکړی چې ټول غنیمتونه دې جُعرانې ته یووړل سي او هلته یې سره یو ځای کړي.
(جُعرانه) و مکې مکرمې ته نژدې د یوه ځای نوم دی، نو ټول انسانان او حیوانان هلته بوتله سوه او مالونه هم هلته یووړل سوه.

د رسول الله ﷺ
رضعي خور شیماء بنتُ الحارث

د مخه تر دې چې انسانان او حیوانات جعُرانې ته بوتلل سي د بندیانو څخه یوه ښځه نارې وهي، یوه سپین سرې ښځه ده چې تقریباً اویا کاله یې عمر دی وایي: ما پرېږدی زه ستاسي د نبي خور یم، زه ستاسي د ملګري خور یم، صحابهٔ کرامو ویل: زموږ ملګری رسول الله ﷺ خور نه لري مور د هغه د خور نه دي اوږېدلي، خو ښځه ټینګه ده او وایي: تاسي ما ور ولی، د دې د ډېرو زاریو په سبب یې دا د بندیانو له ځایه را وایستل او رسول الله ﷺ ته یې ور وستل او ویل: یا رسولَ الله! دغه ښځه دعوه کوي چې زه ستا خور یم، رسول الله ﷺ ښځې ته و ویل: څوک یې؟ ویل: شیماء بنتُ الحارث د حلیمهٔ سعدیه لور، دغه شیماء د رسول الله ﷺ رضعي یا د تي رودلو خور وه، رسول الله ﷺ چې کوچنۍ او په بني سعد کې ؤ د دغې شیماء عمر اووه کاله ؤ او دې د خپلې مور سره د رسول الله ﷺ روزنه کول او دې به رسول الله ﷺ په شا او غېږ کې ګرځاوه، رسول الله ﷺ نه و پیژندل او ښایي هره ښځه دغه دعوه وکړي چې زه ستا خوریم نو رسول الله ﷺ و فرمایل: څه علامه او نښاني لرې چې هغه دا ثابته کړي چې ته زما خور یې؟ شیماء و ویل: نښاني مې زما پر اوږه ستا غاښ دی، کله چې ما ته په شا ګرځولې پر اوږه دې غاښ را ولګاوه، رسول الله ﷺ و فرمایل: صدقتِ، چې دغه دې هم په یاد دي او راته و دې ویل نو ته شیماء او زما خور یې، رسول الله ﷺ خپل پټو ورته آوارکړی او دا یې پر کښېنول د دې عزت یې وکړی هدیې او تُحفې یې ورکړې او دا هم مسلمانه سوه.
څرنګه شیماء د بني سعد د قبیلې وه او خلکو ولیده چې د رسول الله ﷺ خور

د بني سعد د قبيلې ښځه ده نو ټول هغه بنديان چي د بني سعد د قبيلې ښځه وه د رسول الله ﷺ د عزت دپاره يې ايله کړه او بيا رسول الله ﷺ شيماء ته و ويل: زما سره ځې او که بيرته خپل قوم ته ځې؟ څرنګه چي شيماء سپين سرې وه د خپل قوم او قبيلې سره يې عادت درلودی ويل: خپل قوم ته ځم، نو رسول الله ﷺ شيماء ته تحفې او هديې ورکړې او دا خپل قوم ته مسلمانه او په عزت سره ولاړل، دا د رسول ﷺ د رضعي خور شيماء بنتُ الحارث رضي الله عنها قصه وه چي د حليمهٔ سعديه لور وه.

سُراقه بن مالک

کله چي د هوازن قبيلې ماته او شکست وخوړی ټول نفر يې پر دې نه سوه کامیابه چي وتښتي، هو ډير نفر يې طائف ته ولاړل ځيني يې سره وپاشل سوه او ځيني يې بنديان ونيول سوه چي د بنديانو په جمله کي يو هم سُراقه بن مالک الجُشعُمي ؤ چي د اهل طائف ښځه ؤ، دا هغه سُراقه بن مالک دی چي د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ په رسول الله ﷺ پسې ؤ او غوښتل يې چي د قريشو د انعام اخيستلو دپاره رسول الله ﷺ ونيسي، دغه سُراقه هم بندي ونيول سو، ده و ويل: ما پرېږدی زما سره ستاسي د نبي له طرفه د أمان ليک را سره دی چي په هغه ليک کي يې ماته امان راکړی دی، سبحان الله! دغه الٰهي کارو ته وګوری: د نن ورځي ښځه يې اته کاله د مخه د رسول الله ﷺ ښځه د خپل ځان دپاره د امان ليک اخيستی ؤ او نن د هغه ليک ثمره او مېوه خوري، صحابهٔ کرامو ويل: هغه د امان ليک دي کومه دی او چيري دی؟ سُراقه و ويل: زما سره دی او اوس به يې در ښکاره کړم، سُراقه د رسول الله ﷺ هغه ليک را وايستی چي د اوښ د اوږې پر هډوکي ليکل سوی ؤ دغه ليک ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ليکلی ؤ او په هغه ليک کي رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ سُراقه بن مالک ته امان ورکړی ؤ.

اصحاب کرامو سُراقه و رسول الله ﷺ ته را وستی او ويل: يا رسولَ الله! دغه نفر وايي چي ستا له طرفه د امان ليک لرم، آيا رشتيا دغه ليک ستا د طرفه دی؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، «يومُ بِرٍّ و وفاء يومُ بِرٍّ و وفاء» نن د نېکۍ او وفاء ورځ

ده نن د وفاء ورځ ده ایله یې کړی، سراقه د هغه لیک په واسطه چې د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ ورلیکلی ؤ خلاص او ایله سو. بیا ورته کاله یې پر هغه خپله وعده وفاء ورسره وکړه.

لکه څرنګه چې د مخه مو درته وویل: د غنیمتو دپاره د رسول الله ﷺ په امر په جعرانه کې ډیر لوی ځای جوړ کړل سو او ډیره لویه پیره پر و درول سوه څکه اته زره یوازې ښځې دې، پسونه، اوښان، سپین زر تر حساب تېر، نو یې د لښکر ډیر نفر پر دغه غنیمتو پیره داران مقرره کړه او د پیره دارانو مشر یا قومندان یې مسعود بن عَمرو الغفاري مقرره کړی، رسول الله ﷺ دغه غنیمتونه تر هغو نه و وېشل ترڅو چې د طائف د محاصرې څخه فارغه سو او وې فرمایل: دغه غنیمتونه دې تر هغو دلته وي چې بیا زه تصرف پکښې کوم، کله چې مسلمانانو د جنګ له میدانه غنیمتونه ټول کړه د مسلمانانو نوري قواوي او لښکر د کفارو د تعقیب له طرفه بیرته راتله او سره یو ځای کیدل، څکه غنیمتونه ټول سوه او جنګ خلاص سو، رسول الله ﷺ هم ټول لښکر سره یو ځای او منظم کړی، خالد بن ولید او زبیر بن العوام رضي الله عنهما هم د کفارو د تعقیبولو څخه فارغه سوه او راغله بیا نو د طائف محاصره شروع سوه.

د طائف محاصره

د طائف محاصره او غزاء په حقیقت کې د حنین د غزاء پاته حصه ده که څه هم ځیني علماء دغه د طائف محاصره او جنګ بله غزاء بولي مګر دغه غزاء د حنین د غزاء تکمله او پوره کېدل دي او دغه غزاء په دې سبب پېښه سوه چې د هوازن او ثقیف تښتېدلي خلک د خپل عمومي قومندان مالک بن عوف سره په طائف کې سره یو ځای او سره جمعه سول، رسول الله ﷺ پسله هغه چې د حنین له جنګه فارغه سو غنیمتونه یې په جُعرانه کې سره یو ځای کړه او د مسلمانانو لښکر هم سره یو ځای او منظم سو نو د خپله لښکره سره یې د طائف پر طرف حرکت وکړی، د لښکر د مقدمې قومندان خالد بن ولید المخزومي رضي الله عنه دی، دا پسله هغه چې الله جل جلاله یې د رسول الله ﷺ په معجزه زخمونه ور جوړ کړه.

د مسلمانانو لښکر طائف ته ورسېدی مګر د طائف خلک کله چې د حنين څخه وتښتېدل نو يې په طائف کې خپلې قلاوې ټينګې کړې اسلحه يې سره يو ځای کړه، خواړه او ارتزاقي مواد يې سره جمعه کړه، چې په دې ډول سره يې د محاصرې دپاره آمادګي ونيول، له بله طرفه د مسلمانانو لښکر د طائف قلاوې محاصره کړې.

اوس رسول الله ﷺ إراده وکړه چې د اهل طائف سره خبرې وکړي چې يا مسلمانان سي يا جزيه قبوله کړی يا جنګ در سره کوو، نو يې يزيد بن زُمعه رضي الله عنه د خبرو دپاره ور ولېږی، يزيد رضي الله عنه هم د هغو د قلا و طرف ته ور نژدې سو او ويل: ما لره امان سته درتلای سم؟ هغو ويل: هو په امان يې، يزيد رضي الله عنه بنه ور د مخه سو غواړي چې د رسول الله ﷺ پيغام ور ورسوي، کله چې بنه ور نژدې سو اهل طائف له هغه طرفه په غشو و ويشتی او شهيد يې کړی رضي الله عنه او د ده قاتل هم هُذيل بن أبي صلت ؤ، يزيد رضي الله عنه قاصد او سفير ؤ، قاصد او سفير هيڅ وخت نه وژل کيږي مګر اهل طائف په دغه اندازه له اسلامه منکره او د مسلمانانو دښمنان وه چې د رسول الله ﷺ قاصد يې شهيد کړی، رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه خلک پر جنګ ټينګ دي او نه غواړي چې خبرې وکړي.

رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړه چې ځانونه د هجوم او حملې دپاره آماده کړی، په دغه وخت کې چې مسلمانان خپل ځانونه آماده کوي هغه د يزيد رضي الله عنه قاتل هُذيل بن أبي صلت د قلا څخه را و وتی غواړي چې د مسلمانانو د لښکر معلومات وکړي ښغمه پر آس سپور دی، د ده په فکر هر وخت چې و غواړي په ځغستا بيرته قلا ته ننوتلای سي، دلته بيا يعقوب بن زُمعه رضي الله عنه وليدی (يعقوب د هغه شهيد سوي يزيد ورور دی) نو يعقوب د شا له طرفه ورغلی او ځان يې قلا ته ور نژدې کړی او بيا يې پر دغه هُذيل قاتل د شا له طرفه حمله وکړه، هُذيل وارخطا سو د مخ پر طرف يې وځغستل، مخ ته د مسلمانانو لښکر ؤ هغو ونيوی، اوس نو د يزيد رضي الله عنه قاتل د مسلمانانو سره بندي دی، دغه هُذيل د هغه مشهوره شاعر اُميه بن أبي صلت ورور دی، کوم چې رسول الله ﷺ د هغه په باره کې فرمايي: دئ بايد د خپل حکمت او پوهې په سبب مسلمان سوی وای، هُذيل اوس د مسلمانانو سره بندي دی، يعقوب بن زمعه رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: يا رسولَ الله! دغه هذيل زما د ورور قاتل دی او دا

هغه خائن دی چې قاصد یې و وژی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، غاړه یې ور ووهه، نو یې هذیل بن أبي صلت و وژی ځکه ده د رسول الله ﷺ قاصد وژلی ؤ.

وروسته د مسلمانانو د پهلوانانو څخه یوې ډلې ځانونه آماده کړه او د طائف پر قلا یې حمله وکړه غواړې چې د یوې لارې و قلا ته ور ننوزي مګر اهل طائف په غشو ویشتل او د قلا څخه یې لیرې کړه، ډیر غشي یې پر واورول او ډیر صحابهٔ کرام یې زخمیان کړه چې مسلمانانو د هغو غشو په سبب خپله حمله نه کړه پوره او پر شا تګ ته مجبوره سوه، وروسته رسول الله ﷺ په څو کارو سره امر وکړی.

لومړئ: د رسول الله ﷺ له طرفه د طائف و مریانو ته دا اعلان وسو: هر مریئ چې د قلا څخه را ووزي او مورِ ته راسي هغه حُر او آزاد دی، د دغه اعلان په سبب درویشت نفره مریان په هره طریقه سره چې وه خپل ځانونه یې د مسلمانانو لښکر ته ورسول چې په دې جمله کې یو هم ابوبکره ؤ، ابوبکره یو مریئ ؤ چې د قلا و دېواله ته وختی او له هغه ځایه څخه د یوه څرخ یا یوې غرغرې په واسطه د قلا د دېواله څخه لاندي مځکې ته را کښته سو او مسلمانانو ته یې ځان ورساوه (غرغره) هغه ګردې ارغړې ده چې د څاهانو څخه اوبه په را کښل کیږي، په هغه وختو کې هم دغسې ارغړې د اوبو او نورو درنو شیانو د پورته کولو دپاره استعمالېدلې او دغې ارغړې ته په عربي کې (بَکره) ویل کیږي، څرنګه چې دغه مریئ د دغې ارغړې په مرسته را کښته سو نو رسول الله ﷺ د دغې ورځې څخه پر دغه مریې د ابوبکره نوم کښېښاوه.

دوهم: د رسول الله ﷺ په امر د طائف د قلاوو پر شا وخوا تېره او کنج داره اوسپني و پاشل سوې، د طائف د قلاوو پر شا وخوا یې ډیري تېرې اوسپني ورته و پاشلې، دا د دې دپاره چې اهل طائف پر بله خوا و نه تښتي، ځکه هغه تېرې اوسپني د دوی او د دوی د اوښانو او آسانو په پښو ننوتلې، اصلاً دغه تېرې اوسپني د هغه وخت مینونه وه، د اوس مینونه هم د دغسې مقصد دپاره استعمالیږي، نو د طائف پر شا وخوا دغه مینونه ورته وپاشل سوه، فقط هغه طرف یې خالي پرېښاوه چې پر هغه طرف د مسلمانانو لښکر پروت ؤ، هغه هم د دې دپاره چې مسلمانان حمله پر وکولای سي چې په دې ډول سره اهل طائف له یوه طرفه په لښکر او د نورو طرفو څخه په مینو سره محاصره سوه.

دوهم وار بیا مسلمانانو حمله پر وکړه، دوهمه حمله یې هم د هغه غشو د ویشتلو په سبب نا کامه سوه، رسول الله ﷺ د جنګ د یوه سیاست پر قسم چې دښمن و تسلیمېدلو ته مجبوره کړي امر وکړی چې باغونه یې قطعه کړی او وې سوځی، طائف د انګورو ډېر باغونه درلودل ویل: دغه ونې یې ور قطعه کړی، صحابهٔ کرامو د باغو په قطعه کولو شروع وکړه خو د طائف د مشرانو څخه یوه نفر چې عبدیالیل نومېدی و رسول الله ﷺ ته حال ورولېږی.

دا هغه عبدیالیل دی چې رسول الله ﷺ د غم تر کال وروسته طائف ته د دعوت دپاره ورغلی او د طائف په شروع کې چې یې د هغه اولو نفرو سره ولیدل هغه دغه عبدیالیل او د ده ورونه وه، ده او د ده ورونو د رسول الله ﷺ دعوت رَد کړی او بیا یې مریان او هلکان وګمارل چې رسول الله ﷺ په ډبرو ولی، اوس دغه عبدیالیل د طائف د عمومي مشرانو د غیاب په سبب د طائف مشر ؤ.

دا خو درته معلومه ده چې د طائف او ثقیف عمومي مشر او رئیس عُروه بن مسعود الثقفي ؤ مګر دغه عُروه بن مسعود دغه د طائف د محاصرې په وخت کې په طائف کې نه ؤ موجود اُردن ته تللی ؤ او په جَرَش کې ؤ، هلته یې د ځینو جنګي ثقیله اسلحو او مشین آلاتو چې منجنیق او دبابات ورته ویل کېده جوړول زده کول، څرنګه چې اهل طائف پر مسلمانانو د حملې نیت او إراده درلودل غوښته یې چې دغه ثقیله اسلحه ورته برابره کړي، نو عروه بن مسعود او د طائف یو بل مشر د ثقیلي اسلحې د جوړولو د زده کړي دپاره شام ته تللي وه، دلته دغه ټولي واقعې لکه د مکې مکرمې فتحه، د حنین غزاء او د طائف محاصره د هغو په غیاب کې پیښي سوې.

عروه بن مسعود چې د طائف عمومي مشر ؤ نسته او مالک بن عوف هم په وادیِ لیه کې دی نو د طائف مشرتوب عبدیالیل ته ور پاته ؤ، دغه عبدیالیل و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی ویل: یا محمّد! ﷺ د وُنو څه ګناه ده؟ که کامیابه سواست هغه ستاسي دي او که موږ کامیابه سوو د الله او صِلهٔ رحمي په خاطر یې را پرېږده، د باغو په قطعه کولو کې ستاسي څه فایده ده؟ رسول الله ﷺ هم باغونه ورپرېښوول.

دلته د عُیینه بن حصن څخه ځیني کارونه ښکاره سوه، هغه عُیینه چې د غطفان

رئيس ؤ او په پخوا کي رسول الله ﷺ د احمقِ مُطاع نوم پر ايښى ؤ او په وروسته کي مسلمان سو خو د ده اسلام هم د غنيمتو دپاره ؤ، حتّى د مکې مکرمې فتحې ته هم د غنيمت دپاره راغلى ؤ او اوس طائف ته هم په دغه مقصد راغلى دى، دغه عُيينه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! اجازه راکړه چي زه د طائف د مشرانو سره خبري وکړم او ما وژلاى هم نه سي ځکه زه د غطفان رئيس او سردار يم، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه چي هو ورسه خبري ور سره وکړه، عُيينه بن حصن و اهل طائف ته ورغلى اول يې امان و غوښتى امان ورکول سو او دئ هلته دننه و قلا ته ورغلى د طائف مشران ورته را ټول سوه ويل: څه خبر دي را وړى دى؟ ده ورته و ويل: خبره دا ده چي زموږ لښکر ضعيفه دى د جنګ طاقت نه لري تاسي نه وليدل چي په حنين کي په اوله حمله مات سوه، ورته ټينګ سى او صبر وکړى په تاسي هيڅ نه سي کولاى تاسي په قلاوو کي ياست مسلمانان ستاسي سره د جنګ کولو طاقت نه لري پام کوى چي تسليم نه سى، سبحان الله! دا اوس د رسول الله ﷺ قاصد دى او خبري ټوله د مسلمانانو پر ضد کوي، د اهل طائف هم اطمينان حاصل سو او نيت يې وکړى چي نه به تسليميږو، که څه هم د مخه ييربدل او په شک کي وه چي تسليم سو که يا؟ مګر اوس چي عُيينه بن حصن ورغلى او دغه خبري يې ورته وکړې اهل طائف د تسليمېدلو خبري رَد کړې او د جنګ نيت يې وکړى، عُيينه بن حصن بيرته و مسلمانانو ته ورغلى.

رسول الله ﷺ پوښتنه ځني وکړه چي ها! کومي نتيجې ته ورسېدې؟

عُيينه و ويل: يا رسولَ الله! و مي بېرول ستا او ستا د لښکر قوت مي ورته بيان کړى، ورته و مي ويل: تاسي څوک ياست چي د محمّد ﷺ سره جنګېږى؟ خيبر په هغه اسلحه او هغه قلاوو نه سو ورته ټينګ! تاسي ورته ټينګېدلاى سى؟ تسليم سى، رسول الله ﷺ و فرمايل: دغسي دي ورته و ويل؟ ده ويل هو، رسول الله و فرمايل: يا! بلکه تا داسي او داسي ورته و ويل، عمر فاروق ﷺ ولاړ سو او توره يې پورته کړه ويل: يا رسولَ الله! اجازه راکړه چي غاړه يې ور پرې کړم دا منافق دى، رسول الله ﷺ و فرمايل: پرې يې ږده يا عمر! بيا به خلک وايي چي محمّد خپل ملګري وژني، حضرت ابوبکر ﷺ ولاړ سو، هغه حليم، نرم او سينه درلودونکي ابوبکر ﷺ هم

دغه حال نه سوای زغملای چي د رسول الله ﷺ قاصد دي وکفارو ته د زړه ډاډ ورکړي او هغه دي د مسلمانانو و جنګ ته تشویق کړي، ویل: یا عُیینه! داسي کارونه کوې او داسي درواغ وایې! حال دا چي ته په کلمه سره د { لا إله إلاّ الله و أن محمّداً رسول الله} شاهدي آداء کوې آیا دا د مسلمان کار دی؟ عُیینه په عذر او زاریو شروع وکړه ویل بخښنه غواړم زه ضعیفه یم بیا داسي نه کوم، خطاوتم عذرونه وایي.

ورونو! دغسي معلومات زموږ او ستاسي دپاره درس او عبرت دی، اسلامي ټولنه هیڅ وخت د دغسي ضعیف الإیمانه او منافق مزاجه انسانانو څخه نه خالي کیږي، دا نبوي عهد ؤ او دغسي اشخاص پکښي پیدا کېدل. خو بیا هم هلته الٰهي وحيِ نازلېدې او دغسي اشخاص لکه عبدالله بن اُبيّ بن سلول، یا عُیینه بن حصن او داسي نور پکښي رسوا کېدل، اوس خو وحيِ نسته او د زړو مالک الله دی، نو ویښ او بیداره اوسی په اشخاصو او د هغو په نظریاتو پسي مه ځی، د خپل ځان پیشوا او مقتداء کلام الله او رسول الله ﷺ او د هغه غوره اصحاب وګرځوی، نو به مو د جنت د داخلېدلو امید پر ځای وي، په پوره ډول سره ځانونه د واقعي اسلام په احکامو خبر کړی د رسول الله ﷺ په ژوند او احادیثو ځان خبر کړی او عمل په وکړی، ځکه نن ورځ داسي شیطان صفته انسانان د مسلمانانو او علماوو په نامه سره پیدا سوي دي چي د کلام الله او احادیثِ رسولِ الله ﷺ معناوو ته هم د خپلو شیطاني مقصدو د حاصلولو دپاره تغیر ورکوي، د خپلو شخصي ګټو د حاصلولو دپاره یې د دین په تغیر او اړولو هیڅ پروا نه کیږي، دپاره د دې چي د دغسي کسانو په دام کي و نه لوېږی فقط د پخوانیو علماوو پر تفاسیرو او د احادیثو د کتابو پر شروحو اعتماد کوی، نه د دغو بې پروا مسلمانانو پر فتواوو.

خیر اهل طائف د خپلو قلاوو څخه هیڅ نه را وزي او مسلمانانو څو واره د حملې کوښښونه وکړه خو هغه ټول کوښښونه د اهل طائف د غشو ویشتلو په سبب بې نتیجې سوه او مسلمانان هیڅ نه سي ور د مخه کېدلای، خالد بن ولید رضي الله عنه ور و وتی او د قلا مخ ته ورته ګرځي د پهلوانۍ حرکتونه ورته کوي د طائف و مشرانو ته ور ناري کړي چي څوک جنګ او مبارزه را سره کوي؟ خو د ها خوا هیڅوک نه ورته راوزي.

خالد رضي الله عنه د قلا پر شا وخوا ورته ګرځي د خپل همت او غیرت او بیا د دوی د بې

غیرتي، خبري ورته کوي چي ګوندي يو څوک را ووزي او بيا ورته وايي چي څوک مبارزه را سره کوي؟ بيا هم څوک نه ورته را وزي، دئ ﷺ بيا هم ناري ورو هي خوآخر عبدياليل ورته را بږغ کړه ويل: يا خالد! که يو کال پر دغه ځای و دريږې په والله که څوک در ووزي، خالدﷺ هم بيرته راغلی، حتّی د مبارزې دپاره هم څوک نه را وزي.

بيا نو مسلمانانو دبابه جوړه کړه هغه چي په خيبر کي يې ليدلې او استعمال کړې وه او هلته مو درته ويلي وه چي دبابه يوه لويه ځنه ده چي د لرګي عربې لري او په څو نفرو پوري وهل کيږي، د مخ د خوا په څرمنو او پوستو د دې دپاره پټه ده که دښمن په غشو ويشتل غشي په هغه څرمنو کي بنديږي او هغه څوک چي پر دغه ځنه وي و هغه ته دغه غشي نه ور رسيږي، دغه څرمني او پوستونه يې بيا په اوبو لندول ځکه که په اور هم وويشتل سي بيا هم دغه پوستونه اور نه اخلي، نو مسلمانانو دغه دبابه جوړه کړه او سل نفره اصحاب کرام د دغي دبابې ترشا دي او پوري وهي يې غواړي چي دغه ځنه د قلا و ديواله ته و رسوي او هلته يې ورته کښېږدي پر ور وخېژي او قلا ته ور واوړي، اهل طائف ورته ګوري چي مسلمانانو په ثقيله اسلحه شروع وکړه، ځکه دا د هغه وخت لويه او درنه اسلحه وه، واقعاً هم دغه دبابه د طائف و قلا ته ور نژدې سوه، د اهل طائف سره بيا يوه بله اسلحه ور سره وه لکه کوچنۍ منجنيق چي ډبري يې په ويشتلې، هغو بيا دغه اسلحه ورته کښېښوول او دغه د مسلمانانو دبابه په لويو لويو ډبرو ولي، په غشو يې نه ولي ځکه غشي تاثير نه پر کوي بلکه په ډبرو يې ولي په دغه ډبرو دا دبابه ماته سوه ځکه دغه دبابه د پخوا څخه مضبوطه نه وه جوړه سوې دالته يې د کار چلولو دپاره په رَسيانو سره بنده کړې وه، موقتي شئ وُ، نو دبابه ماته سوه او بيا يې پر اصحاب کرامو د غشو باران جوړ کړی حتّی څو نفره يې زخميان هم کړه، مسلمانان بيرته پر شا ولاړل او دغه حمله هم ناکامه سوه.

د طائف محاصرې د شلو ورځو په شا وخوا کي دوام وکړی، د مسلمانانو له طرفه دغه حملې او کوښښونه پرله پسې جاري دي چي قلا ته ور ننوزي خو ټوله کوښښونه بې فايدې وه، يوه بله ورځ بيا مسلمانانو حمله وکړه چي هغه هم بې فايدې سوه ابوبکر الصدّيقﷺ د رسول الله ﷺ سره ناست دی او د رسول الله ﷺ سره په دغه

باره کي خبري کوي چي باید څنګه او په څه ډول حمله پر وکړو؟

رسول الله ﷺ و فرمایل:

«یا ابا بکر! إن الله لم یأذن لي بفتحها»

ژباړه: یا ابا بکر! الله جل جلاله د طائف د فتحي اجازه را نه کړه.

او دغه د طائف نه فتحه کېدل الله جل جلاله تر دغه د مخه په خپل کتاب قرآن مجید کي ذکر کړي وه چي د سورة الفتح په (۲۱) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾﴾

ژباړه: یو بل ځای سته چي اوس د هغه د فتحه کولو قدرت نه لری.

ډیر مفسرین دغه بله فتحه د طائف فتحه بولي، الله جل جلاله دغسي مقدره کړې وه چي اوس یې نه سی فتحه کولای، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه چي دا خبره واورېدل ویل: یا رسول الله! خلکوته د کوچ او بارېدلو اجازه ورکړو؟

یعني: دا چي طائف نه فتحه کیږي نو خلک په بارېدلو سره امر کړو؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، څکه وحيِ نازلي سوي وې چي نه یې سی فتحه کولای، کله چي ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ له خېمې را و وتی غواړي چي خلک په بارېدلو سره امر کړي وې لیدل چي د عمر فاروق رضي الله عنه او ابو المحجن الثقفي په منځ کي یو تود بحث یا سوال او جواب شروع دی، ابو المحجن الثقفي چي د قلا پر بام ولاړ دی او حضرت عمر رضي الله عنه پر مځکه ولاړ دی په لوړ آواز او نارو یو له بله خبري سره کوي، ابو المحجن ورته وایي: تاسي څوک یاست؟ ستاسي جنګ نه دی زده، تاسي د جنګ خلک نه یاست، عمر رضي الله عنه بیا ورته وایي: تاسي لکه کربوړي په غار کي پټ یاست چیري به را څخه ولاړ سی؟ قسم په الله یو کال به درته ولاړ یو تر څو را وتلو ته مجبوره سی.

اوس ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د خېمې څخه را و وتی چي خلک په بارېدلو سره امر کړي او دلته د عمر رضي الله عنه او ابو المحجن په منځ کي دغه سوال او جواب شروع دی، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه واورېدل چي عمر رضي الله عنه ورته وایي: والله یو کال به دلته انتظار درته وباسو، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه ورته و ویل: داسي مه وایه یا عمر! الله جل جلاله د طائف د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، عمر رضي الله عنه ورته وایي: تا دغه خبره د رسول الله ﷺ څخه

واوربدل؟ ویل: هو، ویل: نو باربږو؟ ویل: هو، مسلمانانو ته داسي امر وسو چي سبا بارېږو.

اوس چي د باربدلو امر په مسلمانانو کي نشر سو ځیني د جهاد شوقیان ځوانان خاصتاً هغه کسان چي د حنین په ورځ تبتېدلي وه او پر هغه خپله تېښته غمجن او پښېمانه وه، خپلو ځانو ته یې قهر راغلی ؤ اوس غوارې چي د ثقیف او هوازن ځخه خپله بدله او انتقام واخلي هغو و ویل: مونږ نه باربږو ترڅو طائف فتحه نه کړو، نو دغه کسان و رسول الله ﷺ ته ورغله ویل: یا رسولَ الله! طائف مو نه دی فتحه کړی او ځو؟ مونږ جنګ ور سره کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله یې د فتحه کولو اجازه نه ده کړې، دوی ټینګ وه ویل: ته مو تجربه کړه یا رسولَ الله! رسول الله ﷺ و فرمایل: ښه دی ورسئ حمله پر وکړی.

هغه احساساتي ځوانان سره یو ځای سوه او د طائف پر قلا یې ډېره شدیده حمله وکړه، خو د قلا له طرفه په غشو ویشتل کېدل دومره غشي یې پر واورول چي ټوله یې زخمیان کړه یو هم بېله زخمه نه سو پاته، ځوانان بیرته ټوله زخمیان راغله.

رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: سبا باربږو إن شاء الله، خلک هم په دغه فیصله خوشاله وه او هیچا هیڅ و نه ویل، خلک د باربدلو دپاره د سامان په تړلو مشغوله سوه او رسول الله ﷺ له خپله ځانه سره خندل.

په سهار کي مسلمانان را بار سوه او طائف نه سو فتحه اوس چي د مسلمانانو لښکر له طائفه ځخه کوچ وکړی او رهي سو رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه الفاظ وایاست:

آیبون، تائبون، عابدون، لربنا حامدون.

په لار کي بیا ځیني هغه اصحاب کرام چي په دې سره خواشیني او ناراضه وه چي طائف ولي نه سو فتحه و رسول الله ﷺ ته ورغله او ویل: یا رسولَ الله! و ثقیف ته ښرا وکړه، رسول الله ﷺ نبي الرّحمه و فرمایل: «اللّٰهم اهدِ ثقیفاً وائتِ بِهِم» یعني: الٰهي ثقیف ته هدایت وکړې او مسلمانان یې راولې، د ښرا پر ځای یې دعاء ورته وکړه او واقعاً هم لږ موده وروسته الله جل جلاله ثقیف ته هدایت وکړی او د دوی ډله مدینې منورې او رسول الله ﷺ ته د خپل اسلام د اعلانولو دپاره ورغله او اسلام ته داخل سوه.

دغه د طائف د خلکو مسلمانېدل به بیا پر خپل وخت در ته بیان سي، إن شاء الله.

په جُعرانه کي د غنیمتو وېشل

کله چي رسول الله ﷺ د طائف محاصره پرېښووله نو جُعرانې ته ولاړی، جُعرانه هغه ځای دی چي د حنین غنیمتونه پکښي يو ځای سوي وه، رسول الله ﷺ دلته په جعرانه کي اوسيږي او غنیمتونه نه تقسیموي انتظار کوي چي ښايي د ثقيف او هوازن خلک راسي او مسلمانان سي او رسول الله ﷺ دغه د دوی بنديان او مالونه بيرته ورکړي، يا خو به هغه خلک لږ تر لږه د دغه خپلو ښځو او ماشومانو طلب وکړي، رسول الله ﷺ د پنځلسو ورځو په شا وخوا کي دلته د دوی د را تګ انتظار وکړی چي ګوندي يو څوک راسي، خو بيا هم د ثقيف او هوازن له طرفه هيڅوک نه راغله، رسول الله ﷺ د شوال پر شپږمه د مکې مکرمې څخه را وتلی ؤ د شوال مياشت پای ته ورسېدل حتّی ذو القعده هم پر تېرېدلو ده تقريباً دوې مياشتي کېږي چي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه را وتلی دی، رسول الله ﷺ وليده چي کفار د خپلو ښځو او اولادو دپاره هم نه راځي نو رسول الله ﷺ امر وکړی چي غنيمتونه دي و وېشل سي، ښځي، ماشومان، زر، اوښان، پسونه، دا ټول وېشل کيږي.

د غنيمتو څخه يې اول هغو کسانو ته تقسيم ور شروع کړی چي په عربي کي (مُؤَلَّفَةٌ قُلُوبُهُم) ورته ويل کيږي، (مُؤَلَّفَةٌ قُلُوبُهُم) څوک دي؟ دوی د عربو هغه اشراف او رئيسان دي: چي نوی يې ايمان راوړی دی تازه مسلمانان سوي دي خو اسلام يې تر اوسه ضعيفه دی د تزلزل په حالت کي دي، دا امکان يې سته چي په لږه خواشيني سره دي له اسلامه واوړي، نو د دغو غنيمتو څخه په دې سبب و هغو ته خاصه برخه ورکول کيږي چي زړونه يې اسلام ته راجذب سي، پر اسلام ټينګ سي او اسلام يې قوي سي، يا خو هغه څوک دي چي تر اوسه مشرکان دي خو رسول الله ﷺ د هغو د اسلام اميد لري، نو ځکه دوی ته هم په غنيمتو کي حصه ورکوي.

د مؤلفة قلوبهم په جمله کي اول هغه څوک چي ډيره لويه حصه ورکول سوه ابوسفيان ؤ، رسول الله ﷺ په خپله د دغو غنيمتو تقسيم کوي او اول هغه څوک چي حصه ورکول سوه ابوسفيان ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: سل اوښه ورکړی، د سرو او

سپينو زرو سل اوقيه ورکړی، دا ډېر زيات مال ؤ، سل اوښه پوره سرمايه وه، حتّٰی نن ورځ هم سل اوښه ډېر مال بلل کيږي، يو اوښ په څو دی؟ په سل کي يې ضرب کړه نو په هغه وختو کي به څومره زيات مال ؤ، ابوسفيان ډېر خوشاله سو چي دا څنګه سخا او ورکړه ده؟ ابوسفيان پټو آوارکړی د زرو سل اوقيه يې پکښې ور واچول.

ابوسفيان ويل: يا رسولَ الله! زما د زوی معاويه حصه؟ ويل د معاويه دپاره هم سل اوښه او سل اوقيه د زرو دي، د زرو دغه سل اوقيه هم په هغه پټو کي ور واچول سوه، ابوسفيان بيا و ويل: زما د زوی يزيد حصه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه لره هم سل اوښان او سل اوقيه د زرو دي، دغه سل اوقيه هم په هغه پټو کي ور واچول سوه.

ابوسفيان چي اوس خپل پټو سره را ټول کړی او غواړي چي په شا يې کړي نه يې سي پورته کولای ډېر درانه وه، دا د رسول الله ﷺ عطاء او ورکړه وه، فکر وکړی دا څومره زر وه چي يوازي ابوسفيان ته ورکول سوه؟ چي ابوسفيان يې په شا کولای نه سي، نو ابوسفيان و ويل: مرسته راسره وکړی را پورته يې کړی، رسول الله ﷺ ويل يا، په خپله يوازي به يې پورته کوي او وړې، ابوسفيان مجبوره سو زورونه زورونه څو اوږه يې تر لاندي کړه او پورته يې کړه دباره سره رهي سو، رسول الله ﷺ په تعجب سره سر وښوراوه چي دغه مال او پيسې څنګه د انسان زړه ته ننوزي.

دا هغه اوله ورکړه او حصه وه.

بيا يې حکيم بن حزام ته سل اوښه ورکړه، هغه سل نور وغوښتل، سل يې نور هم پسي ورکړه، صفوان بن اُميه ته يې سل اوښه ورکړه، بيا يې سل اوښه ورکړه، بيا يې سل اوښه ورکړه، حارث بن الحارث بن کلده ته يې سل اوښه ور کړه، بيا يې عُيينه بن حصن ته ور بغ کړه (عُيينه هغه سړئ دی چي هغه ټول مخالف کارونه يې کړي وه) بيا هم رسول الله ﷺ و فرمايل: ده ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکړی، ده ته هم ورکول سوه، اقرع بن حابس ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکول سوه، دغه رنګه نورو مشرانو ته سل اوښه او سل اوقيه د زرو ورکول سوه، چي دغه خلک د تاريخ او سيرت په کتابوکي د (اهلُ المِئِين) په نامه سره ياديږي، يعني: په دغه غنيمت کي يې په سوو حصه اخيستې ده.

دغه رنګه نورو مشرانو ته پنځوس پنځوس ځلوېښت ځلوېښت، اوښان ورکول سوه، تر داسي اندازې چي په خلکو کي دا خبره نشر سوه چي محمّد ﷺ دا سي ورکړه کوي چي له فقره نه بیرېږي.

کله چي مشران خلاص سوه په نورو عامو خلکو يې شروع وکړه هغو ته حصې او مالونه ورکول کېږي، په دغه وخت کي د عربو د نورو قبائلو څخه خلک را شروع سوه چي په دغه غزاء کي يې اشتراک هم نه ؤ کړی او مالونه غواړي، يو اعرابي راغلی د رسول الله ﷺ څخه يې څه مال و غوښتی، رسول الله و فرمايل: دغه شېله چي په پُسو ډکه ده دا ده ته ورکړی، خلکو ورته و ويل: واخله دغه پسونه يې ستا، ډير زيات پسونه وه اعرابي ويل: يا محمّد! ﷺ پُسخند را وهې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: پسخند نه دی ورسه بويېزه، اعرابي هم ورغلی پسونه بيايي خو په دغه انتظار کي دی چي اوس به رغ راباندي وسي چي چيري يې بيايې؟ يو څوک به مي د پُسو د بېولو څخه منعه کړي، خو هغه نه چا منعه کړی نه يې څه ورته و ويل، ده پسونه رهي کړي دي او تر شا ګوري چي اوس به مي يو څوک را وګرځوي، خو نه څوک ستنه او نه چا څه ورته و ويل، څو خپل قوم ته ورسېدی او قوم ته نارې ور وهي وايي: ورسی مسلمانان سی! ورسی مسلمانان سی! محمّد ﷺ د هغه چا ورکړه کوي چي له فقره نه بيرېږي، يعني: داسي ورکړه يې ده چي ځان ته هيڅ شئ نه پرېږدي او هيڅ دا فکر نه کوي چي زه به يوه ورځ محتاج سم.

ورونو! هر څوک چي هر څومره سخي هم وي د ځان د ضرورت دپاره څه مال را ګرځوي يا لږ تر لږه د خپل احتياج د وخت فکر ور سره وي، مګر اعرابي وايي: د محمّد ﷺ سره له فقره څخه هيڅ بېره نسته، قوم چي دا د ده رمه او پسونه وليدل هغه هم مسلمانان سوه، دغه هغه د زړو را جذبول دي (مُؤَلَّفَةُ الْقُلُوب) چي په دغو مالو سره يې خلک و اسلام ته را جذب کړه.

اوس نو رسول الله ﷺ دغه د غنيمت مالونه ويشي او ويشي، اعراب پر را تولېږي څو چور او ازدحام جوړ سو او هر يو څه غواړي، حتّی رسول الله ﷺ د ډير ازدحام په سبب له خپله ځايه نه سي ښورېدلای، د خلکو له ډيروالي حرکت نه سي کولای خو

له مجبوریه له خپله ځایه څخه څه پر شا ولاړی هلته بیا خلک پر راټول سوه هر یو زور او ناري وهي: یا رسولَ الله! ما ته یې راکړه، ما ته یې راکړه، څو رسول الله ﷺ یې په دغه زورو او پوري وهلو کي یوې وُني ته ورساوه، د ډیر چور او پوري وهلو په سبب د رسول الله ﷺ د اوږو پټو یا خو په ونه پوري بند سو یا د خلکو د چور په سبب کش کړل سو او د رسول الله ﷺ مبارک بدن ښکاره سو، رسول الله ﷺ ناري کړه: «اَیّـهَا الناس! رُدّو عَلَیّ رِدائی رُدّو عَلَیّ رِدائی» اې خلکو! زما پټو راکړی، زما پټو راکړی، په والله که زما سره د تهامې د وُنو په شمېر حیوانات وي تووله به دربانديي تقسیم کړم، تاسي به ما ته بخیل نه بې زړه او نه درواغجن و وینی، یعني: زه نه بخیل یم چي شئ درنهِ کړم او نه له فقره بېرېږم چي ځان ته یې کښېږدم او نه درواغ وایم په والله هیڅ شئ نه درڅخه ګرځوم، هلته و رسول الله ﷺ ته نژدې یو اوښ ولاړ وُ د هغه پر بوک یې لاس تېر کړی د اوښ یو څه وړُی په لاس ورغلې هغه وړی یې په لاس کي پورته کړې او وې فرمایل: اې خلکو! په والله په دغه غنیمتو کي د دغو وړیو پر اندازه شئ زما نه دی بېله خُمسه (یعني: پنځمه حصه) او هغه خُمس تووله پر تاسي وېشم ځان ته هیڅ شئ نه پرېږدم.

په دغه وخت کي یو اعرابي راغلی، اعرابي خو پیژنی؟ هغه صحرایي عرب ته ویل کیږي کوم چي په خېمو او قبیلو کي اوسیږي، اعرابي راغلی او رسول الله ﷺ یې ترکالي ونیوی او کالئ یې په زوره کش کړی، چي د دغه کشېدلو په سبب د رسول الله ﷺ پر مبارکه غاړه سور داغ پاته سو او ویل: یا محمّد! ﷺ ما ته یې هم راکړه او عدل وکړه قریش ظالم قوم دی، حضرت عمر رضی الله عنه د دې خبري تحمّل نه سوای کولای اجازه یې وغوښتل چي دغه سړئ و وژني، ځکه دغه خِطاب یې و رسول الله ﷺ ته وُ او رسول الله ﷺ قریش دی، خو رسول الله ﷺ و فرمایل: پرې یې بږده یا عمر! او دغه اعرابي ته یې مالونه ورکړه او ورکړه څو په آخر کي رسول الله ﷺ ورته وویل: راضي سوې؟ اعرابي ویل هو راضي یم.

دا د خلکو سره د رسول الله ﷺ ژوند، اخلاق، معامله او ورکړه وه، او دغه یې حِلم یا پراخه سینه وه چي په دغسي بې ادبه خبرو هم نه په قهر کېدی، دغه وېش تر

اوسه په خُمس یا د غنیمتو په پنځمه حصه کې ؤ چې د هغه د مصرفولو اختیار د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او د غنیمتو هغه پاته څلور حصې پر لښکر تقسیمېږي، پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خُمس د وېشلو څخه فارغه سو نو یې زید بن ثابت ﷺ امر کړی چې نور غنیمتونه او خلک دې را حاضر سي او بیا یې هغه پاته غنیمتونه پر لښکر و وېشل، چې و هر سړي ته څلور اوښه او څلوېښت پسونه ور و رسېدل او هغه څوک چې آس به ور سره ؤ هغه ته دوولس اوښه! یوسل او شل پسونه ور ورسېدل.

اوس به د دغه ورکړې په باره کې د امام غزالي رحمه الله قول درته را نقل کړم.

امام غزالي رحمه الله وایي: د رسول الله ﷺ دغه د مالو وېشل پر یوه حکیم سیاست جوړ او بناوه، ځکه په دنیا کې ډېر داسې قومونه سته چې حق ته په نس سره ور وستل کېږي نه په عقل سره (یعني: نس یې ورچاغ کړه نو یې حق ته ور وله) لکه څرنګه چې حیوانات په یوه مټ شپیشتو سره خپلې لارې ته را وستل کېږي، دغه شپیشتې به دې ورته نیولې وي او هغه حیوان درپسې وي څوېږي هغه د ده کوټې ته په أمن او امان ور ولېږي،دغه رنګه ځیني انسانان دې ته اړ او محتاجه دي چې یو قسم فن به ور سره کاروې ترڅو د ایمان سره اُلفت پیدا کړي او ورته را جذب سي، یعني: په عقل سره سمې لارې ته نه راوستل کېږي، بلکه نس یې ورموړ کړه او حق ته یې را وبوله، بیا نو دئ د حق متابعت کوي.

د انصارو په زړو کې نا امیدي

یوه شي ته متوجه سی: د دښمن څخه غنیمت هر شئ او هر څومره چې وي پر پنځه حصې وېشل کېږي چې پنځمې حصې ته یې خُمس ویل کېږي او د دغه خُمس تصرف د وخت د آمر په لاس او اختیار کې دی څرنګه چې یې لازم بولي پر هغه قسم به د اسلام او مسلمانانو د مصلحت دپاره تصرف پکښې کوي او پاته سوې هغه څلور حصې هغه د لښکر حق دی او پر دوی وېشل کېږي، اوس چې رسول الله ﷺ خلکو ته دغه ډېر ډېر مالونه ورکول هغه ټول د خُمس څخه وه او د مصرفولو اختیار یې د رسول الله ﷺ په لاس کې ؤ او دغه ذکر سوو خلکو ته یې ورکړه چې و دغه ورکړو ته عطیّه یا

عَطیّات ویل کیږي او دغه عطیات چې تر خپلې حصې زیات یو امتیاز ؤ ټول قریشو یا د نورو عربي قبیلو و مشرانو یا اعرابو ته ورکول سو، د دغه امتیازاتو څخه په انصارو کې هیڅ شئ نه ورکول سو او پاته د غنیمت نورې څلور حصې و خپلو حقدارانو ته که مهاجرین وه که انصار او که د نورو قبیلو خلک وه پر ټول لښکر په صحي تقسیم سره و وېشل سوې او هر چا ته خپله حصه پوره ورکول سوه.

مګر څرنګه چې په عَطیّاتو کې و انصارو ته هیڅ شئ نه ورکول سو نو د دوی په زړو کې څه نا امیدي پیدا سوه او په دغه باره کې خبرې کېدلې، یوه د انصارو څخه و ویل: رسول اللهﷺ د خپل قوم سره یو ځای او د هغو په منځ کې سو موږ یې هېر کړو، بل بیا و ویل: الله دې رسول اللهﷺ ته مغفرت وکړي قریشو ته یې ورکوي او موږ پرېږدي حال دا چې زموږ د تورو څخه تر اوسه د دوی وینې څڅیږي، یعني: تر نن ورځې موږ د دوی سره په جنګو کې ولاړ ؤ او نن دوی تر موږ زیات غنیمتونه وړي، انصار په دغه شکایتو کې وه او دننه په زړو کې خواشیني وه، سعد بن عُبادهؓ چې د انصارو د مشرانو څخه ؤ رسول اللهﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! دغه د انصارو ډله په خپلو زړو کې په دغه کار ناراضه دي، ځکه خپل قوم او د عربو ټولو قبیلو ته دې لوی لوی عطیّات ورکړه بېله انصارو، رسول اللهﷺ و فرمایل: یا سعد! ته په خپله په دغه باره کې څه وایې؟ سعد ؓ ویل: یا رسولَ الله! زه هم زما له قومه یو سړئ یم، رسول اللهﷺ ولیده چې د سعد بن عبادهؓ په زړه کې هم یو څه ورګرځي، نو رسول اللهﷺ و فرمایل: ټول انصار په یوه ځای کې سره یو ځای کړه چې ټول یو ځای او پوره سوه بیا ما ته خبر راکړه.

سعدؓ هم د رسول اللهﷺ څخه را و وتی او ټول انصار یې په یوه ځای کې سره یو ځای کړه، په دغه جمله کې څو نفره د مهاجرینو هم راغله هغو ته یې اجازه ورکړه او بیا نور مهاجرین راغله هغه یې منعه کړه، ځکه رسول اللهﷺ فرمایلي وه چې بېله انصارو به بل څوک نه وي موجود، کله چې ټول انصار سره یو ځای سوه او یو نفر یې هم نه سو پاته، نو سعدؓ و رسول اللهﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسولَ الله! د انصارو ټول نفر سره یو ځای سوه، رسول اللهﷺ ورغلی او دوی ته یې په خطبه ویلو

شروع وکړه، لومړئ یې د الله جل جلاله حمد او ثنا وویل او بیا یې درود ووایه او وې فرمایل:
یا معشر الأنصار! دا څه خبره ده چې ما ته ستاسي په باره کي را ورسېدل؟
هغه دا چې ستاسي په زړو کي پر ما یو شئ پیدا سوی دی.
آیا زه تاسي ته په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي په ګمراهي کي واست او الله جل جلاله زما په واسطه هدایت درته وکړی؟
آیا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي غریبان واست او بیا الله جل جلاله غنیان کړاست؟
آیا زه په داسي حال کي نه درغلم چې تاسي سره پاشلي او مختلف واست او الله جل جلاله سره یو ځای او متفق کړاست؟
هره جمله چې رسول الله ﷺ ورته وایي انصارو به په جواب کي ورته ویل: مننه او احسان الله او رسول الله لره دي. یعني: هو، دا د الله او رسول الله احسان دی موږ یې منو، د رسول الله ﷺ د خبرو تصدیق کوي او مني یې، بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: یا معشرَ الأنصار! آیا زما د خبرو جواب نه را کوی؟ هغو ویل: په څه شي سره جواب در کړو؟ یا رسولَ الله! مننه او احسان الله او رسول الله لره دي څه و وایو؟
رسول الله ﷺ و فرمایل: که مو خوښه وای ویلي به مو وای او دغه ستاسي خبره به هم حق او هم پر ځای وای.
ویلي به مو وای: ته موږ ته په داسي حال کي راغلې چې خلکو دي تکذیب کاوه او موږ دي تصدیق وکړی.
مغلوبه راغلې موږ دي مرسته وکړه.
شړل سوی راغلې موږ ځای درکړی.
غریب راغلې موږ خپل مال در شریک کړی.
انصارو به بیا هم د هري جملې په جواب کي ویل: بلکه الله او رسول الله لره مننه او احسان دی، رسول الله ﷺ هغه د خپل ورتګ فایدې او نتیجې ورته بیان کړې او هم یې هغه د دوی احسان ورته بیان کړی.
رسول الله ﷺ نور هم و فرمایل: یا معشرَ الأنصار! تاسي د فاني او بې ارزښته دنیا په سبب ناراضه سواست؟ هغه چې زه په هغه سره د خلکو زړونه و اسلام ته

را جلبوم او ما تاسي ستاسي و قوي اسلام او مضبوطه ایمان ته پرېښوولاست، یعني: دا چي ما تاسي ته شئ در نه کړی زه ستاسي پر ایمان باور لرم او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: یا معشرالأنصار! آیا تاسي نه یاست راضي چي خلک د پسو او اوښانو سره خپلو کورو ته ځي او تاسي د رسول الله ﷺ سره خپلو کورو ته ځی؟ په والله هغه چي تاسي یې درسره بیایاست هغه تر هغه خیر دی چي خلک یې ورسره بیا یي.

یواري انصارو ناري کړې: رَضِینا رَضِینا، راضي یو راضي یو،

هو، رسول الله ﷺ غواړو، انصار ډیر شدید او په لوړ آواز ژاړي.

رشتیا هم دا هیڅ نه سره قیاسیږي او نه سره نژدې کېدلای سي، چي خلک پسونه او اوښان بیایي او انصار د رسول الله صلوات الله علیه والسّلام سره ملګري وي.

بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: په والله که هجرت نه وای زه به د انصارو څخه یو سړئ وای، یعني: که د هجرت فضیلت نه وای ما به خپل ځان د انصارو څخه بللای او که خلک پر یوه لار ولاړ سي او انصار پر بله لار، زه به د انصارو پر لار ور سره ولاړ سم او بیا رسول الله ﷺ انصارو ته دعاء وکړه او ووې فرمایل:

«اللّهمّ ارحَمِ الأنصار، وأبناءِ الأنصار، وأبناءِ أبناءِ الأنصار».

الهي پر انصارو ورحمېږې د انصارو پر زامنو ورحمېږې او د انصارو د زامنو پر زامنو ورحمېږې.

انصارو دومره و ژړل چي ږیري یې په اوښکو لندې سوې او ویل: مونږ په دې راضي یو چي رسول الله ﷺ زمونږ حصه او برخه وي او انصار ﷺ اجمعین د رسول الله ﷺ په دعاء ډیر خوشاله سوه.

د رسول الله ﷺ په حکمت او ښه تصرف هغه مشکل چي د انصارو په زړو کي پیدا سوی ؤ پای ته ورسېدی، که نه ممکن د هغه مشکل په سبب په انصارو کي یوه فتنه جوړه سوې وای. صلواتُ الله وسلامه علیک یا رسولَ الله.

د هوازن یوه ډله

اوس چي غنیمتونه ټول و وېشل سوه رسول الله ﷺ او صحابهٔ کرام ځانونه تیاروي چي مکې مکرمې ته ولاړ سي، د مخه تر دې چي دوی حرکت وکړي له

هوازنه څخه یوه ډله راغله، هغو هلته مشوره سره کړې وه چې ښځې او اولادونه مو ټول د لاسه و وتل، بېله هغو ژوند مشکل دی او مالونه مو هم ټول د لاسه و وتل، نو یې یوه ډله چې ټوله څوارلس نفره وه او مشر یې زُهیر بن صَرد ؤ و رسول الله ﷺ ته ور ولېږل، په دې ډله کې د رسول الله رضعي اکا ابو برقان هم ؤ، د رسول الله ﷺ څخه یې وغوښتل چې د دوی اولادونه او مالونه بیرته ورکړي او ویل: یا محمّد! ﷺ رحم را باندې وکړه مونږ ته هیڅ نه سوه را پاته، نه ښځې نه اولاد، نه مال نه حیوانات، را باندې ورحمېږه، نورې یې هم ډېرې داسې خبرې وکړې چې د چا زړه په نرم سي، رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه دومره موده چې زه دلته پاته وم په والله د بل شي دپاره نه وم پاته بېله دې چې ستاسې انتظار مې کاوه ما غوښتل چې پر تاسې رحم وکړم تر یوې میاشتې زیاته موده کېږي چې زه دلته ستاسې په انتظار وم، شل ورځې په طائف کې محاصره واست نه سواست تسلیم او تر لس ورځې زیات دلته ستاسې په انتظار وم نه راغلاست نه مو د خپلو ښځو او اولادو طلب وکړی، اوس چې ما غنیمتونه و وېشل نو تاسې راغلاست؟ اوس هغه شیان و وېشل سوه د خلکو ملکیت وګرځېدی اوس څه نه سم کولای، هغو بیا هم زاری کولې او ویل: یا محمّد! ﷺ یوه چاره مو وکړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسې زما سره دغه خلک وینی؟ یعني: زه یوازې نه یم چې د خپلې خوښې سره موافق تصرف وکړم، بلکه دغه خلک مې هم ملګرې دي او ماته تر هرڅه رشتیا ویل خوښ دي، اوس تاسې و وایاست چې ښځې او اولادونه مو خوښ دي که مالونه؟ یو د دغو دوو څخه اختیارکړی ټول شیان نه سم در رَدَولای، یا به مالونه غواړی یا به ښځې او ماشومان غواړی، هغو و ویل: د اولادو سره هیڅ شئ نه برابروو، ویل: (لَا نَعدِلُ بِالأحسابِ شَیئاً) یعني: ښځې او ماشومان غواړو، رسول الله ﷺ و فرمایل: کله چې مونږ د ماپښین لمونځ آداء کړی تاسې ولاړ سی او و وایاست: مونږ مومنانو ته رسول الله ﷺ شفیع کوو او رسول الله ﷺ ته مومنان شفیع کوو چې مونږ ته زمونږ بندیان راپرېږدی.

(اوس و ووی و بندیانو د خلاصون لار هم رسول الله ﷺ ور ښوي)

کله چې مسلمانان د ماپښین د لمانځه دپاره سره یو ځای سوه د هوازن ډله ولاړه

سوه او دغه خبره یې وکړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: ستاسي د بندیانو څخه چې هر څوک زما او د بني عبدالمطلب سره دي هغه یې ستاسي او ستاسي دپاره به د خلکو څخه هم دغه غوښتنه وکړم، مهاجرینو چې د رسول اللهﷺ حال ولیدی چې د هوازن سره یې رحمت او مهرباني وکړه (رسول اللهﷺ قصداً دا کار وکړی څکه دهﷺ دا غوښته چې نور مسلمانان یې هم متابعت وکړي) نو مهاجرینو و ویل: هغه نفر چې زموږ سره دي یعني: موږ ته په حصه کي را رسېدلي دي هغه یې هم ستاسي او دا هم د رسول اللهﷺ د عزت په سبب، انصارو هم دغه خبره وکړه ویل: چې زموږ سره دي هغه یې ستاسي، عُیینه بن حصن ولاړ سوا او ویل: زه او بنو فُزاره (چې د ده قبیله وه) یا، هغه چې زما سره دي هغه نه ورکوم، اقرع بن حابس و ویل: مګر زه او بنو تمیم یا، هیڅ شئ نه ورکوم، عبّاس بن مرداس چې د بني سُلیم رئیس ؤ ولاړ سو او ویل: هغه چې زما او د بني سُلیم سره دي هغه هم نه ورکوم (دغه دلاوري یې د عُیینه څخه زده کړه) مګر د بني سُلیم د قبیلې افراد په خپله ولاړ سوه ویل: یا، هغه چې د بني سلیم سره دي هغه یې ستاسي، عبّاس بن مرداس ویل: و مو شرمولم سپک موکړم، نو بني سُلیم د هغه خپل مشر اطاعت و نه کړی او د هوازن بندیان یې د رسول اللهﷺ د عزت دپاره ور ایله کړه.

بیا نو رسول اللهﷺ یو عام اعلان وکړی او وې فرمایل: دغه خلک مسلمانان راغله او ما چې د غنیمتو په ویشلو کي دغه ډیر ځنډ وکړی هغه هم د دوی په سبب ؤ او اوس ما دوی ته اختیار ورکړی چې مالونه غواړي که اولادونه؟ خو دوی د ښځو او اولادو سره شئ نه کړی برابر، نو اوس که د چا سره د دوی د ښځو او اولادو څخه یو څوک ور سره وي او په خپله خوښه یې ورپرېږدي خو ډیر ښه او که څوک غواړي چې د مال په عوض او مقابل کي یې ورپرېږدي هم دي یې ورپرېږدي او هغه لره د هري حصې په مقابل کي شپږ حصې د هغه ماله څخه ورکوم چې اللهﷻ یې اول ما ته په لاس راکړي (یعني: هر هغه غنیمت چې اول په لاس راغلی دغه د ده حق شپږ چنده ځني ورکوم) خلکو په یوه وار ناري کړې: موږ یې د رسول اللهﷺ د عزت د پاره په خپله خوښه ور ایله کوو، رسول اللهﷺ و فرمایل: په دې ډول سره چې ټولو ناري

کړه ما ته نه را معلومیږي چې څوک راضي دي او څوک نا راضه، اوس ولاړ سی او ستاسې مشران دي بیا ما ته حال راوړي.

دغه ته عدالت او حقیقي مساوات ویل کیږي، رسول اللهﷺ یوازې په دې بسره کفایت و نه کړی چې په مجموعي ډول سره ټولو ناري کړه چې موږ یې په خپله خوښه ور ایله کوو، بلکه د دغه رضائیت د تاکید دپاره یې دا موضوع وځنډول او وې فرمایل: چې یا دي هر شخص په خپله و رسول اللهﷺ ته و وایي، یا دي د خپلو مشرانو او وکیلانو په واسطه دغه خپله رضاء اعلان کړي.

دا داسې عدالت او مساوات نه ؤ لکه د نن ورځې د بشر د حقوقو تش په نامه ټولنه چې په ښکاره سره ټولنه لري، په الفاظو او شعارو کې د بشر حقوق موجود دي خو په حقیقت کې هیڅ وجود نه لري، هغه کسان چې د بشر د حقوقو ناري وهي په یوه لاس کې یې سوتۍ دی او په بل لاس کې یې د وېښتو حق، اول دي په سوتې وهي او بیا چې ملګري ملتونه (ملل متحد) ستا د مظلومیت په سبب یوه فیصله صادره کړي هغه فیصله د دوی له طرفه په وېښتو کولو سره رَد کړل سي، دا عجبه نه ده چې د وېښتو حق هم هغو ظالمانو ته ورکول سوی دی چې په خپل ظلم سره یې دنیا خرابه کړې ده.

بیا په وروسته کې ټولو مشرانو و رسول اللهﷺ ته دا خبر را وړی چې د لښکر ټول افراد خپله حصه بندیان په خپله خوښه او ستا د رضاء دپاره ور ایله کوي، چې په نتیجه کې ټولو خلکو خپل بندیان ایله کړه بېله دوو نفرو، چې یو یې د بنو تمیم رئیس أقرع بن حابس ؤ او بل یې عُیینه بن حصن د غطفان رئیس ؤ، رسول اللهﷺ دغه دوه نفره ور وغوښتل او ویل بندیان یې ور ایله کړی، هغو ویل: یا رسولَ الله! دا اوس زموږ ملک وګرځېدل نه یې ور پرېږدو، رسول اللهﷺ و فرمایل: ور ایله یې کړی او زه به انصاف در سره وکړم بدله به یې درکړم، عُیینه ویل: خو یا څه شي را کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: د هر بندي په عوض کې شلور اوښان درکوم، عُیینه ویل: راضي یم، نو د هوازن هغه پاته بندیان په دغه طریقه سره ور ایله او خلاص سوه او بیا رسول اللهﷺ هر بندي ته یوه یوه جوړه کالي هم ورکړه، مګر د هوازن قبیله سره د دې چې ټول بندیان، ښځې او ماشومان یې ور ایله او خلاص سوه بیا هم پر هغه خپل کفر پاته سوه.

د مالک بن عوف اسلام

په دغه وخت کې د يوه داسي سړي و زړه ته اسلام لار وکړه چې د هغه د اسلام او مسلمانېدلو هيڅ اميد نه کېدی چې هغه د هوازن رئيس او سردار (مالک بن عوف) ؤ، دئ هلته په خپله قلا کې په وادي لَيه کې ؤ او د بيري د قلا څخه نه سواى را وتلاى، حتّٰى طائف ته هم د بيري نه سي تلاى نويې په زړه کې د اسلام شوق پيداسو او ويل: ټول خلک د محمّد ﷺ سره دي موږ هيڅ نه سو ورسره کولاى او که موږ نور هم پر دغه کفر پاته سو هيڅ وخت طائف ته هم نه سو تلاى، نويې و رسول الله ﷺ ته نفر ولېږى او د هغه ﷺ څخه يې امان وغوښتى، رسول الله ﷺ هم امان ورکړی، پسله امانه څخه مالک بن عوف و رسول الله ﷺ ته ورغلى او مسلمان سو، رسول الله د مالک بن عوف د اسلام د امتحانولو دپاره دئ د سپرو د يوې ډلي آمر وګرځاوه او ويل: پر طائف حمله وکه، مالک بن عوف هم هغه ډله ورسره رهي کړه پر طائف او خپل قوم يې حملې کولې ترڅو چې رسول الله ﷺ ورته و ويل: پرې يې ږده، نو اهل طائف وليدل چې هغه د دوى سردار مالک بن عوف هم مسلمان سو، مګر بيا هم دوى پر شرک او کفر باقي پاته وه او د طائف خلکو د لات عبادت کاوه چې (ربه) يې ورته ويل.

خو د ابن اسحاق په روايت کې د مالک بن عوف د مسلمانېدلو کيفيت داسي بيانيږي: کوم وخت چې د هوازن ډله د خپلو بنديانو د خلاصولو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله او هغه ﷺ يې بنديان ور ايله کړه نويې د هوازن د دغې ډلې څخه پوښتنه وکړه چې مالک بن عوف څه وکړه؟ هغو ورته و ويل: چې په طائف کې د ثقيف سره دى، رسول الله ﷺ ورته و ويل: مالک ته و واياست: که دئ ما ته مسلمان راغلى زه به يې اهل او مال ټول ورکم او سل اوښه به هم ورکم، نو دغې ډلې و مالک بن عوف ته دغه خبر ورساوه، مالک بن عوف هم و رسول الله ﷺ ته ور رهي سو، د جُعرانې او مکې مکرمې په منځ کې پسي ور ورسېدى، رسول الله ﷺ د ده اهل او مال ورکړه او پر هغه سربېره يې سل اوښان هم ورکړه، مالک بن عوف مسلمان سو او پر خپل اسلام ثابته او قائم پاته سو.

د جعرانې څخه عمره

اوس خو د هوازن جنګ خلاص سو غنیمتونه و وېشل سوه، په ټوله منطقه کې أمن او امان قائم سو، فقط طائف پاته دی چې نه سو فتحه او د فتحه کېدلو امید یې هم نه ؤ نو رسول اللهﷺ د جعرانې څخه احرام وتړی او مکې مکرمې ته د عمرې د آداء کولو دپاره ولاړی چې و دغې عمرې ته (عمرةُ الجُعرانه) ویل کیږي، چې دغه عمره هم د ذوالقعدې په میاشت کې وه، د عمرې تر آداء کولو وروسته پسله هغه چې عُتاب بن اُسیدؓ یې د مکې مکرمې آمر پرېښاوه رسول اللهﷺ د مدینې منورې پر طرف حرکت وکړی او مدینې منورې ته د رسول اللهﷺ حرکت یا رجوع د هجرت د اتم کال د ذوالقعدې د میاشتې پر څلرویشتم تاریخ وه او د ذوالحجې په اولو ورځو کې رسول اللهﷺ مدینې منورې ته ورسېدی او د دغه کال حج یې نه کړی آداء.

سبحان الله! مدینې منورې ته د دغه رجوع چې اللهﷻ یې د فتحې او کامیابۍ تاج پر سر ور ایښی دی او د هغه ور تګ چې دغه ښار ته اته کاله د مخه ورغلی خومره فرق دی، هغه وخت د مکې مکرمې څخه په پټه تلی او د مدینې منورې د خلکو څخه یې امان غوښتی، په هغه ځای کې نابلده او بېګانه ؤ، د خلکو څخه یې اُنس او الفت غوښتی، د هغه ځای اهل یې عزت وکړی، ځای یې ورکړی او د دهﷺ نصرت یې وکړی او د هغه نُور متابعت یې وکړی چې د دهﷺ سره نازل سوی ؤ او د دهﷺ دپاره یې د ټولو خلکو او ټولو عربي قبیلو دښمني قبوله کړه.

خو دا دی اوس بیا پسله اته کاله څخه د مکې مکرمې څخه و مدینې منورې ته ور داخلیږي، دا هغه ښار دی چې د دهﷺ استقبال یې د هجرت او بیرې په حالت کې کړی ؤ مګر دا واریې استقبال په داسې شکل سره کیږي چې اهل مکه ورته تابع سوي دي، خپله کبریاء او جاهلیت یې د دهﷺ په پښو کې غورځولي دي، چې دئﷺ یې په اسلام سره معززه کړي او تر پخوانیو خطاوو ور تېر سي.

اللهﷻ د سورة یوسُف په (۹۰) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾﴾.

ژباړه: ښځکه هر هغه څوک چي د الله جل جلاله څخه وېرېږي او صبر وکړي (د طاعت پر تکاليفو صبر وکړي، پر مصيبت صبر وکړي، د معصيت يا ګناه د لذته څخه صبر وکړي) نو بېشکه چي الله جل جلاله د نيکوکارانو اجر نه ضائع کوي.

دغه دی مکه مکرمه فتحه سوه، د مسلمانانو تر امر لاندي او تابع سوه.

د رسول الله ﷺ د حيات په آخري درو کلو کي د مشرکانو پخوانئ مرکز مکه مکرمه د اسلام د حکم تابع وه او رسول الله ﷺ دغه د هجرت په اتم کال د حج آمر عُتاب بن اُسيد رضي الله عنه وټاکی، چي هم د مکې مکرمې آمر ؤ او هم د دغه کال د حج آمر وټاکل سو او د هجرت په نهم کال کي د رسول الله ﷺ له طرفه حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د حج آمر وټاکل سو او د هجرت د لسم کال حج په خپله رسول الله ﷺ آداء کړی، خو په دغه اول کال چي مکه مکرمه فتحه سوه د حج آمر عُتاب بن اُسيد رضي الله عنه ؤ، مقصد دا چي د هجرت د اتم کال د ذوالحجې په مياشت کي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته تشريف يو وړی.

ورونو او خويندو! د حنين د غزاء څخه هم لکه د رسول الله ﷺ نور ژوند ډېر شرعي احکام، عبرتونه او نصيحتونه را وزي چي زه به د هغو څخه څو مهم ټکي درته بيان کړم:

اول: د حنين غزاء د اسلامي عقيدې داسي درس دی چي مسلمان بايد پر اسبابو توکل او اعتماد و نه کړي، بلکه د يوه مسلمان ټول توکل او اعتماد بايد پر يوه الله جل جلاله وي، هو، د اسبابو برابرول يو لازمي کار دی مګر پر هغو توکل او اعتماد کول د اسلامي عقيدې څخه مخالفت دی، لکه څرنګه چي دغه درس د بدر په غزاء کي هم موجود ؤ، کله چي د بدر غزاء وه مسلمانانو دا ومنل چي د دښمن په مقابل کي د دوی لږوالی دوی ته ضرر نه رسوي په دې شرط چي دوی صابرين او متقين وي.

او د حنين غزاء مسلمانانو ته دا ثابته کړه: که دوی صابرين او متّقين نه وي د دوی ډېر والی دوی ته فايده نه رسوي، لکه څرنګه چي الله جل جلاله هم په دغه باره کي آياتونه نازل کړه، د بدر په غزاء کي د الله جل جلاله له طرفه مسلمانانو ته و ويل سوه: که تاسي متّقين او صابرين ياست ضرر نه در رسيږي او د حنين په غزاء کي آياتونه نازل

سوه که تاسي متّقين او صابرين نه ياست ستاسي ډير والی تاسي ته فايده نه در رسوي، په بدر کي د مسلمانانو شمېر نسبت و دښمن ته تر هغه د مخنيو ټولو مقابلو چي دوی د دښمن سره مخامخ سوي وه لږ او کم ؤ، خو په دې سبب چي دوی په اسلام کي صادقه وه، ايمان يې کامل ؤ، د الله او رسول الله ﷺ سره يې ټينګ او پوره محبت او دوستي درلودل نو د ماتي او شکست هيڅ علامه نه سوه پر ښکاره.

او دلته په حنين کي د مسلمانانو شمير نسبت و هغه د مخنيو ټولو جنګو ته چي دوی کړي وه ډير ؤ، مګر بيا هم دغه د دوی ډير والي هيڅ فايده نه ور و رسول، ځکه چي د دوی ډير والی په هغو کسانو سره ؤ چي تر اوسه پوري يې په زړو کي پوره ايمان نه ؤ ثابت سوی او د اسلام واقعي مفهوم د دوی په رګو کي نه ؤ نشرسوی، دغه خلک په دغه اسلامي لښکر کي فقط په شکل او جسم شامل سوي وه، حال دا چي د دوی د زړو حرکت تر اوسه پوري په دنيوي خواهشاتو او نفسي غوښتنو پوري تړلی ؤ او دنيوي امور د دوی پر نفسو غالبه وه او دا ډيره ليري خبره ده چي د جسمو او شکلو ډير والی دي د نصرت او کاميابۍ دپاره اثر ولري، نو په هم دغه سبب د مسلمانانو دغه لوی لښکر چي د دښمن د کمينو سره ناځاپه مخامخ سو پر شا ولاړی او د حنين په وادي کي سره وپاشل سو او دا ليري خبره نه ده چي د دغه جديد الإسلامه خلکو تيښته دي په شروع او ابتداء کي د هغه صادقه او واقعي مسلمانانو پر زړو تاثير نه وي کړی، مګر بيا هم مهاجرينو او انصارو چي د رسول الله ﷺ له طرفه آواز او نارې واورېدې بيرته د حملې دپاره را وګرځېدل او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا سره را تول سوه او هغه شديد جنګ يې شروع کړی، حال دا چي د دغو کسانو شمېر او عدد تر دوو سوو کسانو نه زياتېدی، مګر بيا هم دغه دوو سوو مسلمانانو نصرت او کاميابي حاصل کړه، د دوی په زړو کي سکون او اطمينان پيدا سو او الله جل جلاله د دوی دښمن ته بده ماته ورکړه، حال دا چي دغه مسلمانان په شروع کي دوولس زره نفره وه مګر د خپلو ځانو دفاع يې نه سوای کولای.

دوهم: د مسلمانانو مشر، امام، يا خليفه کولای سي چي د مشرکانو يا کفارو څخه بلکه د اسلام د دښمنانو څخه اسلحه په استعاره سره واخلي، دا حکم يوازي

د اسلحې په باره کې نه دی بلکه هر هغه شئ چې اسلامي لښکر د جنګ دپاره ضرورت ورته لري کولای سي چې هغه شئ د کفارو څخه په استعاره، په قیمت، یا مفت ځني واخلي او دا هغه کار دی چې رسول اللهﷺ په دغه غزاء کې وکړی چې د صفوان بن اُمیه څخه چې په دغه وخت کې مشرک هم ؤ اسلحه په استعاره سره واخیستل، (استعاره) یعني شئ ستا دی اوس یې ما ته راکړه چې زه کار ځني واخلم، خو ترکار اخیستلو وروسته به یې بیرته درکړم، دغه ته استعاره ویل کیږي.

اوس د رسول اللهﷺ له دغه کار څخه د هغې مسئلې په باره کې چې آیا د جنګ په وخت کې مسلمانان د کفارو څخه یا په کفارو سره مرسته غوښتلای سي که یا؟ یو عمومي حکم را ایستلای سو.

هغه داسې: په کفارو سره مرسته پر دوه قسمه ده، یو دا چې د کفارو څخه نفر وغوښتل سي چې د مسلمانانو په صفو کې دې د دوی د دښمنانو پر ضد جنګ وکړي، په دې باره کې عام یا جمهور علماء کرام وایي: چې په کفارو سره په جنګ کې مرسته اخیستل نه جائز دي او نه روا.

او بل دا چې دکفارو څخه یوازې د دوی مالونه وغوښتل سي لکه اسلحه او نور د جنګ ضروریات د دغې مرستې اخیستلو په روا والي کې د علماوو اختلاف نسته مګر په دې شرط چې په دغه کار سره به د مسلمانانو عزت او کرامت ته کوم ضرر نه رسیږي، په دغه کار سره به مسلمانان د هغو کفارو یا د بل چا تر امر نه لاندې کیږي، یا به د دغې مرستې په سبب د مسلمانانو څخه د اسلامي واجباتو یو واجب نه پاته کیږي.

تا ولیدل؟ کله چې صفوان بن اُمیه و رسول اللهﷺ ته اسلحه په اعاره سره ورکول صفوان د ضعف او مغلوبیت په حالت کې ؤ او رسول اللهﷺ د قوت او غلبې په حالت کې ؤ نو په دغسې حالت کې چې مسلمانان دکفارو څخه په مرسته اخیستلو نه تر شرطو لاندې کیږي او نه یې عزت او کرامت مخدوشه کیږي او نه یې کوم اسلامي فرض یا واجب پاته کیږي، دغه مرسته اخیستل ورته روا او جائز دي او بېله دغو شرطو دکفارو څخه مرسته اخیستل منعه او نا روا دی.

دریېم: په دغه جنګ کې د رسول اللهﷺ جرئت او شجاعت در معلوم سو،

په حقه سره چې دا یو نادره جرئت او شجاعت دی، ټول خلک د حنین په شېلو کې سره وپاشل سوه د جنګ میدان ته یې په تېښته سره شاوي وګرځولې، پر ټول میدانِ جنګ بېله رسول الله ﷺ څخه بل څوک نه سوه پاته او د ده ﷺ پر شا وخوا هم هغه د دښمن کمینونه دي، مګر رسول الله ﷺ په یوه عجیب او نادره ثُبات سره د جنګ پر میدان و درېدی، چې دغه د ده ﷺ ثُبات د هغه تښتېدونکو اصحابو پر زړو تاثیر وکړی او بیرته را وګرځېدل.

ابن کثیر رحمه الله په خپل تفسیر کې وایي: دا د شجاعت هغه لوړه او انتهایي درجه ده چې په دغسې ورځ د دښمن په منځ کې په داسې حال کې چې د ده ﷺ لښکر دي هم ځني تللی وي او دئ ﷺ دي پر غاتره یا قچره سپور وي او تاسې پوهېږې چې غاتره تېزه نه سي ځغستلای، غاتره په جنګ کې نه د تیښتې وړ ده نه د حملې، خو رسول الله ﷺ دغه غاتره د دښمن پر طرف ورځغلوي او خپل نوم دي هم یادوي او وایي: أَنَا نبيٌّ لاکَذِب، أنا ابن عبدالمطلب، هغه څوک چې نه یې پېژني لا به یې هم وپېژني. (صلوات الله و سلامه علیه دائماً و أبداً)

دا ټول بل څه نه وه بېله پر الله جل جلاله توکل او اعتماد، دا یې یقین وُ چې الله جل جلاله به نصرت ورکړي او هغه رسالت به پوره سي چې د هغه دپاره دئ ﷺ را لېږل سوی دی او د ده ﷺ دین به پر ټولو ادیانو قوي او غالبه سي.

څلورم: په دغه غزاء کې دا معلومه سوه چې په جهاد کې د ښځو، ماشومانو او نوکرانو وژل حرام دي، ځکه کله چې رسول الله ﷺ هغه ښځه ولیدل چې د خالد بن ولید رضي الله عنه له طرفه وژل سوې وه رسول الله ﷺ نفر پسې ولېږل چې خالد ته و وایې: ښځې، ماشومان او نوکران مه وژنه او د ټولو امامانو او علماوو پر دغه حکم اتفاق دی، مګر هغه وخت بیا وژل کېږي که دغه ذکر سوو ډلو مستقیماً د مسلمانانو سره جنګ کاوه او تر هغو یې د وژلو اجازه سته چې مخ په مخ جنګ کوي، که وتښتېدل یا یې وځغستل بیا به هم مسلمانان ځني راګرځي او نه به یې وژني، که چیري کفارو خپلې ښځې او ماشومان د خپلو ځانو دپاره سپر وګرځول او مسلمانان د کفارو و وژلو ته بېله دې نه سوای ور رسېدلای چې دغه ښځې او ماشومان و نه وژني، بیا یې نو وژنه جایزه او روا ده.

پنځم: دجهاد معنٰی دا نه ده چې مور د کفارو سره حسد او عناد لرو، چې پر دغه خبره هغه حالت دلالت کوي چې ځینې صحابهٔ کرامو د طائف څخه د بیرته راتلو په وخت کې و رسول اللهﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! و ثقیف ته ښرا وکړه او رسول اللهﷺ و فرمایل (اللّهمّ أهدِ ثقیفاً وأتِ بِهم)

یعني: الٰهي د ثقیف قبیلې ته هدایت وکړې او مسلمانان یې را ولېږې.

د دې څخه هدف او مقصد دا سو چې جهاد بل شئ نه دی بېله دې چې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر وظیفه آداء کول دي، حتّٰی د ټولو مسلمانانو په منځ کې یو د بل سره دغه امر بالمعروف او نهی عن المنکر لازمي وظیفه ده، مسلمانان باید د امر بالمعروف او نهيِ عن المنکر په واسطه سره خپل ځانونه د قیامت د ورځې د ابدي عذابه څخه خلاص کړي، نو د دې جهته د مسلمانانو دعاء ونورو قومو او خلکو ته باید د هغو د اصلاح او هدایت دپاره وي، یعني: که غواړې چې کفارو ته ښرا وکړې د ښرا پر ځای یې د هدایت غوښتنه کوه، ځکه د جهاد د مشروعیت څخه هم دغه لار ښوونه مقصد او حکمت دی.

شپږم: په دغه غزاء کې مور د انصارو فضیلت ولیدی او دا مو ولیدل چې رسول اللهﷺ د دوی سره څومره محبت لري، رسول اللهﷺ صادق المصدوق دی چې فرمایي (شیطان د ابن آدم د وینو په رګوکې ګرځي) شیطان غوښتل چې د انصارو د ځینو اشخاصو په زړو کې د رسول اللهﷺ پر هغه سیاست او حکمت څه اعتراض پیدا کړي چې د غنیمتو په وېشلو کې یې عملي کړی، ښایي شیطان دا کوښښ ډېر کړی وي چې په انصارو کې دا تشویش پیدا کړي چې پر رسول اللهﷺ د خپل قوم او خپلو وطنوالو محبت غالبه سو او د هغو په مقابل کې یې انصار هېر کړه، مګر کله چې رسول اللهﷺ ته دغه خبر ورسېدی، رسول اللهﷺ دوی ته څه و ویل؟

د رسول اللهﷺ هغه بیانیه چې د دغو وسوسو په مقابل کې یې دوی ته ایراد کړه د رحمت او عالي ذوق معاني ځني را تویېږي، د انصارو سره د شدید محبت مشاعر ځني اُوري او په عین حال کې په دغه بیانیه کې داسي زړه دردوونکې ګیله هم سته چې دئﷺ د داسي چا له طرفه د هغو په هېرولو سره متهمېږي، چې هغه قوم

و ده ﷺ ته تر هر څه خوښ او محبوب قوم دی (ته یو وار نه بلکه څو واره د رسول الله ﷺ هغه بیانیه واوره یا و وایه) او فکر پکښې وکړه، ته به و وینې چې په هغه بیانیه کې د زړه خفیف حرکتونه یا غورځېدل سته، ته به و وینې چې په هغه کې هغه لطیف او ألطف احساسات سته، چې دغه خفیفو قلبي حرکتو د انصارو مشاعر وښورول، شدید تکان یې ورکړه، چې په دغه ښورولو سره یې هغه وسوسې چې د دوی په مشاعرو پورې مبنتې وې ځنې تکوهلې لیرې یې کړې، زړونه او مشاعر یې په دغه تکوهلو سره د وسوسو څخه ورپاک کړه، نو ځکه د دوی آوازونه په ژړا سره پورته سوه، دوی په خپل نبي خوشاله سوه، په دغه تقسیم کې یې په خپله حصه سره فخر کاوه.

د رسول الله ﷺ په مقابل کې مال، پسونه او اوښان څه شي دي؟ دا چې دوی د رسول الله ﷺ ملګري وي او رسول الله ﷺ د دوی ملګری وي او خپل وطن ته ځي او د رسول الله ﷺ ژوند او مرګ د دوی په منځ کې وي، دا څومره فضیلت دی.

د رسول الله ﷺ پر وفاء، خالص محبت او دوستی، تر دې لوی دلیل چیري دی؟ چې رسول الله ﷺ خپل وطن او د زېږېدلو ځای پرېږدي او د ژوند پاته شپې د دوی په منځ کې تېروي.

که تر دغې خبرې تېر سو او ووایو چې د رسول الله ﷺ په ترازو کې بیا کله مال د عزت او محبت دلیل ؤ؟ یعني: دا چې رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي نو هغه پر ګران دی او که یې چا ته مال ورنه کړی نو هغه یې هیر کړی او محبت نه ور سره لري؟

هو، رسول الله ﷺ قریشو ته ډیر مالونه او غنیمتونه ورکړه آیا د دغو مالو څخه یې د خپل ځان دپاره هم یو شئ کښېښاوه؟ او که یې خپل ځان هم لکه انصار په خالي لاس وایستی؟ هغه خُمس چې الله جل جلاله یې د مصرفولو اختیار د رسول الله ﷺ په لاس کې ایښی ؤ هغه یې د شا وخوا پر اعرابو و وېشی، نو دا معلومه خبره ده که رسول الله ﷺ چا ته مال ورکړي دا د رسول الله ﷺ پر محبت دلالت نه کوی بنایي هغه د بل مقصد او هدف دپاره وي.

ورونو! د رسول الله ﷺ د هرې ورځې د اقوالو او اعمالو څخه په سلهاوو احکام، عبرتونه او نصیحتونه را وزي او را ایستل کېدلای سي خو زه به په دغه لږ سره کفایت

وکړم نور نو تاسي هم یو څه فکر وکړئ.

د عروه بن مسعود الثقفي رضي الله عنه مسلمانېدل

په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د حنین د غزاء او د جعرانې د عمرې څخه بیرته مدینې منورې ته ولاړی یوه لویه حادثه پېښه سوه چي دغې حادثې د بني ثقیف پر قبیلې او اهل طائف ډېر لوی اثر وکړی، هغه دا چي عروه بن مسعود الثقفي چي د طائف عمومي مشر او رئیس ؤ دا هغه سړئ دی چي مشرکانو به ویل: که قرآن پر یوه د دغو دوو نفرو نازل سوی وای چي دوه لوی او معتبره خلک دي موږ منی او متابعت مو یې کاوه، چي یو د هغو دوو نفرو دغه عروه بن مسعود الثقفي ؤ او بل یې ولید بن مغیره ؤ، چي د خالد بن ولید پلار دی او د مکې مکرمې دی، الله جل جلاله دغه د مشرکانو قول په قرآن مجید کي ذکر کړی او بیان کړی دی چي فرمایي:

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾﴾[الزخرف:۳۱]

یعني: کفارو به ویل: ولي دغه قرآن پر یوه سړي د دغو دوو قریو نه سو نازل، چي مکه مکرمه او طائف دي، چي دغه سړئ هم ډېر لوی دی.

چي په مکه مکرمه کي یې ولید مقصد ؤ او په طائف کي یې عُروه بن مسعود مقصد ؤ، دا په عربو کي د عروه درجه او مقام ؤ، لکه څرنګه چي د مخه مو درته و ویل د مکې مکرمې په فتحه کي، د حنین په غزاء کي او د طائف په محاصره کي د دغو ټولو واقعاتو په جریان کي عُروه بن مسعود نه ؤ موجود، دئ اُردن ته په سفر تللی ؤ چي د ثقیلي اسلحې جوړول زده کړي او دغه ټول کارونه د ده په غیاب کي پېښ سوه.

دغه عروه بن مسعود د هغه خپل سفره څخه د بیرته را تګ په حال کي ؤ چي دغه حالات ټول ورته و ویل سوه: مکه مکرمه فتحه سوه، ثقیف او هوازن ماته وخوړل، طائف محاصره سو، ټول حالات په تفصیل سره ورته بیان سوه، د دغو حالاتو په اورېدلو سره د عُروه و زړه ته اسلام ننوتی، نو طائف ته نه ولاړی بلکه مدینې منورې ته ولاړی یعني: د اُردن څخه د ده رجوع او بیرته را تګ د طائف پر ځای مدینې منورې ته وه او هلته یې د رسول الله ﷺ په حضور خپل اسلام اعلان کړی، رسول الله ﷺ

د ده په اسلام ډیر خوشاله سو ځکه د عربو ډیر لوی مشر اسلام ته داخل سو.

بیا نو عروه د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل ویل: یا رسول الله! غواړم چي خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم، رسول الله ﷺ ته د اهل طائف عناد ور معلوم ؤ نو یې عُروه رضی الله عنه ته و ویل: که ته مسلمان ورسې وژني دي، عروه رضی الله عنه و ویل: که څه هم و مي وژني خو زه یې باید دعوت کړم، اجازه را کړه چي ور سم، رسول الله ﷺ په تکرار سره ورته و ویل: وژني دي، عروه رضی الله عنه ویل: که څه هم و مي وژني خو زه باید خپل قوم اسلام ته را وبولم، رسول الله ﷺ د تلو اجازه ورکړه او عروه رضی الله عنه په دې نیت د خپل قوم پر طرف رهي سو چي خپل قوم اسلام ته را وبولي.

د عروه قوم چي د ثقیف قبیله ده په دې نه دي خبر چي عروه مسلمان سوی دی ځکه دئ په اُردن کي ؤ او له هغه ځایه مدینې منورې ته ولاړی او مسلمان سو، عروه بن مسعود رضی الله عنه طائف ته ورسېدی هلته یې د قوم له طرفه ډیر تود هرکلئ او استقبال وسو، خلکو د ده په راتګ خوشالي جوړي کړې، د طائف د مشرانو دا عادت ؤ کله چي به له سفره راغله اول به هغه خپل بت (لات) ته ورتله سجده به یې ورته کول ځان به یې د تبرک دپاره پوري مښی بیا به کورو ته تله، یعني: د مخه تر دې چي کور ته ولاړ سي د دوی په اصطلاح (رَبه) ته به ورتله، مګر عروه بن مسعود چي را ورسېدی خلکو یې استقبال وکړی دئ ربه ته نه ورغلی بلکه خپل کور ته ولاړی، خلک په تعجب کي سوه، بیا یې سره و ویل: له اوږده سفره راغلی دی ښایي ستړی وي.

یوه ورځ وروسته د عروه دپاره لویه مهماني جوړه سوه د ثقیف ټول مشران ور سره ناست دي ده و اسلام ته د دوی په دعوتولو شروع وکړه، هغو د ده په جواب کي بد ویل شروع کړه، هغه د ده د رتبې او مرتبې په سبب یې وهل او ټکول ور نه کړه فقط په بدو الفاظو یې کفایت وکړی، عروه رضی الله عنه إراده کړې ده چي په هره طریقه سره وي باید خپل قوم اسلام ته دعوت کړي او د اسلام شعائر ښکاره کړي، نو کله چي د لمانځه وخت سو عروه د خپل کور پر بام وختی او په آذان یې شروع وکړه د اسلام آذان کوي، د ثقیف نورو مشرانو نور صبر نه سوای کولای وبېرېدل چي د ده په واسطه به ټول ثقیف مسلمانان سي، نو هغه نورو مشرانو زیات صبر و نه کړی او عروه رضی الله عنه یې دغه

د آذان کولو په وخت کي په غشو و ويشتی او شهيد يې کړی، عروه بن مسعود الثقفيرضي الله عنه په داسي حال کي شهيد سو چي خپل قوم يې د اللهجل جلاله دين او اسلام ته را بلی.

اهل طائف و اسلام ته داخليږي

اوس د ثقيف د قبيلې مشکلات نور هم ډير سوه د طائفه څخه د بيري نه سي وتلای ځکه په هر ځای کي مسلمانان سته او موجود دي، نو د طائف خلکو مشوره سره وکړه چي بايد څه وکړو؟ آخر يې پر دې اتفاق سره وکړی چي موږ بايد مسلمانان سو، هو، اسلام قبلوو مګر په شرطو، مسلمانان به زموږ شرطونه قبلوي نو موږ اسلام ته داخليږو او شرطونه يې هم په خپل منځ کي سره معلوم کړه چي زموږ شرطونه دغه دي، بيا نو اهل طائف د کنانه بن عبديا ليل په مشری يوه ډله مدينې منورې ته ولېږل، دوی چي مدينې منورې ته نژدې سوه مغيره بن شعبهرضي الله عنه وليدل چي دغه مغيره بن شعبهرضي الله عنه هم د ثقيف د قبيلې څخه ؤ، نو يې د دوی استقبال وکړی او دا يې هم ور وښوول چي د رسول اللهﷺ سره د ملاقات په وخت کي بايد د اسلام، سلام ورته و واياست، خو دوی دا کار و نه کړی بلکه هغه د جاهليت سلام يې ورته و وايه.

رسول اللهﷺ د ثقيف يا طائف د خلکو په ورتګ خوشاله سو او د دوی دپاره يې د مسجد په ميداني کي خېمې و درولې، دا د دې دپاره چي قرآن واوري او د مسلمانانو لمونځ وويني، د طائف ډله څو ورځي په مدينه منوره کي پاته سوه چي د رسول اللهﷺ سره به يې خبري کولې او رسول اللهﷺ به د دوی خېمو ته ورتلی او دوی به يې اسلام ته دعوتول.

ابن سعدرحمه الله وايي: رسول اللهﷺ به هره شپه د ماخستن تر لمانځه وروسته د دوی خېمو ته ورتلی او هلته به د خبرو دپاره دومره ورته ولاړ ؤ چي پښې مبارکي به يې وچي سوې، کله به يې پر يوه پښه تکيه کول او کله پر بله پښه.

د طائف په دغه ډله کي د عثمان بن أبي العاص په نامه سره يو نفر موجود ؤ او تر ټولو په عمر کم ؤ، کله چي به دغه د طائف خلک د رسول اللهﷺ مجلس ته د خبرو دپاره ورتله دئ به يې په خپل ځای کي پرېښاوه چي د دوی سامانونه ګوري، بيا چي

به دغه ډله د رسول الله ﷺ له مجلسه راغله او د غرمې په وخت کي به بیده سوه، عثمان بن أبي العاص به رسول الله ﷺ ته ورغلی د دین پوښتني به یې ځني کولې او قرآن مجید یې ځني زده کاوه، رسول الله ﷺ ته دغه د عثمان بن أبي العاص ورتګ ځو واره ؤ ځو په دغه موده کي یې د دین ډیر احکام زده کړه او که به یې ولیدل چي رسول الله ﷺ د راحت دپاره کور ته تللی دی نو به ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته ورغلی او دین به یې زده کاوه، خو دغه خپل حال یې د خپلو ملګرو ځخه پټاوه هغه یې په حال نه خبرول، دغه د دینه سره د عثمان بن العاص علاقه د رسول الله ﷺ ډیره خوښه سوه او دئ هم پر ګران ؤ، ځو په آخرکي د ثقیف د ډلي زړو ته اسلام ننوتی، نو یې رسول الله ﷺ ته و ویل: یا رسولَ الله! موږ اسلام قبلوو مګر په شرطو، رسول الله ﷺ ویل: شرطونه مو څه شي دي؟ دوی ویل: موږ یو قوم یو چي همېشه سفرونه کوو او په سفر کي د زناء کولو ځخه چاره نه لرو نو د زنا کولو اجازه به راکوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: هغه دین چي په هغه کي زنا وي هغه دین نه دی، الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلزِّنَىٰٓ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾﴾. [الاسراء: ۳۲]

یعني: زناء ته مه ورنژدې کېږی بېشکه چي دغه زنا فاحش کار او بده لار ده.

اهل طائف ویل: نو نه مسلمانېږو، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه هم داسي اسلام نه درڅخه قبلوم چي په هغه کي دي زنا موجوده وي.

د طائف ډله ولاړه سوه او بیا یې مشوره سره وکړه ویل تر زنا به تېر سو، بیا راغله او ویل: یا رسولَ الله! مسلمانېږو په دې شرط چي د شراب څښلو اجازه به را کوې ځکه دغه شراب زموږ د مځکي شربت دي موږ د هغه ځخه چاره نه لرو، رسول الله ﷺ و فرمایل: شراب الله جل جلاله حرام کړي دي هیڅا ته د هغه د څښلو اجازه نه ورکوم، رسول الله ﷺ پر اسلام او د هغه پر احکامو ورته ټینګ دی تر هیڅ شي نه ور تېرېږي، دوی ولاړ سيِ هلته مشوره وکړي او بیا راسي خو فایده نه لري، بل وار بیا راغله او ویل: یا رسولَ الله! تر هغه نورو خبرو به موږ تېر سو مګر د سُد یا رباء اجازه به را ته کوې، رسول الله ﷺ و فرمایل: بېله قید او شرطه به مسلمانېږی، هر هغه شئ چي الله جل جلاله حرام کړی دی هغه حرام دی، د الله جل جلاله په دین کي تر هیڅ شي نه سم تېرېدلای.

اهل طائف بیا ولاړل او پسله مشورې بیا راغله ویل: یا رسولَ الله! اسلام قبلوو صحي ده زنا را باندي حرامه کړه، شراب او سود را باندي حرام کړه مګر لمونځ را معاف کړه، لمنځونه نه کوو، رسول الله ﷺ و فرمایل: په هر هغه دین کي چي لمونځ نه وي په هغه دین کي خیر نسته، اهلِ طائف ولاړل او پسله مشورې بیا راغله ویل: یا رسولَ الله! اسلام قبلوو زنا، شراب، رباء، را باندي حرام کړه لمنځونه هم کوو فقط (رَبّه) لات، هغه چي د دوی معبود بت ؤ مه را باندي حرامه وه، یوازي لات را پرېږده، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا! والله هیڅکله به یې در پرې نږدم، موږ په هیڅ شکل او هیڅ صورت بتان نه قبلوو او نه یې پرېږدو.

اهل طائف وایي: ته هغه زموږ إله ربه نړوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، نړوم او ماتوم یې، دوی بیا ولاړل مشوره یې سره وکړه وې لیدل چي هیڅ شرط یې نه قبلیږي او څه یې هم په وسه نه ده پوره، ځکه طائف د هره طرفه محاصره دی، طائف داسي ځای نه دی لکه نوري لیري قبیلې، بلکه طائف و مکې مکرمې ته ډېر نژدې دی او مکه مکرمه هم د مسلمانانو تر تصرف لاندي ده، اهل طائف ولیدل چي بېله تسلیمېدلو بله لار نه ده پاته، پسله مشورې راغله او ویل: یا رسولَ الله! موږ اسلام ته داخلیږو خو فقط دغه یو شرط مو و منه، رسول الله ﷺ ویل: هغه شرط مو څه شي دی؟ ویل: هغه دا چي (رَبّه - لات) هغه د دوی بت موږ نه نړوو بل څوک به یې نړوي، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، دا شرط مو منم، بل څوک به درولېږم چي وې نړوي، بیا نو د طائف ډلي د رسول الله ﷺ څخه د تنو اجازه وغوښتل، رسول الله ﷺ هم اجازه ورکړه د دوی عزت یې وکړی او په ښه طریقه سره یې رخصت کړه او د دوی آمر یې عثمان بن أبي العاص ﷺ وټاکی، ځکه رسول الله ﷺ د اسلام پر زده کولو د هغه حرص ولیدی او په دغه وخت کي یې د قرآن مجید څو سورته هم په یاد کړي وه.

بیا نو رسول الله ﷺ په دوی پسي یوه ډله د هغه (رَبّه یا لات) د نړولو او ماتولو دپاره ور ولېږل، چي د دغه ډلي مشر خالد بن ولید ﷺ ؤ او په دې ډله کي مغیره بن شعبه ﷺ، ابوسفیان بن حرب ﷺ هم وه، چي هغه د طائف د خلکو رب ور ونړوي.

د رَبّه د نړولو په وخت کي د طائف ښځي را ووتلي او پر هغه خپل معبود یې په

افسوس او ارمان سره ژړل چې نړول کيږي، مغيره بن شعبه رضی الله عنه کُلنګ واخيستی او خپلو ملګرو ته يې وويل: والله نن ورځ به مو پر ثقيف وخندوم، نو هغه د بُت د خوني دروازې ته چې يې اول کُلنګ ور سره کړی خپل ځان يې پر مځکه واچاوه او لغړي، يو وار په اهل طائف کې نارې سوې چې الله مغيره ورک کړی او ربّه و وژی، مغيره بن شعبه رضی الله عنه بيرته جګ و درېدی او ويل: الله مو خوار کړه دغه بت ډېري او لړګي دي او بيا يې د هغه خوني دروازه و وهل او ماته يې کړه، د مغيره بن شعبه رضی الله عنه کُلنګ په لاس کې دی او بت وهي، هر واری چې پر وکړي ابوسفيان د هغو ښځو د غم او ژړا پېښې کوي او د هر واري سره دغه بت ته وايي: آهًا لک، واهًا لک، د طائف خلکو سره و ويل: اوس ورته ګوری که يې ربّه ونړاوه نو موږ اسلام ته داخليږو او که ربّه دئ و وژی نو اسلام نه قبلوو، دوی سره پرېږدی، اوس نو ټول اهل طائف او ثقيف سره را ټول سوي دي و مغيره بن شعبه رضی الله عنه ته ګوري چې څه ورته پېښيږي؟ مغيره بن شعبه د بت په وهلو او نړولو شروع وکړه او هغه يې د دوی په حضور مات او ټوک ټوک کړی، د دوی هغه إله او معبود يې ورمات کړی چې په سوو کلو يې د هغه عبادت کړی ؤ، کله چې ربّه يا لات مات او ونړول سو نو اهل طائف ټول اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ هغه دعاء قبوله سوې وه چې ويل: (اللّهمّ أهدِ ثقيفاً و ائتِ بهم)

اوس نو د عربو لوی لوی قبيلې اسلام ته داخلې سوې چې د هغې جملې څخه يوه هم د ثقيف قبيله وه، ستا به په ياد وي؟ دا هغه ثقيف يا اهل طائف دي چې رسول الله ﷺ د دعوت دپاره هلته ورغلی ؤ او دوی يې په ډېره بده طريقه سره استقبال وکړی او په ډېره بد اخلاقي سره يې له خپله ښاره وايستی خپل هلکان او ناپوهان يې امر کړه چې رسول الله ﷺ په ډبرو وولي او پسخندونه په و وهي، رسول الله ﷺ يې پر مبارکو پښو په ډبرو ويشتی او د ده ﷺ تر پښوويني بهېدې، دغه خلک نن ورځ مدينې منورې ته ورغله د الله جل جلاله دين ته په صداقت او اطاعت سره داخل سوه، ستا په ياد دي؟ په کومه ورځ چې رسول الله ﷺ له طائفه بيرته مکې مکرمې ته تلی زيد بن حارثه رضی الله عنه چې د رسول الله ﷺ ملګری ؤ او ورته ويل يې: يا رسولَ الله! ته څنګه مکې ته ورځې او دوی ځني وايستلې؟ رسول الله ﷺ په جواب کې ورته

وویل: یا زید! الله جل جلاله د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار او مخرج پیدا کوي او الله جل جلاله د خپل دین ناصر او د خپل نبي ﷺ غالبه کوونکی دی.

دغه اوس چې تاسي د طائف د خلکو د مسلمانېدلو واقعات و لوستل او تر دغه د مخه مو د مکې مکرمې د فتحې حالات و لوستل، دا د رسول الله ﷺ د هغه قول او هغې خبرې تصدیق دی چې زید ﷺ ته یې فرمایلې وه: الله جل جلاله د دغو مشکلاتو څخه د وتلو لار پیدا کوي او الله د خپل دین او خپل نبي ناصر دی.

نو دا هغه طائف دی او هغه، هغه مکه ده او نوري هم ډېرې قبیلې په ډلو ډلو اسلام ته داخلې سوې.

د هجرت نهم کال

اوس چې د هجرت اتم کال پای ته رسېدلی دی او د هجرت نهم کال شروع او داخل سوی دی، دغه د هجرت و نهم کال ته (عامُ الوُفود) ویل کیږي، یعني: د ډلو کال، وَفد په عربي کې ډلې ته وایي او (وُفود) د وَفد جمعه ده او دغه کال ته ولې عَامُ الوُفُود ویل کیږي؟ هغه په دې سبب: کله چې مکه مکرمه فتحه سوه او قریش اسلام او مسلمانانو ته تسلیم سوه، هوازن شکست وخوړی، طائف هم فتحه سو، اوس د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سیطره د جزیرة العرب پر غربي ساحل پوره او ټینګه سوه، هغه بتان چې خلکو یې عبادت کاوه مات او ونړول سوه، د جزیرةُ العرب پاته ټولو قبیلو ته د اسلام د کامیابۍ خبر ورسېدی، دلته نو د شا وخوا څخه خلک را شروع سوه مدینې منورې ته ورځي او د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلیږي، ډله پسله ډلې مدینې منورې ته ورځي او مسلمانیږي، نو دغه کال د ډلو د کال په نامه سره وبلل سو.

اوس نو مور په اختصار سره ویلای سو: له کومه وخته چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړی مور ولیدل چې د رسول الله ﷺ ژوند او وخت په پرله پسې غزاوو او د سریو یا ټولیانو په لېږلو سره تېرېدی، ټول وخت یې د دعوت او جهاد دپاره ؤ، رسول الله ﷺ او اسلام د جزیرةُ العرب پر ډېره حصه تسلط پیدا کړی، او د جزیرةُ العرب ډېر خلک مسلمانان سوه.

د هجرت په اتم کال کي مکه مکرمه فتحه سوه، د هوازن قبيلو په هغه لوی جنګ کي چي د حنين جنګ ؤ ماته وخوړل، د هوازن هغه کسان چي د حنين په جنګ کي و تښتېدل د مسلمانانو له طرفه تعقيب او په طائف کي محاصره سوه، مګر د الله جَلَّ جَلَالُهُ د طرفه د طائف د فتحي اجازه نه وه سوې نو طائف نه سو فتحه او مسلمانانو د ذوالحججې په مياشت کي د عُتاب بن اُسيد په مشرتابه حج آداء کړی، د هجرت اتم کال په دغه واقعاتو سره پای ته ورسېدی او بيا د هجرت نهم کال داخل سو، هغه کال چي د سيرة او تاريخ په کتابوکي عامُ الوُفُود ورته ويل کيږي، هغه چي د مسلمانېدلو دپاره پرله پسې ډلي مديني منورې ته ورتلې، د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي د تبوک غزاء پېښه سوه، مګر هغه ډلي چي مديني منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې ډيري زياتي ډلي ورغلي دي او مؤرخينو د تاريخ په کتابو کي د دغو ډلو دقيق تاريخ يعني: د ورځي او مياشتي معين تاريخ نه دی ذکر کړی، خو يقيني خبره دا ده چي ځيني ډلي د تبوک تر غزاء د مخه ورغلي دي، او ځيني ډلي د تبوک تر غزاء وروسته ورغلي دي او د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال په منځ کي وه چي د رجب مياشت وه، نو اول به د تبوک د غزاء حالات درته بيان سي او بيا به د ډلو د ورتللو حالات په مفصل ډول سره درته بيان سي، ځکه د ډلو معين تاريخ لکه د مخه چي مو و ويل نه دی معلوم خو د کعب بن زُهير بن سُلمٰی د اسلام قصه په يقيني ډول د هجرت د نهم کال په شروع کي وه چي هغه قصه داسي ده:

کعب بن زُهير په خپله شاعر او د عربو د هغه مشهور او لوی شاعر زوی دی خو دئ مشرک ؤ او په اشعارو کي به يې د رسول الله ﷺ ذم او هجوه ويل، خو په عين وخت کي د دغه کعب ورور بُجير رضي الله عنه مسلمان ؤ نو، د ده مسلمان ورور و هغه مشرک کعب ته داسي ليک او رساله ور ولېږل چي رسول الله ﷺ د هغو ټولو شاعرانو په وژلو امر کړی دی کوم چي په اشعارو کي يې د رسول الله ﷺ بد او ذم ويلی وي بېله هغو کسانو چي اسلام ته داخل سي او توبه وکاږي هغو ته عفوه کوي، زما و تا ته دغه نصيحت دی چي مديني منورې ته مسلمان او توبه کوونکی راسه نو به خلاص سې، که نه نو د خپل ځان د ژوندي پاته کېدلو دپاره بل ځای وګوره په جزيرةُ العرب کي ژوند نه سې کولای.

کعب یوازي دا نه چي د ورور نصیحت یې نه کړی قبول بلکه په جواب کي یې داسي اشعار ور ولېږل چي په هغو کي یې خپل ورور په مسلمانېدلو سره ملامتاوه چي ته داسي دین ته اوښتی یې چي نه دي پلار او نه دي مور پر هغه دین وه او نه دي ورور پر هغه دین دی، بُجیر رضی الله عنه دغه د مشرک کعب اشعار و رسول الله ﷺ ته و ویل، رسول الله ﷺ په قهر سو او د کعب په وژلو سره یې امر وکړی، بُجیر رضی الله عنه دوهم وار بیا خپل ورور کعب ته لیک ولېږی چي ورته لیکلي یې وه: زما د لیک په رسېدلو سره باید سمدستي مدینې منورې ته مسلمان راسې ځکه رسول الله ﷺ پسله اسلامه هغه د مخني ګنهونه ټول معافوي که نه نو ځان مړ و بوله، کعب هم مسلمان سو او مخ پر مدینه منوره رهي سو، کله چي مدینې منورې ته ورسېدی خپل اوښ یې د مسجد په دروازه کي چوک کړی او دئ مسجد ته ور ننوتی، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو سره ناست ؤ، کعب وایي: رسول الله ﷺ مي په هغو اوصافو سره وپېژندی کوم چي د ده په باره کي مي اورېدلي وه که نه تر دغه د مخه مي رسول الله ﷺ نه ؤ لیدلی، نو وایي: د خلکو په منځ کي ور تېر سوم او سلام مي ورته و وایه او ورته و مي ویل: یا رسولَ الله! تا ته مي پناه را وړې ده امان غواړم آیا وکعب ته چي توبه کووتکی او مسلمان راسي امان ورکوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، تا ته امان دی، بیا نو کعب هغه خپله مشهوره قصیده چي د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کي ده و ویل چي هغه قصیده د (بَانَت سُعاد) یا (قصیدۀ بُرده) په نامه سره یادیږي او د هغې قصیدې اول بیت داسي دی:

بَانَت سُعَادُ فَقَلبِی الیَومَ مَتبُـــولٌ مُتَیم إثرَهَا لَم یُفـــدَ مَکبُــــولٌ

دغه قصیده د رسول الله ﷺ په مدحه او صفت کي ډېر اعلیٰ او خوندور بیتونه دي چي د دغي قصېدې په ویلو سره رسول الله ﷺ خپله اغوستې بُرده چي یو قسم چپني یا پټو ته ویل کیږي دغه کعب ته په انعام کي ورکړه او بیا په وروسته کي حضرت معاویه رضی الله عنه دغه بُرده د کعب رضی الله عنه څخه په لس زره درهمه وغوښتل خو کعب وویل: د رسول الله ﷺ لباس مي بېله زما خپله ځانه پر بل چا نه دی پېرزو.

کله چي کعب رضي الله عنه وفات سو دغه بُرده معاويه رضي الله عنه د کعب د کورنۍ څخه په شل زره درهمه رانيول او دغه بُرده تر ډيري زماني پوري د يوه خليفه څخه بل خليفه ته په ميراث پاته کېدل، اوس هم ويل کيږي چي هغه برده د ترکيې په موزيم کي پرته ده.

څرنګه چي کعب رضي الله عنه د قصيدې په ويلو سره د رسول الله ﷺ بُرده په انعام وګټل نو د قصيدې نوم يې هم (قصيدهٔ بُرده) سو او د دغي بُردې د جنسيت قېمت دومره نه ؤ چي په لس يا شل زره درهمه ارزېدل بلکه هغه د رسول الله ﷺ تبرک دغه برده و دغي درجې ته ورسول چي د وخت د خليفه سره به ساتل کېده.

سعدي رحمة الله عليه وايي:

جامهٔ کعبه را که می بوسند   او نه از کرم پیله نامی شد
باعزیزی نشست روزي چند   لاجرم همچو او گرامی شد

ژباړه: دا چي خلک د کعبې شريفي پوښ مچوي د هغه سبب دا نه دی چي هغه د چنجي د ورېښمو څخه جوړ سوی دی، بلکه د هغه د شرافت سبب دا دی چي څو ورځي د يوه عزتمن سره کښېښوول سو نو دئ هم خامخا هغه غوندي عزتمن سو. اوس به بيرته هغه خپلي قصې ته چي د تبوک غزاء وه ولاړ سم.

د تبوک غزاء د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي وه څرنګه چي د مکې مکرمې فتحه د حق او باطل په منځ کي يوه فاصِله او جلا کوونکې غزاء وه، پسله دغي فتحي څخه و عربو ته د رسول الله ﷺ په رسالت او نبوت کي هيڅ شک نه سو پاته، نو ځکه د وخت حالاتو په تمامه معنیٰ او پوره ډول فرق او تغير وکړی، د دې پر ځای چي خلکو به د مسلمانانو سره د جنګ کولو دپاره لښکري سره يو ځای کولې او پر مسلمانانو به يې حملې کولې اوس خلک د الله جل جلاله دين ته په ډلو ډلو داخليږي، چي د دغو ډلو بيان به إن شاء الله د وُفود يا ډلو په فصل کي په تفصيل سره درته بيان سي او دغه حالت چي خلک و اسلام ته په ډلو ډلو داخلېدل تا ته به د مسلمانانو د هغه شمېر او عدد څخه درمعلوم سي چي د رسول الله ﷺ سره يې د هجرت د لسم کال په حج يا په حجة الوداع کي ګډون او اشتراک کړی ؤ.

د تبوک د غزاء سبب

اوس د مسلمانانو داخلي ستړياوي پای ته ورسېدې او مسلمانان د دې دپاره فارغه سوه چي د الله جل جلاله د دين احکام او قوانين زده کړي او د اسلام دپاره دعوت نشر کړي، مګر بيا هم په دغه وختو کي هلته يو قوت موجود ؤ چي بېله کوم سببه او دليله يې پر مسلمانانو تعارض او تېرئ کاوه چي هغه د روم قوت ؤ او په هغه وختو کي دغه قوت د مځکي د مخ هغه لوی عسکري قوت بلل کېدی، لکه څرنګه چي موږ مخ کي درته و ويل چي د روم د تعرض او تجاوز شروع د رسول الله ﷺ د قاصد (حارث بن عُمير الأزدي رضي الله عنه) په وژلو سره وسوه، کله چي دغه حارث د رسول الله ﷺ رساله د بُصرىٰ و آمر ته وروړل او په لار کي د شرحبيل بن عَمرو الغساني له طرفه شهيد کړل سو او تر هغه وروسته رسول الله ﷺ د هغه مسلمان قاصد د بدلې او انتقام اخيستلو دپاره د زيد بن الحارثه رضي الله عنه په مشرى يو لښکر مؤته ته ولېږى او هلته په مؤته کي د روم د لښکر سره لوی او شديد جنګ وسو خو بيا هم اسلامي لښکر خپل انتقام او بدله د هغو ظالمانو څخه لکه څرنګه چي لازمه وه نه واخيستل، مګر بيا هم دغه جنګ د ليري او نژدې عربو په زړو کي ډير مهم تاثير پرېښاوه.

او د روم پاچا (قيصر) هم د مؤته د جنګ هغه لوی تاثير چي د مسلمانانو د مصلحت او شهرت دپاره يې پرېښاوه نه د فکره څخه ايستلی ؤ او نه يې هېراوه، دئ بېرېدی چه پسله دغه جنګه به د ډيرو عربي قبيلو په دماغ کي دا فکرونه پيدا سي چي د روم څخه خپل استقلال لاس ته راوړي او د مسلمانانو سره به صلحه وکړي.

دغه د مسلمانانو قوت يو خطر ؤ چي قدم پر قدم د روم و حدودو ته ور نژدې کېدی او د روم د مملکت هغه حدود چي د شام په طرف کي او د عربو په همسايتوب کي پراته وه تهديدول.

نو قيصر پر خپل ځان دا لازمه وبلل چي د مسلمانانو قوت د مخه تر دې چي د يوه لوی او عظيم خطر په شکل ميدان ته را ووزي او بيا يې هيڅ چاره نه کيږي د منځه يوسي او د مخه تر دې بايد مسلمانان ختم او فيصله کړم چي په نورو عربي منطقو

کي زما پر ضد انقلابونه او بنوربنونه پيښيږي.

ورونړو! د نن ورځي د يهودو او نصاراوو سره عيناً هغه د قيصر فکرونه او نظريې موجود دي، نه غواړي چي مسلمانان د ټولي مځکي پر مخ کامیابه، قوي او مستقل دولت ولري، تاسي دغه قصه او د نن ورځي حالات سره قياس کړی.

نو د مؤته پر جنګ يو کال نه ؤ تېر سوی چي د روم پاچا قيصر د دغو مصلحتو او خطرو د مخ نيوي دپاره د مسلمانانو د جنګ اراده وکړه او د يوه لوی لښکر په جوړولو يې شروع وکړه، دغه لښکر يې د روميانو او هغو عربي قبيلو څخه سره يو ځای کاوه چي د قيصر تابع وې، لکه غسان او داسي نوري د عربي نصاراوو قبيلې.

قيصر د مسلمانانو سره د يوې فيصله کوونکي او خونړۍ جګړې دپاره تياري او آمادګي نيسي، دغه خبرونه مدينې منورې ته ورسېدل چي روم د مسلمانانو پر ضد د يوې خونړۍ جګړې دپاره ځانونه تياروي، د دغو خبرو په اورېدلو سره مسلمانان په هره لحظه کي د روم د حملې څخه په بېره کي وه، حتّٰی مسلمانانو چي به يو غير عادي رږغ او آواز واورېدی دا به يې ګمان سو چي د روميانو لښکر را ورسېدی، د مسلمانانو دغه د بيري حالت په هغه قصه او کيفيت کي ښه معلوميږي چي و حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته پېښ سو چي هغه قصه داسي وه:

د رسول الله ﷺ ازواجو مطهراتو وليدل چي ټول مسلمانان ماړه او هوسا سوه، نو دوی فکر وکړی چي ښايي زموږ د ښه ژوند دپاره هم وسائل او اسباب پيدا سي، نو د دوی د جملې څخه ځينو ازواجو مطهراتو د رسول الله ﷺ سره په دغه باره کي خبري وکړې او ځني وې غوښتل چي زموږ د ښه ژوند دپاره هم پراخه نفقه او وسائل را برابر کړه چي موږ هم د نورو مسلمانانو پر قسم هوسا ژوند ولرو، پر رسول الله ﷺ دغه خبره درنه سوه او قسم يې ياد کړی چي تر يوې مياشتي پوري به د هيڅ زوجې کور ته نه ورځم نو مسجد ته نژدې په يوه بالا خانه کي اوسېدی، اصحاب کرام د دغه حاله څخه مضطرب او وارخطا سوه، ځرنګه چي دوی د واقعې په حقيقت نه وه خبر نو يې په شروع او ابتداء کي دا خيال سو چي رسول الله ﷺ خپلي ټولي ازواجي مطهراتي طلاقي کړي دي، دا قصه اوږده قصه ده خو اوس د دغي قصې د بيانولو څخه زما مقصد دا دی

چې مسلمانان د روم د راتګ او حملې څخه څومره او په کومه اندازه پرېشانه وه؟

حضرت عمر رضي الله عنه چې د دغې قصې روايت کوي وايي: ما يو انصاري ملګری درلودی کله چې به زه د يوه کار په سبب د رسول الله ﷺ د مجلس څخه غائب سوم دغه انصاري به هلته حاضر ؤ او بيا چې به زه راغلم د هغه مجلس په واقعاتو به يې خبرولم (ځکه د رسول الله ﷺ د مجلس حالات د مسلمانانو دين وو) او که به دئ غائب سو بيا به ما د رسول الله ﷺ د مجلس حالات ورته بيانول او موږ دواړه د مدينې منورې د عوالي په منطقه کې اوسېدلو او په نوبت سره د رسول الله ﷺ مجلس ته ورتلو، په دغه وختو کې موږ د غسان په پاچا سره بېرول سوي وو چې پر موږ مسلمانانو حمله کوي نو خود زموږ مسلمانانو زړونه په تشويش ډک وه.

يوه ورځ مې هغه انصاري ملګري ناڅاپه دروازه را وټکول! په تلوار او وارخطايي يې را ته و ويل: دروازه خلاصه کړه دروازه خلاصه کړه، ما ويل: غسان راغله؟ ملګري مې ويل: يا بلکه تر دې مهمه پېښه ده، خو چې خبر يې را ته و وايه هغه دغه د رسول الله ﷺ خبر ؤ چې د خپلو ازواجو مطهراتو څخه جلا سوی ؤ، تر دغه ځايه پوري مې د دغې قصې څخه مقصد دا ؤ چې مسلمانان په دغه اندازه د روم او غسان د حملې څخه په تشويش کې وه چې د وارخطايي هره خبره به پېښه سوه، يا به په تلوار دروازه وټکول سوه د دوی په فکر کې د روم او غسان حمله ورګرځېدل.

او د امام بخاري په روايت کې د قصې د دغه ځای الفاظ داسي روايتېږي: چې عمر رضي الله عنه وايي: موږ ته ويل سوي وه چې غسان د مسلمانانو د جنګ دپاره چَوَتې په پښه کړي دي (يعني: را رهي سوي دي) او زما ملګری د ده د نوبت په ورځ د مسجد نبوي څخه ماخستن راغلی او زما د کور دروازه يې په ډېر شدت را وټکول او ويل: آيا دئ بيده دی؟ زه په وارخطايي ورته را و وتم چې څه پېښه ده؟ ملګري مي را ته و ويل: ډېره لويه خبره پېښه ده، ما ويل: آيا غسان راغله؟ ده ويل: يا تر هغه هم لويه او اوږده خبره ده! رسول الله ﷺ خپلي ښځي طلاقي کړي دي.

نو دغه واقعه او قصه پر دې دلالت کوي چې مسلمانان د روم د جنګ او حملې څخه په څومره تشويشي او خطرناکه حالت او موقف کې وه.

پر دې سربېره هغه شئ چې د روم او غسان د حملې تاکید یې کاوه هغه، هغه کار ؤ چې د مدینې منورې منافقانو د دغه خبر په اورېدلو سره وکړی، که څه هم منافقانو د رسول الله ﷺ کامیابي یوازي د جنګ په میدان کي نه بلکه د ژوند په هره مسئله کي په خپلو سترګو سره لیدلې وه او دا ورته معلومه وه چې د مځکي پر مخ داسي قدرت نسته چې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په مخ کي دي ثبات او مقاومت وکړي بلکه هر شئ او هر قدرت چې د رسول الله ﷺ په لار کي دربږي هغه په خپله ویلي کیږي.

پر دغه ټولو سربېره بیا هم دغه منافقان په دې امید وه چې هغه د دوی د زړو پټ مقصدونه دي حاصل سي او اوس چې یې دا امید پیدا سو چې د روم په واسطه به د دوی د زړو غوښتني ژر تر ژره سر ته ورسیږي، نویې د خپلو دسیسو او مؤامرو دپاره یوه د شر ځالګۍ هم جوړه کړه چې دغه ځالګۍ یې په ظاهره د مسجد په نامه او د مسجد په شکل سره جوړه کړه، چې دغه د منافقانو د شر ځالګۍ (مسجد ضِرار) دی.

دوی دغه مسجد د څه شي دپاره جوړ کړی؟ د خپل کفر د تقویت، د مسلمانانو د تفرقې او د هغو کسانو د اجتماع او ټولنو دپاره یې جوړ کړی چې د الله او رسول الله سره جنګیږي او بیا یې د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل: چې ته به په دغه مسجد کي د تبرک دپاره لمونځ آداء کړې، خو د دوی اصلي مقصد دا ؤ چې مسلمانان خطاء باسي او د دوی په هغه مقصد نه سي پوه چې دوی دغه مسجد د هغه دپاره جوړ کړی دی، چې هغه د مسلمانانو پر ضد دسیسې او مؤامرې وې او مسلمانان و هغه شي ته نه سي متوجه چې دغه مسجد ته واردیږي او څني صادریږي، ځکه په ظاهره به یې نوم د مسجد وي او په حقیقت کي به د مدینې منورې د منافقانو او د اسلام د هغو دښمنانو دپاره ځالګۍ وي چې تر مدینې منورې دباندې په شام کي اوسیږي، لکه ابو عامر الفاسق، مګر رسول الله ﷺ د دغو منافقانو د دغه غوښتني چې رسول الله ﷺ دي زموږ په مسجد کي د تبرک دپاره لمونځ آداء کړي په جواب کي وفرمایل: زه خو اوس د تبوک د غزاء دپاره په آمادګي مشغوله یم خو کله چې بیا د تبوک څخه راسم بیا به یې سره ګورو، نو د منافقانو دغه دسیسه هم نه سوه کامیابه، بلکه رسول الله ﷺ پسله هغه چې د تبوک د غزاء څخه راغلی په عوض د دې چې په دغه مسجد کي لمونځ

آداء کړي هغه مسجد يې وسوځاوه او ونړاوه.

ورونو! څرنګه چې د ابو عامر الفاسق نوم يو وار د اُحُد په غزاء کې ذکر سوی دی او بيا اوس ياد سو، نو د دې دپاره چې دغه فاسق وپيژندل سي د هغه مختصره سوانح او دغه مسجد ضرار په جوړېدلو کې به د ده رول او اهميت درته بيان سي.

ابو عامر الفاسق

کله چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړی هلته تر مدينې منورې دباندي يې د بني عَمرو بن عوف په کلي کي واړول او هلته يې يو مسجد جوړ کړی چې د مسجدِ قُباء په نامه سره مشهوره دی او رسول الله ﷺ به په وروسته کې ډېر ځله د شنبې په ورځ د مدينې منورې څخه دغه مسجد ته ورتلی او هلته به يې دوه رکعاته لمونځ کاوه، د دغه مسجد او په هغه کې د لمونځ کولو ډېر فضيلتونه رسول الله ﷺ بيان کړي دي، چې يو د فضيلتو څخه يې دا دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: که څوک په خپل کور کی اودس تازه کړي او بيا مسجد قباء ته ولاړ سي او هلته دوه رکعاته نفل لمونځ آداء کړي د يوې عمرې اجر او ثواب لري.

نو ځينو منافقانو غوښتل چې د دغهِ مسجد پرضد او نژدې و دغه مسجد ته يوه بله بناء يا تعمير د مسجد په نامه سره جوړ کړي او د قُباء د مسجد خلک سره جلا او متفرق کړي، خو په حقيقت کې د دغه ناپاکه عمل اصلي محرک او سبب يو سړئ ؤ چې ابو عامر الراهب ورته ويل کېدل، ابو عامر الراهب څوک ؤ؟ د خزرج د قبيلې يو نفر ؤ، چې د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه نصراني سوی ؤ او د نصاراوو د راهبانو يا عابدانو ژوند يې اختيار کړی ؤ، د مدينې منورې د شا وخوا خلک خاصتاً د أوس او خزرج د قبيلو خلک د ده و زُهد او فقيرۍ ته عقيده درلودل او د ده يې ډېر زيات عزت، تعظيم او احترام کاوه.

د رسول الله ﷺ تر بختور او مبارک قدوم يا ورتګ وروسته چې په مدينه منوره کې د علم او ايمان لمر را وختی او د اسلام په نور سره شا وخوا رڼا سوه، نو د داسي مصنوعي او تقلبي فقيرانو مقام او شرف له منځه ولاړ او ده ته چا اهميت نه ورکاوه،

ځکه د لمر په راختلو سره څوک په هغه څراغ پسي نه ګرځي چي تېل يې خلاص سوي وي، ابو عامر د دغه کيفيته څخه ډېر خواشينی او ناراضه ؤ او د حسد په اورکي نينې نينې سو.

خو بيا هم رسول الله ﷺ دغه ابو عامر الفاسق و اسلام ته دعوت کړی او ورته ويې ويل: ما د خپل ځان سره ابراهيمي صحي دين را وړی دی، ابو عامر و ويل: زه خو د پخوا څخه پر ابراهيمي دين وم مګر تا د خپله ځانه څخه په ابراهيمي دين ځيني مخالف شيان ګډ کړي دي، رسول الله ﷺ دغه د ده خبره په شدت سره رَد کړه، خو د خبرو په آخر کي د ابو عامر د خولې څخه دا خبره را و وتل:(په موږ دوو کي چي هريو دروا غجن وي الله جل جلاله دي هغه له خپله وطنه ليري او يوازي په غُربت او مسکنت کي مړ کړي) رسول الله ﷺ و فرمايل: آمين.

دبدر تر غزاء وروسته چي د اسلام اساس او بنياد نور هم ټينګ سو د حاسدانو سترګي او زړونه نور هم د مسلمانانو په کاميابۍ سوځل کېدل، نو ابو عامر وارخطا سو او مکې مکرمې ته د دې دپاره و تښتېدی چي مشرکان د رسول الله ﷺ جنګ او مقابلې ته نور هم تشويق کړي او د اسلام سره يې د جنګ دپاره تيار کړي، تاسي وليدل چي دغه ابو عامر د اُحُد په غزاء کي د مشرکانو سره راغلی ؤ او د جنګ تر شروع کېدلو د مخه و ميدان ته را ووتی د مدينې منورې انصارو خصوصاً د خزرج و قبيلې ته چي د جاهليت په وختو کي د ده مخلص مريدان وه خطاب وکړی او له دويه څخه يې وغوښتل چي زما طرف ته راسی، مګر دغه احمق په دې نه پوهېدی چي د رسول الله ﷺ په مقابل کي هغه د ده پخوانۍ کوډي او جادو کله چليږي، نو ځکه انصارو د ده په جواب کي و ويل: اې فاسقه! او اې د الله دښمنه! الله دي ذليله کړه موږ به څنګه رسول الله ﷺ پرېږدو او ستا ملګرتيا به کوو؟ د انصارو د دغه مايوس کوونکي جواب تر اورېدلو وروسته ابو عامر الفاسق ډېر په قهر سو او داسي يې و ويل: يا محمّد! ﷺ تردې وروسته چي هر قوم ستا د جنګ دپاره راځي زه به د هغو ملګری يم، نو د حنين تر جنګه پوري بېله ناغې د کفارو په ملګرتيا د مسلمانانو سره جنګېدی، د اُحُد په غزاء کي هم دئ ؤ چي د جنګ په ميدان کي يې غارونه کِندلي او جوړ کړي وه

او رسول الله ﷺ ویوه ته د هغو غارو ور ولوېدی.

د حنین تر جنګ وروسته ابو عامر فاسق دا حس کړه چې اوس هیڅ یوه عربي قوه د مسلمانانو په مخ کې نه سي درېدلای نو په تېښته سره یې ځان شام ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته یې خط ولیکی چې زه به د روم د قیصره سره ملاقات وکړم او د هغه د یوه زورور لښکره سره د محمّد ﷺ جنګ ته در تلونکی یم چې د سترګو په رپ کې به د مسلمانانو ټول امیدونه د خاورو سره برابر سي او مسلمانان به بالکل ختم او فیصله کړي، خو تاسي اوس یو تعمیر د مسجد په نامه سره جوړ کړی چې هلته به د لمانځه په نامه سره را ټولېږی او د اسلام پر ضد به خپلي خبري او مشورې سره کوی او زما قاصدان به هم هلته زما لیکونه او پیغامونه در رسوي او که زه هم مجبوره سوم هلته به د مسلمان په نامه سره درسم او دغه مسجد به زموږ د اجتماع او مشورو ځای وي له هغه ځایه به د اسلام ضد کارونه نشرووو.

د دغو خبیثو مقاصدو دپاره د مسجد قُباء په مقابل کې د ضِرار د مسجد په جوړولو شروع وسوه او رسول الله ﷺ ته یې دا بهانه وکړه چې یا رسولَ الله! په الله مو دي قسم وي چې زموږ د بدو نیت نه دی خو د یخ او باران په سبب خاصتاً د مریضو او ضعیفه خلکو په سبب چې تر مسجد قباء پوري نه سي تلای موږ دغه مسجد جوړوو چې لمونځ کوونکو ته سهولت او آساني وي.

د تبوک د غزاء د شروع په وخت کې د دغه مسجدِ ضرار بناء پای ته ورسېدل نو یې رسول الله ﷺ ته حال ولېږی چې یا رسولَ الله! که تاسي یو وار هلته راسی او په دغه مسجد کې لمونځ آداء کړی ستاسي به مهرباني وي او زموږ دپاره به د سعادت او برکت سبب وګرځي او دغه غوښتنه یې هم په دې سبب سره وه چې د دوی په فکر د رسول الله ﷺ د دغه عمل په لیدلو سره به د ځینو ناپوه او ساده مسلمانانو ګمانونه ښه سي او بیا به د منافقانو د مکر او حېلې په دام او لومکه کې بند سي.

رسول الله ﷺ په دغه وخت کې تبوک ته د تلو دپاره په تیاري او آمادګي مشغوله ۆ نو یې و فرمایل: زه خو اوس مشغوله یم خو کله چې له تبوکه راسم بیا نو خرنګه چې د الله جلّ جلاله إراده وي هغسي به وسي، رسول الله ﷺ تبوک ته و وتی

او په دغه نوي جوړ سوي مسجد ضِرار کي يې لمونځ نه کړی آداء، ځکه دغه مسجد اصلاً د فساد دپاره جوړ سوی ؤ، دغه مسجد د اسلام پر ضد د جنګ کولو مرکز ؤ، مګر کله چي رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه فارغه سو او مديني منورې ته نژدې سو نو د الله جل جلاله له طرفه دغه آيات شريف نازل سو چي فرمايي:

﴿ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسۡجِدٗا ضِرَارٗا وَكُفۡرٗا وَتَفۡرِيقَۢا بَيۡنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَإِرۡصَادٗا لِّمَنۡ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبۡلُۚ ﴾. [التوبه:١٠٧]

ژباړه: او هغه منافقان چي د مومنانو د ضرر رسولو دپاره يې مسجد جوړ کړی دی او د کفر دپاره يې جوړ کړی دی او د مومنانو په منځ کي يې د تفرقې اچولو دپاره جوړ کړی دی او جوړ کړی يې دی دپاره د انتظار د هغه چا چي پخوايې لا د الله او رسول الله ﷺ سره جنګ کړی دی (چي هغه څوک دغه ابو عامر الفاسق دی).

﴿وَلَيَحۡلِفُنَّ إِنۡ أَرَدۡنَآ إِلَّا ٱلۡحُسۡنَىٰۖ ﴾

او دوی قسمونه يادوي چي زموږ اراده بېله خيره او نېکيه د بل شي نه ده.

﴿وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ١٠٧﴾. [التوبه:١٠٧]

او الله جل جلاله شاهدي آداء کوي چي بېشکه دوی په دغه خپلو قسمو کي خامخا درواغجنان دي.

دا د الله جل جلاله له طرفه شاهدي ده چي دوی درواغ وايي.

منافقانو دغه مسجد ضِرار اصلاً د خپلو مشورو د مرکز دپاره او د مسجد قُباء پر ضد جوړ کړی ؤ نو د دغه آيات شريف په واسطه الله جل جلاله رسول الله ﷺ د منافقانو په خبيثو نقشو او غرضو خبر کړی او د ضِرار د مسجد د جوړولو اصلي او اساسي مقصد يې ښکاره او بيان کړی.

د مسجد ضِرار نړول

کله چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه د بیرته را تګ په وخت کې مدینې منورې ته ور نږدې سو د خپلو اصحابِ کرامو څخه یې دوه نفره، په بل روایت کې خلور نفره چې مالک بن خُشُم، معن بن عدی، عامر بن سکن وه (او یو بل څلورم نفر چې نوم یې نه دی ذکر سوی) مدینې منورې ته ولېږل چې دغه تعمیر چې نوم یې د فرېب او چم پر اساس مسجد ایښوول سوی ؤ ونړوي او د ځمکې سره یې برابر کړي، دغه اصحاب کرام هم د رسول الله ﷺ د حکم د عملي کولو دپاره تر لښکر د مخه سوه هلته ولاړه او دغه مسجد ته یې اول اور ور واچاوه او بیا یې د هغه دېوالونه ونړول، منافقانو کوښښ وکړی چې دغه نفر له دغه کاره څخه منعه کړي، خو اصحاب کرامو وویل: دا د رسول الله ﷺ امر دی چې دغه مسجد باید وسوځل سي او ونړول سي.

نو د فاسق ابو عامر او منافقانو ټول ارمانونه د دوی په زړو کې پاته سوه او ابو عامر الفاسق په خپله دعاء او د رسول الله ﷺ په آمین په شام او په (قَنسرین) نومي ځای کې د خلکو څخه جلا او د پردېسی په مرګ مړ سو.

الله جل جلاله نور هم په سورةُ التوبه کې د دغه مسجد په باره کې فرمايي:

﴿لَا تَقُمۡ فِيهِ أَبَدٗاۚ لَّمَسۡجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقۡوَىٰ مِنۡ أَوَّلِ يَوۡمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِۚ﴾.

هیڅکله په دغه مسجد ضِرار کې د لمانځه دپاره مه درېږه، خامخا هغه د قُباء مسجد چې اساس او تاداو یې د اولي ورځي څخه پر تقوىٰ او پرهېزګارۍ ایښوول سوی دی د دې ډېر لائق دی چې د لمانځه دپاره په هغه کې و درېږې.

﴿فِيهِ رِجَالٞ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلۡمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾﴾. [التوبه :۱۰۸]

په دغه مسجد قُباء کې داسې خلک دي چې دا خوښ لري چې خپل ځانونه د ګنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله هغه ښه ځان پاکوونکي خوښ لري.

دغه معلومات د مسجد ضرار، ابو عامر فاسق او منافقانو په باره کې وه، اوس بیرته هغه د مخنې بحث ته چې د تبوک د غزاء په باره کې مو خبري کولې رجوع کوم.

دغه د روم د حملې خبرونه او معلومات د ليري ځخه د آوازو پر قسم مسلمانانو ته را رسېدل ځو بالاخره په دغه وختو کې د انباط يوه ډله مدينې منورې ته راغله (انباط) يو قوم ؤ چې له شامه به يې مدينې منورې ته تجارتي مالونه راوړل خاصتًا نباتي غوړي، دغو خلکو دغه خبر په تفصيل او تاکيد ور سره را وړی چې هرقل د مسلمانانو د حملې دپاره يو قوي لښکر جوړکړی دی چې شمېر يې څلوېښت زره نفره دی او د دغه لښکر مشرتوب او قومنداني يې د روم د ډېرو لويو مشرانو ځخه يوه مشر ته ورکړې دي او د دغه لښکر سره يې هغه نورې عربي قبيلې هم يو ځای کړې دي کومې چې نصرانيت ته اوښتې او د روم تابع دي (تاسې ته معلومه ده چې د عربو هغه قبيلې چې د شام پر حدودو پرتې وې د پخوا ځخه د نصرانيت دين ته داخلي سوې وې او د روم تر حکم لاندې وې) نو ويل: دغه عربي قبيلې لکه لخُم، جُذام او نورې هم ور سره يو ځای سوې دي او د دغه لښکر مقدمه تر بلقاء پورې را رسېدلې ده، د دغه خبر په را رسېدلو سره د مسلمانانو دپاره ډېر لوی خطر پيدا سو او هغه شئ چې دغه خطر يې نور هم زياتاوه هغه دا ؤ: چې وخت او موسم هم د ډېرې شديدې ګرمۍ ؤ، خلک په وچ کالي او مشکلاتو اخته وه، حيوانات يې هم لږ سوي وه او د مدينې منورې مېوې هم تازه پر پخېدلو او رسېدلو وې، نو د ټولو خلکو دا خوښه وه چې په خپلو مېوو او سايو کې و اوسېږي، د هيڅا دانه وه خوښه چې دغسې د ګرمۍ په وخت او دغسې د مفلسۍ په حال کې د خپلو کورو ځخه په سفر ولاړ سي او پر دې ټولو سربېره د مدينې منورې او شام په منځ کې مسافه هم ډېره زياته وه، لارې يې وچه او سخته وه.

مګر رسول الله ﷺ دغو حالاتو ته په حکيم او دقيق نظر سره کتل، هغه د روم آمادګي دغه د مدينې منورې تر داخلي مشکلاتو مهمه وه، رسول الله ﷺ پوهېدی که د دغو مشکلاتو په سبب د روم سره په مقابله کې لږ تاخير او کسالت وسي او روم ته دا موقع ورکول سي چې و هغو منطقو ته ور ننوزي چې د مسلمانانو تر نفوذ او سيطرې لاندې دي او بيا د هغه ځايه ځخه د مدينې منورې پر طرف را رهي سي، پر اسلامي دعوت او د مسلمانانو پر عسکري شهرت به د دې کار ډېر بد اثر ولوېږي او هغه جاهليت به بيرته را ژوندئ سي چې د حنين په جنګ سره يې سخته او شديده ضربه

خوړلې وه او اوس آخري نفسونه کاږي.

رسول اللهﷺ ته دا هم ور معلومه وه: هغه داخلي منافقان چې په داسي موقع پسي ګرځېدل چې کله به پر مسلمانانو حمله وکړي اوس د روم د پاچا سره د ابو عامر الفاسق په واسطه ارتباطونه نيسي، نو به هغه وخت چې روم د مخ له طرفه پر مسلمانانو حمله وکړي داخلي منافقان به د شا له طرفه د مسلمانانو نسونه په خپلو خنجرو ور ځيري، چې په دې ډول سره به د رسول اللهﷺ او د ده د اصحابو هغه کوښښونه چې د اسلام د نشرولو دپاره يې کړي وه عبث او بېهوده سي او هغه کاميابۍ چې دوی پسله ډيرو پرله پسې خونړيو جنګو او سرِيو لاس ته راوړي وې په مفته د لاسه ورکړي.

حکيم او دانا رسول اللهﷺ په دغو ټولو کارو او نتيجو ښه پوره پوهېدی، نو ځکه يې د دغې ګرمۍ او مفلسۍ سره سره دا مقرره کړه چې مسلمانان بايد د روم سره يو فيصله کوونکی جنګ د هغو پر سرحد وکړي او روميانو ته دا موقع ور نه کړي چې و دار الإسلام يا د مسلمانانو ملک ته ور داخل سي، کله چې رسول اللهﷺ دا فيصله وکړه چې موږ بايد د داخلي، اقتصادي او موسمي مشکلاتو په سبب د روم سره په جنګ کولو کې ځنډ او تاخير و نه کړو نو يې په صحابهٔ کرامو کې اعلان وکړی چې د روم سره د جنګ دپاره خپل ځانونه تيار او آماده کړی.

همدارنګه يې د شا و خوا عربي قبيلو او مکې مکرمې ته حال ولېږی چې د جنګ او سفر دپاره تيار سی او مدينې منورې ته راسی، د رسول اللهﷺ همېشه داعادت ؤ چې جنګ ته به وتی تَوريه به يې کول يعني: په صراحت سره به يې نه ويل چې چيري او د چا جنګ ته ځي، مقصد به يې يو ځای ؤ او نوم به يې د بل ځای ياداوه، دا د دې دپاره چې دښمن د مسلمانانو په حرکت نه سي خبر (ځکه که دښمن خبرسي يا خو تښتي او ځای پرېږدي، يا د جنګ دپاره آمادګي نيسي) نو رسول اللهﷺ په هيڅ وخت کې په صراحت سره د مقصد د ځای نوم نه ياداوه بېله تبوک او خيبره څخه، چې په دغو دوو ځايو کې امر واضح او صريح ؤ، د خيبر په غزاء کې په دې سبب صراحت ؤ چې د الله جل جلاله طرفه د خيبر د فتحه کولو وعده سوې وه، نو و تَورېې ته ضرورت نه ؤ او دلته د تبوک په غزاء کې بيا په دې سبب صراحت ؤ چې مسافه ډيره

ليري وه او ښايي جګړه به هم ډېر شديد وي نو د دې جګړې دپاره بايد پوره او لازمه آمادګي ونيول سي، مسلمانان بايد په دې خبر وي چي دغه جګړه مو د هغه دولت سره دی چي په هغه وختو کي د دنيا هغه لوی مملکت بلل کېدی چي هغه د روم پاچهي وه او د دې جګړې دپاره عادي او معمولي تياري نه ود کافي.

ځکه دا ممکنه وه چي دغه جګړه دي ډېر وخت په برکي ونيسي، نو مسلمانان بايد حتماً په دې پوهېدلي وای چي جګړه اوږد او سفر سخت دی نو خامخا بايد پوره استعدادات ورته نيول سوي او برابر سوي وای، نو ځکه رسول الله ﷺ د مقصد ځای په وضاحت او صراحت سره اعلان کړی او مسلمانان يې و جهاد ته تشويق کړه، همدارنګه د سورةُ التوبه ډېر آياتونه په دغه وخت کي د دې دپاره نازل سوه چي مسلمانان جهاد او سفر ته تشويق او ترغيب کړي او رسول الله ﷺ دې ته هم تشويق کړه چي خپل هغه ښه او نفيس مالونه د الله ﷻ په لار کي مصرف کړي.

مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه آماده کوي

دغه سفر او د دغه جګړې دپاره آمادګي د ډېري سختي او شديدي ګرمۍ په وخت کي وه، بارانونه ځنډېدلي وه او وچکالي پېښه وه، دا وخت داسي وخت ؤ چي مېوې د پخېدلو په حالت کي وې (يعني تر اوسه نه وې پخې سوي خو و پخېدلو ته نژدې وې) د خلکو زړونه دِ دغه خپلو حاصلاتو سره تړلي وه، دا يې خوښه وه چي حاصلات واخلي او بيا ولاړ سي، مګر د رسول الله ﷺ له طرفه امر واضح او صريح ؤ، چي خامخا بايد دغه جګړې ته دغه اوس د موجودو مشکلاتو سره سره ووزی.

د دې جګړې په وتلو کي اختياري معامله نه وه بلکه صريح امر ؤ: هر هغه مسلمان چي د اسلحې د وړلو قدرت لري پر هغه دا واجب او لازمه ده چي دغه جګړې ته ووزي، په دغسي حالاتو کي صادق مسلمان د منافق او ضعيف الإيمانه مسلمانه څخه پېژندل کيږي مجاهد او منافق سره معلومېږي، ځکه دا امر اختياري نه ؤ بلکه واجبي او لازمي امر ؤ.

دغه د تبوک غزاء ته (غَزوةُ العُسره) هم ويل کيږي ځکه دغه غزاء د ګرمۍ او مفلسۍ، تکاليفو او مشکلاتو په وخت کي وه، دغه غزاء د مسلمانانو دپاره ډېر لوی

امتحان ؤ، د دغې غزاء او د هغې د واقعاتو په باره کې په سورة التوبه کې ډېر آياتونه نازل سوي دي چې د دغې غزاء او د هغې حادثات بيانوي، که څه هم په سورة التوبه کې د نورو موضوعاتو په باره کې لکه د مکې مکرمې فتحه او داسې نور بيان هم سته، خو په هغه جمله کې د تبوک د غزاء واقعات او هغه حادثات چې د تبوک تر غزاء وروسته پېښ سوي دي هم بيانوي، د سورة التوبه د ډېرو آياتو په ترجمه تر هغو نه سو پوهېدلای ترڅو د تبوک د غزاء د واقعاتو معلومات و نه لرو، دا خبره يو وار بيا تکراروم: ترڅو چې په سيرة النبيﷺ نه يو خبر د قرآن مجيد په ډېرو حصو نه سو پوهېدلای، الله جل جلاله د سورة التوبه په (۴۱ ، ۴۲) نمبر آياتو کې فرمايي:

﴿ٱنفِرُوا۟ خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾﴾.

ژباړه: اې مسلمانانو! تاسي که سپک ياست که درانه بايد خامخا جهاد ته ولاړ سی (د سپک او درانه څخه مقصد دغه ټول حالات دي يعني: که پياده ياست که سپاره، که ماړه ياست که غريبان، که زاړه ياست که ځوانان، که روغ ياست که رنځوران، که بې اسلحې ياست يا مسلح، که آزاد ياست که مريان، که مجرد ياست که د کور خاوندان، پر هر حال چې ياست بايد غزا ته ووزی) او تاسي د الله جل جلاله په لار کې د اعلاء کلمة الله او د الهي دين د ترقۍ دپاره په خپلو مالو او په خپلو ځانو جهاد وکړی، دغه جهاد ته ستاسي ټګ، ستاسي د دنيا او آخرت دپاره خير دی که تاسي په خپله ګټه او تاوان وپوهېږی.

د جهاد اُخروي ګټې هر چا ته معلومي دي چې په جنت کې لوړي درجې او ډېر نعمتونه دي، مګر د جهاد دنيوي ګټي څه شي دي؟ تر هرڅه د مخه دکفارو څخه غنيمتونه او تر هغه وروسته د عزت ژوند دی، تاسي نن ورځ د مسلمانانو دغه د ذِلت ژوند ته متوجه ياست؟ هر چيري چې مسلمان دی هغه ذليله او د ځان اختيار نه لري، د دغه ذلّت اساسي سبب او علت دا دی چې نن ورځ مسلمانانو جهاد پرې ايښی دی.

نو کله چې واقعي مسلمانانو د رسول اللهﷺ اعلان واورېدی چې د روم د جنګ

دپاره يې وربولي د دغه امر د عملي کولو دپاره لکه په مسابقه کي چي وه هريو کوښښ کوي چي تر هغه بل د مخه خپل ځان تيار او آماده کړي، نو خود مدينې منورې ته له هره طرفه د قومو او قبيلو را تګ شروع سو، د مسلمانانو څخه يو نفر هم په دې نه ؤ راضي چي د دغي غزاء څخه پاته سي بېله هغو کسانو چي په زړو کي يې د نفاق مرض ؤ، ځرنګه چي د دغي غزاء دپاره سفر پر نفس سخت او مشکل ؤ او په دغه سفر کي لويه ابتلاء او سخت امتحان ؤ، نو د منافقانو نفاق په خپله ځان ښکاره کاوه او له دې سخته سفره څخه يې په يوه او بله بهانه ځان خلاصاوه، الله ﷻ د دغو منافقانو په باره کي د سورة التوبه په (۴۲) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ﴾.

که دغه سفر سپک او بې تکليفه واى او دا اميد يې واى چي غنيمتونه او ولجې په لاس ورځي نو به يې ستا متابعت کړى واى په دغه سفر کي به دي ملګري سوي واى.

﴿وَلَٰكِنۢ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ ٱلشُّقَّةُ﴾

مګر دغه لار او مسافه پر دوى ليري سوه نو ځکه نه در سره ولاړل.

﴿وَسَيَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ لَوِ ٱسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ﴾.

يعني: کله چي تاسي بيرته له دغي غزاء څخه راسى نو دوى به په الله سره قسمونه يادوي او وايي به: که چيري زمونږ د سفر کولو طاقت واى نو خامخا به مونږ ستاسره وتلي واى، دوى خپل ځانونه دغه د درواغو په قسمو سره هلاکوي او الله ﷻ عالم دى چي دوى خامخا درواغجنان دي.

د منافقانو په باره کي دغه آيانونه نازل سوه چي د دوى حال يې رسوا کړى.

ورونو! يوازي دا نه بلکه د تبوک په غزاء کي ډير واقعات پېښ سوي دي چي په هغو کي منافقان کشف سوي او رسوا سوي دي، د تبوک غزاء که څه هم په هغه غزاء کي د روم سره جنګ مقصد ؤ مګر په نتيجه کي ډيري شديدي ضربې او واري پر منافقانو وه، حقيقي او واقعي جنګ د منافقانو سره ؤ نه د روم سره، لکه ځرنګه چي بيا

به یې موږ په راتلونکو واقعاتو کې ووینو.

کله چې رسول الله ﷺ د دغې غزاء د وتلو دپاره امر او اعلان وکړی نو أعراب او منافقان و رسول الله ﷺ ته ورغله او داسې عذرونه یې ویل او جوړول چې د منلو وړ نه وه، هر یو به په یوه عذر پسې ګرځېدی چې د هغه عذر په واسطه د غزاء د وتلو او تللو څخه ځان پاته کړي.

منافقان او ضعیف الإیمانه مسلمانان ولې دغې غزاء ته نه تله؟ ولې غواړي چې ځانونه پاته کړي؟ ځکه د روم او رومیانو سره جنګ، داسې جنګ نه ؤ لکه د خیبر د یهودو سره چې آسانه او نژدې ؤ، دا داسې غزاء وه چې په هغه کې د هغه وخت د دنیا د لوی مملکت سره جنګ کېدی، نو د منافقانو دا یقین ؤ چې مسلمانان ماته او شکست خوري، ډیر خلک یې وژل کیږي او ډیر تکلیف ور رسیږي.

بل دا چې موسم هم د ګرمۍ دی او مسافه هم ډیره لیري وه، نو منافقان وبېرېدل او په عذرو پسې ګرځېدل، ځیني هغه کسان چې په غیر معقول یلبېځایه عذر سره به یې ځان پاته کاوه په قرآن مجید کې ذکر سوي دي چې یو د هغو څخه جَد بن قیس دی، جَد بن قیس منافق ؤ او دئ هغه څوک دی چې د حدیبیې د صلحې په ورځ د دې دپاره چې د رسول الله ﷺ سره بیعت و نه کړي د هغه سره اوښ تر شا به پټېدی او دئ هغه څوک دی چې رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسې ټوله جنت ته داخلېږی بېله خاونده د سره اوښ، هغه دغه جَد بن قیس ؤ او اوس بیا د هغه دپاره بل امتحان راغلی.

کله چې د رسول الله ﷺ له طرفه ښکاره او واضحه امر وسو چې د تبوک غزاء ته وتل واجب او لازمي دي دغه جَد بن قیس چې منافق او دننه کافر دی خو په ظاهره سره د اسلام دعوه کوي و رسول الله ﷺ ته ورغلی غواړي چې یو عذر پیدا کړي، مګر عذر نه لري نو بیې څه و ویل؟ ویل: یا رسولَ الله! ټولو خلکو ته دا معلومه ده چې په ټولو عربو کې زما په مثل څوک نسته چې ډیر ژر دي د ښځو په سبب په فتنه او فساد اخته کیږي او د روم ښځې ډیري ښایستې دي، که زما سترګې پر ومښلي ځان نه سم ځني ساتلای، نو ما هلته مه بیایه، ځکه زه پردې بېرېږم که مې هغه ښځې ولیدلې

په يوه فساد او فتنه به اخته سم، ما معذوره و بوله د پاته کېدلو اجازه راکړه او ما زما په دين کي په فساد او فتنه مه اخته کوه، رسول اللهﷺ هم د پاته کېدلو اجازه ورکړه، الله جل جلاله د دغه سړي په باره کي په سورة التوبه کي فرمايي:

﴿ وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ ٱئۡذَن لِّي وَلَا تَفۡتِنِّيٓۚ أَلَا فِي ٱلۡفِتۡنَةِ سَقَطُواْۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةُۢ بِٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ ﴾. [التوبه:۴۹]

يعني: ځيني د دغو منافقانو هغه څوک دی چي وايي: ماته د پاته کېدلو اجازه راکړه او ما د ګمراهۍ په فتنه کي مه اچوه، الله جل جلاله فرمايي: چي خبر اوسه: دوی د ښخوا څخه لا په ګمراهي کي لوېدلي وه او بېشکه چي جهنم خامخا پر کافرانو را ګرځېدونکی دی. نو الله جل جلاله دغه سړي ته د ده د عمل په سبب دا زېری ورکړی چي دوږخ ته تلونکی يې.

او بيا الله جل جلاله خپل معزز او مکرم رسولﷺ ته په وروستني آيات شريف کي په ډېره نرمه لهجه سره فرمايي: الله عفوه درته کړې ده، ولي دي دغو نفرو ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟

﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾ ﴾. [التوبه:۴۳]

الله عفوه درته کړې ده ولي دي دوی ته د پاته کېدلو اجازه ورکړه؟ او ولي دي تر هغو پوري نه پرېښوول چي تا ته هغه کسان معلوم سوې وای چي په دغه خپل عذر کي صادق دي او درواغجنان دي معلوم کړي وای.

ځينو منافقانو به په خپل منځ کي سره ويل (يا به يې مومنانو ته ويل) اوس په دغه ګرمي کي جنګ ته مه وزی، صبر وکړی مېوې به تولي کړو او هوا به هم سړه سي بيا به ووزو، الله جل جلاله د دوی په جواب کي و فرمايل:

﴿قُلۡ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرّٗاۚ لَّوۡ كَانُواْ يَفۡقَهُونَ ﴿٨١﴾ ﴾. [التوبه:۸۱]

يعني: اې محمده!ﷺ دوی ته و وايه: د دوږخ اور نسبت و دغي ګرمۍ ته ډېر

زيات ګرم دی، که دوی پوهېدلای نافرماني به يې نه وای کړې.

مقصد دا چې د سورة التوبه په ډيرو آياتو کې د منافقانو رد ويل سوی دی، اوس مسلمانان ځانونه آماده کوي د سفر او جنګ دپاره سامان برابروي، مګر ډير خلک غريبان دي هيڅ شئ نه لري، نه پيسې، نه د سپرېدلو دپاره بوده، نه اسلحه او نه د خوړلو مواد، حتّٰی د اغوستلو دپاره کالي هم نه لري،

تاسي د مسلمانانو د دغه مسکنت او غريبۍ د حال تصور وکړی، خو پر دغه سربېره بيا هم د هغه وخت د مځکي د مخ د لوی قدرت او طاقت سره جنګيږي، واقعي مسلمانان همېشه هم داسي وي، خبره د قوت او اسلحې نه ده بلکه خبره د ايمان او د الله جل جلاله سره د سودا او معاملې ده، د مسلمانانو قوت د لښکر په ډير والي او د اسلحې په زياتوالي کي نه دی بلکه د مسلمانانو قوت د دوی په ايمان سره دی.

نو دغه غريب او مسکين خلک و رسول الله ﷺ ته ورغله او ويل: يا رسولَ الله! ځينو غني کسانو ته و وايه چي زموږ سره د سپرلۍ دپاره د يوه بوده يا حيوان او نفقې يا خوراکي موادو مرسته وکړي، موږ غواړو چي ستا سره ووزو مګر هيڅ شئ نه لرو.

ورونو! داخو در ته معلومه ده چي د مدينې منورې او تبوک په منځ کي تقريبًا (۷۰۰) کيلو متره لار ده، خو دغه لار اوس (۷۰۰) کيلو متره ده چي لار او سړکان پاخه او پر عصري ډول جوړ سوي دي، مګر په هغه وختو کي چي لاري کږې وږې وې، غرونه او شېلې وې ممکن تر (۱۰۰۰) کيلو متره هم زياته وه، نو په دغه اندازه اوږده لار چي هم وچه او رېګ وي، د سعودي عربستان په سخته او شديده ګرمي کي پر پښو يا پر اوښانو تګ کول آسانه او معمولي کار نه دی، دا خو يوازي د لاري مشکلات وه، هلته بيا د يوه قوي مملکت سره جنګ او مقابله کيږي، نو رسول الله ﷺ د ځينو کسانو سره مرسته وکړه مګر د پاته نورو کسانو دپاره يې شئ نه درلودی او هغو ته يې جواب ورکړی چي زما سره شئ نسته چي ستاسي مرسته په وکړم، د هغو کسانو د جملې څخه چي رسول الله ﷺ جواب ورکړی او د هغو د سپرلۍ دپاره يې بوده او حيوان نه درلودی يو هم سالم بن عُمير رضي الله عنه او عَمرو بن الحمام رضي الله عنه او داسي نور صحابهٔ کرام وه، دغه خلک چي رسول الله ﷺ ته ورغله او

د خپل نه قدرت او مسکنت په سبب یې د رسول الله ﷺ څخه مرسته وغوښته او د رسول الله ﷺ له طرفه هم د شي نه درلودلو په سبب منفي جواب ورکول سو، په ژړا ژړا د رسول الله ﷺ د مجلسه څخه نا امیده رهي سوه او د ژړا سبب یې هم دغه ؤ چي د خپل مسکنت په سبب د جهاد څخه پاته کېدل، الله جل جلاله هغه کسان چي د یوه واقعي عذر په سبب د دغه غزاء او جهاد څخه پاته سوي دي په قرآن مجید کي ذکر کړي دي او د سورةُ التوبه په (۹۱، ۹۲، ۹۳) نمبر آیاتو کي فرمایي:

﴿لَّيْسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُواْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ مَا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾﴾. [التوبه: ۹۱]

یعني: پر ضعیفه خلکو، پر مریضو خلکو او پر هغو کسانو چي د جهاد او غزاء دپاره خرڅ او نفقه نه سي پیدا کولای په دغه سبب چي دوی د غزاء څخه پاته سوه هیڅ ګناه او حرج نسته، کله چي دوی د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ سره اخلاص کوي او زړونه یې صاف وي، پرنېکو کارانو د إلزام او ملامتیا هیڅ لار نسته او الله جل جلاله ښه بخښونکی او د ډېر رحم خاوند دی.

﴿وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّواْ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُواْ مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾﴾. [التوبه: ۹۲]

او نسته ګناه په سبب د دغه پاته کېدلو پر هغو کسانو: کله چي دوی تا ته د دې دپاره راغله چي د سپرلۍ دپاره بوده ورکړې او تا ورته و ویل: زه داسي شئ نه سم پیدا کولای چي تاسي پر هغه نقل کړم، دوی په داسي حال کي ولاړل چي تر سترګو یې اوښکي بهېدلې، دوی په دې سبب غمجن وه چي دوی هغه شئ نه کړی پیدا چي په جهاد کي یې خرڅ او مصرف کړي، د جهاد دپاره یې نفقه نه کړه پیدا.

﴿إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ ۚ رَضُواْ بِأَن يَكُونُواْ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾﴾. [التوبه: ۹۳]

بلکه ملامتیا پر هغو کسانو ده چي دوی اغنیاء دي او د پاته کېدلو اجازه غواړي، دوی په دې راضي سوه چي دوی د پاته کسانو سره وي (چي هغه ښځي او نجوني دي) او الله جل جلاله د دوی پر زړو مهر لګولی دی نو دوی په خپله بده خاتمه نه پوهيږي.

دغه تلاوت سوي آیاتونه یوازي دا نه چي پر منافقانو رد دی بلکه د هغو د شرمولو دپاره یوه شدیده ضربه همده.

کله چي رسول الله ﷺ ولیدل چي ډېر داسي خلک سته چي د تللو نیت او إراده لري مګر د هغو سره د تللو دپاره مال او بوده نسته نو يې په مسجد نبوي کي مسلمانان سره را ټول کړه او د هغو څخه يې وغوښتل چي د دغو غریبو خلکو سره مرسته وکړي، صدقه او د تبرع مال ورته را ټول کړي، رسول الله ﷺ وفرمایل: څوک دغه جیش العُسره مجهز کوي؟ یعني: د دغه غریب لښکر سره څوک مالي مرسته کوي؟ د رسول الله ﷺ په دغه غوښتنه په مسلمانانو کي داسي حال پېښ سو لکه د خیرات او صدقې په ورکولو کي چي په مسابقه کي سوه، هر یو له مسجده وزي او خپل کور ته ځي، هر یو غواړي چي د خپل قدرت پر اندازه هغه د ده سره موجود مال را وړي.

د اصحاب کرامو څخه یوه نفر ډېر مال را وړی، منافقان په مسجد کي ناست دي او نه ولاړل، اوس چي هغه سړي دغه ډېر مال راوړی، ډېر زیات مال ؤ او رسول الله ﷺ په خوشاله سو، منافقانو وویل: دا سړئ ریاء کوي ځان ښکاره کوي، حال دا چي دوی په خپله منافقان دي هیڅ يې نه راوړل او نه يې ورکړه، خو هغه مسلمان چي په خپله خوښه د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د رضاء دپاره مال را وړی دوی ویل: دا ریا کاره دی او بیا وروسته د اصحاب کرامو څخه یو بل نفر چي غریب او مسکین سړئ ؤ شئ يې نه درلودی فقط یوه کاسه خواړه يې را وړل، منافقان بیا په خپل منځ کي سره وایي: دغه یوه کاسه خواړه څه فایده کوي؟ تر دې خو دا بهتره وه چي شئ دي نه وای را وړی، الله جل جلاله دغه موضوع ته هم اشاره کړې ده او په سورة التوبه کي فرمایي:

﴿ ٱلَّذِينَ يَلۡمِزُونَ ٱلۡمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فِي ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهۡدَهُمۡ فَيَسۡخَرُونَ مِنۡهُمۡ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنۡهُمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ ﴾. [التوبه: ۷۹]

ژباړه: هغه منافقان چې د مومنانو څخه پر ډېر خیرات کوونکو عیب وایي (مُطوِّع هغه چا ته ویل کیږي چې ډیر مال په صدقه کي ورکړي) پر دغه مُطوِّعینو عیب وایي چې دا ریاء کوي او بل پر هغه بې وزله غریب عیب وایي چې د خپل وَس او قدرت پر اندازه یې لږ مال را وړی، نو رخه یې په وسه نه وه پوره، نو دغه منافقان په دغه سړي پسخند وهي، الله جل جلاله به دوی ته د دغه پسخند او ملنډو سخته جزاء ورکړي او دوی لره درد ناکه عذاب سته. *دا هم د منافقانو د عمل رَد بلکه شدید رَد دی.*

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم له مسجده و وتی چې یو شئ را وړي، عمر فاروق رضي الله عنه هم ولاړ سو غواړي چې یو شئ راوړي، حضرت عمر رضي الله عنه وایي: دغه د مال او صدقې غوښتنه په داسي وخت کي وه چې زما سره مال موجود ؤ او دا اول وار دی چې زه د مال خاوند وم او مال لرم (نو دا زما دپاره یوه موقع وه چې ممکن تر ابوبکر رضي الله عنه د مخه سم) عمر رضي الله عنه وایي: نو مي د ځانه سره و ویل: نن به تر ابوبکر د مخه کېږم، نو حضرت عمر رضي الله عنه د هغه ماله څخه چې د ده سره موجود ؤ نیم مال را وړی، یعني: د ټول هغه مال چې د ده سره موجود ؤ پوره نیم یې را وړی او په صدقه کي یې دغه غریب لښکر ته ورکړی (چې جیش العسره ورته ویل کیږي) رسول اللهﷺ په خوشاله سو د خیر او برکت دعاء یې ورته وکړه، پسله لږه وخته ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه راغلی او خپل ټول مال هرڅه چې یې درلودل هغه یې راوړل او رسول اللهﷺ ته یې کښېښوول، څرنګه چې رسول اللهﷺ ته د ده اقتصادي حال ور معلوم ؤ پوه سو چې خپل ټول مال یې راوړی دی، نو یې و فرمایل: یا ابا بکر! خپل اهل ته دي شئ نه پرېښاوه؟ ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و ویل: هغو ته مي الله او رسول الله پرېښوول، سبحان الله! دا د صدّیق اکبر صدق او اخلاص، ایمان او یقین ؤ چې رزق د الله جل جلاله له طرفه دی او واقعي توکل یې پر هغه الله ؤ نه پر مال، رسول اللهﷺ د خیر او برکت دعاء ورته وکړه.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ولیدل: په دغه وخت کي چې ده دا نیت او إراده هم کړې وه چې تر حضرت ابوبکر الصدیق رضي الله عنه به د مخه کېږم، بیا هم نه سو د مخه، نو ویل: یا ابا بکر! والله هیڅ وخت ترتا نه سم د مخه کېدلای او دا هغه د خیر په کارو کي تنافس، مسابقه او مقابله ده لکه الله جل جلاله چې فرمایي:

﴿وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦﴾ [المطففين:٢٦]

حضرت عثمان بن عفان ذي النورين رضي الله عنه چې یوه تجارتي قافله یې د شام دپاره جوړه کړې وه په هغه قافله کې دوه سوه اوښه وه، دغه ټول اوښان یې د مال او سامانه سره او دوه سوه اوقیه د سپینو زرو، د دغه جیش العُسره دپاره د رسول الله ﷺ په اختیار کې کېښوول، مګر بیا هم دغه را ټول سوي مالونه د پوره لښکر د مجهز کولو دپاره بس او کافي نه وه، رسول الله ﷺ ډېر لوی خیر او صدقه غوښتل چې د ډېرو خلکو ضروریات ورپوره کړي او لوی لښکر جوړ سي.

بیا هم ټول مسلمانان په مسجد نبوي کې سره یو ځای دي، رسول الله ﷺ ولاړ سو په خطبه ویلو یې شروع وکړه او په دغه خطبه سره یې غنیان خلک مقصد وه، ځکه اغنیاء کولای سي چې واقعي مرسته وکړي، حتّی د رسول الله ﷺ په وخت او زمانه کې هم دغسې کارونه غنیانو مخ ته بېولای سوای، که څه هم د غریبانو او مسکینانو څخه د خیر په کارو کې ګډون او حصه اخیستل په کار دي چې باید د خپل قدرت پراندازه حصه پکښې واخلي مګر حقیقي او واقعي مرسته اغنیاء کولای سي، دوی دي چې په خپل مالي قدرت سره د جهاد، دعوت او د اسلام د نشرولو کارونه مخ ته بېولای سي.

نو رسول الله ﷺ غوښتل چې دغه اغنیاء څه مرسته وکړي او وې فرمایل: څوک جیش العُسره ته د جنګ سامان او ضروریات ور برابروي؟ او هغه لره د دغه خیر په مقابل کې جنت دی، دا د رسول الله ﷺ له طرفه وعده وه: که چا دغه لښکر مجهز کړی هغه لره جنت دی.

حضرت عثمان بن عفان ذي النورين رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: یا رسولَ الله! زه سل اوښه سره د ټولو هغو شیانو چې دغه سل نفره ضرورت ورته لري (لکه اسلحه خوراکه او نور د احتیاج سامان) ورکوم، رسول الله ﷺ د خیر دعاء ورته وکړه او عثمان رضي الله عنه کښېنستی، څرنګه چې ضرورت تر دغه ډېر زیات ؤ، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: څوک جیش العسره مجهز کوي؟ او هغه لره جنت دی.

دوهم وار بیا حضرت عثمان رضی الله عنه ولاړ سو او ویل: سل اوښه د ټولو ضروریاتو سره پرما دي، رسول الله ﷺ د خیر دعاء ورته وکړه، رسول الله ﷺ بیا هغه خبره کوي او په هر وار کي عثمان رضی الله عنه ولاړیږي او سل اوښه د ټولو ضروریاتو سره پر ځان ایږدي، څو (۷) واره ولاړ سو، چي په نتیجه کي د عثمان رضی الله عنه خیرات او صدقه و (۹۰۰) اوښانو او (۱۰۰) آسانو ته ورسېدل، بیله هغه نقدو زرو چي رسول الله ﷺ ته یې ورکړي وه او بیا عثمان رضی الله عنه د سرو زرو زر دیناره راوړل او د رسول الله ﷺ په لمن کي یې ور واچول، رسول الله ﷺ دغه دینارونه سره اړول او عثمان رضی الله عنه ته یې یوه خبره وکړه، تاسي پوهېږئ چي دغه خبره به څومره قیمت او ارزښت لري؟ په والله دغه خبره د ټولي دنیا تر مالو او نعمتو ښه او بهتره ده، رسول الله ﷺ و فرمایل: «مَا ضَرَّ عثمان مَا فَعَلَ بَعدَ الیوم» یعني: عثمان رضی الله عنه چي پسله نن ورځي څخه هر کار وکړي ضرر نه وررسوي، د عثمان رضی الله عنه دغه صدقه د ده د تیرو سوو او را تلونکو ګنهو کفاره سوه.

سبحان الله! دا د صدقې او خیرات فضیلت دی خاصتًا چي د الله جل جلاله د دین د ترقی او لوړ والي دپاره مصرفیږي، که د مسلمانانو سره ن هغو د غریبی او سختیو په وخت کي مرسته وکړې الله جل جلاله به څومره د خیر معامله درسره وکړي، عبدالرّحمٰن بن عوف رضی الله عنه د سپینو زرو دوه سوه اوقیه راوړل، حضرت عبّاس رضی الله عنه ډیر مال را وړی، طلحه، سعد بن عُباده، محمّد بن مسلمه ټولو صحابهٔ کرامو یو په بل پسي مالونه را وړل، عاصم بن عدي رضی الله عنه (۹۰) وثقه خرما را وړه (وثق لکه خروار) هر یو د خپل قدرته سره برابر یو څه را وړي، حتّی ځیني خلک چي څه یې نه درلودل دوې درې لپي خواړه به یې را اخیستي وه.

ښځو د خپله قدرته سره موافق خپلي ګڼې را لیږلې، چا والي، چا غاړګی، چا پای زیبونه، چا انګشتری رالیږل، هیچا پر خپل مال لاس و نه نیوی او نه یې بُخل وکړی بیله منافقانو، مال خو یې نه راوړی بلکه لغازونه یې لا هم ویل چي دې ریاء وکړه! او د دې دغه لږ مال ته هیڅ ضرورت نه ؤ او داسي نوري خبري.

په دغه وخت کي چي دلته د لښکر د جوړولو او وتلو آمادګي نیول کیږي ځیني صحرایي عرب و رسول الله ﷺ ته راځي او د نه تللو دپاره عذرونه وایي،

رسول الله ﷺ هم د دوی عذرونه قبلول څکه رسول الله ﷺ پوهېدی کوم خلک چي په دغسي وخت کي عذرونه وايي اصلاً په هغو کي خير او فايده نسته لو نه له دويه څخه ګټه اخيستل کېدلای سي، ډېرو خلکو عذرونه او بهانې جوړي کړې او پاته سوه.

رسول الله ﷺ خپل لښکر د مديني منورې څخه وايستی او ترمديني منورې دباندي يې خېمې و درولې او هلته يې د هغو خلکو انتظار کاوه چي د دغه غزاء دپاره پسي ور وتل، رسول الله ﷺ ته ديرش زره نفره راټول سوه، دا اول وار دی چي د مسلمانانو لښکر ديرشو زرو نفرو ته رسيږي.

لکه مخکي چي و ويل سوه دغه غزاء د هجرت د نهم کال د رجب په مياشت کي وه او تر دغه لس مياشتي د مخه د هجرت د اتم کال د روژې په مياشت کي مکه مکرمه فتحه سوه چي په هغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره لس زره نفره وتلي وه، نو د يوه کال بلکه د لسو مياشتو په جريان کي د مسلمانانو د لښکر شمېر ديرشو زرو نفرو ته ورسېدی، کله چي رسول الله ﷺ د خپل لښکره سره تر مديني منورې دباندي خېمې و درولې، رئيس المنافقين عبدالله بن اُبئ د خپلو منافقو ملګرو سره هم ور و وتی او هلته يې جلا خېمې و درولې، د رسول الله ﷺ او د مسلمانانو د خېمو سره يې نه واړول بلکه د خپل ځان دپاره يې په بله منطقه کي جلا خېمې و درولې او خلک تشويقوي چي د دوی سره واړوي، ځينو خلکو هم د دوی سره واړول.

کله چي رسول الله ﷺ د تبوک و طرف ته حرکت کاوه عبدالله بن اُبئ و ويل: دغه اوس د ګرمۍ وخت او د حاصلاتو موسم دی دا وخت د وتلو دپاره نه دی مناسب، چي مېوې پخې سوې او هوا يخه سوه بيا به ووزو، دغه منافق دا کار قصداً کوي غواړي چي نور خلک هم د ده د خبرو تر تاثير لاندي سي او پاته سي، د رسول الله ﷺ لښکر د تبوک پر طرف حرکت وکړی او عبدالله بن اُبئ د خپلو نورو منافقانو په ملګرتيا د مديني منورې پر طرف رهي سو، نو د اُبئ زوی منافق عبدالله په دې غزاء کي ګډون او اشتراک و نه کړی، دئ او د ده ملګري منافقان ټول پاته سوه.

کله چي رسول الله ﷺ د تبوک پر طرف حرکت کاوه محمّد بن مسلمه رضي الله عنه يې پر مدينه منوره حاکم پرېښاوه او د خپلي کورنۍ د سر پرستۍ دپاره يې د ځان نائب او

خليفه حضرت علي رضي الله عنه پرېښاوه، دلته بيا منافقانو يوه آوازه واچول، هغه دا چې دوی به ويل: رسول الله ﷺ چې علي رضي الله عنه پرېښاوه د هغه سبب دا ؤ چې د علي رضي الله عنه زړه نه غوښتل چې دغه غزاء ته ووزي، دغه آوازه په خلکو کي دومره نشر سوه چې تر علي رضي الله عنه پوري ورسېدل، معلومه خبره ده چې په دغه آوازه سره حضرت علي رضي الله عنه خواشيني سو، نو يې خپله اسلحه واخيستل او په لښکر پسي ور رهي سو او هلته ور ورسېدی، رسول الله ﷺ چې وليدی ويل: يا علي! ولي را و وتې؟ آيا ما ته د ځان خليفه و نه ګرځولې؟ علي رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! خلکو ويل: تا زه په دې سبب پرېښوولم او د ځان خليفه دي وګرځولم چې په ماکي دي دروندوالی او کاهلي وليدل، رسول الله ﷺ و فرمايل: هيڅکله داسي نه ده آيا ته نه يې راضي چې ما ته په هغه درجه کي سې لکه هارون چې و موسی ته ؤ؟ عليهما السلام، مګر ترما وروسته نبي نسته، چې د حديث شريف لفظ داسي دی:

« أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي» [متفق عليه]

کله چې موسی عليه السلام د الله جل جلاله د ملاقات دپاره ولاړی هارون عليه السلام چې د ده ورور ؤ د ځان خليفه يې وګرځاوه، چې د موسی عليه السلام په غياب کي د بني اسرائيلو د کارو مسئوله وي، خو رسول الله ﷺ په دغه خپل قول کي يوه مهمه جمله د دې دپاره پر زياته کړه چې خلک د رسول الله ﷺ د قوله ښخه بده استفاده و نه کړي يا غلط مقصد ځني وانه خلي، هغه دا: کله چې موسی عليه السلام هارون عليه السلام د ځان خليفه وګرځاوه په خپله هارون عليه السلام هم نبي ؤ، نو به خلکو دا ويلای چې علي رضي الله عنه هم په دغه حديث او په دغه مثال سره نبي دی، خو رسول الله ﷺ د دغه اشتباه د ليري کولو او پورته کولو دپاره پر هغه خپل قول دا جمله هم زياته کړه چې وې فرمايل: مګر ترما وروسته نبي نسته، يعني: هو، ته ما ته په هغه درجه کي يې کوم چې هارون عليه السلام و موسی عليه السلام ته ؤ، فقط د نائب او خليفه پر اندازه مګر نبي نه يې.

نو حضرت علي رضي الله عنه په دغه خبره راضي سو او بيرته مدينې منورې ته وګرځېدی، د رسول الله ﷺ په امر په مدينه منوره کي پاته سو.

رسول الله ﷺ د پنجشنبې په ورځ د مدینې منورې د شمال پر طرف د تبوک په نیت په داسي حال کي حرکت وکړی چي ډېر لوی لښکر ور سره دی، دیرش زره نفره دي، تر دې د مخه هیڅکله د مسلمانانو لښکر په دومره شمېر او ډېرواله نه ؤ وتلی، سره د هغه چي مسلمانانو خپل مالونه د دغه لښکر د تجهیزاتو او سامانو د پوره کولو دپاره په پوره صدق او اخلاص سره وښندل خو بیا هم په لښکر کي د اوښانو او نفقې ډېره سخته کمي او لږوالی وو، تر داسي اندازې چي اتلس نفره به په یوه اوښ سره شریکان وه خپل د ضرورت سامان به یې پر بار کړی ؤ، ځیني به په نوبت سپرېدل او ځانونه به یې هوسا کول او ډېر ځله په لار کي د وُنو د پاڼو وخوړلو ته اړ سوه، حتّٰی چي د پاڼو د خوړلو څخه یې شنډان وپړسېدل نو ځکه دغه لښکر ته (جیش العُسره) ویل کیږي.

او د هغو اصحاب کرامو څخه چي په صدق او ایمان سره مشهوره وه تقریبًا یوولس نفره پاته سوه او دې غزاء ته نه و وتل، چي د هغو د جملې څخه یو هم ابو خَیثُمه رضی الله عنه ؤ.

لښکر حرکت وکړی او رهي سو، ابو خیثمه رضی الله عنه وایي نن پسي ځم سبا پسي ځم، په دغه نن او سبا کي لښکر ډېر لیري ولاړی او ابو خَیثُمه رضی الله عنه پاته سو، ابو خیثمه رضی الله عنه دوې ښځي درلو دې څرنګه چي موسم د ګرمۍ ؤ په دغه وخت کي دوی په خپلو باغو کي ژوند کاوه او هري ښځي یې هلته هغه د دوی په باغ کي د خپل ځان دپاره عریش درلودی (عریش) په عربي کي و بې سره منا ته ویل کیږي، یا بې سره خېمه، چي شا وخوا یې پردې را ګرځولي وي او سرېې لڅ وي، دغه ته عریش وایي.

نو یوه ورځ ابو خیثمه رضی الله عنه کورته راغلی، وې لیده چي دواړو ښځو یې د عریش پرشا وخوا مځکه د اوبو په پاشلو یخه کړې ده او په دغه وخت کي هغه نوی ګل میوه هم رسېدلې وه، یعني: هغه اولي مېوې پخ سوي وې دغه مېوې هم پرتې دي، ابوخَیثُمه کور ته ورغلی مځکه آب پاشي ده، د څښلو دپاره یخي سوي اوبه پرتې دي، اول ګل میوه راوړه سوې ده د خوړلو دپاره خواړه تیار دي، دواړو ښځو یې د هغه وخت فېشن کړی دی، لباس او ځانونه یې پاک کړي دي، ابو خیثمه رضی الله عنه چي دا حال ولیدی د خپل ځانه سره یې وویل: سبحان الله! یا ابا خیثمه! ته په سایه او یخو اوبو کي یې، د دوو ښځو په منځ کي یې، شا وخوا مېوې درته پرتې دي او

رسول الله ﷺ په دښت او ګرمي کي، په سفر او مزلو کي، په لوږو او تندو کي دی. آيا دا عدل او انصاف دی؟ دا څنګه کېدلای سي چي يو سړئ دي مومن او مسلمان وي او په دې دي ګرده راضي وي؟ د پښتو او پښتنولوی شاعر حميد بابا وايي:

سزا وار د هر ستم او هر پېغور يم   چي مي يار په سفر تللی زه پر کور يم

نو ابو خيثمه رضي الله عنه قسم ياد کړی ويل: والله دغه عريش ته نه در ننوزم تر څو زما د سفر دپاره بوده او خوراکه را برابر نه کړی چي په رسول الله ﷺ پسي رهي سم. واقعاً هم ابو خيثمه رضي الله عنه هغه عريش ته نه ورغلی څو د ده د سفر دپاره بوده او خوراکه برابر سوه او سمدستي په رسول الله ﷺ پسي رهي سو، عادتًا لښکر چي څه تګ او مزل وکړي بيا په يوه ځای کي د راحت دپاره اړوي، مګر ابو خيثمه رضي الله عنه ېبله اشد ضرورته نه اړوي او نه پاته کېږي پرله پسې تګ کوي. (ابوخيثمه رضي الله عنه دغه د تګ په حال کي پرېږده)

د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چي په لښکر کي به ګرځېدی د خلکو د حالاتو معلومات به يې کاوه، دا ور معلومېدل چي څوک پاته دي؟ يا د لښکر څخه خو به څوک نه وي ورک سوی يا پاته سوی؟

زموږ دپاره دا هم يوه د غور او دقت موضوع ده چي رسول الله ﷺ ته دا ور معلومېدل چي د ديرشو زرو نفرو څخه څوک سته او څوک نسته؟ څوک خو به ورک سوی يا پاته سوی نه وي؟ او که به څوک نه وو موجود د هغه طلب به يې کاوه چي څه سو کوم تکليف خو به په لار کي نه وي ورته پېښ سوی؟ دا د رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو پر ساتنه او سلامتيا حرص او کوښښ ؤ.

نو رسول الله ﷺ ته دا ورمعلومه سوه چي په لښکر کي ابو خيثمه، کعب بن مالک، هلال بن اُميه، مراره بن ربيع او د اصحاب کرامو څخه څو نفره نور نسته، خلکو پر دغه پاته سوو خلکو عيب ويل شروع کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: عيب مه پر واياست، هر يو که په دوی کي ښه او د خير سړئ ؤ هغه به الله جل جلاله را ولي او که بل قسم وه الله جل جلاله څني فارغه او ېغمه کړلاست، خلک په دغه خبرو کي وه چي د ليري څخه يې يو نفر وليدی چي پر اوښ سپور دی او په لښکر پسي را رهي دی، دا معلومه خبره ده چي د ليري څخه څوک نه پېژندل کېږي نو هر يوه د ځانه څخه ګمان کاوه چي

دا به فلانئ وي، هغه بل به ویل: یا! فلانئ یې بولم، بل به ویل: ښایي فلانئ وي.
رسول الله ﷺ و فرمایل: کُن ابا خیثمه، پسله لږه وخته هغه نفر را نژدې سو. خلکو ویل: یا رسولَ الله! هو دغه سړئ ابو خیثمه دی، خیر ابو خیثمه لښکر ته را ورسېدی د رسول الله ﷺ سره یې ولیدل، خو رسول الله ﷺ ورته په قهر ؤ او شدیده خبره یې ورته وکړه، هغه دا چي وې فرمایل: «أو لا لکَ یا ابا خیثمه! أولا لکَ یا ابا خیثمه!» ابو خیثمه عذر وایي خو رسول الله ﷺ په تکرار سره دغه جمله ورته وایي: أولا لکَ یا ابا خیثمه! مفسرین د (أولا لکَ) ترجمه داسي کوي: هلاک ته یې نژدې کړې یا ابا خیثمه!، یعني: قریبه وه چي هلاک سې که د الله جل جلاله رحم نه وای دربانديې سوی.
او بیا نبي الرّحمه ﷺ عفوه ورته وکړه بلکه د خیر دعاء یې هم ورته وکړه نو ابو خیثمه رضی الله عنه د دغه خپل عدل او صحي قضاوت د برکته د الله جل جلاله له عذابه خلاص سو.

لښکر رهي دی په لار کي حِجر ته ورسېدل (حجر) د یوه ځای نوم دی چي مدائن صالح هم ورته ویل کیږي او دغه ځای د صالح علیه السلام د قوم چي ثمودیان دي د استوګني ځای ؤ، رسول الله ﷺ تر دغه حِجر دباندي خېمې و درولې، اوس د مسلمانانو سره اوبه هم نسته نو مسلمانان ولاړل د هغه څاهانو څخه یې اوبه راوړې چي په دغه حِجر کي موجود وه، په دغو اوبو سره یې اوړه خشته یا لانده کړه او نور هم د خپل ضرورت دپاره دغه اوبه استعمالوي، رسول الله ﷺ ته معلومات نه وه چي دغه اوبه یې له کومه ځایه راوړي دي، بیا په وروسته کي معلومات ورته وسوه چي دغه اوبه د حِجر یا مدائن صالح څخه را وړل سوي دي، رسول الله ﷺ په قهر سو، ځکه هغه قوم چي دلته اوسېدی هغه ثمودیان وه او پر هغو د الله جل جلاله قهر او غضب نازل سوی ؤ، د الله جل جلاله لعنت پر سوی ؤ او الله جل جلاله د دوی په کورو او ځایو کي اوسېدل منعه کړي وه، الله جل جلاله فرمایي:

﴿ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ ٱلْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ ﴾. [ابراهیم: ۴۵]

ژباړه: تاسي د هغو کسانو په کورو کي اوسېدلاست چي پر خپلو ځانو یې په کفر

او ګنهو سره ظلم کړی ؤ او تاسي ته معلومه او ښکاره سوه چي موږ په هغو څنګه کار وکړی یا څه وکړل او تاسي ته موږ مثالونه بیان کړي دي.

نو ځکه رسول الله ﷺ د دغه قوم د هر شي استعمالول منعه کړه، که د دوی اوبه وې که کورونه، رسول الله ﷺ امر وکړی چي ټوله هغه اوبه چي د حِجر څخه مو را وړي دي چپه او توی کړی او هر هغه اوړه چي د حِجر په اوبو خشته یا لانده سوي دي اوښانو ته یې ورکړی د هغه څخه دي مسلمانان خورک نه کوي او بیا رسول الله ﷺ له دغه ځایه څخه د بارېدلو امر وکړی او وې فرمایل: که تاسي د هغو خلکو د کورو سره تېرېدلاست چي پر خپلو ځانو یې ظلم کړی دی چابک تېرېږی، مخان مو پټ کړی او ژاړی، دپاره د دې چي تاسي په هغه مصیبت او آفت اخته او مبتلا نه سی کوم چي دوی په اخته سوي وه.

نو زموږ دپاره دا سنت سوه او سنت دي چي پر هغه قوم یا هغه منطقه تېرېږو کوم چي د الله جل جلاله عذاب پر نازل سوی وي، خسف سوي یا هلاک سوي وي، موږ باید تر هغه ځای ژر او په چابکي سره تېر سو، مخان پټ کړو او دا دعاء وایو:

«اَللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ»

ژباړه: الٰهي ما د ظالمانو له قومه مه ګرځوې.

خیر لښکر تر حِجر تېر سو مګر اوس اوبه نه لري، هغه اوبه چي یې له حِجره را وړي وې هغه د رسول الله ﷺ په امر چپه او توی سوې، مسلمانان د اوبو د نه درلودلو په سبب په تکلیف سوه، نو رسول الله ﷺ ته په شکایت ورغله ویل: یا رسول الله! هیڅ اوبه نه لرو (دیرش زره نفره لښکر دی او اوبه نه لري) رسول الله ﷺ دعاء وکړه، اصحاب کرام وایي: والله په آسمان کي هیڅ اوریځ نه وه خو اوریځي پیدا سوې او سره یو ځای سوې، باران په اورېدلو شروع وکړه صحابهٔ کرامو غسلونه وکړه اوبه یې وڅښلې او خپل لوښي یې ټوله په ډک کړه او بیا چي دوی له دغه ځایه رهي سوه پر ټوله لار باران نه ؤ سوی بېله هغه ځایه چي دوی هلته اړولي وه، الله لره دي پاکي وي فقط د دوی د ضرورت د پوره کولو دپاره یې باران پر و اوراوه او نوره ټوله لار وچه وه، دا هم د رسول الله ﷺ د معجزو څخه یوه معجزه ده.

امام احمد د ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت کوي چې وایي: د تبوک په غزاء کې د خلکو خوراکي مواد خلاص سوه او په لوږه اخته سوه، نو ویل: یا رسولَ الله! که ته اجازه را ته وکړې چې موږ د خپلو اوښانو څخه ځیني حلال کړو او وې خورو.

تاسي ته د مسلمانانو د اوښانو لږوالی هم در معلوم دی چې څو نفره به د خپلو سامانو د وړلو دپاره په یوه اوښ شریکان وه او اوس د لوږي څخه د دغو اوښانو د حلالولو اجازه غواړي، رسول الله ﷺ و فرمایل: حلال یې کړی، حضرت عمر رضي الله عنه و ویل: یا رسولَ الله! که دوی اوښان حلال کړي د سامانو د وړلو دپاره مو حیوانات لږیږي، ته دوی امر کړه چې هغه لږ خواړه کوم چې د دوی سره پاته دي هغه دي راوړي او بیا ته د برکت دعاء ورته وکړه، ښایي الله جل جلاله دغه د دوی په خوړو کې برکت واچوي، رسول الله ﷺ هم امر وکړی چې یو فرش آوار کړی او ویل: ستاسي سره چې کوم خواړه پاته دي هغه راوړی، چا یو مُټ جواري را اخیستي وه، چا یو مټ خرما را وړل، چا د ډوډۍ یوه ټوټه را اخیستې وه پر دغه فرش یې ایږدې، څو پر دغه فرش د خوړلو لږ شیان کښېښوول سوه، د ټول لښکر سره دغه پاته وه، بیا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او د لښکر خلکو ته یې و ویل: په خپلو لوښو کې دغه خواړه وړی، هر یو راځي خپل لوښی ډکوي اوځي، ترڅو په لښکر کې داسي لوښی نه سو پاته چې ډک یې نه کړی او ټولو هم ترماړه نسه وخوړل، خو بیا هم پر دغه فرش خواړه پاته وه، رسول الله ﷺ و فرمایل: «أشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله» هر بنده چې په دغه کلمه کې شک و نه لري د الله جل جلاله سره به نه سي ملاقي چې د هغه څخه دي جنت پټ کړل سي، یعني: هر هغه څوک چې پر دغه کلمه په صدق او اخلاص سره ایمان و لري هغه به جنت ته ځي (البته د ګنهو تر جزاء وروسته) دا هم د رسول الله ﷺ معجزه وه.

ورونو! تاسي کولای سی چې د دغه کتاب څخه د رسول الله ﷺ معجزې را وباسی او په یوه خاصه کتابچه یا دفتر کې یې جلا و لیکی، نو به د رسول الله ﷺ د معجزو یوه ډېره لویه مجموعه ولری. که څه هم علماء کرامو د رسول الله ﷺ د معجزو یو خاص کتاب لیکلی دی او په کتاب پلورنځیو کې پیدا کیږي.

خیر لښکر د تبوک پر طرف رهي دی خو ابو ذر رضي الله عنه کرار کرار د لښکر څخه تر شا

پاته کیږي، څو دومره تر شا سو چي نور نو نه معلومېدی. کله چي رسول الله ﷺ د لښکر د افرادو معلومات کاوه چي څوک نسته یا څوک پر لار پاته سوي دي؟ معلومه سوه چي ابو ذر رضي الله عنه په لښکر کي نسته، ځینو کسانو پر ابو ذر رضي الله عنه عیب ویل شروع کړه. ویل: زموږ سره ؤ او تر شا پاته سو دنیا ورکش کړی، رسول الله ﷺ و فرمایل: داسي مه وایاست که په ده کي خیر ؤ الله جل جلاله به یې را ولي او که غیر له دغه څخه ؤ الله جل جلاله ځني خلاص او فارغه کړلاست.

اوس نو ابو ذر رضي الله عنه ته څه پېښه ده چي تر شا پاته سو؟ هغه دا چي هغه د ده اوښه چي دئ پر سپور ؤ ناجوړه او ناروغه سوه، کرار کرار ځي، ابو ذر رضي الله عنه چي هر څه کوښښ وکړي چي اوښه یې د لښکر سره یو ځای ولاړه سي خو هغه ناروغه ده نه سي تلای، نو خود کرار کرار تر شا کېدی څو تر سترګو نهام سو، بالآخره اوښه داسي حال ته ورسېدل چي هیڅ نه سي تلای (پرېوتل) ابو ذر رضي الله عنه هرڅه کوښښ کوي چي ولاړه یې کړي خو هغه د ولاړو نه ده او پیاده تګ هم سخت او مشکل دی ځکه تبوک ډیر لیري دی، اوس ابو ذر رضي الله عنه په حیرت کي دی چي بیرته مدینې منورې ته ولاړ سم او که پر پښو په لښکر پسي رهي سم؟ خو دواړه کاره سخت او مشکل دي، ځکه که مدینې منورې ته ولاړ سي د جهاده څخه پاته سو او که په لښکر پسي پیاده ځي ډیره زیاته لار ده او دغه سامان چي ور سره دی څه په وکړي؟ خو په آخر کي ابو ذر رضي الله عنه دا فیصله وکړه چي په لښکر پسي به پیاده ځم، اوښه یې پر دغه ځای پرېښوول، هغه سامان او خوراکي شیان چي پر اوښه بار وه دومره یې ور سره واخیستل چي ده وړلای سوای نو پلنده په شا په لښکر پسي پیاده رهي سو، نور ټول لښکر سپاره دي، هو ځیني اوښان داسي وه چي یو اوښ به په څو نفرو شریک ؤ، خو لږ تر لږه د دغو نفرو سامان به پر هغه اوښ بار ؤ او یوه یوه به په نوبت سره خپل ځان هم هوسا کاوه، خو پر مخ پیاده نفر په لښکر کي نه ؤ موجود چي خپل خواړه دي یې هم پر اوږو ور سره اخیستي وي بیله ابوذر رضي الله عنه څخه چي پیاده په لښکر پسي رهي دی او پلنده یې هم په شا ده، لښکر پر لاري د استراحت دپاره اړوي خو ابو ذر رضي الله عنه پرله پسې تګ کوي آرام او استراحت نه کوي غواړي چي د رسول الله ﷺ په ملګرتیا جهاد وکړي او له جهاده پاته نه سي.

خو لښکر ته ور نږدې سو، خلکو د لیرې څخه ولیدل چې یو نفر ترشا پیاده او پر پښو پسي ور رهي دی، خلک په تعجب کي سوه چې په دې ګرمي او وچ دښت کي یو نفر څنګه پر پښو په دوی پسي ور رهي دی؟ د خلکو څخه هر یو وایي: دا به فلانئ وي یا به فلانئ وي، خو رسول الله ﷺ و فرمایل «کُن أبا ذر» کُن په عربي کي د امر لفظ دی یعني: ابا ذر سه، مګر دلته مقصد دعاء ده یعني: الله دي وکړي چې ابو ذر وي او هغه هم ابو ذر ﷺ ؤ او په لښکر پسي ور ورسېدی، رسول الله ﷺ ته یې د خپلي اوښي د ناروغی او ناجوړی حال ووایه، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او وې فرمایل:

« رَحِمَ اللهُ أبا ذر يَمشِي وَحدَهُ وَ يَمُوتُ وَحدَهُ وَ يُبعَثُ وَحدَهُ » [مستدرک]

یعني: الله جل جلاله دي پر ابو ذر ﷺ ورحمېږي یوازي تګ کوي او یوازي به مري او د قیامت په ورځ به یوازي را پاڅول کیږي. دا د ابو ذر ﷺ درجه او مقام دی، یعني: دئ ﷺ په خپله لکه یو امت د قیامت په ورځ به جلا او یوازي را پاڅول کیږي.

ورځي او کلونه تېرېدل د حضرت عثمان ﷺ د خلافت په وختو کي ابو ذر ﷺ په (ربذه) کي تنها ژوند کاوه، ربذه د مدینې منورې پر شا وخوا یوه منطقه ده او ابو ذر ﷺ هلته یوازي اوسېدی. د خلکو سره د ده ژوند په تکلیف ؤ، یا دا چې خلکو د ده سره ژوند نه سوای کولای ځکه دئ ﷺ د حق په ویلو کي ډېر صریح ؤ د هري موضوع په باره کي یې په ښکاره او واضحه الفاظو حق بیاناوه، خلکو دغه د ده حق ویل نه سوای زغملای خو دئ ﷺ دې ته مجبوره سو چې یوازي و اوسیږي، نو هلته په ربذه کي یوازي اوسېدی، فقط یو دئ، یوه یې ښځه او یوه یې کوچنئ مریئ ؤ او هلته په تنهایي کي یوازي وفات سو، د ده د وفات په وخت کي دئ پوهېدی چې ښځه یې نه سي ښخولای او هغه هم سپین سرې وه نو یې خپلي ښځي ته و ویل: که زه مړ سوم پسله غسل او کفنه مي د مدینې منورې پر دغه عمومي لار کښېږده ښایي یوه قافله به تیرېږي و هغو ته و وایاست: دا د رسول الله ﷺ ملګری ابو ذر دی، هغه د قافلې خلک به مي ښخ کړي او بیا وفات سو، ښځي او مریي هم پسله غسله او کفنه دغه د ده جسد پر هغه عمومي لار کښېښاوه چې له عراقه و مدینې منورې ته راتله، په دغه وخت کي د عراق له

لوري يوه قافله راغله چې عبدالله بن مسعودؓ هم ور سره ملګری ؤ، د قافلې خلکو وليدل چې د لارې په منځ کې يوه جنازه پرته ده، هغه کوچنۍ مريۍ ور ولاړ سوا او ويل: دغه جنازه د رسول الله ﷺ د ملګري ابو ذر ده په ښخېدلو کې يې مرسته را سره وکړئ، عبدالله بن مسعود ؓ چې ژړل يې و ويل: زه شاهدي آداء کوم چې ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې وې فرمايل:

«رَحِمَ اللّٰهُ أباذر يَمشِي وَحدَهُ وَ يَمُوتُ وَحدَهُ وَ يُبعَثُ وَحدَهُ».

يعني: الله دې پر ابو ذر و رحمېږي يوازې تګ کوي او يوازې به مري او د قيامت په ورځ به يوازې را پاڅول کېږي.

او بيا د قافلې خلکو ښخ کړی، دا په دنيا کې د ابو ذرؓ درجه وه او په آخرت کې ده ؓ لره خاصه درجه او مقام سته چې يوازې به را پورته کېږي.

خير د مسلمانانو لښکر د تبوک طرف ته رهي دی اوس چې تبوک ته ور نژدې سوه رسول الله ﷺ و فرمايل: سبا به إن شاء الله تعالیٰ د تبوک و چينې ته ورسېږئ چې (وَشَل) ورته ويل کېده، وشل په لار کې يوه لويه ډبره وه چې د هغې څخه لږ اوبه را څڅېدې، دومره لږ اوبه چې په ځاځکو يا قطرو څني را تويېدې چې هغه جمعه سوې او يو ځای سوي اوبه فقط د څو نفرو بسېدې، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ په لار کې پر دغه وشل ورځو او هلته تر هغو نه سی ور رسېدلای ترڅو چې ورځ پخه نه سي، يعني: ښه لمر را پورته نه سي، اوکه يو څوک تر موږ د مخه هلته ور ورسيږي له دغو اوبو څخه دې شئ نه اخلي ترڅو زه ور رسېږم، دا خبر په لښکر کې نشر سو او ټول خلک په خبر سوه چې موږ په لار کې پر وشل ورځو او که څوک د مخه ور و رسيږي اوبه دې نه اخلي، معاذ بن جبلؓ وايي: په سبا کې موږ هغه ځای ته ورغلو خو تر موږ د مخه دوه نفره هلته ورغلي وه، موږ چې ور و رسېدلو د وشل څخه لږ لږ اوبه را څڅېدې او هغه نوري جمعه سوې اوبه دغو دوو نفرو اخيستي وې، رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو څخه پوښتنه وکړه چې آيا تاسي د دغو اوبو څخه څه اخيستي دي؟ هغو ويل: هو، رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی او ويل لَعَنَهُمُ الله آيا ما نه وه ويلي: که څوک تر موږ د مخه ور و رسېدی د اوبو څخه دې شئ نه اخلي؟ او بيا يې دغه ځاځکو ته انتظار

کاوه خو لږ اوبه سره جمعه سوې، رسول الله ﷺ په دغو اوبو خوله، لاسونه او مخ پرېوله او پر دغه ډبره یې توی کړې، خلک ورته ګوري وایي موږ په دغه ډبره کي داسي آواز اورېدی لکه د رَعَد یا تالندي غړمبهاری او بیا ډبره و چاودل، د اوبو یوه چینه ځني را ایله سوه، خلکو دغه اوبه وڅښلې او خپل لوښي یې په ډک کړه، رسول الله ﷺ و فرمایل: لَعَنَهُمُ الله که یې هغه اوبه پرې ایښي وای په جزیرةُ العرب کي به یوه لویه واله یا نهر بهېدلای، معاذ ﷺ وایي: بیا رسول الله ﷺ را ته و ویل: یا معاذ! که چیري ستا ژوند اوږد سو ته به و ویني چي دغه شېله او منطقه به په باغو ډکه وي.

اوس د تبوک او د هغه د شا وخوا ټول باغونه او زراعت د دغه وشل ځخه دي او که هغو دوو نفرو هغه اوبه پرې ایښي وای بیا به په جزیرةُ العرب کي یوه لویه واله بهېدلای.

د تبوک په لار کي یا په خپله په تبوک کي (دغه دوه روایته دي) چي څوک وایي په لار کي او څوک وایي: کله چي تبوک ته ورسېدلو، رسول الله ﷺ و فرمایل: نن شپه پر تاسي ډېر شدید باد را الوزي نو هیڅوک دي نه ولاړېږي او که اوښ ور سره وي د هغه ځنګون دي ټینګ وتړي چي ولاړ نه سي، واقعًا هم د شپې باد را والوتی، له ټوله لښکره یو سړئ په دغه باد کي ولاړ سو، باد دغه سړئ په هوا کړی او د طئ په غرو کي یې وغورځاوه، د دغه حدیث روایت امام بخاري او امام مسلم کوي.

په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول

تبوک چي یو کوچنئ کلی او د روم مځکه وه، رسول الله ﷺ او اسلامي لښکر دلته واړول دلته یې خېمې و درولې او د ځان معسکر یا قرارګاه یې وګرځاوه، مسلمانان د دښمن د مقابلې دپاره تیار او آماده دي، رسول الله ﷺ د خپل لښکر په منځ کي ودرېدی او په خطبه ویلو یې شروع وکړه، ډېري مختصري او معنٰی درلودونکي جملې یې و ویلې، مسلمانان یې د دنیا او آخرت و خیر ته تشویق کړل، په دغه خطبه سره یې د مسلمانانو معنویات او روحیات لوړ او ورپورته کړل، په مسلمانانو کي چي کومه مادي کمبودي موجوده وه لکه د خوراکي موادو، اسلحې، نقلي وسائلو او داسي نور، هغه نُقص او خلل یې په دغه خطبه سره ورپوره او جبیره کړی.

مګر رومیانو او د هغو متحدینو چې د رسول الله ﷺ د راتلو خبر واورېدی، په زړو یې بېره ننوتل دا جرئت یې سلب او د زړو څخه ایسته سو چې د مسلمانانو د جنګ دپاره خپلې لښکرې تبوک ته را ولې، کوم لښکر چې یې سره یو ځای کړی ؤ هغه هم دننه په خپلو حدودو او په ښارو کې سره وپاشل سوه، دې کار دننه په جزیرةُ العرب او دباندی شا وخوا کې د مسلمانانو پر عسکري شهرت ډېر ښه اثر وکړی. په دغه کار سره چې روم د اسلامي لښکر مقابله ونه کړه مسلمانانو ډېرې لویې او ګټورې داسې سیاسي ګټې لاس ته راوړې، که فرضاً هلته جنګ او مقابله هم سوې وای او کامیابي د مسلمانانو وای ښایي مسلمانانو په دغه اندازه سیاسي شهرت او ګټې لاس ته نه وای را وړې ځکه یو جنګ ؤ وسو، مګر دا چې روم د خپل قوت او طاقته سره سره وتښتېدی او مقابلې یا جنګ کولو ته هیڅ نه سو حاضر دا ډېره لویه خبره ده.

اوس چې مسلمانانو په تبوک کې اړولې دې رسول الله ﷺ و فرمایل: دغه نژدې او د شا وخوا قبیلو ته ولاړ سی، یا به اسلام قبلوي، یا به جزیه راکوي، یا جنګ ور سره وکړی، نو یې خالد بن ولید ﷺ د أیله د جنګ دپاره ولېږی، د أیله خلکو ولیدل چې لښکر ور رهي دی، د أیله مشر چې یُحنه بن رُؤبه نومېدی د خبرو غوښتنه وکړه ویل: اول به خبرې سره وکړو، څو د رسول الله ﷺ سره یې ملاقات وکړی او پرجزیه یې صلحه ورسره وکړه، نو أیله هغه اول ښار دی چې مسلمانانو ته تسلیمېږي، دغه ښار مسلمانانو ته تابع سو او د دغه کال جزیه یې هم مسلمانانو ته ورکړه.

دغه رنګه د أذرُح او جَرباء خلک و رسول الله ﷺ ته راغله او پر جزیه یې صلحه ور سره وکړه، أذرُح او جَرباء په شام کې دوه ښاره دي چې د دوی په منځ کې بیا د درو ورځو لار ده، رسول الله ﷺ د دغو دوو ښارو خلکو ته یو یو لیک ورولیکی چې په هغه لیک کې د دوی دپاره امان لیکل سوی ؤ، اوس نو د دغې منطقې ټولې قبیلې د هغې بیرې په سبب چې د مسلمانانو له لښکره د دوی په زړو ننوتلې وه بېله جنګه تسلیمېږي ځکه دومره لوی لښکر په جزیرةُ العرب کې شاذ او نادر تېر سوی ؤ.

رسول الله ﷺ یو لیک د روم پاچا هرقل ته ولېږی چې ورته لیکلي یې وه: زه په تبوک کې یم یا مسلمان سه، یا جزیه قبوله کړه، یا راسه جنګ وکړه، په دغو درو کارو

کي چي هر يو اختياروې سنا خوښه ده. قاصد د ليکه سره د هرقل پر طرف رهي سو او دلته مسلمانان هغه کلي او منطقې چي د تبوک پر شا وخوا دي که ليري دي که نژدې فتحه کوي د هغو ليرو منطقو څخه چي فتحه سوې يوه هم د دومةُ الجندل منطقه ده.

د دومة الجندل فتحه کېدل

دومةُ الجندل د تبوک په شمال شرق کي واقع دی په پخوا کي هم مسلمانانو کوښښ کړی ؤ چي دومةُ الجندل فتحه کړي مګر د هغه ځای خلکو جنګ و نه کړی او وتښتېدل، اوس رسول الله ﷺ خالد بن وليد ؓ دومةُ الجندل ته ولېږی چي ولاړسه او دغه ځای فتحه کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: أَکَيدِر دومةُ الجندل ته ورسه، (أَکَيدِر د دومةُ الجندل پاچا او رئيس ؤ) نو خلکو أُکيدر دومةُ الجندل ورته ويل، د پاچا نوم أُکَيدر بن عبدالملک الکُندي ؤ او د ورور نوم يې حَسّان ؤ، رسول الله ﷺ خالد ؓ فقط د څلورو سوو او شلو نفرو په ملګرتيا د دومةُ الجندل پر طرف ولېږی او أُکيدر په دومةُ الجندل کي پاچا دی او هلته قلاوي دي او شا وخوا د واديُ القُرٰی نور ډير کلي پراته دي، نو خالد بن وليد ؓ و رسول الله ﷺ ته و ويل: چي د کلب او انمار د قبيلو په منځ کي په دغه لږو نفرو أُکيدر ونيسم؟ او دومةُ الجندل فتحه کړم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، أُکيدر به په داسي حال کي و وينې چي د بقر ښکار به کوي (بقر يو قسم لوی لوی وحشي أوسی دي چي موږ ګوَز ورته وايو) خالد ؓ په تعجب کي سو چي اصلاً په جزيرةُ العرب کي ګوَز نسته او بيا أُکيدر خبر دی چي دغې منطقې ته د مسلمانانو لښکر راغلی دی او دلته موجود دی، نو څنګه به د ښکار دپاره را ووزي؟ دغه تسلّی د جنګ په وخت کي نه ده کافي، مګر د رسول الله ﷺ قول دی و يې منل او د هغه خپلو ملګرو سره د دومةُ الجندل پر طرف رهي سو څو د شپې د دومةُ الجندل منطقې ته ورورسېدی، دغه شپې هم هغه په سپوږمۍ سره روښانه شپې دي چي سپوږمۍ ښه پوره روښنايي کوي، خالد بن وليد ؓ هلته کمين ونيوی د دومةُ الجندل د قلاوو مراقبت او څارنه کوي، ټوله قلاوي تړلي دي پر بامو يې پيره داران ولاړ دي، خالد ؓ په انتظار دی چي ګوَز به راسي او أُکيدر به د هغو د ښکار

دپاره را ووزي خو هلته نه ګوز سته نه بل شئ، دئ بيا هم د رسول الله ﷺ پر قول ايمان لري، څه وخت تېر سو وې ليده چي د ګوزو يوه ګله را رهي ده، دئ ورته ګوري او په انتظار ناست دی، څو ګوزونه ددومةُ الجندل وقلاوو ته ور نژدې سوه.

په دغه وخت کي بيا اُکيدر د خپلي ښځي سره د قلا پر بام ولاړ دی، هغه هم و تبوک ته د مسلمانانو په راتګ خبر دی خار او مراقبت کوي، دوی پوهېدل چي په هره لحظه کي د مسلمانانو د حملې امکانات سته، که ګوري د ګوزو يوه ګله را رهي ده او قلا ته ور نژدې سوه، اُکيدر چي د ښکار ډېر شوقي ؤ مګر دغه وخت د وتلو نه دی ځکه د جنګ او حملې امکانات سته نو د ځانه سره وايي يا، نه وروزم، ګوزونه نور هم ور نژدې کيږي ترداسي اندازې چي په خپلو ښکرو د قلا دېوالونه وهي، دئ ورته ګوري په ټول عمر داسي نژدې ښکار نه ؤ ورته راغلی، د اُکيدر ښځه ورته وايي: يا اُکيدر آيا دغه ګوزونه وينې؟ ده ويل: هو، وينم يې، ويل: دغه ښکار څوک پرېږدي؟ ده ويل: يا والله دغه ښکار د پرېښوولو نه دی او ويل: د ښکار سامان مي راکړه، ځکه ښکار ډېر نژدې ورته راغلی دی ليري تګ او سترپا نه غواړي ويل: ښکار کوم او بيرته راځم.

د اُکيدر سره د وتلو دپاره څو نفره نور هم تيار سوه چي يو هم د اُکيدر ورور حَسّان ؤ، په دغه شپه حَسّان هغه خپل ښه او ښايسته کالي يا چپنه اغوستې وه چي د ورېښمين توکره څخه وه او د زرو طلايي کار پر سوی ؤ، حسان خپل کالي نه کړه بدل غواړي چي فقط تر قلا ور ووزي دغه ګوزونه ښکار کړي او بيرته قلا ته ننوزي.

په دغه وخت کي چي دوی ځانونه برابرول ګوزونه د قلا څخه څه ليري سوه، دوی چي ځانونه تيار او آماده کړه او را و وتل د ګوزو ګله څه نوره هم ليري سوې وه، دوی په پسې دي ګوزونه د خالد ﷺ پر طرف ور رهي دي، د مخه تر دې چي دوی ګوزو ته ور و رسيږي د خالد ﷺ د کمين له طرفه حمله پر وسوه او جنګ شروع سو، حَسّان د اُکيدر ورور و وژل سو، اُکيدر او هغه نور ملګري يې ټول بنديان ونيول سوه.

پاچا د خپلي عملې سره په دغه آسانه طريقه سره بندي ونيول سو او ورور يې و وژل سو، نه د دومةُ الجندل سره جنګ وسو نه د قلاوو محاصره او فتحه کېدل وه نه نور جنګي مشکلات، مسلمانانو اُکيدر و رسول الله ﷺ ته راوستی او د حَسّان هغه

ښایسته کالي يې هم ورسره راوړي وه، مسلمانانو نور ټول شيان هېر کړه هغه د حسان ښایسته کالي پرله اړوي او ګوري يې، په ټول عمر يې داسي ښایسته، پاسته، ګران قیمته، په زرو نقش سوي کالي نه وه ليدلي لاس پر لاس کېږي او هر يو هغه بل ته وايي: تا داسي کالي ليدلي وه؟

څوک وايي: چي دغه ښايسته کالئ په خپله د اُکيدر چپنه وه چي و رسول الله ﷺ ته يې په هديه او تحفه کي ورکړه.

په هر صورت يا يې د حَسّان کالي يا د اُکيدر چپنه خو د اصحاب کرامو تر هغه تعجب وروسته چي د دغه کالي په ښه والي کي يې ښکاره کړی رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تاسي د دغو کالو د ښه والي او ښايسته څخه په تعجب کي ياست؟ په والله په جنت کي د سعد بن معاذ ﷺ دسملونه تر دغه کالي ډير ښه او ښايسته دي.

(دسمال خو هغه شئ دی چي فقط د نظافت دپاره استعماليږي نه د ښايست دپاره نو دا چي د جنت د دسمال ښايست دومره وي، نو د جنت د ښايست شيان به څنګه او څومره ښايسته وي؟)

دا د رسول الله ﷺ له طرفه درس دی چي تاسي بايد د آخرت سره تعلق پيدا کړی د دنيا ښايست ابدي نه دی اودغه اوسني حرام خوندونه پر ځان حرام وګرځوی.

ورونو! دا فقط وعظ نه دی بلکه درس دی، خپلو ځانو ته متوجه سی.

کله چي رسول الله ﷺ د اُکيدر سره خبري شروع کړې، اُکيدر مجبوره او عاجزه دی دئ بندي دی او ورور يې وژل سوی دی، د مسلمانانو هغه لوی لښکر يې هم وليدی پوه سو چي د.دې لښکره سره مي څه په وسه هم نه ده پوره، نو يې د رسول الله ﷺ سره پر جزيه خبري شروع کړې چي مورږ به جزيه درکوو.

رسول الله ﷺ و فرمايل: ته بندي يې د دې ضمانت څوک کوي چي ستا خبري ستا پر قوم چليږي؟ اُکيدر و ويل: والله زما قوم زما خبره نه را رَدوي، رسول الله ﷺ هم پر جزيه صلحه ورسره وکړه، صلحه يې پر څه شي وه؟ دوه زره اوښان، اته سوه پسونه، څلور سوه زغري، څلور سوه نېزې؛ دا خو به اوس ورکوي او بيا به د کاله جزيه ورکوي، اُکيدر خپل قوم ته ولاړی او هغو هم دغه جزيه قبوله کړه، نو دومهٔ

الجندل هم د خالد بن ولید رضی الله عنه پر لاس بېله جنګه فتحه او د مسلمانانو تابع سو.
هو! پاچا یې اُکیدر ؤ مګر مسلمانانو ته یې جزیه ورکول او د اسلام د حکم تابع وه، دا د دومهٔ الجندل فتحه وه.

د هرقل له طرفه قاصد

د رسول الله ﷺ قاصد هرقل ته ور ورسېدی، هرقل هم اسلام او هم رسول الله ﷺ پېژني ځکه تر دغه د مخه هم رسول الله ﷺ لیک او رساله ور لېږلي وه مګر مسلمان سوی نه ؤ، هرقل غواړي چي د رسول الله ﷺ د رسالت نور هم تاکید وکړي، نو یې د قاصده څخه لیک واخیستی او ویل: زموږ جواب به بیا درسي.
هرقل خپل قوم ته وویل: داسي یو ځوان راته را ولی چي هوښیار او عرب وي او زما پر دین وي، یعني: نصراني عرب وي، هرقل هوښیار او نصراني، ځوان عرب غواړي، د هرقل عمله پسي وګرځېدل او د هرقل د غوښتني سره مطابق ځوان یې پیدا کړی، چي د دغه ځوان نوم تنوخي ؤ، هرقل تنوخي ته وویل: زه غواړم چي زما لیک او رساله محمّد ﷺ ته ورسوې او غواړم چي دغو علامو ته چي زه یې درته وایم متوجه سې، پام کوه چي دغه علامې درڅخه پاته او هیري نه سي.
وروښو! هغه لیک چي رسول الله ﷺ هرقل ته لېږلی ؤ په هغه کي یې لیکلي وه: السلام علیٰ مَن إتبع الهُدیٰ، زه دي داسي جنت ته رابولم چي بَر یا عرض یې د ځمکي او آسمانو پر اندازه دی او که مسلمان نه سې د بزګرانو ګناه هم ستا پر غاړه ده.
اوس نو هرقل یوازي دا نه چي د روم پاچا ؤ بلکه د نصاراوو د علماوو څخه هم ؤ، په تورات او انجیل کي عالم او د معلوماتو خاوند ؤ، نو هرقل تنوخي ته وویل: ته په محمّد ﷺ کي فقط دغه درې علامې را وګوره.

اول: وګوره چي د ده هغه لیک په یاد دی چي ما ته یې را لېږلی ؤ که یا؟
دوهم: وګوره چي په خپلو خبرو کي شپه یادوي که یا؟
دریم: وګوره چي د اوږو په منځ کي یې کومه علامه سته که یا؟
چي د دغي علامې څخه یې هغه د نبوت مهر مقصد ؤ.

تنوخي هم د هرقله څخه رهي سو او د رسول الله ﷺ دپاره د هرقل لیک ور سره دی، تنوخي تبوک ته ورسېدی او د رسول الله ﷺ سره یې ولیدل. د هرقل لیک یې ورسول الله ﷺ ته ورکړی چي په هغه لیک کي هرقل لیکلي وه:

د هرقل عظیم الروم له طرفه و محمّد بن عبدالله ته! پسله سلامه یې لیکلي وه: تا زه داسي جنت ته وبللم چي عرض یا بَر یې د مځکي او آسمانو پر اندازه دی، کله چي مځکه او آسمانونه ټول جنت ونیول نو اور چیري دی؟

رسول الله ﷺ ته چي د هرقل لیک و ویل سو، نو یې د تنوخي څخه پوښتنه وکړه چي هرقل زما په لیک څه وکړه؟ دا هغه اوله علامه وه چي هرقل و تنوخي ته ویلې وه چي ویل: وګوره هغه لیک چي ما ته یې رالېږلی ؤ په یاد دی که یا؟

رسول الله ﷺ هغه خپل لیک وریاد کړی.

تنوخي و ویل: هغه یې واخیستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: مګر کسرٰی زما لیک ځیري کړی او الله جلّ جلاله د ده پاچهي ور ټوک ټوک کړه او هرقل چي زما لیک وساتی الله جلّ جلاله به د ده پاچهي ور وساتي او خلک به له ده څخه تر هغو بیرېږي چي په ژوند کي یې خیر وي.

او دا چي د هرقل په لیک کي لیکل سوي وه: مځکه او آسمانونه چي ټول جنت وي نو اور چیري دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: سبحان الله! کله چي ورځ راسي نو شپه چیري ده؟

دا هغه دوهمه علامه وه چي رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کي شپه یاده کړه.

مګر اوس د تنوخي دپاره هغه درېیمه علامه چي د نبوت مهر دی سخته ده څنګه یې وویني؟ ځکه د نبوت مهر د رسول الله ﷺ د اوږو په منځ کي دی او رسول الله ﷺ کالي اغوستي دي، تنوخي نه سي کولای چي هغه علامه و ویني، نو یې د رسول الله ﷺ څخه اجازه وغوښتل چي زه به خو ورځي دلې واوسېږم، اجازه ورکول سوه.

د تنوخي د اوسېدلو څو ورځي تیري سوې رسول الله ﷺ ورته و ویل: یا تنوخي! اسلام داسي دین نه دی چي د هغه ښه والی او حقانیت دې د چا څخه پټ پاته سي، مسلمان سه، تنوخي ویل: زه له خپله قومه څخه یو نفر یم که هغه مسلمانان

سوه زه هم مسلمانېږم رسول الله ﷺ دغه آيات شريف تلاوت کړی:

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾. [قصص: ۵۶]

ژباړه: اې محمّده! ﷺ بېشکه ته هغه چا ته هدايت نه سې کولای چې ستا خوښ وي بلکه الله جل جلاله هغه څوک پر سمه لار برابروي چې د ده جل جلاله خوښه او رضاء وي.

تاسي وګوری رسول الله ﷺ خاص کوښښ وکړی چې تنوخي مسلمان سي مګر هدايت د الله جل جلاله له طرفه دی، د رسول الله ﷺ په هغه خپل عظمت او د دعوت په هغه ښه طريقه چي د ده ﷺ سره موجوده وه بيا هم بد بخته تنوخي مسلمان نه سو، نو دا يقيني خبره ده چي دغه کار د بندګانو په لاس او اختيارکي نه دی بلکه د الله جل جلاله په إراده پوري تعلق لري.

تنوخي دلته اوسيږي او کوښښ کوي چي هغه دريمه علامه چي د نبوت مهر دی هم و ويني مګر په وسه يې نه ده پوره، څنګه کولای سي چي ويې ويني؟ د دغي علامې دليدلو دپاره داسي وخت په کار دی چي رسول الله ﷺ لباس نه وي اغوستی او دا کار نه سي کېدلای نو تنوخي نور هم پاته سو او رسول الله ﷺ پوهېدی چي دئ د دريمي علامې د ليدلو دپاره څنډېږي، نو يوه ورځ يې ورته و ويل: يا تنوخي! راسه، هغه هم ورغلی، رسول الله ﷺ چي پر مبارکو اوږو کوم پټو اچولی ؤ هغه يې کښته کړی او ويل: ورته وګوره دا دي هغه دريمه علامه ده چي ته د هغې د ليدلو دپاره څنډېږې، تنوخي هم هغه د نبوت مبارک مهر وليدی او ولاړی هرقل يې په ټولو علامو خبر کړی.

د هرقل اوس يقين سو چي محمّد ﷺ نبي دی، هغه علامې چي دئ پسي ګرځېدی هغه ټولي موجودي دي نو يې د قوم مشران را ټول کړه او ويل: تاسي خبر ياست چي د محمّد ﷺ لښکر راغلی دی؟ هغو ويل هو، موږ هم د ده د جنګ دپاره تياري نيولې ده، د روم لښکر هم د وتلو دپاره تيار او آماده دی چي د مسلمانانو سره په تبوک کي وجنګيږي، هرقل چي د قوم او لښکر د مشرانو سره يو ځای دی و ويل: غوږ ونيسی: تاسي ټوله خبر ياست او پوهېږئ چي زه په إنجيل او تورات کي ډېر معلومات لرم، قوم ويل: هو، دا رامعلومه ده، هرقل ويل: او په دې هم خبر ياست

چي يو نبي پاته دی او تر اوسه نه دی پيدا سوی، په والله د هغه نبي ټولي علامې پر محمّدﷺ موافقي او برابري دي، نو زه تاسي ته دعوت درکوم چي پر ده ايمان را وړی او مسلمانان سی، د هرقل قوم انکار وکړی ويل: اسلام نه قبلوو، هرقل ويل: چي دانه قبلوی نو مي دوهمه خبره عملي کړی هغه دا چي محمّدﷺ نبي دی خوک جنګ نه سي ور سره کولای چي نه مسلمانېږی نو جزيه ورکړی، قوم ويل دا زموږ دپاره عيب او پېغور دی، موږ په دنيا کي تر ټولو لوی او قوي دولت يو او اوس و ده ته جزيه ورکړو؟ خلک به څه وايي؟ دا نه سي کېدلای، نور خلک موږ ته جزيه را کوي موږ به مسلمانانو ته جزيه ورکوو؟ هرقل ويل: نو مو و دریيم کار ته را بولم او زما سره نو بيا بېله دغه بله خبره نسته، قوم ويل: هغه څه شي ده؟ هرقل ويل: جنګ مه ور سره کوی په والله ماته او شکست درکوي، قوم ويل: دغه آخري خبره دي منو هو، په دې کي دي اطاعت کوو، دلته نو د روم لښکر ته اوامر صادر سوه چي جنګ ته به نه وزی، دا هغه د روم د لښکرو د نه وتلو او د پاشل کېدلو سِر او سبب ؤ.

هلته رسول اللهﷺ او مسلمانان د روم د لښکر د راتګ انتظار کوي چي اوس به د جنګ دپاره راسي، مګر دلته د روم لښکر د هرقل په امر او د قومو د مشرانو په مشوره د وتلو او جنګ کولو څخه منعه سو او نه غواړي چي ور ووزي.

د رسول اللهﷺ له طرفه بيا حال ورغلی چي را ووزی، په جواب کي ورته و ويل سوه: که ته دلته يوکال انتظار وکړې موږ نه در وزو او ستا سره نه جنګيږو، رسول اللهﷺ هم په دغومره کفايت وکړی او هلته په تبوک کي د نولسو ورځو په شا وخوا کي پاته سو او ټولو خلکو دا خبر واورېدی چي رسول اللهﷺ د روم سره د جنګ کولو دپاره تبوک ته راغلی ؤ چي تبوک هم اصلاً د روم مځکه وه، تبوک يې هم ونيوی او هغه منطقې چي د تبوک پر شا وخوا وې هغه يې هم تر خپل تسلط لاندي را وستې، د روم د لښکر د راتلو انتظاريې هم ډېر وکړی، خو د روم لښکر دا هيڅ نه کړه قبوله چي د دوی سره جنګ وکړي، دا خبر په ټولو عربو کي په ښکاره ډول سره نشر سو چي بني أصفر د محمّدﷺ څخه وېرېدل (په هغه وختو کي روميانو ته بني أصفر ويل کېدل او نن ورځ اروپايان ورته ويل کيږي) رسول اللهﷺ په دغه سره کفايت

وکړي او هغه مقصد حاصل سو چې روميان و بېرول سوه، بيا نو رسول الله ﷺ مدينې منورې ته په رجوع کولو سره امر وکړی، ځکه هغه اساسي هدف او مقصد حاصل سو.

د دغې غزاء او دغه وتلو څخه دوه اساسي مقصده وه، يو دا چې دغه دين يوازې دعربو دپاره نه دی بلکه د ټولو انسانانو دپاره دی او بل دا چې هغه د روم د حملې مخه ونيول سوه، د اسلام او مسلمانانو درجه او مقام داسې اندازې ته ورسېدل چې د روم پاچا هم ځنې بيرېږي،او دا کار د دې سبب سو چې په ډلو ډلو خلک راتله او اسلام ته داخلېدل، ځکه خلکو وليدل چې د مسلمانانو څخه روميان هم بيرېږي.

مدينې منورې ته رجوع

اسلامي لښکر د تبوک څخه د نصرت او کاميابۍ په حالت کي بيرته د مدينې منورې پر طرف رهي سو، الله جل جلاله مسلمانان د جنګ د مشکلاتو څخه وساتل، د دښمن له طرفه هيڅ ضرر او تاوان نه ور ورسېدی او په لار کي څه واقعات پېښ سوه چې په تفصيل سره به درته بيان سي.

۱ – ابو رَهَن رضي الله عنه چې د غِفار د قبيلې دی وايي: موږ پر لارې رهي وو څو پر رسول الله ﷺ زحمه، ګڼه ګوڼه او تنګېدل شروع سوه يعني: ډېر خلک په جمعه واري او يو ځای د رسول الله ﷺ پر شا وخوا رهي وه او زه هم په دغو خلکو کي وم، ابورَهَن رضي الله عنه وايي: په دغه وخت کي پر ما خوب غالبه سو او پرېشانۍ يو ورم، پر بوده سپور يم او بيده سوم، په دغه خوب کي چې په ځان هيڅ نه وم خبر زما بوده د رسول الله ﷺ د بوده سره پر څنګ يا بغل رهي ؤ، په دغه خوب کي مي يو آواز يا کنبهاری واورېدی چې و مي کتل هغه زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور زخمي کړې وه، رسول الله ﷺ په چلاخه يا قمچينه و وهلم، ابو رَهَن رضي الله عنه وايي: زه وېښ او متوجه سوم، خو د دوهم وار دپاره بيا بيده سوی وم او بيا زما بوده د رسول الله ﷺ مبارکه پښه ور وګرړل، وايي: زه ډېر و بېرېدم او د بيرې په سبب د لښکر شا ته ولاړم، بيا چې لښکر د راحت دپاره واړول ما د مسلمانانو پسونه رهي کړه پيايم يې چې ماړه سي، خو د دغه کاره څخه زما اصلي مقصد دا ؤ چې ځان ګوښه او تهام کړم چې رسول الله ﷺ دغه

موضوع هېره کړي.

کله چې بېرته لښکر ته راغلم نو مې پوښتنه وکړه چې چا خو به زما پوښتنه او طلب نه وي کړی؟ راته و ويل سوه چې رسول الله ﷺ ستا پوښتنه کول. وايي ډېر وارخطاء سوم اصلاً زه د دغه شي څخه بېرېدم او ځان مي پټاوه. و بېرېدم چې زما په باره کي وحي او قرآن نه وي نازل سوی ځکه د رسول الله ﷺ پښه مي ور زخمي کړې وه، نو بې رسول الله ﷺ ته ور وستلم او زه ډېر په بېره کي يم، رسول الله ﷺ را ته و ويل: يا ابا رَهن! خوږ دي کړم زخمي دي کړم، ما عذرکاوه چې يا رسولَ الله! عفوه را ته وکه د الله جل جلاله څخه زما دپاره بخښنه وغواړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ابا رَهَن! ما په چلاخه يا قمچينه و وهلې دغه چلاخه واخله او ما په ووهه ځکه ستا قصد او إراده نه وه چې ما خوږ کړې ستا له طرفه په بېخبري او نا فهمي کي دا کار پېښ سو او ما و وهلې نو چلاخه واخله او ما و وهه، ما ويل: يا والله هغه مي در بخښلي دي يا رسولَ الله!

ورونو! هر انسان په دې شرط چې متعَصّب نه وي که په دقيق نظر د رسول الله ﷺ و ادب او اخلاقو، عدل او مساوات، ښې ګذارې او معاملې ته وګوري بېله اختياره به و وايي: (أشهد أنّ محمّداً رسولُ الله) دا څنګه اخلاق دي؟! د روم پاچا ځني بېرېږي او دئ ﷺ په خپله بېله دې څخه چې د الله جل جلاله رسول دی د جزيرةُ العرب د پاچا په درجه کي هم دی، بيا هم خپل يوه ملګري ته يا د لښکر و يوه عادي فرد ته چلاخه ورکوي چې ما ووهه او هغه ويل: يا والله ما دغه وهل در بخښلي دي.

بيا رسول الله ﷺ امر وکړی چې ده ته دي څه مال او پسونه ورکول سي، ابو رَهن رضي الله عنه وايي: دا هغه اول مال دی چې زه يې خاوند او مالک وګرځېدم، يعني: غريب وم شئ مي نه درلودی او د اول وار دپاره د مال خاوند سوم او وايي: الله جل جلاله په دغه مال کي برکت را واچاوه او ډېرېدی او بيا رسول الله ﷺ پوښتنه را څخه وکړه ويل: يا ابا رَهن! ستا له قومه يعني: د غِفار د قبيلې څخه څوک پاته سوي دي؟ ما ور ياد کړه چې فلانئ او فلانئ، بيا يې و فرمايل: ستا د قوم هغه جګ خلک نه وينم، ما ويل يا رسولَ الله! هغه پاته سوي دي، بيا يې و فرمايل: هغه کو تاه قده او غنم رنګه خلک چيري دي؟ ما ويل يا رسولَ الله! په موږکي داسي کو تا ه قده خلک نسته،

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا په تاسي کي کړ نا ه قده او غنم رنګه خلک وه او هغه اوس نسته، سبحان الله! په ډيرشو زړو نفرو کي رسول الله ﷺ ته ور معلوميږي چي څوک سته او څوک نسته.

ابو رَهن رضي الله عنه وايي: ما ورته و ويل: يا رسولَ الله! هغه خلک د غِفار د قبيلې نه دي، هغه د أسلم د قبيلې دي او زموږ حُلفاء دي چي زموږ سره دي ليدلي دي هغه هم پاته سوي دي، بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د عزت خاوندان هغه خلک چي ماته را نژدې دي هغه مهاجرين، انصار، غِفار او أسلم دي، دغه هغه خلک دي چي ما د دوی پاته کېدل نه غوښتل، ځکه دغو خلکو د رسول الله ﷺ په حضور درجه درلودل.

او د دې خبرو څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي هغه پاته نفرو ته دا خبر ور ورسيږي چي ستاسي درجه او مقام تر دې لوړ دي چي تاسي دي پاته سی، اصلاً دا و هغه پاته قومو ته تعليم او ښوونه وه.

۲ – لښکر رهي دی او د شپې يې يو ځای واړول، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: د شپې مي د کِندلو آواز تر غوږ سو، وايي ور ولاړ سوم چي په دغه نيمه شپه او موږ په لاړ او سفر کي يو او مځکه کِندل کيږي! دا څه پېښه ده؟ نو د کِندلو طرف ته ور رهي سوم، و مي ليدل چي عبدالله ذوالبُجادَين رضي الله عنه وفات سوی دی او هغه څوک چي دئ رضي الله عنه ښخوي هغه رسول الله ﷺ، ابوبکر الصدّيق او عمر فاروق رضي الله عنهما دي، په حيرت کي سوم چي دا کوم شرف دی؟ رسول الله ﷺ دننه په قبر کي ولاړ دی او هغه چي جسد ورکښته کوي ابوبکر او عمر رضي الله عنهما دي، سبحان الله! رسول الله ﷺ يې په خپله ښخوي؟ عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چي وې فرمايل:

«اللّهمّ إنّي أمسَيتُ رَاضيًا عَنهُ فَارضى عنه»

الٰهي زه د ده څخه نن شپه راضي وم ته څني راضي سې.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ما ويل کشکي زه د دغه قبر خاوند وای، دا کومه خوشبختي، کومه درجه، کوم شرف دی؟ چي رسول الله ﷺ وايي: الٰهي زه څني راضي يم او ته څني راضي سې او په خپله رسول الله ﷺ يې د ابوبکر او عمر رضي الله عنهما په ملګرتيا ښخوي.

عبدالله ذو البُجادین د هغو خلکو څخه دی چې په خپل قوم او قبیله کې د مسلمانېدلو په سبب د مشرکانو له طرفه ډېر آزارېدی، د ده پلار مړ ؤ او دئ د خپل اکا سره اوسېدی، کله چې دئ مسلمان سو اکایې د ده مال ټول څني واخیستی او کله چې ده غوښتل چې هجرت وکړي هیڅ شئ یې نه درلودی بېله یوې زړې او زیږې شړیه چې په عربي کې (بُجاد) ورته ویل کیږي څکه ټول شیان کفارو بلکه د ده اکا څني اخیستي وه، نو ده د هجرت په وخت کې دغه یوه زیږه شړۍ درلودل حتّی نور د اغوستلو کالي یې هم نه درلودل، نو یې دغه شړۍ ګنګ کړه، لوړ ځیګر او اوږې یې لڅي وې، کله چې بیا مدینې منورې ته ور نژدې سو دغه شړۍ یې نیمۍ کړه نیمه یې ګنګ کړه او نیمه یې لوړه پر اوږو واچول، نو څکه ده ته ذوالبُجادین و ویل سوه او دغه یې لقب سو یعني (د دوو شړیو خاوند) هغه یې د هجرت حال ؤ او دغه اوس یې د وفات حال دی، د مدینې منورې او تبوک تر منځ په لار کې ښخ کړل سو.

۳ - لښکر پر لار رهي دی د رسول الله ﷺ او لښکر په مخه عقبه ورغله (عَقَبَه) هغه لوړ ځای یا هغي لوړي ته ویل کیږي چې نه لوی غر وي او نه غوندۍ، بلکه د دغو دوو په منځ کې یوه لوړه ده چې لاښ هم لري، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه دغي لوړي ته خېژم او څوک دي نه پسي راځي، د اصحاب کرامو څخه فقط دوه نفره ور سره ملګري دي چې یو یې عمّار بن یاسر رضي الله عنه دی او بل یې حذیفه بن یمان رضي الله عنه دی، عمّار بن یاسر رضي الله عنه یې د اوښ مهار نیولی دی او حذیفه بن یمان رضي الله عنه ترشا په پسي دی، رسول الله ﷺ تر لښکر د مخه سو عقبه یا هغي غوندۍ ته ور ورسېدی عمّار او حذیفه ور سره دي او دغه لوړي ته وختل، نور لښکر په لاندي شېله کې تېرېږي.

رسول الله ﷺ پر دغه لوړه و درېدی او لښکر ته ګوري چې د ده ﷺ مخ ته تېرېږي، لښکر تر نظر باسي د لښکر نظم او انضباط ته ګوري، دلته بیا د منافقانو یوه ډله چې د بني تمیم د قبیلې څخه وه، په ظاهره نوي مسلمانان سوي دي او په زړو کې پر هغه خپل کفر دي، هغو په خپل منځ کې سره و ویل: په والله سړئ بل وار پر دغه حال په لاس نه درځي (چې مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) ویل: د اول وار دپاره د لښکر څخه جلا سوی دی، څکه دئ ﷺ همېشه د لښکر په منځ کې وي مور نه سو

ور رسېدلای او اوس فقط دوه نفره ور سره دي، موږ به هم ورسو او دغي لوري ته به ور وخېژو هلته به پر را ټول سوځای به پر تنګ کړو او له دغي لوري څخه به يې را واچوو او و به وژل سي، نو د بنو تميم د قبيلې څخه دوولس يا څوارلس نفره منافقان سره يو ځای سوه مولونه يې و وهل هغه لوري ته ورغله او ور خيژي، رسول الله ﷺ دوی وليدل او ډېر زيات په قهر سو.

حذيفه بن يمان رضي الله عنه وايي: د رسول الله ﷺ په مخ کي مي د قهر او غضب علامې وليدلې او دا نادره پېښېدل چي رسول الله ﷺ ته دي قهر ورسي او هغه هم په داسي اندازه چي د ده ﷺ پر مخ او چهره دي معلوم سي، حذيفه رضي الله عنه وايي: زما خيال سو چي د رسول الله ﷺ قهر په دې سبب ؤ چي د ده ﷺ له امره څخه يې مخالفت وکړی ځکه رسول الله ﷺ ويلي وه: څوک دي نه پسي راځي او دوی راغله، وايي: زه د هغو نفرو طرف ته په تلوار او چابکي ور رهي سوم چي د راتګ څخه يې منعه کړم او ورته و وايم چي ولاړ سی، په دغه وخت کي زما سره فقط يوه لکړه را سره وه او د دغو نفرو طرف ته په ځغستا ورغلم، سبحان الله! هغه د منافقانو ډله د دغه يوه نفره څخه و بېرېدل وايي: کله چي يې زه وليدم چي د دوی پرطرف د لکړي سره ور رهي يم بيرته پرشا ولاړل او وتښتېدل، زه بيرته و رسول الله ﷺ ته راغلم، رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! ته خبر يې چي د دوی څه نيت او إراده وه؟ ما ويل: يا، يا رسولَ الله! ويل: يا حذيفه! د هغو مقصد دا ؤ چي ما پر دغه لوړه تنګ او يوه طرف ته کړي او بيا مي لاندي واچوي، يعني: د دوی مقصد دا ؤ چي ما و وژني او بيا رسول الله ﷺ راته و ويل: يا حذيفه! تا و پيژندل چي څوک وه؟ ما ويل يا، يا رسولَ الله! هغو مولونه وهلي وه مګر د آسانو د علامو څخه يې دا معلومېدل چي د بني تميم د قبيلې څخه وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه فلانئ او فلانئ او فلانئ وه د ټولو نومونه يې وريا د کړه، يو يو يې حذيفه رضي الله عنه ته ور وښوول، حذيفه رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! د دوی قبيلو ته نفر نه ورلېږې چي هره قبيله هغه خپل نفر و وژني او سر يې راّ وړي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا، چي خلک و نه وايي: محمّد ﷺ خپل ملګري وژني، نبي الرّحمه ﷺ دغه خلک هغه د دوی د دغه بده

نیته او بده حرکته سره بېله سزاء او جزاء ورکولو پرېښوول. صلوةُ الله و سلامُهٗ علیه
نو حذیفه بن یمان ؓ د رسول الله ﷺ د سر او پټ راز ساتونکی ؤ او دغه منافقان هغه ته ور معلوم وه حتّی د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته چې به مسجد نبوي ته جنازه را وړل سوه او حذیفه ؓ به حاضر ؤ خلکو به ده ته کتل، که به حذیفه ؓ پر هغه مړي د جنازې لمونځ آداء کاوه نورو خلکو به هم د جنازې لمونځ پر کاوه او که به حذیفه ؓ د هغه د لمانځه څخه انکار وکړی خلک به پوه سوه چې دغه سړئ منافق دی، هغو به هم د جنازې لمونځ نه پرکاوه ځکه رسول الله ﷺ د دغو او نورو منافقانو نومونه حذیفه ؓ ته ویلي او ورښوولي وه او دا یې هم ورته ویلي وه چې دغه خلک چا ته مه ورښوه، نو ځکه حذیفه ؓ ته کاتِمُ السِّر رسولِ الله ﷺ ویل کېږي، دغه د عقبې حادثه په قرآن مجید کي ذکر سوې ده الله جَلَّ جَلَالُهٗ فرمایي:

﴿وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ﴾ [التوبه:۷۴]

یعني: دوی د هغه شي قصد او إراده وکړه چې دوی نه ور ورسېدل، دوی د عقبې څخه د رسول الله ﷺ د را اچولو قصد کړی ؤ، مګر خپل مقصد ته نه ورسېدل، دغه آیات شریف تر آخره د دغو نفرو په باره کي نازل سوی دی.

۴ – بیا هم لښکر مخ پر مدینه منوره رهي دی څو داسي ځای ته ورسېدل چې یو منزل لار مدینې منورې ته پاته وه، له دغه ځایه رسول الله ﷺ مالک بن دُخشُم او مَعَن بن عدی ؓ د دوو نورو نفرو سره و یوه ډېر عجیب کارته ولېږل چې رسول الله ﷺ د اول وار دپاره داسي کار کوي، هغه دا چې دغه دوه نفره یې ولېږل چې د مدینې منورې د مساجدو څخه یو مسجد وسوځي او ونړوي، دا مسجد هغه مسجد ضِرار ؤ چې منافقانو د بدو مقاصدو دپاره جوړ کړی ؤ او قصه یې مخ کي درته بیان سوې ده.

۵ – رسول الله ﷺ دغه آخري منزل ته را ورسېدی او په دغه آخري منزل کي د مدینې منورې تر رسېدلو د مخه یوه بله واقعه هم پېښه سوه، هغه دا چې د سهار د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ د مسلمانانو د نظره څخه لیري سو، د حاجت د آداء کولو دپاره لیري منطقې ته تللی ؤ او ځنډېدی، مسلمانان د رسول الله ﷺ په

انتظار دي چې لمانځه ته به راسي خو رسول الله ﷺ وځنډېدی قريبه ده چې لمر را وخېژي بيا هم رسول الله ﷺ نه راغلی، خلک نه پوهېږي چې څنګه وکړي؟ اوس بېله رسول الله ﷺ لمونځ آداء کړي؟ او که د رسول الله ﷺ انتظار وکړي؟ او که انتظار کوي ښايي لمر را وخېژي او که لمر را وختی د سهار د لمانځه وخت تېر سو. نو صحابهٔ کرام پر دې متفق سوه چې الله جل جلاله لمونځ پرخپل وخت فرض کړی دی او دا نه ده جائزه چې لمر را وخېژي او موږ لمونځ نه وي کړی، صحابهٔ کرامو عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د مخه کړی چې د دوی د لمانځه امامت وکړي. عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه هم په لمانځه شروع وکړه، اول رکعات لمونځ يې آداء کړی پر دوهم رکعات رسول الله ﷺ راغلی او په عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه پسي يې اقتداء وکړه، کله چې خلک د لمانځه څخه فارغه سوه وې ليده چې رسول الله ﷺ ولاړ دی او هغه تېر سوی رکعات لمونځ پوره کوي، خلک په بېره او تشويش کي سوه چې دا مو څنګه کار وکړی رسول الله ﷺ موجود ؤ موږ ولي بېله هغه لمونځ آداء کړی؟ ولي مو د هغه انتظار نه کاوه؟ او دا څنګه کېدلای سي چې يو څوک دي د رسول الله ﷺ امامت وکړي؟ د مسلمانانو په زړوکي دغسي تشويشونه پيدا سوه او دوی ته يې تکليف ور کاوه، کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو وې فرمايل:

«أحسَنتُم وأصبتُم» ښه مو وکړه او حق ته ورسېدلاست.

پرخپل وخت د لمانځه آداء کول تر انتظار ښه او بهتر دي، دا پر خپل وخت د لمانځه د آداء کولو درجه ده حتّی د رسول الله ﷺ انتظار هم نه دی لازم او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا ما تر دغه د مخه نه وه درته ويلي؟ چې تر هغو نه قيامت کيږي تر څو يو ستاسي د خپل نبي امامت و نه کړي.

تاسي پوهېږی چې د دغه څخه مقصد څه دی چې د اُمت څخه دي يو نفر د خپل نبي امامت کوي؟ دا ډېره مهمه خبره ده، د دې کار څخه مقصد دا دی چې دغه دين پوره سو يا مخ پر پوره کېدلو دی او دين چې پوره سي د رسول او نبي وظيفه پای ته رسيږي او له دنيا څخه رحلت کوي، نو خود په امت کي يو بل داسي څوک په کار دی چې د دعوت او جهاد مسئوليت پر غاړه واخلي، لکه څرنګه چې

د رسول اللهﷺ په غیاب کې د لمانځه امامت بل چا ته پاتـه کیږي، دغه رنګه د رسول اللهﷺ تر رحلت وروسته باید د اسلام ټول مسئولیتونه د یو چا پر غاړه وي چې هغه ته د رسول اللهﷺ خلیفه یا امیرالمؤمنین ویل کیږي، دین باید هیڅ وخت بېله امیره او بېله سرپرسته نه سي پاته.

سبحان الله! رسول اللهﷺ دغه واقعه د هغې تر پېښېدلو د مخه بیان کړې وه، نو عبدالرّحمٰن بن عوفؓ هغه ځوک دی چې د رسول اللهﷺ امامت یې کړی دی، په یوه روایت کې ویل کیږي چې ابوبکر الصِدّیقؓ هم د رسول اللهﷺ د ناروغی په وخت کې د رسول اللهﷺ امامت کړی دی، مګر د عبدالرّحمٰن بن عوف ؓ د لمانځه او امامت روایت واضح او صریح دی او دا چې یو امتي د رسول اللهﷺ امامت کوي د دې ځخه مقصد او معنٰی دا ده چې د الله جل جلاله له طرفه دین پوره کیږي او کامليږي، اوس نو ستاسي ځخه باید یو ځوک د تبلیغ او دین نشرولو امانت پر غاړه واخلي او دغه امانت اوس تاسي ته درسپارل کیږي.

رسول اللهﷺ و اصحابِ کرامو ته داهم و فرمایل: په مدینه منوره کې داسي خلک سته چې تاسي داسي تګ نه دی کړی او نه تر کومي شېلې تېر سوي یاست مګر هغه نفر ستاسي سره وه او هغو لره هم دغومره أجر او ثواب دی لکه ستاسي أجر او ثواب، صحابهٔ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! هغه خلک په مدینه منوره کې دي او را وتلي هم نه دي او ثوابونه یې زموږ د ثوابو پر اندازه دي؟ رسول اللهﷺ و فرمایل: هو، هغه خلک خپل واقعي عذر بند کړي وه. یا پاته کړي دي.

ورونو! هغه انسان چې په واقعي او حقیقي عذر سره معذوره وي او کوم د خیر کار د هغه عذر په سبب ځني پاته سي هغه لره پوره أجر او ثواب ورکول کیږي، د ده پر نیت معامله ور سره کیږي، د یوه واقعي عذر په سبب د خیر د کاره ځخه پاته کېدل هیڅ أجر او ثواب نه کموي او دا د رسول اللهﷺ له طرفه زېری دی: که یو انسان ته عذر پېښ سو هغه ته د خپل نیت ثواب پوره ورکول کیږي، علماء کرام وایي:

که د یو چا عادت ؤ چې په دوشنبې او پنجشنبې یې روژه نیول او بیا یې د سفر یا مرض په سبب د دغو ورځو روژه و نه نیول ده ته د هغه روژو ثواب ورکول کیږي، لکه ده چې

هغه روژې نیولي وي، که یو چا د خیرات او صدقې ورکولو عادت درلودی بیا غریب سو په لاس کې یې څه نه درلودل، بیا هم هغه ثواب ورکول کیږي، دغه قسم د نورو ټولو عبادتو ثواب ورکول کیږي، دا د الله جل جلاله رحمت او مهرباني ده که یوه انسان د خیر او ښو کارو عادت درلودی او بیا په یوه عذر هغه کارونه ځني پاته سوه ده ته کامل او پوره أجر ورکول کیږي، لکه هغه کار چې یې پوره کړی وي، سبحان الله! تاسې د الله جل جلاله لطف او کرم ته متوجه یاست؟ چې پر خپلو بندګانو څومره مهربانه دی؟

رسول الله ﷺ چې د لیرې څخه د مدینې منورې علامې ولیدلې نو یې وفرمایل: دغه طابه ده او هغه اُحُد دی، اُحُد داسې غر دی چې موږ خوښ لري او موږ یې خوښ لرو، نو اُحُد مشرفه غر دی.

د مدینې منورې خلک د رسول الله ﷺ په را تګ سره ډیر خوشاله وه ښځو او نجونو، هلکانو او ماشومانو د رسول الله ﷺ په را تګ سره خوشالي کول، د رسول الله ﷺ او لښکر مخ ته ور ووتل او دغه ترانه یې ویل:

طلع البدرُ علینا من ثنیات الوداع وجب الشکر علینا ما دعا لله داع

رسول الله ﷺ د رجب په میاشت کې د تبوک غزاء ته وتلی ؤ او د روژې په میاشت کې مدینې منورې ته را ورسېدی، د دغه سفر ټوله موده پنځوس ورځې وه، چې شل ورځې یې په تبوک کې تیرې کړې او نوره موده یې په تګ او را تګ کې تېره سوه، دغه غزاء د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء ده، تر دغه وروسته بیا رسول الله ﷺ بله غزاء نه ده کړې.

دغه غزاء په دغه خپلو خاصو شرائطو چې ګرمي وه او لار لیرې وه، غریبي او مفلسي وه د دنیا د لوی قوت او طاقت سره جنګ ؤ، د الله جل جلاله له طرفه یو سخت او لوی امتحان ؤ چې په دغه امتحان سره واقعي مومنان د منافقانو څخه جلا اوکامیابه سوه او دا د الله جل جلاله قانون دی چې په دغسې امتحانو سره صادق له کاذبه څخه جلا کوي، واقعي مومن د منافق څخه جلا کوي، الله جل جلاله فرمایي:

﴿مَّا كَانَ ٱللَّهُ لِيَذَرَ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ ٱلْخَبِيثَ مِنَ ٱلطَّيِّبِ﴾ [آل عمران: ۱۷۹].

یعني: الله جل جلاله داسي نه دی چي مومنان پر دغه نا معلومه حال چي دغه اوس تاسي پر هغه باندي یاست پرېږدي، ترڅو چي الله جل جلاله نا پاکه د پاکو څخه جلا نه کړي او په خپله خلکو ته صادق او کاذب ور معلوم نه سي.

ورونو! لکه څرنګه چي په دنیا کي د کفارو دپاره آرام او هوسا ژوند د دې دلیل نه دی چي دوی د الله جل جلاله په دربار کي خوښ او مقبول دي همدارنګه مخلصو مسلمانانو ته د آفتو او مصیبتو راتله (لکه د اُحُد په غزاء او نورو کي) د دې دلیل نه دی چي دوی د الله جل جلاله په دربار کي مغضوب او مقهور دي، بلکه اصلي خبره دا ده چي الله جل جلاله مسلمانان بېله امتحانه نه پرېږدي، ځکه که انسانان بېله امتحانه پاته سي په دغه صورت کي به ډېرو کفارو د نفاق پر قسم د اسلام کلمه ویلای او د مسلمانانو سره به یې ګډ ژوند کولای، چي د دوی د دغه ظاهري حالاتو په لیدلو سره چا دوی ته منافق نه سوای ویلای نو ځکه دا لازمه ده چي الله جل جلاله په هغه وخت او تر هغه وروسته په نورو وختو کي داسي حالات او واقعات پېښ کړي چي د هغو په واسطه سره پاک او ناپاک، اومه او پاخه سره جلا سي، صادقه مومنان او منافقان سره وپېژندل سي.

نو دغي غزاء ته هم هر هغه څوک چي صادق مومن ؤ ووتی او د دغي غزاء څخه پاته کېدل د نفاق علامه وه، نو ځکه هرڅوک چي به رسول الله ﷺ ته وریاد کړل سو چي فلانئ پاته سوی دی، رسول الله ﷺ به و فرمایل: پرې یې ږدی که خیر پکښې ؤ دریسي را به سي او که بېله دغه څخه بل شئ ؤ الله جل جلاله ځني بېغمه کړلاست، د دغي غزاء څخه بل څوک نه سوه پاته، یا داسي کسان پاته سوي وه چي واقعي عذر یې درلودی، یا هغه کسان پاته سوي وه چي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته یې درواغ ویل، چي هغه منافقان وه او دغه د درواغو په عذرو یې ځانونه پاته کړل، یا خو هغه کسان وه چي هیڅ اجازه یې و نه غوښتل او پاته سوه.

مګر هو هلته څو نفره صادقه مسلمانان هم وه چي بېله عذره پاته سوي وه او دا هغه کسان دي چي الله جل جلاله مبتلاء او امتحان کړه او بیا یې د دوی توبه قبوله کړه، چي تفصیل به یې په وروسته کي درته راسي.

کله چي رسول الله ﷺ مدیني منورې ته ورسېدی اول مسجد نبوي ته ورغلی او

هلته يې دوه رکعاته لمونځ آداء کړي، اوس نو هغه خلک چې له دغې غزاء څخه پاته سوي وه و رسول الله ﷺ ته راځي او خپل عذرونه وايي. خو هلته په مسجد کې (۷) نفرو خپل ځانونه د مسجد په پايو يا عمودو پوري تړلي وه، او ويل: موږ د رسول الله ﷺ څخه پاته سوي يو موږ به هيڅوک نه خلاصوي ترڅو چې رسول الله ﷺ مو په خپل لاس نه کړي خلاص، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه به يې تر هغو خلاص نه کړم چې الله جل جلاله د دوی توبه قبوله نه کړي، څرنګه چې د دوی توبه په صدق او اخلاص سره وه الله جل جلاله د دوی توبه قبوله کړه او عفوه يې ورته وکړه.

د دغو اوو نفرو په باره کې چې ابو لُبابه او د ده ملګري وه آياتونه نازل سوه، الله جل جلاله فرمايي:

﴿ وَءَاخَرُونَ ٱعْتَرَفُوا۟ بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا۟ عَمَلًا صَٰلِحًا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾. [التوبه:۱۰۲]

ژباړه: ځيني نور خلک دي چې پر خپلو ګنهو يې إقرار او إعتراف کړی دی، دوی نېک عمل د بل بد عمل سره ګډ کړی دی (نېک عمل يې توبه او پښېماني ده) او (بد عمل يې د جهاد څخه پاته کېدل دي) نو دوی بد هم وکړه او بيا يې ښه هم وکړه، قريبه ده چې الله جل جلاله به د دوی توبه قبوله کړي، بېشکه چې الله جل جلاله بخښونکی او ډېر رحم خاوند دی.

علماء کرام وايي: کله چې الله جل جلاله د يوه شي په باره کې د عَسٰی لفظ و فرمايي يعني: واجب سو، نو په قرآن کريم کې د عَسٰی د کلمې ترجمه او معنٰی څه شي سوه؟ واجب او لازم سو، که څه هم اصلاً په عربي کې د عَسٰی ترجمه يعني: قريبه او نژدې ده، خو علماء کرام وايي: د الله جل جلاله له طرفه د عسٰی د لفظ استعمال د وجوب او لزوم په معنٰی سره دی. نو په دغه آيات شريف کې چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ﴾

يعني: پر الله جل جلاله لازمه ده چې د دوی توبه قبوله کړي.

نو الله جل جلاله دوی ته عفوه وکړه، بيا نو دغو اوو نفرو خپل ټول مالونه و رسول

الله ﷺ ته راوړل او ویل: یا رسول الله! هغه چې موږ یې پاته کړو هغه دغه زموږ مالونه وه، په دغو خپلو مالو مشغوله وو، نو زموږ د توبې څخه یو هم دا دی چې موږ تر دغه خپل ټول مال تېرېږو نه یې غواړو، رسول الله ﷺ و فرمایل: زه نه یم امر کړه سوی چې ستاسي مالونه واخلم ما ته فقط ستاسي د ایله کولو امر وکړل سو، خو دوی زاری کوي او وایي: یا رسول الله! دغه مالونه زموږ د فتنې سبب وګرځېدل را څخه قبول یې کړه، نو رهم زاری کوي څو د الله جل جلاله دا قول نازل سو چې فرمایي:

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾. [التوبه: ۱۰۳]

یعني: د دوی د مالو څخه صدقه واخله چې دوی د ګنهو څخه بنه پاک کړې او د هغې صدقې په سبب یې با برکته کړې او دوی ته د خیر دعاء وکړه، بېشکه چې ستا دعاء د دوی دپاره سکون او اطمینان دی او الله جل جلاله پوره اورېدونکی او پوره عالم دی.

بیا نو رسول الله ﷺ د دوی د مالو څخه لږ څه مال واخیستی او ویل: دا امر نه دی راته سوی چې ټول مال مو واخلم، ځکه الله جل جلاله فرمایي:

﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ﴾

یعني: د دوی د مالو یو جزء واخله نه ټوله.

نو یې یوه حصه ځني واخیستل او نور یې ور رَد کړه، دا هغه د دوی د توبې قبلېدل وه.

اوس نو منافقان و رسول الله ﷺ ته ورځي او د خپل پاته کېدلو په سبب و رسول الله ﷺ ته قِسم قِسم عذرونه وایي او رسول الله ﷺ هم د دوی عذرونه قبلوي که څه هم عذرونه یې غیر معقول او جوړي سوي بهانې دي خو رسول الله ﷺ یې قبلوي، دغه د دوی ظاهري خبري او قسمونه یې قبول کړه، د دوی دپاره یې د مغفرت دعاء وکړه او د دوی باطني حال یې الله جل جلاله ته پرېښاوه.

دغه ټول پاته سوي نفر څو نفره وه؟ د انصارو څخه هغه پاته سوي منافقان (۸۲) نفره وه او هغه چې د اعرابو څخه پاته سوي وه او عذرونه یې ویل چې د بني غِفار او نورو قبیلو څخه وه هغه هم (۸۲) نفره وه، مګر عبدالله بن اُبيّ بن سلول منافق او د ده

له قومه د ده ډله ډیر نفر وه چې پاته سوي وه، د پاته سوو خلکو په جمله کې درې نفره نور هم وه چې یو یې کعب بن مالک رضي الله عنه ؤ او دوه نور اصحاب کرام وه چې د اصحاب بدر څخه وه، د کعب بن مالک رضي الله عنه قصه عجبه قصه ده، د ده د پاته کېدلو قصه په بخاري شریف او د احادیثو په نورو کتابو کې روایت سوې ده، راسی چې د کعب بن مالک رضي الله عنه قصه په خپله ده ته پرېږدو چې را ته بیان یې کړي.

کعب بن مالک رضي الله عنه خپله قصه په یوه ډیر اوږده حدیث شریف کې روایتوي چې امام بخاري او امام مسلم دواړو روایت کړی دی، چې په هغه حدیث شریف کې د کعب رضي الله عنه دا قول راغلی دی چې وایي: په دغه وخت کې چې زه د دغې غزاء څخه پاته کېدم هیڅ وخت مې اقتصادي حالت تر دغه وخت ښه نه ؤ، سهار چې به له کوره را وتم د ځان سره به مې و ویل: زه هم باید د خپل ځان ضروریات پوره کړم چې د مسلمانانو سره ووزم، خو کله چې به کور ته راغلم هیڅ به مې نه وه کړي، د ځان سره به مې و ویل: زه قدرت لرم پروا نه لري زه خپل ضروریات ډیر ژر برابرولای سم، په دغه خبرو ورځې راباندې تېرېدې خو چې خلک په رښتیا سره د وتلو دپاره تیار سوه او ما د ځان دپاره هیڅ نه وه برابر کړي، خو خلک د تبوک پر طرف رهي سوه بیا هم ما د ځان سره دا قصد وکړی: چې زه به هم پسې رهي سم او ځان به پسې ور ورسوم، (کشکې مې دغه کار کړی وای) خو دا مې هم و نه کړه، رسول الله ﷺ او لښکر ولاړی زه په مدینه منوره کې پاته یم، تر دې وروسته چې به هر وخت له خپله کوره دباندې را وتم ډیر به غمجن سوم، ځکه ما بېله هغو کسانو بل څوک نه لیدل چې یا به په منافقت کې ډوب وه یا یو معذوره سړئ چې الله جل جلاله به معاف کړی ؤ.

کله چې د رسول الله ﷺ د رجوع یا بیرته را تلو خبر را ورسېدی دلته نو هَم او غَم را باندې را وګرځېدل، د ځان سره به مې درواغ جوړول او ویل به مې چې سبا به د رسول الله ﷺ له قهره په څه شي سره ځان خلاصوم؟ او د خپلې کورنۍ د هر غړي سره به مې په دې باره کې مشورې کولې چې څه ورته و وایم؟ کله چې مې واورېدل چې رسول الله ﷺ را ورسېدی هغه باطلې او درواغ خبرې ټولې را څخه ولاړې او دا مې قصد وکړی چې رښتیا به ورته وایم، بېله رښتیا څخه مې بل شئ نه خلاصوي، هو،

په درواغ ویلو سره په ظاهره ځوک خلاصیږي خو د ننه په زړه کي به زهیر وي.
کعب رضي الله عنه وايي رسول الله ﷺ ته ورغلم او سلام مي ورته و وايه، رسول الله ﷺ راته وکتل او د قهر تبسم يې راته وکړی، بيا يې و ويل: راسه، زه هم ورغلم او د ده ﷺ مخ ته کښېنستم، ویل: څه شي پاته کړې؟ آیا تا د خپل ځان دپاره بوده نه ؤ رانیولی؟
کعب رضي الله عنه وايي: ما ويل هو، بوده مي را نيولی ؤ خو په والله که ښېله تا څخه د اهل دنيا د هر چا په حضور کي کښېنستلی وای تا به ليدلي وای چي زه د هغه له قهره څخه په یوه عذر سره ځان خلاصوم، ځکه الله جل جلاله داسي ژبه راکړې ده چي دلائل په ويلای سم، مګر په والله زه په دې پوهېږم که نن ورځ زه درواغ درته و وایم ته به زما څخه په هغه درواغو راضي سې، مګر قريبه ده چي الله به دي پر ما په قهر کړي او که مي رشتيا درته و ويل، هو، ته به مي په هغه کي ملامت کړې مګر په دغه رشتيا کي مي د الله جل جلاله څخه دا اميد دی چي عفوه به راته وکړي، په والله ما هيڅ عذر نه درلودی او ما هيڅ وخت دومره مال نه درلودی لکه په دغه ورځ چي ستا څخه پاته سوم، يعني: پاته کېدل مي د غريبۍ يا بل عذر په سبب نه وه، والله هيڅ عذر مي نه درلودی فقط إهمال، بې پروايي او ضعيفه همت ؤ چي زه يې پاته کړم.
رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه سړي رشتيا و ويل، په دې کي اشاره وه چي کومو نورو نفرو چي عذرونه ويل درواغ يې ويل، مګر دغه سړي رشتيا و ويل او ويل ولاړ سه تر څو چي الله جل جلاله ستا په باره کي حکم کوي، په خپله رسول الله ﷺ د ده په باره کي حکم و نه کړی، نه يې عفوه ورته وکړه نه يې کوم عِقاب او عذاب د ده دپاره مقرره کړی، ويل صبر وکړه تر څو چي الله جل جلاله ستا په باره کي حکم کوي.
نو د دغو درو نفرو په باره کي چي کعب بن مالک، هلال بن اُميه او مراره بن ربيع وه چي حق او رشتيا يې و ويل د سورة التوبه (۱۰۶) نمبر آيات نازل سو، الله جل جلاله فرمايي:
﴿وَءَاخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾﴾
يعني: د دغو کسانو د جملې څخه چي د تبوک د غزاء څخه پاته سوي دي نور درې نفره دي (چي نومونه يې د مخه ذکر سوه) چي د الله جل جلاله د حکم دپاره

پرېښوول سوي دي، یا به الله جل جلاله دوی ته عذاب ورکړي یا به یې توبه قبوله کړي، د دوی په باره کې حکم وروسته ته معطله سو، کعب بن مالک رضي الله عنه وایي: ما هغه خپل حقیقت و وایه نو هوسا سوم، پرخپل قصور اوکو تا هې مي اعتراف وکړی خو زما قوم او کورنۍ راته راغله او ویل: سړیه! ټولو خلکو یو عذر و وایه او رسول الله ﷺ هم د هغو دپاره د مغفرت غوښتنه وکړه تا هیڅ داسي شئ نه کړی پیدا چي هغه د ځان دپاره عذر او بهانه وګرځوې؟ یو عذر پیدا کړه او ولاړسه هغه ورته و وایه، که رسول الله ﷺ ستا دپاره د بخښني طلب وکړی الله جل جلاله به عفوه درته وکړي.

کعب رضي الله عنه وایي دا خبري یې دومره ډیري راته وکړې چي دا إراده مي وکړه چي بیرته و رسول الله ﷺ ته ورسم او یو عذر ورته و وایم، کعب رضي الله عنه وایي: وَلَقَد اُوتِیتُ جَدَلاً. یعني: زما سره داسي ژبه وه چي دلائل مي په ویلای سوای، خلکو ته مي قناعت ورکولای سوای، په هرځای کې مي ځان په خلاصولای سوای، نو د دوستانو ډېر ویل په دې قانع کړم چي بیرته و رسول الله ﷺ ته ورسم او ژبه واړوم، خو بیا مي پوښتنه وکړه چي بېله ما بل چا هم دغسي خبره کړې ده؟ یعني: ویلي یې وې چي عذر مو نه درلودی فقط کاهلۍ پاته کړو، ویل هو، ما ویل: هغه څوک وه؟ ویل: هِلال بن اُمیه او مُراره بن ربیع، کعب رضي الله عنه وایي: داسي دوه صالح نفر یې را یاد کړه چي د اهل بدره څخه وه، د بدر غزاء ته حاضر سوي وه او اوس د تبوک څخه پاته سوي دي، نو ما د ځان سره و ویل: ما ته هم هغه را پېښیږي کوم چي دوی ته ور پېښیږي، هغه دوه د اهل بدر څخه دي زه هم د هغو سره یم.

نو د هغه خپلي رشتیا خبري څخه نه واوښتم، پسله څه وخته د رسول الله ﷺ د طرفه و ټول اهل مدینې ته امر وسو چي د دغو درو نفرو سره خبري کول منعه دي، هیڅوک به خبري نه ورسره کوي، کعب وایي: خلکو خبري را سره بندي کړې حتّی سلام ور واچوم جواب یې نه را کوي، کعب رضي الله عنه وایي: مځکه هم را ته بدله سوه هغه مځکه نه وه چي ما ته را معلومه وه، وایي: هغه دوه نفره چي په پاته کېدلو کې زما ملګري وه یعني: هلال بن اُمیه او مُراره بن ربیع په خپلو کورو کې کېښېنستل شپه او ورځ یې په ژړا تېرول، مګر ما صبر کړی ؤ بازار ته ځم، مسجد ته ځم خو هیڅوک

خبري نه را سره کوي.

ورونو! دا امتحان دی د هغه انسان به څه حال وي چې په ټول ښار کې څوک خبري نه ور سره کوي؟ نه خپل نه پردئ. کعب رضي الله عنه وايي: بيا مي هم صبر کاوه. وايي: مسجد ته به ولاړم رسول الله ﷺ به پسله لمانځه د خپلو اصحابو سره ناست ؤ ما به سلام ورته و وايه خو هيڅ زما د سلام جواب نه راکاوه، ما به رسول الله ﷺ ته کتل چې آيا زما د سلام جواب د شونډانو په ښوروولو سره راکوي که يا؟ بيا به مي نژدې و رسول الله ﷺ ته نفل لمونځ کاوه او په لمانځه کې به مي رسول الله ﷺ ته د سترګو تر ګنجانو کتل چې ما ته ګوري که يا؟

خو کله چې به زه په لمانځه مشغوله وم راته کتل به يې چې بيا به ما د ده ﷺ و طرف ته وکتل مخ به يې را څخه واړاوه. خلوېښت ورځې پر دغه حال پاته سوم، کعب رضي الله عنه وايي: يوه ورځ د مديني منورې په بازار کې رهي وم چې د شام د تاجرانو څخه يو سړئ چې له شامه يې ارتزاقي يا خوراکي مواد راوړي وه او د مديني منورې په بازار کې يې خرڅول او د خلکو څخه پوښتني کوي چې کعب بن مالک به څوک را وښيي؟ خلکو زما و طرف ته اشاره وکړه چې هغه دی، نو دغه تاجر راغلی ما ته يې يو ليک راکړی او ويل: دغه ليک د غسان د پاچا له طرفه ستا دپاره دی، ليک چې مي خلاص کړي د غسان پاچا پسله سلام او احترامه راته ليکلي وه: موږ ته خبر را ورسېدی چې ستا ملګري ستا سره جفا وکړه، الله جل جلاله نه ته خوار کړی يې او نه يې ضائع کړی يې، موږ ته راسه چې عزت او احترام دي وکړو.

ورونو! دا ليک امتحان په امتحان کي ؤ، په مدينه منوره کي ټولو خلکو مقاطعه ور سره کړې ده څوک خبري نه ور سره کوي او هلته بيا يو بل ښار يا بله منطقه ده د هغه پاچا يې دعوتوي او وايي: موږ ته راسه عزت او احترام به دي وکړو.

کعب رضي الله عنه وايي: دغه ليک چې مي و وايه د ځان سره مي و ويل: دا هم د الله جل جلاله له طرفه امتحان دی نو د دې دپاره چې په زړه کي مي شئ را و نه ګرځي او د دغه ليک سره مي تعلق نه سي پيدا ليک مي په تناره کي واچاوه او و مي سوځی، زه پر هغه خپل حال پاته يم، کله چې پر دغه حال څلوېښت ورځي را باندي تيري سوې د رسول الله ﷺ

له طرفه قاصد راغلی او ويل: رسول الله ﷺ دي امرکوي چې د خپلې ښځې څخه جلا سه، ما ويل: طلاقه يې کړم؟ يعني: امر يې کړی دی چې خپله ښځه طلاقه کړم؟

ورونو! دغه مسلمانان وه او دغه يې اطاعت ؤ، قصد او إراده يې کړې ده چې په هر کار سره امر کړل سي هغه عملي کوي، خپل ځان او خپل ژوند يې و الله جل جلاله او رسول الله ﷺ ته تسليم کړي دي، قاصد ويل: يا، طلاقه وه يې مه بلکه ته ځني جلا سه يوازي ژوند کوه او هغه زما دوو ملګرو ته يې هم دغسي امرونه ور لېږلي وه، کعب رضي الله عنه وايي نو مي خپلي ښځي ته و ويل: ته د خپل پلار کره ولاړه سه هلته اوسېږه تر څو چي الله جل جلاله په دې موضوع کي فيصله کوي، ښځه مي هم ولاړل خو د ښځي کورنۍ او دوستان يې راغله او ويل: هلال بن اُميه او مُراره بن ربيع خپلي ښځي په خپلو کورو کي ور سره پرېښوولې، فقط دوی ځني جلا سوه او تا له کوره وايستل! کعب رضي الله عنه و ويل: يا، هغه دوه په عمر ډېر دي مګر زه ځوان يم بيا به رسول الله ﷺ څه وايي؟ زما ښځه بايد د خپل پلار په کور کي و اوسيږي، کعب رضي الله عنه يوازي په کور کي پاته سو، په تيرو ځلويښتو ورځو کي فقط دغه يوه ښځه وه چي د ده سره يې خبري کولې ځکه په کور کي ور سره وه او اوس هغه هم ولاړل، نو په کور او دباندي کي يوازي سو، کعب رضي الله عنه وايي: داسي حال ته ورسېدم چي ټوله دنيا راباندي تنګه سوه په خپل ځان کي نه ځايېږم، پنځوس ورځي کيږي چي نه څوک خبره راته کوي او نه مي چا ته خبره کړې ده، حتّی د سلام جواب هم څوک نه را کوي.

ورونو! دغه حال ډېر سخت او مشکل دی تاسي يې پر خپل ځان فرض کړی: په پنځوس ورځو کي دي هيچا خبره نه وي در سره کړې حتّی خپله ښځه دی هم در څخه جلا سي او هلته بيا د خپل قُصور او کوتاهۍ په سبب د الٰهي عذاب بېره هم سته، نو هم دنيوي ژوند تريخ او په تکليف سو او هم د الٰهي عذاب بېره موجوده ده.

کعب رضي الله عنه وايي: پسله پنځوسو ورځو ما په خپل کور کي د سهار لمونځ وکړی او په داسي حال کي وم چي هغه حال مي الله جل جلاله په قرآن مجيد کي بيان کړی دی او فرمايي:

﴿حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَرۡضُ بِمَا رَحُبَتۡ وَضَاقَتۡ عَلَيۡهِمۡ أَنفُسُهُمۡ﴾. [التوبه: ۱۱۸]

ژباړه: دغه خلک تر داسي اندازې په تکليف کي وه چي ځمکه د خپل پراخوالي

سره سره پر دوی تنګه سوه او له ډېره غمه د دوی زړونه پر دوی تنګ سوه.

لکه موږ چي وايو (د ډېري خواشینۍ مي زړه وچاودی) نو وايي: کله چي مي د سهار لمونځ آداء کړی زه د خپل کور پر بام په دغه غمجن او دردوونکي حالت کي ناست وم چي د يوه ناره کوونکي آواز مي واورېدی چي و جبلِ سلع ته ختلی ؤ او په لوړ آواز يې ناري کړه: زېری مي درباندي يا کعب بن مالک! وايي: زه دستي د شکر پر سجده پرېوتم پوه سوم چي خوشالي راغله، رسول اللهﷺ د سهار تر لمانځه وروسته زموږ د توبې د قبلېدلو اعلان کړی ؤ، که مي کتل چي دوه نفره را رهي دي، يو پر آس سپور ؤ او بل پر پښو را رهي ؤ، اصلاً زموږ د توبې د قبلېدلو آياتونه نازل سوي وه، نو دغه دوه نفره را رهي وه چي زېری را باندي وکړي او هر يو غواړي چي تر هغه بل را د مخه سي او تر هغه بل د مخه دغه د خوشالۍ خبر راته و وايي، هغه چي پر پښو را رهي ؤ پوه سو چي سپور ترما د مخه ور رسيږي نو يوې لوړي ته وختی او په لوړ آواز يې په نارو شروع وکړه، غواړي چي آواز يې تر هغه سپاره د مخه را ورسيږي، کعبؓ وايي: ما هم و دغه زېري کوونکي ته چي ما يې آواز اورېدلی ؤ زېری ورکړی او په والله ما بل هيڅ شئ نه درلودی بېله هغه خپلو اغوستو کالو، هغه کالي چي ما اغوستي وه هغه مي په زېري کي ورکړه او بيا ما د خپلو اقرباوو څخه په استعاره کالي واخيستل او وامي غوستل (استعاره دا ده چي ته اوس دغه ستا شئ راکړه چي ما خپل کار په اجراء کړی بيرته به يې درکړم) او بيا د مسجد نبوي و طرف ته رهي سوم، د مسجد په لار کي په ډلو ډلو خلک را باندي را ټوليږي او مبارکي را ته وايي، چي دغه د خلکو ډېر والي او د خلکو مبارکۍ زه د مسجد څخه وځنډولم، هر يو دغه را ته وايي: يا کعب بن مالک! د توبې د قبلېدلو دي مبارک سه، (مُبَارکٌ عَلیکَ توبۃُ الله) څو وايي: مسجد ته ورسېدم او د خلکو ډېر والي په سبب مسجد ته نه سوای ننوتلای.

کله چي مسجد ته ور داخل سوم رسول اللهﷺ د اصحاب کرامو د مشرانو سره ناست ؤ د مهاجرينو څخه طلحه بن عبيداللهؓ په ځغستا را وغورځېدی څو ترما پوري راغلی مصافحه يې را سره وکړه او مبارکي يې را ته و ويل، کعبؓ وايي: په والله د مهاجرينو څخه بېله ده بل څوک نه سوه را ولاړ او زه به د طلحهؓ دغه ورځ هيڅکله

هېره نه کړم، کعب رضي الله عنه وايي: زه ورته ور سوم او رسول الله ﷺ ته مي سلام و وايه، رسول الله ﷺ په داسي حال کي چي د خوشالۍ شغلي يې له مخه ولاړېدې را ته و ويل:

«أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ»

يعني: د هغي ښې او مبارکي ورځي زېرى درکوم چي ستا په ژوند کي له کومه وخته چي ستا مور ته زېږولى يې پر تا راغلې ده. يعني: نن ورځ ستا دپاره داسي نېکمرغه او مبارکه ورځ ده چي ستا په ټول عمر کي تر دغه ښه ورځ نه ده درباندي راغلې.

کعب رضي الله عنه وايي: ما ورته و ويل: يا رسولَ الله! دغه د توبې قبلېدل مي ستا له طرفه دي که د الله جل جلاله له طرفه؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: يا زما له طرفه نه دي بلکه د الله جل جلاله له طرفه دي، نو وايي: ما ورته و ويل: يا رسولَ الله! زما د توبې څخه يو هم دا دی چي زه خپل ټول مال د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ دپاره صدقه پرېږدم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: خپل ځيني مال دي د ځان دپاره وګرځوه دا ستا دپاره خير دی او بيا ما و ويل: يا رسولَ الله! زه خپلو رشتيا ويلو خلاص کړم او زما د توبې څخه يو هم دا دی: تر څو چي ژوندئ يم بېله رشتيا به بله خبره و نه کړم.

ورونو! اوس نو دغه ټول حالات، دغه خوابدي، دغه د خبرو مقاطعه د څه شي په سبب وه؟ دا له جهاده د پاته کېدلو په سبب وه او دا ټوله د دې دپاره وه چي په اسلام کي د جهاد درجه او مقام را معلوم سي، په دغه قصه کي يوه نفر جهاد پرې اېښی ؤ دغه يې حال ؤ او که ټول امت مسلمه جهاد پرېږدي څه حال به يې وي؟ د جهاد پرېښوول يا د جهاده څخه پاته کېدل کوچنۍ او آسانه مسئله نه ده، د دغي قصې څخه مونږ ته د جهاد د وجوب او فرضيت اندازه را معلومېږي، جهاد د اسلام او مسلمانانو د سر لوړۍ او عزت دپاره، د اسلام حتمي او ضروري جُزء دی. بې جهاده اسلام ته اسلام نه ويل کېږي، د مسلمانانو ژوند بېله جهاده د ذِلت ژوند وي او مونږ ته نن ورځ دغه تجربه په يقيني ډول سره حاصله ده.

نو الله جل جلاله د کعب بن مالک رضي الله عنه او د ده د هغه دوو ملګرو توبه قبوله کړه او دغه توبه الله جل جلاله د سورةُ التوبه په (۱۱۸) نمبر آيات کي ذکر کړې ده، چي رب عزوجل فرمايي:

﴿ وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓاْ أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴾. [التوبه:۱۱۸]

ژباړه: او خُصوصاً پر هغو درو نفرو چي د توبې د قبلېدلو څخه پاته سوي وه (يعني: د توبې قبلېدل يې ځنډېدلي وه) تر هغه وخته چي مځکه پر دوی تنګه سوه، سره د پراخوالي د دغي مځکي او پر دوی د دوی زړونه له ډېره غمه تنګ سوه او د دوی يقين سو چي د الله جل جلاله له قهره بل د ساتني او پناه ځای نسته مګر هم ده الله ته پناه ور وړو او بيا الله جل جلاله پر دوی رجوع وکړه چي د توبې توفيق يې ورکړی، دپاره د دې چي دوی توبه وکاږي، بېشکه چي الله جل جلاله ښه توبه قبلوونکی دی او د ډېر رحم خاوند دی.

دا د هغو درو نفرو قصه وه چي له جهاده پاته سوي وه او الله جل جلاله يې پسله دغه امتحانه توبه قبوله کړه.

الله جل جلاله دي موږ او تاسي ته هم عفوه وکړي، زموږ او ستاسي توبې دي قبولي کړي، الله جل جلاله دي صدق او رشتيا ويل زموږ عادت وګرځوي، آمين.

د تبوک د غزاء اثر او نتيجه

د تبوک غزاء په جزيرةُ العرب کي د مسلمانانو د سُلطې پر پراخوالي او تقويت ډېر لوی اثر او تاثير واچاوه، خلکو ته دا ور معلومه سوه چي بېله اسلامه بل هيڅ قوت په جزيرةُ العرب کي ژوند نه سي کولای، ځيني هغه مشرکان او منافقان چي د مسلمانانو د زهيرولو، خوړولو او د شکست دپاره په موقع پسي ګرځېدل د هغو اميدونه او غوښتني هم باطلي او تر خاورو لاندي سوې، ځکه دوی خپل لوی اميدونه په روم او روميانو پوري تړلي وه او اوس روم په خپله د مسلمانانو د مقابلي څخه بيرېږي نو طبعاً هغه پاته مشرکان او منافقان و حقيقت ته تسليم سوه او بېله تسليمېدلو يې بله چاره هم نه درلودل، نو ځکه اوس هغه وخت را ورسېدی چي مسلمانان بايد د منافقانو سره نرمه او پسته ګذاره و نه کړي، بلکه الله جل جلاله خپل رسول ﷺ او مسلمانان امر کړه چي

د کفارو او منافقانو سره باید تشدّد او سختي وسي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَـٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴾. [التوبه: ۷۳]

یعني: اې نبي محمّده! ﷺ د کفارو او منافقانو سره جهاد کوه او پر دوی سختي کوه او د دوی د ورتلو آخري ځای جهنم دی او دغه جهنم د ورتللو ډېر بد ځای دی.

الله جل جلاله خپل رسول له دې څخه منعه کړی چې د منافقانو صدقات قبول کړي او پر دوی د جنازې لمونځ آداء کړي او د دوی دپاره د مغفرت طلب وکړي او د دوی و ښخولو ته حاضرسي، الله جل جلاله امر وکړی چې د منافقانو د دسیسو او مؤامرو هغه مرکز ور ونړوي چې د مسجد په نامه سره یې جوړ کړی ؤ، د منافقانو په باره کي داسي آیاتونه نازل سوه چې دوی یې پوره رسوا او شرمنده کړل، د دغو آیاتو تر نزول وروسته د دوی په پېژندلو کي هېڅ پټوالی نه ؤ، هغه کسان چې په مدینه منوره کي اوسېدل ټول منافقان یې په نامه سره پېژندل.

د دغې غزاء په نتیجه کي د شا وخوا عرب په ډلو ډلو رسول الله ﷺ ته د اسلام را ورلو دپاره را تله، که څه هم د دغو ډلو را تګ د مکې مکرمې تر فتحې وروسته شروع سوی ؤ مګر د دغو ډلو ډېر والی د تبوک تر غزاء وروسته ؤ، د سورةُ التوبه ډېر آیاتونه د تبوک د غزاء په متعلق نازل سوي دي چې ځیني یې د مخه تر وتلو نازل سوه او ځیني یې پسله وتلو چې رسول الله ﷺ په سفر کي ؤ نازل سوه او ځیني یې هغه وخت نازل سوه چې رسول الله ﷺ بیرته مدینې منورې ته راغلی، په دغو آیاتو کي د غزاء حالات، د منافقانو رسوایي، د مخلصه مجاهدینو فضیلت، د صادقه مسلمانانو د توبې قبلېدل او نور حالات ذکر سوي او بیان سوي دي.

د تبوک د غزاء څخه ډېر شرعي احکام، نصیحتونه او عبرتونه را وزي، خو دلته به د وخت د مراعت سره سم د اختصار پر ډول څو مهمو او د غَور وړ شیانو ته اشاره وسي.

۱ – **په مال سره د جهاد اهمیت:** د اسلام د دښمنانو سره جهاد کول یوازي دا نه دي چې زه غزاء ته و وتم وبس، بلکه کله چې جهاد و اسلحې، نفقې او مال ته ضرورت پیدا کړي پر مسلمانانو دا واجب او لازمه ده چې د خپل قدرت پر اندازه به د جهاد

دپاره خپل مالونه هم ورکوي، لکه څرنګه چي موږ وليدل چي اصحاب کرام په خپله هم غزاء ته وتل او هم يې مالونه د رسول الله ﷺ ته را وړل، حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه نه سوه اوښه، سل آسه، دوه سوه اوقيه سپين زر او د سرو زرو زر ديناره د رسول الله ﷺ ته راوړل او رسول الله ﷺ وفرمايل:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ» [رواه: احمد والترمذي]

يعني: تر نن ورځي وروسته چي عثمان رضي الله عنه هرڅه وکړي ضرر نه ور رسوي.

په دغه حديث شريف کي هغو کسانو ته زجر او تأديب دی چي د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه د خلافت په وختو کي د ده رضي الله عنه پر سياست تبصرې کوي او ځيني ليکوالان ډيري اوږدې اوږدې صفحې ليکي چي حضرت عثمان رضي الله عنه په خپل سياست کي يو طرفه او ضعيفه ؤ، دوی په دغه کار سره (چي د اسلام پر تاريخ په درواغو او د خلکو په خطايستلو سره رنګارنګ تورونه او تهمتونه وتړي) خپل غربي باداران خوشاله کوي، دغه کسان خپل ځانونه د عفت او نَزاهت، پوهي او صداقت په لوړو بُرجُو کي کښېنوي او له هغه ځايه د حضرت عثمان رضي الله عنه پر سياست تبصرې او اعتراضونه کوي، په حقيقت کي دغه کسان تر هرڅه دمخه دې ته اړ او محتاجه دي چي اول خپلي ناروغۍ تشخيص او پيدا کړي او بيا د هغو ناروغيو علاج د حضرت عثمان رضي الله عنه د سيرت په ويلو او په هغه پسي په اقتداء کولو وکړي، د دوی د قلبي امراضو د علاج يواځنی لار هم دغه ده چي د عثمان رضي الله عنه په ژوند ځان خبر کړي او بيا اقتداء پسي وکړي.

د حضرت عثمان رضي الله عنه سياست چي هرڅه ؤ خو د رسول الله ﷺ د دغه مبارک قول:

«مَا ضَرَّ عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ الْيَوْمِ»

تر اورېدلو وروسته به کوم ادب چا ته دا اجازه ورکړي چي د حضرت عثمان ذي النورين رضي الله عنه پر سياست دي تبصره او اعتراضونه وکړي؟

۲ – **منافقان: او اسلام ته د هغو خطر**: د تبوک په غزاء کي چي په کومه اندازه آياتونه د منافقانو د خطرو په باره کي نازل سوي دي او د هغو حالات يې بيان کړي دي، په بله هيڅ غزاء کي داسي نه ده پېښه سوې، ته به په سورةُ التوبه کي آياتونه نه بلکه ډيري صفحې وويني چي اکثره آياتونه يې د جهاد في سبيل الله اهميت بيانوي،

جهاد بالنفس، جهاد بالمال او فرمايي: چي دغه جهاد د مسلمان پر صداقت او اخلاص يواځنئ دليل دی، د مومن او منافق په منځ کي هغه مهم فرق جهاد دی او مسلمانان که واقعاً هم مسلمانان وي، بايد د راحت او استراحت په کونج کي نه کښېني. هغه تکاليف او زحمتونه چي دوی ته د الله جل جلاله په لار کي پيښيږي لوی و نه بولي. لکه منافقانو چي به ويل: اوس د ګرمۍ او د مېوو د پخېدلو يا حاصلاتو اخيستلو وخت دی، انتظار وکړئ چي هوا يخه سي بيا به ولاړ سو.

په دغه غزاء کي د منافقانو د حالاتو څخه موږ دغه درس اخيستلای سو چي په هر عصر او هره زمانه کي د منافقانو نفاق د مسلمانانو دپاره لوی خطر او لوی ضرر دی او دا ويلای سو چي د اسلام دعوه (يعني: چي وايي زه مسلمان يم) دا په خوله سره يو دعوه ده، د دغي دعوې د اثبات دپاره شاهدان په کار دي او هغه شاهدان د الله جل جلاله په لار کي جهاد او د تکاليفو قبلول دي، دغه تکليفونه د دې دپاره قبلول کيږي چي صادق د کاذب څخه معلوم او جلا سي او د مومنانو ايمان د منافقانو د جَدل او سبسطې څخه و پيژندل سي، نو د تبوک غزاء د دغه الٰهي قانون دپاره چي امتحان دی مهمه او عظيمه ماده وه، ځکه هلته د مسلمانانو امتحان ډير لوی او داسي امتحان ؤ چي منافقان يې د صادقه مسلمانانو څخه جلا کړه او هلته داسي آياتونه هم نازل سوه چي مسلمانان يې دې ته متوجه کړه چي په هر ځای او هره زمانه کي بايد د منافقانو له شره ځان وساتي، مسلمانان يې په دې پوه کړه چي مسلمانانو ته شر نه راځي او نه راتلای سي مګر د منافقانو له طرفه، د اسلام دښمنان نه سي کولای چي مسلمانانو ته دي ځان ور ورسوي مګر د منافقانو د لاري يې ور رسولای سي.

مسلمانان د دوی کافر دښمن داسي نه سي خطايستلای لکه منافقان چي يې خطا باسي، مسلمانانو ته د ضعف، کهالۍ او تفرقې مرض بل څوک نه سي را وستلای بېله منافقانو، مسلمانانو ته لوی خطر د منافقانو له طرفه ور پيښيږي، ځکه منافقان د اسلام سره د اسلام په نامه جنګيږي، و اسلام ته د اسلام په اسلحه چمونه جوړوي، اسلامي احکامو ته د اصلاح په نامه سره تغير ورکوي، د اسلام په نامه سره جوړي سوي او اړول سوي فتواوي د خپلو مقصدو د حاصلولو او د بادارانو د خوشاله کولو دپاره را باسي.

د دغې غزاء څخه باید مسلمانان کوم درس او عبرت واخلي؟

هغه درس او عبرت دا دی: چې د دباندني دښمن څخه دې یو وار ځان ساتي او د داخلي منافقانو څخه دې زروراه ځان ساتي او تر هرڅه د مخه دې د منافقانو سره د دې دپاره و جنګیږي چې په دوی کې نفاق نشر نه کړي.

۳ - د منافقانو، د صادقه مومنانو او خپلو اصحابو سره د رسول الله ﷺ سیاست:

پر موږ اوس دا لازمه ده چې د رسول الله ﷺ په هغه سیاست کې فکر وکړو چې د منافقانو سره یې کاوه او هغه سیاست ته متوجه سو چې دصادقه مسلمانانو او خپلو اصحابو سره یې کاوه، تا ولیدل چې ډیر منافقان د تبوک د غزاء څخه پاته سوه او بیا و رسول الله ﷺ ته راغله قِسم قِسم عذرونه یې ورته ویل، پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ دوی ته عفوه وکړه او د دوی باطني حال یې و الله جل جلاله ته پرېښاوه.

او لږ شمېر مسلمانان چې بېله شکه او نفاقه صادقه مومنان وه د دغې غزاء څخه پاته سوه او بیا رسول الله ﷺ ته راغله بېله عذره او درواغ جوړولو یې عفوه ځني غوښتل، خو رسول الله ﷺ عقاب ورکړی او عفوه یې نه ورته وکړه، تا هغه سزاء ولیده چې رسول الله ﷺ صادقه مومنانو ته ورکړه، څومره سخته او شدیده سزاء وه.

دلته دا پوښتنه پیدا کیږي چې رسول الله ﷺ ولې د منافقانو سره نرمي او د عفوې لار اختیار کړه؟ او د صادقه مسلمانانو سره یې شدت او د عقوبت لار اختیار کړه؟

جواب: په دغسې ځای کې شدت او عقوبت د شرف او اکرام علامه ده، دا هغه کسان وه چې په وروسته کې د دوی د عفوې او توبې د قبلېدلو دپاره آیاتونه نازل سوه او د قیامت تر ورځي به ویل کیږي، خو منافقان د دغه شرف او اِکرام وړ او مستحِق نه وه چې د دوی په باره کې دې د عفوې او توبې آیاتونه نازل سي.

بل دا چې منافقان په دوږخ سره محکوم دي، دوی په حقیقت کې کفار دي، دغه دوی چې په دنیا کې په ظاهره سره اسلام ښکاره کوي دغه اسلام یې د قیامت په ورځ د جهنم له اوره نه خلاصوي، الله جل جلاله موږ امر کړي یو چې دوی او د دوی دغه ظاهري حال سره پرېږدو او دنیوي شریعت او احکام د دوی پر ظاهره عملي کړو، دځه دپاره د دوی د عذرو او د خبرو د حقیقت څېړنه او تحقیق کوو، موږ د دوی سره

فقط هغه د دوی پر ظاهري شکل معامله کوو او احکام پر جاري کوو. لکه څرنګه چې دوی هم موږ ته فقط خپل ظاهري حال او ظاهري عقیده را ښکاره کوي.

ابن قیم رحمه الله وايي: الله جل جلاله هم د خپلو بندګانو سره د دوی د ګناهو په عذاب او عقاب کې دغسې معامله کوي، خپل هغه مومن بنده ته چې الله جل جلاله يې خوبښ لري او د ده په دربار کې عزت لري په یوه کوچنۍ خطا او ښویېدلو سره ادب ورکوي چې همېشه ويښ او بیداره و اوسي او هر هغه څوک چې د الله جل جلاله په دربار کې کښته او سپک وي دئ او د ده ګناهونه سره پرېږدي، هر وخت چې یوه ګناه وکړي په دنیا کې يو بل نعمت ورکړي.

په دغه غزاء کې نور هم ډېر احکام او عبرتونه سته خو تر هغو به د مضمون د اوږد والي د بيرې تېر سو او څه به تاسې ته هم د فکر کولو ته وخت او موقع درکړم چې نور څه شي ځني را ایستلای سی؟

ورونو! د تبوک غزاء چې د هجرت په نهم کال کې د رجب په میاشت کې وه د رسول الله ﷺ آخرنۍ غزاء ده، نو اوس دا ښه او لازمه بولم چې د رسول الله ﷺ ټولي غزاوي د څو اړخو څخه وڅېړو او ځيني نتيجې ځني را وباسو.

اول: د رسول الله ﷺ ټولي غزاوي (۲۷) یا د علماوو په بل قول (۲۸) غزاوو ته رسیږي او ټولي سریې یا ډلي چې رسول الله ﷺ لېږلي دي و (۶۰) سَرِیو ته رسيږي او په ټولو غزاوو او سریو کې جنګ نه دی پېښ سوی، ځکه ځيني غزاوي او سريې بېله جنګه پای ته رسېدلي دي، خو په دغو ټولو غزاوو او سریو کې د مسلمانانو او کفارو د وژل سوو کسانو شمېر تر یو زر او اتلسو نفرو نه زیاتیږي (۱۰۱۸) او دا هغه عدد او شمېر دی چې د جزيرةُ العرب د ټولو جنګو په تاریخ کې تر دغه لږ وژنه او تلفات نسته.

هو! تر اسلام او اسلامي جنګو د مخه په جزيرةُ العرب کې جنګونه کېدل او بې حسابه خلک پکښې وژل کېدل، خو هغو جنګو بېله دښمنۍ او عداوته، بېله تفرقې او عناده، بېله چور او چپاوله بله نتیجه نه درلوده، مګر اسلامي غزاوو په دغه لږ تلفات هغه بېحسابه فايدې په وجود را وړې چې اول يې د یوه الله جل جلاله عبادت (توحید) او د بتانو ماتول دي، أمن خو هغې اندازې ته ورسېدی چې د حِيره یا قادسيې څخه به

یوې بنځي کولای سوای چي یوازې رهي سي پر بیت الله الحرام طواف وکړي او بیرته خپل کلي او وطن ته په أمن او امان سره ولاړه سي او په دې سفر کي به بېله الله جل جلاله بل د هیچا څخه نه بېرېدل او دا هغه جزیرةُ العرب وه چي د ځنګله قانون پر مسلط ؤ، هر قوي به ضعیفه خوړی، چور او چپاول، غلا او وژنه، د ښځو او ماشومانو په اسارت نیول او بیا د مینځو او مریانو په شکل په نورو ځایو کي خرڅول، دغه د دوی د ژوند قانون او اساس ؤ، یوه تجارتي قافله د یوه لښکر بې حفاظته تر خپل مقصده نه سوای رسېدلای، خو بالمقابل اسلامي غزاوي او سریې، بلکه اسلامي ټول جنګونه د قرآن مجید پر هغه دوه اصله او قانونه بِناء وه.

الف: هغه چي رب عزوجل فرمایي:

﴿وَٱلۡفِتۡنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلۡقَتۡلِ﴾ [البقره:۱۹۱]

فتنه، یعني: په خلکو کي بېره، بې امنیتي، د مال او اولاد نه حفاظت، إغواء او د خلکو د اولادو تښتول، دا تر قتل او وژني أشد دي.

د هغي ټولني په ژوندکي به څه خوند او څه مزه وي چي هلته نه سکون وي نه اطمینان، نه أمن وي نه امان، هلکان یې د پیسو دپاره تښتول کېږي، نجوني یې په زور ځني بېول کېږي حتّی هغه کسان چي یوه ګوله ډوډۍ لري د مال دپاره إغواء کېږي. یا دا چي د شپې په آرامه نه سي بېدېدلای د ظالمانو او فتنه ګرانو له طرفه چاپې درباندي وهل کېږي کور او د کور سامانونه دي د ښځو په منځ کي تلاښي کېږي، د بېګناه انسانانو په سر کځوړي ور اغوستل کېږي جېلو او زندانو ته بېول کېږي دغه ته فتنه وایي، دغسي فتنې تر مرګ او وژني بدي او سختي دي.

باء: الله جل جلاله فرمایي:

﴿وَلَكُمۡ فِي ٱلۡقِصَاصِ حَيَوٰةٞ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ١٧٩﴾ [البقره:۱۷۹]

او تاسي لره په قصاص کي ژوند دی اې د عقل او بصیرت خاوندانو!

په کومه ټولنه کي چي قاتل، غل او ظالم نیول کېږي او د خپل ظالمانه عمل جزاء ورکول کېږي، هلته دا ممکنه نه ده چي څوک دي پر قتل یا د یو چا پر وژلو، یا په

ناحقه سره د چا پر مال اخيستلو اقدام وسي، مګر د دغه پر عکس که په يوه ټولنه کي ژوند او عادت داسي وي چي هر چا چي هر څه وکړه، نه بيا د هغه پلټنه کيږي او نه جزاء ورکول کيږي، دلته نو د قتلو او وژنو، د غلا او تجاوزونو شمېر تراندازې وزي.

د دغه آيات شريف مقصد داسي سو چي د يوه قاتل په قصاصولو سره د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو مخه ونيول سوه او که دغه قاتل پرېښوول سو د سلو نه بلکه د زرو نورو قتلو اجازه صادره سوه، نو اسلامي جنګونه او جزاوي د دې دپاره وه او دي چي شر او فساد، فتنه او وژني ورک کړي او ورک هم سوه، د جزيرةُ العرب په ژوند او قانون کي دغه ډېر لوی فرق په دغه لږ موده کي د دغه اسلامي غزاوو په سبب راغلی.

دغه غزاوي او د هغو تلفات تأديبي شکل لري نه تعذيبي، د اسلامي غزاوو مثال داسي دی لکه د جراحۍ يو ډاکټر چي د انسان له جسمه يا بدنه څخه يوه لږ حصه خيري او زخمي کوي، يا يې بالکل قطعه کوي، خو ټول جسم او بدن په اصلاح کيږي.

دوهم: که د اسلام د نشرېدلو و سرعت او چابکۍ ته وګورو!

د هجرت په شروع کي د مسلمانانو تر حکم لاندي مځکه (۲۷۴) مربع ميله وه او پسله لسو کلو څخه تريو ميليون مربع ميله زياته مځکه د مسلمانانو د حکم تابع وه، سبحان الله! يوڅه دقيق او متوجه سی مسلمانانو د دغي ډيري او پراخه مځکي په تسلط او لاس ته را وړلو کي څومره قرباني ور کړې ده؟ که د مسلمانانو شهيدان پر وخت او زمانه و وېشو، و به وينو چي مسلمانانو د مياشتي يو نفر په قرباني کي ورکړی دی، خو د خير، أمن او إصلاح مېوه او ثمره يې تر اوسه موږ خورو.

دريیم: د اسلامي جنګو او غزاوو تلفات او شهيدان به د دوو جهاني جنګو سره قياس او مقايسه کړو: اول جهاني جنګ چي په (۱۹۱۴) عيسوي کال کي شروع او تر (۱۹۱۸) کال پوري يې دوام درلودی، يوه محقِق ليکوال د بريطانيې په دائرة المعارف کي ليکلي دي: په اول جهاني جنګ کي د وژل سوو کسانو شمېر شپږ ميليونه او څلور لکه نفره دی.

مګر په دوهم جهاني جنګ کي د وژل سوو کسانو شمېر د پنځه ديرش مليونو او شپېتو مليونو په منځ کي دی، دا خو يې قتل، وژنه او بربادي وه مګر نتيجې ته يې

هم وګورى! ټولو خلکو ته معلومه ده چې دغو دواړو جنګو و بشر ته نه ديني نه دنيوي نه ډيره نه لږ فايده رسولې ده، خو بالمقابل هغه د اسلامي جنګو تلفات چې په مجموعي ډول سره (۱۰۱۸) نفره کيږي او هغه يې فايدې او ګټې وې.

خو يوه د ډېر تعجب خبره دا ده: چې د هغو کسانو زامن او لمسيان چې دغه جهاني جنګونه يې د هغه خپلو خرابيو سره سره په وجود راوړي دي پر هغه خپلو ټولو وژنو او بربادېو يې سترګې پټې کړي دي او مسلمانانو ته ترهګر يا تروريستان وايي، په دې باره کې که زه هر څه و وايم هغه لږ دي، کتاب يا فيتي د هغه د ځايولو دپاره نه دي کافي، خو په خپله ويوتکي او اورېدونکي په دې موضوع کې د فکر آس د خپلو معلوماتو او د خپل علمي قدرت پر اندازه ځغلولای سي.

څلورم: که موږ د رسول الله ﷺ غزاوو او سريو ته وګورو په نتيجه کې نه موږ او نه بل هغه چا ته چې د جنګو د حالاتو په مثبت او منفي اړخو پوهيږي، دا ممکنه نه ده چې بل څه و وايو بېله دې څخه: چې رسول الله ﷺ په ټول تاريخ او ټوله دنيا کې هغه لوی او تر ټولو پوه عسکري قائد يا قوماندان ؤ، تر ټولو خلکو په ثُبات، عميق فراست او باخبري کې لوړ ؤ، رسول الله ﷺ د عسکري او حربي قيادت په صفت کې يو نادره عبقريت درلودی، لکه څرنګه چې د نبوت او رسالت په مقام کې سيد او سردار د انبياوو ؤ، دغه رنګه يې په عسکري ميدان کې هم تر ټولو انسانانو تفوق او لوړ والی درلودی، هيڅ جنګ ته نه دی داخل سوی مګر په يوه وړ او مناسب وخت کې او په داسي طريقه سره داخلېدی چې د حزم، شجاعت او تدبيره څخه به ډکه وه، نو ځکه په يوه جنګ کې د جنګو هم داسي نه دی ناکامه سوی چې هغه ناکامي دي د حکمت د غلطيا، يا د لښکر د نه تنظيمولو، يا د استراتيجي ځای د نه نيولو؛ په سبب راغلې او پېښه سوې وي، په هر جنګ کې يې د مقابلې دپاره هغه ښه او مناسب ځای اختيار کړی دی او د مقابلې دپاره يې ډيره ښه او معقوله نقشه ترتيب کړې ده.

بلکه رسول الله ﷺ په خپلو ټولو جنګو کې دا ثابته کړې ده چې د ده ﷺ قيادت يو بل نوی قسم قيادت ؤ، داسي قيادت نه ؤ لکه خلکو ته چې ور معلوم ؤ، يا د دنيا په نورو قوماندانانو کې ليدل کيږي.

هر څه چې په اُحُد او حنين کې ځيني د شکست حالات وليدل سوه هغه د قائد د تصرف په سبب نه وه، بلکه په حنين کې يې د لښکر د ځينو افرادو ايماني ضعف سبب ؤ او په اُحُد کې يې د قائد د اوامرو څخه نا فرماني سبب وه، د لښکر افرادو په هغه حِکمت او نقشه عمل و نه کړی، کوم چې د دوی د قائد له طرفه په عسکري لحاظ پر دوی لازمه سوې وه، خو بيا هم د رسول الله ﷺ عبقريت او شجاعت په دغو دواړو غزاوو کې هغه وخت ښکاره سو چې مسلمانانو ماته وخوړل، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ د دښمن مخ ته ثابت ودرېدی او په خپل نابغه حِکمت سره يې وکولای سوه چې دښمن خپل هدف او مقصد ته و نه رسيږي، لکه دا کار چې يې په اُحُد کې وکړی.

يا يې د جنګ صفحه واړول، شکست يې په نصرت سره بدل کړی، لکه دا کار چې يې په حُنين کې وکړی، سره د دې چې په جنګ کې د دغسې خطرناکه حالاتو پېښېدل او دغسې واضحه او معلومداره شکست خوړل د قومندانانو حواس ځني وړي، د هغو پر اعصابو ډېر بد اثر پرېږدي، په دغسې حالاتو کې ډېر مشهوره او منل سوي قومندانان د خپل ځان د خلاصېدلو په فکر کې کيږي، مګر رسول الله ﷺ بېله شکه رسول الله دی، دا خو د رسول الله ﷺ د عسکري او حربي قيادت اړخ ؤ، اوس د دغو غزاوو د أمن او أمان اړخ ته راسه:

پنځم: رسول الله ﷺ وکولای سوای چې په دغو غزاوو سره په ټوله جزيرةُ العرب کې أمن او امان، سلامتي او سلام خپور او نشر کړي، د فتنو اورې و وژی، د اسلام د دښمنانو، د مشرکانو او بت پرستانو شان او شوکت يې داسي ورمات کړی چې هغو صلحې ته رجوع وکړه او صلحه يې و غوښتل او د الٰهي دين دعوت ته لار خلاصه او ايله سوه، د دغو جنګو په نتيجه کې رسول الله ﷺ خپل صادقه اصحاب کرام د هغو منافقانو څخه وپېژندل چې په زړو کې يې غدر او خيانت ساتی.

شپږم: رسول الله ﷺ په دغو غزاوو او جنګو سره داسې قومندانان تربيه کړه چې د ده ﷺ تر رحلت وروسته د فارس او روم سره د عراق او شام پر مځکه وجنګېدل او د هغو تر مشهوره قومندانانو د جنګ په نقشه او اداره کې لوړ او پوه وه، دغه په اسلام کې روزل سوو قومندانانو وکولای سوای چې هغه قوي مملکتونه د هغو د مځکو او

وطنه څخه وشړي، د هغو د هغو مالو او باغو څخه یې وشړي چې دوی په أمن او امان، په عیش او عشرت، نعمتو او راحتو کې هلته اوسېدل.

اووم: رسول الله ﷺ وکولای سوای چې د دغو غزاوو په برکت خپلو بې وزله ملګرو مسلمانانو ته د اوسېدلو ځایونه، مځکې، کارونه، اوکسبونه ور تهیه او مهیاء کړي، چې په دغه واسطه سره د ډېرو هغو مهاجرینو مشکلات لیرې سوه چې نه یې مال درلودی نه کور، او په دغو غزاوو سره یې اسلحه، سامان او نفقه برابر کړه، خو دغه ټوله یې په داسې شکل سره لاس ته را وړل چې مثقال ذرّةٍ ظلم او تېرۍ یې هم پر چا نه دی کړی.

اتم: د رسول الله ﷺ غزاوو د جنګو و هدفو او مقصدو ته تغیر ور کړی، په جاهلیت کې چې د کوم مقصد دپاره جنګونه کېدل هغه مقصد او هدف ته تغیر ور کول سو. د جاهلیت جنګونه چور او چپاوُل ؤ، وژنه او تجاوز ؤ، ظلم او بغاوت ؤ، دبدلې او انتقام اخیستل وه، د ضعیفه ټکول وه، د آبادیو او کورو نړول او خرابول وه، د ښځو د حرمت ایسته کول وه، پر سپین ږیرو، ماشومانو، او هلکانو شدت ؤ، د کښت او نسل هلاکت ؤ، بالآخره فساد في الارض ؤ، دغه جنګونه په اسلام کې و مقدس جهاد ته واوښتل. چې پاک هدف، لوړ غرض او داسې ښه نتیجه په لاس را وړي چې په هغه سره انساني او بشري ټولنه په هرځای او هر وخت کې فخر وکړي، هغه د جهالت جنګونه په داسې جهاد سره بدل سوه چې انسان د ظلم او تجاوز له قانونه د عدالت او انصاف و نظام ته بیایي، هغه نظام چې قوي به ضعیف خوړی د جهاد په واسطه داسې نظام ته واړول سو چې قوي د دې دپاره ضعیفه سي چې د مظلوم حق ځنې واخیستل سي.

جهاد د سپین ږیرو، ښځو او ماشومانو حقوق را ژوندي کوي، جهاد د الله جل جلاله مځکه د غدر او خیانت، ګناه او تجاوز څخه پاکوي.

جهاد د ګناه او تجاوز، ظلم او ستم، په عوض او بدل کې بشری ټولني ته أمن او سلامتیا، رحمت او محبت، د حقوقو مراعت او مُروّت راوړي.

رسول الله ﷺ د جنګ دپاره شریف او محترم قوانین کښېښوول خپل لښکر او

قومندانان یې د دغو قوانینو په مراعتولو سره مکلف کړه، هیڅ چا ته یې دا إجازه نه ده ورکړې چې د دغو قوانینو څخه په هیڅ حال کې سر غړونه او مخالفت وکړي.

امام مسلم د سلیمان بن بُریده ﷺ څخه روایت کوي چې وایي: کله چې به رسول الله ﷺ یو ځوک پر لښکر یا په ټولۍ امیر مقرره کړی نو به یې داسې وصیت او نصیحت ورته کاوه: د خپل ځان په باره کې د الله جل جلاله له عذابه و بېرېږه.

ستا د ملګرو مسلمانانو سره ښه ګذاره او معامله کوه.

او بیا به یې ورته وویل: د الله په نامه في سبیل الله جهاد ته ووزه، د هغه چا سره جنګ کوه چې پر الله جل جلاله کافر وي، غدر او تجاوز مه کوه، د چا اندامونه مه ورپرې کوه، کوچنئ مه وژنه او بیا به یې ورته ویل: «یَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا» د خلکو سره آساني کوی سختي مه ور سره کوی، «وَسَكِّنُوا وَلَا تَنَفِّرُوا» په خلکو کې سکون او اطمینان راولی او مې متنفره کوی.

په خپله رسول الله ﷺ که به د شپې د یوه قوم کلي او منطقې ته وُر ورسېدی په هغه شپه یې حمله نه پرکول تر سهاره به یې انتظار ورته کاوه، تاسې پوهېږی چې دا ولې؟ ځکه د شپې به ښځې او ماشومان، ضعیفه خلک او مریضان ټول بیده وه، رسول الله ﷺ نه غوښتل چې دغه شپه او خوب پر خراب کړي او په سهار کې به بیا هغو ته د تیښتې لار خلاصه وه.

رسول الله ﷺ د دې څخه سخته منعه کړې ده چې ځوک دې په اور و سوځل سي، د ماشومانو او ښځو د وژلو او وهلو څخه یې منعه کړې ده، دچور او چپاوُل څخه یې منعه کړې ده، تر داسې اندازې چې فرمایي: چور کوونکی تر هغه چا په کمه نه دی چې د (مَیِّتې) یعني: مړه سوي او مردار سوي حیوان غوښې حلالې بولي یا خوري.

رسول الله ﷺ د باغو او کښتو د سوځلو او د وُنو د پرې کولو څخه منعه کړې ده، مګر په هغه وخت کې بیا اجازه سته چې دغه کار ته جنګي شدید ضرورت پیدا سي او بېله دغه کاره د دښمن تسلیمېدل امکان و نه لري.

د مکې مکرمې د فتحې په وخت کې رسول الله ﷺ و فرمایل: زخمي مه وژنی، بندي مه وژنی، هغه چې تښتي او ځغلي په هغه مه پسې کېږی او دغه قانون یې جاري

او عملي وګرځاوه چې قاصد نه وژل کيږي، د معاهدينو د وژلو څخه يې په شدت سره منعه کړې ده، تر داسې اندازې چې فرمايي: که چا معاهد و وژی د جنت بوی به نه وُر ورسيږي او د جنت بوی د څلويښتو کلو د لاري څخه و يو چاته ور رسيږي. يعني: د ده او د جنت په منځ کې به د څلويښتو کالو د لاري پر اندازه ليري والی وي.

معاهد څوک دی؟ معاهد هغه چا ته ويل کيږي چې اسلامي حکومت د هغه سره د امان عهد او وعده لري، لکه زموږ په وطن کې هندوان، يا په پاکستان کې عيسايان، يا هغه کسان چې د اسلامي حکومت له طرفه د امان وعده ورکول سوې وي چې په دې کې ټول هغه کفار شامل دي چې اسلامي ملک ته د مسلمانانو په اجازه او ويزه سره ورځي، رسول الله ﷺ نور هم د جنګو دپاره داسې پاک او سپېڅلي قوانين ايښي دي چې جنګونه يې د جاهليت د خيرونو او لغړونو قوانينو څخه پاک کړه او مقدس جهاد يې وګرځول.

د مدينې منورې د منافقانو سره په ښکاره مقابله

مخکې و ويل سوه چې رسول الله ﷺ د تبوک د غزاء څخه مدينې منورې ته تشريف را وړی او د تبوک په غزاء کې د منافقانو دريز او موقف ښه ښکاره او واضحه سو، نو رسول الله ﷺ إراده وکړه چې پر منافقانو آخرنی شديده او جِدّي ضربه وارده کړي، رسول الله ﷺ امر وکړی چې خلک دي په مسجد نبوي کې سره را ټول سي، کوم نفر چې موجود وه او خبر ورو رسېدی هغه ټول راغله او په مسجد نبوي کې سره يو ځای سوه، په دغو حاضرو خلکو کې ډير منافقان هم موجود وه، رسول الله ﷺ ولاړ سو او په خطبه ويلو يې شروع وکړه چې دغه خطبه د رسول الله ﷺ د عظيمو خطبو څخه ده.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د الله جل جلاله حمد او ثناء و ويل او پر خپل ځان ﷺ يې درود و وايه نو يې وفرمايل: اې خلکو! په تاسې کې منافقان سته د هر چا نوم چې ياد کړم هغه دې ولاړ سي او له مسجده دې ووزي، خلک د بيري څخه په رېږدېدلو سوه، هر يو بېرېږي چې اوس زما نوم ياد نه کړي، دا د رسوايي او فضيحت ورځ ده،

د شرم او خجالت ورځ ده، رسول الله ﷺ د نومو په یادولو شروع وکړه او فرمایي: قُم یا فُلان! هغه ولاړیږي او له مسجده وزي، قُم یا فلان! قُم یا فلان! څو د منافقانو د مشرانو څخه یې شپږ دېرش نفره یاد کړه، خلک په بېره کي دي چي دا څه حال دی؟ اوس د منافقانو سره په ښکاره او واضحه ډول مقابله کیږي، ځکه د هغو جرئت زیات سوی ؤ، غوښتل یې چي د دسیسو او مؤامرو دپاره د مسجد په نامه سره یو مرکز جوړ کړي، نور یې هم داسي کارونه کول چي د تحمّل وړ نه وه، ستاسي په یاد دي چي د تبوک د غزاء دپاره یې لښکر وایستی او د رسول الله ﷺ څخه یې جلا واړول او بیا بیرته پاته سوه نه ولاړل؟ او بلي ډلي بیا غوښتل چي رسول الله ﷺ د هغي لوړي څخه لاندي وغورځوي، منافقانو جرئت پیدا کړی ؤ، نو اوس باید خامخا د دوی ریښې کښل سوي وای نو ځکه رسول الله ﷺ په دغه ښکاره ډول مواجهه او مقابله ور سره شروع کړه.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وایي: په دغه ورځ زه له مسجد نبوي څخه څه لیري وم او لږ نا وخته راغلم، کله چي مسجد نبوي ته را ورسېدم رسول الله ﷺ د منافقانو نومونه یاد کړي وه،و مي لیدل چي د منافقانو څخه یو نفر د مسجد د دروازې سره ناست دی مضطرب او پرېشانه معلومیږي، ما ورته و ویل: څه درته پېښه ده ولي تر مسجد دباندي ناست یې؟ ده ویل: رسول الله ﷺ د منافقانو په جمله کي حساب کړم، وایي: ما ورته و ویل: الله دي ذلیله کړه د خپل عمل اقرار نه کوې او پټوې یې، بیا وایي: رسول الله ﷺ په منافقانو کي حساب کړم.

دغه ورځ د منافقانو دپاره د فضیحت او رسوایي ورځ وه ټول رسوا او شرمنده سوه.

خو رسول الله ﷺ د عبدالله بن أبيّ رئیس المنافقین نوم د منافقانو په جمله کي نه کړی یاد ځکه هغه مشهور او معروف ؤ، د هغه په رسوایي کي ډیر آیاتونه نازل سوي وه مګر نور منافقان یې یاد او رسوا کړه، پسله دغي ورځي د منافقانو فعالیت ډیر پټ او سرّي ؤ، بیا یې په ښکاره سره کوم د نفاق عمل نه دی کړی، دا د منافقانو سره د ښکاره او علني مقابلې او مواجهې ورځ وه.

بیا نو دې دپاره چي رسول الله ﷺ په خپلو خبرو کي موازنه او برابري را وستلې

وي نو يې په دغه ورځ مسلمانانو ته هم د حيره د فتحه کولو زيرى ورکړى (حيره) په عراق کي د کافرو عربو پايتخت ؤ، او له دغه زيري څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي دغه منافقان کوم چي تاسي وليدل هيڅ ارزښت، او اهميت نه لري بلکه نصر او فتوحات ستاسي مسلمانانو دي نو يې وفرمايل: تاسي به حيره فتحه کړى، والله لکه زه چي دغه اوس د حيره و قصرو ته ګورم او فتحه کيږي، زه دغه اوس د يوې قلا دروازې ته ګورم او هغه قلا فتحه کيږي، اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه د تسليمېدلو دپاره را وزي هغه شيماء بنت نُفَيله ده، دغه شيماء پر ابلکه غاتره سپره ده تور پوړنى يې پر سر دى او دا اول هغه څوک ده چي تسليميږي، د حيره فتحه يې ټوله په تفصيل سره تر پيښېدلو د مخه بيان کړه: د قلا دروازه خلاصيږي، فلانىء راوزي، دا ټول د مسلمانانو دپاره اطمينان ؤ چي فتوحات او کاميابي، نصرت او برئ ستاسي دى.

يو د صحابهٔ کرامو څخه چي زکريّا بن يحيٰى نومېدى صادقه مومن او د رسول الله ﷺ پر قول يې يقين ؤ، پوه سو چي دغه کار حتماً کېدونکى دى، نو ولاړ سو او عجبه خبره يې وکړه، ويل: يا رسولَ الله! دغه شيماء ما ته راکړه، يعني: له غنيمتو څخه يې ما ته را وبخښه، رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه يې ستا، په وروسته کي بيا زکريّا بن يحيٰى ﷺ د حيره په فتحه کولو کي ګډون او اشتراک وکړى او حيره د خالد بن وليد ﷺ پر لاس فتحه سوه، کله چي حيره تسليم سوه او د قلا دروازه خلاصه سوه اول هغه څوک چي له دغي قلا څخه را ووتى هغه يوه سپين سرې ښځه وه چي دا هغه شيماء وه پر ابلقه غاتره سپره وه او تور پوړنى يې پر سر ؤ.

دغه ښځه را ووتل او زکريّا بن يحيٰى د هغې غاتره تر غاړه ونيول ويل: دا زما ده، خلکو پر وخندل ويل: موږ تر اوسه غنيمتونه نه دي وېشلي ته صبر وکړه، ده ويل: يا، دا تر وېش د مخه زما ده، خلکو ويل: څنګه ستا ده؟ ده ويل: دا ما ته رسول الله ﷺ را کړې ده، خلکو ويل: رسول الله ﷺ ډېره موده مخ کي رحلت کړى دى ته څنګه دغه خبره کوې؟ ده ويل: رسول الله ﷺ تر خپل رحلت د مخه د دغي فتحي زيرى را کړى دى او دغه شيما يې په هغه ورځ ما ته را کړې ده، خلک په تعجب کي سوه او د لښکر قومندان خالد بن وليد ﷺ ته ورغله، خالد ﷺ ورته و ويل: يا رجُل! هر سړئ

کولای سي چي دغسي دعوه وکړي، ته د دغه خپلي دعوې دپاره شاهدان لرې؟ ده ویل: هو، ویل: ورسه راېي وله، زکریّا بن یحیٰی رضي الله عنه وایي: ولاړم په لښکر کي وګرځېدم چي څوک په دغه ورځ حاضر وه؟ فقط دوه نفره مي پیدا کړه چي یو یې محمّد بن مسلمه رضي الله عنه ؤ او بل یې محمّد بن بِشر رضي الله عنه ؤ، دغه دوه نفره په هغه ورځ حاضر وه او راغله ویل: هو موږ شاهدي آداء کوو چي رسول الله ﷺ دغه شیماء ده ته ور کړې ده، نو خالد رضي الله عنه و ویل: هو، واخله دا ستا ده، خیر حِیره تسلیم سوه او عبد المسیح بن نُفیله چي د شیماء ورور ؤ را و وتی، دغه عبد المسیح پسله صلحي را و وتی، مګر خور یې شیماء تر صلحي د مخه د بندي په شکل و نیول سوه، نو عبد المسیح و زکریا ته ورغلی ویل: دغه زما خور را پرېږده، زکریا ویل: یا، نه یې در پرېږدم، عبدالمسیح ویل: هر شئ او هرخومره مال چي ته غواړې در به یې کړم خو دا را پرېږده، زکریا ویل: والله تر هغو به یې درپرې نږدم چي لس سوه درهمه را نه کړې.

لس سوه درهمه فقط زر درهمه کیږي لږ پیسې وې، عبد المسیح په تعجب کي سو، ویل: واخله دغه یې لس سوه درهمه، زکریا زر درهمه واخیستل او شیماء یې ور پرېښوول، مسلمانانو زکریا ملامتاوه ویل: سړیه! تا څنګه په زر درهمه ور پرېښوول؟ په والله که دي سل زره درهمه څني غوښتي وای درکول یې، زکریا ویل: سبحان الله! آیا په حساب کي تر لس سوه زیات عدد هم سته؟ لس سوه خو هغه آخري حساب دی.

تاسي دغه بسیط او عادي ژوند ته وګوری چي مسلمانانو درلودی، د دغو خلکو حساب نه ؤ زده، په ساینس او تکنالوجي نه پوهېدل، د اوسني علومو او کشفیاتو څخه په هیڅ نه وه خبر، مګر صادقه او واقعي ایمان، د صِدق او اخلاص ایمان، چي په زړه کي ځای ونیسي او د بشري طاقت پر اندازه کوښښ ور سره یو ځای سي دنیا تابع کولای سي، د دغي خبري دپاره ښکاره او واضحه مثال د هغه وخت مسلمانان او د هغو دښمنان کفار دي، کفارو جایدادونه، پیسې او د هغه وخت ټول ممکن وسایل درلودل، خو مسلمانانو که هغه شیان نه درلوده ایمان یې درلودی، نو ځکه د اسلام د دښمنانو په وسه نه سوه پوره چي د مسلمانانو په مقابل کي و دریږي او شکست پسله شکسته یې خوړی، اصلي خبره په صدق او اخلاص کي ده، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾﴾. [محمد: ۷]

ژباړه: که تاسي په صدق او اخلاص سره د الله جل جلاله د دين نصرت وکړی الله جل جلاله به ستاسي نصرت وکړي. مسلمانان په عقيده او ايمان جنګيږي نه په شمېر او اسلحه.

بيرته به خپلي قصې ته را وګرځو:

کله چي د منافقانو سره دغه په ښکاره مواجهه او مقابله وسوه، او مخکي يې د دسيسو او مشورو مرکز چي د مسجد په نامه سره جوړ سوی ؤ وسوځول سو او د دوی مشران رسوا سوه دا مسئله پر عبدالله بن أبيّ منافق ډېره درنه سوه، نو د ډېر غَم او هَم په سبب د هجرت په دغه نهم کال کي د الله جل جلاله په امر مړ سو.

کله چي دغه منافق پوه سو چي د مرګ وخت مي راغلی دی دا غوښتنه يې وکړه چي رسول الله ﷺ دي را ته راسي، رسول الله ﷺ نبی الرّحمه هم د هغه منافق کور ته په داسي حال کي ورغلی چي هغه د مرګ پر بستر پروت ؤ او د ځان سره يې خبري کولې، وايي: هغه زما حُلفاء او معاهدين يهود چيري دي؟ چي مرسته او عزت مي وکړي، کشکي دوی زما سره وای، دغه منافق ځان مسلمان بولي په ظاهره يې اسلام ښکاره کاوه، مګر اوس د مرګ پر وخت يهود غواړي، د زړه تعلق يې د هغو سره ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا ما ته د يهودو له دوستيه نه وې منعه کړی؟ عبدالله منافق وويل: اسعد بن زُراره چي يهود خوابدي کړه څه فايده ور ورسېدل؟

اسعد بن زُراره چي د انصارو څخه ؤ او قصه يې مخ کي تېره سوې ده، اوس د أبيّ زوی منافق هغه يادوي چي د هغه د يهودو څخه بد راتله دغه د يهودو دښمني څه فايده ورته وکړه؟ رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی، عبدالله ويل: يا رسولَ الله! دا د عتاب او ملامتۍ ويلو وخت نه دی زه د مرګ پرحال يم، مګر دغه منافق د مرګ په وخت کي هم د يهودو صفت کوي او بيا يې رسول الله ﷺ ته و ويل: که زه مړ سوم ستا دغه اغوستی قميص به زما کفن کړې او ته به د جنازې لمونځ را باندي آداء کړې، بل چا ته مه وايه چي هغه د جنازې لمونځ را کړي، رسول الله ﷺ نبي الرّحمه و فرمايل: دا به در سره وکړم، عبدالله بن أبيّ بن سلول مړ سو.

رسول اللهﷺ خلک را ټول کړه غواړي چي د جنازې لمونځ پر آداء کړي، حضرت عمر فاروقؓ و ويل: يا رسولَ الله! دا منافق دی او ټولو خلکو ته معلوم دی لمونځ مه پر کوه، ته څنګه د منافق پر جنازه لمونځ کوې؟ رسول اللهﷺ و فرمايل: پرې مي ږده يا عمر! عمرؓ بيا و ويل: يا رسولَ الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه، رسول اللهﷺ و فرمايل: الله جل جلاله ما ته اختيار را کړی دی او فرمايي:

﴿ٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ أَوۡ لَا تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ﴾ [التوبه: ۸۰]

يعني: که ته د منافقانو دپاره بخښنه وغواړې که يې و نه غواړي.

نو دغه دواړه حالته زما اختيار ته پرېښوول سوي دي، منعه کړه سوی نه يم، رسول اللهﷺ إراده وکړه چي لمونځ پر آداء کړي اوس غواړي چي تکبير ووايي، حضرت عمرؓ ور نژدې سو او رسول اللهﷺ يې را کش کړی او و يل: يا رسولَ الله! دا منافق دی لمونځ مه پر کوه الله جل جلاله منعه کړی يې او فرمايي:

﴿إِن تَسۡتَغۡفِرۡ لَهُمۡ سَبۡعِينَ مَرَّةٗ فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡۚ﴾ [التوبه: ۸۰]

يعني: که ته دوی لره اويا واره بخښنه وغواړې الله جل جلاله به دوی ته هيڅکله بخښنه و نه کړي.

نبي الرّحمهﷺ و فرمايل: تر اويا واره به زيات د مغفرت طلب ورته وکړم، ښايي چي الله جل جلاله يې وبخښي.

دا د رئيس المنافقين عبدالله بن أبيّ سره د رسول اللهﷺ رحمت او مهرباني وه، دا هغه منافق دی چي پر قِسم قِسم آزارو سر بېره يې د رسول اللهﷺ په ناموس کي هم خبري کړي وې، خو بيا هم رسول اللهﷺ د هغه رحمت او مهربانۍ پر اساس چي الله جل جلاله په دهﷺ کي ايښي وه او دیﷺ يې په غوره کړی ؤ پر دغه منافق د جنازې لمونځ آداء کړی او عبدالله بن أبيّ ښخ کړل سو، د ده تر ښخېدلو وروسته د الله جل جلاله له طرفه آياتونه نازل سوه چي په هغو کي د حضرت عمرؓ د رأيي او نظر تائيد موجود ؤ، الله جل جلاله فرمايي:

﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٖ مِّنۡهُم مَّاتَ أَبَدٗا وَلَا تَقُمۡ عَلَىٰ قَبۡرِهِۦٓۖ إِنَّهُمۡ كَفَرُواْ بِٱللَّهِ

وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُواْ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ [التوبه: ۸۴]

يعني: او پر هيڅ يوه د دغو منافقانو چي مړ سي د جنازې لمونځ مه کوه او هيڅکله د ده پر قبر د دعاء او استغفار دپاره يا د ښخولو د اهتمام دپاره مه درېږه، بېشکه چي دغه منافقان پر الله جل جلاله کافران سوي دي (چي شريک يې ورته نيولی دی) او پر رسول الله ﷺ کافران سوي دي (چي د زړه د اخلاصه يې نه مني) او په داسي حال کي مړه سوه چي دوی فاسقان وه.

دا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د موقف تائيد او تاکيد ؤ، مګر حضرت عمر رضي الله عنه به ويل: دا ټول کارونه پېښ سوه زه په تعجب کي نه سوم، زما ډېر تعجب دغه ځای ته ؤ چي ما څنګه دغه جرئت وکړی چي رسول الله ﷺ دي را کش کړم چي لمونځ مه پر کوه زه څنګه دومره دلاوره او د جرئت خاوند سوم چي رسول الله ﷺ را کشوم او منعه کوم، د رسول الله ﷺ په مقابل کي دغه جرئت ما ته ډېر عجب ښکاره کېدی، خولکه چي د الله جل جلاله إراده وه چي داسي دي وسي.

د رسول الله ﷺ د لور أم کلثوم رضي الله عنها وفات

دا خو تاسي ته معلومه ده چي د ام المؤمنين حضرت خديجې رضي الله عنها څخه د رسول الله ﷺ اولادونه دوه زامن او څلور لوڼي وې، اوله او تر ټولو مشره لور يې زينب رضي الله عنها وه چي د ابوالعاص رضي الله عنه په نکاح کي وه او قصه يې مخ کي درته بيان سوې ده او دوهمه لور يې: رُقيه رضي الله عنها نومېدل او د حضرت عثمان رضي الله عنه ښځه وه، رقيه رضي الله عنها په هغه ورځ وفات او ښخه سوه چي مسلمانان د بدر د غزاء څخه راغله.

او بيا رسول الله ﷺ خپله دريمه لور چي أم کلثوم رضي الله عنها نومېدل د حضرت عثمان رضي الله عنه په نکاح کړه، چي په هم دغه سبب عثمان رضي الله عنه ته ذي النورين ويل کيږي (يعني: د دوو روښنايو خاوند) چي هغه دوه نوره يا روښنايي د رسول الله ﷺ دوې لوڼي دي چي ده رضي الله عنه په نکاح کړي دي او په ټول تاريخ کي داسي نه ده پېښه سوې چي يو چا دي د يوه نبي دوې لوڼي په نکاح کړي وي، يوازي عثمان رضي الله عنه دی چي

دغه شرف يې په برخه سوی دی او د هجرت په نهم کال د رسول الله ﷺ دغه دريمه لور ام کلثوم رضي الله عنها چه د حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ښځه وه وفات سوه.

رسول الله ﷺ د دې په وفات ډير غمجن سو او دا رضي الله عنها په مدينه منوره کي ښخه سوه، اوس چي ام کلثوم رضي الله عنها وفات سوه رسول الله ﷺ و حضرت عثمان رضي الله عنه ته و فرمايل: که مي بله لور درلودلای هغه به مي هم ستا په نکاح کړې وای.

او د رسول الله ﷺ خلورمه لور چي حضرت فاطمه رضي الله عنها ده د حضرت علي رضي الله عنه په نکاح کي وه چي د رسول الله ﷺ تر رحلت شپږ مياشتي وروسته وفات سوې ده.

د حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه حج

د هجرت نهم کال پای ته ورسېدی او د حج موسم راغلی، رسول الله ﷺ دا إراده درلودل چي حج وکړي خو بيا يې و فرمايل: اوس د حج کولو دپاره مشرکان هم راځي او په لڅ بدن طواف کوي، نو دا زما نه ده خوښه چي په دغسي حالت کي حج آداء کړم، نو يې د دغه کال د حج دپاره ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و لېږی چي د حج آمر هم دئ رضي الله عنه وُ، امام بخاري د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه هغه حج ته ولېږی چي تر حجةُ الوداع د مخه وُ او دئ رضي الله عنه يې د دغه حج آمر مقرره کړی او ويل: په خلکو کي به دا اعلان هم وکړې چي پسله سږ کاله څخه دي بيا مشرکان حج ته نه راځي او پر بيت الله به هم څوک لڅ طواف نه کوي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د نورو مسلمانانو په ملګرتيا حج ته رهي سو، په دغه کال د مسلمان حاجيانو شمېر ډير زيات نه وُ.

ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د حج په نيت مکې مکرمې ته رهي دی چي دلته په مدينه منوره کي پر رسول الله ﷺ د سورةُ التوبه ځيني داسي آياتونه نازل سوه چي د هغو آياتو نشرول او تر خلکو پوري رسول ضروري وه، او د دغو آياتو نزول څه په تلوار وُ، ځکه په دغو آياتو کي ځيني داسي عمده او رئيسي شرعي احکام موجود وه چي د هغو احکامو بيانول او تبليغول په حج کي او د عامو خلکو په حضور مطلوب او ضروري وه.

دا خو تاسي ته معلومه ده چي د قرآن مجيد د هرسورت په شروع کي بسم الله

سته، خو یواځنۍ سورة چي په سر او شروع کي يې بسم الله نه ده نازله سوې هغه دغه سورةُ التوبه دی او د دې دپاره چي د دغه سورة په شروع کي ولي بسم الله نسته علماء کرام ډیر سببونه بیانوي، ځیني علماء کرام وايي: چي د دغو احکامو د رسولو د تلوار په سبب د دغه سورة په شروع کي بسم الله نه ده نازله سوې او ځیني علماء وايي: چي په دغه سورة کي د بسم الله د نه وجود سبب دا دی چي په دې سورة کي پر کفارو شدت دی، د کفارو څخه جلا والی او لیري والی دی، څرنګه چي په بسم الله کي رحمت او مهرباني ده ﴿بِسمِ اللهِ الرّحمٰنِ الرّحِیمِ﴾ او په دغه سورة کي د کفارو دپاره رحمت او امان نسته، دلته داسي حالت او موقف دی چي په هغه کي رحمت نه ښايي، نو ځکه په دغه سورة کي بسم الله نه را وړل سوه، په دغه سورة کي د بسم الله د نه وجود دپاره علماء کرامو نور سببونه هم بیان کړي دي، چي د بحث د اوږد والي په سبب د هغو تر بیانولو تېرېږم.

کله چي دغه آیاتونه نازل سوه رسول الله ﷺ و فرمایل: د دې آیاتو ابلاغ او بیانول باید داسي څوک وکړي چي زما د اهله څخه وي، نو يې حضرت علي رضي الله عنه امر کړی چي ولاړ سه او په حج کي دغه آیاتونه او د هغو احکام خلکو ته ورسوه، حضرت علي رضي الله عنه د مديني منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او د حج پر لار په حضرت ابوبکر الصِّدّیق رضي الله عنه پسي ور ورسېدی، ابوبکر الصِّدّیق رضي الله عنه ورته و ویل: امیر يې که مأمور؟ یعني: ته وروسته را پسي راغلې د حج امیر يې که بله وظیفه درکول سوې ده؟ حضرت علي رضي الله عنه و ویل: یا، مأموریم، زما سره څو داسي آیاتونه او احکام را سره دي چي هغه باید په حج کي تر خلکو پوري ورسوم، نو هر وخت چي به خلک سره یو ځای سوه ابوبکرالصِّدّیق رضي الله عنه به حضرت علي رضي الله عنه امر کړی چي هغه آیاتونه تبلیغ کړه او تر خلکو پوري يې ورسوه.

د عرفات په ورځ چي ابوبکر الصِّدّیق رضي الله عنه خطبه و ویل بیا يې حضرت علي رضي الله عنه ته و ویل (قُم يَا عَلي! وَبَلِّغ) ولاړ سه یا علي! او هغه آیاتونه تر خلکو پوري ورسوه، حضرت علي رضي الله عنه ولاړ سو او هغه آیاتونه او احکام يې بیان کړه، حضرت علي رضي الله عنه وايي: خبر سوم چي دغه احکام تر ځینو خلکو پوري نه دي رسېدلي ځکه ځیني

داسي خلک وه چي د عرفات خطبې ته نه وه حاضرسوي، نو به زه د خلکو په منځ کي ګرځېدم او هغه آياتونه به مي په لوړ آواز ويل، تر څو چي آواز مي و درېدی.

د محمّد بن کعب القرظيﷺ او نورو صحابهٔ کرامو څخه روايت دی چي رسول اللهﷺ ابوبکر الصدّيقﷺ د هجرت د نهم کال د حج آمر وټاکی او تر هغه وروسته يې علي بن أبي طالب ﷺ د سورةُ التوبه د ديرشو يا څلويښتو آياتو سره پسي ور ولېږی چي خلکو ته يې بيانول او رَسَول، چي په هغو آياتو کي مشرکانو ته څلور مياشتي وخت او مهلت ؤ چي په مځکه کي په اطمينان او امان سره ګرځېدلای سي، چي هغه څلور مياشتي د عرفات د ورځي څخه شروع کېدلې او د ربيع الاخري پر لسمه پای ته رسېدې.

عليﷺ دغه آياتونه خلکو ته د دوی په خېمو کي تلاوتول او ور رسول، دا به يې هم ورته ويل: چي تر سږ کال وروسته به مشرکان حج ته نه راځي او نه به پر کعبه شريفه لڅ طواف کيږي، هغه آياتونه چي حضرت عليﷺ خلکو ته رسول هغه د سورةُ التوبه اولني آياتونه وه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۝١﴾.

ژباړه: هغو مشرکانو ته چي د اسلام په مځکه کي اوسېږي اعلان او خبر تيا ده: کوم عهدونه چي زموږ او ستاسي په منځ کي وه هغه پای ته ورسېدل. يعني: مسلمانانو چي د ځينو کفارو سره کومه صلحه درلودل دا د هغې صلحي انتهاء او آخر دی.

ورونو! په هغه وخت کي د جزيرة العرب کفار يا مشرکان پر دوه قسمه وه، يو داسي کفار وه چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او وعده درلودل او يو بيا هغه کفار وه چي د دوی او مسلمانانو په منځ کي هيڅ قسم عهد او عقد نه ؤ موجود، هغه اوله ډله چي مسلمانانو د هغو سره د صلحي عهد او عقد درلودی هغه هم پر دوه قسمه وه.

اول: هغه کفار وه چي د مسلمانانو او د دوی تر منځ د صلحي دپاره يو معين وخت اينوول سوی ؤ.

دوهم: هغه قسم کفار وه چي د هغو سره صلحه موجوده وه، خو دغي صلحي معين وخت نه درلودی.

نو هغه کفار چي اصلاً صلحه نه وه ور سره موجوده او هغه کفار چي صلحه ور سره

موجوده وه څو وخت يې نه ؤ ټاکلی، خو تعين سوی، د کفارو دغو دوو ډلو ته څلور مياشتي وخت ورکول سو، پسله دغو څلورو مياشتو که د دوی څخه هر مشرک په جزيرة العرب کي پيدا او ونيول سو هغه وژل کيږي او هر هغه څوک چي د مسلمانانو سره تر معين وخت پوري عهد او اتفاق لري د هغو موده د عهد تر آخري وخته پوري ده، په دې شرط چي دوی په دغه موده کي د هغه خپلي معاهدې څخه هيڅ مخالفت و نه کړي.

او که د جزيرة العرب د باندي څخه يو څوک دلته راسي چي اسلام او احکام يې واوري، هغه لره امان دی را دي سي، خو چي اسلام يې واورېدی او مسلمان نه سو نور به د جزيرة العرب څخه وزي هغه لره هم امان نسته، الله جل جلاله فرمايي:

﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۝١﴾.

يعني: د الله جل جلاله له طرفه او د رسول الله ﷺ له طرفه هغو کسانو ته چي مشرکان دي او تاسي عهد ورسره کړی دی بېزاري ده.

﴿فَسِيحُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخْزِى ٱلْكَٰفِرِينَ ۝٢﴾.

نو اې مشرکانو! تاسي په دغه ځمکه کي څلور مياشتي ګرځی او اې مشرکانو! تاسي پوه سی چي هيڅ کله تاسي الله جل جلاله نه سی عاجزه کولای او پوه سی چي الله جل جلاله د کافرانو رسوا کوونکی او ذليله کوونکی دی.

﴿وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوْمَ ٱلْحَجِّ ٱلْأَكْبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِىٓءٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهُۥ ۚ فَإِن تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٣﴾.

او د الله او رسول الله له طرفه ټولو خلکو ته د دغه لوی حج په ورځ خبرول يا اورول دي چي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د مشرکانو څخه بېزاره دي، نو که تاسي د شرک څخه توبه وکړه دا ستاسي دپاره خير دی او که مو د اسلام او توبې څخه مخ واړاوه نو پوه سی چي تاسي الله جل جلاله نه سی عاجزه کولای او هغو کسانو ته چي

کافران سوي دي، د آخرت په سخت او درد ناکه عذاب سره زېرى ورکړه.

﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَـٰهِرُوا۟ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾﴾.

مګر د مشرکانو څخه هغه کسان چې د هغو سره تاسي عهد کړى دى، بيا هغو ستاسي سره د دغه عهد په پوره کولو کي هيڅ مخالفت او کوتا هي نه ده کړې او د هيچا سره يې ستاسي په مقابل کي مرسته نه ده کړې (يعني: پر خپلو ټولو وعدو ثابت او قائم ولاړ دي) نو د دغو مشرکانو سره دغه د دوى عهد تر هغه خپلي مو دې پوري پوره کړئ، بېشکه چي الله متقيان خوښوي،

﴿فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ﴾

نو کله چي دغه حرامي مياشتي تيري سوې (د دغه أَشهُرُ الحُرُم څخه رجب، ذوالقعده، ذوالحجه او محرم نه دي مقصد) بلکه د أَشهُرُ الحُرُم څخه مقصد هغه څلور مياشتي دي چي کفارو ته وخت ورکول سو، نو کله چي دغه أَشهُرُ الحُرُم تيري سوې يا مسلمانان سی يا د جزيرةُ العرب څخه ووزی.

الله جل جلاله و مسلمانانو ته فرمايي:

﴿فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُوا۟ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُوا۟ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا۟ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾﴾.

نو چي دغه څلور مياشتي تيري سوې نو مشرکان چي په هرځای کي په لاس درسي وژنی يې، بنديان يې کړئ، په قلاوو کي يې محاصره کړئ او دوی ته د تګ راتګ او تېرېدلو په هر ځای کي کښېنئ او که بيا دوی له کفره توبه وايستل، لمونځ يې د خپلو ټولو حقوقو سره آداء کړی، زکات يې ورکړی، نو د دوی لار ور ايله او خلاصه کړئ، بېشکه چي الله جل جلاله بخښونکی او ډېر مهربان دی.

دغو مبارکو آياتو د کفارو سره د ژوندکولو او معاملې مسائل شرحه کړه او په نورو

وروستنيو آياتو کي د دغسي مسائلو پوره تفصيل سته، نو علي رضي الله عنه د دغو آياتو احکام او هغه نور احکام چي رسول الله ﷺ ورته ويلي وه اعلانول، چي د هغې جملې څخه يې يو دغه اعلان هم کاوه (لَا يَدْخُلُ الجَنَّةَ إِلاَّ نَفسُ المُؤمِنَةُ) يعني: جنت ته بېله مسلمانه بل څوک نه داخليږي، جنت فقط د مسلمانانو ځای دی.

(وَلَا يَطُوفُ بِالبَيتِ عُريَانٌ) او پر کعبه شريفه به لڅ انسان طواف نه کوي.

مورږمخ کي ويلي وه چي د بيت الله الحرام حج او عمره د هغو کارو څخه وه چي عربو ته د ابراهيم عليه السلام له دينه په ميراث ورپاته سوي وه او دغه شئ يې تر اوسه پوري ساتلی ؤ، مګر په حج او عمره کي يې هم د جاهليت ډېر خيرن او باطل شيان ګډ کړي وه، تر داسي اندازې چي دغه حج او عمره! په عوض د دې چي د توحيد پر عقيده يو عبادت وي، د شرک د اعمالو څخه يو عمل ؤ، ابن عائذ رحمه الله وايي: مشرکانو د مسلمانانو سره ګډ حج کاوه، مګر مشرکانو به په تلبيه کي هغه د شرک جملې او کلمې د دې دپاره په لوړ آواز ويلې چي مسلمانان په خپله تلبيه کي غلط کړي او د مشرکانو څخه به ځينو کسانو لڅ طواف کاوه، چي دغه کار يې د بيت الله تعظيم باله او ويل به يې: زه پر کعبه شريفه داسي طواف کوم لکه مور چه زېږولی وم، زما پر بدن د دنيا د شيانو څخه هيڅ داسي شئ نسته چي ظلم دي په ګډ وي، نو يوازي په مکه مکرمه کي نه بلکه په ټولو عربو کي د عورت لڅوالی عادي او معمولي کار ؤ، حتّی طواف يې هم لڅ کاوه، دغه لڅ طواف د هجرت په نهم کال کي منعه سو.

او بل امر دا ؤ چي مشرکان به تر سږکال وروسته د حج و آداء کولو ته نه راځي، په راتلونکو کلو کي به بېله مسلمانانو بل څوک په حج کي نه وي موجود، نو دغه د هجرت د نهم کال حج، هغه آخري حج ؤ چي مشرکان ورته راغلي وه او په راتلونکي کال کي چي د هجرت لسم کال ؤ رسول الله ﷺ په خپله حج آداء کړی، چي په هغه حج کي هيڅ مشرک او کافر نه ؤ موجود.

اوس نو د مسلمانانو ګوبنه کېدل او جلا کېدل يوازي د منافقانو څخه نه وه، بلکه د کفارو او مشرکانو څخه هم جلا او مستقل سوه، دا د هجرت نهم کال ؤ چي د تبوک غزاء پېښه وه او دغه يې هم د حج حالات وه.

خلک د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلیږي

هغه ډلي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د خپلو قبیلو له طرفه د اسلام را وړلو او اسلام اعلانولو دپاره راغلي دي او د سیرت په کتابوکي ذکر سوي دي تر اویا ډلو زیاتي دي، که زه د ټولو ډلو د حالاتو په را نقلولو شروع وکړم بحث ډیر اوږدیږي او د هغو ټولو په بیانولو کي کومه خاصه فایده هم نسته، دلته به فقط د هغو ډلو حالات په اجمالي ډول سره بیان کړل سي چي هَغه ډلي تاریخي اهمیت لري، یا د هغو ډلو په ملاقات کي کوم عبرت موجود وي، خو لوستونکي او اورېدونکي ته دي دامعلومه وي چي په صورت عموم د ډیرو قبیلو ډلي د مکې مکرمې تر فتحي وروسته راغلي دي، خو هلته ځیني داسي قبیلې هم سته چي ډلي یې د مکې مکرمې تر فتحي د مخه راغلي دي.

د بنو تمیم وَفد یا ډله

یوه د هغو مهمو ډلو څخه چي مدینې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره راغلي دي د بنو تمیم ډله ده، بنو تمیم د عربي قبائلو څخه یوه لویه او قوي قبیله وه، د دغې قبیلې ډله د عُطارِد بن حاجب، اقرع بن حابس، زبُرقان بن بدر او داسي نورو نفرو په مشرۍ مدینې منورې ته د ماپښین په وخت کي را ورسېدل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ورغله، نارې وهي: یا محمّد ! أخرُج لَنَا. یا محمّد! صلی الله علیه وسلم موږ ته را ووزه، صحرایي عرب دي د کور مخ ته ولاړ دي نارې وهي، رسول الله صلی الله علیه وسلم په تعجب کي سو چي څه پېښه ده؟ ټکنده غرمه او د عربستان شدیده ګرمي ده په دغه وخت کي خلک په کورو کي آرام او راحت کوي دوی ولاړ دي او نارې وهي، رسول الله صلی الله علیه وسلم له کوره را و وتی ویل: څه پېښه ده؟ څه وایاست؟ د څه شي دپاره راغلي یاست؟ دوی ویل: غواړو چي ممادحه درسره وکړو (ممادحه) یعني: د ځان مدحه او صفت.

په هغه وخت کي د عربو دا عادت ؤ چي دوې قبیلې به سره مخامخ سوې یا به سره کښېنستې نو به هري قبیلې د خپل ځان اوصاف بیانول، هري قبیلې چي به ډیر اوصاف درلودل هغه به تر هغې بلې لوړه او د عزت خاونده وه او د دغو اوصافو د بیانولو

دپاره يې خاص خلک درلودل، هغه څوک چي په خبرو به يې خپل اوصاف بيانول هغه ته خطيب ويل کېده او هغه څوک چي په شعر به يې د خپلي قبيلې اوصاف بيانول هغه د دغي قبيلې شاعر ؤ، نو هري قبيلې د ځان دپاره خطيب او شاعر هم درلودی.

اوس دغه د بنو تميم مشران د خپل خطيب او شاعره سره راغلي دي غواړي چي د رسول الله ﷺ سره داسي بيان وکړي چي تاسي د فخر شيان ډير لری که موږ ؟ نو ويل: غواړو چي مما دحه در سره وکړو.

مګر دوی په سره غرمه رسول الله ﷺ ته د دغي موضوع دپاره راغلي دي او دکور د دباندي څخه نارې ور وهي، اصلاً په جاهليت کي د عربو ژوند دغسي د اخلاقو څخه ليري ؤ نه يې اخلاق پېژندل او نه يې مراعتول، دغه د دوی ژوند ؤ، نو دغه خلک د هغه خپل ژوند سره موافق پر دغه طريقه راغله، رسول الله ﷺ چي کريم او حليم ؤ هيڅ يې نه ورته و ويل، د دوی د غوښتني سره سم يې و ويل ښه دی، په مسجد کي نور مسلمانان هم سره را ټول سوه، بنو تميم چي خپل خطيب او شاعر ور سره دي کښېنستل، رسول الله ﷺ هم د خپل طرف خطيب او شاعر را وغوښتل، د بنو تميم خطيب عُطارِد بن حاجِب ولاړ سو او په بيانيه يې شروع وکړه خو ټول بيان يې د بنو تميم په مدحه او صفت کي ؤ.

رسول الله ﷺ و فرمايل: يا ثابت بن قيس! ولاړ سه (ثابت بن قيس رضي الله عنه د مسلمانانو خطيب ؤ) ثابت بن قيس رضي الله عنه ولاړ سو او په خبرو يې شروع وکړه د اسلام او الهي دعوت خبري يې وکړې او بيا يې و ويل: کوم فخر به تر دې لوی او لوړ وي چي رسول الله ﷺ په موږ کي دی؟ بل فخر به څه شي او څنګه وي؟ زموږ مسلمانانو څخه چي هر څوک مړ سي جنت ته ځي، کوم فخر به د اسلام تر فخر لوړ وي؟ موږ پر يوه الله ايمان لرو هو، تاسي په خپل قوم او نسب فخر کوی مګر زموږ فخر په آخرت دی، زموږ فخر په جنت دی، زموږ فخر په هغه رسول الله ﷺ دی چي له آسمانه الهي وحيِ پر نازليږي، د بنو تميم مشرانو و ويل: ستاسي خطيب زموږ تر خطيب ښه او بهتر دی.

بيا د بنو تميم شاعر زِبرقان ولاړ سو داسي شعرونه او بيتونه يې و ويل چي ټول د بنو تميم په مدحه او صفت کي وه، رسول الله ﷺ حَسّان بن ثابت رضي الله عنه ته و ويل:

قُم يا حَسّان! حَسّان رضي الله عنه خو پېژنې؟ د رسول الله ﷺ د حضور او د مسلمانانو لوی شاعر، حَسّان رضي الله عنه ولاړ سو او هغه د زِبرقان پر وزن او قافيه يې اشعار و ويل، سمدستي په هغه مجلس کي يې پر هغه وزن بيتونه و ويل او اشعار يې هم ټوله د الله جل جلاله په وحدانيت کي وه د رسول الله ﷺ، مهاجرينو او انصارو په مدحه او صفت کي وه، د جنت او آخرت بيان پکښې ؤ، د بنو تميم ډلي بيا و ويل: ستاسي شاعر زموږ تر شاعر ښه او بهتر دی او دغه ډله اسلام ته داخله سوه، رسول الله ﷺ هم هديې او تحفې ورکړې.

د سورة الحجرات اولني مبارک آياتونه د دغي ډلي د اخلاقو په باره کي نازل سوي دي چي په هغه کي يواځي دوی ته نه بلکه ټولو مسلمانانو ته د رسول الله ﷺ سره د ګذارې او معاملې کولو لارښوونه ده، الله جل جلاله فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ۝١﴾

ژباړه: اې هغو کسانو چي ايمان مو را وړی دی! خپلې مفکورې او نظريې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د اوامرو تر صادرېدلو د مخه مه وړاندي کوی، بلکه د هغو د اوامرو انتظار باسی او د الله جل جلاله څخه و بېرېږی، بېشکه چي الله جل جلاله ښه اورېدونکی او په هرڅه خبر دی. د دغه آيات شريف څخه مقصد دا دی چي په هره موضوع او هره معامله کي بايد د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ اطاعت وسي، انساني فکر، رأيه او قانون کم او ناقص دي، په سل کي سل يې نتيجه ناکامي او بربادي ده او بيا رب عزوجل فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرۡفَعُوٓاْ أَصۡوَٰتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجۡهَرُواْ لَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ أَن تَحۡبَطَ أَعۡمَٰلُكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ۝٢﴾.

ژباړه: اې هغو کسانو چي ايمان مو راوړی دی! خپل آوازونه د نبي ﷺ تر آواز مه لوړوی او په لوړ آواز خبري مه ورته کوی، لکه ځيني ستاسي چي د ځينو نورو سره په لوړ آواز خبري کوی، دا بېره سته چي ستاسي ښه عملونه به ضائع سي او تاسي به نه ياست په خبر.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصۡوَٰتَهُمۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمۡتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمۡ لِلتَّقۡوَىٰۚ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٌ عَظِيمٌ ۝٣﴾.

ژباړه: بېشکه هغه کسان چې خپل آوازونه د رسول الله ﷺ په حضور کې کښته کوي (په کښته آواز خبرې کوي) دا هغه کسان دي چې الله جل جلاله د دوی زړونه د پرهېزګارۍ او د الله جل جلاله څخه د بیرې دپاره آماده کړي دي. یعني: خپل الهي توفیق یې د دوی سره ملګری کړی دی، دغو کسانو لره مغفرت، بخښنه او لوی ثواب دی.

ورونو! په اسلام کې لوی شعائر څلور شیان دي: قرآن مجید، رسول الله ﷺ، کعبه شریفه او لمونځ؛ نو تر هرڅه د مخه دا لازم دي چې د دغو څلورو شیانو عزت او احترام وساتل سي، د دغو شیانو سره بې احترامي د اسلام بې احترامي ده.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝﴾.

هر هغه کسان چې د کور د دباندې له طرفه تا ته نارې دروهي اکثره د دوی عقل نه لري، چې دا هغه د بنو تمیم ډله وه.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝﴾.

که چیرې دوی تر هغو صبر کړی وای ترڅو چې ته ورته را وتلای، دغه به د دوی دپاره خیر او ښه وای او الله جل جلاله ډېر بخښونکی او مهربانه دی.

دا هغه آیاتونه وه چې د بنو تمیم د ډلې په باره کې نازل سوه او د ټول امت دپاره درس او لارښوونه ده، چې د خپل رسول او نبي سره باید څنګه ژوند او معامله وکړي.

د بني عامر وَفد یا ډله

بیا یوه بله داسې ډله راغله چې د هغو د راتګ هیڅ امید نه ؤ چې هغه د بني عامر ډله وه، د دغې ډلې مشران عامر بن طُفیل او أربَد بن قیس وه.

که ستاسې هغه د (بئر معونه) فاجعه په یاد وي کوم چې د رسول الله ﷺ اویا نفره اصحاب کرام پکښې و وژل سوه، د هغه سبب د دغه عامر بن طُفیل غدر او خیانت ؤ، دغه وژل سوو مسلمانانو ته د دغه عامر بن طفیل اکا چې په ملاعبُ الأسِنه سره مشهوره ؤ جِوار او امان ورکړی ؤ، خو دغه عامر بن طفیل هغه جوار مات کړی او په خیانت سره یې ټول مسلمانان شهیدان کړه، اوس راغلی دی چې په ظاهره سره مسلمان سي، دغه خائن عامر بن طفیل او أربد بن قیس نه غوښتل چې مسلمانان سي،

مګر څرنګه چې د دوی شا وخوا قبیلې اسلام ته داخلې سوې وې نو د دوی قوم دوی مجبوره کړه چې ولاړ سی او مسلمانان سی، د قوم د غوښتنې په سبب دغه دوه نفره د قوم د نورو مشرانو په ملګرتیا مدینې منورې ته ولاړل، مګر دغه دوه نفره چې د قوم عمده رئیسان او د دغې ډلې مشران وه نو د قوم او خپلو ملګرو په وکالت او استازي توب دوی خبرې کولې، خو په لار کې عامر بن طفیل و أربد بن قیس ته ویلي وه: یا أربد! زه والله إسلام نه غواړم، أربد ویل: والله زه یې هم نه غواړم، عامر ورته و ویل: واوره! زه به محمّد ﷺ په خبرو مشغوله کړم، کله چې دي ولیدی چې دئ زما سره په خبرو مشغوله دی او تا ته یې فکر نسته نو ته د توري واری پر وکړه، دغو دوو نفرو په لار کې د رسول الله ﷺ پر وژلو اتفاق سره وکړی او دغه ډلې چې به راتلې اسلحه نه ځني اخیستل کېدل ځکه هغه هم د قبیلو او قومو مشران وه، دا اجازه ورکول کېدل چې د خپلې اسلحې سره د رسول الله ﷺ سره کښیني او ملاقات ور سره وکړي، صحابهٔ کرام به هم موجود او د رسول الله ﷺ پر شا وخوا به حاضر وه، دغه دوه نفره راغله او اوس یې امید دی چې رسول الله ﷺ به د دوی سره تنهاء سي او دوی به هغه خپله خائنانه نقشه عملي کړي.

دغه ډله د رسول الله ﷺ سره په مسجد کې کښېنستل، عامر بن طفیل چې د قوم او ډلې رئیس دی په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمّد! ﷺ خَالِنِي، یعني: زما سره یوازي سه زه غواړم چې په تنهایي کې خبري درسره وکړم، رسول الله ﷺ و فرمایل: یا والله، ترڅو چې تا پر الله جل جلاله ایمان نه وي راوړی او دا شاهدي آداء نه کړې چې الله یو دی او هغه لره هیڅ شریک نسته در سره تنهاء به نه سم، عامر بیا و ویل: یا محمّد! خَالِنِي، زما سره یوازي او تنها کښېنه زه خبري درسره کوم، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: «لَا وَاللهِ حتّٰى تُؤمِنَ بِاللهِ وحدهُ لا شریکَ لَهُ» دغه خائن عامر بن طفیل په دې سبب خبري اوږدوي چې أربد د توري واری وکړي، مګر أربد چې توره ور څخه ده حرکت نه کوي، که څه هم عامر بن طفیل به رسول الله ﷺ په خبرو مشغوله کړی.

په دغه وخت کې چې عامر بن طفیل د رسول الله ﷺ سره خبري کولې أربد د مسجد په بل طرف کې ناست دی کولای سي چې پر رسول الله ﷺ د توري واری

وکړي، خو آرام ناست دی هیڅ حرکت نه کوي، عامر بن طفیل په احمقانه او بې معنٰی خبرو شروع دی، وایي: یا محمّد! ﷺ په والله که زما پر رأیه را سره ولاړ نه سې زه به مدینه په لښکر او آسانو ډکه کړم، یعني: ستا د جنګ دپاره به پر آسانو سپاره راسو، رسول الله ﷺ جواب نه ور کوي.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې روایتوي وایي: عامر بن طفیل و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ورته ویل یې: په درو شیانو کي تا ته اختیار درکوم هر یو چي دي خوښ وي هغه عملي کړه، یو دا چي د دښتو خلک یې ستا او د غرو خلک یې زما، که دا نه وي نو مي د ځان خلیفه وګرځوه، یعني: تر تا وروسته به حکم زما وي، که دا هم نه وي نو دریمه خبره دا ده چي د غطفان لښکري به په زرو ابلقو یا برګو (سکاڼ) آسانو او زرو ابلقو مادیانو کي درباندي راولم.

عامر دغه خبري کوي او په دې انتظار دی چي ملګری یې د توري وار وکړي، مګر هغه آرام ناست دی، عامر بیا و ویل: یا محمّد! خَالِنِي، رسول الله ﷺ و فرمایل: تر څو چه تا پر یوه الله چي شریک نه لري ایمان نه وي راوړی نه در سره تنهاء کېږم، عامر و ویل: والله زر اشقر او زر شقراء به درباندي راولم، یعني: زر ابلق آسان او زر ابلقي مادیاني به درباندي راولم، چي دا د عامر د لښکر د سپرو شمېر او عدد ؤ، یعني: داسي لښکر به ستا د جنګ دپاره را ولم چي ټول به پر ابلقو (سکاڼ) آسانو سپاره وي، عامر په دغه خبرو رسول الله ﷺ بېروي او مشغوله کوي، خو رسول الله ﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، سړئ بیعقل دی او دا د خبرو طریقه نه ده نو ځکه رسول الله ﷺ د ده د خبرو جواب نه ورکوي، په آخر کي عامر بن طفیل و ویل: والله نه مسلمانېږم او له مسجده ووتی رهي سو.

هغه نورو ملګرو یې ورته و ویل: سړیه دا دي څه وکړه؟ ده ویل: زه نه مسلمانېږم، وروسته په لار کي عامر وأربد ته وایي: والله په ټولو عربو کي تر تا قوي، شجاع او دلاوره نه دی را معلوم نو ولي دي نه واهه؟ ما به په خبرو مشغوله کړی او ته به آرام ناست وې آیا وېرېدې؟ بې همته سوې؟ أربد ویل: یا والله! مګر هر وخت چي به ما غوښتل چي د توري وار پر وکړم ته به زما او د ده په منځ کي وې، عامر ویل:

زه چیري وم ته چیري؟ سړئ زما څخه ډیر لیري ناست ؤ، أربد ویل: یا والله. هر وخت چي به ما غوښتل چي وې وهم ته به مي مخ ته راغلې، غواړې چي ته مي وهلی وای؟ عامر په تعجب کي سو.

وروڼو! د هجرت په اولو وختو کي به رسول الله ﷺ د ځان دپاره محافظ، پیره دار او ساتونکی دراوه چي اوس (باډي ګارډ) ورته ویل کیږي، مګر کله چي د الله جل جلاله دغه قول نازل سو چي فرمایي:

﴿وَٱللَّهُ يَعۡصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِۗ﴾ [المائده: ٦٧]

یعني: الله جل جلاله دي د خلکو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ هغه پیره دار یا محافظ له ځانه ایسته او لیري کړی، د دغه آیات تر نزول وروسته یې د ځان د حفاظت دپاره څوک نه دراوه.

نو دلته هم الله جل جلاله په خپل حفظ سره وساتی.

د بنو عامر ډله چي رهي سوه په لارکي یې د شپې د تېرولو دپاره د بنو سلول په قبیله کي واړول، بنو سلول یوه بد نامه قبیله وه په عربو کي په غدر او خیانت سره مشهوره وه، خو د دوی او د بنو عامر په منځ کي تعلق او شناخت ؤ، مګر نورو ټولو عربو پر بنو سلول بد ویل، اوس دغه د بنو عامر ډلي په بنو سلول کي واړول او په خپله عامر بن طفیل د یوې ښځي په کور کي بیده سو، سهار چي را ویښ سو ستونی یې پړسېدلی ؤ، چا ویل: د طاعون مرض دی او څوک وایي: سرطان ؤ، خو اصلاً د الله جل جلاله إراده داسي وه چي په یوه شپه یې ټول ستونی وپړسېدی او عامر پوه سو چي مرم، نو یې یوه خبره وکړه چي هغه د ده خبره په عربو کي متل سوه، عامر بن طفیل وویل:

أَغُدَّةٌ كَغُدَّةِ البِكرِ وَمَوتٌ فِي بَيتِ سَلُولِيَه !

غُده پاړسوب او مرغړي ته ویل کیږي او بِکَر کوچني اوښ یا جونګي ته ویل کیږي، دغه مرغړئ په اوښانو کي یوه ناروغي ده چي ستونی یې و پړسیږي او بیا مري، نو عامر وویل: دا څومره بد بختي او ذِلّت دی، په عوض د دې چي په جنګ کي وژل کېدلای د اوښانو په مرض مرم او د یوې سلولۍ ښځي په کور کي مرم، عرب به بیا زما کورنۍ ته پېغور ورکوي، عامر متکبر او مغروره ؤ دغسي مرګ یې نه ؤ خوښ.

څو له دغي ناروغيه داسي حال ته ورسېدی چي د ولاړېدلو نه ؤ، خو بيا يې هم و ويل: زما آس را ولی، آس را وستل سو، ويل: پر آس مي سپور کړی او زما اسلحه: توره او نېزه مي را کړی، هغه يې هم ورکړه، آس يوه او بل طرف ته ګرځوي اسلحه پورته او کښته کوي څو د آسه ولوېدی، خلک ورغله چي وې کتی دئ مړ ؤ، دغه د غادر او خاين عامر بن طفيل مرګ ؤ، په دغه ذليل ډول د خپل کلي او کوره ليري مړ سو.

قوم يې دئ ښخ کړی او رهي سوه څو بني عامر ته ورسېدل، د قبيلې ټول خلک ور ته را ټول سوه پوښتني ځني کوي چي څه مو وکړه او کومي نتيجې ته ورسېدلاست؟ دوی د خپل سفر حالات ورته و ويل، قوم پوښتنه ځني وکړه چي څه شي ته يې دعوتولاست؟ أربد بن قيس چي اوس د قوم مشر دی بې حيايي او بې ادبي يې وکړه، د الله ﷻ په مقابل کي يې جرئت او دلاوري وکړه او ويل: موږ يې و خپل إله ته دعوت کړو، که د محمّد ﷺ إله زما مخ ته وای دغه اوس به مي په غشي ويشتلی او وژلی وای (العياذ بالله) دا يې د الله ﷻ سره بې ادبي او بې پروايي وه.

بيا نو دغه أربد په داسي حال کي چي اسلام يې رَد کړی دی پر خپل اوښ سپور او رهي سو، اوس د قوم مشر أربد بن قيس دی، چا د ده د خبرو په جواب کي څه نه و ويل، دئ د خپل کور په لار کي يوې لوړي ته وختی، په دغه وخت کي برېښنا، صاعقه، چي موږ ټکه ورته وايو پر را ولوېدل أربد بن قيس او د ده اوښ يې د خلکو په حضور وسوځل، خلک ورته ګوري چي أربد او اوښ يې دواړه د دغي برېښنا يا صاعقې په واسطه وسوځل سوه.

دا د هغه جرئت او دلاورې نتيجه وه چي ده د الله ﷻ په مقابل کي درلودل، د أربد بن قيس په باره کي د سورةُ الرعد (۱۲، ۱۳) نمبر آياتونه نازل سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمُ ٱلۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ ٱلسَّحَابَ ٱلثِّقَالَ ﴿١٢﴾﴾.

ژباړه: دغه الله ﷻ هغه ذات دی چي تاسي ته برېښنا درښکاره کوي، دپاره د بيري د هغه چا چي ضرر ور رسوي، يا دپاره د طمعي د هغه چا چي ګټه او فايده ور رسوي او دغه الله ﷻ په اوبو درنې اوريځې په هوا کي را پورته کوي.

يعني: دغه د برېښنا ليدل د دوو حالتو څخه خالي نه دي، ځيني هغه کسان دي

چي د تاوان څخه يې ېږېږي هغه په ېږوي او ځيني هغه کسان دي چي د باران په امید دي هغه په خوشاله کوي چي په زړو کي يې د باران طمعه پیدا سي.

مقصد دا چي د الله جل جلاله ذات د انعام او نعمتو، د انتقام او عذابو، د دواړو جامع دی، چي يو مثال يې دغه دی: چي په دغه اوريځ، تالنده او برېښنا کي په يوه وخت کي دوه متضاد کيفيتونه موجود دي، چي ېږه له عذابه او امید د رحمت دي.

مثلاً کله چي اوريځي راسي، تالنده او برېښناوي شروع سي نو خلک په دې امید سي چي باران به واورېږي، خو په عين وخت کي دا ېږه هم ورته پيدا سي چي چيري ټکه يا تندره و نه لوېږي چي د انسانانو د هلاکت سبب به وګرځي.

يا کله چي په اوبو ډکي درنې اوريځي راسي خلک په خوشاله سي چي ښه بارانونه به وسي او د الهي رحمت سبب به وګرځي، خو په عين وخت کي دا ېږه هم ور سره پيدا سي چي د دغو بارانو څخه يو لوی طوفان جوړ نه سي او د انسانانو د هلاک سبب و نه ګرځي، نو د انسانانو دپاره دا لازمه ده چي د الله جل جلاله د رحمت اميدواره وي، او په عين وخت کي يې له عذابه هم وبيرېږي.

﴿ وَيُسَبِّحُ ٱلرَّعْدُ بِحَمْدِهِۦ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِۦ وَيُرْسِلُ ٱلصَّوَٰعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَن يَشَآءُ وَهُمْ يُجَٰدِلُونَ فِى ٱللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ ٱلْمِحَالِ ﴿١٣﴾ ﴾.

او تسبيح وايي رعد په حمد او ثناء د دغه الله او نوري ټولي ملائکې د الله جل جلاله د بيري او هيبته څخه تسبيح وايي او دغه الله جل جلاله ټکي، تندري پر هغه چا را لېږي چي د الله جل جلاله إراده وي، حال دا چي دغه خلک د الله جل جلاله په شان کي جدل او جګړې کوي، حال دا چي د الله جل جلاله عقوبت او نيول ډير سخت دي.

د بنو عامر قبيلې چي دغه حالات وليدل چي عامر بن طفيل ته څه ورپېښه سوه؟ او أربد بن قيس ته څه ورپېښه سوه؟ نو بنو عامر ټول پر اسلام و درېدل او اسلام ته داخل سوه. دا د بنو عامر د قبيلې د اسلام سبب ؤ.

د بني عبد القيس ډله يا وفد

د بني عبد القيس د قبيلې څخه يوه ډله د مسلمانېدلو دپاره مدينې منورې ته راغله چې شمېر يې څلوېښت نفره ؤ، دغه خلک اسلام او مسلمانېدلو ته په ډېر شوق وه، کله چې د مسجد نبوي ساحې يا ميداني ته ورسېدل اوښان او سامان يې دغسي پرېښوول حتّى اوښان يې هم و نه تړل په ډېر تلوار او چابکي د مسجد پر طرف ور رهي سوه، هر يو غواړي چې تر هغه بل ور د مخه سي او د رسول الله ﷺ سره پر اسلام بيعت وکړي، د دوی په جمله کي يو پوه او هوښيار سړئ ؤ چې نوم يې أحنف ؤ او أشَجِّ عبد القيس هم ورته ويل کېدل، دغه أحنف په پوره احتياط او آرامي، په سړه سينه د اوښانو څخه سامانونه کښته کړه، اوښان يې و تړل پر سامانو وګرځېدی بيا نو مسجد ته ورغلی، هغه نورو ټولو بيعت کړی ؤ اسلام ته داخل سوي وه، دئ په آخر کي راغلی او د رسول الله ﷺ سره يې پر اسلام بيعت وکړی، د رسول الله ﷺ دغه د ده کار ډېر خوښ سو او په خوشاله سو نو يې و فرمايل: يا أحنف! په تا کي دوه خويونه يا صفته سته چې د الله او رسول الله خوښ دي، أحنف و ويل: يا رسولَ الله! هغه دوه صفته يا خويونه څه شي دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: حِلم او احتياط، آرامي او سړه سينه، دغه أحنف رضي الله عنه ډېر حليم ؤ.

د حلم او احتياط فايده دا ده چې يو انسان په خپلو تصرفاتو کي نه غلطېږي، د أحنف د حلم قصې خورا ډېري دي خو دغه يوه قصه يې دلته واوری:

وايي: أحنف يوه مينځه درلودل، يو وخت د دغي مينځي څخه يو لوښی ور څخه ؤ چې په هغه لوښي کي ايشولي اوبه وې، د مينځي څخه دغه لوښی د أحنف پر يوه کوچني زوی ولوېدی، هغه وسوځل سو او مړ سو، خو أحنف مينځي ته هيڅ هم و نه ويل (دايې حلم ؤ) او بل د ده خوی او خصلت احتياط او آرامي وه، په هيڅ کار کي يې تلوار نه کاوه، رسول الله ﷺ د احتياط صفت کړی دی او هغه يې ښه بللی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: احتياط او آرامي په هر شي کي ښه ده بېله د خير او آخرت په کارو کي، په هغو کي ځنډ مه کوه دا مه وايه: ته و درېږه چې زه فکر او مشوره وکړم.

مثلاً يو چا د خير او صدقې کار ته وروبللې، بېله فکره او حسابه، جمعه او ضرب مه ورته کوه، پلمې او بهانې مه جوړوه هغه د خير کار وکړه، مګر په دنيوي کارو کې احتياط او فکر کول د انسان دپاره خير دی.

بيا نو أحنف ﷺ د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه او ويل: يا رسولَ الله! دغه دوه خويونه ما زده کړي او د ځان عادت مې ګرځولي دي؟ که الله جل جلاله زما په طبيعت کې پيدا کړي دي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: بلکه الله جل جلاله ته پر دغو خويو پيدا کړی يې، أحنف ﷺ وويل: الحمدلله چې الله جل جلاله په ما کې داسې دوه خويونه ايښي دي چې د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ خوښ دي، دا د الله جل جلاله احسان دی چې ده جل جلاله را پکښې پيدا کړي دي او بيا يې خوښ کړي دي، نو بنو عبد القيس مسلمانان سوه.

د بنو حنيفه وفد يا ډله

بنو حنيفه يو قوم او قبيله ده چې د نجد په يمامه کې اوسېدل، ويل کيږي چې دغې قبيلې د جنګ دپاره يو لک نفره درلودل يعني: ډېره لويه او قوي قبيله وه، د دغې قبيلې اووه لس نفره مشران د هجرت په نهم کال کې مدينې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورغله، چې په دغه ډله کې مسيلمة الكذاب هم ؤ، مسيلمه بن ثمامه، بن کبير، بن حبيب د دغه بنو حنيفه د قبيلې څخه دی، دغې ډلې د انصارو څخه د يوه سړي په کورکې واړول او بيا و رسول الله ﷺ ته بېله مسيلمه څخه د اسلام راوړلو دپاره ورغله، مسيلمه هلته هغه خپل د اړولو په ځای کې پاته سو، مسيلمه مدينې منورې ته راغلی دی خو په اسلام او مسلمانېدلو نه دی راضي، څرنګه چې مسيلمه د خپل قوم د مشرانو څخه ؤ نو د قوم څخه يې مخالفت نه سوای کولای، د قوم سره راغلی دی مګر رسول الله ﷺ ته نه ورغلی، د قوم دغه راغلو خلکو د رسول الله ﷺ سره بيعت وکړی او اسلام ته داخل سوه.

رسول الله ﷺ دوی ته هديې او تحفې ورکړې (دا د رسول الله ﷺ عادت ؤ چې دغسې راغلو خلکو ته به يې هديې ورکولې) نو قوم وويل: يا رسولَ الله! په موږ کې يو سړئ سته چې زموږ د مشرانو څخه دی مګر سړئ اوس زموږ سره دلته نه دی راغلی،

رسول الله ﷺ و فرمايل: ځرنګه چې دئ ستاسي د سامانو ساتنه او حفاظت کوي او ستاسي خدمت کوي نو بد سړئ نه دی، دغه هديه د هغه دپاره هم درسره واخلی.

قوم هم هغه هديه چې د رسول الله ﷺ له طرفه د مسيلمه دپاره وه ور سره واخيستل او مسيلمه ته ورغله او ويل: رسول الله ﷺ دغه هديه ستا دپاره را کړې ده او رسول الله ﷺ و فرمايل: ځرنګه چې دئ ستاسي خدمت او مرسته کوي د سامانو ساتنه مو کوي نو بد سړئ نه دی، مسيلمه و ويل: وګوری محمّد ﷺ زما صفت وکړی، د مسيلمه ټول ملګري مسلمانان سوه بېله ده ځخه، خو د دوهم وار دپاره مسيلمه د خپلو ملګرو سره و مسجد نبوي ته ورغلی او هلته په مسجد کي ناست دي، دئ او د ده قوم خبري سره کوي (مسجد نبوي خو تاسي ته در معلوم دی چې د رسول الله ﷺ کور د مسجد سره مبثتی دی فقط يو دېوال يې ترمنځ ؤ او په دغه دېوال کي د کور او مسجد تر منځ يوه دروازه وه چې پرده پر ځړېدل او رسول الله ﷺ به د دغي لاري ځخه مسجد ته ورتلی) نو مسيلمه او قوم يې په مسجد کي ناست دي او خبري سره کوي، د مسيلمه شا د رسول الله ﷺ د کور و طرف ته وه، د شا طرف نه ويني، د مسيلمه ملګرو د مسيلمه ځخه پوښتنه وکړه چې ته ځه وخت اسلام ته داخلېږې؟ مسيلمه ويل: هر وخت که محمّد ﷺ زه د ځان خليفه وګرځولم، يعني: که يې تر ده وروسته حکم ما ته راکړی نو زه مسلمانېږم، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ له خپله کوره مسجد ته ور داخل سو او د مسيلمه خبري يې واورېدې، رسول الله ﷺ په دغه سړي کي شر وليدی او پوه سو چې د دغه سړي إراده نوره ده، نو رسول الله ﷺ د مځکي ځخه يوه کوچنۍ خاشه را پورته کړه چې په عربي کي (عُرجُون) ورته وايي او ويل: والله که ته زما ځخه دغه خاشه و غواړې در به يې نه کړم خلافت خو ځه کوې بلکه خاشه نه درکوم او والله نه را معلومېږې بېله درواغجنه او والله ته هغه ځوک يې چې په خوب کي را ښکاره کړه سوې اوکه بېله اسلامه بيرته ولاړې الله ﷺ به دي خوار او حقير کړي، دا ټولي سختي او شديدي خبري وې، خير د مسيلمه ملګري ټول اسلام ته داخل سوه مګر مسيلمة الکذاب نه سو مسلمان.

په وروسته کي چې د بنو حنيفه ډله د مدينې منورې ځخه ولاړه صحابۀ کرامو

د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا رسولَ الله! د دې خبرې څخه دي څه مقصد ؤ چي ته هغه څوک یې چي په خوب کي را ښکاره سوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: ما په خوب کي ولیدل چي د ټولي مځکي خزانې ما ته را جمعه کړه سوې او بیا مي په خپلو لاسو کي د سرو زرو دوه وښي ولیدل چي زما ښه نه ځني راغله، وحيِ را ته وسوې چي پوه یې کړه، ما هم دغه وښي پوه کړه او هغه په هوا سوه، صحابۀ کرامو و ویل: یا رسولَ الله! د دغو وښیو ترجمه دي په څه شي سره وکړه؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د هغو ترجمه مي په دوو دروغجنانو سره وکړه چي په جزیرةُ العرب کي به پیدا کیږي، دوه نفره چي په دروا‌غو سره به د نبوت دعوه کوي او الله جل جلاله به یې ذلیله کړي.

واقعاً هم د رسول الله ﷺ تر رحلت د مخه دوه نفره چي په دروا‌غو یې د نبوت دعوه وکړه په جزیرةُ العرب کي پیدا سوه چي یو یې دغه مسیلمة الکذاب په یمامه کي ؤ چي د هجرت په لسم کال کي یې د نبوت دعوه وکړه او د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په خلافت کي چي د هجرت دوولسم کال او د ربیع الأول میاشت وه د هغه وحشي چي د حمزه رضي الله عنه قاتل ؤ او ابودُجانه رضي الله عنه له طرفه ووژل سو او بل نفر یې اسود العُنسي ؤ چي په یمن کي ؤ او د رسول الله ﷺ تر رحلت یوه ورځ د مخه د فیروز له طرفه و وژل سو، د ده د وژل کیدلو خبر د وحیو په واسطه رسول الله ﷺ ته راغلی او صحابۀ کرامو ته یې هم دغه خبر و وایه، خو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ته چي د رسول الله ﷺ خلیفه ؤ دغه خبر د خلکو په واسطه له یمنه را ورسېدی.

د مسیلمة الکذاب قصه اوږده ده، خو کله چي مسیلمه خپل وطن یمامې ته ولاړی د خپل ځان او د نبوت په باره کي یې فکرکاوه تر څو چي داسي دعوه یې وکړه چي دئ د الله جل جلاله له طرفه د رسول الله ﷺ سره په نبوت کي شریک کړل سو او د ځان دپاره یې د نبوت دعوه وکړه، له خپله ځانه یې د شعر پر قسم بې معنٰی جملې جوړولې او ویل به یې چي دغه وحيِ دي او ما ته رانازلیږي، خپل قوم ته یې شراب او زناء ور حلال کړه، خو پر دغه سربېره یې دا شاهدي هم آداء کول چي رسول الله ﷺ نبي دی، نو یې د یمامې څخه و رسول الله ﷺ ته لیک ولېږی چي په هغه

کي يې ليکلي يې وه: مِن مسيلِمَة رسول الله إلى محمّد رسول الله: خبر اوسه چي ما ته هم دغه د نبوت په کار کي ستا سره شراکت را کړل سو، د ځکي نيم امر او حکم زموږ دی او نيم يې د قريشو دی مګر قريش داسي قوم دی چي تېرئ او تجاوز کوي.

رسول الله ﷺ يې په جواب کي ليک ور ولېږی چي ورته ليکلي يې وه:

«بسم الله الرّحمٰن الرحيم، مِن محمّد رسولِ الله الى مسيلمة الكذاب».

(له دغه وخته د مسيلمه لقب کذّاب يعني درواغجن سو)

السّلام علىٰ من إتّبع الهُدىٰ، امّا بعد:

ځکه د الله جل جلاله ده او هغه چا ته يې ورکوئ چي د ده جل جلاله خوښه وي او آخرت د پرهېزګارانو دی.

مسيلمة الكذاب له دغه وخته ځخه و خپلو کاذبو إدعاګانو ته دوام ورکړی او د ده دغه د درواغو دعوې د يوه مسلمان نفر په مرتد کېدلو سره نور هم شهرت پيدا کړی، چي هغه قصه داسي وه:

کله چي د بنو حنيفه ډله مسلمانان سوه د هغې ډلي ځخه يو نفر چي نهار بن عُنفوه نومېدی دالته په مدينه منوره کي پاته سو، قرآن کريم يې په ياداوه او د اسلام احکام يې زده کول، سورةُ البقره او سورةُ آل عمران يې د أبئ بن كعب رضي الله عنه په مرسته او کومک په ياد کړه نور د اسلام احکام يې هم زده کړه، ځو د ده سره کافي علم او معلومات جمعه سوه، د قرآن مجيد ځخه يې ډېره حصه په ياد کړه، ابو هريره رضي الله عنه په يوه حديث کي روايت کوي او وايي: زه او دغه نهار او د انصارو ځخه بل درېيم نفر سره ناست ؤ چي رسول الله ﷺ راغلی او يوه عجيبه خبره يې وکړه، موږ درې نفره ناست يو رسول الله ﷺ و فرمايل: ستاسي ځخه يو نفر په اورکي دی، يعني: ستاسي درو نفرو ځخه يو نفر دوږخ ته ځي، ابو هريره رضي الله عنه وايي: زه پر خپل ځان ډېر زيات وېرېدم او پسله څه مو دې هغه انصاري هم پر اسلام وفات سو، وايي زما بېره نوره هم زياته سوه ځکه د هغو درو نفرو ځخه زه او نهار پاته سوو او نهار عابد، عالم او د قرآن مجيد حافظ دی، همېشه لمونځ او عبادت کوي، د قرآن مجيد په يادولو او حفظولو مشغوله دی، نو زه پر خپل ځان ډېر بېرېدم چي هغه دوږخي به زه يم.

او بیا رسول الله ﷺ دغه نهار د بنو حنیفه قبیلې ته ولېږی چي هغو ته اسلام او د اسلام احکام ور وښيي، ځکه ده د اسلام څخه ډیر شیان زده کړي وه، نو ویل: بنو حنیفه ته ورسه (چي په خپله د دغه نهار قبیله وه) د دین احکام ور وښيه، نهار هم رهي سو او یمامې ته ورسېدی، د مخه تر دې چي د خلکو سره یو ځای سي مسیلمة الکذاب ور وغوښتی او ورته وي ویل: یا نهار! که دي خلکو ته وویل چي مسیلمه نبي دی زه به دي د ځان وزیر وګرځوم، د نهار هم د دنیا طمعه پیدا سوه، دئ فقیر او غریب سړئ ؤ او اوس په یوه وار د مسیلمه وزیر ځني جوړېږي نو دنیا ورکش کړی، کله چي د بنو حنیفه مسلمانان او کفار ورته را ټول سوه او د ده څخه یې پوښتنه وکړه چي محمّد ﷺ څه ویل؟ نهار وویل: محمّد ﷺ ویل: مسیلمه هم ما غوندي یا زما پر قسم نبي دی، د بنو حنیفه څخه هغه کسان چي مسلمانان سوي وه هغه خلک د دغه نهار په واسطه بیرته مرتد سول او د بنو حنیفه خلکو مسیلمه په نبوت ومنی، چي د نهار دغه کار د مسیلمة الکذاب د نبوت د شهرت سبب وګرځېدی.

دغه قصه موږ ته یوه ډیره مهمه لار ښوونه کوي، هغه دا چي موږ خلک نه سو پېژندلای، هو، رسول الله ﷺ د دغه نهار په باره کي د الهي وحیو او معلوماتو په سبب پېش ګويي کړې وه او موږ ولیدل چي هغه څه وکړه؟ خو موږ امت عاجزه بندګان یو بېله هغه څه چي الله جل جلاله او رسول الله ﷺ په خبر کړي یو او بېله ظاهري حالته نور څه نه سو ویلای.

حتّی رسول الله ﷺ کله چي د تبوک د غزاء څخه بیرته مدینې منورې ته راتلی پر لارې یو ځای واړول، ځینو نفرو د لښکر اوښان بوتله او څارل یې، خو د دغو نفرو څخه د رسول الله ﷺ اوښه ورکه سوه نو صحابهٔ کرام په دغه اوښه پسي ګرځېدل چي پیدا یې کړي، هلته بیا په لښکر کي یو منافق ؤ چي نوم یې زید بن لُصیط القینقاعي ؤ، دغه منافق په دې سفر کي د عمّاره بن حَزم الأنصاري رضی الله عنه په ډله کي ؤ، چي دغه عمّاره رضی الله عنه د اهل بدر او د هغو کسانو څخه دی چي د عقبې په بیعت کي حاضر وه، نو دغه منافق د عمّاره په خېمه کي ناست دی، مګر په خپله عمّاره رضی الله عنه په دغه وخت کي د رسول الله ﷺ سره د هغه په خېمه کي دی چي هغه خېمه بیا د لښکر په بله منطقه

کي وه، کله چي د رسول الله ﷺ د اوښي د ورکېدلو خبر په لښکر کي نشر سو، دغه زيد منافق چي د عمّاره رضي الله عنه په خېمه کي دی و ويل: آيا محمّد نه وايي چي زه نبي يم او د آسمان په خبر مو خبروي؟ مګر اوس دئ نه دی خبر چي د ده اوښه چيري ده؟ دا خو دلته د عمّاره رضي الله عنه په خېمه کي د منافق زيد خبره وه.

رسول الله ﷺ چي هلته ليري په خپله خېمه کي ناست دی او عمّاره رضي الله عنه هم هلته ور سره ؤ و فرمايل: يو سړئ وايي: (چي مقصد يې دغه زيد منافق ؤ) چي محمّد وايي زه نبي يم او د آسمان په خبر مو خبروي، مګر اوس نه دی خبر چي خپله اوښه يې چيري ده، رسول الله ﷺ نور هم و فرمايل: زه نه يم خبر مګر په هغو شيانو چي الله جل جلاله په خبر کړی يم، (يعني: تر هغه څه چي الله جل جلاله په خبر کړی يم زيات غيب نه دي را معلوم) نو الله جل جلاله خبر کړم چي زما اوښه په فلانۍ شېله کي او په فلاني ځای کي ده، قيضه يا تناويې په يوه و نه پوري بند دی نو اوښه هغې وُني بنده کړې ده ولاړ سی او را يې ولی، نفر پسي ولاړه واقعاً هم اوښه په هغه ځای کي پر هغه قسم په خپل تناو بنده سوې وه او اوښه يې راوستل.

د دغې واقعې تر ليدلو او اورېدلو وروسته عمّاره رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د خېمې څخه خپلي خېمې ته راغلی او په خپله خېمه کي دغه بيان کوي او وايي: چي والله اوس عجبه واقعه پېښه سوه او رسول الله ﷺ عجبه خبره وکړه، مقصد هغه قصه يې ټوله بيان کړه، د خېمې د خلکو څخه يوه نفر چي په دغه خېمه کي موجود ؤ عمّاره رضي الله عنه ته و ويل: دغه خبره ستا تر را تګ د مخه دغه زيد وکړه، عمّاره رضي الله عنه پر زيد مخ را واړاوه او پر څټ يې په سکانو وهي او ور ته وايي: الله دي مړ کړه ته د رسول الله ﷺ په باره کي دغه خبري کوې؟ تر هغو يې واهه چي خلکو ځني خلاصاوه او بيا يې د خپلي خېمې څخه وشړی.

مقصد دا چي غيب بېله الله جل جلاله څخه بل هيچا ته که په مځکه کي دي که په آسمانو کي دي نه دي ور معلوم، الله جل جلاله فرمايي:

﴿قُل لَّا يَعۡلَمُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ ٱلۡغَيۡبَ إِلَّا ٱللَّهُۚ﴾. [النمل: ٦٥]

نو رسول الله ﷺ په نهار باور او اعتماد وکړی چي بنو حنیفه ته یې ولېږی، مګر نهار مرتد سو او دغسي فتنه انګېزه یا د فتنې ډک کاریې وکړی. نو ځکه علماء کرام وایي: که څوک غواړي چي په یو چا پسي اقتداء وکړي او د هغه متابعت وکړي. نو دي د داسي چا متابعت کوي چي هغه پر اسلام وفات سوی وي او پر خیر یې خاتمه سوې وي، مګر ژوندئ انسان؟ د هغه د فتنې او خرابېدلو ضمانت څوک نه سي کولای، ته نه یې خبر چي څه وخت او کله؟ څنګه او چیري؟ په کوم فساد او کومه فتنه اخته کیږي، او د حقي لاري څخه اوړي، لکه نن ورځ چي داسي ډېره پېښه ده، ډېر خلک وه چي په ښه علم، په ښه جهاد، په ښه نامه او ښه عمل سره مشهوره وه، خو په یوه وار بلي ډېري فاسدي لاري ته واوښتل، خو د دغه پر عکس داسي هم پېښه ده چي ډېر پر باطله لار تلونکي خلک حقي لاري ته اوښتي دي، الله ﷻ دي موږ او تاسي ټول پر هغه مستقیمه لار ثابت او قائم وګرځوي چي د الله ﷻ رضاء او زموږ د دارینو خیر پکښې وي، الله ﷻ مو دي آخره خاتمه پر ایمان بالله او اسلام کړي.

د طئ د قبیلې وفد یا ډله

مدینې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره په ډلو ډلو خلک او قبیلې راتلې، د هغو مهمو ډلو څخه یوه هم د طئ د قبیلې ډله ده چي په حقیقت کي دا ډله نه وه بلکه رسول الله ﷺ د طئ د قبیلې د فتحه کولو دپاره یوه سریه ولېږل، عدي د حاتم طایي زوی د طئ د قبیلې مشر او رئیس ؤ، د ده پلار هغه حاتم الطایي دی چي په سخا سره مشهوره ؤ او تر اوسه پوري یې نوم یادیږي، عدي د دغه سخي حاتم طایي زوی او د طئ د قبیلې رئیس دی.

عدي ولیدل چي اسلام ورځ په ورځ نشریږي نو دئ په بېره کي ؤ او همېشه به یې احتیاط کاوه، د مدینې منورې او طئ پر لار هلته یوه صومعه وه چي په دغه صومعه کي د نصاراوو ځیني راهبان اوسېدل، عدي د حاتم الطایي زوی د دغي صومعې یوه راهب ته ویلي وه: که دي هر وخت د مسلمانانو لښکر او بیرغان ولیدل چي زموږ پر طرف را رهي دي ما ته خبر را کړه، عدي غواړي چي په دغسي وخت کي وتښتي،

عدي د تیښتي او سفر دپاره بوده او د سفر ټول لوازم تیار او آماده کړي دي د تیښتي دپاره پر دوو ګوتو ناست دی، کله چي هغه راهب د مسلمانانو له طرفه د هغو لښکر او بیرغان ولیدل چي پر دوی ور رهي دي نو یې عدي بن حاتم الطایي ته خبر ورکړی چي د مسلمانانو لښکر را رهي دی که ستا د یوه کار إراده وي هغه وکړه، عدي بن حاتم څه وکړه؟ فقط خپله ښځه او اولادونه یې ور سره رهي کړه او مالونه یې ور سره واخیستل طئ یې پرېښاوه او د شام پر طرف د شام نصاراوو ته ور رهي سو.

مسلمانان راغله طئ یې ونیوی څوک چي تښتېدلای سوای هغه وتښتېدل او هغه پاته نفر بندیان ونیول سوه، د بندیانو په جمله کي یوه هم د عدي بن حاتم الطایي خور وه، بندیان مدینې منورې ته را وستل سوه او مسجد ته نژدې یې ځای ور جوړ کړی، بندیان یې په دغه ځای کي واچول، رسول اللهﷺ چي به لمانځه ته تلی دغو بندیانو ته به ور وګرځېدی.

کله چي رسول اللهﷺ بندیانو ته ورغلی د عدي خور چي په بندیانو کي وه ولاړه سوه او ویل: یا محمّد!ﷺ زه فلانۍ د قوم د رئیس حاتم الطایي لوریم، پلار مي مړ سو او د کورنۍ مشر مي غائب دی نو رحم را باندي وکړه إکرام او عزت مي وکړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: دکورنۍ مشر دي څوک ؤ؟ ښځي ویل: ورور مي عدي، رسول اللهﷺ و فرمایل: هغه د الله او رسول الله څخه تښتېدلی؟ دئ د الله، رسول الله او اسلامه څخه تښتي؟ نور نو رسول اللهﷺ ساکت سو او دې هم د ویلو دپاره نور څه نه درلودل او کښېنستل، دوهمه ورځ بیا رسول اللهﷺ بندیانو ته ورغلی، ښځي بیا هغه خبره ورته وکړه او رسول اللهﷺ هغه جواب ورته و وایه، درېیمه ورځ چي بیا رسول اللهﷺ ورغلی ښځه ناسته ده او نن څه نه وایي، ځکه د ویلو دپاره شئ نه لري او امید یې هم نسته، ښځه وایي: د رسول اللهﷺ شا ته یو نفر ولاړ ؤ (چي هغه نفر علي بن أبي طالبؓ ؤ) وایي: هغه نفر اشاره را ته وکړه چي ولاړه سه او خپل عرض دي و وایه، وایي: زه بیا ولاړه سوم او هغه خبره مي وکړه، رسول اللهﷺ و فرمایل: ستا مشر عدي بن حاتم الطایي دی هغه چي د الله او رسول الله څخه تښتېدلی دی؟ مګر ته، تا به ایله کړو او که عدي راغلی د هغه به هم اکرام او

عزت وکړو، دا جمله يې د دې دپاره ورته وویل چې د عدي زړه و اسلام ته مائل سي. نو ښځه چې اوس خلاصه او ایله سوه وې ویل: یا رسول الله! که څوک شام ته تله ما خبره کړه چې خپل ورور ته ولاړه سم، په دغه وخت کي بیا یوه قافله شام ته رهي کېدل او رسول اللهﷺ دغه ښځه د هغې قافلې سره ولېږل، څو شام ته ورسېدل او هلته خپل ورور عدي بن حاتم ته ورغله، هغه د لیري وپېژندل چې دا مي خور ده او دې هم چې د لیري ولیدی پر ناري یې کړه: ظالمه! ځان او خپله کورنۍ دي وتښتول او خلاص دي کړه زه ستا د کورنۍ څخه نه وم؟ څرنګه چې د خور خبري یې حق او پر ځای وې او هغه ملامت ؤ نو ویل: هر څه چې وایې هغه حق او رشتیا دي، غلطي زما ده، په خپله ګناه یې اقرار وکړی او دا عادت دی که څوک خپله غلطي ومني هغه مقابل طرف نرمیږي او که یو څا نور هم دلایل ویل بیا یې هم ځان نه ملامتاوه مقابل طرف نور هم زیات په قهر کیږي.

کله چې دې ولیدل چې ورور یې پر خپله غلطیا قانع دی او اقرار کوي دا هم نرمه سوه، نو ویل: یا عدي! د هغه څا له طرفه راغلې یم چې تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دی، عدي وایي: زما خور د عقل او پوهې خاونده وه.

واقعاً هم داسي ښځې سته چې د ښه فکر او پاخه عقل خاونداني وي او د عدي خور د هغو ښځو څخه وه چې عقل او تدبیر یې درلودی، نو عدي وایي: ما پوښتنه ځني وکړه چې د رسول اللهﷺ په باره کي دي څه خیال او فکر دی؟ خور مي وویل: یا عدي! سړی د دوو حالاتو څخه خالي نه دی یا به نبي وي یا پاچا، که نبي ؤ ملګر تیا یې ابدي شرف دی، تر دې به بل زیات شرف چیري وي چې ته دي د یوه نبي د ملګرو څخه سې او که پاچا وي نو په والله د داسي څا له طرفه راغلې یم چې تر ټولو خلکو کریم او بهتر دی، و هر څا ته یې خیر رسیږي، عدي وایي: زه په شام کي تر هغه ډیر نا خوښه وم لکه څومره چې د رسول اللهﷺ څخه نا خوښه وم نو مي د ځان سره و ویل: که چیري زه ورسم او وګورم که پاچا ؤ او د نبوت دعوه یې په ناحقه سره کړې وه دا حال نه را څخه پټیږي او که د نبوت په دعوه کي صادقه ؤ متابعت به یې وکړم، عدي وایي: د مدینې منورې پر طرف رهي سوم څو هلته ورسېدم او مسجد

نبوي ته ور داخل سوم، رسول الله ﷺ په مسجد کي ناست ؤ، ما سلام ورته و وایه او ده را ته و ویل: څوک یې؟ ما ویل عدي بن حاتم الطایي، رسول الله ﷺ یې ښه هرکلی او استقبال وکړی او ډېر په خوشاله سو ځکه د طئ د قبیلې سر دار او رئیس دی او د حاتم الطایي زوی دی، په خلکو کي د لوړي درجې او مقام خاوند دی نو خود رسول الله ﷺ یې تود هرکلی وکړی، عدي وایي: اوس نو زه ګورم چي محمّد ﷺ نبي دی که پاچا؟ وایي: رسول الله ﷺ زه خپل کورته ور سره رهي کړم پر لاري رهي یو (اوس د رسول الله ﷺ سره د عربو د مشرانو ښځه یو مشر، د عربو د اشرافو ښځه یو شریف ور سره ملګری دی) خو په لار کي یوه سپین سرې ښځه ورته ودرېدل او ویل: یا رسولَ الله! غواړم چي څو خبري درته وکړم، عدي وایي زه یې پرېښوولم او د ښځي خبرو ته یې غوږ ونیوی، تقریباً یو ساعت تېر سو زه ولاړ یم او رسول الله ﷺ د ښځي خبرو ته غوږ نیولی دی، عدي وایي: ما د ځانه سره و ویل: په والله محمّد ﷺ پاچا نه دی د پاچهانو اخلاق داسي نه وي دا د انبیاوو اخلاق دي چي د ضعیفه او سردار فرق نه پرکیږي، څومره چي د ساداتو او اشرافو مراعت، اهتمام او غمخوردني کوي، په هغه اندازه د غریبانو، بې وزلو او ضعیفو غمخور هم وي، عدي وایي: کله چي د هغه سپین سري د خبرو څخه فارغه سو نو یې زه رهي کړم څو کورته ورسېدلو، کورته ور ننوتلو په کور کي یې هیڅ شئ نسته یوه بوریا ده او یوه کوچنۍ نالچکه، د نالچکي پوښ د څرمني ؤ او په خاشو ډکه وه، (د هغه وخت څرمني د اوسنیو څرمنو پر قسم پستې او رنګه نه وې، فقط یو پوست ؤ چي وچ کړی او پخ کړی به یې ؤ) د دغي نالچکي په نس کي نه وړۍ وې نه پنبه بلکه د خاشو ډکه ده، په ټول کور کي یې بل هیڅ شئ نسته، نو ما د ځان سره و ویل: دا د پاچا کور نه دی بلکه دا د نبي کور دی.

عدي وایي: کله چي موږ د کښېنستلو إراده وکړه هغه نالچکه یې ما ته راکړه او ویل پر دغه کښېنه، عدي وایي: ما بیرته ده ﷺ ته ورکړه ما ویل: یا، ته پر کښېنه، ده ﷺ بیرته ما ته راکړه ویل: ته پر کښېنه او ډېر یې را ته و ویل، څو زه هغه د خاشو پر نالچکه کښېنستم او دئ ﷺ پر مځکه کښېنستی، بیا مي د ځان سره و ویل: والله

د پاچا کارونه داسي نه وي بلکه دا د نبوت اخلاق دي، بيا نو رسول الله ﷺ راته وويل: يا عدي! آيا بېله يوه الله بل إله در معلوم دی؟ ما ويل: يا، بيا يې و ويل: آيا تر الله جل جلاله بل لوی شئ در معلوم دی؟ ما ويل: يا، بيا رسول الله ﷺ يوه عجبه خبره را ته وکړه ويل: يا عدي! آيا ته پر رکوسيت نه يې؟ عدي وايي: زه په تعجب کي سوم (رکوسِيت) يو داسي دين دی چي بالکل له منځه تللی دی، داسي څوک نسته چي د هغه دين متابعت دي کوي بېله ما څخه.

څرنګه چي عدي د مختلفو اديانو په باره کي کتابونه مطالعه کول او ويل، نو د معلوماتو خاوند ؤ او د دغي مطالعې د لاري د رکوسيت دين ور معلوم سو او دغه دين يې د ځان دپاره خوښ او اختيار کړی.

رکوسيت داسي دين دی چي د نصرانيت او يهوديت يا شرک په منځ کي دی، عدي وايي: خلکو دا فکر کاوه چي زه نصراني يم مګر په حقيقت کي زه رکوسي وم او زما ښځه، ورونه، بلکه ټوله کورنۍ په دې نه وه خبر چي زه رکوسي يم د ټولو دا خيال ؤ چي زه نصراني يم، مګر زما حقيقي عقيده د رکوسيت وه او چا ته مي نه ښکاره کول، خو د رسول الله ﷺ په جواب کي مي و ويل: هو زه رکوسي يم.

بيا رسول الله ﷺ راته و ويل: ته هغه نه يې چي د خپل قوم څخه مرباع اخلې؟ (مِرباع) يو قسم ټکس يا ماليات دي چي اصلاً د غنيمتو څلرمه حصه وه، دغه مِرباع يې پر خپل قوم لازمه کړې وه چي ده ته به يې ورکول، نو اوس رسول الله ﷺ ورته وايي: ته د خپل قوم څخه مرباع نه اخلې؟ ما ويل: هو اخلم يې، رسول الله ﷺ راته و ويل: دغه د مرباع اخيستل خو ستا په دين کي حرام دي، ما ويل: هو، حرام دي او ما ته نه دي روا.

عدي وايي: زه ډېر په تعجب کي سوم، اول دا چي رکوسيت يو ورک او پای ته رسېدلی دين دی چي چا ته نه دی ور معلوم مګر رسول الله ﷺ ته هغه ور معلوم ؤ او بيا يې احکام هم په تفصيل سره ور معلوم دي، په حلال او حرام يې خبر دی او پوه سو چي زه پر هغه دين يم او په هغه کي بيا حرام کار هم کوم، رسول الله ﷺ بيا را ته و ويل: يا عدي! ښايي ته د اسلامه څخه دغه منعه کړی يې چي ته مسلمانان غريبان

وينې مال او شئ نه لري؟ په والله قريبه ده چې مسلمانان به دومره مال پيدا کړي چې يو سړئ به په يږ چا پسي ګرځي چې د خپل مال زکات او صدقه ورکړي، خو داسي څوک به نه سي پيدا کولای چې هغه د ده زکات او خيرات دې واخلي.

يا عدي! ښايي ته د اسلامه ځخه دې منعه کړی يې چې مسلمانان همېشه په جنګو او ښره کي دي، مسلمانان لږ او دښمنان يې ډير دی؟ په والله قريبه ده چې يوه مسلمانه ښځه به د قادسيې ځخه تر بيت الله الحرام پوري يوازي ښله جوار او امان ځخه ځي او په پوره امان کي به وي، ښله يوه الله جل جلاله د بل چا ځخه به نه بيريږي.

او يا عدي! ښايي ته د اسلام ځخه دې منعه کړی يې چې ته وينې: حکم او پاچهي د نورو په لاس کي ده مسلمانان په خپمو او خرابو کي ژوند کوي؟ په والله قريبه ده چې ته به واورې: د بابل قصرونه مسلمانانو فتحه کړل.

عدي وايي: ما وويل: أشهد أن لا إله إلاّ الله و أشهد أنّکَ رسول الله، نور مي نو دا يقين سو چې محمّد ﷺ نبي او رسول الله دی او اسلام مي په زړه کي ټينګ سو، خير له کوره را ووتلو او مسجد ته راغلو، رسول الله ﷺ په لمانځه کي د سورةُ التوبه د نورو آياتو تر څنګ د سورةُ التوبه دغه آيات شريف هم تلاوت کړی چې الله جل جلاله فرمايي:

﴿ ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلۡمَسِيحَ ٱبۡنَ مَرۡيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُوٓاْ إِلَٰهٗا وَٰحِدٗاۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۚ سُبۡحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴾.

دغه آيات شريف د کتابي کفارو په باره کي دی، يعني: دغه کتابي کفارو خپل علماء او عابدان ښله الله جل جلاله خپل آلهه او خدايان ګرځولي دي او مسيح عليه السلام د مريمي زوی هم إله او رب بولي (چې د الله جل جلاله زوی يې بولي) حال دا چې دوی نه دي امر کړه سوي ښله دې ځخه چې د يوه الله جل جلاله عبادت وکړي.

عدي وايي: پسله لمانځه و رسول الله ﷺ ته ورغلم او ورته و مي ويل: يا رسولَ الله! موږ هيڅکله خپل احبار او رُهبان يعني: عالمان او عابدان خپل خدايان نه دي ګرځولي هو، موږ د مسيح عليه السلام عبادت کوومګر د احبار او رهبان عبادت مو نه دی کړی.

ورونو! دغه جواب ته ښه متوجه سی زموږ دپاره ډيره مهمه خبره ده،

عدي وايي: رسول الله ﷺ راته و ويل: يا عدي! آيا دغه احبار او رُهبان به تاسي ته حرام نه در حلالول؟ او حلال يې نه درباندي حرامول؟ ما ويل: هو داسي وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: بس دغه د هغو عبادت دی.

ورونو! عبادت يوازي دا نه دی چي يوه شي يا يو چا ته سجده وکړې، عبادت دغه دی چي د هغه اوامر او حکمونه داسي و بولې لکه دين او شريعت، مثلاً الله جل جلاله دا قانون را ته ايښی دی چي زناء کوونکی که نارينه وي که ښځه رجم دي سي، يا دي د غله لاس پرې کړل سي، خو که بل څوک د دغو احکامو څخه مخالف قانون را ته کښيږدي او موږ هغه ور سره ومنو يا ور سره موافق سو دا د هغه بل چا عبادت سو، عبادت فقط لمونځ، روژه او سجده نه دي، بلکه د يو چا له طرفه د الله جل جلاله د حکمه څخه مخالف قانون ايښوول او بيا هغه قانون د شرعي پر قسم منل دا عبادت دی، دا چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿ٱتَّخَذُوٓاْ أَحۡبَارَهُمۡ وَرُهۡبَٰنَهُمۡ أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ﴾.

دا قول صحي او پر ځای دی، تاسي د هغو څخه رب جوړ کړی دی او د حلال او حرام په باره کي يې امرونه داسي منی لکه شرعي احکام.

ورونو! هر هغه څوک چي بېله محمّدي شريعته او بېله الٰهي قانونه بل قانون ايږدي، که څوک د هغه سره په دغه قانون خوښ او راضي سو کافر بلل کيږي، نو رسول الله ﷺ دغه موضوع صحابهٔ کرامو او موږ ټولو ته واضحه او روښانه کړه چي عبادت يوازي دا نه دی چي سر پر سجده ورته کښېږدې، بلکه هغه لوی عبادت: شريعت ايښوول، قانون جوړول، د احکامو صادرول او بيا د دين پر قسم د هغو منل دي، نو هر هغه څوک چي ځان مسلمان بولي د هغه دپاره دا نه جائزه ده نه روا چي بېله شريعته او بېله الٰهي قانونه دي بل قانون او شريعت ومني يا قبول کړي، يا دي په هغه سره حکم کوي، مسلمانان بايد د الله او رسول الله د حکم او قانون تابع وي.

عدي بن حاتم رضي الله عنه وايي: الله جل جلاله ما ته اوږد ژوند را کړی څو د رسول الله ﷺ د وينا سره مطابق مي وليدل چي د بابل قصرونه د مسلمانانو په لاس کي سوه، حتّی عدي رضي الله عنه په خپله د هغه لښکر په مقدمه کي وُ چي بابل يې فتحه کاوه او وايي:

دا مي هم ولیدل چي یوه ښځه د قادسیې څخه تر بیت الله الحرام پوري بېله بیري او بېله جِواره د یوچا یوازي ځي، دغه دوه شیه خو ما په خپله ولیدل او دریمه به هم قسم په الله پېښه سي، عدي په خپله نه ولیدل مګر یقین یې ؤ چي هغه هم خامخا پېښیږي. خو د رسول الله ﷺ دریمه خبره د زاهد او عابد خلیفه عمر بن عبدالعزیز رضی الله عنه په وختو کي پېښه سوه، چي مسلمانانو دومره مالونه پیدا کړه چي جارچي به جار واهه یعني: په کوڅو او بازارو کي به دا اعلان کېدی چي داسي څوک سته چي د زکات مال واخلي؟ خو څوک به نه پیدا کېدل، دا د عدي بن حاتم الطائي رضی الله عنه د اسلام راوړلو قصه وه او د ده په اسلام را وړلو د طئ قبیله ټوله مسلمانان سوه.

د بنو سعد بنو بکر وفد یا ډله

یو سړئ د بنو سعد بنو بکر د قبیلې په وکالت او نمایندګي و رسول الله ﷺ ته راغلی، قصه یې کوچنۍ او عجیبه ده، د دغه سړي نوم ضُمام بن ثعلبه ؤ، دغه ضمام د اهل فِراسه څخه ؤ، د اهل فِراسه بیان مو مخ کي درته کړی دی چي دا د قیافې پېژندلو یا قیافه شناسی علم دی چي د یوچا مخ او چهرې ته وګوري تر یوې اندازې د هغه د حالاتو معلومات ورته کیږي، دا غیب ویل نه دي بلکه علم دی، د دغه علم د معلوماتو د جملې څخه دا هم وه چي چا ته به یې وکتل دا ورته معلومېدل چي دئ صادق او رشتیا ویونکی دی، یا کاذب او درواغجن دی.

نو دغه ضُمام چي په دغه علم کي پوه او ماهر ؤ د ده قوم په ده پوره باور او اعتماد درلودی، ځکه دئ هیڅ وخت نه ؤ خطاوتلی، خاصتاً بیا ضُمام په دغه ډیر پوهېدی چي صادق او کاذب یې د هغه د مخ په لیدلو پېژندی، حتّی د خبرو څخه په پوهېدی او د ضُمام د قوم دا عادت ؤ چي د یوچا یوه شي معلومات به یې کاوه ضمام به یې ور لېږی، نو اوس یې هم قوم ورته و ویل: یا ضُمام! څرنګه چي ته پوهېږې او دغه د فِراسې د علم خاوند یې نو ولاړ سه دغه نفر را وګوره (چي مقصد یې رسول الله ﷺ ؤ) چي صادق دی که کاذب؟ ستا او د هغه تر ملاقات وروسته او بیا ستا د نظر تر اورېدلو وروسته موږ تصمیم نیسو، ضُمام بن ثعلبه هم مدینې منورې ته رهي سو او هلته

ور ورسېدی مسجد نبوي ته ور ننوتی، رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو سره ناست دی ضُمام يې نه پېژني نو يې پوښتنه وکړه ويل: ستاسي څخه کوم يو ابن عبدالمطلب دی؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: زه يم.

ضمام ويل: يا محمّد! ﷺ زه خبري در سره کوم او په خپلو خبرو کي ښايي يو څه سخت الفاظ استعمال کړم خو ته مه نا راضه کېږه، يعني: زما خبري به صريحي او واضحه وي له أدبه به خالي وي مګر ته به نه خوابدی کېږې، رسول الله ﷺ و فرمايل: وايه، ضُمام ويل: يا محمّد! آسمانونه چا پيدا کړي دي؟ سوال يا پوښتنه يې ډېره بسيطه او آسانه وه مګر رسول الله ﷺ ته ګوري، رسول الله ﷺ و فرمايل: اللّٰہ، بيا يې و ويل: مځکه چا پيدا کړې ده؟ ويل: اللّٰہ، بيا يې و ويل: يا محمّد! ﷺ غرونه چا درولي دي؟ او په مځکه کي يې لوړ کړي دي؟ ويل: اللّٰہ، ضُمام ويل: په هغه الله پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه يې پيدا کړي دي آيا ته الله رالېږلی يې؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، ضُمام و ويل (أشهدُ أن لا إله إلا الله و أنکَ رسولُ الله) فقط دغومره وه، وې ليده چي رسول الله ﷺ صادق دی او د درواغجن هيڅ علامه پکښي نسته نو د شکه وتلی نبي او صادق دی، ضُمام بن ثعلبه رضي الله عنه مسلمان سو او د ده په اسلام ټول بني سعد بني بکر اسلام ته داخل سوه.

د دوو کوڅيو خاوند

د ډلو په جمله کي يو وخت يو اعرابي و رسول الله ﷺ ته راغلی چي د سر د وريښتانو څخه يې دوې اوږدې کوڅۍ جوړي کړي وې، و رسول الله ﷺ ته يې و ويل: يا رسولَ الله! په هغه الله پوښتنه درڅخه کوم چي مځکه، آسمانونه او غرونه يې پيدا کړي دي، آيا الله امر کړی يې چي موږ بايد په يوه شپه او ورځ کي پنځه لمنځونه آداء کړو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، دغه سړي پر دغه طريقه د لمانځه، زکوة، روژې، حج او د لويو ګنهو پوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ په دغو شيانو خبر کړی، نو اعرابي و ويل: يا رسولَ الله! که ما دغه کارونه وکړه (يعني: دغه فرائض مي آداء کړه) جنت ته داخلېږم؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو، که دي فرائض آداء کړه

او کبیره ګنهونه دي پرېښوول جنت ته داخلېږي، اعرابي و ویل: والله تر دغه زیات نور شئ نه کوم، یعني: نفلونه او نور ثوابي کارونه نه کوم فقط دغه فرائض آداء کوم او جنت ته داخلېږم او سړئ رهي سو، رسول الله ﷺ وفرمایل: که دغه د کوځیو خاوند پر خپل قول ودرېدی، جنت ته داخل سو.

ورونو! اسلام ډیر آسانه دین دی، ایمان، د فرائضو آداء کول او د کبیره ګنهو څخه ځان ساتل، دغه اسلام او د جنت د داخلېدلو لار ده، نور ټول عملونه نفل، ثوابونه او درجې دي، د مسلمان انسان څخه فقط دغه درې شیه غوښتل کیږي، صافه او سالمه عقیده، د فرائضو آداء کول، د کبیره ګنهو څخه ځان ساتل او جنت ته داخلېدل دي.

د نجران وفد یا ډله

نَجران یو لوی ښار دی چي د مکې مکرمې څخه د یمن و طرف ته اووه منزله لیري دی چي په هغه وخت کي یې (۷۳) کلي درلودل او یو لک جنګي لښکر یې درلودی او دین یې مسیحیت ؤ، نجران د درو نفرو له طرفه اداره کېدی یا دا چي درې نفره یې مشران وه.

یوه ته عاقب ویل کېده چي حکومت او آمریت د ده په لاس کي ؤ او نوم یې عبدالمسیح ؤ، بل ته سَیِّد ویل کېده چي سیاسي او ثقافتي کارونه ده اداره کول او نوم یې شرحبیل ؤ، دریم یې اُسقف ؤ چي دیني مشرتوب او روحاني قیادت د ده په اختیار کي وه او نوم یې ابو حارثه بن علقمه ؤ.

رسول الله ﷺ یوه رساله نجران ته ولېږل چي په هغه لیک کي د نجران خلکو ته د دغو درو شیانو په باره کي اختیار ورکړه سوی ؤ:

یا اسلام، یا جزیه، یا جنګ؛ څرنګه چي د نجران خلک نصارا وه نو په دغسي دیني کارو کي د دوی مشر اُسقُف ؤ، اُسقف و هغه لوی عالم ته ویل کیږي، نو د رسول الله ﷺ رساله و اُسقف ته ورووړل سوه، څرنګه چي اسقف عالم ؤ او دا ورته معلومه وه چي یو نبي پاته دی او وې لیدل چي د هغه پاته نبي ټولي علامې پر محمّد ﷺ مطابقي او برابري دي و ېېرېدی، په دې باره کي یې د نورو علماوو سره مشوره وکړه خو بل شئ او بله خبره

یې نه کړه پیدا بېله دې شخه چې ټول و وایي: هو! محمّد ﷺ نبي دی.
اُسقف نه پوهېږي چې څه وکړي، نو د نجران هغه سیاسي او ثقافتي مشر ته ورغلی چې د پاچا په درجه کې ؤ او شُرَحبیل بن وداعه نومېدی، د رسول الله ﷺ لیک او رساله یې ورښکاره کړه، شرحبیل د عربو د هوښیارانو او عاقلانو څخه ؤ، ډېر ذکي او فهیم سړئ ؤ، که په یوه مجلس کې د عربو پوهان او عاقلان ذکر کېدلای یا حسابېدلای د شرحبیل نوم خامخا پکښې ذکر کېدی.
اوس اُسقف و شرحبیل پاچا ته ورغلی او ویل: د محمّد ﷺ له طرفه لیک راته راغلی دی او د محمّد ﷺ اوصاف او اخبار په دې ډول سره دي: هغه یې هم ورته بیان کړه او موږ ته په انجیل کې هم داسې معلومات سته چې یو نبي پاته دی او هغه نبي به د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه وي او محمّد ﷺ هم د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه دی او د اسماعیل علیه السلام اولادې هم تر دغه د مخه هیڅ د نبوت دعوه نه ده کړې اوس موږ څه وکړو؟ شرحبیل چې ذکي او هوښیار سړئ ؤ وویل: که د دنیا کار وای ما به درحَل کړی وای مګر دغه خبره د دین د کارو څخه ده زه نه پوهېږم ته عالم یې ته دې خپله رأیه او نظر را ته و وایه، اسقف او پاچا دواړه په فکر کې دي.
بیا یې هغه خپل ناقوس وټکاوه (زنګ یې وشرنګاوه) او اورونه یې بل کړه چې دا د نجران د خلکو د را ټولېدلو دپاره علامه او امر ؤ، د نجران خلک ټول ورته راټول سوه چې په هغه وخت کې یې شمېر یو لک نفرو ته رسېدی. اسقف ولاړ سو او خلکو ته یې حال و وایه چې د محمّد ﷺ له طرفه یوه رساله راته راغلې ده او وایي: زه نبي یم او ټولې علامې هم داسې دي چې هو دئ نبي دی، ستاسې په دې باره کې څه فکر او نظر دی، خلکو ورته و ویل: دا شئ ستا کار دی ته مو عالم، مشر او حَبر یې، کومه فیصله چې ته کوې موږ ستا سره هغه تائیدوو او ستا سره یو، اسقف په حیرت کې دی چې اوس څه وکړم؟ ټول قوم یې زما پر غاړه را اچوي.
بیا یې پر دې اتفاق وکړی چې د علماوو او مشرانو یوه ډله به جوړه کړو او مدینې منورې ته دې ولاړ سي، هلته به د محمّد ﷺ سره ملاقات وکړي او بیا به ګورو چې څه نتیجه را وزي.

د نجران مشرانو یوه ډله جوړه کړه چې شمېر یې شپېته نفره ؤ، په هغو کې خلیرویشت نفره اشراف او مشران دي چې دغه درې نفره پاچهان او آمران هم پکښې داخل وه، د دې دپاره چې د دوی درجه او مقام لوړ ښکاره سي نو یې هغه خپل بهترین او ښه کالي چې د ورېښمین توکره څخه وه او د زرو کارپر سوی ؤ واغوستل.

دوی مدینې منورې ته ورسېدل او مسجد نبوي ته ور ننوتل رسول الله ﷺ ته یې سلام و وایه، رسول الله ﷺ د دوی د سلام جواب نه ورکوي، دوی خبري ور سره کوي رسول الله ﷺ یې د خبرو جواب نه ورکوي، د ډلي خلک په حیرت کي دي چي څه وکړي؟ د مسجد څخه و وتل هلته دباندي یې مشوره سره وکړه چي موږ باید څه وکړو؟ ویل: بیا به ورسو.

دوهم وار بیا مسجد ته ورغله بیا هم رسول الله ﷺ خبري نه ور سره کوي، دوی بیرته له مسجده و وتل هلته دباندي یې حضرت علي ﷺ ولیدی، دوی ورته و ویل: ته د رسول الله ﷺ ملګری او په عادت یې خبر یې زموږ سره ولي خبري نه کوي؟ د نورو ټولو ډلو سره خبري کوي ښه موږه؟ حضرت علي ﷺ ورته و ویل: دغه کالي مو وکاږی، ورېښمین کالي، سره زر دغه شیان در څخه ایسته کړی او ورسی، رسول الله ﷺ دغه شیان نه خوښوي، دوی هم دغه د کبر او غرور کالي په نورو ساده او عادي کالو سره بدل کړه او مسجد نبوي ته ورغله، د رسول الله ﷺ سره یې خبري وکړې او هغه ﷺ هم خبري ور سره وکړې.

رسول الله ﷺ فرمایي: کله چي دوی په هغه ورېښمینو کالو کي راغله ابلیس ور سره ملګری ؤ، په خپله ابلیس علیه لعنه د دوی په ډله کي موجود ؤ او ور سره راغلی ؤ، مګر کله چي دوی کالي بدل کړه هغه نه ور سره راغلی.

اوس چي مسجد ته راغله او رسول الله ﷺ خبري ور سره شروع کړې دوی یې اسلام ته دعوت کړه د قرآن کریم آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، خو دوی اسلام نه کړی قبول او د عیسیٰ علیه السلام په باره کي یې پوښتنه وکړه چي ته د هغه په باره کي څه وایې؟ په دغه وخت کي د دوی د جواب دپاره د سورة آل عمران اولني آیاتونه نازل سوه، د سورة آل عمران اولني آیاتونه ټول د نجران د ډلي په سبب نازل سوي دي، کله چي

دوی د عیسیٰ علیه السلام په باره کي پوښتنه وکړه الله جل جلاله د سورة آل عمران په (۵۹) نمبر آيات کي وفرمايل:

﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ۝٥٩ ﴾. آل عمران: ۵۹)

ژباړه: بېشکه چي د عیسیٰ علیه السلام مثال د الله جل جلاله په نېز د آدم علیه السلام په مثل دی چي دغه آدم الله جل جلاله له خاورو جوړ کړی او بيا يې ده ته وويل: بشر او انسان سه او هغه هم بشر سو.

کله چي نصاراوو د رسول الله ﷺ سره ډېر دلائل و ويل چي عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله جل جلاله زوی دی (العياذ بالله) او په آخر کي نصاراوو و ويل: ښه که عیسیٰ علیه السلام د الله زوی نه دی نو ته و وايه چي پلار يې څوک دی؟ د دوی د دغه سوال په جواب کي دغه آيات شريف نازل سو چي آدم خو نه پلار درلودی نه مور، آدم علیه السلام د خلقت او ولادت په اعجاز کي تر عیسیٰ علیه السلام لوړ او معظم دی، په دې حساب بايد آدم علیه السلام ته (العياذ بالله) د الله زوی و ويل سي او حال دا چي هيڅوک داسي نه وايي. بيا هم الله جل جلاله فرمايي:

﴿ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ۝٦٠ ﴾. [آل عمران: ٦٠]

يعني: حق خبره هغه ده چي ستا د رب له طرفه درته راغلې ده، نو ته د عیسیٰ علیه السلام په باره کي د شک کوونکو څخه مه کېږه.

دغه رنګه نور آياتونه د بي بي مريم د قصې او آل عمران د قصې په باره کي نازل سوه چي ټولو نازل سوو آياتو دغو نصاراوو ته د عیسیٰ علیه السلام په باره کي تشريحات ورکول او د دوی ټول جوابونه پکښې وه، ټول هغه سوالونه چي دغه د نجران ډلي کړي دي جوابونه يې په سورة آل عمران کي موجود دي، وروسته د نجران د ډلي خلک بې جوابه او په فکر کي سوه چي اوس څه وکړو؟ خو بيا هم وايي: موږ ستا پر نبوت شاهدي نه آداء کوو، رسول الله ﷺ چي پسله ډېر سوال او جوابه دغه د دوی شک او تردد وليدی نو ويل مباهله در سره کوم (مُباهله) په عربي کي دې ته وايي: چي دواړي هغه ډلي چي په منځ کي يې اختلاف موجود وي خپله اولاده او کورنۍ

را وباسي پر صاف میدان سره کښیني او لاسونه د دعاء پر قسم ډېر لوړ پورته کړي او الله جل جلاله ته دعاء کوي او وايي: هر هغه څوک چي په دوی کي پر باطل او ناحقه دی پر هغو دي د الله جل جلاله لعنت نازل سي.

نو رسول اللهﷺ د الله جل جلاله په امر و فرمایل: راسی چي مباهله سره وکړو، ځکه په دغه باره کي د مباهلې آیات نازل سو، الله جل جلاله د سورة آل عمران په (٦١) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ﴾.

یعني: هر هغه څوک چي د عیسٰی علیه السلام په باره کي پسله هغه چي تا ته صحي علم حاصل سو دلیل درسره وايي.

﴿فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَـٰذِبِينَ ﴿٦١﴾﴾.

نو اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه: راسی چي زموږ زامن او ستاسي زامن، زموږ ښځي او ستاسي ښځي، زموږ ځانونه او ستاسي ځانونه را وبولو او بیا به مباهله سره وکړو، وبه وایو چي د الله جل جلاله لعنت دي پر درواغجنانو وي.

کله چي دغه آیات شریف نازل سو، رسول اللهﷺ د حضرت فاطمې رضي الله عنها کور ته ورغلی نو یې حضرت فاطمه، حضرت علي او د دوی زامن: حضرت حسن او حضرت حسین د رسول اللهﷺ لمسیان رضي الله عنهم اجمعین را وایستل او نصاراوو ته یې و ویل: راسی ما خپله کورنۍ را وایستل اوس نو مباهله را سره وکړی، تاسي هم دعاء کوی او زه به هم دعاء کوم چي د الله جل جلاله لعنت دي پر درواغجنانو نازل سي، د نجران ډلي چي اوس د رشتیا میدان ولیدی نو یې مشوره سره وکړه، هغه عاقب او سیّد چي د نجران پاچهان بلل کېدل یو د بل سره و ویل: پام کوه چي دا کار و نه کړې ځکه که محمّدﷺ نبي وُ او لعنت یې را باندي و وایه په والله نه به موږ خلاص سو او نه زموږ راتلونکي نسلونه، د مځکي پر مخ به نه زموږ وریښته پاته سي نه نوک، بلکه ټول به هلاک سو، پسله مشورې یې و ویل: یا، مباهله نه درسره کوو، وبېرېدل، په دوی کي بېره او تردد دواړه موجود

وه، تر اندازې زيات په چرت او فکر کې دي نه پوهيږي چې څه وکړي، دوی په دغه حيرت او تردد کې دي چې هغه د دوی پاچا شرحبيل ورته و ويل: زما خبره واوری د دغه مشکل حل زما سره دی، قوم ويل: څه نظر او فکر دي دی؟ شرحبيل ويل: اسلام نه غواړو مونږ پر هغه خپل دين يو مګر د محمّد ﷺ کرم، سخاء، انصاف، عقل، حلم او عدل مو ټول وليدل له هيڅ طرفه کمي نه لري، نو زما نظر دا دی چې د ده څخه وغواړو چې زمونږ په باره کې دي دئ حکم وکړي، دئ ﷺ دي يې زمونږ دپاره خوښ او اختيار کړي چې مونږ بېله اسلامه بايد څه وکړو؟ پر دغه رأيه او نظر يې اتفاق سره وکړی او رسول الله ﷺ يې په خپله فيصله خبر کړی، رسول الله ﷺ و فرمايل: که زه اوس ستاسي دپاره يو شئ اختيار کړم بنايي ستاسي قوم هغه شئ ستاسي سره و نه مني، شرحبيل و ويل: زه د قوم مشر او رئيس يم زما خبره څوک نه رَدَوي هغه نورو ملګرو يې هم تصديق وکړی چې هو دغسي ده د ده امر چليږي، رسول الله ﷺ و فرمايل: تاسي چې د اسلام څخه انکار وکړی زه د جزيې حکم درباندي کوم، مونږ مسلمانانو ته به جزيه را کوی، دوی هم جزيه قبوله کړه، نو نجران د اسلام د حکم تابع سو او مسلمانانو ته يې جزيه ورکول، خو بيا په وروسته کي کرار کرار اسلام پکښي نشرېدی او د نجران ټول خلک مسلمانان سوه. دا و اسلام ته د نجران د خلکو د داخلېدلو قصه وه.

د فروه بن عَمرو الجذامي قاصد

فروه بن عَمرو د روم په لښکر کې يو عرب قومندان ؤ او د روم له طرفه د هغو لښکرو آمر او حاکم ؤ چې روم ته نژدې په عربي مځکو کې لکه معان او د هغه په شا وخوا کې پرتې وې، پسله هغه چې فروه د مؤته په جنګ کې د مسلمانانو شجاعت او صداقت، همت او مړانه وليدل مسلمان سو او بيا يې و رسول الله ﷺ ته يو قاصد د دې دپاره ور ولېږی چې د ده په اسلام يې خبر کړي او رسول الله ﷺ ته يې يوه غاتره يا قچره په هديه او سوغات کې هم ور ولېږل، کله چې د روم حاکمان د فروه په اسلام خبر سوه نو يې دئ ونيوی او بندي يې کړی او بيا يې اختيار ده ته پرېښاوه چې يا به له اسلامه اوړې (مرتد کېږې به) يا دي وژنو، خو فروه رضي الله عنه مرګ تر رِدَت خوښ کړی نو يې په

فلسطین کي د هغو اوبو سره چي عفراء ورته ویل کېدل په دار کړي او سر یې ور پرې کړی.
تاسي دغو خلکو ته وګورئ چي د اسلام دپاره یوازي دا نه چي تر ولایت او قومنداني تېرېدل بلکه مرګ او شهادت یې هم قبلاوه، خو نن ورځ په مسلمانانو کي داسي کسان هم پیدا کېږي چي د څو ورځو موقتي کُرسۍ، یا لږو پیسو دپاره یوازي دا نه چي تر اسلام تیرېږي بلکه په دنیا کي ذِلّت او په آخرت کي الٰهي عذاب هم قبلوي.

د حَمیَر وفد یا ډله

او بیا د حَمیَر څخه یوه ډله راغله او مسلمانان سوه (حمیر) په یمن کي د یوه ځای نوم دی، رسول الله ﷺ دوی ته یوه رساله ور ولیکل چي په هغه رساله کي یې دوی ته د زکات احکام ور ښوولي او بیان کړي وه چي هغه رساله وساتل سوه او دغه ساتل سوې رساله چي د رسول الله ﷺ له طرفه د زکات پر احکامو مشتمله ده د علماوو دپاره د زکات د مسائلو په باره کي هغه اساسي مرجع او منبع ده.

د بنو بُجَیله وفد یا ډله

د هجرت د نهم کال په آخره کي د بنو بُجَیله یوه ډله راغله چي مشر یې عبدالله بن جَرِیر البُجلي ﷺ ؤ، دغه عبدالله د رسول الله ﷺ د هغه لوړو او نژدې اصحاب کرامو څخه دی، عبدالله بن جَرِیر ﷺ په خپله روایت کوي او وایي: زموږ ډله د جمعې د لمانځه پر وخت مدینې منورې ته ورسېدل او رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه خطبه ویل، څرنګه چي زموږ نیت د مسلمانېدلو ؤ اول مو غُسل وکړی او بیا مسجد ته ور داخل سوو، د مخه خطبه ویل کېدل خو کله چي موږ مسجد ته ور ننوتلو رسول الله ﷺ ساکت ؤ او د مسجد حاضر خلک ټول و ما ته ګوري، زه چي د مسجد په دروازه ور ننوتم ټولو خلکو مخان د دروازې و طرف ته را اړولي وه او ما ته یې کتل، د مسجد و هر طرف ته چي تېرېږم بیا هم خلک ما ته ګوري زه په تعجب کي سوم چي دغه ټول خلک ولي ما ته ګوري؟ خامخا یو شئ سته.

زه په مسجد کي ګورم چي د ناستي دپاره ځای پیدا کړم خو بیا هم ټول خلک ما

ته ګوري، خير ما د ناستي دپاره ځای پيدا کړی او کښېنستم، بيا هم ټول خلک و ما ته ګوري خطبه بنده ده رسول الله ﷺ ساکت دی زه په ډېر تعجب کې يم، نو مي هغه د څنګ يا بغل د سړي څخه پوښتنه وکړه چي آيا رسول الله ﷺ زما په باره کي څه ويلي دي؟ هغه ويل: هو، د مخه تر دې چي ته مسجد ته را داخل سې رسول الله ﷺ مورِ ته وويل: اوس د دغي دروازې څخه د يمن د خلکو هغه ښه او بهتر سړئ و تاسي ته را داخليږي.

نو د رسول الله ﷺ په قول په يمن کي تر ټولو خلکو هغه ښه او بهتر عبدالله بن جَرِير البُجلِي ﷺ دی، خير ډله راغله او د رسول الله ﷺ پر لاس يې ايمان راوړی، عبدالله بن جرير ﷺ دغه حديث روايتوي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: اوس د دغه دروازې څخه تاسي ته د اهل يمن هغه ښه او بهتر سړئ را داخليږي چي شکل يې د پاچا دی او په تقوٰی کي د بهترينو خلکو څخه دی، عبدالله بن جرير ﷺ د خپل ځان په باره کي وايي: له کومه وخته څخه چي زه مسلمان سوی يم بيا هيڅ وخت رسول الله ﷺ د خپل ملاقات څخه نه منعه کړی نه ځنډولی يم، يعني: هيڅ وخت داسي نه ده پېښه سوې چي ما دي د ملاقات اجازه غوښتې وي او رسول الله ﷺ دي اجازه نه وي راکړې، د رسول الله ﷺ دروازه همېشه ما ته خلاصه وه او هيڅ داسي نه ده پېښه سوې چي رسول الله ﷺ دي زه ليدلی يم او تبسم دي يې نه وي راته کړی (تبسم) د شنډانو بې رږغه خندا ته ويل کيږي.

دا د رسول الله ﷺ په حضور د عبدالله بن جَرِير ﷺ درجه او مقام ؤ، عبدالله بن جَرِير ﷺ و رسول الله ﷺ ته شکايت وکړی او ويل: يا رسولَ الله! زه يو عيب يا تکليف لرم چي ځان پر آس نه سم ټينګولای، هر وخت چي پر آس سپور سم را لوېږم او دئ ﷺ په قد هم ډېر جګ ؤ، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او ووې فرمايل:

«اللّهمّ ثَبِّتهُ وَاجعَلهُ هَادِيًا مَهدِيًا»

وايي پسله دغي ورځي بيا هيڅکله د آسه څخه نه يم لوېدلی.

دغه د عبدالله بن جَرِير البُجلِي ﷺ قصه د فقهي لحاظه ډېره د ارزښت او اهميت وړ قصه ده، يو دا چي عبدالله بن جَرِير ﷺ د رسول الله ﷺ صحبت او ملاقات

همېشه او بېله مانعه کړی دی، نورو اصحابو کرامو که به د ملاقات اجازه غوښتل او رسول الله ﷺ به په یوه کار مشغوله ؤ تر یو وخته به یې ځنډول، مګر عبدالله بن جَریر رضی الله عنه بېله ځنډه او تاخیره د رسول الله ﷺ په ملاقات مشرفه کېدی، نو دغه عبدالله د رسول الله ﷺ ځخه ډېر احادیث را نقل کړي دي او د دغو احادیثو ارزښت او اهمیت په دې کي دی چي دغه احادیث د رسول الله ﷺ ځخه په آخري وختو کي را نقل سوي دي، ځکه د عبدالله بن جَریر رضی الله عنه ټول احادیث د هجرت د نهم کال ځخه بیا د رسول الله ﷺ تر رحلته پوري دي، نو بل هر حدیث چي د عبدالله بن جَریر رضی الله عنه د احادیثو سره مقابل او معارض سي هغه مقابل حدیث په منسوخه کېږي، ځکه عبدالله بن جریر رضی الله عنه په اسلام کي وروسته دی او په وروستني حدیث سره د مخنئ حدیث منسوخه کېږي، دا د عبدالله بن جَریر رضی الله عنه د اسلام قصه وه.

د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله

د هجرت د نهم کال په آخري وختو کي رسول الله ﷺ خالد بن ولید رضی الله عنه د یوې ډلي په ملګرتیا و بني الحارث بن کعب ته ورولېږی، کله چي د مسلمانانو لښکر ور ورسېدی دغه قبیله تسلیم او مسلمانان سوه او بیا یې یوه ډله و رسول الله ﷺ ته د بیعت دپاره راغله رسول الله ﷺ دغي ډلي ته د نورو مسلمانانو په حضور ډېري شدیدي خبري وکړې او د دغه ملاقات خبري هم شا وخوا په خلکو او قبیلو کي نشر سوې، په دغو خبرو کي رسول الله ﷺ و بني الحارث ته عتاب او سرزنش ورکړی او وې فرمایل: ترڅو چي لښکر درنه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ دوی چپ وه، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: ترڅو چي لښکر در نه سي تاسي نه مسلمانېږی؟ بیا هم دوی چپ وه، رسول الله ﷺ دغه خبره څلور واره ورته تکرار کړه او وې فرمایل: که خالد ستاسي د اسلام خبر نه وای راوړی په والله ستاسي سرونه به مي تر پښو لاندي کړي وای، د بنو حارث ځخه یو نفر چي پوه او هوښیار سړئ ؤ ولاړ سو او ویل: الله او رسول الله ﷺ لره منته او احسان دي، په والله نه ته او نه خالد ؤ چي موږ یې را وستلو بلکه هغه څوک چي موږ یې مسلمانان را وستلو هغه الله جل جلاله ؤ، رسول الله ﷺ و فرمایل:

صَدَقتَ، حق دي و ويل.

دغه خبر شا وخوا نشر سو چي رسول الله ﷺ اوس د هغو کسانو سره چي مدينې منورې ته د مسلمانېدلو دپاره نه ورځي يا په خپله ورنه سي نرمه او ملايمه معامله نه کوي، هغه چي نه راځي د هغو سرونه تر پښو لاندي کوي (يعني: جزاء ورکوي) د دغه خبر په اورېدلو سره ټولي قبيلې د مدينې منورې پر طرف ور رهي سوې، ځکه دا ورمعلومه سوه چي تر دې وروسته رسول الله ﷺ د دغه پاته قبيلو په مقابل کي نرمي نه کوي، نو د بني الحارث د ډلي سره د رسول الله ﷺ شدت او د دوی مسلمانېدل د نورو پاته قبيلو د اسلام را وړلو سبب وګرځېدی.

همدارنګه د هجرت په نهم او لسم کال کي پرله پسې ډلي مدينې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتلې، چي د سيرت په کتابو کي د اکثره قبيلو نومونه ذکر سوي او ياد سوي دي، خو دلته يې بيانول کومه خاصه ګټه نه لري، حتّٰی د هجرت په يوولسم کال کي هم ځيني ډلي مدينې منورې ته ورغلي دي.

ورونو! هغه ډلي چي د اسلام را وړلو دپاره دارُالنّبوه، المدينةُ الطيّبه ته ورغلي دي چي د الله جل جلاله او رسول الله ﷺ د دين د متابعت اعلان يې کاوه ډېري زياتي ډلي دي او هر تاريخ ليکونکي د هغو ډلو څخه دومره ذکر کړي دي چي هغه ته مهيا سوي دي، ما هم د دغو څو ډلو په يادولو سره کفايت وکړی، که نه په حقيقت کي دغه ورغلي ډلي ډېري زياتي دي چي په بيانولو سره يې بحث ډېر اوږدېږي.

مدينې منورې ته د دغو ډلو پرله پسې ورتګ پر دې دلالت کوي چي اسلامي دعوت او د اسلام نفوذ او سيطره پر جزيرةُ العرب او د هغه پر شا وخوا په تمامه معنٰی قبوله او مقبوله وګرځېده او ټولو عربو مدينې منورې ته د عزت او احترام په سترګه کتل او ببله دې څخه يې بله لار او چاره هم نه درلودل چي مدينې منورې ته تسليم نه سي، نو مدينه منوره لکه د جزيرةُ العرب مرکز او پايتخت داسي وګرځېدل.

مګر پر دغه ټولو سربېره يوه خبره کولای سو چي اسلام او اسلامي دين د ټولو خلکو په زړو کي داسي ځای نه ؤ نيولی لکه څرنګه چي ښايي، ځکه هلته ډېر داسي ناپوه أعراب وه چي فقط د خپلو مشرانو په متابعت مسلمانان سوي وه او په زړو کي يې

هغه د چور او چپاول ژوند خوښ ؤ، اسلامي تعالیمو او قوانینو د دوی زړو ته پوره لار نه وه کړې او د دوی اخلاق یې په پوره ډول سره نه وه مهذب کړي.

الله جل جلاله د دغه قسم أعرابو حال په سورة التوبه کي بیانوي او فرمایي:

﴿ ٱلۡأَعۡرَابُ أَشَدُّ كُفۡرٗا وَنِفَاقٗا وَأَجۡدَرُ أَلَّا يَعۡلَمُواْ حُدُودَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٩٧﴾ ﴾.

ژباړه: ځیني صحرایي عرب د کفر او نفاق د لحاظه تر ښاریانو ډیر سخت دي او د دې ډیر وړ او لائق دي چي دوی د هغو احکامو په حدودو پوه نه سي چي الله جل جلاله پر خپل رسول ﷺ نازل کړي دي او الله جل جلاله په ټولو حالاتو ښه عالم او د ښه حکمت خاوند دی.

﴿ وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغۡرَمٗا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ ٱلدَّوَآئِرَۚ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ ٱلسَّوۡءِۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿٩٨﴾ ﴾.

او د أعرابو څخه ځیني هغه کسان دي: کوم شئ چي دوی د الله جل جلاله په لار کي ورکړي هغه فقط یو تاوان او جریمه بولي چي تحویل یې کړه او ستاسي مسلمانانو دپاره د ورځو د ګرځېدلو انتظار کوي (چي کله به پر مسلمانانو د زمانې چپه ګرځېدل راسي) خو دغه د زمانې چپه ګرځېدل دي پر دوی وي او الله جل جلاله ښه اورېدونکی او ډیر عالم دی.

خو بالمقابل هلته بیا داسي أعراب هم وه چي الله جل جلاله پر دوی ښه ویلي دي او فرمایي:

﴿وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَٰتٍ عِندَ ٱللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِۚ أَلَآ إِنَّهَا قُرۡبَةٞ لَّهُمۡۚ سَيُدۡخِلُهُمُ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٩٩﴾ ﴾

[التوبه، ۹۹]

یعني: د أعرابو څخه بیا ځیني هغه کسان دي چي پر الله او د قیامت پر ورځ ایمان لري او هر هغه شئ چي دوی د الله جل جلاله په لار کي ورکړي هغه ورکړه و الله ته د نژدې کېدلو سبب بولي او د رسول الله ﷺ د دعاء سبب یې بولي، یعني: په دغه خیر او صدقه سره به الله ته نژدې سو او رسول الله ﷺ به دعاء را ته وکړي،

نو الله جل جلاله پسي فرمايي: چي هو خبر اوسی دغه صدقه او خيرات د دوی دپاره د نژدې والي سبب دی، الله جل جلاله به ژر تر ژره دوی په خپل رحمت کي داخل کړي، بېشکه چي الله جل جلاله ښه بخښونکی او ډېر مهربانه دی.

دا خو أعراب يا صحرايي عرب وه چي الله جل جلاله و دوو ډلو يا دوه قسمه ته و وېشل، مګر ښاري خلک: کوم چي په مدينه منوره، مکه مکرمه، ثقيف کي اوسېدل او نور ډېر خلک چي په يمن او بحرين کي اوسېدل په هغو کي ايمان او اسلام ډېر قوي ؤ او د رسول الله ﷺ لوی اصحاب کرام او د مسلمانانو ډېر لوی علماء هم له دويه څخه دي.

هغه کسان چي د رسول الله ﷺ له طرفه د اسلام د ښوولو دپاره شاوخوا لېږل کېدل

لکه څرنګه چي و رسول الله ﷺ ته په ډلو ډلو خلک د خپل اسلام د اعلانولو دپاره راتله همدارنګه رسول الله ﷺ خپل قاصدان او رسُولان و مختلفو ځايو ته لېږل چي خلکو ته اسلام او د اسلام احکام ور وښيي، څرنګه چي اسلام په ټوله جزيرۀ العرب او د هغه په شا وخوا کي نشر سو نو دې ته ضرورت پيدا سو چي معلمان او مُرشدين، داعيان او مبلِّغين و خلکو ته د اسلامي دين حقيقت تشريح کړي او ور ويې ښيي، لکه څرنګه چي اسلام د دوی په مځکو او وطن کي نشر سو همدارنګه د دوی په زړو کي بايد قرار او ثُبات پيدا کړي.

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ هر ځای او هرطرف ته معلمان او مبلغين لېږل چي په هغه جمله کي يې خالد بن وليد رضي الله عنه د نجران خلکو ته ولېږی چي هلته خلک و اسلام ته دعوت کړي، د اسلام عقيده او احکام ور وښيي، حضرت علي رضي الله عنه يې د يمن و يوې منطقې ته ولېږی، ابو موسی الاشعري او معاذ بن جبل رضي الله عنهما يې د يمن نورو منطقو ته ولېږل او دوی ته يې دا وصيت او لارښوونه وکړه چي آساني کوی او سختي مه کوی، خلکو ته زيري ورکوی او متنفره کوی يې مه، تاسي په خپل منځ کي اختلاف مه سره کوی، معاذ رضي الله عنه ته يې و فرمايل: ته به داسي قوم ته ورسې چي هغه اهل کتاب دي، نو کله چي ورغلې اول يې دې ته دعوت کړه چي د (لا إله إلاّ

الله و أن محمّداً رسول الله) شاهدي آداء کړي، که يې په دغه کار کي ستا اطاعت وکړی (دغه يې در سره و منل) نو بيا ورته و وايه: اللهﷻ په يوه شپه او ورځ کي پر تاسي پنځه لمنځونه فرض کړي دي، که يې دا هم در سره ومنل نو بيا ورته و وايه: اللهﷻ پر تاسي زکات فرض کړی دی، چي د دوی د غنيانو څخه به يې اخلې او د دوی فقيرانو او غريبانو ته به يې ور کوې، که يې دا در سره و منل پام کوه چي هغه ښه مالونه يې په زکات کي ځني وانه خلې، د مالو څخه مقصد حيوانات دي، يعني: داسي مه کوه چي هغه چاغ او ښه مالونه يې ته په زکات کي ځني واخلې، بلکه ميانه او متوسط حيوانات يې اخله او وې فرمايل: د مظلوم د ښرا څخه ځان ډېر ساته، ځکه د مظلوم د ښرا او د اللهﷻ په منځ کي حجاب نسته، څرنګه چي معاذ بن جبلؓ پر رسول اللهﷺ ډېر ګران ؤ نو يې د وداع او رخصتېدلو په وخت کي په غېږ کي ونيوی.

امام احمد رحمه الله په خپل مسند کي روايت کوي چي رسول اللهﷺ د معاذؓ سره تر ډېره ځايه په داسي حال کي ولاړی چي معاذؓ پر خپل بوده سپور ؤ او رسول اللهﷺ پياده يا پر پښو ور سره رهي ؤ او بيا يې ورته و ويل: يا معاذ! ښايي پسله دغه اوسني کاله بيا زما سره و نه وينې او ښايي ته دغه زما مسجد او زما قبر ته راسې، معاذؓ د رسول اللهﷺ پر فراق او جلا والي ډېر و ژړل.

ورونو! د دغو لېږل سوو کسانو يا د دوی د نورو امثالو څخه چي په پخوا کي لېږل سوي وه، يا تر دغه وروسته لېږل سوي دي، مونږ ته دا را معلومېږي چي په هر وخت او هره زمانه کي د مسلمانانو په غاړه کي دا يو مسئوليت دی چي د اسلام د تبليغ او دعوت دپاره به زيار او زحمت باسي، د مسلمانانو دپاره دا بس او کافي نه ده چي فقط په ژبه سره و وايي: زه مسلمان يم، که ته مسلمان يې نو تا د اسلام دپاره څه کړي دي؟

او د يوه مسلمان دپاره دا هم کفايت نه کوي چي په خپل ژوند کي فقط څو اسلامي آسانه کارونه عملي کوي او نور نو آرام کښيني، د يوه مسلمان دپاره دا هم بس او کافي نه دي چي وايي: زه په خپله پرخپل ځان د اسلام ټول احکام په پوره ډول سره عملي کوم، نور مي نو دروازه په ځان پسي تړلې ده د خلکو په حالاتو هيڅ سر نه ګرځوم او نه څه ورته وايم، تر هغو پوري د مسلمانانو د غاړي څخه مسئوليتونه نه ايسته

کیږي تر څو پرخپلو ټولو اسلامي اعمالو د دعوت او تبلیغ د واجب عملي کول زيات نه کړي او په دغه لار کي و ګلو او ښارو ته سفر و نه کړي، دا هغه امانت دی چي رسول الله ﷺ زموږ پر غاړه ایښی دی، دا هغه ضروري او لازمي وظیفه ده چي په هیڅ عصر او زمانه کي د هغه څخه خلاصیدل نسته، د څلورو مذهبو امامانو او نورو علماوو پر دې اتفاق کړی دی او وايي: په کوم ښار کي چي ته اوسیږې هلته او تر هغه ښار دباندي د دعوت د حق آداء کول پر ټولو مسلمانانو فرض کفايي دی، هر هغه ښار چي د تبلیغ او دعوت دپاره د غسي یوه ډله و نه لري چي د اسلام احکام بیان کړي او هغه وسوسې او شُبهې چي د خلکو په فکرو کي ور ګرځي، په اسلامي او ایماني دلائلو سره ور پاکي نه کړي د هغه ښار ټول خلک ګنهکاره دي، حتّی د عامو علماوو او فقهاوو صحي قول هم دا دی چي دغه د تبلیغ او دعوت وظیفه یوازي د نارینه پر غاړه نه ده بلکه په دغه کار کي د نارینه او ښځي د حُر او مريي مسئولیت یو شئ او برابر دی، هر یو به د خپل طاقت او امکاناتو سره برابر د اسلام په نشرولو کي حصه اخلي.

او بل د رسول الله ﷺ هغه وصیت او نصیحت چي معاذ بن جبل او ابو موسی الاشعري رضي الله عنهما ته يې وکړی، موږ ته هغه آداب راښيي چي یو مبلِّغ او دعوت کوونکی باید د تبلیغ او تعلیم په وخت کي په هغو آدابو او اخلاقو سره ښایسته وي.

یو دا چي د آسانتیا طرف يې د شدت او سختۍ تر طرف زیات او ډیر وي او بل يې ډیر اعتماد پر تبشیر وي نه پر تنفیر، یعني: خلکو ته د امید طرف ډیر بیانوي نه د ناامیدۍ طرف، چي د دغه دپاره رسول الله ﷺ ژوندئ تطبیقي مثال ورته بیان کړی او وې فرمایل: خلک اول شهادتینو ته را وبوله، که يې هغه قبول کړه بیا يې د لمانځه و آداء کولو ته را وبوله، که يې هغه قبول کړه بیا يې د زکات و ورکولو ته را وبوله، دغسي په کراره کراره او تدریج سره به خلک دین او اسلام ته را بولې، مګر هو، د تیسیر او آسانۍ معنٰی دا نه ده چي تر شرعي حدودو تېرئ او تجاوز وسي، که و شرعي احکامو ته د آسانۍ په نامه سره تغیر ورکول سي او یا یوه ګناه که څه هم کوچنۍ وي قبوله سي، دا تیسیر او آسانتیا نه ده بلکه دین ته تغیر ورکول دي.

یوه تبصره او خلاصه

موږ د سیّدُ البشر محمّد مصطفٰی ﷺ د ژوند په تېر سوي بیان کي ولیدل چي اسلام څنګه او په څومره تکالیفو سره نشر او پر جزیرةُ العرب څنګه ظاهره او غالبه سو او ټول خلک په اسلام کي داخل سوه، هر هغه څوک چي اسلام ته نه دي داخل سوي هغه مسلمانانو ته جزیه ورکوي، لکه د نجران نصارا، د تیما او واديُ القُرٰی یهود او ځیني داسي نور، مګر نور عرب یا اسلام ته داخل سوه یا په بېره کي وه ځکه اوس هغه په داسي حال کي وه چي نه یې قدرت درلودی نه طاقت، مګر بالمقابل اسلام په ټوله جزیرةُ العرب کي نشر او مسلط سو، د اسلام مرکز قوي او طاقتور سو.

موږ ته د هغو رسالو او خطو په واسطه دا هم را معلومه سوه او ومو لیدل چي رسول الله ﷺ یو بل لوی هدف او مقصد هم ښکاره کړی: هغه دا چي دغه دین یوازي د عربو دپاره نه دی، بلکه رسول الله ﷺ د ټول عالم دپاره بشیر او نذیر او رحمةٌ للعالمین رالېږل سوی دی، چي د دغه مقصد د ښکاره کولو دپاره یې تر روم او فارس، مصر او حبشې پوري لیکونه او رسالې ولېږل، حتّٰی د تبوک په غزاء کي هم رسول الله ﷺ ټول عالم ته دا ورښکاره کړه چي زما رسالت او دغه دین د ټول بشر دپاره دی.

او موږ ولیدل چي هرقل د روم پاچا هم د بېري په سبب د رسول الله ﷺ د مقابلې او جنګه ځان وساتی، ځکه هرقل پوه سو چي محمّد ﷺ هغه را تلونکی نبي دی.

او په تېر بیان کي مو په مختلفو حالاتو او جنګو کي د رسول الله ﷺ خویونه او اخلاق ولیدل، د رسول الله ﷺ صبر او جهاد، ایمان او توکل، ثُبات او شجاعت مو ولیدل، کله چي به د مسلمانانو لښکر ماته او شکست وخوړل او خلک به په تېښته سول، خو د رسول الله ﷺ په ټینګ او ثابت درېدلو سره به بیرته هغه شکست په نصر او کامیابي بدل سو، د رسول الله ﷺ عزم او ثُبات، شجاعت او دلاوري، حکمت او پوهي، لطف او شفقت په هغه اندازه سره وه چي مثل یې وجود نه درلودی.

دا مو هم ولیدل چي د هجرت په نهم کال کي رسول الله ﷺ ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه د حج امیر ولېږی او خلکو ته یې د الله جلّ جلاله هغه احکام و رسول چي په سورةُ التوبه کي

نازل سوي وه، چې د هغو په جمله کې د مشرکانو څخه برائت او جلا کېدل وه او دا امر ؤ چې پسله دغه اوسني کاله چې د هجرت نهم کال دی بيا به مشرکان د بيت الله الحرام حج نه کوي او بيت الله الحرام ته د کافرانو ورتګ منعه او حرام دی.

او په جزيرةُ العرب کې به داسې مشرک نه پاته کيږي چې عقد او عهد نه لري، که نه هغه کسان پسله څلورو مياشتو وژل کيږي، بيانو هغو لره امان نسته، اسلام په داسې اندازه سره نشر او قوي سو چې په ټوله جزيرةُ العرب کې يواځنۍ او منل سوی قدرت او طاقت اسلام ؤ.

دغه ټول کارونه د الله ﷻ په نصرت او إراده او بيا د رسول الله ﷺ په عزم او ثبات سره وسوه، رسول الله ﷺ خپل رسالت تبليغ کړی، امانت يې ورساوه، خپل امت ته يې نصيحت وکړی، د الله ﷻ په لار کې يې حق جهاد وکړی، پسله هغه چې په جزيرةُ العرب کې اسلام ثابت او قائم سو، نور نو د الٰهي دين غالبه کول او فتوحات د رسول الله ﷺ د اتباعو وظيفه وګرځېدل، هغه چې پر ده ﷺ وه هغه يې په ښه ډول سره آداء کړه.

په دغه وخت کې سورةُ النصر نازل سو، سورةُ النصر د سورةُ التوبه وروسته او په حجةُ الوَداع کې نازل سوی دی، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١﴾

ژباړه: کله چې د الله ﷻ نصرت (مرسته او کومک) او د مکې مکرمې فتحه راسي.

﴿وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢﴾

او ته به وينې چې په ډلو ډلو خلک د الله ﷻ دين ته داخليږي.

﴿فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣﴾

پس نو ته د خپل رب تسبيح، پاکي، د حمده سره وايه او د الله ﷻ څخه د خپل امت دپاره بخښنه غواړه، بېشکه چې دغه الله ښه توبه قبلوونکی دی.

د دغه سورة په نزول سره رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه سوه چې ما په دنيا کې خپل را سپارل سوی کار او د رسالت مهمه وظيفه پای ته ورسول او اوس نو د آخرت

د سفر نوبت را ورسېدی، د رسول الله ﷺ د بعثت مقصد او په دنیا کې يې د استوګنې مطلب چې د دين نشرول وه پوره سوه او د رسول الله ﷺ دپاره د آخرت سفر را نژدې سو، د تبليغ او رسالت مهمه وظيفه د ده ﷺ د اتباعو او امت پر غاړه پاته کېږي.

د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه

اوس به د مسلمانانو د شمېر او عدد او د اسلام د کاميابۍ په باره کې څه حسابي عددونه تر نظر وباسو: د هجرت په شپږم کال کې کله چې رسول الله ﷺ حديبيې ته تشريف يو وړی فقط يو زر څلور سوه نفره ور سره ملګري وه او د هجرت په اتم کال کې يعني: تر حديبيې دوه کاله وروسته د مکې مکرمې په فتحه کې لس زره نفره ور سره ملګري وه، تر هغه لږ وروسته د تبوک په غزاء کې ديرش زره نفره ور سره ملګري وه، مګر د هجرت په لسم کال کې کله چې رسول الله ﷺ حج آداء کاوه لږ تر لږه يو لک نفره ور سره ملګري وه.

تاسې دغه لوی فرق ته وګوری! د څلورو کلو په جريان کې د مسلمانانو شمېر د يو زر څلورو سوو نفرو څخه تر يو لک نفرو هم زيات سو، دا هم ښله هغو کسانو چې حج ته نه وه راغلي او دغه لوی او مهم فرق د حديبيې د صلحې په سبب په وجود راغلی، هغه صلحه چې الله جل جلاله فتحه بللې ده:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝﴾

دغه صلحه ولې فتحه و بلل سوه؟ حال دا چې مسلمانانو نور هم جهاد او قربانيو ته ضرورت درلودی؟ دا ځکه چې د جهاد څخه اصلي هدف او مقصد دا دی چې د مسلمانانو او نورو خلکو له منځه پردې ايسته سي او مور مسلمانان د تبليغ او إعلاء كلمةُ الله څخه منعه نه کړل سو، کله چې مسلمانانو ته دا اجازه ورکړه سي چې په ښکاره او واضحه ډول، ښله منعې او سانسوره د اسلام په باره کې تبليغ او خبري وکړي، فتحه نه بلکه فتوحات په وجود راځي، دا ځکه چې د اسلام دين د بشر د طبيعت او عقله سره موافق او برابر دين دی، د اسلام دين الٰهي او د انسانانو په ګټه او مصلحت دين دی، هيڅوک د دغه الٰهي دين مخنيوی په عقل او منطق سره نه سي کولای، په خبرو

او دلائلو سره هیڅوک نه سي کولای چي دغه دین مغلوبه کړي.

د دین دښمنانو همېشه د اسلامي دین د مغلوبه کولو دپاره د زور څخه کار اخیستی دی نه د عقل او منطقه څخه. هغه چي خلک یې د دغه الٰهي دین د متابعته څخه منعه کول (یعني: خلک دغه دین ته نه داخلېدل) د هغه سبب د دغه دین پټول وه، د قریشو ټول کوښښ دا ؤ چي اسلام د خلکو څخه پټ کړي، مسلمانان یې نه پرېښوول چي د اسلام په باره کي خبري وکړي او په خپله قریشو به بیا د اسلام تعریف او بیان په داسي شکل سره کاوه چي خلک ځني متنفره کړي، د اسلام احکام او فایدې یې نه بیانولې، بلکه ویل به یې: مسلمانان ستاسي خدایانو (یعني: بتانو ته) بد ویل او ښکنځل کوي، ستاسي پلرونه چي پر دغه دین وه بیعقلان او ناپوهان بولي او داسي نور لکه د نن ورځي د کفارو د حقیقته خالي تبلیغات، او خلک به یې هم د حق خبرو د اورېدلو څخه منعه کول، قرآن مه اورئ، د مسلمانانو سره مه کښېنئ، مسلمانان وحشیان او ظالمان دي، مسلمانان تروریستان او ترهګران دي او داسي نور.

کله چي د قریشو سره د حدیبیې صلحه وسوه د مسلمانانو او نورو خلکو په منځ کي هغه تړلې دروازې خلاصي سوې، نو به مسلمانانو د کفارو سره خبري کولې او د اسلام په حقیقت به یې پوهول، نو ځکه خلک د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخل سوه او د الله جل جلاله له طرفه دغه آیاتونه په حجة الوداع او په منٰی کي نازل سوه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣ ﴾.

عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه او نور مفسرین وایي: د الله جل جلاله د دغه قول مقصد او هدف دا ؤ چي ای محمّده! ﷺ دغه چي خلک الٰهي دین ته په ډلو ډلو داخلیږي، دا ستا د وفات او رحلت علامه ده، ځکه هغه چي ستا وظیفه وه هغه دي سر ته ورسول، اوس نو ستا د متابعینو او امت وظیفه ده چي دغه دین نور هم نشرکړي، امر بالمعروف او نهي عن المنکر وکړي او تر نورو خلکو دغه دین ورسوي، ځکه دین د ټولو اطرافو

څخه پوره او کامل سو.

اول: د وحیو او قانون جوړولو په لحاظ پوره سو.

دوهم: د سیاسي لحاظه اسلام د یوه قوت او طاقت په حیثیت و پیژندل سو، دا نه چي یوازي په عربو کي و پیژندل سو بلکه بېله عربو نورو انسانانو هم اسلام د یوه قوي طاقت په صفت سره و پېژندی، د مځکي پر مخ اسلامي مملکت او مرکز پیدا سو، رسول اللهﷺ د مځکي پاچهانو ته لیکونه او رسالې و لېږلې، کسرٰی، مقوقس، قیصر، نجاشي، د مځکي هغو لویو پاچهانو ته د رسول اللهﷺ رسالې ورسېدلې، د دین تبلیغ وسو، اوس نو پر دغه دین او پر دغه طریقه دوام او استمرار، تګ کول او متابعت کول، د رسول اللهﷺ د امت او اتباعو کار دی، د عسکري لحاظه هم اسلام قوي سو، ټوله جزیرةُ العرب د اسلام مرکز وګرځېده، دین ثابته او محکم سو.

رسول اللهﷺ خپله وظیفه په ښه ډول سره پای ته ورسول، لکه څرنګه چي د هجرت په نهم کال کي په ډلو ډلو خلک مدینې منورې ته د اسلام را وړلو دپاره ورتله، دغه رنګه د هجرت په لسم کال کي هم د دغو ډلو را تګ دوام درلودی، خو د تاریخ لیکونکو یې دقیق تاریخ نه دی ذکر کړی.

د هجرت په لسم کال کي کومه خاصه غزاء یا سریه نه دي پېښ سوي، د تبوک غزاء د رسول اللهﷺ آخرنۍ غزاء وه، څو د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې میاشت را ورسېدل او د رسول اللهﷺ له طرفه په خلکو کي دا اعلان وسو چي رسول اللهﷺ د حج کولو إراده لري که څوک غواړي چي د دهﷺ په ملګرتیا حج وکړي را دي سي.

حجة الوداع

وروڼو! د دعوت کارونه پای ته ورسېدل، الٰهي رسالت تر خلکو پوري ورسول سو، پر داسي اساس یوه نوې ټولنه جوړه سوه چي اُلوهیت د هر شي او هر چا څخه ایسته سو یوازي او یوازي اللهﷻ لره ثابت سو او رسول اللهﷺ د دغه امت رسول و منل سو، اوس نو لکه یو هاتفي پټ رږغ چي د رسول اللهﷺ په زړه کي وسي او دیﷺ په دې پوه کړي چي په دنیا کي ستا اوسېدل پای او آخر ته رسیږي، ستاسي په یاد

دي کله چي رسول الله ﷺ معاذ بن جبل ﷺ د هجرت په لسم کال کي يمن ته لېږی د نورو خبرو په جمله کي يې دا هم ورته و فرمايل: ښايي پسله دغه اوسني کاله دي بيا زما سره ملاقات و نه سي او ښايي ته زما مسجد او زما قبر ته راسې، معاذ ﷺ د رسول الله ﷺ پر فراق ډېر وژړل.

دا الله جل جلاله خوښه او إراده وه چي د ده جل جلاله رسول د خپل هغه رسالت او دعوت چي تر شل کاله زيات يې د هغه رسالت د رسولو په لار کي قِسم قِسم تکاليف او زحمتونه، هجرت او جنګونه ګاللي وه، اوس يې مېوه او ثمره، نتيجه او کاميابي و ويني.

د مکې مکرمې په اطرافو کي د عربي قبيلو او د هغو د نمايندګانو سره يو ځای سي، هغه قبيلې د د ﷺ څخه د دين احکام واخلي او دئ ﷺ د هغو څخه دغه شاهدي واخلي چي ده ﷺ د رسالت امانت ورساوه، رسالت يې تبليغ کړی او امت ته يې نصيحت وکړی، او رسول الله ﷺ غوښته چي خلکو ته د حج احکام ورو ښيي نو رسول الله ﷺ د خپل قصد اظهار او اعلان وکړی چي دئ ﷺ سږ کال حج ته ځي که څوک غواړي چي د ده ﷺ په ملګرتيا حج وکړي مدينې منورې ته دي راسي.

امام مسلم د جابر ﷺ څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ (۹) کاله په مدينه منوره کي تېر کړه او حج يې و نه کړی، خو د هجرت په لسم کال کي دا اعلان وسو چي رسول الله ﷺ سږ کال د حج إراده لري نو ډېر خلک مدينې منورې ته راغله او د ټولو دا إراده وه چي په رسول الله ﷺ پسي اقتداء وکړي او داسي حج وکړي لکه دئ ﷺ چي يې کوي.

نو د شنبې په ورځ چي د ذوالقعدې د مياشتي څلور ورځي پاته وې رسول الله ﷺ د حرکت کولو دپاره تيار او آماده سو او د ماپښين تر لمانځه وروسته يې حرکت وکړی ترڅو چي د ماځيګر تر لمانځه د مخه ذوالحُليفې ته ورسېدی، هلته يې د ماځيګر لمونځ دوه رکعاته سفريانه آداء کړی او شپه يې هلته په ذو الحُليفه کي تېره کړه، په سبا کي يې د ماپښين تر لمانځه د مخه د إحرام دپاره غسل وکړی، پسله غسله حضرت عائشې ﷺ د رسول الله ﷺ په سر او بدن پوري خوشبويي و مښل، بيا رسول الله ﷺ احرام وتړی او بيا يې د ماپښين لمونځ سفريانه دوه رکعاته آداء کړی او له دغه

ځایه یې په یوه احرام د حج او عمرې نیت وکړی، چې و دغه قسم حج ته (حج قِران) ویل کیږي، بیا نو پر خپله اوښه سپور سو او د مکې مکرمې پر طرف یې حرکت وکړی.

جابر ﷺ وایي: کله چې د رسول الله ﷺ اوښه دښت ته و وتل نو ما خلکو ته وکتل، څومره چې مې سترګو لیدل کول په هغه اندازه د رسول الله ﷺ مخ ته سپاره او پیاده خلک رهي وه، و چپه او راسته طرف ته یې هم د سترګو د لیدلو پر اندازه خلک رهي وه، تر شا چې مې وکتل هلته هم څومره چې زما سترګو لیدل کول خلک په پسې وه، رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي ؤ او قرآن پر نازلېدی، یو لک نفره د حج د آداء کولو دپاره ور سره ملګري دي، سبحان الله! هغه وخت مو په یاد دی چې رسول الله ﷺ غارِ حراء ته یوازي تلی؟ هغه مو په یاد دي چې رسول الله ﷺ به پر عربي قبیلو یوازي ګرځېدی او خلک به یې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په یاد دي چې رسول الله ﷺ او څو نفرو مسلمانانو د خپلو کوچنیو اولادو او کورنیو سره د مقاطعې او بندیز سختي شپې د لوږي او ببري په حالت کي په شعب ابوطالب کي تېرولې؟ هغه مو په یاد دي چې طائف ته د تبلیغ او دعوت دپاره تللی ؤ او هلته د طائف هلکانو او مریانو په ډبرو ویشتی او تر مبارکو پښو یې ویني بهېدې؟ څو نن ورځ د حج د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ځي او تر یو لک نفره زیات د ده متابعین او مسلمانان ور سره ملګري دي.

قصه به بیانوو څو څه نور معلومات به هم ور سره زیاتوو، هغه دا چې:

دا هغه یواځنۍ حج دی چې رسول الله ﷺ پسله هجرته آداء کړی دی او تر دغه د مخه حج نه ؤ فرض سوی، د حج د فرضیت په کال کي د علماء کرامو اختلاف دی، چې د هغې جملې څخه یو قول دا دی: چې حج د هجرت په نهم کال کي فرض سوی دی.

رسول الله ﷺ څلور عمرې آداء کړي دي چې په هغو کي دغه اوسنۍ عمره هم شامله ده چې د دغه حج سره یې کړې ده او څلور سره عمرې یې د ذوالقعدې په میاشت کي کړي دي.

او دغه حج ته ځکه حجةُ الوَداع ویل کیږي چې رسول الله ﷺ د دغه حج په

خطبه کې و فرمايل «لَعَلِّي لا أَلْقَاكُم بَعدَ عَامِي هٰذا »

يعني: ښايي پسله دغه کاله څخه بيا ستاسي سره ملاقات و نه کړم، ستاسي سره و نه وينم، په دغه حج کې رسول الله ﷺ د خپل امت او خپلو اصحاب کرامو سره د خدای په اماني، رخصتېدل يا وَداع کړې ده، نو ځکه حجةُ الوداع ورته ويل کيږي.

ځرنګه چې دغه حج پسله هجرته د رسول الله ﷺ اولنۍ حج ؤ او د رسول الله ﷺ دا غوښتنه او إراده وه چې په دغه حج کې خلکو ته د حج احکام وروښيي، نو ځکه يې د شا وخوا وقبيلو ته هم نفر ولېږل چې رسول الله ﷺ د حج إراده لري که څوک غواړي چې د رسول الله ﷺ سره حج وکړي مدينې منورې ته دې راسي، نو خود له هره طرفه ډلې راغلې چې د رسول الله ﷺ په ملګرتيا حج ته ولاړ سي.

رسول الله ﷺ د ذوالقعدې په مياشت کې د مدينې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف حرکت وکړی په لار کې يې د خپلو ملګرو څخه يو ضعيفه او سپين ږيری سړئ وليدی چې پر پښو رهي دی خو له ډېره ضعفه به يې پر دوو نفرو تکيه کول، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې دغه سړي ته څه پېښه ده؟ خلکو ويل: يا رسولَ الله! دغه سړي نذر ايښی دی چې پر پښو به حج کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل:

«مَا يَفعَلُ اللّٰهُ بِعَذابِ هذا ؟ »

يعني: الله جل جلاله به د ده په دغه تکليف او عذاب څه وکړي؟

ورونو! د اسلام دين د آسانۍ دين دی، دغه دين د خلکو د تکليف او عذاب دپاره نه دی راغلی، الله جل جلاله پر موږ تکليفونه سپکوي سختۍ او تکليفونه را څخه ليري کوي او پورته کوي، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل: دغه سړئ امر کړی چې سپور سي او هغه هم سپور سو، دا د رسول الله ﷺ له طرفه د دين د آسانۍ اظهار او ښکاره کول وه، نن ورځ ځيني کسان پر مسلمانانو دين سختوي او درنوي، هره مسئله چې په هغه کې د علماوو اختلاف وي دوی يې په هغه سخت او مشکل طرف پسي ګرځي، مګر د دين حقيقت دا دی: څومره چې پر خلکو سپکيږي بايد د شرعي په چوکاټ کې پر سپک سي، رسول الله ﷺ ته هيڅکله د دوو کارو په منځ کې اختيار نه دی ورکړه سوی مګر د هغو دوو څخه يې هغه آسانه اختيار کړی دی.

یعني: که به رسول الله ﷺ ته په دوو کارو کي اختیار ورکړل سو که داسي کوې یا داسي، ده ﷺ به یې هغه آسانه طرف اختیاراوه، دا زموږ د دین حقیقت دی چي د آسانۍ دین دی، رسول الله ﷺ فرمایي «یَسِّروا وَلاَ تُعَسِّروا» آساني را ولی سختي مه کوی، مګر موږ اوس وینو چي ځیني خلک د تشدُد، عُنف او زیږوالي څخه کار اخلي، خو دا صحي کار نه دی.

جهاد چي د اسلامي دین اساس او بنیاد دی مګر په هغه کي عُنف، تشدد، د خلکو ژوند تریخول، پر خلکو سختۍ را وستل دا د دغه دین مرام او مقصد نه دی، که څوک غواړي چي د تقوٰی او پرهیزګارۍ پر اساس پر خپل ځان سختي را ولي کولای سي څوک یې نه منعه کوي مګر پر نورو خلکو دروند بار ایښوول نه دي صحي.

رسول الله ﷺ په لمانځه روژه او داسي نورو عبادتو کي پر خپل ځان ډیر زحمت او تکلیف را وستی، مګر پر نورو خلکو یې د عبادتو په کولو کي آساني راوستل او دا د اسلام حقیقت دی باید ځان په خبر کړی، مګر هو، د ګنهو څخه ځان ساتل حتمي او ضروري دي.

د حج په وخت و رسول الله ﷺ ته یوه ښځه راغله او یو کوچنئ تقریباً د تي هلک ور سره ؤ هغه هلک یې را پورته کړی او ویل: یا رسولَ الله! آیا د دغه حج کیږي؟ یعني: حج یې حج دی او ثواب لري؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، او تا لره یې هم ثواب سته، دغي ښځي ته هم د دغه هلک پر حج ثواب ورکول کیږي، ځکه په دغه کار کي دغه ښځه هم تکلیف او زحمت زغمي، دا ده چي په غیږ کي یې اخلي، په طواف، صفا او مروا کي یې ګرځوي، نو دغه کوچني ته د حج ثواب ورکول کیږي او هغه ښځه یا هر هغه څوک چي د دغه کوچني روزنه یې پر غاړه وي هغه ته هم ثواب ور کول کیږي، مګر هو، علماء کرام وایي: چي د کوچني دغه حج د هغه فرضي حج پر ځای نه دریږي، فرضي حج نه په آداء کیږي، کله چي دغه کوچنئ بالغ سو هغه د اسلام حج چي طاقت یې ولري په خپلو شرائطو پر فرض دی.

تاسي ته معلومه ده چي حج پر درې قسمه دی:

اول: حج مفرد یا إفراد.

دوهم: حج تمتّع.

دریم: حج قِران.

حج مفرد: هغه بېله عمرې یوازې حج دی.

حج تمتع دا دی: چې د حج په میاشتو کې عمره وکړې او ځان حلال کړې (یعنې: د سر په خرولو سره ځان له احرامه وباسي) خپل کالي واغوندي، کله چې د ذوالحجې د میاشتې د اتم ورځ راغله بیا د حج دپاره بل احرام وتړي.

او حج قِران هغه حج ته ویل کیږي: چې حج او عمره دواړه په یوه احرام آداء کړي، یعنې: د حج په میاشتو کې عمره وکړي ځان له احرامه نه کړي خلاص په هغه احرام کې پاته وي، کله چې د حج موسم راسي په هغه اولني احرام چې عمره یې پکښې کړې ده حج هم وکړې.

رسول الله ﷺ دغه خپل حج، حجِ قِران کړی دی.

د حج د دغو درو اقسامو په فضیلت کې علماء او مذهبونه اختلاف سره لري، زموږ د احنافو په مذهب حجِ قِران تر حج مفرد او حج تمتع افضل دی.

رسول الله ﷺ د مدینې منورې څخه د مکې مکرمې پر طرف ور رهې دی څو مکې مکرمې ته ور نژدې سو او شپه یې په (ذي طوٰی) کې تیره کړه چې د یوه ځای نوم دی او بیا د سهار تر لمانځه وروسته مکې مکرمې ته ور داخل سو چې دا د یکشنبې ورځ او د ذوالحجې پنځمه وه او اته شپې یې پر لاري تیري کړي وې، اول یې غسل وکړی او بیا مسجد الحرام ته ورغلی، پر کعبه شریفه یې طواف وکړی د صفا او مروا په منځ کې یې سعیَ یا تګ وکړی او ځان یې د احرامه څخه په دې سبب نه کړی خلاص چې د حجِ قِران نیت یې کړی ؤ او هَدیه یې هم ور سره رهې کړې وه، پسله طواف او سعيِ څخه د مکې مکرمې و لوړ طرف ته چې حِجون ورته ویل کیږي ولاړی او هلته یې استوګنه کول او بېله فرضي طوافه څخه بیا یې بل طواف نه دی کړی.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ چې (یوم الترویه) هم ورته ویل کیږي د سهار تر لمانځه یا لمر را ختلو وروسته منٰی ته تشریف یو وړی، د ذو الحجې و اتمي ورځي ته د ترویې ورځ په دې سبب ویل کیږي چې خلکو به منٰی ته اوبه

وړلې، په منٰی کې خو اوبه نه وې، نو یې دغه ورځ د ترویې یعني: اوبه کېدلو یا اوبو اخیستلو ورځ و بلل.

رسول الله ﷺ د ذوالحجې په اتمه ورځ منٰی ته ولاړی، د دغې ورځې د ماپښین، ماځیګر، ماښام، ماخستن او د نهمې ورځې د سهار لمنځونه یې په منٰی کې آداء کړه، چې دغه ټوله پنځه لمنځونه سوه او د ذوالحجې په نهمه ورځ تر لمر راختلو وروسته د منٰی څخه د عرفات پر طرف رهي سو، اول مزدلفې ته ورسېدی ځکه هغه په مخ او لار کې ده بیا له هغه ځایه عرفات ته ولاړی.

تر اسلام د مخه چې به قریشو حج کاوه منٰی ته به را و وتل او د عرفات په ورځ به تر مزدلفې پورې ولاړل، هلته به د مشعرالحرام سره پاته سوه، نور خلک به عرفات ته ولاړل مګر قریش عرفات ته نه تله په مزدلفه کې پاته کېدل او ویل به یې: موږ اهلُ الحرم یو او تر حرم دباندې نه وزو، څرنګه چې مزدلفه د حرم په حدود کې داخله ده او عرفات د حرم تر حدودو دباندې دی، نو قریشو د ځان دپاره دغه یو امتیاز او بهترې ابښې وه چې ویل: موږ اهل حرم تر حرم دباندې نه وزو، نور ټول خلک به عرفات ته ولاړل بېله قریشو، اوس چې رسول الله ﷺ د نهم په ورځ د منٰی څخه د عرفات پر طرف رهي سو خلک په دې انتظار کې دي چې آیا رسول الله ﷺ به داسې وکړې لکه پخوا چې قریشو کول؟ په مزدلفه کې به پاته سي او که به د خلکو سره عرفات ته ولاړ سي؟ خاصتًا اهل مکه ډېر په انتظار کې وه چې رسول الله ﷺ به څه وکړې؟

مګر رسول الله ﷺ چې مزدلفې ته ورسېدی هلته نه سو پاته بلکه عرفات ته پسې ولاړی، یعني: دغه امتیاز چې قریشو ځان ته ایښی دی دا د دین څخه نه دی او د الله جل جلاله په دین کې امتیاز نسته، بلکه عرفات د ټولو حاجیانو دپاره د درېدلو ځای دی، هغه امتیاز چې قریشو ځان ته ایښی وُلغوه سو او رسول الله ﷺ فرمایي: «اَلْحَجّ عَرَفَة» یعني: حج عرفات دی، نو هر هغه څوک چې په مزدلفه کې پاته سي هغه لره حج نسته او حج یې نه صحي کیږي،او د دغه حدیث شریف چې « الحج عرفه» سرِ هم دا دی چې هغه د جاهلیت عادت او امتیاز یې له منځه یُو وړی.

رسول الله ﷺ عرفات ته ورسېدی او هلته په نَمِرَه کې د ده ﷺ دپاره خېمه

درول سوې وه (نَمِرَه) هغه ځای دی چې اوس هلته د عرفات مسجد جوړ سوی دی، رسول الله ﷺ په دغه خېمه کې واړول ترڅو چې لمر تر سر واوښتی، تر زوال وروسته رسول الله ﷺ هغه خپله مشهوره او عظیمه خطبه په داسې حال کې وویل چې یو لک او څلېرویشت زره یا یولک او څلور څلوېښت زره نفر پر را ټول وه، رسول الله ﷺ د دغو ډېرو خلکو په منځ کې و درېدی او هغه جامعه خطبه یې وویل چې خطبةُ الوَداع ورته ویل کېږي، دا د حج خطبه وه او رسول الله ﷺ په دې خطبه کې د دین د ځینو احکامو خلاصه بیان کړه، چې زه به اوس د هغې خطبې هغه لوی لوی ټکي درته را نقل کړم او د دغې خطبې د هرې جملې سره باید مسلمان و درېږي، په پوره غور او دقت سره فکر پکښې وکړي ځکه هره جمله یې د هدایت او لار ښوونې ستوری دی چې مسلمانانو ته د دوی د دین لار روښانه کوي، رسول الله ﷺ وفرمایل:

« إنّ الحمدَ لله، نحمدُهُ ونستعينُهُ، ونستغفرُهُ ونتُوبُ اليه، ونعوذُ بالله من شرورِ أنفسنا و من سيّئات أعمالنا، من يهدهِ اللهُ فلاَ مُضلَّ لهُ، ومن يُضللهُ فلاَ هاديَ لهُ، وأشهد أن لا إله إلاّ الله وحدهُ لا شريكَ له، وأشهد أنَ محمّداً عبدُه ورسولُه، يا عبادَ الله!»

د الله جل جلاله په تقوٰی وصیت درته کوم او د الله جل جلاله اطاعت ته مو را بولم او د خبرو شروع په هغه څه سره کوم چې هغه خیر دی، امّا بعد:

« ايّها الناس! اِسمَعُوا قولي، فإنّي لا أدري لعلّي لا ألقا كم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبَدًا»

اې خلکو زه تاسې ته احکام بیانوم زما څخه یې واورئ، زه نه یم خبر ښایي پسله سږ کاله په دغه ځای کې بیا هیڅکله زه ستاسې سره و نه وینم،

«إن دمائكم وأموالَكم وأعراضَكم حرامٌ عليكم كَحُرمَـةِ يـومِكُم هـذا في شهرِكم هذا في بلدكم هذا».

ژباړه: ښکه چې ستاسې وینې، ستاسې مالونه، او ستاسې عزت یو پر بل داسې حرام دي لکه ستاسې د دغې ورځې حرمت، په دغه میاشت او په دغه ښار کې.

ورونو! د رسول الله ﷺ د خطبې ویلو سره ټول خلک چپ او ساکت سوه،

خو دا معلومه خبره ده چي د رسول اللهﷺ آواز يو لک نفرو ته نه رسېدی، نو عبّاس بن عبدالمطلبؓ او ربيع بن اُميه ؓ چي د صفوان بن اُميه ؓ ورور ؤ، دغه دوه نفره چي د لوړ آواز خاوندان وه د رسول اللهﷺ خبري او اقوال يې تر خلکو پوري رسول او رسول اللهﷺ و فرمايل:

ښه متوجه سی! دغه خبره په هر وخت کي خو په خاص ډول د نن ورځي په حالاتو کي ډيره مهمه خبره ده خصوصاً د هغو کسانو دپاره چي بري او عام خلک وژني او د هغو کسانو دپاره چي د خلکو مالونه په حرامه سره خوري او د هغو کسانو دپاره چي بېله دليله پر نورو خلکو او د هغو پر حيثيت او شرف رغيږي او باطلي خبري پر کوي، دغه خلک دي د رسول اللهﷺ دغه لار ښووني واوري، رسول اللهﷺ و فرمايل: بېشکه چي ستاسيويني، ستاسي مالونه، او ستاسي عزت يو پر بل داسي حرام دي لکه ستاسي د دغي ورځي حرمت، په دغه مياشت او په دغه ښار کي.

نو د مسلمان وينه تويول، يا د هغه مال خوړل، يا د هغه په شرف او عزت کي خبري کول ابدي حرام دي او داسي حرام دي لکه ستاسي د نن ورځي حرمت چي د عرفات ورځ ده او دغه مياشت چي د حرامو مياشتو څخه ده او دغه ښار چي بلد الحرام دی، يعني: د مسلمان د ويني او مال او شرف حراموالی داسي دی لکه د حج د ورځي حرمت، په حرامه مياشت کي او په بلدُ اللهِ الحرام کي.

دا د مسلمان د ويني د مسلمان د مال د مسلمان د عزت او شرف، حراموالی دی چي د يوه مسلمان وينه او مال، د مسلمان شرف او عزت پر بل چا داسي حرام دي چي حرمت يې د کعبې شريفي تر حرمت او د حج اکبر د ورځي تر حرمت کم نه دی.

اې هغو کسانو! چي د مسلمانانو ويني په ناحقه سره تويوی، اې هغو کسانو چي د مسلمانانو مالونه په حرامه سره خوری، اې هغو کسانو چي د خلکو په عزت کي خبري کوی، د رسول اللهﷺ دغه خطبه او دغه آخرنۍ وصيت په دقت سره واوری، رسول اللهﷺ د حجةُ الوداع په خطبه کي څو ځله او په تکرار سره دغه خبره کړې ده:

«إن دمائَكم وأموالَكم وأعراضَكم حرامٌ عليكم كَحُرمةِ يومِكُم هذا في شهرِكم هذا في بلدكم هذا».

مسلمان ورونو! لږ څه خپلو ځانو او خپلو عملو ته متوجه سی چي څومره او په کومه اندازه سره مو د رسول الله ﷺ إطاعت کړی دی؟ او څومره مو د مسلمانانو د حقوقو مراعت کړی دی؟ او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل:

« ألا كلّ شئٍ من أمرِ الجاهلية تحتَ قدمي موضوعٌ »

خبر اوسی چي د جاهليت هر کار او عمل زما تر پښو لاندي او بې اعتباره دی.

« وَدماءُ الجاهليّةِ مَوضوعةٌ وَ إن اَوّلَ دَمٍ أضَعُ مِن دمائنا دمُ ابنِ ربيعَةَ بنِ الحارث»

او هغه د جاهليتويني ايسته سوي او غورځول سوي دي. يعني: د جاهليت د وختو څخه چي د قبائلو په منځ کي د وژل سوو کسانو انتقام او بدله پاته دي هغه لغوه دي، د هغو بدل به نه اخيستل کيږي او هغه اوله وينه چي زه يې لغوه کوم او باطلوم هغه زموږ د وينو څخه ده چي د عامر بن ربيعه بن الحارث بن عبدالمطلب وينه ده.

دغه عامر بن ربيعه چي د رسول الله ﷺ د اکا لمسئ ؤ او د هذيل د قبيلې له طرفه وژل سوی ؤ، د هغه د قاتل څخه تر اوسه بدله او انتقام نه ؤ اخيستل سوی، رسول الله ﷺ تر هغه تېر سو او عفوه يې ورته وکړه، شروع يې د خپل قريب د ويني په معافولو او بخښلو سره وکړه نو ويل تاسي هم ټوله په دغه مکلف ياست.

او رسول الله ﷺ و فرمايل:

« وَ رِبا الجاهليّةِ موضوعٌ، وَ اوّلُ رِبا أضَعُ مِن رِبانا رِبا عبّاس بن عبدالمطلب، فإنهُ موضوعٌ كُلّه »

او هغه د جاهليت سُد او ربا لغوه او باطل دي او هغه اوله ربا چي زه يې باطلوم هغه زموږ ربا ده چي زما د اکا عبّاس بن عبدالمطلب ربا ده.

رسول الله ﷺ ربا منعه او لغوه کړه او هغه اوله رِباء چي يې باطله کړه، هغه د ده ﷺ د اکا عبّاس رضي الله عنه ربا وه، او وې فرمايل:

«فَاتقوا اللهَ في النّساء، فإنّكم أخذتُموهُنّ بأمانة الله، واستَحللتم فروجَهنّ بكلمة الله، ولكُم عليهنّ أن لا يوطئنَ فرشَكم أحداً تكرهونه، فإن فعلنَ ذالک فاضربوهنّ ضرباً غير مُبرّح، و لهنّ عليكم رزقُهنّ وكِسوتُهنّ بالمعروف».

رسول اللهﷺ فرمايي: د ښځو په معامله او باره کي د اللهﷻ څخه وبېرېږی، تاسي دوی د الله په امانت سره اخيستي دي او دوی تاسي ته په نکاح سره حلالي سوي دي، ستاسي پر دوی دغه حق دی چي ستاسي کور ته به داسي څوک نه پرېږدي او نه داخلوي چي ستاسي نه وي خوښ، که يې دا کار وکړی ويې وهی، مګر داسي وهل چي نه به زخمي کيږي او نه به يې عضوه ماتيږي او د دوی پر تاسي دغه حق دی چي خواړه او کالي به په ښه طريقه سره ورکوی.

اې هغو مسلمانانو! چي شکل او قيافه مو د مسلمان جوړه کړې ده او د رسول اللهﷺ متابعت نه کوی، ستاسي اولنئ ظلم پر هغو ښځو دی چي ستاسي تر لاس لاندي دي، د اللهﷻ څخه و بېرېږی په خپل دغه عمل سره د اسلام نوم مه بدوی، د اسلام د دښمنانو إدعاء ګاني چي وايي: په اسلام کي د ښځو حقوق نسته په خپلو دغه ظالمانه اعمالو سره مه رشتيا کوی.

ورونو! رسول اللهﷺ مور ته د وهلو سبب او اندازه را ښوولي دي.

اول: د ښځي وهل هغه وخت جائز او روا دي چي په ښځه کي نه إطاعت او سرکښي پيدا سي، داسي نه چي په کورنيو چارو کي يوه سهوه او خطاء څني پېښه سي او ته يې وهې، دغه وهل حرام او نا روا دي.

دوهم: وهل به په داسي طريقه او اندازه سره وي چي عذاب، زخم او مات به نه وي پکښې، حتّٰی علماء کرام وايي: چي وهل به يې په داسي شي سره وي لکه مسواک، اصلاً دا داسي وهل نه دي چي په هغه کي دي آزار او عذاب مقصد وي، بلکه د دې وهلو څخه مقصد دا دی چي اې ښځي! ستا نا فرماني داسي اندازې ته ورسېدل چي نور يې نو تحمل نه سي کېدلای او پسله دې څخه بل شئ نسته ښېله طلاقه، دا هغه آخرنۍ تنبېه او خبرتيا ده، نور نو د نصيحت وخت تېر سو او هغه آخرنۍ مرحلې ته سره ورسېدلو، که په دغه وهلو سره هم ښځه نه سوه اصلاح، بيا نو يو حَکَم يا دربيم څوک چي صلحه او فيصله کوونکی وې د سړي له طرفه راځي، او يو هم د ښځي له طرفه راځي چي يا به سم ژوند سره کوي يا طلاق او جلا والی دی، نو د دغه وهلو څخه مقصد دا سو: چي با خبره اوسه اوس مو ژوند او ګذاره هغه آخرنۍ

مرحلې ته ورسېدل، نه دا سي وهل چي نارينه خپل همت او غيرت، خپل حاکميت او باداري پر ښځه معلوموي، او وايي: خپله مړانه او پاچهي تا ته در ښکاره کوم، زما په مقابل کي ځوک نه سي درېدلای او ته بايد پوه سې چي ته زما رانيول سوې مينځه يې.

ځيني د اسلام دښمنان دغه د ښځي د وهلو په سبب پر اسلام عيب وايي، مګر رسول الله ﷺ په هغه آخرنۍ خطبه کي د وهلو اندازه را ښوي او فرمايي:

«ضربا غير مُبَرِّح»

داسي وهل چي ماتول او زخمي کول به پکښي نه وي، چي د وهلو هيڅ اثر او علامه باقي نه پاته کيږي، بلکه دغه وهل دې ته اشاره ده چي خبره هغه خطرناکه مرحلې ته ورسېدل، که ښځه په دغه وهلو پوه سوه چي ما تر خپلي اندازې تېری کړی دی او بيرته يې إطاعت شروع کړی، نو پر تاسي د دوی خواړه او لباس په ښه طريقه سره لازم دي، بيرته هغه خپل عادي او طبيعي، د خوشالۍ او مهربانۍ ژوند شروع کيږي او اختلافات پای ته رسيږي.

رسول الله ﷺ فرمايي: ښځي ستاسي سره بندياني دي، يعني: ښځه د خپل خاوند په کور کي لکه بندي داسي ده ځکه دا داسي تصرف نه سي کولای لکه نارينه بلکه د دې خاوند د دې د رزق او نورو کارو متصرف دی، نو په دغسي حال کي بايد د دې مراعت وسي او ښه نرمه ګذاره او معامله ور سره وسي، رسول الله ﷺ و فرمايل: چي دوی د خپل ځان دپاره اختيار نه لري، تاسي دوی د الله جل جلاله په امانت اخيستي دي او د الله جل جلاله په قانون د دوی فرجونه تاسي ته حلال سوي دي نو:

«فاتقوا الله في النساء»

د ښځو سره په ژوند کولو کي د الله جل جلاله څخه و ببرېږی.

«واستوصوا بهنّ خيراً»

او د دوی سره ښه او د خير ګذاره او معامله کوی.

دا د رسول الله ﷺ له طرفه وصيت او لارښوونه ده چي انسانان بايد د ښځي په ګذاره او معامله کي د الله جل جلاله له عذابه ځان وساتي، هغه څوک چي د خپلي ښځي سره نرمه او پسته ګذاره کوي ځيني خلک هغه ضعيفه بولي، خو په حقيقت کي هغه

ضعیفه نه دی بلکه دا د رسول الله ﷺ د وصیت او لارښوونې عملي کول دي.

یو سړئ و حضرت عمر رضي الله عنه ته د هغه د خلافت په وختو کې ورغلی چې د خپلې ښځې شکایت ورته وکړي چې ښځه مې یو وخت نا وخت آواز را باندې پورته کوي. هغه سړئ وایي: کله چې دروازې ته ور و رسېدم او دروازه مې و ټکول په دغه وخت کې مې واورېدل چې د عمر رضي الله عنه ښځې په خپله پر عمر رضي الله عنه آواز پورته کړی دی، سړئ وایي: عمر رضي الله عنه هغه څوک ؤ چې ټول خلک ځنې بېرېدل او اوس د ده ښځې پر ده آواز پورته کړی دی، وایي: زه بېرته را وګرځېدم چې زما شکایت ما ته کومه فایده نه را رسوي، خو حضرت عمر رضي الله عنه هغه د دروازې ټکول اورېدلي وه او دکوره را و وتی، ویل سړیه لکه زه چې دې په کار وم؟

ما ویل هو، خو زما کار وسو، عمر رضي الله عنه راته ټینګ سو چې یا، را ته و وایه د څه شي دپاره راغلی وې؟ وایي: زه مجبوره سوم نو مې ورته و ویل: راغلی وم چې د خپلې ښځې د آواز لوړولو شکایت درته وکړم، خو ما چې ستا حال ولیدی چې تر ما په کمه نه ؤ نو بېرته رهي سوم چې زما شکایت فایده نه کوي، حضرت عمر رضي الله عنه د محمّدي مدرسې شاګرد را ته و ویل: سړیه دا مې اشپزي کوي، خدمت مې کوي، کالي را مینځي، اولادونه مې را تربیه کوي، پر دغو ټولو سربېره زما پر قهر او غضب صبر کوي، نو زه د دې پر لوړ آواز صبر و نه کړم؟

نو د ښځو سره نرمه ګذاره ضعف نه دی بلکه د رسول الله ﷺ د وصیت عملي کول دي.

ورونو! ما ولې دغه د ښځو موضوع دومره اوږده کړه؟

څکه زموږ په ټولنه کې داسې ډېر خلک سته چې د ښځو د حقوقو هیڅ مراعت نه لري، دغه د دوی عمل دی چې د اسلام د دښمنانو تبر ته یې لاستی ور واچاوه، نن ورځ که د اسلام دښمنان دغه إدعاء کوي چې په اسلام کې د ښځو حقوق نه دي ورکول سوي، د هغو دلیل د دغو کسانو عمل دي، زه مجبوره یم چې په دغه ترخه حقیقت سره اعتراف وکړم چې هو، زموږ په ټولنه کې داسې کسان سته که د دوی دباندنې کړه وړه وګورې په تمامه معنٰی پر شریعت برابر دي، ښې ږیرې او لنګوټې، ښه لمنځونه او روژې، ښه اسلامي لباس او ښې اسلامي خبرې، حتّٰي ځیني کسان یې

د قاري او ملا، آخندزاده او صاحبزاده، سید او آغا په نامه سره هم یادیږي، خو که یې دننه په کورني ژوند او د کور د ښځو سره په ګزاره خبر سې، مغرور او متکبر، ظالم او ستمګار دی، شرمښ دی د میږي په لباس کي، خو بیا هم دومره ویلای سم چي د دغو کسانو عمل پر دې دلالت نه کوي چي اسلام د ښځو حقوق نه دي ور کړي، بلکه دغه کسان د اسلام پر لار نه دي رهي سوي او د دوی په دغه بد عمل سره باید د اسلام نوم بد نه سي.

(الله ﷻ دي موږ او دوی ته هدایت وکړي چي د ځان او د نورو حقوق وپېژنو)

او بیا رسول الله ﷺ وفرمایل:

« وَقد تركتُ فيكم ما لَن تضلّوا بعدَهُ إن اعتصَمتُم به، كتاب الله»

او ما په تاسي کي داسي شئ پرې اېښی دی که تاسي په هغه پوري لاس ونیسی حقه لار نه درڅخه ورکیږي، چي هغه کتاب الله قرآن کریم دی.

«ايّها النّاس: إنّهُ لا نبيّ بعدي، ولا أُمّةَ بعدكم، ألا فاعبدُوا ربّكُم، و صَلّوا خمسَكُم، و صُومُوا شهرَكُم، و أدّوا زكاةَ اموالكم، طَيّبةً بها أنفُسَكم، و تَحجّون بيت ربّكم، وأطِيعوا أُولاتَ أمرِكم، تدخُلوا جنّةَ ربّكم »

اې خلکو! تر ما وروسته بل نبي نسته او نه تر تاسي وروسته بل امت سته، د خپل رب عبادت کوی، خپل پنځه لمنځونه آداء کوی، د روژې د میاشتي روژه نیسی، د خپلو مالو زکات ورکوی، د خپلو زړو په خوشالي یې ور کوی، ستاسي د رب د بیتې حج کوی، د خپلو آمرانو اطاعت کوی، نو به د خپل رب جنت ته داخل سی.

او رسول الله ﷺ وفرمایل:

« و أنتم تُسألونَ عنّي فَما أنتم قائلون؟ قالوا نشهدُ أنّكَ قد بلغتَ وأدّيتَ و نصحتَ»

یعني: ستاسي څخه د قیامت په ورځ زما په باره کي پوښتنه کیږي، الله ﷻ زما په باره کي پوښتنه درڅخه کوي تاسي به څه وایاست؟ آیا تاسي دا شاهدي آداء کوی چي ما د خپل رب رسالت تبلیغ کړی؟

د خلکو آوازونه په ژړا سره پورته سوه او ویل: موږ شاهدي آداء کوو چي تا خپل

رسالت ورساوه، امانت دي آداء کړی او امت ته دي نصیحت وکړی او د خپل دین دپاره دي جهاد وکړی، د خلکو تر دغي شاهدي وروسته رسول اللهﷺ په خپله سبابه ګوته سره یو وار آسمان ته اشاره وکړه او بیا یې خلکو ته اشاره وکړه او ویل به یې «اللّهمّ اشهد» الهي ته شاهد اوسه، دغه د ګوتي اشاره او د دغي جملې ویل یې درې واره تکرار کړه.

دغه د ګوتي د اشارې څخه د رسول اللهﷺ مقصد څه ؤ؟ مقصد یې دا ؤ چې الهي! تا دغه قوم او امت ته زه په رسالت او نبوت را لېږلی وم او اوس ته شاهد اوسه، دغه دی زما امت شاهدي آداء کوي چې ما خپل رسالت ور ورساوه، امانت مي آداء کړی او خپل امت ته مي نصیحت وکړی.

پسله هغه چې رسول اللهﷺ د خطبې د ویلو او احکامو د بیانولو څخه فارغه سو د دغې ورځي د ماځیګر په وخت کي د الله جل جلاله دغه قول نازل سو چې رب عزوجل فرمایي:

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.
[المائده: ۳]

الله جل جلاله فرمایي: چې نن ورځ ما تاسي ته ستاسي دین درپوره او کامل کړی زما نعمت مي پر تاسي تمام او پوره کړی او ستاسي دپاره مي اسلام د دین په شکل او د دین په صفت سره اختیار کړی.

نو د دغه آیات د نزول وخت د جمعې او عرفات د ورځي د ماځیګر وخت دی.

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.

د دغه آیات په نزول سره حضرت ابوبکر الصدّیقرضي الله عنه او حضرت عمر فاروقرضي الله عنه دوه مختلف شخصیتونه یوه وخندل او بل و ژړل: حضرت عمررضي الله عنه خوشاله سو ځکه اسلام پوره او کامل سو، مسلمانان کامیابه سوه نو یې وخندل.

مګر ابوبکر الصدّیقرضي الله عنه خواشینی سو او وې ژړل، ځکه دئ پوهېدی چې د هر شي تر پوره کېدلو وروسته و هغه شي ته کمبود او نقصان راځي، نو د دین پوره کېدل د رسول اللهﷺ د رحلت خبر او علامه ده.

یو وخت یوه یهودي و حضرت عمر فاروقرضي الله عنه ته و ویل: ستاسي په کتاب کي یو آیات دی که دغه آیات پر موږ نازل سوی وای موږ به د دغه آیات د نزول ورځ زموږ

دپاره اختر ګرځولی وای، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وویل: کوم آیات؟

یهودي وویل: دغه آیات:

﴿اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وویل: په والله په هغه ورځ چي دغه آیات نازل سو پر موږ مسلمانانو دوه اخترونه سره یو ځای سوي وه، دغه آیات د هجرت د لسم کال د حجة الوَداع په موسم کي د جمعې او عرفات په ورځ د ماځیګر په وخت او په داسي حال کي نازل سو چي د عرفات پر میدان د رسول الله ﷺ پر شا وخوا تر څلوېښتو زرو زیات اصحاب کرام را ګرځېدلي وه، نو حضرت عمر رضي الله عنه د دغه آیات په نزول سره خوشاله سو.

مګر ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه وژړل، خلکو پوښتنه ځني وکړه چي ولي ژاړې؟ ده رضي الله عنه وویل: هر شئ چي پوره سي خامخا نقصان ورته راځي او دا د رسول الله ﷺ د وفات خبر دی، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه د دغه آیات څخه دغه مقصد واخیستی چي دین پوره سو نو رسول الله ﷺ زموږ له منځه تلونکی دی.

پسله خطبې ویلو حضرت بلال رضي الله عنه آذان وکړی او بیا یې اقامت و وایه او رسول الله ﷺ خلکو ته د ماپښین لمونځ ورکړی، دوهم وار بیا اقامت و ویل سو او رسول الله ﷺ خلکو ته د ماځیګر لمونځ ورکړی او رسول الله ﷺ د دغو لمنځو په منځ کي نور لمونځ سنت یا نفل نه دی آداء کړی.

بیا نو رسول الله ﷺ پرخپله اوښه سپور سو او په عرفات کي د درېدلو پر ځای مخ پر قبله و درېدی او تر لمر لوېدلو پوري یې هلته تهلیل او تکبیر وایه دعاوي یې کولې تر لمر لوېدلو وروسته د مزدلفې و طرف ته په داسي حال کي رهي سو چي اُسامه بن زید رضي الله عنه یې پرخپله اوښه تر شا ور سره سپور یا کنجوغه کړی وُ، کله چي مزدلفې ته ورسېدی هلته یې د ماښام او ماختن لمنځونه په یوه آذان او دوه اقامته سره آداء کړه او د دغو لمنځو په منځ کي یې نه نفلونه کړي دي او نه یې تسبیحات ویلي دي، د لمنځو تر آداء کولو وروسته یې دالته په مزدلفه کيْ د سپېدو تر چاودلو پوري څنګ واچاوه او بیا یې د سهار لمونځ په یوه آذان او یوه اقامت سره آداء کړی، تر لمانځه

وروسته و مشعرُ الحرام ته ورغلی، مخ پر قبله و درېدی دعاوي یې وکړې، تکبیر او تهلیل یې و وایه او تر هغو دلته ولاړ ؤ چي ښه روښنايي سوه او د لمر تر راختلو د مخه د مزدلفې څخه د منٰی پر طرف پر خپله اوښه رهي سو او دلته یې فضل بن عبّاسؓ تر شا ور سره سپور یا کنجوغه کړی ؤ، څو وادي مُحَسّر ته ورسېدی او هلته یې خپله اوښه څه چابکه کړه (وادیِ محسّر هغه شېله ده چي په هغه کي د أبرهه فیل پرېوتی او د کعبې شریفي پر طرف نه تلی) او بیا له دغه ځایه و جَمرةُ الأولٰی ته ورغلی (جمرة الأولٰی) چي جمرة الکبرٰی او جمرةُ العقبه هم ورته ویل کیږي او موږ لوی شیطان ورته وایو، دغه شیطان یې په اوو کوچنیو ډبرو سره و ویشتی او د هر ویشتلو سره یې د (الله اکبر) تکبیر وایه او بیا د هَدیو د حلالېدلو ځای ته ورغلی، هلته رسول اللهﷺ (۶۳) اوښان په خپل مبارک لاس سره حلال کړه او پاته (۳۷) اوښان حضرت عليؓ حلال کړه چي ټول سل اوښان سوه.

بیا له دغه ځایه رسول اللهﷺ پر خپله اوښه سپور سو او کعبې شریفي ته ورغلی هلته یې طواف زیارت یا فرضي طواف وکړی او د ماپښین لمونځ یې په مسجد الحرام کي آداء کړی، بیا د زَمزَم څاه ته ور تېر سو چي هلته بني عبدالمطلب اوبه را کښلې او خلک یې په اوبه کول، رسول اللهﷺ و فرمایل: یا بني عبدالمطلب! اوبه را وکاږی، که زه پردې نه ببرېدلای چي بیا به خلک پر سقایه نزاع او شخړه در سره کوي ما به هم ستاسي سره را کښلي وای، هغو یوه سلواغه اوبه و رسول اللهﷺ ته ور کړې او رسول اللهﷺ د زَمزَم اوبه وڅښلې، په دغه ورځ هم چي د ذوالحجې لسمه ورځ وه او یوم النحر ورته ویل کیږي رسول اللهﷺ د څاښت پر وخت خطبه و ویل، په دغه خطبه کي یې ځیني هغه احکام تکرار کړه چي پرون یې د عرفات په خطبه کي فرمایلي وه او ځیني نور احکام یې هم بیان کړه، که څه هم دغه احکام په پخوا کي ښوول سوي او بیان سوي وه خو دلته یې بیا د هغو تائید او تاکید وکړی ځکه اوس ډېر خلک سره یو ځای سوي دي، نو رسول اللهﷺ غوښته چي مسلمانان دغه احکام د دهﷺ څخه مستقیم او بېله واسطې واوري.

امام بخاري او امام مسلم د ابوبکر الصدِّیقؓ څخه روایت کوي چي

رسول الله ﷺ د یوم النحر په ورځ موږ ته خطبه وویل، او وې فرمایل:

« أَيُهَا النَاس! انـــمَا النّـــسِئ زِيَادَةٌ فِي الكُفرِ ».

وروڼو! الله جل جلاله یو کال دوولس میاشتې ګرځولی دی او د دغو دوولسو میاشتو څخه یې څلور میاشتې حرامې کړي دي، چې په هغو میاشتو کې جنګ او تجاوز حرام ؤ، مګر عربو په دغو حرامو میاشتو کې تصرف او اړول کول، د خپل مزاج او غوښتنې سره موافق یې پرله اړولې.

حرامې میاشتې کومې وې؟ حرامې میاشتې رجب، ذوالقعده، ذوالحجه او محرم وې، رجب یوه میاشت وه عربو کولای سوای چې په دغه میاشت کې له جنګ او تجاوزه ځانونه را وګرځوي او هغه نورې درې میاشتې پرله پسې وې، نو عربو ته دا سخته او مشکله وه چې دغه درې میاشتې دې پرله پسې د جنګ، چور او چپاوله لاس واخلي، ځکه د دوی ژوند لکه د ځیرونکو حیواناتو په چور او چپاول سره ؤ، نو د دغو درو میاشتو دپاره یې چم او حیلې جوړولې، په میاشتو کې به یې تغیر راوستی، مثلاً: کله چې به ذو الحجه تېره سوه نو دوی به ویل محرم یوه میاشت وروسته کوو او ځنډوو، نو به یې د ذوالحجې او محرم په منځ کې یوه زیاته میاشت ور واچول، چې په دې حساب سره به کال دیارلس میاشتې سو، یا به یې صفره تر محرمې را د مخه کړه، محرم ته به یې صفره ویل او بیا هغه راتلونکې میاشت محرم وه، په میاشتو او وختو یې لوبې کولې او د خپل طبیعت سره موافق یې سره اړولې، چې د دغه اړولو په نتیجه کې حج پر خپل وخت او خپله میاشت کې نه ؤ او نه پر خپل وخت آداء کېدی او دا ډېره لویه غلطیاده چې وختونه او تاریخونه واړول سي.

نو رسول الله ﷺ غوښته چې د دغې غلطیا علاج وسي او هغه علاج یې په دغه حجةُ الوداع کې وکړی چې نسئ یې باطله کړه او ویل: نسئ نسته، چې د نسئ څخه مقصد دغه د میاشتو اړول او ځنډول دي.

الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِیٓءُ زِيَادَةٌ فِي ٱلۡكُفۡرِ﴾ [التوبه: ۳۷]

يعني: ښځکه دغه د مياشتو اړول په کفر کي زياتوب دی.

او هغه د مخه چي عربو دغه کار کاوه هغه جهالت ؤ، دغه يوه مياشت به يې يو کال حلاله بلل او بل کال به يې بيا حرامه بلل. (د مياشتو حرمت يې سره اړاوه)

نو رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي و فرمايل:

«انّ الزّمانَ قَد استدارَ کَهيئتهِ يَومَ خلقَ السَّماوات والارض»

يعني: دغه چي اوس موږ حج پکښي کوو واقعاً او حقيقتاً ذوالحجه ده، بله مياشت نه ده چي موږ دي هغه دکفارو د اړولو په سبب خطا وتلي يو، هو، خلکو مياشتي پرله اړولي وې او ډېر ځله حج پر خپل وخت نه کېدی، خو د دغه اړولو په آخر کي چي دغه اوس دی بيرته د حج مياشت، ذوالحجه هغه خپل واقعي وخت ته راغله، لکه په هغه ورځ چي الله ﷺ پيدا کړې وه، نو که اوس پر دغه حال پسي پاته سي او بيا يې ځوک وا نه ړوي نو هر شئ پر هغه خپل وخت دی، نه بيا روژه اوړي نه حج، چي خلکو ته دا شک نه سي پيدا چي کفارو مياشتي پرله اړولي وې، خو په دغه اړولو کي بيرته هره مياشت پر هغه خپل وخت راغله،

«ألاَ هَل بَلَغتُ اللّهمّ فَاشهَد»

يعني: الٰهي ته شاهد اوسه چي ما خلکو ته د اسلام احکام ورسول.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: دا کومه مياشت ده؟ موږ و ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ ساکت او چپه خوله سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا ذو الحجه نه ده؟ موږ ويل: هو ده، بيا يې و فرمايل: دا کوم ښار دی؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبر دي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه سره وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا بلد الحرام نه دی؟ موږ ويل: هو، دی او بيا يې و فرمايل: دا کومه ورځ ده؟ موږ ويل: الله او رسول الله ښه په خبردي، رسول الله ﷺ بيا ساکت سو، تر داسي اندازې چي زموږ خيال سو چي اوس به يې ښله هغه خپله نامه په بل نامه وبولي او بيا يې و فرمايل: آيا دا يوم النحر نه ده؟ موږ ويل هو ده، نو رسول الله ﷺ و فرمايل:

چي ستاسي ويني او ستاسي مالونه او ستاسي عزت او آبرو، يو پر بل داسي حرام دي لکه د دغي ورځي حرمت په دغه ښار کي او په دغه مياشت کي.

دا بيا د رسول الله ﷺ له طرفه تائيد او تاکيد دی چي مسلمانان بايد يو د بل په وينو، يو د بل په مالو، يو د بل په عزت کي بې پروايي و نه کړي، د دغو درو شيانو احترام بايد حتماً او لازماً وساتل سي، ښه متوجه سی دغه اسلامي احکام دي او عملي کول يې خامخا حتمي او ضروري دي.

رسول الله ﷺ بيا و فرمايل: او تاسي به د خپل رب په حضور کي و دريږی ستاسي څخه به ستاسي د عملو پوښتنه وکړي، ترما وروسته ضلالت او بدي لاري ته مه ورګرځی چي ځيني ستاسي د ځينو نورو غاړي ورپرې کوی يعني: يو د بله مه سره وژنی.

ألا هَل بلغتُ؟

آيا ما دغه احکام تر تاسي پوري درورسول؟

خلکو ويل: هو، رسول الله ﷺ و فرمايل: اللّهمّ اشهد. الٰهي ته شاهد اوسه.

رسول الله ﷺ احکام بيانول او د خلکو څخه يې اقرار اخيستی چي ما دغه الٰهي احکام درورسول؟ کله چي به خلکو ويل: هو، نو به يې الله جل جلاله دغه د دوی پر اقرار شاهد کړی، چي الٰهي دغه دي دوی اقرار کوي چي ما خپل رسالت رسولی دی او بيا يې و فرمايل: دغه حاضر خلک دي دغه احکام و غائبو خلکو ته ورسوي او ډير ځله داسي پېښيږي چي هغه څوک چي دغه احکام ور ورسيږي تر دغه اوسني اوريدونکي د زياتي حافظې خاوند، پوه او عملي کوونکی وي.

ورونو! دغه د اسلامي احکامو بيانول او تر خلکو پوري رسول د هر مسلمان وظيفه ده، هر څوک چي څومره معلومات لري هغه بايد تر خلکو پوري ورسوي.

او رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه د جاهليت فخرونه لغوه او باطل دي، يعني: په جاهليت کي چي به خلکو په دنيوي شيانو فخر کاوه هغه فخرونه نه اعتبار لري او نه فخر بلل کيږي ببله دوو کارو څخه چي سِدانه او سِقايه ده، يعني: د کعبې شريفي د آبادولو او خدمت کولو شرف چي سِدانه ورته ويل کيږي پاته دی او بل د حاجيانو د خدمت کولو او اوبو رسولو شرف چي سِقايه ورته ويل کيږي پاته دی، هر هغه څوک

چې د بيت الله الحرام ساتنه او حفاظت کوي او هر هغه څوک چې د حاجيانو خدمت کوي، دغه شرف، شرف دی، که څوک فخر په وکړي کولای يې سي، مګر د جاهليت هغه نور فخرونه لغوه او باطل دي، هيڅا ته نه ښايي، چې په نسب او قوميت فخر وکړي.

او بيا رسول الله ﷺ دخو نورو احکامو تاکيد او تکرار وکړی چې د هغې جملې څخه يې وفرمايل: «وَالعَمَدُ قَوَدٌ» يعني: په قصد سره د يو چا وژل قَوَد دی.

چې د هغه په باره کې د اسلام حکم داسې دی: که يو چا قصداً يو څوک و وژی او د مقتول ورثې خامخا د قاتل وژنه غوښتل نو قاتل په قصاص سره وژل کيږي او که يې ديت قبول کړی بيا به ديت ورکول کيږي، يا دا چې عفوه ورته وکړي، په دغه درو شيانو کې د مقتول ورثه يا د وژل سوي نفر پاته اقرباء اختيار لري.

او د قصدي وژلو شُبهَ! هغه چې په لرګي يا ډبره يې و وژني يا په داسې شي يې و وهي چې هغه شئ په عادت او اصطلاح کي د وژلو اسلحه نه وي او عادتًا څوک نه په وژل کيږي خو هغه و وژل سو، و دغې وژنې ته شُبهِ عَمَد ويل کيږي، ځکه دغه وژنه نه په خطا سره ده نه په قصد سره، نو دغه قتل يا وژنه (شُبهِ عَمَد) دی، په دغسې وژلو کې پر قاتل سل اوښه دي چې ديت ورته ويل کيږي او که چا تر دغه زيات غوښتل چې يا! دغه وژل سوی نفر شريف اوسردار ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: که چا د ډير او زيات غوښتنه کول هغه څوک د جاهليت له اهله څخه دی، د انسانانو په منځ کې فرق او تميز نسته د هر يوه ديت سَل اوښه دی.

بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: اې خلکو شيطان د دې څخه نا اميده سو چې د هغه عبادت دې ستاسې په مځکه کې وسي، يعني: اوس د شيطان هيڅ دا اميد نسته چې بيا دې په جزيرةُ العرب کې د ده عبادت وسي، مګر هغه په دې راضي سو چې بله عبادته يې په نورو داسې شيانو کې اطاعت او متابعت وسي چې تاسې يې کوچني بولی. يعني: په جزيرةُ العرب کې توحيد ثابت او برقراره سو، شيطان هيڅ دا اميد نه لري چې بيرته دې هغه ښکاره شرک و جزيرةُ العرب ته را وګرځي، که شرک هم راسي هغه به په لږ او په بل شکل سره وي، مګر دا چې د بتانو عبادت دې داسې وسي لکه پخوا چې کېدی دا امکان نه لري، نو شيطان په دې راضي سو چې په نورو

داسي شیانو کي یې متابعت وسي چي تاسي یې سپک او کوچني بولی او بیا رسول الله ﷺ وفرمایل:

« ایّها النّاس! إسمعوا قولي واعقلوه، تعلَمُنّ أنّ کلّ مسلمٍ أخٌ للمسلمِ، وَأنّ المسلمین إخوةٌ فلا یَحلّ لإمرَئٍ مّن أخیه إلاّ ما أعطاهُ عَن طِیبِ نفسٍ مّــنه، فلا تَظلَمُنّ أنفسَکم. اللّهمّ هل بلغتُ؟ »

اې خلکو! زما خبري واوری او ځانونه په پوه کړی، پوه سی چي هر مسلمان د بل مسلمان ورور دی او ټول مسلمانان یو د بل سره ورونه دي، نو هیچا ته نه دا اجازه سته او نه ورته روا دي چي د ورور د مال څخه بېله اجازې یو شئ واخلي، مګر هر هغه شئ چي د ده ورورېې په خپله رضاء او خوشاله زړه ورکړي هغه ورته روا او حلال دی، نو د بل د مال په اخیستلو سره پر خپلو ځانو ظلم مه کوی.

علماء کرام وايي: حتّی که څوک یو مسواک د هغه د خاوند بې اجازې واخلي دا حلال او روا کار نه دی، هیڅ مسلمان به د خپل ورور د مال څخه بېله اجازې هیڅ شئ نه اخلي.

او بیا به رسول الله ﷺ وفرمایل:

«ألا هل بَلغتُ اللّهم فاشهد»

آیا ما احکام ورسول؟ چي خلکو به ویل هو، ده ﷺ به وفرمایل: الٰهي ته شاهد اوسه.

او رسول الله ﷺ وفرمایل: پسله ما خپل پخواني کفر ته مه ګرځی چي ځیني ستاسي د ځینو نورو غاړي ورپرې کوي او وژني یې، ما په تاسي کي داسي شئ پرې اینبی دی که تاسي په هغه عمل وکړی نه ګمراهان کېږی چي هغه کلام الله قرآن مجید دی، ألاَ هَل بلغتُ، اللّهم اشهد.

او وې فرمایل: «ایّها النّاس: إنّ ربّکم واحِدٌ»

اې خلکو! ستاسي رب یو دی او پلار مو یو دی، تاسي ټول له آدمه پیدا سوي یاست او آدم د خاورو څخه پیدا سوی دی، د الله جلّ جلاله په حضور په تاسي کي ښه او بهتر هغه څوک دی چي پرهېزګاره او متقي وي، هیڅ عربي لره پر عجمي فضیلت او شرف نسته مګر په تقوٰی او پرهېزګاري سره.

ورونو: دغه قوميت او نژاد پرستي چي اوس يې د رسول الله ﷺ امت سره پاشلی او ټوک ټوک کړی دی، جنګونه او اختلافات يې په منځ کي پېښ دي، رسول الله ﷺ دغه ټوله لغوه کړي او باطل کړي دي، دا د اسلام د دښمنانو دسيسې دي، واقعي شرف او فضيلت په تقوٰی کي دی په قوميت او نسب کي شرف نسته.

ألا هل بلغتُ؟ آيا ما د اسلام احکام درته بيان کړه؟ تاسي ته مي دررسول؟

خلکو ويل هو، رسول الله ﷺ و فرمايل: حاضر خلک دي يې غائبو ته ورسوي، يعني: دغه احکام يوازي د حاضرو او موجودو خلکو دپاره نه دي، بلکه دغه احکام د ټول امت دپاره دي او هر نسل دي يې وراتلونکي نسل ته رسوي.

او رسول الله ﷺ و فرمايل: اې خلکو الله جل جلاله هر وارث (هر ميراث وړونکي) ته د ميراث څخه د هغه حصه وروبښلې او معلومه کړې ده، په ميراث کي بايد لوبي او اړول و نه سي (لکه اوس چي ځيني خلک خپلي لوڼي د ده له ميراث څخه باسي) خو په الهي دين کي د هر نفر حصه معلومه او محدوده ده د الله جل جلاله په معلوم او محدودو احکامو کي تغير راوستل حرام او نا روا دي، هر چا ته بايد د هغه حصه ورکول سي او تر ثلث يا دريیمي حصې زيات وصيت کول نه دي روا، يعني: يو څوک غواړي چي د خپل پاته مال په باره کي وصيت وکړي دا جائزه ده چي وصيت او تصرف پکښي وکړي، مګر دا نه ده صحي چي وصيت او تصرف يې د ده د مال تر دريیمي حصې زيات وي، د مړي د مال دريیمه حصه د مړي ده په هغه کي يې وصيت او تصرف چليږي او هغه نور مال يې د وارثانو دی، نو رسول الله ﷺ دا را وښوول چي يو څوک د خپل مال تر دريیمي حصې زيات نور تصرف نه سي کولای.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل:

« وَالوَلَدُ للفِرَاشِ، ولِلعاهرِ الحَجَر »

يعني: که د يوې ښځي کوچنۍ پيدا سو د دغه کوچني نسبت د هغې ښځي و مېړه ته کيږي، د هغه اولاد دی او که بيا چيري زنا ثابته سوه بيا نو حَجَر يا رجم دی، يعني: تر مرګه په ډبرو ويشتل کيږي، داسي بايد و نه سي لکه اوس چي په ځينو اسلامي وطنو کي د شريعت په احکامو کي لاس وهل کيږي او اړول کيږي، د الله جل جلاله

احکام او قانون يې بل بشري قانون ته اړولی دی، چې پر زاني او زانيې په بند يا نورد جزاء سره حکم کېږي، رسول الله ﷺ په ډاګه او ښکاره سره فرمايلي دي: چې زاني او زانيې لره حَجر يا رجم دی، البته هغه زاني يا زانيه چې نکاح يې کړې وي.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل:

« مَن إدّعٰی إلی غیرِ أبیہ او تَوَلّی غیرِ موالیہ، فَعلیہ لَعنَتُ اللہ و ملائکتہ و النّاسِ اجمعین»

يعني: که د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بل چا ته وسو (لکه په جاهليت کي چې به داسي کېدل چې د بل چا زوی به يې د ځان زوی باله) يا دا چې يو څوک د يو چا مولٰی وي او نسبت يې بل چا ته وسي (مولٰی و آزاد سوي مريي ته ويل کيږي) نو کله چې يو مريی آزاد سي پلار خو يې نه دی معلوم نو نسبت به يې هغه خپل مالک ته کيږي، داسي ويل کيږي چې: فلانئ مولٰی فلانئ د هغه خپل مالک نوم يې ور سره ياديږي، مثلاً ابو حذيفه رضي الله عنه چې کله خپل مريئ چې سالم نومېدی آزاد کړی، نو داسي ويل کېدل: سالم مولٰی ابو حذيفه، نسبت يې هغه خپل پخواني مالک ته وسو او پر دغه وِلايه شرعي او فقهي احکام بناء کيږي، نو بايد نسبت يې هغه خپل مالک ته وسي نه بل چا ته، نو ځکه رسول الله ﷺ و فرمايل:

« مَن إدّعٰی إلی غیرِ أبیہ او تَوَلّی غیرِ موالیہ، فَعلیہ لَعنَتُ اللہ و ملائکتہ و النّاسِ اجمعین»

هر هغه څوک چې د يو چا نسبت بېله خپله پلاره بَل چا ته کَوي، يا د يوه آزاد سوي مريي نسبت بېله خپل پخواني مالکه بل چا ته کوي پر هغه دي د الله جل جلاله او ملائکو او ټولو خلکو لعنت وي. ألا هل بلغتُ؟ آيا ما احکام در ورسول؟ خلکو ويل: هو، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: « اللّهم اشهد » الهي! ته شاهد اوسه.

والسلام عليکم و رحمةُ الله و برکاتهُ.

دا هغه مشهوره خطبةُ الوداع وه چې رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي د اسلام ځيني احکام خلاصه کړي دي، خاصتاً هغه احکام چې په هغو کي د خلکو له طرفه تغير او تبديل را وستل کېدی او په هغهٔ وختو کي فساد پکښي پېښېدی، نو رسول الله ﷺ د هغو تاکيد وکړی.

بيا نو رسول الله ﷺ د تشريق په ورځو کي په منٰی کي اوسېدی، مناسک يې

آداء کول او خلکو ته یې د حج شرعي احکام ور ښوول، د ابراهیم علیه السلام د حنیف ملت شرعي هدایتونه او لار ښوونې یې ورته کولې او هغه د مشرکانو د شرک آثار او علامې یې محوه کولې.

رسول الله ﷺ دغه د تشریق په ورځو کې په منٰی کې هم خطبه ویلې ده، خو د دغه وخت خطبه یې هم داسې وه لکه د یوم النحر خطبه او دغه خطبه یې د سورة النصر تر نزول وروسته فرمایلې ده.

او بیا د ذوالحجې په دیارلسمه ورځ رسول الله ﷺ د منٰی څخه و خیف ته ولاړی، پاته ورځ او شپه یې هلته تېر کړه، د ماپښین، ماخیګر، ماښام او ماخستن لمنځونه یې هلته آداء کړه، بیا یې څه آرام او راحت وکړی، بیا کعبې شریفې ته د طواف وداع دپاره ورغلی او خپل اصحاب کرام یې هم په طواف وداع سره امر کړه، رسول الله ﷺ په خپل حیات کې د آخر وار دپاره مسجد الحرام ته داخلېږي، تر طواف وداع وروسته رسول الله ﷺ مُلتَزم ته ورغلی، ملتزم د کعبې شریفې د دیوال هغه حصه ده چې د حجر اسود او د کعبې شریفې د دروازې په منځ کې ده، دا دومره ځای دی چې فقط دوه نفره پکښې ځاییږي، رسول الله ﷺ دغه ملتزم ته و درېدی خپل مبارک نس یې په ملتزم پورې و مښلاوه راسته باړخو یې پر دغه دېواله کښېښاوه او دواړه لاسونه یې لوړ پر دیواله ونیول، یعنې: ټول مبارک جسم یې په ملتزم پورې و مښلاوه اوس نو دعاء کوي او ژاړي، ژاړي او دعاء کوي، لکه دا چې د الله جل جلاله ملاقات ته شوق وي، امت ته دعاء کوي، مور او تاسې ته دعاء کوي، فراق را نژدې دی، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه و ژړل، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو ژاړه یا عمر! دغه د ژړا ځای دی، یعنې: که دلته و نه ژاړې نو چیرې به ژاړې؟

او بیا رسول الله ﷺ د ملتزم څخه را ایسته سو او غواړي چې د مکې مکرمې څخه ووزي، بیا یې خلک سره را ټول کړه د وداع او رخصتېدلو حالت دی او وې فرمایل: اې خلکو! زه بشر یم قریبه ده چې زما د رب قاصد راسي او زما روح قبض کړي او ستاسې څخه زما د رب په حضور زما په باره کې پوښتنه کیږي، نو تاسې به زما رب ته څه وایاست؟ خلکو ویل: مور به و وایو:

«بَلَغتَ وَ وَفّيتَ وَ اَدّيتَ فجزاکَ اللهُ خيرًا مَا جزا نبيًا عَن اُمّته ورَسُولاً عن قومه»
ژباړه: تا تبليغ وکړی، تا امانت ورساوه، تا خپله وظيفه آداء کړه. الله ﷻ دي داسي د خير بدله درکړي لکه يوه نبي ته چي له خپله امته او يوه رسول ته له خپله قومه څخه ورکول کيږي، رسول الله ﷺ و فرمايل: الحمد لله، الحمد لله.
په حجةُ الوداع سره د اسلام احکام ثابت، پوره او کامل سوه او وحيِ هم پای ته ورسېدې، پسله دغه وخته بېله يوه آياته نور قرآن مجيد نه دی نازل سوی، قرآن مجيد، کتاب الله، آسماني وحيِ پوره او پای ته ورسېدې، اوس چي رسول الله ﷺ د حج مناسک پای ته و رسول نو د مدينې منورې پر طرف رهي سو، رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ځي نه د دې دپاره چي هلته آرام او هوسا ژوند وکړي، بلکه غواړي چي نور هم د الله ﷻ په لارکي خپل جهاد او سترېا ته دوام ورکړي.

د رسول الله ﷺ آخرنۍ سريه

رسول الله ﷺ د حج د مناسکو تر آداء کولو وروسته د مکې مکرمې څخه مدينې منورې ته ورسېدی او د هجرت يوولسم کال شروع سو.
هلته د روم د دولت غرور او کبرياء داسي اندازې ته رسېدلي وه چي د حق او حق منلو څخه يې انکار کاوه، د دوی د متابعينو څخه چي به هرچا د حق متابعت خوښ او اختيار کړی يا په بل عبارت اسلام ته به داخل سو د روم له طرفه وژل کېدی، لکه دا کارچي يې د فَروه بن عَمرو الجُذامي سره وکړی، دغه فروه رضي الله عنه د روم له طرفه په شام کي د مَعَان د ښار والي او عسکري مشرؤ او مسلمان سو، خو روميانو و وژی چي قصه يې مخ کي تېره سوه، د روم د حکومت د دغي سرکښۍ او جرئت په سبب د هجرت د يوولسم کال د صفري په مياشت کي رسول الله ﷺ يو لوی لښکر جوړ کړی، د دغه لښکر مشر او قومندان يې اُسامه بن زيد بن الحارثه رضي الله عنهما مقرره کړی او دا امر يې ورته وکړی چي د بلقاء او داروم مځکي به تر پښو لاندي کړې (بلقاء او داروم) په فلسطين کي دوه ښاره دي، د دغه لښکر په لېږلو سره د رسول الله ﷺ مقصد دا ؤ چي يو خو روم او روميان و بېروي او بل هغه عرب چي دغه د روم په سرحدي منطقو کي

پراته دي مطمئن سي او داسي ګمان يې نه سي: که نصارا پر موږ حمله وکړي ځوک نسته چي دوی ته جزاء ورکړي او هر هغه ځوک چي اسلام ته داخل سي هغه د روميانو له طرفه وژل کيږي، لکه فروه ﷺ چي و وژل سو. نو رسول الله ﷺ د دغسي ګمانو او تشويشاتو د ليري کولو او د روم د ببرولو دپاره دغه لښکر جوړ کړی او د دغه لښکر قومندان أسامه بن زيد رضي الله عنهما وټاکل سو.

اسامه ﷺ په دغه وخت کي نوی ځوان ؤ چي عمر يې د اتلسو او شلو کلو په منځ کي ؤ، رسول الله ﷺ د اصحاب کرامو مشران امر کړه چي په دغه لښکر کي د افرادو په صفت ور سره ولاړ سي، په دغه لښکر کي د أسامه ﷺ د عسکرو څخه ابوبکر الصدّيق ﷺ عمر بن الخطاب ﷺ او نور د صحابهٔ کرامو مشران موجود وه، د دغه لښکر جوړېدل په هغه وخت کي وه چي د رسول الله ﷺ د هغي ناروغۍ شروع وه چي ده ﷺ د دې دنيا څخه رحلت پکښي وکړی.

د دغه لښکر په جوړولو سره منافقانو ته بيا د خبرو کولو موقع پيدا سوه او د خلکو په منځ کي به يې ويل: يو ځوان هلک يې د مهاجرينو او انصارو پر مشرانو آمر وګرځاوه.

رسول الله ﷺ مجبوره سو او خلکو ته د هغه خپلي ناروغۍ په حالت کي په داسي حال کي را و وتی چي سر يې په يوه دسمال تړلی ؤ، خلکو ته يې خطبه و ويل او رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي و فرمايل: تاسي د أسامه بن زيد په آمريت کي خبري کوی؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار په آمريت کي خبري کولې، په والله هغه د إمارت وړ او لائق ؤ او په والله هغه و ما ته د هغو خوښو خلکو څخه ؤ او په والله دغه أسامه د آمريت وړ او لائق دی او په والله تر هغه وروسته دئ په خلکو کي ما ته خوښ دی او زه وصيت درته کوم چي دئ ستاسي د صالحو خلکو څخه دی.

مسلمانانو د وتلو دپاره ځانونه تيارول او د أسامه ﷺ پر شا وخوا سره را ټوليدل او د ده په لښکر کي داخلېدل، څو اسامه ﷺ خپل لښکر د مديني منورې څخه وايستی او په جُرف کي يې واړول (جُرف) د يوه ځای نوم دی چي د مديني منورې څخه يو فرسخ ليري دی، مګر د رسول الله ﷺ د ناروغۍ خبر د خلکو دپاره د تشويش او پرېشانۍ سبب وګرځېدی، د أسامه ﷺ او د ده د لښکر دا نه وه خوښه او نه غوا‌ړي

چي په دغسي پرېشانه او مضطرب حالت کي رهي سي.

نو اسامه رضي الله عنه خپل لښکر دالنه وځنډاوه انتظار باسي چي د الله جل جلاله څه امر اوإراده ده؟ خو د الله جل جلاله امر اوإراده داسي وه چي دغه د أسامه لښکر به هغه اول لښکر وي چي د ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه په خلافت کي د کفارو د جنګ او مقابلې دپاره وزي.

ورونو! موږ اوس د خير البشر رسول الله ﷺ د سيرت په بيانولو کي هغه ځای ته ورسېدلو چي د سرور کائنات، فخر الموجودات حبيبُ الله رسولُ الله ﷺ ناروغي شروع کيږي او بيا هغه جناب په دغه ناروغي کي له دې فاني دنيا څخه د خپل رب عزوجل و لقاء ته رحلت کوي، خو دغه درد ناکه ناروغۍ او غمجن رحلت حالات پر دوه قسمه بيانېدلای سي.

لومړئ دا چي ټول واقعات پرطبيعي او داسي شکل بيان سي چي خلک يې د احکامو څخه فايده واخلي او د دين مبين اسلام او د الله جل جلاله د رسول ﷺ و عظمت ته متوجه سي، پر واقعاتو د سوز او جوش زړه دردوونکي الفاظ زيات نه سي بلکه فقط مستند او صحي معلومات را نقل سي.

او د دغي واقعې د بيانولو دوهمه طريقه بيا داسي ده: چي د يوه قصې ليکونکي او اديب پر شکل واقعات بيان سي، د جوش او خروش، زړه دردوونکي او ژړوونکي الفاظ استعمال سي چي په دې قسم بيان کي د کتې اخيستلو مضامين لږ او ضعيفه روايتونه ډېر وي، چي په نتيجه کي ويونکي او اورېدونکی دواړه ژاړي.

مګر دغه قسم بيان بېله دې څخه چي ضعيفه قولونه را نقل نه سي او زړه دردوونکي تکليفي الفاظ استعمال نه سي، په وجود نه سي راتلای.

نو ما د دغه زړه دردوونکو حوادثو او غمجنو واقعو د بيانولو دپاره هغه اوله طريقه خوښه او اختيار کړه، چي د حالاتو د بيانولو څخه ديني او شرعي ګټه واخيستل سي، لکه څرنګه چي په ټول سيرة النبي ﷺ کي فقط مستند واقعات را نقل سوي دي نو د دغي غمجني واقعې په بيانولو کي هم د جوش او سوز تر الفاظو تېرېږم فقط هغه صحي احاديث او ثابته معلومات را نقلوم، که څه هم دغه د ناروغۍ او رحلت احاديث او اخبار ډېر زيات دي خو دلته په لږوسره کفايت سوی دی. *بيرته خپلې قصې ته راګرځم.*

رفیق اعلیٰ ته رحلت

کله چې د دعوت مرحلې پای ته ورسېدې، اسلام د منطقې پر اوضاع او حالاتو مسلط سو، د رسول اللهﷺ په احساساتو کې، په اقوالو او افعالو کې، په خبرو او کارو کې داسې علامې معلومېدې چې د خپل ژوند او د نورو ژوندیو انسانانو سره وداع او رخصتېدل کوي، په پخوا کې رسول اللهﷺ د روژې په میاشت کې لس ورځې اعتکاف کاوه، خو د هجرت د لسم کال په روژه کې یې شل ورځې اعتکاف وکړی، په پخوا کې جبریل علیه السلام د رسول اللهﷺ سره د روژې په میاشت کې یو وار قرآن مجید تلاوتاوه او په دغه کال کې جبریل أمین دوه واره قرآن مجید ور سره تلاوت کړي.

د حجةُ الوَداع په خطبه کې رسول اللهﷺ و فرمایل: زه نه یم خبر بنایي پسله سږ کاله بیا هیڅکله پر دغه ځای ستاسې سره ملاقي نه سم، یعني: نه در سره و وینم او د جمرة العقبه سره رسول اللهﷺ و فرمایل: د حج مناسک زما څخه زده کړی بنایي پسله سږ کاله زه حج و نه کړم، د هجرت د یوولسم کال د صفري د میاشتې په اولو ورځو کې رسول اللهﷺ و فرمایل: زه غواړم چې د اُحُد د شهیدانو زیارت وکړم (داسې معلومېدل لکه رسول اللهﷺ چې د مړو او ژوندو سره رخصتېدل او وداع کوي) د ژوندو سره یې په حجةُ الوَداع کې وِداع وکړه او د مړو سره اوس وداع کوي، نو رسول اللهﷺ د اُحُد و شهیدانو ته ورغلی او هغه د جنګ میدان ته ګوري لکه هغه کسان چې یې ورپه یادېدل چې قربانۍ یې ورکړي وې، د طلحهرضي الله عنه قربانۍ مو په یاد دي؟ د ام عمارهرضي الله عنها قربانۍ مو په یاد دي؟ د ابودُجانهرضي الله عنه قربانۍ مو په یاد دي؟ رسول اللهﷺ د اُحُد شهیدانو ته و درېدی او ویل: السلام علیکم یا شهداءَ اُحُد! انتم السّابقون، وأنا إن شاء الله بکم لاحق، یعني: تاسې د مخه تللې یاست او زه به ان شاء الله ډېر ژر پسې در سم، په پخوا کې به رسول اللهﷺ همېشه ویل: موږ په تاسې پسې درځو، خو دا وار یې و ویل: إن شاء الله زه په تاسې پسې درځم، رسول اللهﷺ د اُحُد شهیدانو ته دعاء وکړه، د هغه ځایه څخه چې را رهي سو پر لارې یې ژړل.

رسول اللهﷺ ژاړي، ولې ژاړي؟ آیا دا چې له دنیا څخه ځي د دنیا د پاته

كېدلو په سبب ژاړې؟ صحابهٔ كرامو پوښتنه ځني وكړه: ولې ژاړې؟ يا رسولَ الله! ده ﷺ وويل: د خپلو ورونو له شوقه ژاړم، يعني: د خپلو ورونو وليدلو ته مې شوق دى د هغو د ليدلو له شوقه ژاړم، صحابهٔ كرامو وويل: دغه دى موږ ستا سره يو آيا موږ ستا ورونه نه يو؟ يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ وفرمايل: يا، تاسې زما اصحاب ياست مګر زما ورونه هغه كسان دي چې ترما وروسته راځي، پر ما ايمان راوړي او زه يې نه يم ليدلى (چې هغه موږ او تاسې يو) د هغو وليدلو ته مې شوق وسواوو مې ژړل.

سبحان الله! يا رسولَ الله! موږ په ټول عمر په تا پسې داسې نه دي ژړلي چې ته مو دي يادېدلى يې او ته ژاړې چې موږ دي يادېږو؟ موږ پرتا دومره ګران يو چې په موږ پسې ژاړې؟ څومره مهربانه يې يا رسولَ الله! تا موږ نه يو ليدلي او زموږ د ملاقات دپاره دومره ټږى يې چې را پسې ژاړې؟ دا هغه حُب دى چې رسول الله ﷺ يې د خپل امت سره لري، دا هغه رسول الله ﷺ دى چې د قيامت په ورځ به په خپل لاس دحوض كوثر خوږې اوبه دركوي او د هغو اوبو تر څښلو وروسته بيا هيڅكله نه تږى كېږې، دا هغه رسول الله ﷺ دى چې د قيامت په ورځ كله چې د ده امت پر پُل صراط تېرېږي دئ ﷺ به د پل صراط سره ناست وي او دغه دعاء به درته كوي: يا ربِّ! سلِّم، يا ربِّ! سلِّم، الٰهي په سلامتيا يې تېر كړې، الٰهي په خير يې تېر كړې.

كله چې رسول الله ﷺ د اُحُد د شهيدانو څخه راغلى خپل منبر ته وختى او وې فرمايل: زه تر تاسې د مخه و الله جَلّ جَلاله ته ورځم او زه پر تاسې شاهد يم او په والله دغه اوس زه خپل حوض ته ګورم، چې مقصد يې (حوض كوثر) ؤ او ما ته د ځمكې د خزانو كلي را كړه سوي دي (يعني زما امت به د ډيرو مالو او پيسو خاوندان سي) په والله زه پر دې نه بېرېږم چې تاسې به ترما وروسته مشركان سي، مګر زما بېره پر تاسې دا ده چې په دنيا كې به يو د بل سره په سيالي كې ياست.

لكه دغه اوس چې موږ په دغه حالت اخته او مبتلاء يو، په كورو او باغو كې سيالى سره كوو، د موټرانو او پيسو په ډيروالي كې سيالى سره كوو، په ودو او فاتحو كې سيالى سره كوو، خو په علم او تقوىٰ، په عبادت او رياضت كې صِفر تحت الصِفر يو، دا چې لمونځ مې نه دى زده مهمه نه ده، خو پيسې مې دې ډيرې وي، د نكاح او

طلاق په احکامو نه یم خبر، مهمه نه ده. خو ښځه او لور مي دي تر بل چا زیات زر او زېور ولري، اخلاق که مي هر څومره خراب او فاسد وي پروا نه لري. خو کور او موټر مي دي تر نورو ښه وي، د نامه دپاره هر کال داسي حج کوم چي په احکامو او مناسکو يې هيڅ نه پوهېږم پروا نه لري، خو حاجي آغا، حاجي آغا دي را ته ويل کيږي، د زکات او روژې احکام که نه وي را معلوم مهمه نه ده، خو د زوی واده مي دي د خلکو تر ودو زيات او بهتر وي، طاعت او عبادت هيڅ نه لرم خو فاتحه مي دي نامداره او شانداره وي، د اسلام د ترقۍ دپاره یو درهم نه خرخوم، د مېلو او چرچو دپاره که په زرو مصرف کړم پروا مي نه په کيږي.

ولي لږ فکر نه کوی آیا موږ د پيسو د ګټلو، سياليو او غرور دپاره پيداسوي يو؟

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع

دغه د صفري د مياشتي په آخر کي چي اسلامي لښکر د بلقاء دپاره تياري نيسي رسول الله ﷺ د شپې نا وخته د خپلو آزاد کړه سوو مريانو څخه يوه نفر ته چي ابو مُوَيهِبَه نومېدی حال ورولېږی چي راسه، ابو مُوَيهِبه رضي الله عنه راغلی، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: يا ابا مُوَيهِبه! امر کړه سوی یم چي د بقيع اهل ته دعاء او د مغفرت غوښتنه وکړم نو زما سره ولاړ سه.

(بُقيع) د مدينې منورې مقبره او هديره ده، ابو مُوَيهِبه رضي الله عنه وايي: زه هم ور سره رهي سوم کله چي د بقيع قبرو ته ودرېدلو رسول الله ﷺ و فرمايل: السلام عليکم يا اهل المقابر! په دغه حال کي چي تاسي ياست تاسي لره دي راحت او آسانتيا وي، داسي فتنې را رواني دي لکه د تاريکي شپې حصې چي يوه په بله پسې ده او هغه وروستنۍ تر د مخنۍ بده او شر ده، ابو مُوَيهِبه رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ ما ته مخ را واړاوه او راته وېې ويل: يا ابا مُويهبه! ما ته اختيار را کړل سو چي د ځمکي ټوله خزانې او ابدي ژوند را کړل سي او بيا جنت، يا دغه اوس د الله جل جلاله لقاء او جنت؟

ورونو! په دغه وخت کي د الله جل جلاله له طرفه و رسول الله ﷺ ته د دوو حالاتو په اختيارولو او خوښولو کي اختيار ورکړل سو، يو دا چي د ټولي ځمکي خزانې او

ابدي ژوند ورکړه سي او بیا جنت، یعني: رسول الله ﷺ پر ټوله مځکه او د مځکي پرخزانو حاکم سي او د قیامت تر ورځي همېشه ژوندئ وي او بیا په قیامت کي جنت ورکړه سي، یا دا چي د الله ﷻ ملاقات او جنت، یعني: اوس مرګ او د الله ﷻ ملاقات ته ورتګ او جنت.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشي ﵂ روایتوي وایي ما به د رسول الله ﷺ څخه اوردل:

«لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» [رواه: البخاري]

ژباړه: هیڅ نبي نه وفاتېږي تر څو د مرګ په وخت کي د د نیا او آخرت په منځ کي اختیار ورنه کړل سي.

نو ابو مُوَیهِبه ﵁ وایي: ما ورته و ویل: یا رسولَ الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي د دنیا د خزانو کلي او همېشنئ ژوند واخله او بیا هم تا لره جنت دی، یعني: یا رسولَ الله! مور اختیار کړه، څرنګه چي همېشه پاته کېږې او پر ټوله مځکه به ستا او د اسلام حکم وي او د مځکي ټوله خزانې به هم ستا په اختیار کي وي او بیا هم جنت دی، تر دې لویه کامیابي څېري ده؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا، بلکه ما د الله ﷻ لقاء او جنت اختیار کړه، دا ځکه چي د رسول الله ﷺ زړه د الله ﷻ په محبت ډک ؤ.

که چیري مور او تاسي ته داسي اختیار را کړل سي: چي ابدي ژوند، پر ټوله مځکه د اسلام حکم او دغه د اسلام حاکمیت دي هم زما په واسطه وي او د ټولي مځکي خزانې تر دې نو بل لوی خیر چیري دی؟ مګر دغه ټول دنیوي ژوند د هغه چا دپاره هیڅ ارزښت او قېمت نه لري چي زړه یې د الله ﷻ په محبت ډک سوی وي، هغه څوک چي د الله ﷻ سره حقیقي حُب او محبت لري، هغه بل هیڅ شي ته نه ګوري فقط د الله ﷻ لقاء او ملاقات غواړي، نو رسول الله ﷺ ته چي دغه ټول دنیوي شیان عرض او وړاندي سوه هغو ته یې هیڅ التفات او نظر هم و نه کړی بلکه د الله ﷻ لقاء او ملاقات ته یې تلوار سو.

ورونو! الله ﷻ د خپلو ټولو بندګانو د جملې څخه رسول الله ﷺ د دې دپاره

انتخاب او غوره کړی چې د الله ﷻ دين او اوامر د ده ﷻ بندګانو ته ورسوي او رسول الله ﷺ هغه خپله د رسالت درنه وظيفه په درويشت کلو کي خپل ټول امت ته په ښه ډول سره ورسول. اوس چې اسلامي دين پوره سو نو د رسول الله ﷺ د خپل رب ﷻ ملاقات ته شوق سو نو ځکه يې و فرمايل: «بَل لِقَاءَ رَبِّي والجنّة».

پسله دغه اختياره چې رسول الله ﷺ ته ورکړل سو او رسول الله ﷺ د الله ﷻ ملاقات خوښ کړی د رسول الله ﷺ هغه ناروغي شروع سوه چې په هغه کي يې رحلت وکړی او د ناروغی اول شئ يې د سر شديد درد ؤ، رسول الله ﷺ د بقيع څخه خپل کور ته مريض ورغلی، ځکه ده ﷺ د الله ﷻ ملاقات اختيار کړی.

د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی وايي: کله چې رسول الله ﷺ د بقيع څخه راغلی په دغه وخت کي زه د سر له درده په عذاب وم او له ډيره درده مي و رسول الله ﷺ ته د خپلي سر دردی شکايت وکړی او ورته ومي ويل: (وَا رَأسَا) يعني: دسر له درده ډيره په عذاب يم، خو رسول الله ﷺ و فرمايل: (بلکه زه يا عائشه! وَا رَأسَا) يعني: يا عائشه! زما پر سر ډير درد دی، حضرت عائشي رضي الله عنها پوښتنه ځني وکړه او ويل: يا رسولَ الله! آيا ته هم دغسي درد حسوې لکه موږ چې يې حسوو؟ يعني: پر تا هم دغسي درد تېرېږي او تکليف درکوي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: موږ انبياء دومره درد حسوو لکه ستاسي څخه دوه نفره، يعني: پر انبياء عليهم السلام دوه چنده دردَ تېرېږي، نو ځکه د رسول الله ﷺ د سر درد شديد ؤ.

د رسول الله ﷺ د ناروغی شروع د هجرت د يوولسم کال د صفري د مياشتي پر (۲۹) تاريخ د سه شنبې په شپه په شپه کي وه او د ناروغی ټوله موده يې (۱۳ يا ۱۴) ورځي وه او په دغه ناروغي کي يې (۱۱) ورځي د مسلمانانو د لمانځه امامت کاوه.

د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته

د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم په کراره کراره زیاتېدل، د سر درد خو ؤ او شدیده تبه هم ورسره زیاته سوه، دا د رسول الله ﷺ د عدل او ادبه ځخه وه چي په دغه ناروغي کي یې هم د ازواجو مطهراتو د نوبت مراعت کاوه خو هره شپه به یې د ازواجو مطهراتو ځخه پوښتنه کول چي زه سبا چیري یم، د رسول الله ﷺ د زړه غوښتنه دا وه چي دغه د ناروغۍ شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کي تیري کړي، ازواجِ مطهرات رضي الله عنهن چي د ده ﷺ په مقصد پوه سوې نو ټولو دا اجازه ورکړه او ویل: په کوم ځای کي چي ستا زړه وي دغه ناروغي هلته تېره کړه.

اې د دوو ښځو خاوندانو! تاسي متوجه یاست: رسول الله ﷺ د دغي سختي ناروغۍ په وخت کي هم د خپلو ښځو ځخه اجازه غواړي او هغو هم اجازه ورکړه، نو رسول الله ﷺ د میمونې رضي الله عنها له کوره په داسي حال کي د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ولاړی چي د دوو نفرو پر اوږو یې لاسونه تکیه کړي وه، یوه طرف ته یې علي بن أبي طالب رضي الله عنه ؤ او بل طرف ته یې فضل بن عبّاس رضي الله عنه ؤ، فضل بن عبّاس رضي الله عنه وایي: د رسول الله ﷺ پښې پر مځکه کشېدلې، له ډیره درده او تکلیفه یې پښې نه سوای پورته کولای او هغه پر مځکه ورسره کشېدې، خو د حضرت عائشې رضي الله عنها کور ته ورغلی او هلته به حضرت عائشې رضي الله عنها د قرآن مجید ځخه معوذتین او هغه دعاوي پر ویلې چي د ده ﷺ ځخه یې زده کړي وې.

امام بخاري او امام مسلم د حضرت عائشې رضي الله عنها ځخه روایت کوي چي وایي: په پخوا کي چي به رسول الله ﷺ ته کوم درد او ناروغي پېښ سوه ده ﷺ به معوذتین پر ځان ویل او خپل لاسونه به یې پر ځان تېرول، خو کله چي د وفات په ناروغي ناروغه سو نو معوذتین به ما پر ویل او د تبرک دپاره به مي د ده ﷺ مبارک لاس د ده پر بدن تېراوه.

د رسول الله ﷺ تبه نوره هم زیاتېدل، د بدن حرارت ډیر پورته سو، هغه صحابي چي د دغه حدیث شریف روایت کوي وایي: ما د رسول الله ﷺ پر مبارک

سر لاس کښېښاوه، د رسول الله ﷺ د سر د ډېر تود والي په سبب مې لاس نه سواى پر پرېښوولاى، دومره شديده تبه يې وه چې د هيڅ تبه مې په دغه اندازه توده او شديده نه وه ليدلې، د تبې د شدت په سبب به کله کله پر رسول الله ﷺ بېهوښي راغله او د ناروغۍ په سبب کرار کرار ضعيفه کېدی.

صلواةُ الله و سلامُهُ عليک يا رسولَ الله!

د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه

ورونو! رسول الله ﷺ د دوشنبې په ورځ چې د ربيع الأول د مياشتې (١٢) تاريخ ؤ له دنيا څخه رحلت کړی دی، خو د چارشنبې په ورځ چې د ربيع الأول د مياشتې اوومه ورځ وه د رسول الله ﷺ د تبې حرارت نور هم لوړ سو او د بدن درد يې ور سره زيات سو او د تبې د شدته بېهوښي پر راغله، کله چې رسول الله ﷺ له دغې بېهوښيه را پورته سو وې فرمايل: د مختلفو څاهانو څخه اووه ژيه اوبه راوړی، په دې کې څه حکمت ؤ چې اووه ژيه اوبه او د مختلفو څاهانو څخه؟ په حکمت يې موږ نه پوهيږو، خو د مختلفه څاهانو څخه اووه ژيه اوبه را وړل ؞ وې، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: موږ رسول الله ﷺ په يوه طشت کې کښېناوه او دغه اوبه مو پر تويولې، پر رسول الله ﷺ يو ژئ پسله بله ژي اوبه تويوي، څرنګه چې تبه شديده وه او پر تب جن بدن اوبه بنه نه لګيږي نو رسول الله ﷺ هم تر دغه زيات تحمل نه سواى کولاى او ويل: حَسبُکم حَسبُکم، کافي دي کافي دي.

د دغو اوبو په تويولو سره د رسول الله ﷺ تبه لږ څه سپکه سوه نو مسجد نبوي ته په داسي حال کې ورغلی چې سر يې په يوه ټوکره سره تړلی ؤ، رسول الله ﷺ پر منبر کښېنستی خلک شا وخوا پر را ګرځېدلي دي او رسول الله ﷺ خطبه په ناستي و ويل، د الله جل جلاله تر حمد او ثنا وروسته يې پرخپل ځان درود و وايه او وې و فرمايل: پر يهودو او نصاراوو دي د الله جل جلاله لعنت وي چې د خپلو انبياوو له قبرو څخه يې مسجدونه جوړ کړي دي او ويل: زما له قبره څخه بت مه جوړوی چې عبادت يې کيږي.

خويندو او ورونو! بنه متوجه سی: رسول الله ﷺ له دې څخه سخته منعه کړې

ده چې د ده ﷺ د قبر عبادت دې وسي نو دا به کله جائزه او روا وي چې د بل چا قبر ته دې څوک د عبادت پر ډول ورسي يا دې د هغه له قبره خواست او غوښتنه وکړي.

او بيا رسول الله ﷺ خپل ځان قصاص او د بدلې و ورکولو ته تيار کړی او وې فرمايل: زه تاسي ته د هغه الله حمد وايم چې بېله ده بل الله نسته او ستاسي منځه زما غياب او تګ را نژدې سوی دی، که ما ستاسي څخه يو څوک وهلی وي، دغه زما شا ده خپله بدله او انتقام دې ځني واخلي او که ما و يو چا ته بد ويلي وي د هغه عِرض مې په بده ياد کړی وي، دا زما عِرض دی خپله بدله دې واخلي، يعني: که ما د يو چا حسب او شرف په بده سره ياد کړی وي هغه دې اوس هغه خپل حق واخلي.

رسول الله ﷺ خپلې غاړې خلاصوې غواړې چې د الله جل جلاله سره په داسې حال کې ملاقي سي چې د هيڅ بشر هيڅ حق نه وي پر پاته، رسول الله ﷺ له منبره را کښته سو او د ماپښين لمونځ يې آداء کړی، پسله لمانځه بيرته منبر ته وختی او کښېنستی، بيا يې هغه د حقوقو د ورکولو خبرې شروع کړې او وې فرمايل: که مې د هر چا څخه مال اخيستی وي دغه زما مال دی خپل حق دې ځني واخلي، زما له قهره او غضبه دې نه بيرېږي، يعني: دا فکر دې نه کوي: که ده د خپل مال طلب وکړی زه به ورته په قهر سم، قهر او حِقد زما د اخلاقو څخه نه دي او ستاسي څخه هُغه څوک ما ته ډير خوښ دی چې خپل حق را څخه واخلي.

د صحابهٔ کرامو څخه يو نفر ولاړ سو او ويل: يا رسولَ الله! زما درې درهمه ستا سره سته، رسول الله ﷺ فضل بن عبّاس رضي الله عنه ته امر وکړی او ويل: يا فضل! درې درهمه ورکړه هغه هم د هغه سړي حق ورکړی.

په وروسته کې بيا له دغه سړي څخه پوښتنه وسوه چې څنګه دې دا جرئت وکړی چې دغه خبره دې وکړه؟ ده ويل: رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه سړئ ما ته ډير خوښ دی چې خپل حق طلب کړي، نو ما غوښتل چې د دغه خپل حق د طلبولو په سبب هغه څوک وګرځم چې رسول الله ﷺ ته ډير خوښ وي، يا دا چې رسول الله ﷺ ته تر ټولو خلکو خوښ وګرځم.

رسول الله ﷺ بيا هم دغه خبرې تکرار کړې: که د چا حق زما سره وي را څخه

وادي یې خلي، خو څوک نه سوه ولاړ او چا د کوم شي طلب و نه کړی. رسول الله ﷺ و فرمایل: نو دي یې را وبخښي، یعني: که د چا حق را سره سته او اوس یې طلب نه کوي نو دي یې را وبخښي، چې د الله جل جلاله سره په داسي حال کي ملاقي سم چې زما زړه مطمئن او بېغمه وي، خو بیا هم زه فکر کوم چې دغه زما ویل به زما غاړي را خلاصي نه کړي، که څه هم زه څو واره په تاسي کي و دریږم او دغه خبره وکړم. یعني: که څه هم زه څو واره په تکرار سره و وایم چې د هر چا حق که پر ما پاته دی هغه دي خپل حق واخلي یا دي یې را وبخښي بیا هم زه بېرېږم چې دغه ویل به د قیامت په ورځ ما نه کړي فارغه.

سبحان الله! دا د رسول الله ﷺ حال ؤ، د خلکو د حقوقو پر ورکولو او آداء کولو یې څومره حرص او کوښښ کاوه، او اوس نو زموږ حال ته وګوره! ټول کوښښ مو دا دی چې څنګه او په کومه طریقه سره به مال لاس ته را زړو، د حلال او حرام، د خیانت او خطایستلو، د بل د حقوقو، د ظلم او تجاوز فکر خو هیڅ را سره نسته، فقط پیسې غواړو پیسې.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: د انصارو سپارښت درباندي کوم، دوی زما لښکر او زما د ساتني ځای ؤ، هغه چې پر دوی وه هغه یې آداء کړه او هغه چې د دوی دي هغه پاته دي، صالح او د ښه عمل خاوندان یې قبلوی او ګنهکار ته یې تر ګناه ور تېرېږی، نور خلک ډېرېږي او انصار لږېږي تر داسي اندازې چې دومره به سي لکه مالګه په ډوډۍ کي که په تاسي کي یو څوک د دومره امر خاوند سو چې چا ته یې نفعه یا ضرر ور رسولای سوای نو دي د انصارو د نېکانو سره ښه کوي او بد عملو ته دي د هغو تر ګناه ور تېرېږي.

او بیا رسول الله ﷺ و فرمایل: الله جل جلاله یوه بنده ته اختیار ورکړی چې د دنیا نعمتونه، ابدي ژوند او بیا جنت غواړې؟ اوکه د الله جل جلاله ملاقات او جنت غواړې؟ مګر دغه بنده د الله جل جلاله ملاقات او جنت اختیار کړی.

ابوسعید الخدري رضي الله عنه وایي: د دغي خبري په اورېدلو سره ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ډېر شدید او په لوړ آواز و ژړل او ویل: یا رسولَ الله! زموږ مندي او پلرونه دي ترتا

قربان وي، خلکو يو د بل سره و ويل: تاسي دغه شيخ ته وګورئ! رسول الله ﷺ د يوه بنده حال بيانوي چې الله ﷻ د دنيا د نعمتو او د هغو شيانو په منځ کې اختيار ورکړی چې د الله ﷻ سره دي او دئ ژاړي؟ او وايي: يا رسولَ الله! زموږ مندي او پلرونه دي تر تا قربان وي.

خو په حقيقت کې ابوبکرالصدّيق ﷺ هغه يواځنئ سړئ ؤ چې پوه سو چې دغه بنده کوم چې اختيار ورکړه سو په خپله رسول الله ﷺ دی او ده ﷺ د الله ﷻ ملاقات اختيار کړی، نو ځکه ابوبکر الصدّيق ﷺ بې صبره سو او بې اختياره يې شديده ژړا شروع کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: عَلٰی رِسلِک يا ابا بکر! رِسَل په عربي کې صبر، احتياط، آرامي او نرمي ته ويل کيږي، خو په عربو کې دغه د (عَلٰی رِسلِک) جمله په هغه ځای کې استعماليدل چې د يو چا څخه به بې صبري او تلوار کېدی نو به ورته ويل کېده: عَلٰی رِسلِک او دغه جمله په فصيحه عربي کې ډيره استعماليږي، نو دلته هم رسول الله ﷺ و فرمايل: عَلٰی رِسلِک يا ابا بکر! يعني: بې صبري او بې قراري مه کوه يا ابا بکر! او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: بېشکه چې زما سره په ملګرتيا او د مال په مصرفولو کې تر ټولو خلکو هغه امين او صادقه سړئ ابوبکر ؤ، که ما د ځان دپاره بېله خپله ربه خليل انتخابولای ما به ابوبکر د ځان خليل ګرځولی وای (خليل هغه محبوب ته ويل کيږي چې د يوه انسان زړه د هغه په حُب او محبت ډک وي) مګر ستاسي د ملګري زړه (چې د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد ؤ) د الله ﷻ په حُب او محبت ډک دی، يعني: د الله ﷻ حُب زما زړه را ډک کړی دی د بل چا د حب ځای پکښې نسته خو د ده سره مې د اسلام ورورګلوي او محبت دی، چې د حديث شريف لفظ داسي دی:

«عَنْ أَبِي سَعِيد الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّه ﷺ النَّاسَ وَقَالَ إِنَّ اللَّهَ خَيَّرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ ذَلِكَ الْعَبْدُ مَا عِنْدَ اللَّه قَالَ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ فَعَجِبْنَا لِبُكَائِه أَنْ يُخْبِرَ رَسُولُ اللَّه ﷺ عَنْ عَبْد خُيِّرَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّه ﷺ هُوَ الْمُخَيَّرَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّه ﷺ إِنَّ مِنْ أَمَنِّ النَّاسِ عَلَيَّ فِ

صُحْبَته وَماله أَبا بكْرٍ ولوْ كُنْتُ مُتخذا خليلا غيْر ربِّي لاتخذْتُ أبا بكْرٍ ولكنْ أُخوةُ الْإسْلام وَموَدّتُهُ لا يبْقيَنّ في الْمسْجد بابٌ إلّا سُدّ إلّا باب أبي بكْرٍ» [رواه البخاري]

نو د رسول الله ﷺ هغه ښه او غوره، امين او صادق، نژدې او وفاء داره، صاحب او ملګرى ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه دى.

او بيا رسول الله ﷺ و فرمايل: هر چا چې نيکي او احسان را سره کړى دى د هغه بدله ورکړه سوې ده، بېله ابوبکره څخه چې د هغه د احسانو بدله مي آخرت ته پرې اېښې ده، رسول الله ﷺ و فرمايل: په مسجد کي دي هيڅ يوه دروازه نه پاته کيږي چې و نه تړل سي يا بنده نه سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، چې دا کار د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه دپاره يو خاص امتياز ؤ.

ورونو! کله چې رسول الله ﷺ مسجد نبوي جوړ کړى د صحابهٔ کرامو څخه ډېرو خلکو دالته په مسجد پوري مښتي کورونه جوړ کړل، چې د کورو عمومي دروازې يې پر بل طرف وې مګر د کور د شا له طرفه به يې يوه کوچنۍ دروازه مسجد ته را خلاصه کړه (لکه دريچه) او دغه دروازې ډيري وې، نو رسول الله ﷺ و فرمايل: چې دغه کوچنۍ دروازې دي ټوله و تړل سي بېله دروازې څخه د ابوبکر، د رسول الله ﷺ له دغه امره څخه د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه يو خاص فضيلت ښکاره کيږي.

په دغه خطبه کي رسول الله ﷺ بل وار بيا د ښځو په باره کي د ښه ژوند او ښې ګذارې او معاملې وصيت او رهنمايي وکړه، دا دوهم وار دى چې رسول الله ﷺ د ښځو سره په ښه معامله او ښه ګذاره امر کوي، يو وار په حجةُ الوداع کي او اوس بيا په دغه خطبه کي رسول الله ﷺ و فرمايل: د ښځو سره ښه او نرمه معامله کوى، دا د رسول الله ﷺ وصيتونه او لارښووني وې چې خپل امت او اصحاب کرامو ته يې کولې.

رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي د منافقانو د هغو خبرو چې ويل رسول الله ﷺ يو ځوان هلک د مهاجرينو او انصارو پر مشرانو آمر وګرځاوه، رَد و وايه او وې فرمايل:

تاسي د اُسامه بن زيد په آمريت کي خبري کوى؟ او تر ده د مخه مو د ده د پلار په آمريت کي خبري کولې، په والله هغه د اِمارت وړ او لائق ؤ او په والله هغه ما ته د هغو خوښو خلکو څخه ؤ او په والله دغه اُسامه د آمريت وړ او لائق دى او په والله تر

هغه وروسته دئ په خلکو کي و ما ته خوښ دی او زه وصيت درته کوم چي دئ ستاسي د صالحو خلکو څخه دی.

د دغي خطبې تر ويلو وروسته رسول الله ﷺ کور ته ولاړی، خلکو د جهاد دپاره ځانونه تيارول چي د اسامه بن زيد رضي الله عنه د لښکره سره يو ځای سي، اسامه رضي الله عنه تر مدينې منورې دباندي اړولي دي هر هغه څوک چي جهاد ته د تللو إراده لري هغه هلته ورځي او ده رضي الله عنه ته به دا معلومېدل چي څو نفره د ده سره ځي، نو خلک ورتله او ترمديني منورې دباندي سره جمعه کېدل، رسول الله ﷺ اسامه ته حال ولېږی چي د بلقاء طرف ته حرکت وکړه، اسامه رضي الله عنه هم د حرکت دپاره آمادګي ونيول، مګر دا يې خوښه وه چي انتظار وکړي او پوه سي چي د رسول الله ﷺ ناروغي څنګه کيږي.

کله چي رسول الله ﷺ دغه خطبه و ويل او کورته ولاړی درد او ناروغي يې نور هم زيات سوه، تر داسي اندازې چي بېهوښي به پر راتله، اسامه رضي الله عنه واورېدل چي د رسول الله ﷺ ناروغي نوره هم زياته سوې ده نو ورته راغلی، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د ډير درد او ناروغۍ د تکليف په سبب خبري نه سوای کولای نو به يې يو وار آسمان ته اشاره وکړه او بيا به يې اسامه ته اشاره وکړه، اسامه رضي الله عنه پوه سو چي رسول الله ﷺ ده ته دعاء او د مغفرت طلب کوي، د رسول الله ﷺ درد او تکليف دغي اندازې ته رسېدلی ؤ چي خبري يې هم نه سوای کولای.

صَلَواةُ اللهِ وسلامُهُ عليکَ يا رسولَ الله!

تر رحلت څلور ورځي د مخه

تر رحلت څلور ورځي د مخه د پنجشنبې په ورځ پر رسول الله ﷺ نور هم درد زيات سو، د رسول الله ﷺ په کور کي اصحاب کرام د ده ﷺ پر شا وخوا ناست وه، په دغو خلکو کي حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هم موجود ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل: يو کاغذ يا يوه ورقه را وړی چي يو ليک درولیکم چي تر هغه وروسته به نه خطاوزی او نه به لار درڅخه ورکيږي، حضرت عمر رضي الله عنه و ويل: رسول الله ﷺ له درده په تکليف دی تاسي ته نور تکليف مه ورکوی زموږ سره کتاب الله سته او هغه زموږ دپاره کافي دی.

په کور کې موجودو خلکو په دغه موضوع کې اختلاف سره شروع کړی ځوک وايي قلم او کاغذ را وړی چې لیک ړ و لیکي او ځوک د حضرت عمر رضي الله عنه خبره کوي. ځو په دغه باره کې نقاش او خبرې زياتې سوې. رسول الله ﷺ چې له درده په تکليف ؤ نو يې و فرمايل: را ځخه ولاړ سئ. خلک د رسول الله ﷺ له کوره و وتل. سره د دې چې رسول الله ﷺ ډير ناروغه او په تکليف ؤ خو بيا يې هم د ټولو لمنځو امامت په خپله کاوه، حتّی دغه د پنجشنبې په ورځ چې تر رحلت ځلور ورځي د مخه وه د ماښام دلمانځه امامت په خپله رسول الله ﷺ وکړی او سورةُ المرسلات يې پکښې وو ايه.

خو ماخستن ته يې ناروغي ډيره زياته او نور هم ضعيفه سو، تر داسي اندازې چې مسجد ته نه سوای را وتلای، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: د ماخستن د لمانځه پر وخت رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې آيا خلکو لمونځ آداء کړی؟ موږ ويل: يا، يا رسولَ الله! خلک په مسجد کې سره را ټول دي او ستا انتظار کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما ته د غسل يا اوداسه دپاره په يوه لوښي کې اوبه کښېږدی، موږ هم اوبه ورته کښېښوولې، رسول الله ﷺ غسل وکړی اوس غوارې چې په تکليف او زحمت سره مسجد ته ولاړ سي خو په دغه وخت کې بېهوښي پر راغله، لږ وخت وروسته يې بيا په ځان کې قوت حس کړی او بيا يې پوښتنه وکړه: آيا خلکو لمونځ آداء کړی؟ موږ ويل: يا، خلک ستا انتظار کوي، بيا يې و فرمايل: زما د غسل دپاره اوبه راته کښېږدی، موږ اوبه ورته کښېښوولې، بيا يې غسل وکړی خو د وتلو په وخت کې بيا بېهوښي پر راغله، درې واره دغه غسل کول او دغه بېهوښي تکرار سوه، نو يې و فرمايل: ابوبکر رضي الله عنه امر کړی چې د خلکو د لمانځه امامت وکړي.

وروڼو! څرنګه چې د لمنځو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه هيڅکله داسي نه وه پېښه سوې چې بېله رسول الله ﷺ ځخه دي بل ځوک خلکو ته لمونځ ورکړي بېله هغې حادثې ځخه چې موږ د تبوک ځخه د بيرته را تلو په وخت کې درته بيان کړه چې د رسول الله ﷺ د غياب په سبب عبدالرّحمٰن بن عوف رضي الله عنه د مخه سو او خلکو ته يې لمونځ ورکړی، بېله دغې ورځې او دغه حالته د مسلمانانو امامت همېشه رسول الله ﷺ کاوه او اوس د اول وار دپاره رسول الله ﷺ امر کوي چې بل ځوک دي

لمونځ ور کړي، نو حضرت عائشه رضي الله عنها پر دې و بېرېدل که چیري د دې پلار ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ پر ځای لمونځ ورکړي خلک به یې پر بد فالي ونیسي او په دې به نه وي راضي چي دئ دي د رسول الله ﷺ پر ځای د لمانځه امام سي.

مګر حضرت عائشې رضي الله عنها دغه دلیل نه سوای ویلای، نو په بل دلیل پسي وګرځېدل او ویل: یا رسولَ الله! ابوبکر د نرم زړه خاوند دی، آواز یې ضعیفه دی کله چي قرآن مجید وایي ژاړي، بنایي د دغي ژړا په سبب د ده قرائت څوک وانه وري نو بل څوک امر کړه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، دا هغه ظاهري دلیل ؤ چي حضرت عائشې رضي الله عنها و وایه، مګر د دې اصلي مقصد دا ؤ چي دې نه غوښتل چي خلک په دغه کار سره ناراضه سي چي حضرت ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ پر ځای ودرېږي.

رسول الله ﷺ دغه د دې دلیل واورېدی بیا یې هم و فرمایل: ابوبکر امر کړی چي خلکو ته لمونځ ورکړي، د هغه خپل اولني امر تاکید یې وکړی، که څه هم د حضرت عائشې رضي الله عنها دلیل یې واورېدی خو هغه ته یې اعتبار ورنه کړی، حضرت عائشې رضي الله عنها بیا هغه خپل دلیل تکرار کړی، رسول الله ﷺ د دوهم وار دپاره د دې دلیل واورېدی او وې فرمایل: ابوبکر امر کړی چي خلکو ته لمونځ ورکړي، حضرت عائشې رضي الله عنها دریم وار بیا هغه خپل دلیل و وایه، نه غواړي چي خلک د دې د پلاره څخه ناراضه سي.

رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی، ولي؟ ځکه که یو څوک دلیل وایي یو وار یې وایي، دوه درې واره د یوه داسي دلیل تکرارول چي نوی شئ هم نه وي پکښي موجود د بحث د آدابو سره نه دي مناسب، نو رسول الله ﷺ ته قهر ورغلی او وې فرمایل: «إِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ» یعني: تاسي هغه د یوسف علیه السلام ملګري یاست دا حیله ده هغه واقعي دلیل دا نه دی، دننه بل شئ سته چي هغه نه را ته وایې، دا خو دي را ته و ویل او ما نه ومنل، رسول الله ﷺ بیا و فرمایل: «مُرُوا ابا بكرٍ فَالْيُصَلِّي بِالنَّاسِ» حضرت عائشه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ له خوني را و وتل او عبدالله بن زُمعه رضي الله عنه یې ولیدی چي د ام المؤمنین حضرت سَوده بنت زُمعه رضي الله عنها ورور ؤ، هغه ته یې و ویل: یا عبدالله! ورسه ابوبکر ته و وایه چي خلکو ته لمونځ ورکړي، عبدالله بن زُمعه رضي الله عنه

را و وتی ابوبکر الصدیق رضی الله عنه ته یې و ویل: رسول الله ﷺ دي امر کوي چې خلکو ته لمونځ ورکړه، ابوبکر الصدیق رضی الله عنه چې د نرم زړه خاوند ؤ نو یې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ته و ویل: خلکو ته، ته لمونځ ورکړه.

هغه ویل: یا د دې کار دپاره ته حقداره یې، نو ابوبکرالصدیق رضی الله عنه د دغې ورځې د ماخستن د لمانځه څخه شروع نور پاته لمنځونه خلکو ته ورکول. چې د رسول الله ﷺ په حیات کې ټول (۱۷) لمنځونه ابوبکر الصدیق رضی الله عنه خلکو ته ورکړي دي. چې یو د پنجشنبې د ماخستن لمونځ ؤ، د جمعې، شنبې او یکشنبې پنځه پنځه لمنځونه او د دوشنبې د سهار لمونځ، چې ټوله (۱۷) لمنځونه کیږي.

په دغه ورځو کې رسول الله ﷺ ډیر ضعیفه ؤ او څو واره شدید شدید دردونه ورته پیښ سوي دي، حتّٰی ځیني وختونه به بېهوښي پر راغله، وحي هم نسته، لکه څرنګه چې د مخه درته و ویل سوه چې د وحیو نزول د حجةُ الوداع څخه قطعه سوی دی.

په حجةُ الوَداع کې د عرفات په ورځ چې د جمعې ورځ هم وه په ماځیګر کې دغه آیات شریف نازل سو چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾.
[المائده:۳]

او بیا په منی او ایام تشریق کې سورةُ النصر نازل سو چې الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ۝١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ۝٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ۝٣﴾.

او بیا د رسول الله ﷺ تر رحلت (۹) ورځې د مخه د الله جل جلاله دا قول نازل سو:

﴿وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا تُرۡجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفۡسٖ مَّا كَسَبَتۡ وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ۝٢٨١﴾. [البقره:۲۸۱]

یعني: تاسي د هغي ورځي له عذابه و بېرېږئ چې تاسي په هغه ورځ کې بیرته د الله جل جلاله طرف ته بېول کیږئ او بیا به هر چا ته د هغه د عمل که خیر وي که شر بدله او جزاء پوره ورکول سي او پر دوی به ظلم نه کیږي (چې یا یې عذاب ور زیات کړي

یا يې ثواب ورلوړ کړي) نو دغه آيات شريف د ټول قرآن مجيد په نزول کي هغه آخرنۍ آيات شريف دی او د رسول اللهﷺ تر رحلت (۹) ورځي د مخه نازل سوی دی. د دغه آيات شريف تر نزول وروسته رسول اللهﷺ په ډېر اوږده فکر کي غرق سو.

فکر يې په څه شي کي کاوه؟ خپل پخواني يادابښتونه په فکر کي ورګرځوي، د خپلو تيرو سوو يادابښتو فيته تر نظر باسي.

وروښو! د غارحراء واقعات مو په ياد دي؟ چي جبريل عليه السلام ورته ويل: إقرأ، او بيا رسول اللهﷺ حضرت خديجي رضي الله عنها ته و ويل: يا خديجه! د خوب او راحت وخت تېر سو، هغه مو په ياد دي چي رسول اللهﷺ د صفاء پر غره و درېدی او خلک يې اسلام ته دعوتول؟ هغه مو په ياد دي؟ چي عُقبه بن أبي معيط د مړه اوښ کلمې را وړې او د رسول اللهﷺ پر اوږو يې د سجدې په حالت کي ورکښېښوولې.

هغه مو په ياد دي؟ چي رسول اللهﷺ طائف ته ولاړی او د هغه ځای د خلکو د طرفه په ډبرو ويشتل کېدی او تر مبارکو پښو يېويني بهېدې.

هغه مو په ياد دي؟ چي پر غرو مقرره ملائکه ورته راغله او ويل: که ستا خوښه وي زه به د مکې پر اهل دغه دوه غرونه راکښېکاږم، رسول اللهﷺ ويل: يا يا، زه صبر ورته کوم ممکن اللهﷻ د دوی د ملاوو څخه داسي څوک را وباسي چي د اللهﷻ عبادت کوي.

اسراء او معراج مو په ياد دی؟ او هغه مو هم په ياد دي؟ چي د مکې مکرمې په فتحه کي د دوهم وار دپاره بيا د صفا پر غره و درېدی او اهل مکې ته يې و فرمايل: څه ګمان کوی چي زه به نن ستاسي سره څه وکړم؟ او بيا يې و فرمايل: پر تاسي نن هيڅ ملامتيا نسته ورځی تاسي آزاد ياست.

د خندق د کندلو ورځ مو په ياد ده؟ هغه چي رسول اللهﷺ پر خپلو مبارکو اوږو خاوري چلولې او ټول بدن يې په خاورو کي پټ ؤ؟

د حنين ورځ مو په ياد ده؟ چي يوازي د دښمن مخ ته ولاړ ؤ او ويل يې:

أنا نبي لاكذب أنا ابن عبدالمطلب؟

د اُحُد ورځ مو په ياد نه؟ چي رسول اللهﷺ هغه غار ته ور ولوېدی او غابښ مبارک يې مات سو، ټول مبارک مخ يې په وينو لړلی ؤ، په دغه حال کي ابن قمئه

راغلی او په توره یې و واهه د رسول الله ﷺ د خول حلقې د ده ﷺ د سر په هډوکو ننوتلې او هلته بندې وې، کله چې هغه حلقې را وایستل سوې وینو فوارې وهلې او بیا ورته و ویل سوه چې یا رسول الله! ښرا ورته وکړه او ده ﷺ و فرمایل: زه لعنت ویونکی نه یم را لیږل سوی بلکه زه د رحمت دپاره را لیږل سوی یم او بیا یې لاسونه پورته کړه او ویل الٰهي زما قوم ته هدایت وکړې دوی نه پوهیږي.

ورونو! رسول الله ﷺ دغه ټول تکلیفونه د دې دپاره قبلول چې زما او ستا نوم د جورج یا تاراسنګ په عوض عبدالله او عبدالرّحمٰن سي، جسم او روح مو پاک وي او د دوږخ په عوض کې جنت ته ولاړ سو.

د رسول الله ﷺ تر رحلت یوه یا دوې ورځې د مخه

د شنبې یا د یکشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په خپل ځان کې څه صحت او سپکتیا ولیدل نو د ماپښین د لمانځه پر وخت د دوو نفرو په منځ کې چې یو یې عبّاس او بل یې علي رضي الله عنهما وه او پر هغو یې تکیه کړې وه مسجد ته را ووتی ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه پر لمانځه ولاړ دی او خلکو ته لمونځ ورکوي، کله چې یې دا حس کړه چې رسول الله ﷺ راغلی نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه و غوښتل چې شا ته ولاړ سي او د خلکو امامت رسول الله ﷺ وکړي او دی رضي الله عنه په صف کې و دریږي.

خو رسول الله ﷺ اشاره ورته وکړه چې مه تر شا کېږه او بیا یې هغه دوو نفرو ته و ویل: ما د ابوبکر رضي الله عنه څنګ یا بغل ته کښېنوی، رسول الله ﷺ د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه چپه طرف ته کښېنول سو، نو ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په لمانځه پسې اقتداء کړې وه او د رسول الله ﷺ د لمانځه تکبیرونه یې په خلکو اورېدل.

تر رحلت یوه ورځ د مخه

د رسول الله ﷺ تر رحلت یوه ورځ د مخه چې د یکشنبې ورځ وه رسول الله ﷺ خپل مریان ټول آزاد کړل، اووه دیناره یې درلودل هغه یې خیرات کړه، خپله ځیني

اسلحه يې مسلمانانو ته په هديه كي ور كړه، د رسول اللهﷺ سره د دنيوي شيانو څخه هيڅ شئ نه ؤ پاته، تر داسي اندازې چي په دغه شپه حضرت عائشېؓ د څراغ دپاره تيل د خپلي يوې همسايه څخه په استعاره يا په خواست وغوښتل او د رسول اللهﷺ زغره د يوه يهودي سره په ديرش كاسې اوربشو گرو وه.

د رسول اللهﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ

د هجرت د يوولسم كال د ربيع الأول د مياشتي دوولسمه ورځ چي د دوشنبې ورځ وه را ورسېدل، د سهار د لمانځه سره رسول اللهﷺ په ځان كي قوت او صحت وليدى نو پرځان يې تكليف تېر كړى او را ولاړ سو، څرنګه چي رسول اللهﷺ د حضرت عائشېؓ په كور كي ؤ او د هغېؓ خونه په مسجد نبوي پوري مبتې وه، د كور او مسجد په منځ كي دروازه وه او پرده پر ځړېدل، تر دغي دروازې بېله رسول اللهﷺ بل هيڅوک نه را وتل، نو خلكو د دوشنبې د سهار لمونځ په مسجد نبوي كي په ابوبكر الصدّيقؓ پسي آداء كاوه (مسلمانان پر لمانځه ولاړ وه) رسول اللهﷺ د كور له طرفه راغلى او دغه پرده يې پورته كړه، وې ليدل چي مسلمانان په پوره خشوع لمونځ آداء كوي او په ډير دقت يې قرآن مجيد ته غوږ نيولى دى، وې ليده چي اسلام قائم او ثابت سو، د دغه حال په ليدلو سره رسول اللهﷺ ډير زيات خوښ او خوشاله سو د خوشالۍ څخه يې تبسم وكړى، هغه اصحاب كرام چي دلته د كور و طرف ته نژدې ولاړ وه هغو د پردې بنورېدل حس كړه، صبر يې نه سواى كولاى هغه طرف ته يې وكتل او رسول اللهﷺ يې وليدى، اوس پسله درې ورځي نه راوتلو څخه د اول وار دپاره رسول اللهﷺويني، اصحاب كرام تر اندازې زيات خوشاله سوه ځكه د مخه دوى په بېره او تشويش كي وه او اوس رسول اللهﷺ ورته راوتلى دى ولاړ دى او خاندي، اصحاب كرام په لمانځه كي خطاوتل، قريبه وه چي لمونځ پرېږدي او خپل محبوب رسول اللهﷺ ته ور سي سلام ور سره وكړي او د حال پوښتنه يې وكړي، مګر رسول اللهﷺ دوى ته اشاره وكړه چي خپل لمونځ مو پوره كړى، نو دوى هم پر لمانځه پاته سول.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایتوي وایي: د دوشنبې په ورځ مسلمانانو د سهار لمونځ د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په امامت آداء کاوه چي ناڅاپه رسول الله ﷺ هغه پرده پورته کړه چي د حضرت عائشې رضي الله عنها د خوني او مسجد په منځ کي وه او مسلمانانو ته یې وکتل چي دوی د لمانځه په صفو کي ولاړ وه او بیا رسول الله ﷺ وخندل (تبسم یې وکړی) ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه شا ته ولاړی چي په صف کي و دریږي، ځکه د ده دا خیال سو چي رسول الله ﷺ غواړي چي د لمانځه د آداء کولو دپاره را ووزي، انس بن مالک رضي الله عنه وایي: مسلمانانو دا قصد وکړی چي د رسول الله ﷺ د راوتلو د خوشالی په سبب لمونځ پرېږدي، خو رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس اشاره ورته وکړه چي خپل لمونځ پوره کړی او بیا رسول الله ﷺ پرده کښته کړه او کور ته ننوتی، دا د امام بخاري رحمه الله روایت ؤ.

خو په بل روایت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ إراده وکړه چي د دوی سره لمونځ وکړي صحابهٔ کرامو لار ورکړه د خپلو ځایو څخه یې حرکت وکړی چي رسول الله ﷺ مخ ته تېر سي او دوی ته لمونځ ورکړي، هغه د مخني صفونه په دغه حرکت پوه سوه او و پوهېدل چي دغه کار ببله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کیږي، هغو هم په صفو کي لار خلاصه کړه، دا خو تاسي ته معلومه ده چي د رسول الله ﷺ له کوره بیا تر محرابه لږ لار او مسافه ده رسول الله ﷺ د م... ب طرف ته ور رهي دی او خلک په صفو کي لار ورکوي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه چي امام ؤ په دې حرکت پوه سو او د صفو څخه د خلکو لیري کېدل ور معلوم سوه، هغه پوهېدی چي صحابهٔ کرام دغه حرکت ببله رسول الله ﷺ څخه د بل چا دپاره نه کوي نو یې وکتل او وې لیده چي رسول الله ﷺ د ده تر شا دی، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه تر شا سو غواړي چي رسول الله ﷺ د مخه کي مګر رسول الله ﷺ د ده پرشا لاس کښېښاوه او د مخ طرف ته یې حرکت ورکړی او وې فرمایل: یا ابا بکر! خلکو ته لمونځ ورکړه.

دلته دوه روایته دي، ځیني علماء وایي چي ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه امام ؤ او رسول الله ﷺ یې راسته طرف ته ناست ؤ، چي په دې ډول کي رسول الله ﷺ هم په

ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه پسي لمونځ کاوه.

او بل روایت دا دی چي رسول الله ﷺ د ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه چپه طرف ته ناست ؤ او په ناسته سره یې لمونځ کاوه، یعني: رسول الله ﷺ امام ؤ او ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ راسته طرف ته ولاړ ؤ او په ولاړه یې لمونځ کاوه، نو د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه اقتداء په رسول الله ﷺ پسي وه او د خلکو اقتداء په ابوبکر رضي الله عنه پسي وه.

دا د دوشنبې د سهار لمونځ ؤ، پسله لمانځه ځخه رسول الله ﷺ په ځان کي نور هم صحت او نشاط حس کړی او د خطبې ویلو دپاره منبر ته وختی مگر خطبه یې په ناستي وویل، ځکه ناروغی ډیر ضعیفه کړی ؤ.

دغه خطبه د رسول الله ﷺ هغه آخرنی خطبه ده، رسول الله ﷺ په دغه خطبه کي وفرمایل: د هغه توري تاریکي شپې په مثل سره فتنې را رواني دي، حلیم سړئ به په حیرت کي وي چي څه وکړي؟ په دغوفتنو کي ناست سړئ تر ولاړ ښه او بهتر دی.

همدارنګه په هغه حدیث شریف کي چي ابن ماجه، ابوداؤد او نور یې د ابو موسٰی الأشعري رضي الله عنه ځخه روایتوي وایي رسول الله ﷺ وفرمایل:

«إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي فَكَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ وَاضْرِبُوا بِسُيُوفِكُمُ الْحِجَارَةَ فَإِنْ دُخِلَ عَلَى أَحَدِكُمْ فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَيْ آدَمَ» [رواه: ابن ماجه وغيره]

ژباړه: تر قیامت دمخه داسي فتنې دي لکه د هغه تاریکي شپې حصې (چي هغه راتلونکې حصه تر دغه اوسنۍ حصې ډیره تاریکه وي، یعني هغه راتلونکې فتنه تر دغه اوسنۍ فتنې ډیره سخته او شدیده وي) داسي فتنې دي چي یو انسان په سهار کي مومن وي او ماښام ته کافر سي، یا ماښام مومن وي او سهار ته کافر سي، په دغو فتنو کي ناست سړئ تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغه فتنه کي ولاړ وي او ولاړ سړئ تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغوفتنو کي تګ کوي او تګ کوونکي بیا تر هغه چا ښه او بهتر دی چي په دغه فتنو کي ځغلي نو په دغوفتنو کي موخپل قوس یالیندۍ مات

کړی او هغه تناوونه يې وشکوی او توري سو پر ډېره و وهی (چي تيره والی يې ورک سي، مقصد ټولي اسلحې مو ورکي کړی) که چيري بيا ستاسي څخه يوه ته د ده کورته فتنه ورغله نو دي داسي سي لکه د آدم عليه السلام په دوو زامنو کي هغه ښه زوی يې (د آدم عليه السلام يو زوی قابيل ؤ او بل زوی يې هابيل ؤ، نو کله چي قابيل ورته و ويل: زه دي وژنم نو هابيل ورته و ويل: زه به ستا د وژلو يا مقابلې دپاره تا ته لاس در ونه غځوم) يعني ته هم دغسي سه که چا وژلې ځان شهيد کړه خو قاتل کېږه مه.

ورونو! نن ورځ هم د شديدو فتنو وخت او زمانه ده، کوښښ کوی چي د فتنو څخه ليري وګرځی په هيڅ ډله او ټولی کي ځانونه مه داخلوی، د ظلم کولو او وژنو څخه ليري اوسی، ځکه رسول الله ﷺ فرمايي: د فتنو په وخت کي ناست سړئ تر ولاړ ښه او بهتر دی، فقط په خپل دين او عقيده پوري لاسونه ټينګ ونيسی.

او بيا رسول الله ﷺ خلک د دې څخه منعه کړه چي د ده ﷺ قبر دي مسجد وګرځول سي، يعني: عبادت دي يې وسي او وې فرمايل: پرهغه چا دي د الله جل جلاله لعنت وي چي د نبي قبر مسجد ګرځوي، (يعني سجده ورته کوي) او تاسي زما په باره کي مبالغه مه کوی لکه نصارا چي د عيسىٰ عليه السلام په باره کي مبالغه کوي زه بشر يم د الله جل جلاله بنده او رسول يم.

هو، رسول الله ﷺ اکملُ البشر، خيرُالبشر، سيّدُ البشر دی، مګر نفعه او ضرر يوازي او يوازي د الله جل جلاله په إراده کي دي لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمايي:

﴿ قُلْ إِنِّي لَآ أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴾ [الجن: ۲۱]

اې محمّده! ﷺ دوی ته و وايه چي زه ستاسي دپاره د نفعي او ضرر مالک نه يم.

او بيا رسول الله ﷺ په يوه لوی او مهم وصيت سره امر وکړی او وې فرمايل: «لَاَيَبقَى فِي الجزيرة دِينَان» په جزيرةُ العرب کي به دوه دينه نه پرېږدی، د کنيسو او نورو اديانو د عبادت خانو جوړول په ټوله جزيرةُ العرب کي منعه او نه دي روا، مګر اوس خلک په دغه باره کي سستي او تساهل کوي، په جزيرةُ العرب کي کنيسې او د نورو اديانو عبادت خانې موجودي دي، حال دا چي دغه د رسول الله ﷺ واضح او صريح امر او وصيت دی.

او رسول الله ﷺ د لمانځه د آداء کولو ډېر زیات سپارښت وکړی او وې فرمایل:
« أوصيكم بالصلوة » رسول الله ﷺ په آخرنۍ خطبه کي د لمانځه په باره کي ډېر ټينګار او تاکيد وکړی او وې فرمایل: « اَلعَهدُ الَّذي بَينَنَا وَبَينَهُم الصَّلوة، فَمَن تَرَكَهَا فَقَد كَفَرَ» حتّی د لمانځه پرېښوونکي ته يې د کفر لفظ استعمال کړی او کافر يې وبلی.
په دغه خطبه کي رسول الله ﷺ د مريانو، نوکرانو او خدمتګارانو په باره کي هم وصيت وکړی او وې فرمایل: د هغو سره ښه، د زړسوي او عدل ګذاره کوی، د ښځو په باره کي يې بيا په ښه او نرمه ګذاره کولو سره وصيت وکړی او وې فرمایل:
«أُوصِيكُم بِالنِّسَاءِ خَيرًا، وَأُوصِيكُم بِمَا مَلَكَت أَيمَانُكُم»
بيا نو رسول الله ﷺ خپل وصيت او لارښووني په جهاد سره پای ته ورسولې، د جهاد پر کولو يې ډېر تاکيد وکړی او وې فرمایل:
« ما ترك قوم الجهاد الا عمهم الله بالعذاب» [رواه: طبراني في معجم الأوسط]
هيڅ قوم جهاد نه دی پرې ايښی مګر الله جل جلاله هغه قوم ټول په عذاب اخته کړی دی.
رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په خپل آخرني رخصت او وداع کي د جهاد پر کولو ډېر ټينګار وکړی.
او بيا يې خلک د أسامه رضي الله عنه سره په وتلو مکلف کړل، رسول الله ﷺ له منبره کښته سو او پر خپلو مبارکو پښو خپل کورته ولاړی، رسول الله ﷺ چي کورته داخل سو ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه اجازه وغوښتل او کور ته ورغلی، ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه وليدل چي رسول الله ﷺ خطبه و ويل او په دومره لوړ او قوي آواز يې دغه خطبه و ويل چي تر مسجد دباندي اورېدل کېده. خلکو دا فکر وکړی چي الحمدلله رسول الله ﷺ جوړ سو نو ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! أَرَاكَ بَرِئتَ بِحَمدِ الله.
يعني: الحمد لله وينم دي چي جوړ سوې، ماشاء الله خطبه دي و ويل، لمونځ دي زموږ سره وکړی او پر خپلو پښو ګرځې، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله.
ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه و ويل: يا رسولَ الله! اجازه را کوې چي سُنح ته ولاړسم؟ دغه درې ورځي کيږي چي اسماء ته نه يم ور رغلی، اصلاً د اسماء سره چي د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه زوجه وه بل څوک نه وه چي د هغې کورني ضروريات يې ورته راوړي

وای او درې ورځې دې ﷺ هم نه ؤ ورغلی. نو ویل: اجازه را کوئ چې ور سم؟ که یې کوم ضرورت او احتیاج درلودی هغه به ور پوره کړم. رسول الله ﷺ اجازه ورکړه او ویل: هو ورسه، ابوبکر الصدّیق ﷺ په دې فکر او امید چې رسول الله ﷺ جوړ سو د رسول الله ﷺ له کوره څخه ووتی او سُنح ته ولاړی.

وروسته حضرت علي ﷺ اجازه وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلی. وې لیدل چې رسول الله ﷺ خبري کوي او جوړ معلومېږي، نو ویل: یا رسولَ الله! الحمد لله جوړ دې وینم، رسول الله ﷺ و فرمایل: الحمد لله، داسې معلومېدل لکه ناروغي چې پای ته ورسېدل، حضرت علي ﷺ د رسول الله ﷺ له کوره را ووتی خلک پر راټول سوه چې رسول الله ﷺ څنګه دی؟ ده ﷺ ویل: جوړ یې وینم، خلک خوشاله سوه لکه هغه مشکل چې پای ته ورسېدی، خلکو چې د رسول الله ﷺ د ناروغۍ په باره کې هغه ډېر تشویش او پرېشانې درلودل اوس داسې معلومېږي لکه هغه چې سپکه او پای ته ورسېدل، حضرت عبّاس ﷺ د رسول الله ﷺ اکا و حضرت علي ﷺ ته ورغلی او ویل: یا علي! وینم دې چې خلکو ته وایې: رسول الله ﷺ جوړ سو، حضرت علي ﷺ ویل: دا هغه شئ دی چې زه یې وینم، حضرت عبّاس ﷺ ورته و ویل: یا ابا الحسن! رسول الله ﷺ ته ورسه او زموږ دپاره د خیر طلب څني وکړه (مقصد یې خلافت ؤ) چې ورسه زموږ دپاره خلافت څني وغواړه، زه د عبدالمطلب د اولادې په مخانو کې په مرګ پوهېږم او زه د رسول الله ﷺ په مخ کې مرګ وینم، یعني: د عبدالمطلب په اولاده کې چې کومې د مرګ علامې ما ته را معلومې دي هغه په رسول الله ﷺ کې موجودې دي.

نو اول هغه څوک چې د رسول الله ﷺ د وفات احساس یې وکړی هغه حضرت عبّاس ﷺ ؤ نو یې غوښتل چې د بني عبدالمطلب دپاره خلافت وغواړي، ځکه د ده په فکر نور نو موضوع پای ته رسېدلې وه.

خرنګه چې حضرت علي ﷺ هوښیار او حکیم ؤ، ویل: اې اکا! که ما د رسول الله ﷺ څخه خلافت طلب کړی او موږ ته یې را نه کړی نو بیا په ټول عمر بني عبدالمطلب ته نه ورکول کېږي، ځکه چې رسول الله ﷺ څني محرومه کړل،

نو ورسم خلافت څنې و غواړم؟ حضرت عباس رضی الله عنه و ویل: یا، ته پوه او هوښیار یې، رشتیا هم که موږ د رسول الله ﷺ څخه د خلافت طلب وکړی او رسول الله ﷺ زموږ طلب نه کړي قبول بیا نو همېشه و بني عبدالمطلب ته خلافت نه ورکول کېږي، نو خبره پر دغه حال پرېږده او دغسي هم پاته سوه.

د څاښت په وخت کي رسول الله ﷺ حضرت فاطمه رضی الله عنها ور وغوښتل او پټ په غوږ کي یې یو څه ورته و ویل هغې و ژړل، رسول الله ﷺ بیا ور وغوښتل بیا یې په غوږ کي یو څه ورته و ویل، هغې وخندل، حضرت عائشه رضی الله عنها وایي: په وروسته کي بیا موږ پوښتنه څنې وکړه چي رسول الله ﷺ څه درته و ویل؟ چي یو وار دي و ژړل او بیا دي وخندل، حضرت فاطمې رضی الله عنها و ویل: په اول وار کي یې په غوږ کي را ته و ویل: چي ذئ ﷺ په دغه ناروغي کي رحلت کوي، نو خود ما و ژړل او دوهم وار یې راته و ویل: چي زما د کورنۍ څخه اول هغه څوک چي په ما پسي راځي هغه ته یې، نو ما وخندل او رسول الله ﷺ حضرت فاطمې رضی الله عنها ته دا زېری هم ورکړی چي دا سیّدةُ نساءِ العالمین ده، حضرت فاطمې رضی الله عنها چي به د خپل پلار رسول الله ﷺ دغه ضُعف او شدید دردونه لیدل په ژړا او افسوس سره به یې ویل: وا کربَ أباه! اې د پلار درد او غمه!

رسول الله ﷺ و فرمایل: ترنن ورځي وروسته ستا پر پلار درد او تکلیف نسته، رسول الله ﷺ حسن او حسین رضی الله عنهما ور وغوښتل او مچ یې کړه، د دوی په باره کي یې د ښې ګذارې او ښه ژوند سپارښت وکړی، بیا یې ازواج مطهرات ور وغوښتې هغو ته یې وعظ او نصیحت وکړی، د رسول الله ﷺ درد نور هم زیاتېدی او د هغو زهرو اثر ښکاره سو چي په خیبر کي یې خوړلي وه پخوا به رسول الله ﷺ عائشې رضی الله عنها ته ویل: یا عائشه! تر اوسه د هغه خوړو درد حسوم چي په خیبر کي مي خوړلي وه او نن یې و فرمایل: اوس هغه وخت راغلی چي د زړه رګونه مي د هغه زهرو په واسطه پرې سوه.

په هغه حدیث شریف کي چي امام بخاري یې د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایتوي چي رسول الله ﷺ د رحلت یا وفات په ناروغي کي و فرمایل:

« مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ فَهَذَا أَوَانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السُّمِّ » [رواه: البخاري]

ژباړه: همېشه د هغو خوړو درد حسوم چې ما په خيبر کې وخوړل نو دا هغه وخت دی چې له هغو زهرو څخه ما ته زما د أبهر پرې کېدل پېښ سوه. (أبهر مي پرې سو)

أبهر هغه رګ يا شريان دی چې د زړه وينه پکښې تېرېږي.

نو د رسول الله ﷺ د رحلت په وخت کې د ده ﷺ د زړه رګ د هغو زهرو د خوړلو په سبب پرې يا قطعه سو چې په خيبر کې يې خوړلي وه.

ډېر علماء کرام وايي: دا د رسول الله ﷺ شهادت دی، دیٔ ﷺ هغه د خيبر د زهرو په واسطه شهيد وفات سو، رسول الله ﷺ لره ټول صفتونه پوره وه حتّی شهيد هم دی.

د إحتضار يا زکندن وخت

اوس د څاښت وخت دی او رسول الله ﷺ د حضرت عائشې ؓ سره د دې په کور کې ناست دی چې بيا ډېر شديد درد پر راغلی، رسول الله ﷺ خپله شا د حضرت عائشې ؓ پر ځيګر تکيه کړې وه، په دغه وخت کې عبدالرّحمٰن بن ابوبکرالصدّيق ؓ چې د حضرت عائشې ؓ ورور ؤ راغلی، رسول الله ﷺ د ډېر درد په سبب خبري هم نه سوای کولای، د عبدالرّحمٰن ؓ سره مسواک ور سره ؤ چې هغه يې واهه او رسول الله ﷺ ورته کتل، حضرت عائشه ؓ پوهېدل چې د رسول الله ﷺ مسواک خوښ دی نو يې رسول الله ﷺ ته و ويل: يا رسولَ الله! مسواک غواړې؟ رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چې هو، حضرت عائشې ؓ د خپل ورور عبدالرّحمٰن ؓ څخه هغه مسواک وغوښتی هغه هم ورکړی او دې ؓ و رسول الله ﷺ ته ورکړی، څرنګه چې مسواک سخت ؤ او رسول الله ﷺ نه سوای ژوولای او پسته ولای، نو حضرت عائشې ؓ ورته و ويل: آيا زه يې در نرم کړم؟ يا رسولَ الله! رسول الله ﷺ په سر اشاره ورته وکړه چې هو، حضرت عائشې ؓ د مسواک هغه بل طرف وژووی نرم يې کړی او رسول الله ﷺ ته يې ورکړی، حضرت عائشه ؓ وايي: رسول الله ﷺ داسي سخت او شديد مسواک و واهه چې د ده ﷺ په ټوله ژوند مي تر دغه سخت مسواک وهل نه وه ليدلي، عبدالرّحمٰن ؓ هم اجازه وغوښتل او ولاړی.

د رسول الله ﷺ سره بېله عائشې ؓ بل څوک نه وه ور سره چې بيا پر

رسول الله ﷺ درد زیاتېدی، د درد له شدته یې له سر او تندي مبارکه خولې را
تویېدې، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: پر رسول الله ﷺ داسي خولې بهېدلې چي هېڅ
وخت مي دومره ډېري خولې نه دي لیدلې، وایي: د رسول الله ﷺ مخ ته د اوبو یو
لوښی پروت ؤ په هغه اوبو به یې لاس لنداوه او پر مخ به یې تېراوه او ویل به یې:
«لا إله إلا الله إنّ للموت لسكرات» یعني: مرګ سختۍ او تکالیف لري.
ورونو! که مرګ پر چا رحم کولای پر رسول الله ﷺ به دغه دردونه او تکلیفونه نه
تېرېدلای، مرګ رحم نه لري او نه د هغه څخه تېښته او چاره سته، الله جل جلاله فرمایي:

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ۝﴾ [الزمر: ۳۰]

ژباړه: بېشکه چي ته مرې او دوی هم مړه کېږي.
بېله الله جل جلاله بل هیڅوک نه پاته کېږي، نو مرګ نه پر چا رحم لري او نه څوک
څني خلاصېدلای سي حتّی رسول الله ﷺ د ټول بشریت سردار، او د ټولو کائناتو
سرور ﷺ د مرګ او زکندن تکالیف حس کړه، الله جل جلاله دي پر موږ او تاسي د مرګ پر
وخت رحم، کرم او احسان وکړي. «إنّ للموت لسكرات»
پسله هغه چي رسول الله ﷺ د مسواک وهلو څخه فارغه سو لاس یا ګوته یې د
آسمان و طرف ته پورته کړه او سترګي یې هم د خوني د چت و طرف ته نیولي وې او
مبارک شنډان یې ښورېدل، حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: ما غوږ ورته ونیوی چي
دئ ﷺ څه وایي؟ رسول الله ﷺ د ځانه سره ویل:
«مَعَ الَّذِينَ أنعمتَ عَلَيهِم مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ.
اللَّهُم اغفرلِي وَارحَمنِي والحِقنِي بالرَّفِيق الأعلَى، بَلِ الرَّفِيقِ الأعلَى، بَلِ الرَّفِيقِ
الأعلَى، بَلِ الرَّفِيق الأعلَى».
دا لکه بیا چي د آخري وار دپاره وحي ورته راغلې چي ابدي ژوند غواړې او که
د الله جل جلاله ملاقات اختیاروې؟ خو رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل:
بَلِ الرَّفِيقِ الأعلَى، بَلِ الرَّفِيقِ الأعلَى. د الله جل جلاله ملاقات یې اختیاراوه.
حضرت عائشه رضي الله عنها وایي: رسول الله ﷺ دغه جمله په تکرار سره ویل چي لاس

يې راکښته سو او مبارک سر يې زما پر اوږه ولوېدی.

صلواةُ الله عليه و سلامُهُ. رسول الله ﷺ د رفيق اعلی سره ملاقي سو.

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيۡهِ رَٰجِعُونَ﴾ [البقرة: ١٥٦]

رسول الله ﷺ د دارالفناء څخه دارالبقاء او دارالقرار ته د څاښت په وخت کي رحلت وکړی او د رسول الله ﷺ سترګي لوړي د آسمان طرف ته پاته سوې.

دا د هجرت د يوولسم کال د ربيع الأول د مياشتي دوولسمه د دوشنبې ورځ او د څاښت وخت ؤ، په دغه ورځ د رسول الله ﷺ د عمر (٦٣) کاله او څلور ورځې پوره سوې.

وروڼو! د سيرة النبي ﷺ د دغه ځای يا د رسول الله ﷺ د ژوند د دغې لحظې په بيانولو سره موږ ته د کون او وجود هغه لوی حقيقت او واقعيت را معلوميږي.

دا هغه حقيقت دی چي د هغه په مقابل کي د جبابره وو جبروت، د ملحدينو عناد، د طاغيانو او باغيانو سرکښي ماتيږي، دا هغه حقيقت دی چي د کون او وجود ټول سرکښه موجونه او څپې د انتهاء او فناء په پرده پټوي، دا هغه حقيقت دی چي د سرکښه بشر ژوندکه خوښ وي که نا خوښ د قهّارُ السّماواتِ والأرض و بندګۍ او عبوديت ته وراړوي، دا داسي حقيقت دی چي فرمانبرداره او نا فرمانه، رئيسان او هغه د خدايي دعوه کوونکي، رسُولان او انبياء، اغنياء او فقراء، د علم او اختراع خاوندان او ناپوهان، ټول ورته تسليم دي، دا داسي حقيقت دی چي په ټوله زمانه او هر ځای کي د هر اورېدونکي په غوږ کي او د هر عاقل په دماغ کي دا اعلان کوي چي بېله يوه الله د بل چا دپاره اُلوهيت او بقاء نسته او بېله هغه ذاته چي يوازي دیٔ جل جلاله پاته کېدونکی دی بل چا لره حاکميت نسته، الله جل جلاله هغه ذات دی چي امر يې نه ګرځول کيږي او د ده جل جلاله د اوامرو دپاره حد او اندازه نسته، نه څوک د ده له حکمه وتلای سي او نه يې منعه کولای سي.

کوم حقيقت به د مرګ تر هغه ترخه حقيقت واضح او صريح وي چي الله جل جلاله په دغه مرګ سره د ټوله دنيا اوسېدونکي د وجود د شروع څخه بيا د قيامت تر ورځې مغلوبه او مقهوره کړي دي؟ د دې دنيا پر پلَه او په کوڅه کي ډير داسي کسان تېر سوي دي چي په خپل ناچيزه قدرت يا موقتي حاکميت، يا په لږ څه علم يا په يوه

اختراع، یا په څه مال او جایداد سره مغروره وه، مګر ډېر ژر دغه د مرګ لوی حقیقت د غفلت له خوبه را ویښ کړه او د قیّومُ السّماوات والأرض، مالکُ الملک! الله جل جلاله په حضور کي د ذلیله او ضعیفه بندګانو په شکل سره یې ودرول.

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ۱۸۵] هر نفس د مرګ څکونکی دی.

دا داسي یوه عامه جمله ده چي هیڅ خاصوالی پکښي نسته او هیڅوک نه دی څني وتلی، دا داسي شامله جمله ده چي په ټوله دنیا کي هیڅوک د هغه دپاره حد او اندازه نه سي ایښوولای، او نه شاذ او نادر پکښي سته.

د نوو علومو دعوه کوونکي دي راسي، د نوي طب پوهان دي سره را ټول سي، د فضاء مسخره کوونکي دي سره جمعه سي، خپله ټوله پوهي او طاقت، مختلف امکانیات او وسائل دي سره یو ځای کړي، خپلي ټولي مصنوعي سپوږمیاني دي په کار واچوي، خو فقط له یوه نفره دي دغه د مرګ حقیقت چي دوی یې ذلیله کړي او مقهوره کړي دي ایسته کړي، په دغو ټولو سره دي مرسته وغواړي، خو د دغه الٰهي تحدّي یا چلنجه څخه دي چي فرمایي:

﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾. یو جُزء باطل یا یو نفر خلاص کړي.

په خپلو ټولو علومو او امکانیاتو سره دي فقط یو انسان له مرګه را وګرځوي، که یې دا کار وکړی بیا نو د دوی حق دی چي دغه طغیان او جبروت، د خدایي دعوې او د نعمتو کُفران یا پېتوالی وکړي، که دا کار نه سي کولای نو دي د هغه قبر په تنګیو او تاریکیو کي فکر وکړي چي دوی د هغه په نس کي غائبېږي او ورکیږي، هغه خاوري دي ور په یاد کړي چي دوی تر هغه لاندي ایښوول کیږي او هغه د روح قبضېدل دي ور په یاد کړي چي دوی ځان نه سي څني خلاصولای، د قبر هغه چنجیان دي ور په یاد کړي چه د دوی په خولو، سترګو، پزو، غوږو او ټول بدن کي به ګرځي.

هو، الله جل جلاله ته دا آسانه وه چي دُ رسول الله ﷺ درجه د مرګ او د هغه د دردو تر سویې او مستوی لوړه کړي، د مرګ او د هغه له دردو څخه یې خلاص کړي، مګر د الٰهي حکمت دا خوښه وه چي د الله جل جلاله په امر دغه د مرګ ترخه کاسه د خپلو سختیو

او دردو سره عامه کړي، هر څوک او هر څومره چې يې د الله ﷻ په حضور درجه هم لوړه وي دغه د مرګ د ترخې کاسې څکه باید وکړي، دا د دې دپاره چې ټول موجود انسانان د توحید او الهي وحدانیت په حقیقت کې ژوند وکړي.

او ټول په دې سره اقرار وکړي چې بقاء یوازي او یوازي الله ﷻ لره ده او ټول باید په دې پوره پوه سي: هر هغه څوک چې په مځکه او آسمانو کې دي، هغه ټول د الله ﷻ عباد، بندګان او مخلوق دي، هیڅوک نه سي کولای چې خپل ځان د الله ﷻ له بندګیه خلاص کړي یا یې د بندګۍ تر درجې او سویې لوړ کړي.

پسله هغه چې رسول الله ﷺ د خپل رب په اطاعت او فرمانبرداري کې خپل ژوند تېر کړی او بیا د خپل رب قضاء ورته راغله او د دغه حقیقت سکرات او دردونه یې وڅکل، نو هیچا ته دا نه ښایي چې مرګ او د هغه دردونه هېر کړي. یوازي دا نه چې هېرېې نه کړي بلکه باید همېشه مرګ او د هغه دردونه ډېر ډېر ورپه یاد کړي.

الله ﷻ فرمايي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝﴾ [الرّحمٰن: ٢٦]

ټول هغه څوک چې پر دغه مځکه دي هغه ټول فاني کېدونکي دي.

او بیا الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ۝﴾ [الزُمَر: ٣٠]

بېشکه چې ته مرې او بېشکه دوی هم ټوله مړه کېږي.

او بیا رب ﷻ فرمايي: ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ﴾ [آل عمران: ١٨٥]

هر ژوندئ نَفس د مرګ څکونکی دی.

نو موږ ته د سيرة النبي ﷺ د دغه ځای په ویلو او اورېدلو سره دوه حقیقته را معلوم سوه چې دغه دوه حقیقته یوازي دا نه چې د ایمان اساس او ریښې دي، بلکه د کون حقیقت هم دغه دوه شیه دي چې یو یې د الله ﷻ وحدانیت دی او بل دغه الله ﷻ لره د ټول کون او کائناتو عبودیت او بندګي ده، هیڅوک د ځان اختیار نه لري.

(اوس به بیرته خپلې قصې ته ولاړ سو)

حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما زما د ناپوهۍ په سبب د رسول الله ﷺ سر چې زما پر ځیګر پروت ؤ پر بالښت کېښاوه او ما په چغو، نارو او د ځان په وهلو شروع وکړه،

که څه هم چغې او د ځان وهل حرام دي خو ما پر دغه لوی غم او مصیبت صبر نه سوای کولای، هر څه را څخه هېر او را څخه ورک وه.

ورونو او خویندو! کوم غم او کوم مصیبت به د رسول الله ﷺ تر وفات لوی او عظیم وي؟ د رسول الله ﷺ په وفات آسماني او الهي وحيِ قطعه سوې. د رسول الله ﷺ په رحلت د ځمکې او آسمان هغه تعلق چې د (إقرأ) د نزول په ورځ په غار حراء کې راغلی ؤ قطعه سو. که یو چا ته غم او مصیبت پېښ سي هغه د اسلام او مسلمانانو غم او مصیبت دې ور په یاد کړي چې د رسول الله ﷺ په رحلت سره ورته پېښ ؤ، د آسمان د خَبَر او وحیو قطعه کېدل دې ور په یاد کړي، تر دې به لوی غم څه شي؟ څنګه؟ او چیري وي؟

کله چې حضرت عائشې ﷺ ژړل ازواج مطهرات او نوري ښځې هم را ټولي سوې، هغو هم چغې، نارې او ژړاوې شروع کړې، حضرت فاطمې ﷺ به ویل:

{یا أبتاه! أجابَ ربًا دعاه، یا أبتاه! مِن جنّة الفردوس مأواه، یا أبتاه! إلی جبریل ننعاه}

دغه د ښځو آوازونه دباندې مسجد ته ورسېدل او خلک سره را ټول سوه، په خلکو کې د رسول الله ﷺ د رحلت خبر نشرېدی، ځوک یې مني او ځوک یې نه مني، د رسول الله ﷺ اکا حضرت عبّاس ﷺ خبرسو او خلکو ته یې دغه درد ناکه خبر وایه چې رسول الله ﷺ رحلت وکړی، ټول خلک په غم او پرېشاني سره داسې ژاړي چې چا یې مثل نه دی لیدلی، ځیني خلک په کوښه ځای پسې ګرځي چې هلته کښیني او په زوره زوره وژاړي، ځوک په مسجد کې ناست دي سر په چپلاخو وهي او ژاړي، خلک په داسې غمجن او پرېشانه حال کې دي چې تعبیر یې نه سي کېدلای.

هلته حضرت عمر فاروق ﷺ ته خبر ورسېدی او په تلوار راغلی، اجازه یې وغوښتل او د رسول الله ﷺ کور ته ورغلی، رسول الله ﷺ یې پر دغه حال ولیدی او وې ویل: مړ نه دی بلکه بېهوښه دی، لکه څرنګه چې موسٰی ﷺ هغه وخت بېهوښه سو چې د الله جلّ جلاله تجلّی پر هغه غره ښکاره سوه او بیا بیرته پر هوښ راغلی.

حضرت عمر ﷺ د رسول الله ﷺ له کوره را ووتی او په داسې حال کې مسجد ته ورغلی چې عقل او حواس یې بایللي وه، منبر ته وختی د خلکو په تهدید او بېرولو

يې شروع وکړه، ويل: ځيني منافقان دا ګمان کوي چې رسول الله ﷺ وفات سو. حال دا چې رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی بلکه خپل رب ته ولاړی، لکه موسٰی بن عِمران چې تللی ؤ او څلوېښت شپې له خپله قومه غائب ؤ او پسله هغه خپل قوم ته په داسي حال کي راغلی چې هغو به ويل: موسٰی عليه السلام وفات سوی دی.

په والله رسول الله ﷺ به راسي او د هغو کسانو پښې او لاسونه به ور پرې کړي چې وايي: رسول الله ﷺ وفات سو، نوکه چا و ويل: چې رسول الله ﷺ وفات سو غاړه به يې ور پرې کړم او هغه سړئ منافق دی، بلکه رسول الله ﷺ بېهوښه سوی دی او د خپل رب ملاقات ته تللی دی، هغه کسان چې هغو هم له دغه لويه مصيبته انکار کاوه پر راټول دي او دغه د ده ﷺ خبري ور تائيدوی، خلک دوو ډلو ته وېشل سوي دي: څوک د دغه لوی مصيبت خبر مني او څوک يې نه مني.

ابوبکر الصِّدِيق ﷺ ته چې د رسول الله ﷺ په اجازه سُنح ته تللی ؤ نفر ولېږل سو، هغه هم په ډېر تلوار پر يوه غاټره سپور راغلی او مسجد ته ور ننوتی، خلک يې وليدل چې هر طرف ته سره پاشلي دي او ژاړي، حضرت عمر ﷺ په لوړ آواز خبري کوي او خلک په داسي حال کي دي چې نه پوهېږي چې څه پېښه ده، آيا واقعاً رسول الله ﷺ وفات سوی دی؟ آيا واقعاً وحيِ قطعه سوې؟ آيا د مسلمانانو د خپل حبيب او محبوب سره دغه آخري ملاقات ؤ؟ ټول خلک په غم او پرېشاني کي دي.

ابوبکر الصِّدِّيق ﷺ دغو خلکو او هغه د دوی پرېشانه حال ته نه سو متوجه سمدستي د خپلي لور حضرت عائشې ﷺ کورته ورغلی، وې ليدل چې رسول الله ﷺ پر بستر پروت دی او مخ يې پټ دی، مستقيمًا د رسول الله ﷺ طرف ته ورغلی او مخ يې ور لڅ کړی، پوه سو چې سردار کونين، رحمةٌ للعالمين، د الله او بندګانو په منځ کي واسطه، د دې دنيا څخه رحلت کړی دی، نو يې د دوو سترګو په منځ کي مچ کړی او وې ويل: { طِبتَ حَيّاً وَ مَيِّتاً يا رَسولَ الله! } او ويل: زما مور او پلار دي تر تا قربان وي يا رسولَ الله! هغه مرګ چې الله جل جلاله تا ته ليکلی ؤ د هغه څکه دي وکړه او پسله دغه بيا همېشه ژوندی يې. بيا يې د دوهم وار دپاره رسول الله ﷺ د دوو سترګو په منځ کي مچ کړی او مخ يې ور پټ کړی، ابوبکر الصِّدِيق ﷺ مسجد او

خلکو ته را ووتی د منبر طرف ته ورغلی، حضرت عمر رضي الله عنه پر منبر ولاړ دی او په لوړ آواز خبرې کوي، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه ورته و ویل: علیٰ رِسلک یا عمر!

عمر رضي الله عنه خپلو خبرو ته دوام ورکړی دی او ده رضي الله عنه ته یې جواب ور نه کړی، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه بیا ورته و ویل: علیٰ رِسلک یا عمر! عمر رضي الله عنه د هغه لوی او شدید مصیبت په سبب په ځان نه پوهیږي، نه څه ویني نه څه اوري، بیا یې هم ده رضي الله عنه ته جواب ورنه کړی، دلته نو ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه په خبرو شروع وکړه او خلک پر ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه را ټول سوه، ابوبکر رضي الله عنه پسله حمد او ثناء پسله درووده پر خیرالبشر ﷺ و ویل: اې خلکو! که چا د محمّد ﷺ عبادت کاوه د هغه معبود وفات سو او که چا د الله جل جلاله عبادت کاوه الله جل جلاله حَی دی لا یموت، بقاء یوازي او یوازي الله جل جلاله لره ده.

او بیا یې د الله جل جلاله هغه قول تلاوت کړی چي فرمایي:

﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ ۚ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۚ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا ۗ وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

[آل عمران: ۱۴۴]

ژباړه: نه دی محمّد ﷺ مګر د الله جل جلاله یو رسول دی، په تحقیق تر ده د مخه ډیر رسُولان تېر سوي دي، آیا که محمّد ﷺ وفات سي یا شهید کړل سي نو تاسي به بیرته خپل کفر ته ورګرځی؟ او هرڅوک چي بیرته خپل کفر ته ور ګرځي نو الله جل جلاله ته به د هیڅ شي تاوان و نه رسوي او قریبه ده چي الله جل جلاله به و شکر کوونکو بندګانو ته د خیر بدله او جزاء ورکړي.

عمر رضي الله عنه ولاړ ؤ، کله چي یې دغه آیات شریف واوریدی ځنګنونه یې کت سوه او پر پښو ولویدی او و یل: أهذه في کتاب الله؟

آیا دغه آیات شریف په کتابُ الله قرآن مجید کي دی؟ د حضرت عمر رضي الله عنه قرآن مجید په یاد ؤ مګر له ډیره غمه ځني هېر ؤ او و یل: أهذه في کتاب الله؟

عبدالله بن عبّاس رضي الله عنه وایي: په والله تر دغه وخته چي ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه دغه آیات تلاوتا وه لکه خلک چي په دې نه وه خبر چي الله جل جلاله دغه آیات نازل کړی

دی، لکه خلکو چې د دهﷺ څخه زده کړی او په خلکو کې چې هر چا دغه آیات واوریدی هغو به د ځانه سره وایه. سعید بن المسیبﷺ وایي: چې عمرﷺ به ویل: په والله کله چې ما دغه آیات د ابوبکرﷺ څخه واوریدی، ولویدم زما پښو زه نه سوای تکیه کولای او پوه سوم چې رسول اللهﷺ وفات سو، نو حضرت عمرﷺ خلکو ته مخ ور واړاوه او ویل: اې خلکو! هو، رسول اللهﷺ وفات سو او غوښتل ئې چې له مسجده ووزي، مګر حضرت ابوبکرالصدّیقﷺ پسي رغ کړه: یا عمر! رسالت؟

یعني: ته پوهیږې چې اوس زموږ په غاړه کې د رسالت امانت را ولویدی، هو، رسول اللهﷺ رحلت وکړی، خو د دغه دین ساتنه زموږ پر غاړه ده، تر دې وروسته د دین ساتل او نشرول زموږ وظیفه او مسئولیت دی.

ورونو! نن ورځ هم دغه مسئولیت زموږ او ستاسي پر غاړه او ذمه پروت دی.

پر خلکو دغه حال ډیر سخت ؤ هرچیري او هرځای ژړاوي شروع دي، هر یو جلا جلا ژاړي، ځیني صحابهٔ کرام وایي: په داسي ګوښه ځای پسي به ګرځیدو چې هلته کښېنو او څوک مو نه ویني، چې د خپل حبیب سید الکونین رسول اللهﷺ پر فراق او جدایي د خلکو څخه لیري څنګه چې مو زړه غواړي په لوړ آواز او فارغه زړه وژاړو.

علي، زبیر، طلحهﷺ اجمعین د حضرت فاطمة الزهراءﷺ په کور کې سره یو ځای سوه چې د رسول اللهﷺ یواځنۍ او ګراني لور فاطمة الزهراءﷺ ته په دغه لوی مصیبت او عظیم درد کې د زړه ډاډ او دلاساینه ورکړي، په مدینه منوره کې غم او مصیبت عام دی، ټول خلک که نارینه دي که ښځي، که لویان دي که کوچنیان ټول ژاړي، ټوله مدینه ژاړي، خپل ګران محبوب او رسول اللهﷺ ځني جلا سو، خاصتاً د اصحاب کرامو مشران نه پوهیږي چې څه وکړي؟

د رسول اللهﷺ د رحلت خبر په ټوله مدینه منوره کې نشر دی او ټول اهلِ مدینه په داسي غم اخته دي چې څوک نه پوهیږي چې څه وکړي؟ چیري ولاړ سي؟ او چا ته ورسي؟ هر څه ځني هیر دي.

د رسول الله ﷺ
د خليفه د انتخابولو دپاره مشوره

اول هغه څوک چې د دغه غم او مصيبت له بېهوښيه پر هوښ راغله او په ځان پوه سوه دا ور معلومه سوه چې اوس د دوی پرغاړه د رسالت لوی او درونډ مسئوليت ور ولوېدی هغه انصار وه، نو يې د بني ساعده په سقيفه کي د اجتماع او مشورې اعلان وکړی چې دغه سقيفه د عمومي مجلسو ځای ؤ، رسول الله ﷺ تر اوسه په خپل کور کي دی نه غسل ورکول سوی دی نه کفن او نه ښخ سوی دی، انصار سره را ټول سوه مشوره کوي چې بايد څه وکړو؟ د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته حل څه دی؟ انصار دلته په سقيفه کي سره يو ځای دي.

خو د انصارو څخه دوه نفره چې يو يې عُوَين بن ساعده ﷺ ؤ او بل يې مَعن بن عَدي ﷺ ؤ سقيفه پرېښوول او مهاجرينو ته ور رهي سول، دوی پر دې وېرېدل چې يوازي انصار بېله حضوره د مهاجرينو کومه فيصله و نه کړي.

ابوبکر الصدّيق ﷺ ته د مخه لا خبر ور رسېدلی ؤ چې انصار د ماځيگر تر لمانځه وروسته د بني ساعده په سقيفه کي د مشورې دپاره سره يو ځای سوي دي، نو هغه څوک چې د ده سره موجود وه چې هغه ابو عبيده عامر بن الجراح او عمر فاروق ﷺ وه هغوته يې و ويل: راځئ چې خپلو ورونو انصارو ته ورسو.

دغه درې نفره مهاجرين د سقيفه و طرف ته ور رهي سول او د سقيفه له طرفه هغه دوه نفره انصار: عُوَين او مَعن ﷺ د مهاجرينو طرف ته را رهي دي چې په لار کي سره يو ځای او مخامخ سول.

عُوَين بن ساعده څوک دی؟ کله چې دغه آيات شريف نازل سو.

﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ۝١٠٨﴾ [التوبه: ١٠٨]

يعني: په دغه مسجد قُباء کي داسي خلک دي چې دا يې خوښه ده چې خپل ځانونه د گنهو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله جل جلاله پاکي کوونکي خوښ لري.

رسول الله ﷺ وفرمایل: چې د هغو خلکو څخه یو هم عُویم بن ساعده دی.

اومَعن بن عدي بیا هغه څوک دی: کله چې دا خبر نشر سو چې رسول الله ﷺ وفات سو ځیني خلکو به ویل: یا رسول الله! کشکي موږ تر تا د مخه وفات سوي وای، مګر مَعن رضي الله عنه ولاړ سو او ویل: زه د ځان دپاره دا نه خوښوم چې تر رسول الله ﷺ دمخه مړ سوی وای، دا د دې دپاره چې پسله رحلته یې هم داسې تصدیق وکړم لکه تر رحلت د مخه چې مي یې تصدیق کاوه او د دغه رسالت دپاره تر رسول الله ﷺ وروسته کار وکړم، دا د دغو دوو نفرو مقام او درجه وه.

نو د انصارو دغه دوه نفره د مهاجرینو د هغو درو نفرو مشرانو سره په لار کې یو ځای سول او ورته وې ویل: تاسې مهاجرین د رسول الله ﷺ وزیران یاست نو هغو کارو ته مه ګورئ چې انصاریې کوي، د کارو فیصله په تاسې پورې تعلق لري او کارونه تاسې فیصله کړئ، دغه دوه نفره انصار، مهاجرین هغه کار ته ور بولي او تشویقوي چې هغه کار واقعاً هم د مهاجرینو حق ؤ، که څه هم دغه خبرې د دوی د قوم د انصارو پر ضد وې، خو دا هغه د زړه صافوالی، صدق او امانت او حق ته تسلیمېدل وه.

یو انسان که د خپل قوم او اقرباوو څخه جلا کیږي او یوازې یو کار کوي دا صحي ده، خو دا هغه وخت او په هغه ځای کې کېدلای سي چې د ده یقین او عقیده وي چې دغه زما کار حق او صحي لار ده او واقعاً هم هغه کار حق او صحي وي.

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه دغه د دوی خبره نه ومنل او ویل: یا، موږ زموږ د خپلو ورونو انصارو سره یو ځای کیږو غواړو چې خبره مو یوه وي تفرقه او جلا والی نه غواړو، بیا هم د مهاجرینو دغه درې نفره مشران د انصارو د اجتماع ځای ته ورغله.

هلته سعد بن عُباده رضي الله عنه ولاړ سو او په خبرو یې شروع وکړه، د الله جل جلاله ثناء ویلو وروسته یې پر رسول الله ﷺ درود و وایه او بیا یې و ویل:

"یا معشرَ الأنصار! تاسې په دین کې سابقه لرئ او په اسلام کې داسې فضیلت لرئ چې د عربو بله قبیله یې نه لري، رسول الله ﷺ دیارلس کاله په خپل قوم کې و اوسېدئ، چې هغه یې د رحمان جل جلاله عبادت ته را بلل او د بتانو په پرېښوولو یې امر کول مګر د ده له قومه ډېره لږو نفرو بل چا ایمان نه راوړئ او دغه لږو نفرو د دې

قدرت نه درلودی چې د رسول الله ﷺ څخه آزارونه منعه کړي او نه يې د ده ﷺ دين ته عزت او لوړ والی ورکولای سوای او نه يې د خپلو ځانو دفاع کولای سوای ترڅو چې الله جل جلاله ستاسې د فضيلت إراده وکړه او تاسي ته يې عزت او کرامت را وستی او تاسي يې د اسلام په نعمت خاص کړاست، پر الله جل جلاله او پر رسول الله ﷺ يې ايمان را وړل ستاسې نصيب وګرځاوه، د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابو څخه دفاع ستاسي برخه سوه، د رسول الله ﷺ او د ده د دين عزت او د رسول الله ﷺ د دښمنانو سره جهاد ستاسي نصيب سو، تاسي واست چې تر بل چا د ده ﷺ پر دښمنانو شديد واست، ترڅو چې عرب که خوښ وه که ناخوښ د الله جل جلاله د امر تابع سوه او الله جل جلاله ستاسي په واسطه خپل رسول ﷺ ته مځکه تابع کړه، ستاسي په تورو ټول عرب و رسول الله ﷺ ته کښته او تابع سوه او بيا الله جل جلاله خپل رسول ﷺ په داسي حال کي وفات کړی چې دئ ﷺ ستاسي څخه راضي ؤ، په تاسي يې سترګي يخې او روښانه وې، نو د رسول الله ﷺ خلافت بېله ګډون او اشتراکه د نورو خلکو د ځان دپاره واخلئ، دغه خلافت يوازي ستاسي حق دی".

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وايي: کله چې سعد بن عباده رضي الله عنه خبري کولې ما هم د خپل ځان سره خبري جوړي کړې او دا مي إراده وه چې کله د سعد بن عباده رضي الله عنه خبري خلاصي سي بيا به زه د ده د خبرو په جواب کي خبري وکړم.

کله چې سعد بن عباده رضي الله عنه د خبرو کولو څخه فارغه سو عمر رضي الله عنه ولاړ سو غواړي چې خبري وکړي، ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه تر لاس ونيوی او ويل: علی رِسلک يا عمر! يعني: ته تلوار مه کوه، عمر رضي الله عنه وايي: زه کښېنستم او ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ولاړ سو او وې ويل: اې خلکو موږ مهاجرين يو او تر ټولو خلکو په اسلام کي د مخه يو، حسب او نسب مو تر ټولو عزتمن دی، ژوند مو ميانه دی او په خلکو کي مو درجه لوړه ده، نسل مو تر هرچا زيات او په رِحَم کي تر هر چا و رسول الله ﷺ ته نژدې يو، تر تاسي د مخه مسلمانان سوي يو او په قرآن کريم کي تر تاسي د مخه ذکر سوي يو، الله تبارک وتعالی فرمايي:

﴿وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ﴾ [التوبه: ۱۰۰]

موږ مهاجرین یو تاسي انصار یاست، په دین کي زموږ ورونه یاست، په فئ او نیمتو کي زموږ شریکان یاست، پر دښمن زموږ مرسته کوونکي یاست، ځای مو راکړی. زموږ غم شریکي مو وکړه، الله جل جلاله دي یې ښه بدله درکړي، موږ آمران یو او تاسي مو وزیران یاست، عرب نه تابع کیږي مګر د قریشو و قبیلې ته، تاسي د خپلو ورونو سره په هغه شي کي چي الله جل جلاله د خپله فضله دوی ته ورکړی دی رقابت او منافسه مه کوی.

حضرت عمر رضی الله عنه وایي: هغه چي زما په نیت کي وه چي زه یې و وایم د هغه څخه داسي شئ نه سو پاته چي ابوبکر رضی الله عنه یې و نه وایي او بیا ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه حضرت عمر او ابو عبیده رضی الله عنهما تر لاس ونیول او ویل: ما دغه دوه نفره انتخاب کړي دي هر یو چي ستاسي خوښ وي د هغه سره بیعت وکړی، حضرت عمر رضی الله عنه وایي: د ده په ټولو خبرو کي زما دغه خبره نه سوه خوښه، زه څنګه پر داسي قوم آمریت وکړم چي په هغه قوم کي دي ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه موجود وي؟

سعد بن عُباده رضی الله عنه چي خبري کولې په دغه ورځ ناروغه ؤ او پسله خبرو کولو یې په پټو کي ځان وپېچی او دالته په سقیفه کي یې د یوه دېواله و بغل ته څنګ واچاوه.

د ابوبکر الصدّیق رضی الله عنه تر خبرو کولو وروسته حُباب بن منذر رضی الله عنه چي د انصارو څخه ؤ ولاړ سو، پسله حمد او ثناء او درووده یې و ویل: د مسئلې حَل زما سره دی هغه دا چي یو وار دي امیر زموږ له طرفه وي او بل وار ستاسي، یعني: خلافت به په نوبت کړو.

خو دلته غالمغال شروع سو هر یو خپل فکر او نظر بیانوي، خبري ګډي وډي سوې او له هره طرفه آوازونه را پورته سوه، یو د بل خبري نه سره اوري او نه پوهیږي چي څه وکړي، په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه ودرېدی او په لوړ آواز یې و ویل: اې خلکو! دا ابوبکر الصدّیق دی، د رسول الله ﷺ هغه ملګری دی چي دوی په غار کي وه، الله جل جلاله په قران کریم کي ذکر کړی دی او رسول الله ﷺ په ده راضي ؤ چي ستاسي د لمانځه امام وي، ستاسي څخه یو څوک په دې راضي دی چي په لمانځه کي دي د ابوبکر الصدّیق امام سي؟ یعني: هر څوک چي ځان د دغه کار لائق بولي را دمخه دي سي، هیڅوک نه سو ولاړ او نه چا څه و ویل، ټول چپ دي او ګوري، نو حضرت عمر رضی الله عنه و ویل: یا ابا بکر! لاس دي راکړه چي بیعت درسره وکړم،

ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه هم لاس وراوږد کړی.

دا ولې؟ آیا حضرت ابوبکرالصدیق رضي الله عنه د خلافت په شوق ؤ چې لاس یې ورکړی؟

یا، څرنګه چې ده رضي الله عنه د قوم اختلاف ولیدی، د دغه اختلاف د لیرې کولو او له منځه وړلو دپاره یې دا کار وکړی، په دغسې نازکو او باریکو وختو کې بېله فورې او قطعې فیصلې بله چاره نسته.

کله چې ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه د بیعت کولو دپاره لاس ور وغځاوه، د مخه تردې چې حضرت عمر رضي الله عنه بیعت ورسره وکړي، د انصارو څخه یو نفر چې بشیر بن سعد رضي الله عنه نومېدی ور وغورځېدی د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه لاس یې ونیوی او بیعت یې وکړی، دغه سړئ که څه هم د انصارو څخه ؤ خو دا یې غوښتل چې اول هغه څوک سي چې بیعت کوي او په بیعت کولو کې اول نفر هم سو.

بیا عمر رضي الله عنه بیعت وکړی او خلکو په بیعت کولو شروع وکړه، سعد بن عُباده رضي الله عنه چې مریض او پروت ؤ د خلکو د ډېر والي او ازدحام په سبب تر پښو لاندې کېدی او خلک پر ختل، نو د بني ساعده د سقیفې د مشورو او بحثو انتهاء او فیصله د ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه سره پر بیعت کولو وسوه، دغه بیعت د رسول الله ﷺ د رحلت په ورځ چې د دوشنبې ورځ وه وسو او رسول الله ﷺ تر اوسه په کور کې دی.

سبا ورځ چې د سه شنبې ورځ وه او خلک د ماپښین د لمانځه دپاره سره یو ځای سوه، ابوبکر الصدّیق رضي الله عنه إراده وکړه چې منبر ته وخېژي، حضرت عمر رضي الله عنه و ویل: لږ انتظار وکړه یا ابا بکر! او په خپله عمر رضي الله عنه منبر ته وختی او وې ویل: هغه خبره چې ما پرون کول چې رسول الله ﷺ نه دی وفات سوی هغه د شیطان له طرفه ښویېدل وه (یعني: زه هغه خپله خبره بیرته اخلم هغه خطاء وه). او بل ستاسې د شورا خلکو ستاسې د نبي د خلافت دپاره د هغه پر هغه صاحب او ملګري اتفاق وکړی چې د ده ﷺ سره په غار کې ملګری ؤ، نو ولاړ سی او بیعت ورسره وکړی، خلک هم ورولاړ سوه او د ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه سره پر بیعت کولو ازدحام، ګڼه ګونه او رش جوړ سو، هر یو غواړي چې تر هغه بل د مخه بیعت وکړي، کله چې بیعت پای ته ورسېدی او ټولو خلکو بیعت ورسره وکړی، ابوبکرالصدّیق رضي الله عنه منبر ته وختی د الله جل جلاله حمد او ثناء یې

و ویل او پسله درووده پر رسول اللهﷺ یې و ویل: امابعد: اې خلکو! زه پر تاسي آمر وګرځول سوم او تر تاسي بهتر نه یم (اصلاً دغه جمله د ده ﷺ له طرفه تواضع وه) که نه دیﷺ د رسول اللهﷺ په شاهدي پسله انبیاء علیهم السلام څخه تر ټولو انسانانو ښه او بهتر دی، رسول اللهﷺ فرمایي: پسله انبیاوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مځکه نه دی ګرځېدلی، نو د کومه وخته څخه چي الله جل جلاله بشر پیدا کړی دی بیا د قیامت تر ورځي پوري بېله انبیاء علیهم السلام څخه تر ابوبکر الصدّیقﷺ بل د لوړي درجې خاوند نسته.

اوس ابوبکرالصدّیقﷺ خپله (خط مشیه) یا د خپل حکم طرز او طریقه بیانوي چي زما حکم به څنګه او څه ډول وي، نو یې و ویل: ښه متوجه سی!

ویل: که مي ښه کول مرسته مي کوی او که مي مخالف یا کوږ کار کاوه تاسي مي پرلاربرابروی. (د دې څخه دا معلومه سوه چي آمر ته باید نصیحت وسي).

رشتیا ویل امانت دی او درواغ ویل خیانت دی، یعني: هیڅ وخت به د یوې موضوع په باره کي خلاف درته و نه وایم، بلکه صادق او صریح به یم، په معلوماتو او اخبارو کي به اړول او مخالفت نه وي، نو ځکه یې و ویل:

{اَلصّدقُ أمانةٌ والکذبُ خیانةٌ}

ورونو! د حکم کولو قانون هم دغه دی، هر حاکم باید د خپل ملت سره صادق وي، نه لکه د نن ورځي ځیني حاکمان چي د ملت سره سراسر په درواغو او خطایستلو ژوند کوي، هر آمر چي خپل ملت ته درواغ وایي هغه خائن دی.

او ویل: ستاسي ضعیف زما په حضور کي قوي دی ترڅو چي حق یې ور اخلم إن شاء الله او ستاسي قوي زما په حضور کي ضعیفه دی ترڅو چي د ده څخه حق اخلم ان شاء الله. او هر قوم چي في سبیل الله جهاد پرېږدي هغه قوم ته الله جل جلاله ذلت او خواري را ولي، یعني: جهاد ته دوام ورکوم او نه یې پرېږدم.

او په هیڅ قوم کي فواحش نه دي نشر سوي مګر الله جل جلاله پر هغه قوم عام آفت نازل کړی دی، یعني: فحشاء ته به هیڅکله اجازه ور نه کړم، د فحشاء په باره کي به هیڅ نرمي و نه کړم.

او ویل: ترڅو چي د الله او رسول الله اطاعت کوم زما اطاعت کوی او که ما د الله

او رسول الله ﷺ نا فرماني وکړه، بيا نو زما اطاعت پر تاسي نه دی لازم او په آخر کي يې وويل، خپل لمانځه ته مو ولاړ سی يَرحَمُكُمُ الله.

دا د ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه د خلافت د دوري اولنی مختصره او جامعه خطبه ود. او خلکو د ماپښين لمونځ اداء کړی.

د رسول الله ﷺ
د مبارک جسد تجهيز

دغه ورځ چي د هجرت د يوولسم کال د ربيع الأول د مياشتي دياړلسمه او د سه شنبې ورځ وه، رسول الله ﷺ د پرون څخه په خپل کور کي دی او خلک نه پوهيږي چي د هغه په باره کي څه وکړي؟

خو په دغه ورځ د رسول الله ﷺ اهل بيت د ده ﷺ د غسل او ښخولو نيت او إراده وکړه، نو علي بن أبي طالب، عبّاس بن عبدالمطلب، فضل بن عبّاس، قُثم بن عبّاس، اسامه بن زيد، شقران مولی رسولِ الله ﷺ، سره يو ځای سوه چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي.

دا خبر د رسول الله ﷺ د اصحابو څخه يوه نفر ته ورسېدی چي د انصارو او اهل بدره څخه ؤ او أوس بن خُولي نومېدی، دغه أوس رضي الله عنه ورغلی او اجازه يې وغوښتل، علي رضي الله عنه ورته را وو تی، أوس رضي الله عنه وويل: يا علي! د الله دپاره او په هغه صحبت چي زه يې د رسول الله ﷺ سره لرم او په سبب د هغه حصې چي موږ انصار يې د رسول الله ﷺ څخه لرو اجازه راکړه چي د رسول الله ﷺ په غسل کي مرسته درسره وکړم، نو أوس بن خولي چي د انصارو څخه ؤ هغه هم د رسول الله ﷺ په غسل ورکولو کي حصه واخيستل، اوس دوی غواړي چي رسول الله ﷺ ته غسل ورکړي مګر نه پوهيږي چي څنګه وکړي؟ آيا کالي ځني وکاږي؟ لکه د نورو خلکو سره چي دا کار کيږي، او که د خپلو کالو سره غسل ورکړي؟ چي دا کار بيا هغه د غسل له عادته څخه مخالف ؤ، ډير متحير او په فکر کي سوه، دوی کښېنستل نه پوهيږي چي څه وکړي؟ په دغه وخت کي پر ټولو د خوب يوه پرېشاني يا هښمه راغله او ټول بيده سوه، دغه

د خوب په وخت کې يې د کور له طرفه يو آواز واورېدی چې ويل: رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی، دوی را وېښ سوه او هر يو هغه بل ته وايي: دغه آواز دي واورېدی؟ ويل: هو.

دا د الله جل جلاله له طرفه هاتفي آواز ؤ چې دوی ته يې دغه د حيرت په حال کې لار ښوونه وکړه، نو يې رسول الله ﷺ ته د خپلو کالو سره غسل ورکړی.

عبّاس رضي الله عنه او د ده دوو زامنو فضل او قُثم د رسول الله ﷺ مبارک جسد پرله اړاوه، أسامه او شقران اوبه ور تويولې، علي رضي الله عنه پرېولی، أوس بن خولي رضي الله عنه خپل ځيګر ته تکيه کړی ؤ، رسول الله ﷺ ته غسل ورکول سو، بيا په درو سپينو توکرانو کفن ورکړه سو، پسله غسله او کفن ورکولو خلکو ته د جنازې د لمانځه د آداء کولو اجازه ورکړل سوه چې پر رسول الله ﷺ د جنازې لمونځ آداء کړي.

لس لس نفره مبارکي حجرې ته ور داخلېدل او لمونځ يې آداء کاوه، دغه لمونځ په جَمعَه يا د يو چا په امامت نه ؤ بلکه هر يوه جلا جلا لمونځ کاوه، اول د رسول الله ﷺ اهل بيت يا کورنۍ لمونځ آداء کړی، بيا مهاجرينو او بيا انصارو لمونځ آداء کړی، تر نارينه وو وروسته ښځو په دغه طريقه سره يعني: بېله امامه او بېله جماعته په انفرادي شکل سره لمونځ آداء کړی او بيا هلکانو لمونځ آداء کړی، دغه د جنازې د لمانځه په آداء کولو کې د سه شنبې ورځ ټوله تېره سوه او د چارشنبې شپه داخله سوه.

(مورږ او تاسي چې دغه د جنازې لمونځ نه دی آداء کړی نو به درود ووايو)

د رسول الله ﷺ دپاره د قبر کِندل

اوس بيا د رسول الله ﷺ اهل بيت په فکر کې سوه چې جسد مبارک چيري ښخ کړي؟ آيا په مسجد کې يې ښخ کړي؟ د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور کې پر هغه ځای يې ښخ کړي چې هلته وفات سوی دی؟ او که يې په بُقيع کې چې د مسلمانانو عامه هديره ده ښخ کړي؟ دلته هم په حيرت او فکر کې سوه، نو يې حضرت ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه ته نفر ولېږی چې مشوره ور سره وکړي چې څه وکو؟ ابوبکر الصدّيق رضي الله عنه وويل: ما د رسول الله ﷺ څخه اورېدلي دي چې مورږ انبياء هلته ښخيږو چيري چې

مو روح قبض کړل سي، يعني: د ښخېدلو ځای مو هغه د روح د قبض کېدلو ځای دی، د ابوبکرالصدّيق رضي الله عنه له طرفه دغه امر او مشوره ورته راغله، دوی هم د دې آمادګي ونيول چې د حضرت عائشې رضي الله عنها په خونه او پر هغه ځای چې د رسول الله ﷺ بستر آوارۀ قبر وکني.

مګر اوس بيا نه پوهيږي چې قبر څنګه وکني؟ ځکه هلته په مدينه منوره کې قبرونه پر دوه قسمه کندل کېدل، مهاجرينو بې لحده قبرونه کندل او انصارو بيا قبر ته لحد ورکاوه. (لَحَد) څه شي دی؟

لحد: هغه په قبر کې کښته د قبلې و طرف ته هغه بل کندل سوي ځای ته لحد ويل کيږي، چې د مړي جسد په هغه لحد کې ايښوول کيږي او بيا خښتي ورته درول کيږي، اوس اهل بيت کرام نه پوهيږي چې د رسول الله ﷺ دپاره بې لحده قبر وکني او که د لحد قبر جوړ کړي؟

د مهاجرينو د قبرو دکندلو مسئول ابو عبيده رضي الله عنه ؤ او د انصارو د قبرو د کندلو مسئول ابو طلحه رضي الله عنه ؤ، عبّاس رضي الله عنه يو نفر ابو عبيده رضي الله عنه ته ولېږی او يو نفر يې ابو طلحه رضي الله عنه ته ولېږی او ويل: الٰهي ته يې ستا د نبي دپاره اختيار کړه، هر يو چې د مخه را غلی د هغه پر ډول به قبر وکنو، خو اول ابو طلحه رضي الله عنه را ورسېدی د قبر په کندلو يې شروع وکړه او د لحد قبر يې جوړ کړی، دا کار د چارشنبې په شپه کې وسو، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: موږ د رسول الله ﷺ په ښخېدلو نه سوو خبر مګر د کُلنګانو په آوازو، د چارشنبې په شپه مو په نيمه شپه کې د کندلو آوازونه واورېدل، نو د سه شنبې ورځ تېره سوه او د چارشنبې په شپه، په شپه کې کندل شروع سوه او قبر جوړ سو، بيا نو علي، فضل، قُثَم، شقران رضي الله عنهم اجمعين قبر ته ورکښته سول او رسول الله ﷺ يې قبر ته ور داخل کړی، مغيره بن شعبه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ محافظ هم دغه د دفن يا ښخولو په کار کې ګډون او اشتراک ور سره کړی ؤ، کله چې خلک له قبره را پورته سوه غواړي چې اوس خاوري ور واچوي، مغيره رضي الله عنه خپله انګشتری کښلې وه او قصداً يې په قبر کې پرې ايښې وه، نو ويل: لږ صبر وکړی زما انګشتری په قبر کې لوېدلې ده غواړم چې را وايي خلم، ويل: ورکښته سه، مغيره رضي الله عنه قبر ته ورکښته سو، اول يې د رسول الله ﷺ

مبارک جسد په غیږ کي ونیوی او مخ یې کړی، بیا یې خپله انګشتری را واخیستل.
مغیره رضي الله عنه وایي: له دې کاره زما مقصد دا ؤ چي زه هغه آخري څوک سم چي د رسول الله ﷺ مبارک جسد مي مسحه کړی ږي او آخري نفر سم چي د رسول الله ﷺ سره مي وداع کړې وي، دا د اصحاب کرامو هغه ډېر حُب او محبت ؤ چي د خپل حبیب او محبوب رسولُ الله صلواتُ الله علیه وسلامه سره یې درلودی.

اوس چي د ښخېدلو وخت سو ټول اصحاب کرام وایي: پر رسول الله ﷺ څنګه خاوري واچوو؟ موږ دا کار نه سو کولای دا کار ډېر سخت او مشکل دی چي موږ دي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوو، خو د رسول الله ﷺ هغه حدیث شریف یې ور په یاد سو چي دوی ته یې فرمایلي وه: زما ژوند ستاسي دپاره خیر دی او زما وفات ستاسي دپاره خیر دی، ژوند مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي سمه لار درښیم او وفات مي په دې سبب ستاسي دپاره خیر دی چي هره پنجشنبې ستاسي عملونه ما ته وړاندي کیږي، که مو په عملو کي خیر او ښه کارونه وه د الله جل جلاله حمد ووایم او که شر یا بد کارونه وه ستاسي دپاره د الله جل جلاله څخه بخښنه غواړم، صحابهٔ کرامو وویل: یا رسولَ الله! آیا پسله هغه چي ته وفات سې موږ پیژنې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه تاسي ستاسي په نومو او نسب سره پیژنم، د قیامت تر ورځي تاسي هر یو جلا جلا پیژنم، صحابهٔ کرامو وویل: ته څنګه موږ ته دعاء کوې ستا جسم به خاوري سوی وي، رسول الله ﷺ وفرمایل: الله جل جلاله د انبیاء علیهم السلام جسد پر مځکه حرام کړی دی، یعني مځکه یې نه خرابوي، نو یې د دغه حدیث شریف په یادولو سره د رسول الله ﷺ پر مبارک جسد خاوري واچولې، رسول الله ﷺ د شپې د حضرت عائشې رضي الله عنها په کور او خونه کي د هغه خپل بستر پر ځای ښخ کړل سو.

حضرت علي رضي الله عنه خپل کور ته ولاړی چي هلته فاطمة الزهراء رضي الله عنها د رسول الله ﷺ یواځنۍ لور او اولاد ډېر شدید ژړل او ویل یې: یا علي! ستاسي زړو څنګه قبلول چي پر رسول الله ﷺ خاوري واچوی؟ دا مو څنګه په وسه پوره سوه چي پر رسول الله ﷺ خاوري ور واړوی؟

انس بن مالک رضي الله عنه وایي: د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ مدینې منورې ته

راغلی او هر شئ په روښانه سو او د دوشنبې په ورځ رسول الله ﷺ په مدينه منوره کي رحلت وکړی او هر شئ تاريک سو، اوس نو په مدينه منوره کي حالات څنګه وه؟

صحابهٔ کرامو يو د بل سره خبري نه کولې او وايي: موږ خپلو کورو ته په داسي حال کي ولاړو چي مځکي تغير کړی ؤ، د خپلو ښځو سره مو خبري نه کولې، هر يو په خپل بستر کي ناست يو او ژاړو، خوب او خوړل نسته، موږ يو او ژړا، د ځانو سره وايو زموږ محبوب رسول الله ﷺ چيري دی؟

مګر مرګ حق دی ټول انسانان نه بلکه ټول موجودات به دغه پياله نوشوي.

دغه شپه تېره سوه د سپېدو د چاودلو سره د سهار د آذان وخت سو، حضرت بلال ﷺ راغلی غواړي چي آذان وکړي خو په آذان کي چي دغي جملې ته ورسېدی: أشهد أنّ محمّداً رسولُ الله، د ډيري ژړا څخه يې نه سي پوره کولای، هرڅه کوښښ يې وکړی چي دغه د شهادت کلمه و وايي، خو ژړا د دغي کلمې د پوره کولو وخت نه ورکوي، دا هغه کلمه وه چي د رسول الله ﷺ په حضور او وجود کي به يې ويل او اوس يې هغه محبوب نسته، نو ابوبکر الصدّيق ﷺ ته ورغلی او د هغه څخه يې د آذان کولو يا مؤذنۍ معافي وغوښتل چي زه اوس دغه کار نه سم کولای.

ورونو! د رسول الله ﷺ د رحلت او وفات، غم او مصيبت داسي لوی او عظيم مصيبت دی چي بل هيڅ غم نه سي ور سره برابرېدلای، په دغه رحلت آسماني وحي قطعه سوې، رسول الله ﷺ هغه مبارک ذات ؤ چي د مځکي او آسمانو د مالک او خالق، الله جل جلاله حال يې را ته وايه، رسول الله ﷺ هغه ذات ؤ چي د الله جل جلاله اوامر يې د الله جل جلاله تر بندګانو پوري رسول، دا کوچنۍ مسئله نه ده، لږ ژور او عميق فکر غواړي، هغه اوامر چي رسول الله ﷺ راته بيانول د يوه حاکم يا پاچا امرونه نه وه، بلکه د الله جل جلاله خالق الکون والکائنات زموږ د رب عزوجل اوامر وه.

د رسول الله ﷺ سره د ده د اصحاب کرامو حب او محبت فقط په دغه مکان او په دغه زمان پوري نه ؤ خاص، بلکه دغه حب او محبت ابدي او دائمي ؤ، پسله ډيرو کلو د هغه نه هېرېدونکي حبيب ﷺ سره د دوی حُب او محبت پر هغه حال پاته او باقي ؤ، د مثال پر قسم دغي يوې قصې ته متوجه سی:

څرنګه چې د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بیا هم جهاد دوام درلودی او ډیري فتحې وسوې، مسلمانانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خلافت کې شام او بیت المقدس فتحه کړه او هلته د مسلمانانو هغه څلور لوی لښکري سره یو ځای سوې. کومې چې حضرت عمر رضی الله عنه د شام د فتحه کولو دپاره لېږلي وې، قصه داسې وه:

د شام ټولي منطقې فتحه سوې مګر د بیت المقدس نصاراوو و ویل: موږ قدس شریف بېله آمره د مسلمانانو بل چاته نه تسلیموو، نو حضرت عمر رضی الله عنه د بیت المقدس د تسلیمېدلو دپاره د مدینې منورې څخه بیت المقدس ته ورغلی او هغه یې فتحه کړی او بیا یې امر وکړی چې د مسلمانانو هغه لښکري چې شا وخوا په شام کې نشر سوي دي ټولي دې سره یو ځای سي او زه به هم هلته ورسم، نو د مسلمانانو ټولي لښکري: د خالد بن ولید رضی الله عنه لښکر چې په وروسته کې یې آمریت ابو عبیده رضی الله عنه ته ورکړل سو، د شرجبیل رضی الله عنه لښکر، د عَمرو بن العاص رضی الله عنه لښکر او نوري ټولي لښکري د جولان په منطقه کې په الجادیه کې سره یو ځای سوې، دا هغه وخت ؤ چې الله جل جلاله د کفارو شان او شوکت، دبدبه او هیبت ور مات کړي وه، مسلمانان پر فارس او روم کامیابه سوي وه، د هغه وخت د دنیا لوی لوی قوتو د مسلمانانو په مقابل کې شکست خوړلی ؤ، د کفارو ډیر ښارونه مسلمانانو فتحه کړي وه، نو دغه د الجادیې یا جولان اجتماع یا ټولنه د اسلام او مسلمانانو د عزت علامه وه، د اصحاب کرامو مشران پسله هغه چې خوکاله د جهاد دپاره سره پاشلي او یو له بله لیري وه، د اول وار دپاره په دغه اجتماع کې سره یو ځای سوه، نو اصحاب کرامو وویل: یا امیرَ المؤمنین! دا ورځ ډیره لویه ورځ ده، د اسلام د فتحې او کامیابۍ ورځ ده، د حضرت بلال رضی الله عنه څخه وغواړه چې آذان وکړي، حضرت بلال رضی الله عنه د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته بیا آذان نه ؤ کړی، نو صحابهٔ کرامو و ویل: دغه ورځ لویه او شانداره ورځ ده غواړو چې بلال رضی الله عنه آذان وکړي، داهم د الله جل جلاله د عزت د اظهار دپاره چې موږ مسلمانان یې پر دغه مځکه کامیابه کړو، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم حضرت بلال رضی الله عنه ته ورغلی او ویل: یَا بلال! نَاشَدتُکَ اللهَ اَن تُؤَذِّنَ فِي هذا الیوم. {ناشدتُکَ اللهَ} په عربي کې داسې جمله ده لکه موږ چې په پښتو کې وایو: د خدای روی مي در وړی دی، نو حضرت عمر رضی الله عنه ورته

وویل: یا بلال! د الله په روی نن په دغه لویه او شانداره ورځ کي آذان وکړه. حضرت بلالﷺ هم موافق سو ویل: هو، نو د رسول اللهﷺ تر رحلت وروسته دا اول وار دی چي حضرت بلالﷺ آذان کوي، بلالﷺ و درېدی او په آذان يې شروع وکړه:
الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا إله إلاّ الله، أشهد أن لا إله إلاّ الله.
کله چي دې کلمې ته ورسېدی (أشهد أنّ محمّداً رسول الله) بلالﷺ و ژړل او ټولو خلکو ور سره ژړل، د دې ژړا سبب د رسول اللهﷺ یادېدل وه، د هغهﷺ هغه پاک سیرة او خویونه وه، د رسول اللهﷺ جهاد او اخلاقو و ژړول، هغه عظمت او هغه محبت چي د أعظم البشر او خیر البشرﷺ په اخلاقو کي پروت ؤ هغه و ژړول، ټولو خلکو ژړل او د رسول اللهﷺ مؤذن، بلالﷺ خو داسي شدید ژړل چي آذان يې نه سوای پوره کولای او پوره يې هم نه کړی، دا د هغه حُب او محبت په سبب وه چي بلالﷺ او اصحاب کرامو د خپل محبوب رسول اللهﷺ سره درلودی.
ورونو! که تاسي غواړی چي د رسول اللهﷺ سره په جنت کي یو ځای سی؟ که يې د مجلس او ملاقات شوق لری؟ نو یوه اندازه د دنیا شوق پرېږدی او د رسول اللهﷺ محبت اختیار کړی، د هغهﷺ د رسالت د رسولو په فکر کي سی، موږ او تاسي دغه پاک سیرت د دې دپاره ولوستی چي حقه لار پیدا کړو او پر هغه رهي سو، د مځکي د اصلاح لار او حقه لار دغه ده چي د رسول اللهﷺ متابعت وکړی، که څه هم په ډېر ګران قیمت درته تمامېږي، ته باید و وایې: دنیا څه شي ده، زه جنت غواړم، زه د رسول اللهﷺ ملاقات او مجلس غواړم، موږ باید د رسول اللهﷺ سره محبت ولرو، د الله جلّ جلاله څخه سوال او غوښتنه کوم چي د سرور کائنات سید الکونین رسول اللهﷺ متابعت زموږ په نصیب کړي، د رسول اللهﷺ حُب او محبت ته زموږ په زړو کي ځای ورکړي او د الله جلّ جلاله څخه غواړم چي د خپل محبوب رسول اللهﷺ سره مو پر حوض کوثر او په فردوس اعلیٰ کي یو ځای کړي او الله جلّ جلاله دا توفیق راکړي چي د رسول اللهﷺ د رسالت د رسولو محترمه وظیفه پر غاړه واخلو.
ورونو! د رسول اللهﷺ سیرة تاریخي معلومات نه دي، قصه نه ده، د زړه تسلّی او د وخت تېرېدل نه دي، بلکه د رسول اللهﷺ سیرة پند او نصیحت دی، دین او

شریعت دی، وعظ او عبرت دی. زمونږ مسلمانانو دپاره درس او لار ښوونه ده چې موږ باید په خپل پېشوا پسې اقتداء وکړو، او د هغه ﷺ متابعت وکړو الله جل جلاله فرمايي:

﴿لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾﴾ [الأحزاب: ۲۱]

ژباړه: هغه خلک چې د الله جل جلاله د رضاء او لقاء امیدوار دي او د آخرت د ثواب امید لري او په کثرت سره د الله جل جلاله په ذکر او یاد مشغول دي، د هغو دپاره د رسول الله ﷺ مبارک ذات ډېره ښه أسوه او نمونه ده، هغه مبارک ذات ښه قائد او پېشوا دی، ښه لار ښوونکی او رهنما دی، دغه کسان باید په عباداتو او معاملاتو، په افعالو او اقوالو، په خوړلو او څښلو، اغوستلو، حرکاتو او سکناتو، جُود او سخا، صبر او تحمل، په ناسته او ولاړه بلکه په هر حرکت کې، د دغه جامع الصفات ذات محمّد مصطفٰی رسول الله ﷺ پر طریقه تګ او حرکت وکړي او په ټول حیات کې د ده ﷺ متابعت وکړي او د ده ﷺ دین او لار ښوونې په ښه ډول سره زده او عملي کړي.

د رسول الله ﷺ واقعي محبت په خطبو او نصیحتو، درسو او قصو، اشعارو او نعتو، حتّٰی د مولد په مجالسو کې نه دی، بلکه د محمّد مصطفٰی ﷺ واقعي او حقیقي محبت د هغه ﷺ په متابعت کې دی، د رسول الله ﷺ په لار ښوونه پسې اقتداء کول او د ده ﷺ د اوامرو عملي کول، د رسول الله ﷺ متابعت دی، الله جل جلاله فرمايي:

﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾﴾ [آل عمران: ۳۱]

یعني: اې محمّده! ﷺ دوی ته و وایه که چیرې تاسې د الله جل جلاله سره محبت لرئ یا محبت کوئ نو زما متابعت وکړئ چې الله جل جلاله به هم تاسې خوښ ولري او تاسې ته به ستاسې ګنهونه درو بخښي.

خو محترمه وروره! متابعت بېله واقعي او صادقه محبته څخه په وجود نه سي راتلای، د رسول الله ﷺ سره واقعي محبت درلودل تا د هغه ﷺ متابعت ته ور جذبوي او ور بولي، نو د متابعت دپاره لازمي شرط محبت دی، که چیرې په تا کې

د رسول اللهﷺ د محبت شوق موجود وي او ته د هغهﷺ محبت غواړې؟ نو څلور شيه دي چې ستا سره د رسول اللهﷺ په محبت درلودلو کې مرسته کوي، يعني: د غو څلورو شيانو په عملي کولو سره د رسول اللهﷺ سره ستا محبت پيدا کيږي او زياتيږي او دغه محبت په تا کې د متابعت شوق زياتوي، چې هغه څلور شيه دادي:

اول: پر رسول اللهﷺ ډير درود ويل.

دوهم: څو ځلي او په تکرار سره د رسول اللهﷺ د سيرة ويل يا اورېدل، او په هغه سره پوره ځان خبرول او پوهول.

دریم: د رسول اللهﷺ د طريقې متابعت کول، که ته غواړې چې رسول اللهﷺ خوښ ولرې او محبت دي ورسره زيات سي متابعت يې کوه.

څلورم: د رسول اللهﷺ د مبارک ښار مدينې منورې زيارت، خاصتاً د روضې مبارکې، مګر هو د پوره ادب او عبادته سره.

اللهﷻ دي ما او تاسي د هغو کسانو څخه وګرځوي چې د رسول اللهﷺ سره محبت لري، او د هغهﷺ متاعت کوي او د هغهﷺ د رسالت د رسولو او دين د نشرولو دپاره ژوند کوي. اللهﷻ دي موږ او تاسي ټولو ته دا توفيق راکړي چې د رسول اللهﷺ متابعت تر هغه وخته وکړو چې د اللهﷻ په حضور کې درېږو.

آمين، ثم آمين، ثم آمين.

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

اللّهمّ صلِ و سلِم و بارک علی عبدِکَ و رسولِکَ سیّدنا و حبیبنا محمّد و آله وأصحابه و اهل بیته اجمعین.

د سيرة النبي ﷺ خلاصه

د رسول الله ﷺ د ژوند ټول حالات مو په دغه درې جلده کتاب کې مطالعه کړل. حال دا چې د رسول الله ﷺ سيرة يوه داسې موضوع ده چې په کتابو او فيتو سره پای ته نه سي رسېدلای، څومره چې ما وکولای سوای چې دغه سيرة بيان کړم او پر هغه تبصره وکړم خو ترما وروسته به داسې خلک راسي چې تر دغه هم ښو ځله زياتې فايدې او حکمتونه ځني را وباسي، لکه تر ما د مخه چې ډېر داسې علماء تېر سوي دي چې په دې باره کې يې ډېر ګټور او فايده من مضمونونه بيان کړي او ليکلي دي. حتّی په اوسنيو خلکو کې هم داسې کسان سته چې دغه زما تر بيان ښه او ښايسته، ګټور او مفيد بيان کولای سي، مګر دا چې زه غواړم چې د دغه ټول مبارک سيرة خلاصه په څو جملو کې درته بيان کړم دا ډېر سخت او مشکل کار دی، خو بيا هم زه غواړم چې د ضرورت په لحاظ زما د فکر پر اندازه د ټول سيرة خلاصه او نتيجه چې موږ په خپل ژوند کې ضرورت ورته لرو په پنځلسو مادو يا نقطو کې درته بيان کړم.

دغه پنځلس مادې د بشريت د اصلاح دپاره د رسول الله ﷺ د سيرة هغه اساسي نقطې دي او دغه پنځلس مادې به زموږ د ټوله بيان سوي بحث خلاصه او نتيجه وي او خامخا بايد د دغه مبارک سيرة څخه د خپل ژوند د کاميابۍ دپاره يوه خلاصه او نتيجه را وباسو، چې دغه نتيجه ډېره مهمه ده او بايد په خپله حافظه کې يې په ښه ډول سره وساتو.

ورونو! رسول الله ﷺ درويشت کاله د نبوت او رسالت ژوند کړی دی، موږ د دغه درويشت کلني ژوند دپاره کوم نوم او کوم عُنوان انتخابولای سو؟

ممکن دوه نومه ورته کېښېږدو.

اول: (د مځکې د اصلاح دپاره رسالت)

دوهم: (پر باطلو او شخصي ګټو د حق د کاميابه کېدلو قصه)

متوجه اوسه: زه او ته د رسول الله ﷺ امت نه يو؟ او نه غواړو چې د هغه پر لار ولاړ سو؟ بلکه هم يې امت يو او هم غواړو چې متابعت يې وکړو.

نو باید زما او ستا ژوند هم دغه دوه عنوانه ولري، زه او ته هم باید په خپل ژوند کي د دغه هدف او مقصد دپاره کوښښ وکړو.

یا (د ځمکي د اصلاح دپاره)

یا (پر باطلو او شخصي ګټو د حق د کامیابه کولو دپاره)

ځکه د رسول الله ﷺ رسالت د ټول بشر دپاره دی.

او د ده ﷺ ژوند یوه انساني تجربه ده، ما او تا ته یې د کامیابۍ لار را وښوول، تا ولیدل چي د رسول الله ﷺ د رسالت ژوند په څومره ضعف او تنهایي سره شروع سو؟ او په څومره کامیابي سره پای ته ورسېدی، دا ټوله د بشر په کوښښ سره وه او ته هم بشر یې.

ته به وایي: د رسول الله ﷺ په ژوند کي وحي وې او زما په ژوند کي وحي نسته.

خو زه وایم: وحي تخطیط او عملي کول نه دي.

(تخطیط یعني: د یوه کار د عملي کولو دپاره د پلان او نقشې جوړول) وحي یو قانون دی چي نازلېدی او هغه قانون نن ورځ ما او تا ته پروت او موجود دی، چي هغه قرآن مجید دی، د ټولو مسلمانانو حتّی د رسول الله ﷺ قانون قرآن مجید دی.

ته به وایې: د رسول الله ﷺ په ژوند کي معجزې پرتې وې.

خو زه وایم: معجزې و أحداثو ته تغیر نه سي ورکولای، معجزې فقط روحي معنویات لوړ وي، مګر هغه څه چي په أحداثو کي تغیر را ولي هغه صحي پلان او په صدق سره جدي عمل دي.

دا یوه داسي ثابته تجربه ده چي د قیامت تر ورځي د قبلېدو قابله ده، (چي پلان او عمل په احداثو او واقعاتو کي تغیر را ولي) لکه څرنګه چي الله جل جلاله فرمایي:

﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ ﴾ [الاحزاب: ۲۱]

اوس نو ویلای سم: ترڅو چي زموږ په ژوند کي دغه پنځلس مادې چي د سیرة النبي ﷺ خلاصه او نتیجه ده نه سي پیدا، موږ په خپل ژوند کي تمدن او نهضت،

ترقي او کاميابي نه سورا وستلای.

هغه پنځلس مادې څه شي دي؟

زه به يې په تفصيل سره درته بيان کړم او ته بنه متوجه اوسه!

اول: فعال او مناسب پَلان يا تخطيط.

(پَلان او تخطيط) يعني: د يوه شي يا يوه کار دپاره صحي نقشه جوړول او بيا د هغې نقشې جِدي عملي کول، نوکه ته اوس د دوهم وار دپاره سيرة النبي ﷺ ووايې يا واورې ته به و وينې چې هلته ښنکه پَلان او نقشه جوړېدل او هغه پلان او نقشه بيا ښنکه په جِدي ډول سره عملي کېدل، نو پَلان او تخطيط، د نُهضت او ترقۍ مقصد ته د رسېدلو دپاره د مهمو شرطو څخه دي، بېله پلان او تخطيطه هيڅکله نُهضت، ترقي او کاميابي په وجود نه سي را تلای.

ورونو! زموږ او ستاسي څخه هر يو په خپل ژوند او د خپل مسئوليت پر اندازه بايد خامخا پلان او نقشه و لري او دا يې بايد عقيده وي چې زه د دغه پلان او تخطيط د عملي کولو مسئوله يم، يو وزير بايد دا عقيده ولري چې پسله لسو کلو زه د دغه وزارت مسئوله يم او زما څخه پوښتنه کېږي چې ما په دغو لسوکلو کي د خپل وزارت په متعلق ملک او وطن ته څه ترقي ورکړې ده، يو والي د خپل ولايت مسئوله دی، يو تاجر د خپلي تجارت خانې مسئوله دی، يو باغوان د خپل باغ او زراعت مسئوله دی، د يوې فابريکې خاوند د خپلي فابريکې مسئوله دی، يو مسلمان د اسلامي رسالت مسئوله دی، نو هر سړئ بايد د کار په شروع کي يوه صحي نقشه او پَلان ولري، ځکه بېله پلان او تخطيطه نُهضت او ترقي په وجود نه سي را تلای او بيا د هغه سنجول سوي پلان دپاره صحي او جِدي کار او عمل وکړي، يوازي د خولې په خبرو يې هم سر نه سره ورځي.

دوهمه ماده: صبر او قرباني، د ترقۍ دپاره به دي قرباني دويني او روح تر حده پوري وي، سُميه رضي الله عنها دي په ياد ده؟ حمزه رضي الله عنه دي په ياد دی؟ د رسول الله ﷺ د مبارک مخ څخه دي د وينو بهېدل په ياد دي؟ ترقي او نُهضت بېله وينو نسته، هر هغه څوک چې د روح او وينو قربانۍ ته آمادګي نه لري هغه دي په کور کي کښيني د ترقۍ او کاميابۍ نوم دي نه يادوي.

درېيمه ماده: چې مور يې د رسول اللهﷺ د سيرة څخه را ايستلای سو هغه (تدريب او تعليم) دی، ستاسي په ياد دي؟ چې رسول اللهﷺ د أرقم بن أبي الأرقمؓ په کور کي خپلو اصحابو ته فکري، روحاني، اخلاقي، سياسي، ايماني، تدريب او تعليم ورکاوه؟ او له هغه ځايه دغه عالي او متميز جېل را و وتی چې دنيا يې په نور ډکه کړه، که نن ورځ مور خپلو ځوانانو ته فکري، سياسي، روحي، ايماني او اخلاقي تعليم ور نه کړو، نو د نهضت او ترقۍ اميد هيڅکله مه کوی.

اې ځوانانو! که څوک تاسي ته ايماني او اخلاقي تعليم نه درکوي تاسي په خپله بايد په تعليم پسې سی، ځکه تعليم د ترقۍ لار ده، لهو او لعب، عبث ژوند، د وخت ضائع کول او بېځايه غوښتني يا خواهشات پرېږدی.

د رسول اللهﷺ د ژوند او سيرة څخه شلرمه نقطه:

د مخالفينو سره په ښه نيت او پراخه زړه ژوند کول دي، ستاسي په ياد دي چې رسول اللهﷺ د مديني منورې مختلفو طائفو او مختلفو قبيلو ته چې د مختلفو ديانتو تابع وې يو قانون جوړ کړی؟

ستاسي په ياد دي چې رسول اللهﷺ د مځکي پاچهانو ته ليکونه لېږل؟

ستاسي په ياد دي چې د حديبيې صلحه يې وليکل؟

دا ټوله د مخالفينو سره ژوند کول وه، خو دا دا معنٰی نه لري چې زه به ترخپل حق تېرېږم، هو، د مخالفينو سره ژوند کوم خو خپل حق هم حتماً غواړم او په خپل دين سره قوي او محترم يم.

اې هغو مسلمانانو! چې په غرب يا کفري ملکو کي اوسېږی هلته و اوسېږی، مگر دا هم په ياد ولری چې په خپل دين سره و نه شرمېږی، پام کوی چې هغه عزت چې تاسي يې په خپل دين سره لری د لاسه ورنه کړی، په خپل دين معزز اوسی، په خپل دين سره فخر کوی او خپل لاسونه په خپل حق پوري ټينگ ونيسی، تا وليدل چې رسول اللهﷺ که په زور ؤ که په رضاء خپل حق خامخا اخيستی، قريشو ته يې ويل: ما او خلک سره پرېږدی، د دعوت له کاره يې په هيڅ طريقه سره لاس نه اخيستی، مگر په حلف الفضول کي هم ورسره داخل ؤ.

درسول الله ﷺ د ژوند څخه پنځمه ماده:

اصل په اسلام کي صلحه ده نه جنګ، جنګ هغه وخت منځ ته راتلای سي چي مسلمانان ور ته مجبوره سي، مثلاً غدر او خیانت ور سره وسي، یا د رسالت د رسولو څخه چي دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر دي منعه کړل سي، رسول الله ﷺ به همېشه ویل: ما او خلک سره پرېږدی.

ستاسي د بدر، اُحُد، خندق، غزاوي په یاد دي؟ د ټولو سبب دا ؤ چي قریشو مسلمانان تبلیغ او دعوت ته نه پرېښوول، خو چي بیا قریشو په حدیبیه کي صلحه وغوښتل صلحه ور سره وسوه، د خیبر جنګ هم د صلحي دپاره ؤ، نو اصل په اسلام کي صلحه او امان دي نه د وینو د تویولو شوق، که د رسول الله ﷺ د وینو بهولو اراده وای، د مکي مکرمي په فتحه کي به یې د وینو ولې بهولي وای او دا کار یې و نه کړی، ځکه صلحه او أمان یې غوښتل.

شپږمه ماده: د وطن داری فکر، موږ ټوله که اوزبک یو که تاجک، که پښتون یو که ازاره، د یوه وطن اوسېدونکي یو، ستاسي په یاد دي چي رسول الله ﷺ په مدینه منوره کي څنګه قانون جوړ کړی؟ او دا یې کوښښ ؤ چي موږ ټوله په یوه وطن کي د وطندارانو په صفت سره و اوسېږو، که څه هم په دین او دیانت کي فرق او اختلاف سره ولرو.

ورونو! که څه هم نن ورځ په موږ کي سُني او شیعه موجود وي، اُزبک او ازاره موجود وي، فارسي ژُبان او پښتون موجود وي، خو د وطنداری فکر باید له دماغه و نه باسو، ستاسي په یاد دي چي رسول الله ﷺ نه غوښتل چي د مکې مکرمې مسلمانان په هغه جنګ کي ګډون وکړي چي د مکې مکرمې د کفارو پر ضد کېدی؟ دا ولي؟ ځکه دوی په مکه مکرمه کي مواطنین وه او دا نه وه صحي چي دوی د خپلي هغي ټولني پر ضد وجنګېږي یا و درېږي چي دوی هلته اوسېږي.

اوومه ماده: د رسول الله ﷺ په ژوندکي د مسلمانو ښځو طبقه: سیاسي، اجتماعي، اُسَري، فعاله قوه بلل کېدل، خو نن ورځ د ځینو مسلمانانو له طرفه د ښځو پر طبقه بد بختانه ډېر ظلم کیږي او متأسفانه دغه ظلم هم د اسلام په نامه پر کیږي،

حال دا چي اسلام د دغسي ظلمه څخه بري او بېزاره دی، ترڅو چي د ښځو د طبقې څخه دغه ظلم پورته نه سي، په علم او پوهه مصلحه نه سي، نُهضت او ترقی ته لار نسته، ښځه د نوي نسل مربي ده، مربي بايد پوه او د علم خاوند وي. د استاد او مربي سره ظلم کول پستي او نامردي ده.

خو هو، ښځي مو هم بايد د الله او رسول الله د اوامرو تابع وي، د اسلامي رسالت بيرغ يې په لاس کي وي، هره هغه ښځه چي په اسلامي محيط کي د اسلام تر قانون دباندي غربي رواجونه غواړي هغه د کفارو د لاس شيطاني آله ده.

اتمه ماده: فن او ثقافت، فن او ثقافت د نُهضت او ترقی د بيرغو څخه يو بيرغ دی. که تاسي د رسول اللهﷺ پر سيرة يو دقيق نظر واچوی و به وينی چي ټول عالَم و دغه مبارک سيرة ته اړ او محتاجه دی، د رسول اللهﷺ د سيرة څخه زده کړه د هري زماني او هر ځای ضرورت دی، دغه سيرة يوازي په هغه وخت او هغه زمانه پوري تعلق نه درلودی، بلکه د هر وخت او هر ځای د واقعاتو او حادثاتو دپاره درس ځني اخيستل کېدلای سي، نوفن او ثقافت هغه شئ دی چي رسول اللهﷺ د خپلو اصحابو د معنوياتو د لوړولو دپاره استعمالاوه، ستاسي په ياد دي: کله چي رسول اللهﷺ مديني منورې ته داخلېدی نجونو او ماشومانو ترانې ويلې، د مسجد قُباء او مسجد نبوي د جوړولو په وخت کي شعرونه ويل کېدل، د خندق د کندلو په وخت کي اصحاب کرامو اشعار ويل، رسول اللهﷺ خطيب او شاعر درلودی، نو د نهضت او ترقی دپاره فن او ثقافت مهم دي.

نهمه ماده: د رسول اللهﷺ سياست د خلکو جمعه کول، يو ځای کول او متفق کول وه، نه د خلکو پاشل او متفرق کيدل، خو بد بختانه موږ اوس خلک د مذهب پر اساس سره پاشو، د فقهي اختلافاتو پر اساس يې سره ويشو، د ژبي او منطقې پر اساس يې سره جلا کوو، حتّی د حزبو په نامه مو خلک سره وپاشل، نو ځکه امت مو ټوک ټوک او پاشلی دی، مګر د رسول اللهﷺ منهج او طريقه تجميع وه نه تفريق، يو ځای کول وه نه پاشل، نو هر څومره چي مو په وسه پوره وي خلک سره متفق کوی، تاسي په ټول سيرة کي وګوری چي رسول اللهﷺ خلک څنګه سره متفق او يو ځای

کول، حبشي او رومي، عربي او فارسي ټولو د يوه هدف دپاره ژوند کاوه.

لسمه ماده: د رسول الله ﷺ ديني خطاب: رسول الله ﷺ د هر وخت سره مناسبې ديني بيانيې ايرادولې، کله چې د مسلمانانو په منځ کې ورور ګلوي او محبت ته ضرورت ؤ، هلته د اُخوة آياتونه او احاديث نازلېدل، د جهاد په وخت کې د جهاد آياتونه او احاديث ويل کېدل او بيا چې به جهاد نه ؤ، نه د جهاد آياتونه وه او نه احاديث، نو زموږ په ټولنه کې بايد ديني خطاب د هغو حالاتو سره موافق او مناسب وي چې موږ ژوند پکښې کوو، د منبرو وعظونه او نصيحتونه مو بايد داسي نه وي لکه سل کاله د مخه چې وه، بايد د وعظ او ديني لارښوونو طريقه مو د اوسني وخت او هغو حالاتو سره موافقه وي چې موږ ژوند پکښې کوو او ضرورت ورته لرو، نو نُهضت او ترقي بيله دې شخه نسته چې ديني خطاب به مو د وخت د حالاتو سره داسي موافق او برابر وي چې د ژوند نوي او کامیابه مرحلې ته مو ور داخل کړي.

يوولسمه ماده: پنځه اساسي يا بنسټي اخلاق دي، چې موږ په ټول سيرة کې وليدل، د نُهضت او ترقي دپاره موږ هم بايد هغه اخلاق په خپلو ځانو او خپل ژوند کې پيدا کړو، هغه اخلاق څه شي وه؟

الف: صدق، يا رشتيا ويل، په ټولو کارو کې بايد صادقه و اوسو.

باء: امانت، په هر کار کې بايد امانت کاره يو، د رسول الله ﷺ لقب صادق الأمين ؤ. (رشتيا ويونکی او امانت کاره)

جيم: وفاء، تا وليدل چې د رسول الله ﷺ سره په ټول ژوند کې وفاء ملګرې وه.

دال: اتقان، يعني: هر کار په صحي ډول سره کول او پای ته رسول، تا وليدل چې د رسول الله ﷺ ټول تخطيط يا پلان جوړول او عمل، په سل کې سل صحي او پر ځای ؤ.

هاء: أمل يا اميد، دغه خوی هم بايد حتماً په موږ مسلمانانو کې موجود وي، د خپل صحي عمل د نتيجې څخه بايد نا اميده نه سو، تاسي وليدل چې رسول الله ﷺ څنګه او څه ډول د خپلو اصحابو معنويات د اُميد په خوی سره ور لوړول، مسلمانان هيڅ وخت د خپل کار او عمل د نتيجې څخه نه نا اميده کېدل.

پسله هغه ځخه چي کفارو خُبيب رضي الله عنه ته په اور او سرو سوو ډبرو آزارونه ورکړه.
رسول الله ﷺ څه ورته و ويل؟

عدي بن حاتم الطايي رضي الله عنه ته يې د هغه د مسلمانېدلو په وخت کي څه و ويل؟
ټول د کاميابۍ اميدونه اوزيري وه، د رسول الله ﷺ په ټول ژوند کي نا اميدي نه وه.

اوس هم په ځوانانو کي هغه ځوک و رسول الله ﷺ ته حبيب دی چي نه نااميده کيږي او نور خلک هم نه نااميده کوي او هغه ځوک کښته او ناکامه دی چي وايي: پرېږده يې فايده نه کوي، نااميدي په خلکو کي مه پيدا کوی، په هر وخت او هر حالت کي اميد د کاميابۍ لار ده.

دوولسمه ماده: د ملت او رعيت د رأيي او نظر احترام، د خلکو د رأيي قبلول، خلک په آزاده سره خبرو ته پرېښوول، دا هغه منهج او طريقه ده چي رسول الله ﷺ په خپل ژوندکي عملي کول، تاسي نه وليدل؟ چي رسول الله ﷺ په بدر کي د يوه سړي د رأيي په سبب خپلي نقشې ته تغير ورکړی، د خندق په غزاء کي يې د سلمان فارسي رضي الله عنه په رأيه سره په جنګ کي يوه نوې طريقه اختيار کړه، که څه هم سلمان فارسي رضي الله عنه يو آزاد سوی مريئ بلل کېدی، د خيبر په غزاء کي حُباب بن المنذر رضي الله عنه ورته و ويل: يا رسولَ الله! دغه ځای د اړولو دپاره مناسب نه دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: حاضِر يا حُباب او هغه ځای ته يې تغير ورکړی، ځکه د هغه خبره صحي وه، نو د ملت او خلکو د فکر او نظر احترام کول، او د هغو خبرو ته غوږ نيول په خلکو کي نژدې والی را ولي او که چيري قائد يا حکومت دا فکر کوي چي موږ قوي يو، ځکه خلک او د خلکو رأيي زموږ سره دي، د معارضې يا منافس يا په اوسنۍ اصطلاح د حزب اختلاف په مخ کي د رأيو په اکثريت درېدلای سو.

دلته نو نُهضت او ترقي په وجود نه سي راتلای، تر څو چي د خلکو د رأيي احترام و نه سي، د نهضت او ترقي فکر کول بې معنٰى دي.

که د خلکو رأيه او نظر واورېدل سي په هغو کي دغه حس پيدا کيږي چي موږ د دغه وطن يو او زموږ رأيه قابل د اعتبار ده او بېله دې ځخه چي د خلکو يا ملت و رأيي ته اعتبار ورنه کړل سي، که موږ هرڅومره د ترقۍ نارې هم و وهو فايده نه لري.

دیارلسمه ماده: په خبرو او بیان کې د خلکو او ملت حریت او آزادي.

بخښنه غواړم چې زه په پوره صراحت سره دغه خبرې کوم او هم یې باید خامخا وکړم، ځکه دا د رسول الله ﷺ سیرة دی او دا یو لوی امانت دی، خوک دي زما څخه په واضحه او صریحه خبرو نه ناراضه کیږي، ځکه زه نه سم کولای چې د سیرة النبي ﷺ په بیانولو کې د بل چا مراعت وکړم او دغه حق خبرې په دې سبب سره کوم، چې د قیامت په ورځ د خپل رب ﷻ په حضور کې د دغه حق ویلو سره و دریږم او ورته و وایم: یارب! ما خلکو ته حق و ویل، هغه چې پرما وه د هغه تبلیغ مې وکړی.

نو ترڅو چې خلکو ته په خبرو او بیان کې پوره حریت او آزادي ور نه کړل سي دغه د عُنف او شدت کار نور هم زیاتیږي، ځکه که د ملت د افرادو څخه یو څوک و نه کولای سي چې د خپل وطن په باره کې و رغیږي، د ده خبرې او نظریات سانسور سي، د هغه د خپل وطن او د وطن د آمرانو څخه بنه نه راځي، حتّی دا احساس هم نه کوي چې زه د دغه وطن د افرادو څخه یو فرد یم.

څوارلسمه ماده: د نهضت او ترقی دپاره یوه داسې مشر او قائد ته ضرورت سته چې خلک د هغه پر شا وخوا را وګرځي او را ټول سي، تا د رسول الله ﷺ په سیرت کې ولیدل چې خلکو د رسول الله ﷺ سره ځومره شدید محبت او څومره ټینګ ارتباط یا اړیکې درلودل، حتّی غربیان په تعجب کې دي چې رسول الله ﷺ سیاستدان که عسکري قومندان ؤ؟ رهبر که قائد ؤ؟ حاکم که نبي ؤ؟ پلار که مربّي ؤ؟ خو موږ وایو: هغه دغه ټوله ؤ، هغه د مځکې د اصلاح د رسالت خاوند ؤ.

نن ورځ هم موږ دغسې مومن قائد ته ضرورت لرو چې خلک پر را ټول سي او محبت ور سره ولري، د خلکو غمخور وي او په ایمان و نه شرمیږي، یوازې په مناسباتو کې د ایمان خبرې نه کوي، بلکه په هره لحظه او هر کار کې د ایمان حس او احساس پکښې موجود وي، نهضت او ترقي بېله دغسې قائده په وجود نه سي را تلای.

پنځلسمه او آخیره ماده: ایمان د کامیابۍ سبب دی، که ایمان نه وای صحابهٔ کرامو ولې خندق کندی؟ که ایمان نه وای ولې یې په خندق کې قربانۍ ورکولې؟

که ایمان نه وای ولې یې په اُحُد کې ځانونه مرګ ته سپارل؟ که ایمان نه وای ولې یې د حدیبیې صلحه قبلول؟ که ایمان نه وای سُمیه رضي الله عنها ولې وژل کېدل؟ که ایمان نه وای داسې نور ډېر کارونه دي چې هغه به نه کېدلای.

هر هغه څوک چې په اسلامي ملکو کې نهضت او ترقي غواړي او دا یې عقیده وي چې دین او ایمان خپل ځان ته جلا ځای لري، په دنیوي امورو کې د دین او ایمان خبرې پرېږده، هغه څوک د دغو منطقو د افرادو یا د خپل ملت په حقیقت نه پوهېږي.

د اسلامي ملکو افراد یا امت مسلمه بېله یوې ژبې په بل څه نه پوهېږي، چې هغه د دین او ایمان ژبه ده، هغه مهم او یوازېنۍ شئ چې د اسلامي ملکو د افرادو که نارینه دي که ښځې، که لویان دي که ماشومان په وجدان او ضمیر کې ښخ او پروت دی د هغه نوم ایمان دی.

که ته غواړې چې ترقي را ولې او ملت ته په خطاب کې و وایې: موږ مو د دین سره کار نه لرو، هر یو او د ده دین سره پوهېږي، خو د وطن د ترقۍ دپاره کار وکړی، دا د خولې خبرې دي، هیڅ مثبت تاثیر نه لري، ځکه د دغه کار دپاره کوم عقیدوي او وجداني باعث نسته.

او که په خطاب یا بیانیه کې ورته و وایې: بېسوادې ورکه کړی چې اجر او ثواب حاصل کړی، مځکه په زراعت سره آباده کړی: الله به اجر او جنتونه درکړي، کوچنۍ کوچنۍ فابریکې راوړی له خپل وطنه بېکاري او غریبي لیرې کړی، پر غریبانو ورحمېږی، الله جل جلاله به پر تاسې ورحمیږي.

د دغه خطاب نتیجه مثبته او ایجابي ده، که دې ایمان له ترقیه څخه جلا کړی، پوه سه چې کامیابي لاس ته نه.سې را وړلای او دا شئ په کلو کلو تجربه سوی دی.

موږ داسې یو قوم یو چې الله جل جلاله په ایمان سره معززه کړي یو، که موږ نهضت او ترقي بېله اسلامه او ایمانه په بل شي کې و غواړو الله جل جلاله به مو ذلیله کړي، دا زما قول نه دی دا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قول دی، که څوک د هغه له نظره څخه مخالف نظر لري هغه سهوه او خطاء دی. دین زموږ د رب عزوجل له طرفه زموږ ساتونکی او زموږ کامیابه کوونکی دی، الهي دین الله جل جلاله د دې دپاره نه دی نازل کړی چې موږ ځنې

وبيرېږو. يا دي موږ بد بخته کړي، نو څکه موږ وايو: چي ديني خطاب او بيانيو ته بايد ترقي ورکول سي.

دا هغه پنځلس مادې يا نقطې وې چي موږ يې د سيرة النبي ﷺ څخه په اختصار سره را ايستلاى سو.

محترمه وروره! د دغه سيرة تر اورېدلو يا لوستلو وروسته ستا څخه څه شي غوښتل کيږي؟ فقط دوه شيه بايد عملي او په ځان کي موجود کړې.

اول: د رسول الله ﷺ سره ډېر زيات او شديد محبت، داسي محبت چي ستا زړه او وجود ټول په ډک وي، داسي محبت چي ستا د وينو په رګو کي بهيږي، تا چي دغه درې ټوکه کتاب ولوستى آيا ستا زړه ته يې لارو نه کړه؟

آيا د رسول الله ﷺ محبت دي په زړه کي ځاى و نه نيوى؟

که ستا زړه ډېره نه وي خامخا دي په زړه کي د رسول الله ﷺ نه محبت احساس پيدا سوى دى او رسول الله ﷺ ډېر خوښ لرې، رسول الله ﷺ فرمايي:

«لايُؤمِنُ اَحَدُكُم حتّى أكُونَ أحَبَّ إلَيه مِن أهلِه و وَلَدِه ومَالِه ونَفسه الّتي بَينَ جَنبَيه»

ژباړه: تر هغو پوري د يو چا ايمان پوره او کامل نه دى، تر څو چي زه د ده تر کورنۍ، د ده تر اولادو، د ده تر مال او د ده تر ځان و ده ته خوښ نه سم.

نو موږ مسلمانان بايد خامخا رسول الله ﷺ په دغه اندازه سره خوښ و لرو چي تر دغو ټولو شيانو راتېر وي او د دغه محبت دپاره ستا مرسته کوونکې په دقت سره د رسول الله ﷺ د سيرة اورېدل دي.

دوهم: د دغه اوسه څخه ته بايد په دې فکر کي سې چي زه بايد په مځکه کي اصلاحات را ولم، ځکه ته د رسالت خاوند يې، ته د رسول الله ﷺ امت يې او دغه رسالت ستا په غاړه کي امانت دى، وګوره! په هر شي کي چي ته مهارت لرې په هغه شي کي د مځکي او انسانانو په اصلاح پسې سه، زما مقصد دا نه دى چي ټول خلک دي شرعي او ديني تعليم وکړي بلکه دا د ځينو متخصصو علماوو کار دى، که هر يو په شرعي علومو مشغوله سي دغه نور کارونه به چا ته پاته وي؟

د مسلمانانو څخه هر یو باید په خپل قدرت او خپل مهارت کې جدي عمل وکړي، هو له دینه باید دومره زده کړه وسي چې خپل دین و پېژني او خپل اعمال د شرعي احکامو سره موافق اجراء کړې، حق او باطل سره وپېژني، خو تعلیم، صحت، زراعت، تخنیک او داسي نور علوم هم باید ولرو چې امت مسلمه پر خپلو پښو و دروو او د مځکې په اصلاح کولو سره مو د خپل رب ﷻ عبادت کړی وي، که ته د رسالت د رسولو په نیت سره ژوند وکړې، إن شاء الله په جنت کې به د رسول الله ﷺ ملګری یې، هو، هغه څوک چې د رسالت د رسولو دپاره ژوند کوي یقیناً به هغه کسان په جنت کې د رسول الله ﷺ ملګري وي.

دا معلومه ده چې ټول امت لمنځونه کوي، ټول امت روژې نیسي، ټول امت حج کوي، ټول امت د قرآن مجید تلاوت کوي، ټول امت ژړلي دي او دعاوي یې کړي دي، خو په جنت الفردوس کې به څوک د رسول الله ﷺ ملګری وي؟

هغه څوک چې د رسول الله ﷺ سره ډېر محبت لري او هغه څوک چې د رسالت په رسولو کې ډېر زیار او زحمت باسي.

د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته د رسالت رسَول او تبلیغول، امر بالمعروف او نهيِ عن المنکر، د ده ﷺ د امت پر غاړه امانت دی.

ما خو د رسول الله ﷺ د سیرة څخه دغه پنځلس ذکر سوي مادې په اختصار سره را وایستلې، نو په نتیجه کې ته باید رسول الله ﷺ په داسي اندازه سره خوښ ولرې چې په هر قیمت او هره ممکنه وسیله سره چې وي د مځکې د اصلاح دپاره حرکت درېکښې موجود کړې، ځان د رسول الله ﷺ امت و بوله او د هغه پر لار رهي سه.

ألا هل بلغت؟ اللّهم فاشهد. ألا هل بلغت؟ اللّهم فاشهد.

خویندو او ورونو! د لیکلو او ویلو دپاره ډېرخه لرم خو تر دغه زیات اوږد والی لازم نه بولم او دغه بحث به په شکر او منته سره پای ته ورسوم، شکر او منته د هر هغه چا: چې د دغه سیرة د لیکلو، پوره کولو، کامیابه کولو، نشرولو او چاپولو دپاره یې زما سره مرسته او مساعده کړي دي، الله جل جلاله دي د خیر جزاء او بدله په دنیا او آخرت کې ورکړي، خو اول او تر ټولو لوی شکر د هغه الله سبحانه و تعالی شکر دی چې موږ ته

يې دا رابښوولي دي چې د خلکو شکر آداء کړو، مګر موږ نه سو کولای چې د رب ﷻ الملک العظيم جل جلاله تر شکر څوک د مخه کړو، زموږ رب: هغه الله سبحانه و تعالی دی چې قِسم قِسم نعمتونه يې راکړي دي، زموږ رب: هغه ﷻ دی چې د دغه سيرة د ليکلو او بيانولو قدرت يې را کړی، دا دومره لوی نعمت دی که زه ټول عمر خپل رب ته سر پر سجده کښېږدم بيا يې هم شکر نه سم آداء کولای او دا مي خوښه ده چې زه په دغه عمل د خپل رب ﷻ سره ملاقي سم او د قيامت په ورځ ور ته و وايم: يا رب! زه عنايت الله خو دغه دی د ډېرو ډېرو ګنهو سره درته راغلم مګر څرنګه چې تا رب ﷻ د دغه پاک سيرت د راټولولو، بيانولو، ليکلو او نشرولو توفيق راکړی نو دا اميد هم درڅخه لرم چې دغه عمل را څخه قبول کړې او زما په ښېګيو کي يې راحساب کړې.

او تاسي لوستونکي او اورېدونکي هم د خپل رب ﷻ شکر او حمد آداء کړی چې د دغه پاک سيرة د لوستلو يا اورېدلو توان او قدرت يې درکړی، په والله په دغه سيرة پوهېدل او د هغه زده کول الٰهي لوی نعمت دی چې د هر چا نه دی نصيب سوی.

او دوهم شکر! شکر د محبوب سرور کائنات رسول الله ﷺ دی.

ورونو! په والله دا ممکنه وه چې رسول الله ﷺ هغو کسانو ته ښرا وکړي چې پر ده ﷺ يې ظلم کاوه، بنديزونه يې پر لګول، تکليفونه او آزارونه يې ورکول، د ده ﷺ سره يې جنګونه کول، د ده ﷺ مبارک اصحاب او دوستان يې وژل او د ده ﷺ په ښرا سره دي هغه قومونه او ملتونه نېست او نابود سوي وای، مګر نبيّ الرّحمه، رؤف او مهربانه رسول، رحمةٌ للعالمين رسول الله ﷺ ښرا نه ورته کول، دا ولي؟

ځکه چې زه او ته مومنان او مسلمانان را ووزو، الله جل جلاله دي زموږ له طرفه د خير بدله او جزاء درکړي يا رسولَ الله، تا صبر کاوه، هغه آزارونه او تکليفونه، مقاطعې او بنديزونه، جنګونه او زخمونه دي د دې دپاره قبلول چې موږ مسلمانان را ووزو او بيا ستا مبارک سيرة بيان کړو يا يې واورو، ستا په مبارک حرم او روضه کي لمنځونه وکړو، د قرآن مجيد تلاوت وکړو او بيا د الله جل جلاله په رحمت سره جنت ته ولاړ سو.

(جزاکَ اللهُ عنّا خيراً يا رسولَ الله، خير ما جازَ نبياً عن أمّته و رسولاً عن قومه)

يوازي دا نه چې موږ مسلمانان درته و وايو (جزاکَ اللهُ خيراً) بلکه پر ټول بشريت

دا لازمه ده چې درته و وايي (جزاکَ اللهُ خيراً) ځکه ته وې چې ټول بشريت ته دې د نهضت، ترقۍ، کاميابۍ او خوشاله ژوندلارې چارې ورو ښوولې.

تاسې پوهېږئ؟ چې ټول عالَم او بشريت چې په هرځای او هر ديانت سره وې دې ته اړ او محتاجه دي چې د رسول الله ﷺ څخه زده کړه او تعليم وکړي. د رسول الله ﷺ څخه د بشريت او انسانيت قوانين زده کړي، د رسول الله ﷺ څخه اداره، پلان جوړول، سياست، حلم، صبر، جنګ، صلحه او د ژوند ټول اخلاق زده کړي.

تاسې پوهېږئ چې د امريکا او اروپا د قانون ډېرې مادې د اسلامي دين او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخيستل سوې دي، خو متأسفانه څرنګه چې مونږ مسلمانان د اسلام په اساساتو او د رسول الله ﷺ په لار ښوونو پوره نه يو خبر، نو د پرديو د قانون صفت کوو او ښه يې وايو، حال دا چې د هغو د قانون د صفت وړ مادې، هغه مادې چې د انسانيت او بشريت په نفعه دي او ته يې خوښې لرې، هغه د مسلمانانو د دين او د رسول الله ﷺ د لار ښوونو څخه اخيستل سوې دي.

د ويلو او ليکلو دپاره ډېر څه لرم خو اوږدول هم نه دي په کار، الله جل جلاله ته مو سپارم

سُبۡحَٰنَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلۡعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَٰمٌ عَلَى ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿١٨١﴾

وَٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٨٢﴾

اللّهمّ صلِّ و سلِّم و بارک علٰی عبدِکَ و رسُولکَ سيّدنا و حبيبنا محمّدٍ و آله و أصحابه و أهل بيته أجمعين.

د هر ويونکي او اورېدونکي څخه دا اميد لرم چې ما او زما والدينو ته، د الله جل جلاله له درباره زموږ د بخښنې او مغفرت دپاره د زړه د اخلاصه خاصه دعاء وکړي.

والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته.

عنايت الله "عِلمي"

پاى

د دغه کتاب مصادر او مراجع:

۱ - قرآن مجید.
۲ - صحیح البخاري.
۳ - صحیح مسلم.
۴ - د احادیثو نور کتابونه او مسند امام احمد.
۵ - بدایه والنهایه، تألیف عماد الدین اسماعیل بن کثیر.
٦ - الرحیق المختوم، تألیف شیخ صفیّ الرّحمٰن مبارک پوري.
۷ - سیرة النبي ﷺ، تألیف: ډاکټر طارق سویدان. معاصر،
۸ - علی خُطی الحبیب ﷺ، تألیف: استاد عَمرو خالد. معاصر،
۹ - عظمة الرسول ﷺ، تألیف: استاد محمّد عطیه الإبراشي.
۱۰ - النور الخالد محمّد ﷺ، تألیف محمّد فتح الله گولن. معاصر،
۱۱ - فقه السیرة، تألیف: ډاکټر محمّد سعید رمضان البوطي.
۱۲ - تاریخ ابن الوردي، تألیف: زین الدین عمر بن مظفر متوفی ۷۴۹.

پر دغه کتابو سربېره د سیرة هیڅ داسي کتاب نسته چي په هغه کي دي د سیرة ابن اسحاق او سیرة ابن هشام څخه اخیستنه نه وي سوې. نو په دغه لیکل سوي کتاب کي هم ځیني مضمونونه د دغو دوو کتابو څخه را نقل سوي دي.

ربّنا تقبّل منا إنّک أنت السّمیع العلیم، والحمد لله رب العٰلمین

وصَلواتُ الله و سَلامُه علی سیّد الخلق والمرسلین، وآله وأصحابه، وأهل بیته وذرّیته أجمعین،

د جمعې ورځ د (۱۴۲۷) هجري قمري کال د ذوالقعدې د میاشتي (۲۴) تاریخ،

د (۱۳۸۵) هجري شمسي کال د قوس د میاشتي (۲۴) تاریخ،

د (۲۰۰٦) میلادي کال د ډسمبر د میاشتي (۱۵) تاریخ.

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

١ – د سرور کائنات ﷺ ژوند : په دري ټوکه کښي.
٢ – خُلفاءُ الرّاشدين : په يوه ټوک کښي.
٣ – ديني او اخلاقي لارښووني : په يوه ټوک کښي.
۴ – شيطان د انسان دښمن دی : وړوکې رساله.
۵ – د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کښي.
٦ – آخري سفر : په يوه ټوک کښي.
٧ – نصيحتونه : په يوه ټوک کښي.

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء عليهم السلام په نامه سره ياديږي إن شاء الله تعالیٰ په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي.

و مَاتوفيقي إلاّ بِا لله عليه توکّلتُ و إليه أنيب

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چي د رب عزوجل له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چي زما مُرَبّي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب عزوجل ما ته نور توان او توفيق راکړي چي د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله جل جلاله دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چي زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی.

عنايت الله "علمي"

د دریېم ټوک فهرست

شمېر	سرلیک	مخ
۱	د خیبر د دوهمې حصې فتحه کېدل........................	۹۲۱
۲	د ابي الحُقیق یهودي د دوو زامنو وژل........................	۹۲۷
۳	په زهرولړل سوی پسه........................	۹۲۸
۴	د فدک د یهودو سره صلحه........................	۹۳۱
۵	د وادئ القرٰی فتحه کېدل........................	۹۳۲
٦	د تیماء د یهودو سره پر جزیه صلحه........................	۹۳۳
۷	د جزیرةُ العرب څخه د یهودو ایستل........................	۹۳۴
۸	د هجرت په اووم کال کې د ځینو تولیو لېږل........................	۹۳۸
۹	عمرة القضاء........................	۹۴۸
۱۰	پاچهانو او آمرانو ته د رسول الله ﷺ رسالې........................	۹۵٦
۱۱	د روم پاچا قیصر ته لیک........................	۹۵۷
۱۲	د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته لیک........................	۹۷۲
۱۳	د بُصرٰی آمر ته لیک........................	۹۷۳
۱۴	د مصر پاچا مقوقس ته لیک........................	۹۷۳
۱۵	د حبشې پاچا نجاشي ته لیک........................	۹۷٦
۱٦	د فارس پاچا کسرٰی ته لیک........................	۹۸۰
۱۷	د بحرین پاچا (منذر بن ساوي) ته لیک........................	۹۸۳
۱۸	د یمن پاچا حارث الحَمیَري ته لیک........................	۹۸۴
۱۹	د یمامې رئیس هوذه بن علي ته لیک........................	۹۸۵
۲۰	د عُمان پاچا ته لیک........................	۹۸٦
۲۱	د ځینو سریو لېږل........................	۹۹۱

۲۲	د مؤته جنګ..................	۹۹۳
۲۳	د مؤته د جنګ انتهاء..................	۱۰۰۸
۲۴	د مؤته د جنګ اثر او نتيجه..................	۱۰۱۴
۲۵	د ذاتُ السلاسل سريه..................	۱۰۱۷
۲٦	د خبَط سريه..................	۱۰۲۴
۲۷	د مکې مکرمې د فتحې غزاء..................	۱۰۲۷
۲۸	اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي..................	۱۰۴۹
۲۹	د ابو قحافه رضي الله عنه مسلمانېدل..................	۱۰٦٦
۳۰	رسول الله صلى الله عليه وسلم مسجد الحرام ته داخلېږي..................	۱۰۷۱
۳۱	حضرت بلال رضي الله عنه پر کعبه شريفه آذان کوي..................	۱۰۷٦
۳۲	د بتانو ماتول..................	۱۰۷۷
۳۳	د بيعت اخيستل..................	۱۰۸۴
۳۴	د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام..................	۱۰۸۷
۳۵	د عِکرمه بن ابي جهل اسلام..................	۱۰۸۹
۳٦	د صفوان بن اميه اسلام..................	۱۰۹۱
۳۷	د مکې مکرمې څخه د سريو يا ټوليانو لېږل..................	۱۰۹۳
۳۸	د مدينې منورې د ژوند درېيمه مرحله..................	۱۱۰٦
۳۹	د حُنين غزاء..................	۱۱۰۷
۴۰	دُريد بن الصِّمّه..................	۱۱۰۹
۴۱	د مکې مکرمې څخه د حُنين پر طرف حرکت..................	۱۱۱۲
۴۲	د حنين د غزاء غنيمتونه..................	۱۱۲۸
۴۳	د رسول الله صلى الله عليه وسلم رضعي خور شيما بنت الحارث..................	۱۱۲۹
۴۴	سُراقه بن مالک..................	۱۱۳۰
۴۵	د طائف محاصره..................	۱۱۳۱
۴٦	په جُعرانه کې د غنيمتو وېشل..................	۱۱۴۰
۴۷	د انصارو په زړو کې نا اُميدي..................	۱۱۴۴

۴۸	د هوازن یوه ډله........................	۱۱۴۷
۴۹	د مالک بن عوف اسلام........................	۱۱۵۱
۵۰	د جُعرانې څخه عمره........................	۱۱۵۲
۵۱	د عُروه بن مسعود الثقفي اسلام........................	۱۱۵۹
۵۲	اهلِ طائف و اسلام ته داخلېږي........................	۱۱۶۱
۵۳	د هجرت نهم کال........................	۱۱۶۵
۵۴	د تبوک د غزاء سبب........................	۱۱۶۹
۵۵	ابو عامر الفاسق........................	۱۱۷۳
۵۶	د مسجد ضِرار نزول........................	۱۱۷۷
۵۷	مسلمانان د روم د غزاء دپاره ځانونه تیاروي........................	۱۱۸۰
۵۸	په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول........................	۱۲۰۱
۵۹	د دومة الجندل فتحه کېدل........................	۱۲۰۳
۶۰	د هرقل له طرفه قاصد........................	۱۲۰۶
۶۱	د تبوک څخه مدینې منورې ته رجوع........................	۱۲۱۰
۶۲	د تبوک د غزاء اثر او نتیجه........................	۱۲۲۹
۶۳	د مدینې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله........................	۱۲۴۱
۶۴	د رسول الله ﷺ د لور اُم کلثوم وفات........................	۱۲۴۷
۶۵	د ابو بکر الصدیق رضی الله عنه حج........................	۱۲۴۸
۶۶	خلق د الله جل جلاله دین ته په ډلو ډلو داخلېږي........................	۱۲۵۴
۶۷	د بنو تمیم وفد یا ډله........................	۱۲۵۴
۶۸	د بني عامر وفد یا ډله........................	۱۲۵۷
۶۹	د بني عبد القیس وفد یا ډله........................	۱۲۶۳
۷۰	د بنو حنیفه وفد یا ډله........................	۱۲۶۴

۷۱	د طَی د قبیلې وفد یا ډله	۱۲۷۰
۷۲	د بنو سعد بنو بکر وفد یا ډله	۱۲۷۷
۷۳	د دوو کوځیو خاوند	۱۲۷۸
۷۴	د نجران وفد یا ډله	۱۲۷۹
۷۵	د فروه بن عمرو الجُذامي قاصد	۱۲۸۴
۷٦	د حَمیَر وفد یا ډله	۱۲۸۵
۷۷	د بنو بُجیله وفد یا ډله	۱۲۸۵
۷۸	د بنو حارث بن کعب وفد یا ډله	۱۲۸۷
۷۹	هغه کسان چې د اسلام بنوولو دپاره لېږل سوي دي	۱۲۹۰
۸۰	تبصره او خلاصه	۱۲۹۳
۸۱	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه	۱۲۹۵
۸۲	حجة الوداع	۱۲۹۷
۸۳	د رسول الله ﷺ آخرنۍ سریه	۱۳۲۲
۸۴	رفیق اعلیٰ ته رحلت	۱۳۲۵
۸۵	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ شروع	۱۳۲۷
۸٦	د رسول الله ﷺ د ناروغۍ آخره هفته	۱۳۳۰
۸۷	د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځې د مخه	۱۳۳۱
۸۸	تر رحلت څلور ورځې د مخه	۱۳۳٦
۸۹	تر رحلت یوه یا دوې ورځې د مخه	۱۳۴۱
۹۰	تر رحلت یوه ورځ د مخه	۱۳۴۱
۹۱	د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنۍ ورځ	۱۳۴۲
۹۲	د احتضار یا زکندن وخت	۱۳۴۹
۹۳	د رسول الله ﷺ د خلیفه د انتخابولو دپاره بحث	۱۳۵۸
۹۴	د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهیز	۱۳٦۴
۹۵	د رسول الله ﷺ دپاره قبر کندل	۱۳٦۵
۹٦	د سیرة النبي ﷺ خلاصه	۱۳۷۳

۹۷ د کتاب آخرنی صفحه........................ ۱۳۸٦
۹۸ د کتاب مراجع او مأخذونه..................... ۱۳۸۷

پای